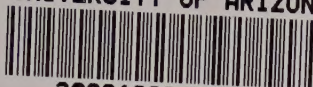

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365320

E 938

1063

dupl. III 322

E 938

P
9
L5
v. 49
1922

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktori

O. HUJER, J. JAKUBEC A O. JIRÁNI.

ROČNÍK ČTYŘICÁTÝ DEVÁTÝ

49

1922

V PRAZE.

2688/24.

Tiskem České grafické Unie a. s.

1922.

E 238

10

10 238

Obsah ročníku čtyřicátého devátého.

Pojednání.

	Strana
Attická rhetorika a osvícenství. Literárně-historická studie Karla Weniga	1— 7
Příspěvky k dějinám amfiktyonie delské. Podává Vladimír Groh	7—15, 82— 81
O vzniku římské satiry. Píše Bohumil Ryba.	15—21, 85— 96
Katonovo pravidlo o orbě. Píše J. Luňák	21— 23
<i>Oinos-oeus, oinonios-oeiscus</i> . Scripsit A. Salač	23— 24
Studie o Anaxagorově theorii hmoty. Napsal Jaroslav Ludvíkovský	65—72, 161—172
Ukázky přísloví a porekadel novořeck. a jejich poměr k mudrosloví starých Hellenův. Podává Fr. Krsek	72—81, 171—183
Epigraphica. Scripsit A. Salač	96—101
Druhé darování Antoniovo Kleopatře roku 34. Napsal Josef Dobiáš	183—193, 257—263
<i>Adavalov</i> . Scripsit A. Salač	193—194
O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální. Napsal František Šimek	24—32, 110—118, 194—205, 263—270
Husových »Devět kusův zlatých« a jejich rozbor od Petra Chelčického. Napsal František J. Ryšánek	32—46, 118—134
Ke kvantitě některých koncovek v češtině. Napsal Fr. Trávníček	101—110
Z činnosti Rudolfa Pokorného. Napsal Jan V. Sedlák	135—143, 213—230, 273—288
Drobnosti grammatické. Napsal Oldřich Hujer	205—208, 288—292
Jana Jesenského »Zoroaster«. Napsal Karel Svoboda	208—212
Archiv literárně historický. XXXIV. Nedosti známá skladba o umučení Husově. Podává O. Jiráni	292—296

Úvahy.

Ettore Pais: Ricerche sulla storia e sul diritto pubblico di Roma. II. III. (Vladimír Groh.)	46— 49
Hans Meyer: Platon und die aristotelische Ethik. Týž: Natur und Kunst bei Aristoteles. (K. Svoboda.)	49— 51
Theodor Birt: Charakterbilder Spätroms und die Entstehung des modernen Europa. (Ant. Kolář.)	51— 52
Adolf Lörcher: Wie, wo, wann ist die Ilias entstanden? (Ant. Kolář.)	143—145
Jos. Král: Státní zřízení římské. (Jos. Dobiáš.)	146—151
Maurice Brillant: Les Mystères d'Eleusis. (Vladimír Groh.)	151—152
H. Pernot: D'Homère à nos jours. (Jos. Chlumský.)	230—231
André Bellessort: Virgile. Son oeuvre et son temps. (K. Wenig.)	231—233
Artur Rosenberg: Einleitung und Quellenkunde zur römischen Geschichte. (Vladimír Groh.)	233—235
Henri Lechat: La sculpture grecque. (Mir. Havránek.)	235—237
E. W. Bredt: Der Götter Verwandlungen. (Karel Peška.)	237—238

	Strana
Homérova Odysseia. Přeložil Otmar Vaňorný. (Ferd. Stiebitz.)	238—244
B. P. Grenfell-A. S. Hunt: The Oxyrrhynchus Papyri XV. (Ant. Kolář.)	297—299
Viktor Ehrenberg: Die Rechtsidee im frühen Griechentum. (Frant. Nevotný.)	300—301
Albert Neuburger: Die Technik des Altertums. (K. Svoboda.)	301—305
A. Rosenberg: Geschichte der römischen Republik. (Ant. Kolář.)	305—307
Andre Piganiol: Essai sur les origines de Rome. (Vl. Groh.)	307
Eugen Täubler: Untersuchungen zur Geschichte des Dezem- virats und Zwölftafeln. (Vl. Groh.)	308—309
Friedrich Münzer: Römische Adelsparteien und Adelsfamilien. (Vl. Groh.)	309—310
Nicola Turchi: Manuale di storia delle religioni. (Vl. Groh.)	310—311
Antonín Profous: O místních a zvláště pomístných jménech v okrsku chrasteckém u Chrudimě. (Oldřich Hujer.)	52—55
Konrad Drzewiecki: Le genre personnel dans la déclinaison polonaise. (Václav Machek.)	55—57
Б. Поневъ: История на български езикъ. (Josef Páta.)	152—157
André Mazon: Lexique de la guerre et de la révolution en Russie (1914—1918). — Roman Jakobson: Vliv revoluce na ruský jazyk. (Fr. Trávníček.)	244—246
A. Meillet: Linguistique historique et linguistique générale. (Oldřich Hujer.)	246—248
Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Cour- tenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1867—1921. (Oldřich Hujer.)	312—318
Drobné zprávy	57—64, 157—160, 248—256, 318—320

VÝROČNÍ ZPRÁVA

JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

V PRAZE

ZA 55. SPRÁVNÍ ROK 1921—22.

(Výtah ze zpráv přednesených na správní schůzi dne 18. XI. 1922.)

Správní rok 1921—22 vyznačoval se pozvolným vybředáním z poválečné tísně a dalším příznivým rozvojem nakladatelské činnosti.

Ve výboru Jednoty tohoto roku byli: univ. prof. dr. O. Hujer, starosta; univ. prof. dr. O. Jiráni, místostarosta; odborový rada Karel Hrdina, pokladník; prof. dr. Jar. Vondra, správce skladu; dr. Josef Hendrich, jednatel; Bohumil Ryba, administrátor; Čestmír Vránek, zapisovatel; Frant. Duchoň a Václav Čihař, knihovníci; Květa Kádnerová, účetní a Miroslav Havránek, pořadatel přednášek. Když pak kol. Kádnerová po skončení svých studií vystoupila z výboru, nastoupil na její místo posl. filos. Vincenc Kuba.

Výborových schůzí bylo 13, řádná správní schůze byla 19. listopadu 1921.

V počtu členstva jest pozorovati malý přírůstek. Členů českých bylo (jako minulý rok) 10, členů zakládajících 246 (z nichž 54 korporací a 6 zároveň českých), členů přispívajících 7, členů činných 89, celkem 346 (loni 328). Zakládajícími členy se stali letos: Knihovna vojenské akademie v Hranicích; Frant. Fišer, g. prof. ve Vyškově; Jan Veselý, g. prof. v Chrudimi; Jos. Franěk, prof. čes. r. r. g. v České Lípě; dr. Fr. Oberpfalcer, přednosta kult. odd. v MNO. v Praze; Frant. Trojan, prof. r. g. v Německém Brodě; Lad. Fiala, prof. r. g. v Kyjově; Jan Zeman, prof. r. g. v Praze II., Křemencova ul.; Vladimír Jiránek, prof. tamtéž; Stanislav Balcar, prof. čes. r. r. g. v Duchcově; Jaroslav Vocílka, prof. st. gymn. v Praze III.; Dr. Karel Šimeček, prof. při škol. referátě v Užhorodě. Želíme letos smrti dlouholetého člena Ferdinanda Duly, ředitele gymnasia ve Strážnici.

Vydavatelská činnost Jednoty byla letos čilá, ale týkala se jen školních knih. Lze doufat, že výnos těchto učebnic umožní nám záhy přikročit opět k vydávání děl vědeckých.

Vydány byly tyto knihy: Vykoukal-Holeček, Čítanka pro I. třídu škol středních, 6. vydání; Vykoukal-Holeček, Čítanka pro III. tř. škol středních, 5. vydání; Heřmanský, Cvičebná kniha řeči latinské, díl 1, 2. vydanie; Heřmanského Slovník k latinské čítance (k vydání slovenskému); Hrubý-Hrdina, Cvičebná kniha jazyka latinského pro vyšší třídy gymnasií; Jiráni, Výbor z listů Ciceronových, II. vydání, část 2., poznámky; Fürstovy Poznámky k Novotného výboru z řeči Demosthenových. Mimo to vydala Jednota 4., 5. a 6. sešit 48. ročníku Listů filologických a 1. až 3. sešit ročníku 49.

Stejně jako minulá léta snažila se Jednota i letos šířit porozumění pro kulturu antickou a pro studia klassická. Při tom neomezila se na přednášky v členských schůzích, nýbrž uspořádala pro širší obecnost devět večerů antického cyklu v Grégrově síni Obecního domu města Prahy a jednu přednášku s promítanými obrazy v Klementinu.

První řada antického cyklu, věnovaná literatuře řecké, měla tento pořad: 1. dne 4. listopadu: Homeros, úvodní slovo měl univ. prof. dr. Fr. Groh, ukázky přečetl prof. Prášek; 2. dne 11. listop.: Řecká lyrika, úvod měl prof. Ferd. Stiebitz, ukázky četl Gabriel Hart a Marie Gabrielová; 3. dne 18. listopadu: Platon, úvodní slovo pronesl univ. prof. dr. Fr. Novotný, ukázky četl prof. J. Prášek; 4. dne 25. listopadu: Řecká tragédie, úvodní přednášku proslovila prof. dr. Klára Fuxová, ukázky četl Gabriel Hart a Liběna Ostrčilová; 5. dne 2. prosince: Řecká komedie, úvod měl doc. dr. Ant. Kolář, ukázky četl Gabriel Hart a Anna Iblová.

Pořad druhé řady, která byla věnována římské poesii, byl tento: 1. dne 2. března: Komedie, úvodní přednášku měl univ. prof. dr. K. Svoboda, ukázky četl Gabriel Hart a Zdeněk Štěpánek; 2. dne 9. března: Epika, úvod přednesl doc. dr. A. Salač, ukázky četla Anna Iblová; 3. dne 16. března: Lyrika, úvodem promluvil ředitel O. Smrčka, ukázky četla Marie Gabrielová a Gabriel Hart; 4. dne 23. března: Satira a epigram, úvodní slovo převzal univ. prof. dr. O. Jiráni, ukázky četl Gabriel Hart.

Všecky večery obou cyklů byly hojně navštíveny, většina jich byla vyprodána. Hojně navštívena byla i přednáška doc. dra A. Salače o Delfách dne 21. ledna, doprovázená promítanými obrazy.

Členských schůzí s přednáškami bylo 8. Přednášeli: 1. dne 14. ledna prof. Ferd. Stiebitz: O metrickém čtení latinských veršů; 2. dne 28. ledna doc. dr. Vladimír Groh: Nejnovější výkopy v Ostii a v Pompejích; 3. dne 11. února univ. prof. dr. K. Svoboda: Vývoj badání o antickém umění výtvarném; 4. dne 18. února prof. Ferdinand Stiebitz: Několik metrických poznámek; 5. dne 25. února prof. Ferd. Stiebitz: Několik metrických poznámek (II);

6. dne 20. května univ. prof. dr. Karel Wenig: Aristofanes romantik; 7. dne 14. října PhC. Bohumil Ryba: O studiu klassické filologie (slovo nově přicházejícím); 8. dne 21. října prof. dr. Bohuslav Havránek: O universitním studiu české řeči a literatury a slovanské filologie vůbec. Po přednáškách prof. Stiebitze a univ. prof. Weniga rozproudily se čilé debaty. Všem přednášejícím vzdává výbor srdečné díky. — Mimo přednášky pořádán dne 25. června výlet do Konopiště, údolím konopištského potoka do Poříčí nad Sázavou, k Sázavě.

Výměna Listů filologických smluvena v uplynulém roce s těmito časopisy a publikacemi: Naše věda (Praha), Filologů biedribas raksti (Riga), Slavia (Praha).

Do knihovny přibylo 42 spisů o 73 svazcích, a to: v oddělení A 1 spis (2 sv.), v oddělení B 14 spisů (20 sv.), v oddělení C 15 spisů (24 sv.), v oddělení D 2 spisy (2 sv.), v oddělení E 7 spisů (22 sv.) a v oddělení F 3 spisy (3 sv.).

Odběratelů Listů filologických přibylo; bylo jich 681 (loni 638) a to: přímých odběratelů (mimo činné členy) 525 (loni 502), činných členů 89 (loni 85), prostřednictvím knihkupeců odebráno 67 (loni 51). Mimo to výměnou nebo zdarma posíláno 54 (loni 41) výtisků.

Finanční stav Jednoty byl ke dni 31. října 1922 tento:

Základního jmění jest	57.981 Kč 38 h
Výdajného jmění jest	6.095 » 99 »
V Niederlově fondu jest	181.440 » 80 »
Rissovův fond	2.000 » — »
Celkem	247.518 Kč 17 h

Z nadace Rissovy byly tohoto roku po třetí uděleny úroky studujícímu filologie.

Účty pokladníkovy i účetního byly revidovány finanční komisí, jejímž předsedou byl prof. dr. V. Niederle, a shledány v pořádku. Touž komisí v pořádku shledán byl sklad knih.

Jednotě pomáhali laskavě v jejich úkolech její důvěrníci, jimiž byli pánové: v *Báňské Bystřici* správce ústavu Em. Pavelka, v *Bratislavě* na r. gymn. prof. J. Sýkora, v *Benešově* prof. Fr. Kubík, v *Berouně* prof. Jan Květ, v *Brně* na gymnasiu prof. dr. Ferd. Kňourek, na reál. gymn. ředitel Al. Holas, v *Čáslavi* řed. Pokorný, v *Čes. Budějovicích* na gymn. prof. Fr. Überhuber, v *Domažlicích* prof. dr. Em. Strejček, v *Hradci Králové* na gymn. prof. Beran, v *Hranicích* řed. Emil Gígánek, v *Chotěboři* prof. Jar. Košťál, v *Chrudimi* prof. Tomáš Snětivý, v *Jičíně* na gymnasiu řed. Al. Trnka, v *Jilemnici* řed. Jos. Mach, v *Jindř. Hradci* prof. Fr. Špírek, v *Klatovech* dr. Zdeněk Řezníček, v *Kolíně* prof. dr. Ot. Palán, v *Košicích* správce gymnasia V. Přerovský, v *Král. Dvoře* prof. dr. Tomáš Hrubý, v *Kroměříži* prof. Jan Kaláček,

na arcibiskupském gymnasiu prof. B. Segeřa, *v Kyjově* prof. Ant. Kríž, *v Litomyšli* prof. A. Doležel, *v Mělníku* prof. Jos. Stáhlík, *v Mor. Ostravě* na gymn. prof. dr. Fr. Král, *v Náchodě* prof. Jan Ptáček, *v Něm. Brodě* řed. Jan Stránský, *v Novém Bydžově* prof. Ant. Žák, *v Olomouci* na gymn. řed. V. Hřivna, *v Opavě* prof. Jos. Jaroš, *v Pardubicích* na gymn. dr. A. Mazánek, *v Pelhřimově* prof. Václav Šebek, *v Písku* na gymn. dr. Bronislav Fleischmann, *v Plzni* na gymn. prof. Karel Líkař, na reál. gymn. správce ústavu dr. Zdeněk Hujer, *v Praze* na akad. gymn. prof. Jan Kašpar, na gymn. v Křemencově ul. dr. Václav Niederle, na gymn. v Truhlářské ul. prof. A. Kořínek, na gymn. v Resslově ul. prof. Fr. Stýblo, na dívčím gymn. Krásnohorské dr. Libuše Scholzová, na gymn. v Praze-III. prof. Josef Procházka, na reál. gymn. v Praze-VIII. řed. dr. Al. Herout, na gymn. na Král. Vinohradech řed. O. Smrčka, na reál. gymn. tamtéž dr. K. Müller, na dívčím reál. gymnasiu řed. J. Kracík, na reál. gymn. na Smíchově prof. J. Martinovský, na dívčím ref. reál. gymn. na Smíchově řed. dr. Kudrnovský, na reálce tamtéž prof. Vordren, na gymn. na Žižkově prof. Frant. Jakubec, na reálce v Praze-III. prof. Frant. Křemen, na reálce na Žižkově univ. doc. dr. Fr. Ryšánek, *v Prostějově* na gymn. řed. Václav Kubelka, *v Přerově* řed. Richard Kantor, *v Příbrami* na gymn. dr. Blahomír Žahour, *v Rokycanech* řed. Jan Šule, *v Rychnově* prof. Aug. Wolf, *ve Strážnici* prof. Jindř. Preč, *v Táboře* na gymn. dr. Josef Straka, *v Třebíči* prof. Jan Winkler, *v Třeboni* dr. Ad. Sedlecký, *v Uh. Hradišti* prof. J. Novák, *ve Val. Meziříčí* prof. Maximilian Frank, *ve Vys. Mýtě* prof. Karel Jedlička, *ve Vyškově* řed. Fr. Teplý, *v Zábřehu* prof. Antonín Málek a *ve Znojmě* prof. Jos. Boška.

Ministerstvo školství a národní osvěty povolilo na vydávání Listů filologických subvenci 3000 Kč a na vydávání slovenských učebnic udělilo subvenci 10.000 Kč. Za tuto podporu svých snah vzdává Jednota ministerstvu upřímné díky. Stejně jsme vděčnosti zavázáni redaktorům Listů filologických za obětavé řízení našeho časopisu, dárcům knih, všem, kdož na schůzích našich přednášeli, professorskému sboru filosofické fakulty za propůjčení místnosti a redakcím denních listů, které uveřejňovaly zprávy spolkové.

Za výbor Jednoty českých filologů:

Dr. Oldřich Hujer,
starosta.

Dr. Josef Hendrich,
jednatel.

Attická rhetorika a osvícenství.

Literárně-historická studie Karla Weniga.

Ve svých Dějinách řeckého řečnictví (I. Praha 1916) uváděl jsem vznik a vývoj attické rhetoriky podle názoru tehdy obvyklého¹ ve vztah se sofistickou. Tento výklad jest však jen částečně správný. Teprve po vydání uvedeného svého spisu při studiích k univerzitním přednáškám o řeckém osvícenství druhé polovice V. stol. př. Kr. seznal jsem, jak těsně souvisí attická rhetorika s tímto hnutím. Jest jedním jeho projevem jako sofistika. Poměr mezi rhetorikou, sofistickou a osvícenstvím musí býti tedy v tomto směru přesněji vymezen. O tom chci stručně pojednati,² doplniti a částečně pozměnit v tom směru výklady svého spisu (na str. 15 nn.). Při tom pomíjím ovšem vše, co bylo již v mém spise správně vyloženo.

Řecké osvícenství³ druhé polovice V. století jest vyvrcholem kulturní krise, jejíž počátky nutno hledati již v VI. století.

¹ Viz na př. *F. Blasse*, Die Attische Beredsamkeit. I². Lipsko 1887 (úvod).

² Obsáhrnou charakteristiku osvícenství podal jsem ve svých univerzitních přednáškách r. 1916/7 a 1917/8 (z. sem.).

³ Z četné literatury, jež slouží našemu účelu, uvádím některá důležitější díla: *M. Croiset*, Histoire de la littérature grecque. IV². Paříž 1900. — *W. Nestle*, Euripides der Dichter der griech. Aufklärung. Stuttgart 1901. — *J. Burckhardt*, Griech. Kulturgeschichte. Berlin III³. 1900; IV³. 1902. — *M. Wundt*, Gesch. d. griech. Ethik. I. Lipsko 1908. — *W. Nestle*, Politik und Aufklärung in Griechenland im Ausgang d. V. Jahrh. N. Jahrb. f. klass. Alt. XXIII, 1909, str. 1 nn. — *Th. Gomperz*, Griech. Denker. I². Lipsko 1911. — *E. Bethe* a *P. Wendland* v Gerckové a Nordenové Einleitung i. d. Altertumswissensch I². Lipsko 1912. — *W. Christ*, Gesch. d. griech. Lit. I⁶. Mnichov 1912. — *E. Meyer*, Geschichte Altertums. IV². Stuttgart 1912. — *H. Gomperz*, Sophistik u. Rhetorik. Lipsko 1912. — *R. Pöhlmann*, Gesch. d. sozialen Frage u. d. Sozialismus i. d. antiken Welt. Mnichov 1912. — *J. Kaerst*, Geschichte d. Hellenismus. I². Lipsko 1917, str. 53 nn. — *E. Zeller*, D. Philos. d. Griechen. I 2°. Lipsko 1920. — *K. Joël*, Gesch. d. antik. Philos. I. Tübingen 1921, str. 482 nn. a j. — Zajímavost jest srovnati osvícenství řecké s osvícenstvím XVII. a XVIII. stol. (v. o něm *F. Drtinu*, Osvícenství a romantismus. Naše doba. XXVII, 1920, str. 90 nn.). Jsou tu patrný shody nejen v základních rysech, nýbrž i v podružných projevech. Bylo by tudíž možno zjistiti základní znaky osvícenství, jež byly tomuto hnutí ve všech dobách a u všech národů společné. Při tom ovšem měli zajisté různí národové i některé své zvláštní a charakteristické známky.

Různé byly její prameny, k hlavním však náleží poznání, že mnohé základní zásady dávné kultury objevily se vývojem vzdělanosti jako nesrovnatelné s rozumovým poznáním — a tudíž neudržitelné. Týkalo se to hlavně názorů náboženských. Naivní anthropomorfismus nemohl svými bájemi, často bohů nedůstojnými, upokojiti těch, v nichž se probudil vyšší a ušlechtlejší názor o bozích. Již filosof Xenofanes vyslovil se ostře proti anthropomorfismu Homerovu a ukazoval, že se v myttech vypravují o bozích názory jich nedůstojné. Filosofové, kteří usilovali o vědecký výklad příčin všeho dění ve světě, otřásali starou kosmogonií a theogonií a byli praotci osvícenství. Nejen filosofové, i jiní vzdělanci kritisovali mythy. Básník Stesichoros zamítl pověst všeobecně rozšířenou, že Helena následovala Parida do Troje, jako nepravdivou (v. zl. 11 Cr.) I Pindarovi, muži jistě hluboké víry, stávalo se zřejmým, že některé mythy jsou neudržitelné. Přetvořoval si je tedy (jako mythos o Tantalovi v O I) nebo přímo proti nim polemisoval (O IX 35 nn.). Na scéně podrývala víru v staré bohy komoedie travestiemi mythů. Již Epicharmos líčí bohy a heroy s vlastnostmi lidskými, dobrými i špatnými. Jevišťem přecházeli v směšných kostýmech Zeus jako labezník a záletník, Herakles jako piják a jedlík a jiní bohové, bohyně a heroové. A scény ty s jevišťe dále šířilo mezi lidem vypělé umění malířů vás. V širších vrstvách lidových byla ovšem víra ještě pevná, a kritika mythů pokládána byla za rouhání. Odtud na př. pověst, že Stesichoros byl od Heleny oslepen, poněvadž se jí rouhal.

Časem kritika mythů a všech starých zřízení rostla, a nové hnutí jí vzbuzené nabývalo stále více půdy, takže kolem polovice V. století vznikl z něho mocný směr, řecké osvícenství, jež ovládlo většinu intelligence athenské. Hlavními jeho představiteli byli: Demokritos a Protagoras ve filosofii, Euripides v básnictví, Thukydidés v dějepisectví, Hippokrates v lékařství a Periklès v celém svém životě. Hnutí zasahovalo široké vrstvy občanské, poněvadž mělo čilou propagandu v přednáškách i ve školách sofistických a rhetorických.

Po válkách perských otevřel se Řekům celý tehdejší svět, zvláště východní. Poznali různé kultury cizí, někdy prastaré a dokonalé a srovnávajíce zřízení a mravy různých národů shledali, že to, co jeden národ pokládal za správné, dobré a krásné, druhý odsuzoval. Toto pozorování tvoří jeden z nejdůležitějších pramenů hnutí osvícenského. Vzbudilo totiž v pozorovatelích přesvědčení, že všechna zřízení kulturní, zákony občanské i náboženské, zásady ethické, jimž se do té doby připisoval věčný nebo přímo božský původ, nebyly dány lidstvu od přírody (*φύσει*), nýbrž byly vytvořeny lidskou vůlí (*νόμῳ*). Tím byly otřeseny hlavní pilíře starého světového názoru. Jak ohromné důsledky měla antithese *φύσις* — *νόμος* v sofistických přednáškách i spisech často probíraná!

A skepse šla ještě dále! Nezdar přírodní filosofie, která nemohla se dopátrati pravdy a vytvářela jen různé hypotese, jež se navzájem vyvracely (na př. Herakleitos-Eleaté), znemožnil vůbec víru v možnost skutečného poznání, v existenci objektivní pravdy. Místo víry přišla skepse, kritika, *σώφρων ἀπιστία* (Eur. Hel. 16 17). Místo citu vládl bezohledný, útočný, skeptický rozum. Osvícenství starověké — jako vůbec i u jiných národů všech dob — jest rationalistické. Jeho znakem jest kritické a rozumové posuzování všech hodnot kulturních, jež byly do té doby se zbožnou vírou slepě uznávány.

Tuto kritiku prováděl člověk sám svým rozumem. Až do polovice V. stol. byl jednotlivec úplně podřízen státu a bohům. Nyní jeho sebevědomí rostlo. Ocital se nad zákony a zařízeními, jímž se dříve dětinně podroboval, a Protagoras podepřel jej vědecky svým subjektivismem. *Πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρώπου*. Osvícenství vytvořilo jakožto důsledek vědeckého skepticismu a subjektivismu individualismus. V životě i v umění vystupuje individuum do popředí. V tragodii zatlačen byl herci sbor do pozadí. Moderní tehdy skladba hudební, zv. nový dithyramb, byla spíše koncertem solistovým s průvodem sborovým. U Euripida i komiků lze pozorovati obdivuhodnou schopnost, dříve neznámou, vystihnouti povahu individuální a vykresliti ji. Zopyros vytvořil fysiognomiku. Sochařství upustilo od typů idealisujících a dbalo portraitní věrnosti. Poslední důsledky osvícenského individualismu možno sledovati v emancipačních snahách žen a přiznání osobní svobody otrokům.¹

Individualismus zvrhl se u některých jednotlivců v brutální nadčlověctví, jehož hlasatelem jest sofista Thrasyrachos v úvodní scéně Platonovy Politeie.

Druhá polovice V. století byla dobou hlubokého převratu v řecké kultuře, dobou plnou bolestných, těžkých krisí, jež se soustředily v Athenách. Rozvoj politický, sociální a kulturní spolu s úsilím Perikleovým postavil je v čelo Hellady. *Ἑλλάδος Ἑλλὰς* nazvány byly krásně (Anthol. Palat. VII 45, 3) v náhrobním epigramu² na Euripida, jednoho z nejvýznačnějších zástupců osvícenství.

Osvícenství mělo však také mnohé kladné stránky. Nekritisuje, aby jen bořilo, nýbrž chce vybudovati nový, lepší život. Starou morálku, jejímž podkladem byly náboženské názory často nedůstojné, chce nahraditi morálkou laickou, založenou na rozumu a zkušenosti. Život lidský nemá býti řízen náhodou, nýbrž má plynouti cílevědomě (*πορεύεσθαι κατὰ τέχνην*. Polos v Plat. Gorg. 448 C). Osvícenství přehodnotilo úplně starý názor o po-

¹ V. Alkidamanta zl. 1. Sauppe a Antifonta sofistu zl. B, sl. 1, 35 nn. (B. P. Grenfell-A. S. Hunt, Oxyrh. Papyri. XI. Londýn 1915, str. 92 nn)

² Neprávem Thukydidovi připsaném.

měru duše a těla. Stará rytířská výchova usilovala hlavně o tělesnou zdatnost. Osvícenství však za cíl výchovy prohlásilo duševní vzdělání (*παιδεία*), založené na vědomostech, jako přípravu pro život občanský. Ideálem VI. století byl athlet, ideálem druhé polovice V. století stal se však vzdělaný občan a řečník. Aby cíle toho dosáhlo, vytváří osvícenství nový typ školní a studuje usilovně otázku výchovy. Protagoras náleží k zakladatelům pedagogiky. V lékařství se počaly choroby vysvětlovati přirozeně, vědecky a to i choroby duševní, jež dříve byly pokládány za účinky působení daimonů.

Osvícenství ovládlo celý tehdejší život. Vnikalo ovšem i do písemnictví a přetvořilo úplně jeho ráz. Literatura, nejen vědecká, nýbrž i krásná obírá se názory osvícenskými jednak tím, že je přejímá a šíří, jednak tím, že proti nim polemizuje. Vlivem osvícenství jednalo se ve spisech prosaických i poetických o problemech morálky, náboženství i státních zřízení, o vzájemném poměru obou pohlaví, o výchově, o řeči, o ceně života atd. Kdo srovná tragédie Aischylovy s Euripidovými nebo dějiny Herodotovy s Thukydidovými, pozná, jak hluboký vliv mělo osvícenství na vývoj literatury. Vytvořilo mimo jiné kritický dějezpýt Thukydídův a tendenci tragédie Euripidovu, jež řešila aktuální otázky života veřejného i soukromého stále ještě bohužel ve formě mytické. Neobyčejně tuhá tradice zabránila totiž Euripidovi vytvořiti drama občanské, jemuž byl tak blízek. Lyrice se ovšem v ovzduší racionalismu nedařilo. Klesá kvantitativně i kvalitativně.

V žádném oboru literárním však osvícenství nepůsobilo tak pronikavě jako v řečnictví. Moderní člověk musí zvláště důrazně býti upozorněn na to, že řečnictví attické mělo veliký význam literární. V Athenách úkol řeči (i praktické!) nebyl vyčerpán tím, že byla přednesena. Nastával ji totiž pak druhý úkol, literární, ježto řeči na soudě i ve sněmu pronesené, byly upravovány po stránce formální (a částečně i obsahové) a vydávány jako díla literární trvalé ceny.¹ Chci nyní stručně ukázati, jak souviselo řečnictví attické svým duchem a svými literárními plody s osvícenstvím.

Duch tehdejší rhetoriky byl veskrze osvícenský t. j. racionalistický, skeptický a subjektivistický. Vědecký základ její tvoří skepticismus a z něho vzešlý subjektivismus. Přesvědčení, že není objektivní pravdy, nýbrž že jsou možny jen subjektivní domněnky, ovládalo dlouho rhetoriku (ještě Isokrata! v. zl. I. Sh.). Tím rhetorika ztratila pevnou půdu objektivní pravdy a učiněna byla nástrojem osobních zájmů jednotlivcových. Řečník vším svým uměním usiluje jen o to, aby uplatnil svůj názor. Z toho vyplynul eristický a agonistický ráz attického řečnictví, které miluje diskusse a hádky.

¹ O tom, jak pronikavě působila rhetorika na literární vývoj, vyložil jsem ve svém spise na str. 27 nn.

Řečník stojí nad látkou, dovede mluvit v téže otázce pro i contra, dovede i slabší věci dopomoci k vítězství (*τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν*). Jeho umění jest jakousi duševní gymnastikou (Isokr. XV 181).¹ Bylo by však chybou zakladatelům řecké rhetoriky přičítati úmysly zjištné, jež ovšem často měli jejich maličerní epigoni. Přesvědčení prvních rhetorů vyplynulo z vědeckého podkladu, totiž ze subjektivismu a relativismu, kteréžto směry stále a stále se vracejí v dějinách,² kdykoli z resignace nad nezdary spekulace filosofické probouzí se přesvědčení, že člověk nemůže pravdy poznati.

Skepticismus vědecký měl však ještě jeden dalekosáhlý důsledek v literatuře. Způsobil kult formy. Iniciativa přísluší tu rhetoru Gorgiovi. Vystupňovav svou skepsi o možnosti poznání ve vědecký nihilismus noetický, naučil se podceňovati obsah a přičetl rozhodující význam formě. Čím ta jest účinnější, tím spíše lze získati posluchače pro svůj názor. A Gorgias počal úmyslně působiti na smysly a získávat posluchače krásným stylem, poeticky zbarveným a okouzlujícím lahodným zvukem slov. Tak rhetorika vytvořila uměle stilisovanou prosu attickou, kterou Isokrates přivedl k největší dokonalosti, sloučiv periodicko-rhythmický sloh Thrasymachův s poetickým slohem Gorgiovým v harmonický celek, zbavený výstřelků těchto obou směrů. Jedno odvětví řecké rhetoriky (t. řečnictví epideiktické) slouží hlavně kultu formy, neboť nesleduje cílů praktických, nýbrž prohlašuje řeč za dílo umělecké, jež má svůj cíl samo v sobě, ve své umělecké formě.

Všimněme si nyní rationalistických prvků attické rhetoriky. Řečník působí rozumovými důvody, přesnými vývody logickými i chytavými sofismaty. I působení na cit jest spracováno vědecky! Jaká to víra v pevnost rozumových vývodů, když důkaz z pravdě podobnosti (*ἐξ εἰκότος*) má před soudem platnost důkazu přímého! Osvědčené prostředky a triky řečnické se zaznamenávají, sestavují a třídí podle hledisk vědeckých. Vznikají tak učebnice rhetorické (*Τέχναι*), nezbytné pomůcky pro rhetory i občany.

Ideálem doby osvícenské byl řádný občan, jemuž se dostalo od odborníka všeobecného vzdělání, aby mohl činností veřejnou i životem soukromým působiti pro blaho státu. V tomto vzdělání vynikající místo měla rhetorika, neboť veřejné působení v Athe-

¹ V. více o tom v mém spise na str. 16.

² V nejnovější době t. zv. pragmatismus vyjadřuje se s podobnou skepsí o možnosti poznání pravdy jako Protagoras. [v. K. Čapka, Pragmatismus (Duch a svět, sv. XXXIV), Praha 1918.] — Literární kritiky směru impresionistického charakterisuje A. Novák, Kritika literární (Duch a svět XIX), Praha 1916, str. 35 n. takto: »Kritik impresionista má důslednou nedůvěru netoliko v poznání vlastní, ale přímo v poznání vůbec; není všeobecných pravd, k nimž by bylo lze dospěti a na nichž by se mohlo shodnouti několik jednotlivců, jsou pouze názory osobní podle individuálního založení každého z nás, ale i tyto se časem mění« atd. Tu jako byste slyšeli mluvit řeckého sofistu!

nách bez výcviku v řečnění nebylo možné. Řečnilo se na sněmu, před soudem, ve vzdělávacích přednáškách sofistů (*ἐπιδειξίς*),¹ ve slavnostních schůzích panhellenických i v soukromých kroužcích. Přechetné přednášky rázu populárně-vědeckého charakterisují tuto dobu horečně usilující o vzdělání. Množství vynikajících sofistů a rhetorů dávalo výcvik v rhetorice. Školy a kursy jejich byly hojně navštěvovány. I z praktických důvodů bylo nutno seznámiti se s rhetorikou. Byla důležitou součástí tehdejší encyklopaedické výchovy, ba přímo jejím centrem u některých rhetorů, zvláště u Isokrata, jenž využiv neustálenosti pojmu *φιλοσοφία* v době té, prohlásil svou rhetoriku za jediné pravou filosofii (III 5 nn.). Neobyčejná obliba řečnictví kořenila tedy v osvícenské náladě doby. Když osvícenství ve IV. století zaniklo a ustoupilo romantismu, poklesl i význam rhetoriky. Byla sice ještě hojně pěstována, ba vytvořila jedince největší v tomto oboru dokonalosti (Demosthena), ale přece nebyla již tvůrčí a nesouvisela tak s celou dobou jako za osvícenství.

Silně vypjatý individualismus doby osvícenské našel v rhetorice mocnou zbraň. Sebevědomý jednotlivec, vyzbrojený všemi prostředky rhetorické techniky, ovládá shromáždění a sugeruje mu svá přání. V rhetorice viděli tisícové totéž, co nedávno mnozí v hypnose: všemohoucí zbraň. V literatuře rhetorické vytváří sebevědomí rhetorů novou formu literární (t. zv. *παίγριον*), velmi příznačnou pro tehdejší dobu.² Má obyčejně formu chvaloteče nebo řeči hanlivé a slouží k tomu, aby na tematě paradoxním spisovatel dal na jevo svou virtuositu v ovládání formy i látky.

Shrnuji tedy stručně: attická rhetorika druhé polovice V. století musí býti chápána a vykládána v rámci celé doby. Mocný proud kulturní, osvícenství, vnuká jí svého ducha, nalézá v ní vhodného tlumočníka a dopomáhá jí k rozkvětu a velikému rozšíření. Z osvícenského kriticismu, racionalismu a subjektivismu zrodila se tehdejší rhetorika a nese tyto znaky ve všech svých čelných projevech. Nikdy již od té doby v dějinách lidstva nenabyla takového rozšíření a tak všestranného významu v životě veřejném i v literatuře. Proto jest těžko modernímu člověku plně ji oceniti.

Pravil jsem již v úvodu tohoto článku, že jsem ve svém spise odvozoval rhetoriku attickou ze sofistiky, a podotkl jsem,

¹ Zajímavou analogii k těmto epideixím možno nalézt ve Francii v době restaurace (na počátku XIX století). Tehdy byly oblíbeny veřejné kursy profesorů *F. Guizota* (historika), *V. Cousina* (filosofa) a *A. Villemaina* (professora literatury), kteří v populárních přednáškách užívali forem řečnických. Jejich veřejné přednášky proměnily se pro tyto formy v jakýsi druh literatury. [v. *Ch. Seignobose* a *A. Métina*. Současné dějiny. Přel. A. Sychravová. I. (Svět. kn. 580 I). Praha 1907. str. 143.]

² O paigních v. můj spis, str. 83 n.

že počínání to nebylo dosti přesné. Chci tedy ještě stručně vymeziti poměr mezi sofistikou, rhetorikou a osvícenstvím. Jaký byl poměr mezi sofisty a rhetory, vložil jsem již ve svém spise (na str. 16 n.), řka, že všichni čelní sofisté byli také rhetory, ale nebyli jen rhetory, nýbrž vedle rhetoriky pěstili i jiné disciplíny. Řečnictví tvořilo ovšem důležitou součást jejich soustavy vyučovací.¹

Zbývá tedy vymeziti přesněji poměr mezi sofistikou a osvícenstvím. Vytkl bych toto. Sofisté náleželi k nejpřednějším stoupencům a hlasatelům tohoto hnutí.² Jsou u nich (alespoň u většiny) patrný všechny jeho charakteristické rysy, ba některé byly jimi přímo výtvořeny nebo alespoň vyjádřeny. Tak na př. pro vývoj osvícenství velmi důležitý byl Protagorův subjektivismus a jeho důsledky (zvláště na poli morálním). Přes to však nesmí se sofistika úplně ztotožňovati s osvícenstvím. Filozofové Demokritos a Anaxagoras, tragik Euripides a státník Perikles byli též významnými typy osvícenskými, a přece nelze je počítati k sofistům.³ Naopak zase ze sofistů někteří (na př. Hippias) měli málo typických znaků osvícenských. Osvícenství tvoří tedy základní proud tehdejšího kulturního vývoje, rhetorika a sofistika jsou jen dvě formy, v nichž se projevuje.

Příspěvky k dějinám amfiktyonie delské.

Podává Vladimír Groh.

I.

Dokumentárních příspěvků k dějinám athensko-delské amfiktyonie v V. století máme velmi málo. Pokud lze souditi z roztržštěných publikací nálezů dosavadních (IG XI 1 dosud nevyšly), je nejstarší zachovaný fragment nápisný z r. 434—3, kdy byl v Athenách archontem Krates (IG I 283; Boeckh Kl. Schr. V p. 430 nn.). Zlomek tento obsahuje část účtů amfiktyonie, ale k poznání její organisace nepřispívá ničím. Její existence jeho je patrná, že převahu ve správě, a to asi naprostou, měli Atheňané.

Časově pak následuje ze zachovaných dokumentů nápis z r. 410—9, publikovaný Homolleem v BCH VIII str. 283 nn.; podávám maiusculní přepis:

¹ V Anonymových *Διαλέξεις* (*Δισσοὶ λόγοι*) c. 8 uvádí se rhetorika zřejmě jako odvětví sofistického vyučování.

² K. Joël (v uv. sp. str. 649) nazývá je dobře pravými syny a zároveň otcí osvícenství.

³ Nechci se tuto pouštět do řešení otázky, co vlastně bylo pojátkem a společným základním znakem všech sofistů. Přidržuji se názoru, že sofisté byli zkušení, všestranně vzděláni (a placeni!) učitelé, kteří vychovávali mládež pro život veřejný.

Θ Ε Ο Ι
 Τ Α Δ Ε Ε Π Ρ Α Ξ Α Ν Α Θ Η Ν Α Ι Ω Ν Α Μ
 Φ Ι Κ Τ Υ Ο Ν Ε Σ Ο Ι Δ Ε
 Θ Ε Ο Ο Σ Ν Ε Ο Κ Λ Ο
 5 Α Ψ Ε Φ Ι Ω Ν Α Ψ Ι Θ Υ Λ Λ Ο
 Δ Η Μ Ο Κ Ρ Ι Τ Ο Σ ϕ Α Ν Ι Ο
 Ο Λ Υ Μ Π Ι Ο Δ Ω Ρ Ο Σ Τ Ε Λ Ε Σ Ι Ο
 Ε Π Ι Γ Λ Α Υ Κ Ι Π Π Ο Α Θ Η Ν Η Σ Ι Α Ρ
 Χ Ο Ν Τ Ο Σ Ε Ν Δ Η Λ Ω Ι Ε Π Ι Α Π Η Μ Α
 10 Ν Τ Ο Α Ρ Χ Ο Ν Γ Ο Σ Α Ρ Γ Υ Ρ Ι Ο Ν Η Α
 Ρ Ε Λ Α Β Ο Μ Ε Ν Π Α Ρ Α Μ Φ Ι Κ Τ Υ Ο Ν
 Ω Ν Θ Ε Α Γ Γ Ε Λ Ο Φ Η γ α ε Ω Σ Κ Α Ι Σ
 Υ Ν Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ω Ν Κ Α Ι Ν Ε Ω Κ Ο Ρ Ω Ν
 Δ Η Λ Ι Ω Ν σ Κ υ Α α ζ Ο Σ Κ Α Ι Σ Υ Ν Α
 15 Ρ Χ Ο Ν Τ Ω Ν Ε Ν Τ ω ι ι ε ρ Ω Ι Κ Α Ι Τ
 Ω Ι Α Ρ Τ Ε Μ Ι Σ Ι Ω Ι Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν
 Δ Δ Χ Χ Γ Η Η Η Γ

Homolle doprovodil nápis pečlivým výkladem, v němž se snažil podati všechno to, čeho k porozumění bylo potřebi. Stejně všimli si nápisu obsírněji i Attinger (Beiträge zur Geschichte von Delos, Frauenfeld, 1887) a V. Schöffer De Deli insulae rebus (Berl. Studien IX 1889), ale znova dosud publikován nebyl, ba ani vykládán. Obrací se sice pozornost badatelů novější doby k Delu značně, ale především jen k Delu svobodnému, totiž od r. 315 př. Kr., kdežto doba starší zůstává celkem mimo zájem. Chci v dalším uvést několik poznámek k výkladu tohoto nápisu, týkajících se podrobností, z nichž však některé přece jsou přispěvkem k lepšímu poznání dějin athensko-dělské amfiktyonie staršího období.

Nápis je vryt do bílé mramorové desky, vysoké 137 cm, široké 43 cm a tlusté 14 cm. Písmo je stoichedické, v řádku je 21 písmen, všech řádků — aspoň částečně zachovaných — 47. Řádky 3—7 však zásadu psaní stoichedického porušily, poněvadž jména amfiktyonů jsou tam vepsána každé na zvláštní řádek. Tím také třetí řádek, seznamu přímo předcházející, zůstal nevyplněn, máje jen třináct písmen. Zjev tento je na nápisích přísně stoichedických vzácný, a na našem nápisu je jen svědectvím význačného postavení athenských amfiktyonů, jejichž jména byla takto vytčena proti všemu ostatnímu textu a ostatním jménům. Od ř. 18 začíná porucha nápisu způsobená poškozením kamene, takže lze jen tu a tam několik slov a číslic přečísti. Ř. 17 počínají podrobné účetní výkazy o peněžních obrazech amfiktyony provedených, jež jsou označeny výrazem *ἐπραξαν* (ř. 2). Pro dějiny amfiktyonie má však význam jen prvních 16 řádků. Jejich písmo a pravopis jsou rázu přechodného mezi starým attickým a ionským. Ačkoliv teprve osmý rok po vrytí tohoto nápisu byla

abeceda ionská úředně Eukleidem zavedena, jeví se přece na našem nápisu jistá důslednost. Pro samohlásky dlouhé je totiž důsledně už užito znaků nových η a ω . Ř. 5 *Ἀψερίων* není výjimkou, poněvadž toto jméno bylo vyslovováno i psáno způsobem obojím, častěji však s ϵ . Jako se nápis při psaní samohlásek dlouhých držel už nového způsobu psaní, tak stejně důsledně psány jsou t. zv. dvojhásky nepravé způsobem starým attickým; 4 *Νεόκλο*, 5 *Ἀψιδύλλο*, 6 *Φανίο*, 7 *Τελεσίο*, 8 *Γλανίππο*, 10 *Ἀπημάνιο*, 12 *Θεαγγέλο*. (Na Delu dokonce ještě na t. zv. Marmor Sandwicense z r. 378—4 se tento způsob psaní dvojhásek udržuje.) Složené znaky ω a ψ psány jsou už moderním pravopisem, ř. 2 *ἔπραξαν*, 5 *Ἀψερίων*, *Ἀψιδύλλο*.

Nápis začíná sakrační formulí *Θεοί*, velmi obvyklou v Athenách zejména od polovice 5. až do polovice 1. stol. př. Kr. — I na delských nápisech je často zachována: BCH III str. 473 z r. 364, BCH VIII str. 293 z r. 346, IG II 814 a II 5 813 b. Zajímavé je, že nikoliv na všech a dokonce ani ne na nápisech stejné kategorie.

Výraz *πράττειν* neznamená zde jen inkassování, nýbrž týká se všech finančních operací, jež správa amfiktyonská prováděla. Stejně začíná i opakuje v textu i IG II 5 813 b, pak Marmor Sandwicense IG II 814, a také ještě i jiné nápisy amfiktyonské: BCH VIII str. 296 z r. 341, BCH XXXV str. 52 z r. 372. Podotknouti sluší, že formulky *τάδε ἔπραξαν* bylo užíváno u nápisů, v nichž se podávalo běžné vyúčtování; kde se podával účet rozvázný a hlavně inventář, tam se užívalo výrazů jiných: *ἀποφαίνειν*, *παραδιδόναι*, *προσαποδιδόναι*: inv. Timokratův z r. 364 BCH X 461 začátek a ř. 107; IG II 818 ř. 9, BCH VIII str. 299 a j.

Ἀθηναίων Ἀμφικτύονες. Je to zde poprvé, co se vyskytuje tento úřední název, poněvadž nejstarší dokument nápisný, amfiktyonie athensko-delské se týkající (z r. 434, IG I 283), je zachován kuse, bez praeskriptu.

Podle toho, co o správě a zřízení jednotlivých amfiktyonií je známo, bylo to jen na Delu, kde zástupci zúčastněných kmenů měli úřední název *ἀμφικτύονες*, blíže určený ethnikem: *Ἀθηναίων ἄ.*, *Ἀνδρίων ἄ.* Amfiktyonové jini připomínání nejsou, ani delští ne. Kromě Atheňanů, Andrijských a Delských nebyl totiž žádný jiný člen amfiktyonie k její správě připuštěn. Delští pak, když se jí směli účastniti, činili to buď skrze neokory, o nichž právě mluví i náš nápis, anebo svými hieropoi a radou (BCH X str. 461 praeskript; inv. Timokratův).

Amfiktyoni andrijsí připomínají se na nápisech zachovaných jen dvakrát, takže je patrné, že byli jen zřízením přechodným, ponejprv r. 374—3 na M. Sandw., kdy jich bylo pět, podruhé r. 372—1, kdy — zdá se — byl už jen jeden (BCH XXXV str. 5 ř. 6. O datování tohoto nápisu srv. výklady F. Dürbacha ib.). Jinak vystupují jako správcové a vládcové amfiktyonie jen athenští

amfiktyonové, a to buď vůbec sami anebo s některým z jmenovaných úřadů delských. Je pozoruhodno, že i tenkrát, když nebylo jiných amfiktyonů, nikdy na úředních dokladech nechybí označení *Ἀθηναίων*. Je tedy chybná domněnka Attingerova (uv. spis 35), že úřední název *Ἀθηναίων ἀμφικτύονες* se změnil v pouhé *ἀμφικτύονες* r. 374. Attinger tu neporozuměl, proč na M. Sandw. ř. 56 nn. (tedy uprostřed nápisu) je řečeno: *τάδε ἐπραξαν ἀμφικτύονες* (následuje přesné určení funkčního období na měsíce a datování dle archontů athenského i delského)... *Ἀθηναίων οἱ δεῖνα, Ἀνδρίων οἱ δεῖνα*. Stejně málo dokazuje i druhý doklad Attingerův, totiž votivní nápis na hermovce, stojící dosud u propylají Apollonova chrámu (BCH VIII str. 294). To není dokument úřední, nýbrž soukromý dar pěti athenských amfiktyonů a jejich tajemníka, učiněný Apollonovi r. 341—40. Stačí ostatně ukázati zas na inventář z r. 364, častěji už uvedený, na němž výslovně a stále se mluví o athenských amfiktyonech: *τάδε ἀπέφηναν ἐν τῷ Ἀρτεμισίῳ καὶ παρέδοσαν...* (ř. 4) *ἀμφικτύονες Ἀθηναίων Ἀρίστων Ἀφιδναῖος καὶ συνάρχοντες...* (ř. 6) *ἀμφικτύοσι Ἀθηναίων Θρασωνίδῃ Εὐπυρίδῃ καὶ συνάρχουσι...* a j.

Správně nutno říci, že správceové amfiktyonie, brání z jejich členů, se nazývali — kromě delských — vždy *ἀμφικτύονες* s vytčením státní příslušnosti. Že pak se v zachovaných dokumentech mluví hlavně o athenských amfiktyonech, jest jen svědectvím význačného postavení, jaké zaujímali. Skutečně od založení prvního námořního spolku, kdy současně se Atheňané také zmocnili správy amfiktyonie, až do r. 315, kdy amfiktyonie vlastně zanikla v dosavadní své formě (Homolle BCH XV str. 150 n.), tedy v těchto 160 letech jen mezi roky 403—393 nebyli Atheňané jejími správci buď výhradními, anebo nejvýše — nehledíme-li k přechodné účasti Andrijských — s Delany, avšak tak, že ve skutečnosti první místo měli i při tom vždy zástupci athenští. Míra ústupků, činěných andrijským neb delským zástupcům, je dobrým měřítkem zahraničního vlivu a postavení Athen. Víc o tom při výkladu dalsím.¹

Homolle ve svém komentáři spokojil se u jmen jednotlivých amfiktyonů prostě zjištěním, že jde o osoby neznámé, ač ovšem musil pro některá z nich přece uznati, že jsou dosti obvyklá. Lze tu postoupiti o něco dále, a i když se vyhneme přímému stotožnění s osobami jinak pro tuto dobu doloženými v případech, pro které není plné jistoty, přece jsou tu některá jména, jež přímo vybízejí k bližšímu porovnání.

Ř. 4: *Θεο...ος Νεόκλο*. Vlastní jméno tohoto amfiktyona lze snadno doplniti několikerým způsobem: *Θεόδωμος*, *Θεόδοτος*,

¹ Nápis IG II 5 813b snad také uváděl nějaké spolčníky Atheňanů v amfiktyonské správě, ale je tak zkomolen, že nelze z něho nic čerpati.

Θεόξενος Θεότιμος, Θεόφρημος, Θεόφιλος. Všechna tato jména jsou z Athen známa z první polovice IV. stol., některá i z konce V. stol. př. Kr., takže je v tomto případě naprosto nesnadno, ba nemožno, rozhodnouti se pro některé z nich. Hledíme-li však k významu amfiktyonského úřadu, jenž býval svěřován pravidelně občanům vážnějším, mohlo by se nanejvýše pomýšleti na Theoxena z demu Kefaly, jenž r. 421—20 byl *ἱεροποιὸς Ἐλευσίνι* (PA 6992). Jistoty nijaké tu ovšem není.

Ř. 5: *Ἀψεφίων Ἀψιδύλλο*. Jméno Apsefion bylo v Athénách časté. Z nejznámějších jeho nositelů byl zvláště archon r. 469—8, za jehož úřadování zvítězil Sofokles nad Aischylem. Schöffer (43) pronesl domněnku, že vnukem tohoto archonta byl náš amfiktyon. Dohadu takového nelze ani vyvracet, tím méně dokazovati důvody určitými, ale spíše se mi zdá, že hodilo by se srovnati našeho amfiktyona s Apsefionem, členem rady athenské r. 415, kterého Diokleides nařkl jako Alkibiadova spoluvinníka při pokácení hermovek. (Andok. I 43.)

Ř. 6: *Δημόκριτος -ανίο*. Chybějící začátek patronymika doplnil písmenem *Φ* už Kirchner PA 3546. Jiné doplnění ani pravděpodobně není, poněvadž právě jméno Fanias se v této době zvláště často vyskytuje.

Ř. 7: *Ὀλυμπιόδορος Τελεσίο*. I jméno Olympiodoros bylo u Atheňanů dosti hojné. Zrovna r. 411—10, tedy rok před naším nápisem, připomíná se Olympiodoros, jenž byl hellenotamiou (IG I suppl. p. 159 n., č. 179 A). Zde se stotožnění obou osob přímo vnucuje.

Počet athenských amfiktyonů byl čtyři a ten také potrvál — pokud víme — až do r. 374—3, kdy zvýšen byl na pět (IG II 814 ř. 56 nn.). Později už měněn nebyl; funkce jejich byla roční. O této otázce nehodlám se šířiti, ač kdysi byla považována za problém. Dnes však je už definitivně vyřízena (srv. Schöffer 43). Jen tolik zbývá podotknouti, že roční doba úřadování platila nejen do doby, kdy Spartané amfiktyonii Atheňanům vzali (jak soudí Schöffer na uv. místě a také v R-E s. v. Delus sl. 2479), nýbrž i pro dobu od nového nabytí panství nad ní až po uvedený už rok 374—3. Odchyłka v třiletí 378—5 je způsobena poměry naprosto mimořádnými, jak konečně (v jiné souvislosti) Schöffer sám dobře poznal a proti dřívějším badatelům, zejména Böckhovi, zdůraznil (57).

Ř. 8: začíná datování způsobem i u jiných nápisů obvyklým, a to dle archonta athenského i delského: *ἐπὶ Πλαυκίππο Ἀθήνῃσι ἀρχοντος, ἐν Δίλῳ ἐπὶ Ἀπιμάντιο*. Glaukippův archontát r. 410—9 je už od dřívějška několikráte doložen IG I suppl. 51; I, 59, 188, 189 a j. Za to delský Apemantos dosud ještě odjinud znám není.

Je nutno poukázati na jednu charakteristickou zvláštnost v datování tohoto nápisu, která je velmi důležitá pro jeho správné

ocenění a zařazení. Správní rok amfiktyonský nekryl se totiž přesně s občanským a úředním rokem athenským a také ne s delským, jenž — na rozdíl od athenského — začínal zimním slunovratem. V účtech výročních, které amfiktyonové vydávali, bylo přesně stanoveno, od kterého do kterého měsíce jsou položky účtovány. Měsíce vždy byly označeny jmény attickými i delskými, rok pak též dle obojích archontů. Poněvadž pak — jak řečeno — správní období amfiktyonské spadalo do dvou archontátů, vzniká tím hodně složité určování času. Dokladem takovéhoto účtu je hned nejstarší amfiktyonský nápis z r. 434—3 (IG I 283); ř. 14: *χρόνος ἄρχει Μεταγεινιῶν μὴν Ἀθήνησι ἄρχοντος Κράτητος, ἐν Δήλῳ δὲ Βουφονιῶν μὴν ἄρχοντος Εὐπτέρους*, pak ř. 17 *χρόνος ἄρχει Ποσιδηιῶν μὴν Ἀθήνησι ἄρχοντος Κράτητος, ἐν Δήλῳ δὲ ἄρχοντος Εὐπτέρους...* ř. 21: *χρόνος [ἄρχει Ἀθήνησι ἀνθεστηριῶν μὴ/ν ἄρχοντος Ἀψεύδους, ἐν Δήλῳ Ἴερὸς [μὴν ἄρχοντος κτλ*

Dále nápis IG II 5 813 b: *τάδε ἐπραξαν ἀμφικτύονες οἱ ἀμφικτύονεὺσαντες.../ μέχρι Ἀντιπάτρο (389—8), v čele podrobných účtů však ř. 6: *λήμματα ἐπὶ Δημοστράτο (390—89). Konečně i M. Sandw. ř. 56 nn. (praescriptu ř. 1 nn. neuvádím, poněvadž se týká poměrů výjimečných): *τάδε ἐπραξαν ἀμφικτύονες ἀπὸ τοῦ Σιροφοριῶνος μηνὸς τῷ ἐπὶ Ἰαποδάμαντος ἄρχοντος Ἀθήνησι, ἐν Δήλῳ δὲ ἀπὸ Πανήμο μηνὸς μέχρι Πυρραῖδο ἄρχοντος...***

Druhá skupina dokladů má ráz odevzdacích protokolů. Jsou to především inventáře, z nichž zvláště významný je soupis z r. 364, zvaný dle athenského archonta Timokratovým (BCH X 461 nn.). Zlomky jiných jsou v IG II 816—824. — Při těch samozřejmě stačilo prosté poznačení jmen amfiktyonů a roku. Tak na př. *ἐπὶ Τιμοκράτους ἄρχοντος Ἀθήνησι, ἐν Δήλῳ δὲ Διετίωνος, τάδε ἀπέφηναν καὶ παρέδοσαν σταθμῶι καὶ ἀριθμῶι... ἀμφικτύονες Ἀθηναίων ὁ δὲῖνα καὶ συνάρχοντες.*

Nápis z r. 410—9, který právě probíráme, obsahem sice týká se skupiny první, formou však skupiny druhé. Výraz *ἐπραξαν* ř. 2 a pak zbytky řádků 17—48 zřejmě ukazují, že jde tu o podání účtů, anebo aspoň o celkový úhrnný výkaz specialisovaný dle jednotlivých políček. Právě ta okolnost, že přesné a na měsíce určené účtování máme doloženo jak z doby předcházející, tak i následující, nedovoluje pomýšleti na změnu účetnictví amfiktyonského, které bylo přece těmi vnějšími momenty určováno. Charakter účtu popřítí nelze. Výraz *ξεφαλαῖον* ř. 17 je naprosto bezpečně zachován, ř. 19 lze nepochybně doplniti na *Μισθώσεις Τεμένων*, ř. 25 *ΛΗΜΜΑΤΑ*, ř. 29 *ΑΠΟΤΟΤΟ τάδε ἀνηλώθη.*

Inventář to tedy není, ač se připomínají jménem dva delské chrámy (*τὸ ἱερόν, τὸ Ἀρτεμίσιον*), o nichž pravidelně jindy se mluví v inventářích. Nezbyvá tedy, než se uchýliti k domněnce, že tento nápis byl athenskými amfiktyony pořízen úmyslně v znění

odchylném, a že k této úmyslnosti byli vedeni zvláštním nějakým důvodem. Posílení tohoto názoru lze také viděti v tom, co už svrchu bylo připomenuto, totiž ve zvláštním způsobu, kterým byla vryta jména amfiktyonů athenských. Třetí pak zvláštnost, již nutno věnovati obsáhlejší pozornost, je zmínka o delských neokorech v ř. 13. Neokoroi jsou na Delu dobře známi, avšak až z doby jeho samostatnosti (srv. Schöffer 151); dokonce i jakási budova Neokorion zvaná se připomíná (IG II 827 ř. 9). V období amfiktyonském však připomínají se jen jedinkrát a to právě na našem nápisu. Je patrné, že mezi neokory konce V. stol. a neokory III. stol. byl rozdíl; ti pozdější totiž nebyli než aeditui, zřizenci, a k tomu nevalně placení (60—180 drachmami ročně) a přidělení po jednom až třech jednotlivým chrámům (BCH II 83 n.). Naproti tomu neokorové r. 410 měli zřejmě charakter úředníků, byli *ἀρχή*, jak plyne z ř. 14 (praví se tam, že neokory byli *Σκύλαξ καὶ συνάρχοντες*) a vystupují vedle amfiktyonů athenských sice na druhém místě, ale přece jako činitel spolurozhodující a spoluodpovědný, jak dosvědčuje to, že uvedeno jest vlastní jméno prvního z nich. Jinému postavení těchto neokorů nasvědčuje také ještě zjev jiný; ti pozdější totiž, jsouce aeditui, byli svým chrámům přímo přiděleni a dle nich nazýváni *νεωκόροι καθ' ἑαρόν*, *ν. ἐπ' Ἀσκληπιείῳ*, *ν. εἰς Σαραπιείον* a pod. (BCH VI 83).

U neokorů r. 410 je to naprosto nemožné, poněvadž byli nejméně tři, jak plyne ze rčení *Σκύλαξ καὶ συνάρχοντες*, nejspíše však čtyři (obvyklé to ionské číslo), kdežto chrámy byly tenkrát na Delu jen dva, taktéž na nápisu připomínané: *τὸ ἱερόν* (Apollonův chrám) a *τὸ Ἀρτεμίσιον*. Proto je od základu pochybený výklad Homollův, ježž o neokorech podal (BCH VIII 287). Uváží-li se všechno to, co bylo o neokorech r. 410 řečeno, vyplývá nepochybně, že byli amfiktyonům ve správě kultovního majetku koordinováni. Amfiktyonové přijali hotovosti a účty ze společných rukou svých předchůdců r. 411—10 i neokorů: ř. 10 nn. *ἀργύριον παραλάβομεν παρ' ἀμφικτυόνων Θεαγγέλο Φηγαέως καὶ συναρχόντων καὶ νεωκόρων Δηλίων Σκύλακος καὶ συναρχόντων*. Mezi amfiktyony r. 411—10 a neokory s nimi úřadujícími nebylo rozdílu kompetenčního, aspoň ne na venek. To nutno zdůrazniti proti Homollovi (BCH X 474 n.), ježž rozdílné postavení jejich sám vykonstruoval. Dopustil se tohoto bezděčného omylu tím, že si nepovšiml (a nikdo jiný také ne) věci velmi prosté: že totiž neokorové r. 410—9 už ve správě amfiktyonie účasti neměli. Roku 411—10, skončivše své úřadování s athenskými amfiktyony, svěřené peníze náležitě odevzdali se všemi obvyklými formalitami sboru nových správců, jimiž však byli už jen athénští amfiktyonové. To vyplývá nad veškeru pochybnost jasně ze znění našeho nápisu, a lze děkovati náhodě, že zachovala kámen dosvědčující chvíli tak významnou

pro vnitřní dějiny delské amfiktyonie. Taková náhlá změna ve správě amfiktyonie attickodelské nebyla ničím zrovna neobvyklým. Od r. 393 do 375 na př. stáli jí v čele čtyři athenští amfiktyonové sami, r. 374 najednou objevilo se 10 amfiktyonů: pět athenských a pět andrijských (IG II 814 ř. 1 nn., 56 nn.), r. 372 už byl z Andru jen amfiktyon jediný (BCH XXXV str. 10), r. 364 pak vedle Atheňanů najednou jako kontrola objevili se delští hieropoiové a rada (BCH X str. 461).

Svrchu, při výkladu názvu *Ἀθηναίων ἀμφικτύονες* bylo podotčeno, že mira ústupků, které učinili Atheňané jiným členům amfiktyonie, zejména Delanům, ve správě její byla dobrým obrazem politického jejich postavení. To platí zejména též pro konec V. stol. Atheňanům příznivý začátek války peloponneské projevil se jednak lustrací ostrova r. 426 (Thuk. III 104), jednak násilným vypuzením obyvatelstva r. 422 (Thuk. V 1 a 32; Diod. XII 73 a 77), hlavně však zavedením velké penteterické slavnosti rázu čistě athenského, již dosavadní roční amfiktyonská slavnost byla mocně zastíněna. (Thuk. III 104; Arist. Ath. Pol. 54 a 56). Tehdáž jistě byli Atheňané jedinými správci amfiktyonie, delští neokorové mohli se uplatnit až za okolností pro Atheňany nepříznivých, nejspíše po katastrofálním výsledku výpravy sicilské, jež skončila zničením athenského loďstva a zasadila velkou ránu jejich moci namořní. Líčení prvních kapitol VIII. knihy Thukydidovy výborně vystihuje dychtivost všech, vykoristiti co možná nejvíce ze slabosti athenské.

*

Je tedy svrchovaně pravděpodobno, že od jara 412 přinutili Delané Atheňany ke společné správě amfiktyonie. Avšak štěstí válečné bylo proměnlivé a Atheňané využili příznivého obratu na všech stranách. Vítězství demokracie nad oligarchií v Athenách na podzim r. 411 (Thuk. VIII 97) následovalo dvojitý vítězství athenského loďstva u Abydu (Thuk. VIII 105 n; Xen. Hell. I. 1, 5) a zejména slavné vítězství u Kyziku na jaře neb v létě r. 410 (Xen. Hell. I. 1, 16 nn.; srv. Beloch² II 2 241 n.), jež spartský nauarchos Mindaros zaplatil životem. Jak rozhodně bylo athenské vítězství, ukazuje dobře úřední zpráva epistolea Hippokrata (Xen. Hell. I. 1, 23; srv. Plut. Alk. 28). Další vyprávění Xenofontovo poučuje dostatečně o energii, již Atheňané vynaložili na znovunabytí vlivu a postavení, hlavně v moři aegejském a na jeho pobřežích. Za takových auspicií ovšem penteterická slavnost, příštího jara na Delu slavená, konána byla zajisté s nesmírným leskem. Jest pro to doklad nad jiné výmluvný: obvyklý zlatý penteterický vínek tohoto jara věnovaný byl obzvláště nákladný, vážil 118 a půl drachmy (BCH X 461), tedy nejvíce ze všech, které dotud Atheňané na Delos věnovali (dva předcházející vážily po 68 drachmách, následující 63 drachmy). A přirozeně také Atheňané ujali se hned po svém vítězství amfiktyonské správy sami, nepřipustivše k ní už neokorů, kteří tedy celkem jen dva

roky působili. První znova samostatní athenští amfiktyoni pak vykazali svou činnost nápisem, o němž právě jsme hovořili. Tím se vysvětluje, proč jména jejich jsou tak zdůrazněna, že jednak jsou uvedena všechna jmenovitě, jednak každé na zvláštním řádku. Obvyčejně totiž bývalo uváděno jen jméno jednoho, a ostatní zahrnuti označením *καὶ οἱ συνάρχοντες*, právě tak jako na našem nápisě ř. 12 jsou uvedeni odstupující amfiktyonové, a ř. 14 n. delští neokorové. Jindy i kollegium fungující je označeno jako *ὁ δεῖνα καὶ συνάρχοντες* (BCH VIII 299; X 461 a. j.). Jsou-li uvedeni všichni amfiktyoni jmenovitě, pak dalo se to jen za okolností důležitých a výjimečných: na našem nápisě a na M. Sandwicense. A právě výjimečným okolnostem, nad to pak zcela jinak výjimečným, než na M. Sandwicense, nutno asi přičísti i odchýlnou stilisaci praescriptu našeho nápisu, že totiž nepodává datování podle měsíců. Ráz našeho nápisu je totiž, jak z vyličeného plyne, i poněkud slavnostní, a proto aspoň začátek jeho přizpůsoben byl typu děkovacích votivních nápisů amfiktyonských, na př. BCH VIII 294.

(Příště konec.)

O vzniku římské satiry.

Píše Bohumil Ryba.

Původ římské satiry, který byl již za starověku neznám, začal zajímati filology velmi záhy, takže se mohli již začátkem XVII. věku chlubit vynikajícím dílem Casaubonovým *De satyrica Graecorum poesi et Romanorum satira*. Po delší době pohnulo se otázkou tou vážněji teprve začátkem druhé poloviny minulého století; odtud chceme vývoj její sledovati.¹

1. Svědectví starověkých grammatiků, která máme dnes úplně sebrána v Marxově vydání Lucilia (str. CXX—CXXV), podávají nám celkem tyto tři druhy etymologií:

- a) satura odvozována od Satyrů, *»quod similiter in hoc carmine ridiculae res pudendaeque dicuntur, quae velut a Satyris proferuntur et fiunt«* (Diom. GL I str. 485 Keil);
- b) od satura lanx, *»quae referta variis multisque primitiis in sacro apud priscos diis inferebatur«* nebo od satura farcimen nebo od satura lex, *»quae uno rogatu multa simul comprehendat«* (Diom. tamže);
- c) u pozdějších odvozována od satiri, t. j. od *»plných«* lidí (satirati homines, i. e. ebrii. Pseudoacr. sch. vyd. Keller II, str. 2).

Od těchto starověkých etymologií vycházeli moderní badatelé. Th. Mommsen [Römische Geschichte I (poprvé v Berlíně 1854)]¹

¹ Starší literatura u E. Munka, *De fabulis Atellanis*, Lipsko 1840. str. 14 n. a W. Corssena, *Origines poesis Romanae*, Berlín 1846,

str. 28, 222 n., 459] spojuje první a poslední etymologii starověkou považoval saturu za »Mummenschanz der vollen Leute«, oděných kozlí koží, odpovídajících řeckým *σάτυροι*. Podobně O. Ribbeck (Die römische Tragödie, Lipsko 1875, str. 21, Geschichte der römischen Dichtung I², Stuttgart 1894, str. 9) soudil, že saturi se zvali pastýři, odění kožemi. Slovo satur, *σάτυρος* znamenalo podle něho zprvu pastýře; odtud pak, že pastýři bývali často plní vína, dostalo to slovo význam »plný«.

Avšak etymologii tuto, která spojovala saturu se Satyry, jest pokládati najisto za nesprávnou. Uznati ji brání hlavně důvod jazykový, ježto latinskému satur(us) by musilo podle zákonů hláskoslovných odpovídati *σάτυρος*¹ (srov. *ἄδην* z **sə-δην*, *ἄατος* z **α-sə-to-s*). Etymologii nejasného řeckého slova *σάτυρος* bylo sice podáno více;² jisté však ta, kterou navrhl G. Loeschke, Ath. Mitt. XIX, 1894, str. 523 (gute Geister, die Sättigung und Fülle verleihen) jest nesprávná jak z jiných³ tak z uvedených již jazykových důvodů; na restituci jako *σς-σς* pomýšleti nelze, poněvadž by se musily *obě* formy **σάτυρος*, *σάτυρος* vyskytovat. Pravděnejpodobněji však obsahuje slovo *σάτυρος*, jak ukázal Solmsen (IF XXX, str. 36 n.),⁴ v první části *σα* < **tug-*, což je oslabený stupeň k **σην* < *tūēn* ‚penis‘, v druhé pak *τ* tu- ‚turgere‘. — K jazykovému důvodu přistupují jiné. Významový přechod, jaký předpokládá Ribbeck, je nemožný. Dále lze namítati, že slova satur se neuznává o pití, ale o jedení.⁵ I kdyby nebylo těchto obtíží, dovedl by si někdo představit opilý pastýř neb opilou báseň? — Vůbec vychodiště názoru bylo mylné. Ona totiž etymologie, o kterou se uvedení badatelé nejvíce opírali (saturi = plní), jest zřejmě sekundárního původu a vytvořena byla proto, aby se spojily první dvě.⁶

Někteří, nechťce se vzdáti etymologie, která spojovala satiru se Satyry, chtěli zachrániti starý výklad novým kompromisem. Mezi ně patří O. Keller (Philologus XLV, 1886, str. 389—392 = Lat. Volksetymologie, Lipsko 1891, str. 121, 295—299), O. Crusius

str. 146 n. — V naší literatuře týkají se této otázky tato pojednání. dnes ovšem vesměs zastaralá: Václav Nebeský, Římská satira. ČCM XXXIX, 1865, str. 243—264, 331—353. L. Doležel, O původu a rozvoji satiry římské až po Horace: progr. gymn. Olomouc 1878. R. Novák, Ottův Naučný slovník XXII, Praha 1904, str. 677 n. O tématě tom přednášel J. Novák v Jednotě českých filologů r. 1874 5 (srov. Památník na oslavu padesátiletého trvání Jednoty českých filologů, Praha 1918, str. 42).

¹ Srov. U. v. Wilamowitz-Moellendorf, GGN 1895, str. 224, pozn. 13.

² Srov. W. Prellwitz, Etymologisches Wörterbuch² 1905, str. 406, O. Gruppe, Griechische Mythologie und Religionsgeschichte II, str. 1387, pozn. 1.

³ Srov. E. Kuhnert u Roschera, Ausf. Lex. IV sl. 527 n.

⁴ S nímž souhlasí E. Boisacq, Dictionnaire étymologique, Heidelberg 1916, str. 855.

⁵ Srov. A. Funck ALL V, 1888, str. 35.

⁶ Srov. A. Gerhard, Philologus LXXV, 1919, str. 249.

(Liter. Centrablatt 1887, sl. 279) a E. Zarnecke (tamtéž 1888, sl. 1196). Podle Kellera se objevila satira v Římě ve dvou fasích, odpovídajících podobným fasím řeckým. Nejprve přeneseny do Říma žertovné dohry *σάτυροι*, ale jméno zlatinisováno v satura, sc. fabula. Od těchto zcela odlišné jsou satura, jaké skládal Ennius podle vzoru Timona z Fleiuntu, jenž byl vynálezcem toho druhu. Jeho *σάτυροι* však přejati pod názvem satura, který jedině byl s prvými saturami společný. — Ani tento výklad, který předpokládá zcela nedokázané přenesení řeckých satyrik do Říma, nevyhne se četným námitkám. Neprávem chtěl Keller Enniovým satírám pro jejich obsah, který byl pod řeckým vlivem, přičísti i polořecký název. Při soudu tom mu vadilo i to, že s Müllerem (Ennius str. 107) počítal k Satírám i ostatní menší spisy Enniovy. Timonem pak vypomohl si tím menším právem, čím větší nejasností jsou jeho *σάτυροι* obestřeni. Při tom nedovedl ani on ani druzí vysvětliti přechod *σάτυροι* — satura.¹ Další vadou výkladu tohoto je, že neprávem, jak níže ukážeme, počítal s dramatickou satirou. — Podobně A. Dieterich, Pulcinella, Lipsko 1897, str. 76, soudil, že Římané vytvořili v dávných dobách saturu, potom však od Řeků poznali *σάτυρους* a naopak. I Ennius, ač volil latinský název pro svou sbírku, stál podle Dietericha pod vlivem řeckým. Domněnkou touto, zcela pravděnepodobnou, vrací se Dieterich ke staré etymologii, kterou by jistě přijal, kdyby mu nevadila obtíž hláskoslovná.

Satiru s řeckými Satyry v jakékoli formě spojovati nelze a směr, který tak činil, možno dnes považovati za překonaný. Uznati jest latinský původ jména, čímž je rozřešena i část otázky o orthografii slova. Rukopisné nejrozšířenější čtení satyra nepovstalo, jak někteří soudili,² při psaní (SATVRA > SATYRA), nýbrž je výsledkem nesprávné etymologie a proto jest je zavrhnouti. Poměr ostatních dvou forem (satura, satira) dlouho vykládán byl nesprávně. Někteří³ formy ty spojovali a viděli v nich týž případ jako inclutus-inclitus, jiní⁴ soudili, že povstaly analogií k dvojím formám optumus-optimus. Teprve F. Marx, Interpretationum hexas II (Index lect. Rostoch. 1889/90) str. 13 n. ukázal, že tvar satira nepovstal ze satura, ježto před r nikdy u nedalo i (srov. lemures, parturire), nýbrž že vznikl iotacismem ze satyra. Původní tvar je satura.

Těžiště sporných otázek, které se pojí ke vzniku římské satiry, posunulo se nyní od etymologie jinam. Proběříme je v tomto postupu: zda existovala dramatická satura, v které době vzniklo jméno satura a kdy tak nazván literární druh, zda jméno satura

¹ Zarnecke se zřejmě k tomu přiznává Burs. Jhrb. LXXIII, 1892, str. 321.

² J. O. Keller, Epilegomena zu Horaz, Lipsko 1879, I, str. 514.

³ Dosud W. M. Lindsay, The Latin Language str. 197 = Lindsay-Nohl, Die lateinische Sprache str. 226.

⁴ Funck uv. m. str. 89.

je adjektivum či substantivum, do jaké míry se hodilo k označení literárního druhu, a konečně, kdy a proč povstala nesprávná etymologie.

2. Pojem dramatické satury¹ vytvořen byl filology na základě známého místa Liviova VII 2. Soudilo se, že to byly básně zpívané nebo směšná vypravování za průvodu flétny nebo krátký prostý divadelní výstup. Někteří ji spojovali se satirou Enniovou, jiní oddělovali. Hledány byly i stopy dramatické satury u pozdějších satiriků literárních; přičítán jí i verš saturnský; brzy v ní viděna záruka originalnosti římské poesie, brzy spojována byla s dorským flyakem a attickou komoedií.

Livius na uvedeném místě, jež při vši stručnosti musíme uvést, vypravuje, že r. 364 př. Kr., když k odstranění moru nepomohly jiné prostředky, sáhlo se po scenických hrách. Na to píše o vývoji dramatu u Římanů:

(4) *ceterum parva quoque, ut ferme principia omnia, et ipsa peregrina res fuit, sine carmine ullo, sine imitandorum carminum actu ludiones, ex Etruria acciti, ad tibicinis modos saltantes haud indecoros motus more Tusco dabant.* (5) *imitari deinde eos iuventus simul inconditis inter se iocularia fundentes versibus coepere; nec absoni a voce motus erant.* (6) *accepta itaque res saepiusque usurpando excitata, vernaculis artificibus, quia ister Tusco verbo ludius vocabatur, nomen histrionibus inditum;* (7) *qui non sicut ante Fescennino versu similem incompositum temere ac rudem alternis iaciebant, sed inpletas modis saturas descripto iam ad tibicinem cantu motuque congruenti peragebant.* (8) *Livius post aliquot annis, qui ab saturis ausus est primus argumento fabulam serere, idem scilicet, id quod omnes tum erant, suorum carminum actor,* (9) *dicatur, cum saepius revocatus vocem obtudisset, venia petita puerum ab canendum ante tibicinem cum statuisset, canticum egisse aliquanto magis vigente motu, quia nihil vocis usus impediabat.* (9) *inde ad manum cantari histrionibus coeptum diverbiaque tantum ipsorum voci relicta.* (11) *postquam lege hac fabularum ab risu ac soluto ioco res avocabatur et ludus in artem paulatim verterat, iuventus histrionibus fabellarum actu relicto ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus inctitare coepit; quae exodia postea appellata consertaque fabellis, potissimum Atellanis sunt.* (12) *quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit iuventus, nec ab histrionibus pollui passa est, eo institutum manet, ut actores Atellanarum nec tribu moveantur et stipendia, tamquam expertes artis ludicrae, faciant.*

Důležitému tomuto místu věnovali filologové značnou pozornost: byli to hlavně O. Jahn, *Hermes* II, 1867, str. 225 n.; F. Leo, tamže XXIV, 1889, str. 67 n., XXXIX, 1904, str. 63 n.; J. Lezius *WklPh* VIII, 1891, sl. 1131 n.; G. L. Hendrickson *AJPh* XV, 1894, str. 1 n., XIX, 1898, str. 285 n.; H. de la Ville de Mirmont, *Etudes sur l'ancienne poésie latine*, Paříž 1903, str. 347 n.; B. L. Ullman *ClPh* IX, 1914, str. 1 n.; O. Weinreich,

¹ Dosud: W. Y. Sellar, *The Roman Poets of the Republic*, Oxford 1889, str. 36, 82; A. Dieterich, *uv. m.* str. 75 n.; O. Ribbeck, *Gesch.* I, str. 9; R. Novák, *uv. m.* str. 677; F. Plessis, *La poésie latine*, Paříž 1909, str. 106 n.; J. W. Duff, *A Literary History of Rome*, Londýn 1909, str. 80 n.; P. Lejay, *Oeuvres d'Horace* II., Paříž 1911, str. LXXXIII-C.

Hermes LI, 1916, str. 386 n.; R. Reitzenstein GGN 1918, str. 233 n.; M. C. Waitesová AJPh XL, 1919, str. 308 n. B.; L. Ullman, Studies in Philology XVII, 1920, str. 386 n.

Vypravování budilo rozmanitá podezření. Livius nevypravuje tu o něčem, co by se dochovalo do jeho doby, nýbrž o předliterárním zjevu, jenž vymizel již v době Andronikově. Andronicus je tu zařazen do plynulého vývoje římského dramatu (srov. slova ludus in artem paulatim verterat), ač vystoupil s překlady řeckých dramat. Nápadno je též, že zpráva Liviova považuje zpěv při tanci za zjev sekundární. Líčení jeví většinou ráz negativní, a obsahuje i tautologie. Přesněji charakterisuje své satury autor pouze označením descripto iam ad tibicinem cantu, kdežto slova risu ac soluto ioco se nevztahují na ně, nýbrž na to, co předchází. Ani slova impletas modis neposkytují bližšího určení. Dříve se vykládala různým způsobem. Někteří (O. Jahn uv. m., H. Nettleship, Lectures and Essays II, Oxford 1895, str. 25) se domnívali, že přídavek tento naznačuje nový druh satur proti starším, které nebyly impletae modis. Jiní zahrnovali pod pojem satur i hry Etrusků (G. Friedrich, Zur Geschichte der römischen Satire, progr. gymn. Svědnice 1899, str. 7, Duff uv. m. str. 80 n.), jiní i předpokládané produkce před příchodem Etrusků (Teuffel-Schwabe, Gesch. d. röm. Lit. I⁵ str. 5). Správně však vyložil smysl těchto slov, jež s důrazem položena byla před slovem saturas, Th. Birt, Zwei politische Satiren des alten Rom, Marburg 1888, str. 17, pozn. 2, že jest třeba považovati je za etymologický výklad slova saturas (satura = impleta).

Zpráva Liviova je mimo jiné věci i v tom nejasná, že se nevyjadřuje zřetelně o poměru žertů mládeže, satur a exodií. Bylo mu dlouho špatně rozuměno ~~Alivem~~ omylu Casaubonova, který soudil, že exodia ~~porstaly~~ ze satur. Teprve J. Lezius uv. m. sl. 1132 a po něm G. L. Hendrickson AJPh XV str. 8 správně poznali, že ve zprávě Liviově jsou exodia a satury položeny paralelně vedle sebe.

Již O. Jahn, Hermes II, 1867, str. 225 bystře rozpoznal aitiologickou povahu vypravování Liviova, že totiž bylo sestrojeno, aby se vysvětlil zvyk ad manum cantandi a výsady herců Atellán. Poněvadž mluvíti o takových věcech spadalo v obor nikoli historikův, ale grammatikův, usoudil Jahn, že místo Liviovo bylo přejato ze spisu grammatického. A tu upozornil na to, že věci velmi podobné vypravování Liviovu jsou známy o vývoji řeckého dramatu, a soudil, že podle něho byl vývoj dramatu římského, jak jej naše místo podává, uměle zkonstruován. Úměra, která mu tanula na mysli, τραγωδία : σατυρικόν = fabula : satura, ovšem není správná, neboť Jahn pomýšlel na satyrské drama v pozdější jeho platnosti, kdy se hrálo po tragoediích, a srovnával je se saturou, které nesprávně přičítal místo exodia. Ale jakkoli Jahnův dohad v této podobě byl nemožný, přece uvedl pozdější badatele na správnou cestu. —

Jiný poměr mezi saturou a satyrským dramatem hledal ve zprávě Liviově *A. Kiessling* (vyd. Hor. Satir,¹ 1886, str. VII), jenž sondil, že nějaký grammatik postrádal u Římanů útvaru, jenž by odpovídal řeckému dramatu satyrskému, a proto vytvořil saturu, aby z ní vložil vznik dramatu, jako u Řeků podle theorie Aristotelovy vznikla ze satyrského dramatu tragoedie. — To bylo možno dobře srovnati s míněním, které tři léta před tím pronesl *F. Leo* RhM XXVIII, 1883, str. 327, a obsírněji rozvedl v Hermu XXIV, 1889, str. 67 n., že se autor zprávy Liviovy přiklonil k učení peripatetickému. Poukázal na zajímavou shodu mezi větou Aristotelovou *Κράτης πρῶτος ἤρξεν ἀφ' ἐμμενός τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας καθόλου ποιεῖν λόγους καὶ μύθους* (Poiet. 1449^b 8) a Liviovy Livius (sc. Andronicus) . . . qui ab saturis ausus est primus argumento fabulam serere. Usoudil pak, že autor zprávy Liviovy hledal římské analogon k řeckému dramatu satyrskému.

Od cesty, kterou razil Leo, vyšel a výsledky jeho chtěl pozměniti *G. L. Hendrickson* APh XV, 1894, str. 7 n. Pokládá sice stejně s ním vypravování Liviovo za konstrukci, shledával však podivným, proč by k vyličení analoga satyrského dramatu byla měla býti vypůjčena slova, týkající se komoedie. Proto chtěl parallelismus výše uvedených vět provésti do důsledků, a ježto řecká věta uvádí *ἰαμβικὴν ἰδέαν*, usoudil, že slovem saturu je v místě Liviově označena římská stará komoedie (*ἀρχαία*). Autorovi zprávy té chtěl pak podložiti asi tento chybný způsob syllogismu: poněvadž Lucilius závisí na *ἰαμβικῇ ἰδέᾳ* (Hor. Sat. I 4, 1 n.) a poněvadž nazval své knihy saturae, může býti saturou označena *ἰαμβικὴ ἰδέα*. Mínění Hendricksonovo však dlužno pokládati za nesprávné. V celém totiž místě Liviově není slova, jež by svědčilo o utrhačné povaze popisovaných satur. Slova risu ac soluto ideo se na ni nevztahují; proto marně se namáhal Hendrickson, sháněti k nim z pojednání *περὶ κωμωδίας* (Kaibelova CGF I 1, str. 3 n.) řecké analogie. — Jako východiště názoru svého užil Hendrickson předpokladu, že vypravování Liviovo jest zcela paralelní s ličením Horatiovým v Listech II 1, 139 n.

agricolae prisci, fortes parvoque beati,
condita post frumenta levantes tempore festo
corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem,
cum sociis operum pueris et coniuge fida
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
floribus et vino Genium memorem brevis aevi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem
versibus alternis opprobria rustica fudit,
libertasque recurrentis accepta per annos
lusit amabiliter, donec iam saevus apertam
in rabiem coepit verti locus et per honestas
ire domos impune minax, doluere cruento
dente lacessiti: fuit intactis quoque cura
condicione super communi: quin etiam lex

poenaeque lata malo quae nollet carmine quemquam
describi. vertere modum, formidine fustis
ad bene dicendum delectandumque redacti.
Graecia capta ferum victorem cepit et artes
intulit agresti Latio . . .

a pochází ze společného pramene. Srovnání Hendricksonovo možno naznačiti takto:

Aristoteles	Livius	Horatius
φαλλικά ιαμβική ιδέα μῦθοι, τέρευν μὴ λυπεῖν	Fescennino versu saturae argumentum	Fescennina licentia aperta rabies delectare, bene dicere

Že však vypravování Horatiovo s Liviovým spojovati nelze, ukázal dobře *F. Leo* v druhém svém pojednání (*Hermes* XXXIX, 1904, str. 69 n.) a podle něho *O. Weinreich*, uv. m. str. 397 n. Zpráva Liviova mlčí o řeckém vlivu, o němž mluví Horatius; u Livia děje se vývoj ve dvou paralelních řadách, z nichž jednu zakončují satury, druhou exodia, u Horatia je přímočarý vývoj, přerušený příchodem řecké tragoedie; Horatius se nezmiňuje o sature, o níž mluví Livius; u Horatia je zdůrazňován invektivní ráz, o němž Livius mlčí; Liviovy hry jsou městské, Horatiovy venkovské.

Proto neprávem přenesl Hendrickson Horatiovy zmínky o invektivním rázu i na zprávu Liviovu. To způsobilo, že Hendrickson nejen nesprávně hledal analogon k sature ve staré komoedii, nýbrž uvedl zmatek i do otázky o původu vypravování Liviova. (Konec přístě.)

Katonovo pravidlo o orbě.

Píše *J. Luňák* (Lublaň).

V 61. kapitole svého spisu »De agricultura« předkládá Kato Starší tyto tři otázky, na něž ihned odpovídá:

Quid est agrum bene colere? bene arare.

Quid secundum? arare.

Quid tertium? stercorare.

Jsou sice dobře známy takové případy, kdy důležitost nějakého prostředku, kterého je třeba k dosažení jistého cíle, se označuje tím, že se pojem ten v odpovědi třikrát opakuje. Ze starověku jest známo, že výroku takového užil Demóthenes: Ἐρομένου τινὸς αὐτόν, τί πρῶτον ἐν ῥητορικῇ, εἶπεν, ὑπόκρισις καὶ τί δεύτερον, ὑπόκρισις, καὶ τί τρίτον, ὑπόκρισις. ([Plut.] Vitae X oratorum, str. 845 ab). Z četných dokladů novějších

lze uvéstí výrok, který byl dlouho připisován hraběti Montecucolimu nebo jiným vojevůdcům, jehož původce však byl již maršálek Trivulzio (1448—1518). Na otázku Ludvíka XII, jakých příprav je třeba, aby bylo možno dobýtí Milánska, odpověděl: Tre cose, Sire, ci bisognano preparare, danari, danari e poi danari (srov. Büchmann-Krieger, *Geflügelte Worte*, Berlin ²⁶1920, str. 453). Téhož druhu je výrok Dantonův: Pour vaincre nos ennemis, pour les atterrer, que faut-il? — De l'audace, encore de l'audace, tousjours de l'audace (srov. O. Zeuschner, *Internationaler Citatenschatz*³, str. 469).

I v uvedeném místě Katonově, vycházíme-li od čtení rukopisného, jsme nuceni shledávati rhetorické opakování. Svědčí o tom sám obsah pravidla, které nepřipouští doslovného výkladu: nějaké přeorávání pole by bylo nerozumné, neboť pole by přeschlo a hospodář nad to by vynakládal marnou práci.

Avšak uvedený výrok Katonův jeví nápadnou odchylku od obvyklého trojho opakování tím, že se v něm na třetí otázku odpovídá slovem jiným, nikoli arare.

Pochybnost o správnosti dochovaného znění pravidla, která se čtenáři bezděky v mysl vkrádá, jen vzroste, přiblížneme-li k podání rukopisnému v *Naturalis historia* XVIII 19, kde Plinius uvádí doslovně výrok Katonův a důtklivě naléhá na jeho plnění, nazýváje jej přímo »*oraculum*«. V rukopisech Pliniových totiž druhé arare není; do našich vydání dostalo se teprve jako doplněk vydavatele Silliga (1853), který opravil čtení rukopisů Pliniových podle jednotného podání spisku Katonova.

Dále přistupují důvody věcné. Jistě je nápadné, proč se Kato ve svém předpisu nezmiňuje o třetí práci, rovněž důležité vedle orby a hnojení, totiž o vláčení. Technický výraz pro takovou práci byl *occare*. Objasňuje jej druhý římský rolnický spisovatel Varro takto (*R. r.* I 31): *vineas novellas fodere aut arare et postea occare, id est comminuere, ne sit glaeba. quod ita occidunt, occare dictum.*

A tu, zejména víme-li, že sám Kato (*de agr.* 33) výrazu toho užíval (*vites teneras quam primum propagato, sic occato*), můžeme navrhnouti opravu rukopisného podání v uvedeném pravidle Katonově a místo druhého arare čísti *occare*. Oprava ta není ani s grafického ohledu příliš smělá, zvláště uvážíme-li, že ve starší době latinští pisáři *geminat* nepsali. V pařížském rukopise 6842 A spisu Katonova jest psáno v kap. 33 rovněž pouze *ocato*.

Dohad svůj, že kdysi v textu Katonově skutečně bylo jako odpověď na druhou otázku slovo *occare*, můžeme podepřítí svědectvím velmi významným. Čerpáme je ze spisku »*Cato Maior de senectute*«, kde Cicero (§ 51) praví ústy Katonovými, uváděje obsah našeho místa (*dixi in eo libro, quem de rebus rusticis scripsi*) *toto: quae (sc. terra) cum gremio mollito ac sub-*

acto (= bene arare) sp̄rsum semen excepit, primum id occaecatum (= occare) cohibet, ex quo occatio, quae hoc efficit, nominata est.

Četl tedy patrně Cicero na onom místě Katonově ještě slovo *occare* a uznal za vhodné objasniti je výkladem, který patří k nesčetným nesprávným etymologiím starověkým.

Οἶκος - *oecus*, *οἰκίσκος* - *oeciscus*.

Scriptis A. Salač.

Voce Graeca *οἶκος* non solum domum, sed etiam partem domus principalem significari inter omnes constat; Vitruvius (VI 3, 8 VI 7, 2) et Plinius (Nat. hist. XXXVI 184) hoc altero sensu vocem *oecus* vel *oecos* usurpaverunt, in Vita Marci 26, 3 *oecis* (pro *oecis*) legendum est¹ et eodem sensu intelligendum.

Forma diminutiva *οἰκίσκος* vel parva domus vel cubiculum minimum designatur a Demosthene (XVIII 97), Charitone Aphrodisiensi (IV 2, 5) aliis. Ad locum Demosthenis modo allatum Harpocratio s. v. *οἰκίσκωι* haec adnotavit: ... ἐκάλουν δὲ οἱ Ἀπικοὶ τὸ ἐφ' ἡμῶν λεγόμενον ὀρνιθοτροφεῖον οἰκίσκον Ἀριστοφάνης *Πελαγοῖς*, *Μεταγένης Ἀῤῥαῖς*.

Haec praefatus ad Petronii Saturarum locum 77⁴ tractandum accedo, ubi Trimalchio dicit: »Aedificavi hanc domum. ut scitis, *cusue* erat; nunc templum est.« Vocem *cusue* Orellius solus interpretabatur,² alii emendabant.³ Heinii coniecturam »casula« L. Friedländer in textum recepit;⁴ G. Heraeus⁵ non item, quod iure meritoque fecit, nam sensu vox illa hoc loco quadrat, corruptela explicari non potest. Quomodo vox et Latina et communis eaque a Petronio identidem adhibita in *cusue* illud insulsum deformari potuit?

Sententiam quam supra attuli Trimalchio pronuntiat, homo nullis imbutus litteris, qui tamen doctus videri velit. Quare verba graeca iterum atque iterum orationi suae usque ad lectoris nauseam inculcat, velut lucis 34 7, 39 4, 8, 47 6, 48 4, 8, 50 6, 51 1 aliis, 52 8, 53 13, 64 2, 69 3, 70 2, 73 6. Etiam formas diminutivas dives ille ineptissimus adamavit vel non communes, velut ossu-

¹ Th. Mommsen, *Gesammelte Schriften* VII 1909 p. 359.

² »Syriace latibulum tenebricosum appellari a Trimalchione«, cf. Buecheleri editionem maiorem ad locum.

³ Patavinae editor casa, Heinsius casula, Jacobsius cavus, Wehlius gurgustium aut vicus protulerunt teste Buechelero in editionis maioris nota. Guilelmus Heraeus (Petronii *Cena Trimalchionis*, *Sammlung vulgärlateinischer Texte* II. Heft, Heidelberg 1909) dubitans casucla* coniecit.

⁴ In *Cenae Trimalchionis* editione altera p. 204.

⁵ In editione Buecheleriana minore V. (anni 1912).

cula (65 11). Itaque pro cusc equidem oeciscus scribere velim, quod a codicum scriptura non ita multum differt. Vox Graeca a scriptoribus Latinis hac forma nusquam quantum scio adhibita a scriba linguae Graecae ignaro facillime corrumpi potuit.

O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální.

Napsal František Šimek.

Antonín Marek je jistě pozoruhodný zjev v dějinách české literatury. Stál téměř u kolébky obrození českého národa, a když umíral, stár jsa bezmála plných dvaadevadesát let, mohl se s pýchou rozhlédnouti po ovoci svého dlouholetého snažení. Na dráhu literární uvedl ho Josef Jungmann; s ním spojovalo ho důvěrné přátelství, které potrvalo až do smrti Jungmannovy. nejsouc po celou tu dobu kaleno ani sebe menším mráčkem neshody mezi nimi. Jest dojemné čísti dopisy obou těchto mužů,¹ jež zůstanou navždy dokladem opravdové lásky k vlasti a pevné víry v lepší budoucnost národa. Zvláště Jungmann snaží se Marka, který vlivem nepříznivých poměrů klesá chvílemi na mysl, vzpružit k nové práci ve prospěch vlasti svou výmluvností. »Vaše málomyslnost« — píše mu na př. 9. února 1810 — »nemůže nám býti pravidlem, poněvadž by z ní následovalo, abychom ničehož nedělali. Český mluvícího lidu vždy ještě přes 6 milionů jest a ten národ jest starší než Napoleon a František a doufáme, že je oba dva přečká.« Nebo jindy:² »Ještě Slované otročí, ale Bůh dá i tomu konce! Jen netrafme my ducha i naděje, dochoval se ten národ tolik set let proti tolika nepřátelům, dohovává se ještě budoucně.« A kyrilici dodává: »Rusové zrají — odtud potomkům spasení!« V dopisech těchto otvírají si srdce dokorán, takže tu jest dochováno leccos, co by tiskem nebylo smělo ani vyjít; tak 29. března 1843 píše Jungmann Markovi: »Mají N(ě)mci veliké žaludky, veliký hlad; kdyby byli S(lova)né sledi, snědli by je na jednu večeřil«

Základem všech studií o Markovi je a na dlouho zůstane kniha Jana Jakubce »Antonín Marek. Jeho život a působení i význam v literatuře české«. (V Praze 1896.) Jakubec ve své práci osvětlil všestranně osobu i dílo Markovo. Šíří se dosti podrobně i o zásluhách Antonína Marka, jež si získal o spisovný jazyk český. Pokus Jakubcův je na svou dobu zdařilý; ale cele ukázati, čím přispěl Marek k fondu spisovné češtiny, nelze ani dnes a ne-

¹ Dopisy Jungmannovy Markovi jsou otištěny v ČČM. 1881—84, listy Markovy Jungmannovi v ČČM. 1888, 1889, 1892.

² Nedatováno; list č. 13 (ČČM. 1881, 514).

bude možná do té doby, pokud nebudeme míti zevrubného slovníku nejen staročeského, nýbrž i slovníku, sahajícího až ke sklonku století XVIII. Poněvadž takový slovník zůstane dlouho asi ještě jen zbožným přáním, činím tuto pokus, stanoviti zásluhy Antonína Marka o novočeský spisovný jazyk na základě pramenů dnes přístupných. Jest to především zevrubný lístkový slovník k celému dílu A. Marka, jenž byl pisatelem této stati zpracován pro Slovník jazyka českého.¹ Zdálo by se, že kontrolou s Jungmannovým Slovníkem vysvitne jasně, co Marek nově stvořil, co ze starší doby obnovil, co z dialektů nebo z jiných slovanských jazyků přejal. Ale odborník ví dobře, že toto zdání je klamně; Jungmann mnohde má doklady jen ze staročeských spisů nebo z usu, jinde má jen heslo — a často právě při slovech nejběžnějších, pro která jistě bylo by lze najíti doklady i z doby obrozenské v řeči spisovné. Budiž proto prominuto, bude-li uvedeno v této práci spíše více než méně; tím spíše, že v ukázkách z bohatého slovníku Markova sledujeme ještě jiný cíl, vytknouti totiž lexikální zvláštnosti současné češtiny.

Při některých dokladech, vzatých z Markových překladů, je citováno v závorce i znění originálu z důvodů na snadě jsooucích: aby jednak vysvitlo, že Marek nepřekládal otrocky, jinde zase, aby bylo patrné, čím se dal svést k doslovnému překladu. Marek měl jemný smysl jazykový; přiznává mu to na několika místech v dopisech Jungmann, konstatoval to Jakubec, uznal to soudce nejpopovolanější — usus, quem penes arbitrium est et norma loquendi: četná slova jím utvořená žijí podnes.

Jak se snažil Marek přiblížiti i v překladě prostředí českému, vidíme už z toho, jak přeměňoval jména vlastní; tak na př. v Divadle z ochoty (od van der Velde) za Hastig klade Hostík, z Frau Horneck udělal paní Horníkovou, z Graf Eßlingen hraběte Jeslickeho, z Brauß utvořil Bursu, z Walthera Vladara, z Ehrmannna Germana; místní jméno Krautberg překládá Křenov atd.²

¹ Kanceláři Slovníku jazyka českého, zejména jejímu řediteli prof. V. Ertlovi, vzdávám na tomto místě srdečné díky za laskavou ochotu, s níž mi vycházel vstříc při používání materiálů Slovníku.

² Seznam Markových prací v pořadu chronologickém (za titulem prací uveřejněných v časopisech nebo jiných sbornících udána stránka, u prací vyšlých samostatně jsou v závorce připojeny zkratky, jimiž se práce ty citují; v citátech za číslem udávajícím stránku naznačen ještě také řádek): 1807. Hlasatel: Má vlast 428. — 1812. Radování libuňské církve (Praha). — 1813. Prvotiny: U brobu Fortunata Durycha 38; Elegie na smrt hraběte Valdštejna 191; Na hřbitově 141; Útrpné právo 136; Dobrý sklep 144; Chod do železnice, překlad ze Schillera 33 n.; Vnější i vnitřní nepřítel 116; Rozmlouvání mezi Pravdou a Lží 111 n.; O smrti (podle Engela) 201 n., 207 n., 211 n.; drobnosti bez titulu 118, 125, 148, 151. — Elegie (otištěna teprve 1909 v L. fil. 137—8). — 1814. Nové básně 5: Na Trosky 42; Loučení 87; Kajená (překlad ze Stolberga) 94; Marek Jungmannovi 116; K Iryzce 127; A. K. (= Aug. Kotzebue) Výrazy svrchované nevrlosti 137; K příteli

I.

Předem několik poznámek o mluvnických zvláštnostech v jazyce Markově:

V oboru hláskosloví setkáváme se u Marka s některými zjevy, odchylkami od spisovné mluvy, jež třeba vysvětliti jednak jako archaismy, jednak vlivem dialektu a analogie.

Tak přehláska *a-ě* proti pravidlu není na př. v dokladech: v tom neyfwatęgfjm svazku Prvotiny 1813, 213 a, 86; (psi) vslyšawše... přiblížení lidí jinostranných, dávají se do vyti ČČM. 1838, 242, 18; dokonce čteme i: Oduřawši (žena) hořem chradne Nové bás. 1814, 5. 103, 13; z těch omrzalých nevlídníků

146. — Prvotiny: Čekání (překl. ze Schillera) 28–29; Pátka s ještěrem (překl. ze Schillera) 49–55; Píseň k pokoji 57–58. — 1815. Prvotiny: Filis Demofonovi (překl. z Ovidia) 5 n.; Ariadna Thezejovi (překl. z Ovidia) 177 n.; Něco o jméních vlastních 206. — Vlastenské noviny (Vlast. nov.): Důstojnému pánu Karlu Mainhardu Jelínkovi k novému létu 69 n. — 1816. Prvotiny: Řeč k jméninám ! Jozefa Františka Hurdálka 201 n.; K pokoji 225 n.; Remeslnictví 285 n.; Český náhrobek 318 n. — Vlast. nov.: Píseň k dosednutí na biskupskou stoliči J. M. biskupa J. F. Hurdálka 45 n. (Též vyšla samostatně.) — 1817. Rozmanitosti: Proba k Bohu v nouzi nyníjší 67 n.; Píseň za ourodu 70 n.; Potápěč (překl. ze Schillera) 60 n. — 1819. Uvítání J. F. Hurdálka (Uvítání Hurd.); Píseň při bitování v Libuni. — 1820. Čechoslav: Nátek děvčete (překl. ze Schillera) 22 n.; Tajemství (překl. ze Schillera) 23; Marek Sedláčkovi 73. — Jungmannova Slovesnost (Slovesnost): Poslání k J.* v únoru 1817 46 n.; V jakém jazyku v Čechách psáti náleží 270 n.; O novém létu 284 n. — Logika. — 1821. Krok I. 2: U hrobu matere 35. — 1822. Čechoslav: Na Veliš 73 n. — 1823. Krok I. 4. Leander Heře (z Ovidia) 3 n.; Lovec 441 n. — Omylové (překl. ze Shakespeara). — 1824. Čechoslav: Ukolébavka 393. — 1825. Čechoslav: K samotě 146 n.; Nesnáž básnická 211. — 1827. Krok II. 2: Lovec (2. část) 312 n.; Rozličné básně hrdinské 314 n. — 1828. Čas. kat. duch.: Řeč k popeleční středě 120 n. — 1829. Čas. kat. duch.: Řeč pohřební nad rakví J. Haly 455 n. — 1830. Van d. Velde, Divadlo z ochoty. (Div. z och.) — 1831. Šestero kázání postních (Šestero, překl. z Kühnla). — 1832. Hlasy vlastenců (Hlasy). — 1832. ČČM.: Bulgarin, Venkovák ve společnosti s velikoměstskými 75 n.; Bulgarin, Propuštěný voják 221 n. — 1833. Jindy a nyní (Jindy a n.): Kone se osvěti, on se neposvěti 110; Pění Morlachův 133 n.; Něco o Valachii 150 n.; Slovan 165. — 1834. Světozor: Zvonice Ivan Veliký v Moskvě 71 n.; Vyslání perského prince Chozreva Mirzy do Petrohradu 190 n., 202 n., 222 n. — Čas. kat. duch.: Kázání na den vstoupení Páně 453 n. — 1838. ČČM.: Jenisejská gubernie 240 n. — 1840. ČČM.: Zpomínky petrohradské (Od T*) 802 n. — 1842. ČČM.: Cestování Michala Kottlera v evropském Rusku a Sibirii (od Marka jen úvod) 133 n. — 1843. Pohřební řeč nad rakví Františka Nigrina. — 1844. Základní filosofie. Logika. Metafysika. — 1853–1860. Kázání ve sbírce Emiliána Veverky (Sbírka výkladů a kázání). — 1864 a n. Kázání v Kullově Kazatelně posvátné. — 1867. Slovo ku posvěcení nové školy v Turnově. — — Pozn. Spisku z r. 1812 Radování etc. nepodařilo se mi dopídití. Rovněž nehleděno zde k spisům čistě vědeckým (Logice z r. 1820, z níž excerpuje jen úvodní báseň Jeho Vznešenosti hraběti z Valdšteina, zkratka: Věnování, a Základní filosofii z r. 1814).

Jindy a n. 1833, 165 b, 2; (rukoulomení) ofyřalých Prvotiny 1813, 204 a, 11; domlává se osiřalost Čas. kat. duch. 1829, 456, 29; (Bůh) vystráhá spravedlivých Slovesnost 1820, 287, 31; vystráhal ho pozadu hlas Div. z och. 1830, 93, 23.

Vedle náležitých tvarů *ředitel* atp. užívá Marek i novodobého krácení: Na dobrém řiditeli Div. z och. 1830, 11, 24; po řiditelsku ib. 11, 27.

Nezvykle nám zní dnes pohybné *e* v slovese nefewjrá Prvotiny 1813, 34 a, 14, v adj. *omešený*: na omeffený kámen Div. z och. 1830, 123, 9 a v gen. subst. *peň*: z šlechtetného ducha tvého peně velcí duchové jsau zrození Vlast. nov. 1816, 46 a, 17 (pro rým: jméně).

Nejspíše jen rytmické důvody vedly Marka k tomu, že místo adv. *už* píše na dvou místech *uže* (Krok I/4 1823, 5, 30 a ib. 6, 5).

V přehlásce *aj-ej* proti ně. usu spisovnému čteme ještě: z tegných vředů Slovesnost 1820, 288, 1 O novém létu; i vás tegno není ib. 270, 18 (jinde vždy *-aj-*, na př. tajný, tajnost, tajně).

V úzení *é-i* není pravidelnosti: vedle pohlédánj Nové bás. 1814, 5. 43, 15; slézagj Omylové 1823, 20, 8 čteme na př. pohljdánj ib. 21, 22; z lešení sljzagj starosta Div. z och. 1830, 108, 10; tak se koljbá Šestero 1831, 68, 17; Života rýwa Nové bás. 1814, 5. 146, 23; na dýlku života Prvotiny 1813, 205 a, 11; archaismus je jistě: zahřewagjcm pokrovem ČČM. 1838, 240, 17; ba i: brěsti Omylové 1823, 37, 4 (m. břísti), doklad zvrtné analogie.

Dialektické jest *zejma*: pod sněhem zeymy Omylové 1823, 77, 6; archaistické *ó* ve slově pówod ib. 16, 6 a *ú* v dokladech: sklenici jedním důfkem vytáhl Div. z och. 1830, 136, 18; opis skormúcený do věchtu ib. 9, 4; Rúhawý tvore! Šestero 1831, 8, 1.

Přehláska *u* v *i* je provedena v rozsahu spisovné češtiny dnešní kromě těchto dokladů: Guž ji (čiši) černé polklo ustí(!) Rozmanitosti 1817, 60, 6; Sklenice mu vypadla z usnulé ruky, an toho neučul Div. z och. 1830, 136, 20; pískle bez pomoci z vaječka(!) fe kluge Nové bás. 5. 1814, 138, 26; v obau vřelo gužné vedro lásky Div. z och. 1830, 116, 7; Co s těmi zágužnými bylinami Slovesnost 1820, 274, 3.

ej bývá mnohem častěji než *ý*, ba je téměř pravidlem, na př. weyřtrahou Prvotiny 1813, 202 a, 2; heyrjme Šestero 1831, 11, 5; meylkám Omylové 1823, 80, 10; z meydla ib. 7, 27; — k výstraze Krok I/4 1823, 141, 28.

Dialektického původu jsou nejspíše průvodné samohlásky při *r* ve slověch *stříberný* a *tepruv*: Stříberným světlem Krok I/4 1823, 5, 7; tepruw Slovesnost 1820, 291, 17.

V souhláskách jsou od spisovné češtiny odchylky jen nepatrné.

Slova *zármutek* užívá Marek často bez *-r-*: zámutku Omylové 1823, 13, 4; v domě zámutku Čas. kat. duch. 1829, 455, 1; s velikým zámutkem Div. z och. 1830, 73, 2 a j.

v- jest přisuto proti ně. spisovnému usu jen ve dvou dkladech: W worném sídle Bojů Hlasatel 2, 1807, 428, 5; z podvořechu (!) Prvotiny 1814, 28, 31.

Za ně. *chatrč* užívá Marek ještě starobylého *katrč*: W katrč nesl (Durych) z cizotiny kraje práci (!) půlstoletnou zásobu Prvotiny 1813, 39 a, 27; Žitele jen *katrč* malá v dolu chová lidského Nové bás. 5. 1814, 42, 24 a j.

Slovo *pošta* a p. u Marka měněno důsledně v *pošta* — vlivem obecné řeči — na př.: počtau Div. z och. 1830, 6, 25; paní počtowfká ib. 13, 21; s počtowfkým tlumokem ib. 6, 21.

Bezpochyby vlivem RKZ. počíná psáti Marek od r. 1820 místo *vždy* často *vzdy*, na př.: wzdy Slovesnost 1820, 275, 14; 276, 26; 277, 18; Omylové 1823, 5, 25; 55, 10: Krok I/4 1823, 143, 20; Div. z och. 1830, 63, 28; 1831, Šestero 8, 31 a j.; wzdycky Omylové 1823, 7, 10; wezdy Krok I/4 1823, 4, 17; ČČM 1838, 243, 17; ale i: wezdy ČČM. 1840, 307, 19.

Bez *j-* (foneticky) psáno slovo *jmění* v dokladě: boháč sebau (!) nevzal měnj Prvotiny 1813, 141 a, 36.

Přesmyk, doložený častěji v stě. v adj. *kvoucí*: Tu vkročila pěkná jeho dcí, spanilá a tkwaucj v růžové svěžosti (!) Div. z och. 1830, 40, 9; též wzláffť Šestero 34, 11.

Pozoruhodné jsou některé odchylky v kvantitě samohlásek: *oštíp*: ramenem silným ofštip mece (jinoch) Prvotiny 1814, 53, 39; *sněh*: vybilím vás co fněh Šestero 1831, 28, 16; pušistý sněh ČČM. 1838, 240, 17; *kvěsti*: (rytíř v ženě) se kochá, s ní se pěští, až zas po ní vidí kwěsti dcery plné lepých věn Nové bás. 5. 1814, 104, 6 (pro rým: pěští — kvěsti); *měra*: Vlídne podlé české měry přivítá ho rytíř ib. 95, 9; Měra, kterauz jsme svůj osud snášeli Slovesnost 1820, 284, 29; *obělití*: hledě obělití a ospravedlniti chyby své ib. 291, 1; *vaječko*: pískle bez pomoci z wagečka se kluje Nové bás. 5. 1814, 138, 26; *mletí*: dvě budau mletí ve mlýně Šestero 1831, 8, 22; *středmj*: i v pohodlí jsau Rusové středmj ČČM. 1840, 307, 23; *střeška*: lampa s alabastrovou střeškau ČČM. 1832, 77, 19; *usměvati se*: vřmėwagjej příroda Prvotiny 1813, 211 a, 6; *milo*: Mjlo a statečno ... hovořili jste Div. z och. 1830, 29, 15; *silou*: pramen vyráží prudší řjlaui Šestero 1831, 79, 6; *dwůjče*: (nejsi-li) ten muž, jemuž manželka jménem Emilie porodila syny dwůgčata? Omylové 1823, 78, 19; dwůgče Drom ib. 79, 1; chudá žena s stejnými dwůgčaty slehla ib. 4, 16; *lůže*: vstane (Polan) z lůže Nové bás. 5. 1814, 103, 1; Usni w lůži tichém Čechoslaw 1824, 393 a, 2; *skůro*: že fkůro smysly pomínu Prvotiny 1814, 54, 21; *nedostojnj*: W nedostogné té své chudobě Čechoslaw 1822, 74 a, 18; *nedověra*: (Vára pánovi) navře mysl nedowěrau Prvotiny 1813, 33 a, 34; *nedokladnj*: dílo běžné a nedokladné ČČM. 1840, 304, 25; *nedowodnost*: citě nedowodnost (!) v té věci Krok II/2 1827, 317, 3; *schodnj*: Jsauť, jenž k nauce fchodnau prorazili dráhu Nové

bás. 5. 1814, 118, 23; *výhrožka*: (Snad Bůh) svou výhrozku pozdrží Šestero 1831, 11, 19; *poslouchač*: (jednozvuké slov tažení) bylo by skoro rozesmálo... přítomné poſlauchače Světozor 1834, 203 a, 61; *slouha*: pojma flauhu, chvátá s ním Prvotiny 1813, 35 b, 35; totě ta saň, co skot i flouhy naše žrala ib. 1814, 49, 17; *kule*: vystřelená z kusu kule Šestero 1831, 90, 2; *smluva*: by věrně ſmluwy v lhůtě jen se prohřešily Prvotiny 1815, 7, 31.

Ve skloňování najdeme u Marka leckdy analogické novotvary, na př.: u *o*-kmenů, mužských i středních, tvary s koncovkami od kmenů na *ā* v lok. a instr. pl.: w nezwolných okowách Nové bás. 5. 1814, 116, 6; na obau břehách řeky Světozor 1834, 202 a, 44; (neměl) ſlibami plejtvati Div. z och. 1830, 88, 11; škřípejte zubami Nové bás. 5. 1814, 141, 29; (Goetha bych přirovnal krásné rovině,) protékané potůčkami Div. z och. 27, 25; aby naše dámy rozplesaly se zwukami ruského jazyka ČČM. 1832, 80, 13; slečny vodily se heynami za ruce ib. 77, 23; Po skončených kauzlách Jindy a n. 1833, 134 a, 40; — dávej počest hostům plukovním ohněm a kartačemi (!) ČČM. 1832, 223, 24; k Lauře, královně panující nad ſrdcemi Div. z och. 76, 3; kterak jste, jsauce Juristem, přišel k theologicke učenosti? Div. z och. 68, 8 (podle *chlapem*). — Vzor *duše*: (v okolních) weſnicech Světozor 1834, 74 a, 53 (podle *kostech* atp.).

Substantiva *manžel* a *popel* mívají tvary podle sklonění měkkého, na př. mému manželí Omylové 16, 2; z popele Čas. kat. duch. 1828, 123, 1; Čím se tedy honosíš, popelí! ib. 127, 4; w popelí ib. 123, 30.

Vlivem starého jazyka vysvětliti jest bezpochyby tvar *člowěky*, jenž se několikrát u Marka vyskytá v akk. pl.: tu od Adama spadlau pozůstalost na nás člowěky Čas. kat. duch. 1829, 463, 22; tak miloval syn (boží) člowěky Šestero 1831, 12, 30. Archaismus jest: mezi dvěma lotroma ib. 56, 1.

Ze substantiv na *-tel* mají koncovku sklonění tvrdého v akk. pl. substantiva *obywatel* a *ctitel* v dokladech: (krajina,) která obywately své pohlcuje Čas. kat. duch. 1828, 125, 10; (časomíra) pod rozličným zemi (!) pásem nalezává nesmluvené ctitele Krok II/2 1827, 315, 17.

Substantivum *slza* mívá leckdy tvary podle vzoru *duše*, na př.: tu se ronily slze z oka Div. z och. 140, 12; (žena) slze roní Nové bás. 5. 97, 14.

U jmen vz. *ryba* užívá tu a tam Marek archaistických tvarů duálových, na př.: na obě straně ČČM. 1838, 242, 8; Ke dvěma těmato způsobama života ib. 242, 8; s oblibou píše *rukoum*, *nohoum*: (hrdlo) zradným (!) rukoum podrobilo šíji (!) Prvotiny 1815, 8, 18; (žena) k mým se nohaum mece Nové bás. 5. 99, 2; k jichž (Slovanů) nohaum Adriat i Okeán se pění Nové bás. 5. 117, 14.

Proti ně. usu má subst. *starosta* původní koncovky: *starostě* na rameno poklepna Div. z och. 159, 27; když neuznali *starosty* národu na něho (Krista) své pochopy vysílají Šestero 55, 20.

U vzoru *duše* třeba vytknouti dva dialektické instrumentály, zajímavé i syntakticky (instr. srovnávací): Z oblohy šlas (Luno) bohyněg popoláskati zemčana jedno Krok I/4 1823, 5, 13; Tak jako zářeg když svtíš (Luna) v noci jiskrno čistau ib. 5, 19: tvarově i syntakticky bylo by lze viděti v obou dokladech i ruskismy. — Subst. pochodeň má v akk. sg. ještě koncovku *-ě*: pochodni svau hasni Prvotiny 1814, 28, 32. — V gen. sg. bývá někdy koncovka *-i*, na př.: od domácí(!) péči Prvotiny 1813, 201 b, 5; pod rozličným zemi pásem Krok II/2 1827, 315, 17. — Podle *i*-kmenů utvořen i duál: oběma pažma mocně se povztýčím Krok I/4 1823, 5, 30. — U vz. *panoš* třeba pokládati za archaismus instr. plur. vůdcemi: Francauzové a Vlachové stáli v pravo a v levo za zástěnami, prápory a vůdcemi Div. z och. 1830, 158, 20.

Staré sklonění má subst. *prs*: pokoj žádných(!) nesvira(!) kormoutlivých(!) prsi (sic) vic(!) Prvotiny 1816, 226, 24; jaký ti (dívce) to po sladké lásce lék tvých prsy zahojí krutý zármutek? Čechoslav 1820, 22 b, 33; Klopot vášní utišil(!) se v prfjch mých Prvotiny 1813, 208 a, 20. — Archaistický je lok. pl. *houslech*: Hudecký spolek už dobrau chvíli na hauslech se naví Div. z och. 11, 11. — Jednou čteme i nom. sg. *chotě* (zaznamenaný už Rosou — přý na rozlišení f. od m.¹): jeho šije se nejímá žádná chotě Prvotiny 1813, 213 a, 19. — Podstatná jména zakončená na *-st* mívají často *-stě*, na př.: ručest Prvotiny 1816, 286, 11; rozpuštěnost Krok II/2 1827, 317, 4 (ale i: hbitost Prvotiny 1816, 286, 11; na ručest Div. z och. 161, 8 atd.).

Subst. *kořen* má dat. sing. podle o-km.: ke kořenu Šestero 1, 19; *rámě* má v lok. pl. koncovku *-ách*: Ustálý v ramenách Krok I/4 1823, 5, 30; podobně *nehet* má v instr. pl. koncovku *-ami*: těmito nehtami Omylové 59, 16. — Zvláštní jest instr. sg. *nemluvněm*: On není nemluvněm ani chlapeem Prvotiny 1813, 212 b, 29 (utvořeno nejspíše mechanicky podle vzoru *moře*). — Subst. *máti* má v nom. sing. *máteř*: nad zemřelou (Ariadnou) víc máteř lici(!) neomoči Prvotiny 1815, 179, 31; chvátá k Tobě máteř dítKOMilowná Uvítání Hurd. 1819, 3, 18.

V časování se setkáváme ještě se třemi praeterity jednoduchými, uměle utvořenými:² Srdce celé svěřich jim (rytíř očí ženy) Nové bás. 5. 98, 7; Oči (ženy) milost flibowachu ib. 98, 4; Toho sauložníka mých (rytíř), an k ní (ženě) hořel drahně času

¹ Et in foeminina(!) significatione dicitur etiam Chotě (Čechovčnost str. 54); srovn. Gebauer, Hist. mluvn. 3, 1, 335 (omylem uvádí z Rosy str. 52).

² Srovn. Gebauer Hist. ml. 3, 2², str. 66.

ib. 101, 11. — Ve fem. partic. praes. act. užívá Marek nejednou ještě koncovky *-i*, při čemž krátí samohlásku v předcházející slabice: (Terezie) chtěci ujíti bouřkám, chtěla zůstatí v náruči milého svého? Prvotiny 1813, 213 a, 42; ospalá se zvednu, jedva polobděci ib. 1815, 177, 11; Matka se dvakrát v hoři s urozcenem na světě lauči, při porodu jednau, Kágeci(!) mlékem robě slabomocné, na smrti druhdy, k brobu je zowauci Krok I/2 1821, 35, 19; mněs nim (plášťem) chutě přikryla audy, od vody mau mokrau kštici(!) utjragecj (sic) Krok 1/4 1823, 6, 18; Tak také ty, nemageci žádného nevlídného manžela, ... nevíš pro mne lepsi potěchy Omylové 13, 8.

U slovesa *něsti* bývá vedle *nesen* také *nešen*: líto mi jest mého nálezu nad tebou wyneffeného Prvotiny 1813, 205 a, 26; tak gest usnešeno Omylové 3, 9; unešení praudem Čas. kat. duch. 1834, 470, 4. — Ze tvarů, kde *-č-* bylo právem, vniklo i do imperativu: Jenom si tluč Omylové 29, 7. — Vedle imper. *probi* (Probj, rozkol mé i plece Nové bás. 5, 99. 4) užil Marek jednou i novotvarého *zabte* (podle vz. prositi): Zabte ho Div. z och. 33, 24. — Z obecné mluvy jest *-y-* ve tvaru *odbyde*: Podkonného odbyde písař ib. 36, 20.

V přičestí minulém činném sloves vz. *tisknouti* někdy bývá *-nu*: přefednul Světozor 1834, 202 b, 29; přikradnul fe ib. 191 a, 20. — Protí usu něskému píše Marek často ještě *-i* na konci imperativu, na př. *rozvani*: Poshov (Bureáší) a povlovný... rozvani vítr Krok I/4 1823, 4 27; častěji ještě u vzoru *trpěti* a *prositi*, na př.: co apoštol weli a pa u j Prvotiny 1816, 202, 23; (Poko j) hojnou množi úrodu ib. 227, 8; I zůři(!), bauře divá Nové bás. 5. 137, 9; Před protřelými Rusy nezapřeš v sobě, twaři(!) se jak twaři, nezběhlého cizince ČČM. 1840, 303, 30; Endymion nedopuťi, by tvé se mi zavřelo srdce Krok I/4 1823, 5, 12; žádnému nedovol, spíše mu krk zlomi Omylové 25, 16; žádného sem newpusti ib. 25, 8.

V 3. pl. praes. sloves IV. tř. jest leckdy *-ejí* (*-ějí*) místo *-í*: u kolenou jeho nebatoleg j fe veselí synkové Prvotiny 1813, 213 a, 19; (snad přijde čas,) an ti, jenž hánlivě jím (českým jazykem) zhrdli v jeho mládi(!), již dospělého lobě obljběg rádi Nové bás. 5. 118, 11; všickni ho etěg Omylové 63, 10.

Kmenová souhláska v přičestí minulém trpném a v podstatném jmeně slovesném u sloves IV. třídy bývá u Marka mnohdy nezměněna: obraznost ouplnou radostí nawnaděná Prvotiny 1813, 204 a, 35; (slovo okolostojěnost mělo by) mezi hamparátí českého jazyka ukliděno býti Krok I/4 1823 145, 18; Takowito nadhoděnj taušové činili divy Div. z och. 114, 29; K wyprowoděnj vyšla za ním i paní Horníkova ib. 64, 26; wyhostěnj a wylaučen gsem Čas. kat. duch. 1828, 125, 6; opozděnj Div. z och. 115, 16 (ale: pomšitěnj Nové bás. 5. 94, 10).

Napodobením starobylých tvarů jest 1. sg. praes. *láškaju se*: Já (Leander), ať pravdu povím, láskagu se s bohyní Krok I/4 1823, 5, 14.

Podle vzoru *trpěti* jest 3. pl. *míjí* a part. *klaně se*, ač obě tato slovesa, *míjeti* a *klaněti se*, patří ke vzoru *sázeti*: Často tvého (Durychova) porostlého rovu Mjgj rakve k pohřbu nesené Prvotiny 1813, 38b, 39 (ve verši!); Klaně se — mlčím ib. 203b, 22.

Rosova grammatika svedla asi Marka k tvaru *zůvi* (1. sg.): Příteli! tím ponejprv tě zůvi jménem! Česoslav 1820, 73a, 3 M. Sedláčkovi; srovn. Rosa Čechořečnost str. 194: *zwa* (aliter *zuwi*).

Partic. praes. — po starém způsobu — se shoduje v neutru s masc. v dokladě: Zvíře o smrti newěda, žije v nepečlivosti Šestero 97, 1. Archaismus jest perifrasy imperativu: nechtěj žvátí = nežvi (I zamračiv se vládyka dí: chlape, nechtěj žvát!) Prvotiny 1813, 33b, 6.

Jmenné tvary adjektivní přesahují někdy míru novočeskou nejen v doplňku (na př.: poněvadž se ti před rokem, dříve nežli tebe poznal, vykonáním povinnosti své těžek stal Div. z och. 44, 20), nýbrž i v přívlastku (jistě vlivem RKZ): na zlatě rauně Krok I/4 1823, 7, 26; Klopoty hrůzorodých bitev neomráčili (!) bugno srdce Logika 1820 (Věnování). Stejným vlivem třeba bezpochyby vysvětliti hojnější užívání adverbii na -o, jinak neobvyklých: Ať paterá spona se ctností je (dítky) nerozlučitelně na věky zasnaubí Uvítání Hurd. 1819, 3, 23; S náramným vlněním moře mutno ječí Atamantské Krok I/4 1823, 7, 19; Endymion nedopusti, by tvé (Luny) se mi (Leandrovi) zavřelo srdce, Laskawo licem k mé lásce se kloň tajemé ib. 5, 12; ať má sestra tak weyslowno nechte tvého zpronevěření v očích tvých Omylové 33, 5; Mjlo a statečno a velmi nefstranno hovořili jste Div. z och. 29, 15; Opět zašustlo cosi velmi flyšitelně za stanem ib. 147, 5; naši (ruští) vojáci chytro a strogno ku předu se čini ČČM. 1832, 223, 35.

Úhrnem lze říci, že málokterý ze současných spisovatelů — vyjma Jungmanna — píše jazykem tak čistým jako Antonín Marek.

(Příště dále.)

Husových „Devět kusův zlatých“ a jejich rozbor od Petra Chelčického.

Napsal František J. Ryšánek.

Výsledky této práce, jež vznikala za mých studií o rukopise Pařížském, sborníku to prací Chelčického, byly už před delším časem oznámeny příležitostně badateli, s nimiž jsem je sdělil, a došly uznání, aspoň v hlavních bodech. Odkazuji v přičině té mimo jiné na spisek Dra Boh. Vybírala >České husovské rukopisy c. k. stud. knihovny v Olomouci, zejména na str. 26.

zvláštního otisku z Čas. Vlast. spol. mus. v Ol., r. 1914, kdež se uvádějí tyto výsledky. Spisovatel zároveň dosvědčuje, že jsem spletitou otázku Devíti kusův rozřešil delší dobu před vyjitím Sedlákovy úvahy ve »Studiih a textech« I, 252—253, jež ostatně jen konstatuje, že o obšírnějším spisku Devíti kusův zlatých pracovali autoři dva, Hus a jeho vykladatel. Že vykladatelem jest Petr Chelčický, oznámil sice prof. V. Novotný v posudech o Sedlákových studiích (Arch. f. slav. Philol. XXXVI, 257 a Čas. Mat. Mor. 1914, 436) opravuje domněnku Sedlákovu, jež autora hledal v nějakém knězi táborském, ale tu odkazují na poznámku prof. V. Novotného, připojenou k posudku zmíněné práce Vybíralovy (Čas. Mat. Mor. r. 1916, str. 281). Studie tato byla hotova o vánocích 1913/14 a v hlavních věcech nezměnily na ní nic studie Sedlákova ani příležitostné zmínky Novotného, cenné doklady pro autorství Husovo. Má práce navazovala na Flajšhansovu »Literární činnost m. J. Husi« a na jeho článek ve VČA. X, 337. násl. a některé poznámky v Novotného kritice Flajšhansovy uvedené knihy. Neúplné, nesprávné, zmatené i zcela vymyšlené údaje Flajšhansovy, spíše záhadu zamotávající nežli objasňující, jak ukáží, pokud to bude třeba, vyžadovaly, abych věc prozkoumal od základů, revidoval všecko, což při roztroušenosti a nedostupnosti rukopisů v době válečné bylo spojeno s obtížemi; překonati je se mi podařilo jen s laskavou pomocí Archivu zemského v Praze, jež mi umožnil poznání rukopisu Roudnického, Kapitulního, obou Mikulovských, p. Dra Vybírala a prof. Haderky (ruk. Olom.), p. kol. V. Sokola, jež mi pořídil opis ruk. Žitavského. Jim všem tuto vzdávám povinné díky.

*

»Devět kusů zlatých« dochovalo se nám v dvojí podobě, jednak jsou to kusy samy, devět paradox, jednak kusy spolu s rozbořem. Kratší text, kusy samy, máme však dochovány v několika podobě slovní po česku a také v dvojím, naprosto různém znění latinském. Úkolem této práce jest kritickým ohledáním zjištění, zdali některý text a který jest dílem Husovým. či práce jest rozbor kusů.

Rukopisných zápisů díla jest mi známo sedm s českým textem; Flajšhans znal čtyři a kromě toho věděl o Mikulovském, ale neužil ho při své práci. Jsou to: 1. Olomoucký (O), v ruk. studijní knihovny v Olomouci sign. I. 34 z poč. XV. stol. Na fol. 57^b jest český text, jenom samy kusy. Že jest to opis, jest patrné při kuse třetím, kdež písař podle začátku následujícího kusu napsal: »Ktož dá se menšímu...«, ale omyl hned opravil a nenáležitě sem »dá« škrtl. V pravidelně se opakující části střední vynechal písař při 2. a 7. kuse; »a své duši více prospěje«. Zajímavé jest, že tuto chybu má při 7. kuse také následující rukopis, universitní. Po stránce jazykové (jotaci) se jeví O jako nejstarší.

což se může však také sčítati na vrub písáře rukopisu. Jinak jest blížencem rukopisu 2. Universitního (*U*), v knih. univ. klementinské V. H. 29, z doby před polovicí XV. stol., jenž na fol. 93^a má rovněž česky samotné kusy. Mají spolu některé zvláštnosti; mimo uvedenou společnou vynechávku při 7. kuse vynechávají spolu slovo »viece« (duši prospěje) v 5. a 9. kuse: *U* také ještě v 2. Dále mají spolu v 3. kuse: »menšiemu« (se pokoří), ve 4. kuse: »všemi kusy«; v 6. kuse: »draži« proti: »váži« nebo »draze váži« jiných rukopisů; v 8. kuse: »kterémuž kolivěk stvoření«, ačkoli *U* teprv po opravě, neboť původně měl: »kterémuž kolivěk člověku stvoření«, »člověku« však jako nenáležité skrtl. Jest také podobnost v nápisech obou rukopisů: v *O* zní: »Z těchto kusův měj naučení, kterak máš na světě živ býti a své duši prospěti«, v *U*: »Těchto devět kusův zlatých jest naučení, kterak máš na světě živ býti a své duši prospěti«. V 2. kuse *O* má: »o svůj život zbil (= o sebe), kdežto *U* má s ostatními zde »chřbet« (»hřbet«) — Hledíme-li k nápisu, zvláštnosti *O* v 2. kuse, a dvěma vynechávkám *O* proti jedné *U*, můžeme pokládati *U* za vzor a předlohu (*O*), sotva naopak. *U* má mimo tu zvláštnost, že za nápisem, za 1., 5., 7. a 8. kusem přidává etc., za 9. kusem: »jest lepší et cetera«, jež však nemá nijaké důležitosti, zejména nelze z ní usuzovati, že by kusy byly vypsány z tak zv. obšírnějšího textu, při němž za kusy následuje rozbor. Pokládám to za libůstku písářovu, připojovati etc. bez důvodu, jak to dokazuje etc. při nápisě.

K těmto nejstarším rukopisům řadí se 3. ruk. Roudnický (*R*), jenž v 3. kuse má »menšiemu« jako *OU*. Na tento rukopis upozornil V. Novotný při recensi Flajšhansovy »Lit. činnosti m. Jana Husi« v Listech filol. XXVII, 469 slovy: »Také mělo býti vyšetřeno, není-li těchto »Devět kusů« (rovněž bez výkladů) obsaženo v rkps Roudnickém F. g. 60 na f. 89, což se zdá býti pravděpodobno podle popisu, který o rkp. podal J. Müller, Die deutschen Katechismen etc. str. 91 pozn.«

Flajšhans nevyhověl této výzvě. Mohu konstatovati, že ve zmíněném rukopise VI Fg 60 lobkovické knihovny v Roudnici, téměř, z něhož Jungmann, Hist. hist. lit., 2. vyd., odd. III, čís. 721 uvádí *Rozmlouvání rozumu s svědomím* a z něhož Paterna podal ve Věst. Spol. nauk 1888, str. 136 n., »Zprávu o odsouzení a upálení mistra Jana Husi z XV. století«, Paterna klade ruk. do 2. třetiny XV. stol. Na str. 178. dochoval se zlomek Devíti kusův zlatých, t. j. tolik, co se vešlo na stránku formátu 14,5 cm × 10,5 cm. Bylo tu kdysi všech devět, po třech také ještě na obou stránkách následujícího listu, jenž byl však později vytržen, asi touž osobou, která inkoustem zamazávala některá místa ve zbylých prvních třech kusech (rádek 1, 4—6, 11, 16—17). Že list ten zbylý nebyl vytržen, byla asi ta příčina, že na předešlé stránce jest jiný text. Zlomek zní:

»Tyto kusy mistr Hus Jan z mnohých knih svatých doktoruov vybral: Devět kusuov zlatých duší velmi potřebných:

První kus zlatý jest tento: Ktož dá jeden haléř pro buoh za svého zdravého života, ten více pána boha neti a své duši prospěje, než by dal po smrti tolik zlata, co by se jeho mohlo mezi nebem a zemí(!) obdržeti.

Druhý kus zlatý jest tento: Ktož jedno slovo protivné proti sobě pro buoh strpí, ten více ut s(upra), než by tolik metel o. svuoj chrbet zbil, co by jich u velikém lesě zrůstí mohlo.

Třetí kus: Ktož se menšímu pro buoh pokorí, ten více etc.«

Ostatek chybí. Zkratka etc. na konci stránky neznamená však, že by nebylo dále psáno, nýbrž stojí tu jen místo opakující se ve všech kusích střední části, jež však byla položena jen jednou při kuse prvním; v druhém jest za ni »ut supra«, v třetím »etc.« a tak asi bylo i v ostatních, nedochovaných tu kusích.

Odcylně od ruk. ostatních má: *velikém* lesě m. *najvětšiem* l.; po »slovo protivné« vkládá: *proti sobě* (= K: proti sobě protivné).

Částečně k této skupině rukopisů patří 4. ruk. Kapitulní (K) z doby okolo r. 1500, v pražské kapit. knih. sign. D. LXXXII, poněvadž i on má v 3. kuse »*menšiemu* sebe«. »Devět kusův zlatých«, bez výkladů, zapsal do sborníku spisů Chelčického neumělý písař dvojím perem na fol. 120^a, 120^b; jest to asi týž písař, jenž na fol. 109^a začal psáti *Siet viery*. Písař nespojuje písmen a píše chybně: pzklđ, duchwnie 109^a, wežne 109^b; potíže mu působí zejména č a c: požímagi (= počínají); poruži (= poručí). ozy (= oči); wlfetežnie (= všetečně); rzeze (= řece), žtwrte (= čtvrtý); mimo to chybuje píše: osmi kas (= kus); ge m. ge^o (jeho) v 1. kuse; Swet, prospege (7. kus) vynechal asi tečky (= svět, prospěje); saeznay (= šťastnay), wžemohuei (= všemohúci); naywiessem (= největším); fwu krowe (= svú krev nebo své krve?) wessen m. wešken. V zápisu pronikly i zvláštnosti dialektické, ačkoli něco jest snad zaviněno neumělostí písařovou (*krowe*, *swet*, *prospege*, snad i *zlaté* m. *zlatí*, přitažením k následujícímu *dobré*): tak se tu čte: stírpi tr jest dodatečně dole vepsáno), milosidenstvie: zřejmé stopy hanáckého nářečí jsou: *štwté* kus (psáno; žtwrte), *swaté* Vavřinec, tajné *wěce*, snad i *šesté* kus (psané *šestie*); gen. pl. krvavých *slzi*; v každé *slápěji*. K vkládá zájmena a v tom se shoduje s rukopisem Mikulovským: po *své* smrti, z *jeho* očí. V 1. kuse: mezi nebem a zemí (= Mik.); v 3. kuse: mohl zchoditi, OUP (ve 4. kuse): zchodil. Dosazuje jiná slova: *směstknati* m. *obdržeti*; *zmrskal* m. *zbil*; *tak mnoho* (= Mik.) m. *tolik*; *wlil* m. *prolil*; *pálen* m. *pečen*; *jednú* m. *jednu*. Přidává: v 8. kuse »*a tam aby slyšel tajné věci božské*«, v čemž se podobá oběma Mikul., v 9. kuse »*v ničemž*« neprotiví, v 5. kuse (teklo) *krvavých slzi*, v 7. »*anebo všetečně*«, v 3. *menšiemu sebe*, v 2. slovo *proti sobě* protivné, v 6. kuse: *poruzy* (= poručí) a *odda*. Ve 4. kuse má společnou odchylku

s Mik.: »ktož všecky údy své *k boží službě obrátí* (OUP: ktož dá bohu svými všemi kusy (P. údy) *vláští*). Mimo to v kuse 3. a 4. zaměnil druhé části kusů, v 3. kuse jest *na hlavě zchoditi*, ve 4. *putování a prolévání krve*.

Některé zvláštnosti s *K* má společně 5. Mikulovský (*M*), v ruk. II. 159 dietrichsteinské knih. v Mikulově z 2. pol. XV. stol., podle Patery z let 1470—1490. »Devět kusův zlatých,« bez výkladů, zapsáno jest na fol. 178^b—179^a jiným písmem, zdá se mi týmž, jímž zapsáno jest latinské znění kusů (také bez výkladů) v jiném ruk. téže knihovny (*L*), s nápisem s *M* shodným. *M* shoduje se s *K* v tom, že také přidává za »*bláznivě*« ještě »*a všetečně*«, v 9. kuse přidává *v ničemž* (se neprotiví), vkládá zájmena: po *své* smrti, z *jeho* očí; neopakuje předložky: *mezi* nebem a zemí; má jako *K* plakal *tak mnoho* (m. tolik), ktož všecky své údy *k božie službě obrátí*; *mohl schoditi* m. OUP *zchodil*; s *K* má také věcně stejný přídavek, nikoli slovně: *k opatření tajných věcí*. Tyto přídavky a změny shodné s *K* mají také *aequivalent* v *L*. Liší se od *K* a shoduje se v tom s *L*, že má za náležité »*menšímu*« již »*najmenšímu*« (minimo). *M* liší se i jinak od *K* a shoduje se s *L*, na př. přidává: *ukrutně* pečen byl (*L* crudeliter); v 8. kuse: svatý Pavel apoštol (*L* beatus Paulus apostolus), dvě *převeliké* řeky (*L* magna; maje všecken svět, jej ... *rozdal* (*L* orbem habendo ... erogaret); vynechává (shodně s *L*) *více* v: své duši (*více*) prospěje. Odchyly některé zvláštní má *M* i proti *L*: své krve napustil (*K*. *vlil*, ostatní *prolil*; *L* *relinquendo*); kterémužkoli stvoření *člověčímu* (přidáno jest »*člověčímu*« proti *OL*; *L* má *proximo*): *mohl schoditi s těžkostí* (*L* jen *perlustrare*).

I. Latinský text (*L*) »Devíti kusův zlatých« v ruk. dietrichsteinské knih. v Mikulově (II. 24) z XV. stol., podle Patery z let 1440—1460, obsahuje také jen kusy samy. Otiskl jej J. Sedlák ve Studích a textech (s některými omyly) I. 255. Zdá se mi, že jest psán touž rukou jako *M*, písmem, jímž není psán žádný kus tohoto sborníku. Tento latinský text jeví značnou přibuznost s *M* a proto častěji i s *K*; má *minimo* (m. minor); *insipienter seu temerarie*; *Quicunque sua membra singula Dei ad obsequium convertit*; *arcanis pro contemplandis*; *beatus Paulus apostolus*. Odchyluje se ode všech: *proximo*; *virgo Maria genitrix Christi*; *inveniri* (zrůstí); *singula membra, singulas super creaturas* (*M*: *všecky* své údy, *nade všecka* stvoření); *proprium sanguinem relinquendo*. Od *M* zvláště i od jiných se liší, že vynechal vůbec: »*a jemu se všecken poručí*« — »*Pro bůh*« vyjadřuje: *pro Deo* 1, 3, 4; *gracia Dei* 2, 6; *causa divini nominis* 9. kus.

Vedle dvojice Mikulovské máme jinou dvojici textů, českého a latinského, k sobě se přimykajících a tvořících skupinu zvláštní. Jest to český text kusů dochovaný v 6. ruk. Zita vském, městské

knihovny čís. 196^b, fol. 87^b—88^b, obsahujícím dílo, dosud jen v latinském znění známé. Opis mi pořídil dr. V. Sokol, jenž o rukopise podá sám zprávu. »Zlati kusové aneb artikulové téhož mistra Jana Husi« jsou tu připojeni ke spisu »Staré a stále vyznání víry církve Pána Krista v království českém a v markrabství moravském, kterauž vůbec stranau pod obojí způsobau svátost velebnau těla a krve Pána Ježíše Krista přijímajících nazývají« (z r. 1562). Začátek, první kus, zní: »Jestliže kdo v tomto životě toliko jedinký ve jméno Boží almužny dá, příjemnější počtu učiní Pánu Bohu a své duši větší odplatu zejská, nežli kdyby po smrti to nařídil, aby tak mnoho zlata rozdáno bylo, co by se ho mezi nebem a zemí zsauti mohlo.« Atd. Jest to naprosto jiná stilisace a jiné slovní znění našich paradox, ale shoduje se s latinským textem (II) známým z latinského tisku díla tohoto (z r. 1574): »*Antiqua et constans Confessio fidei ecclesiae Christi in regno Boemiae et marchionatu Moraviae, quam vulgo partem sub utraque sacramentum venerabile corporis et sanguinis Domini Jesu Christi communicantium appellant.*« »Aurea dicta eiusdem Hussii« (fol. G 4) odtud otiskl nově V. Flajšhans ve VČA. X. 1901, str. 338—339, domnívaje se ovšem, že jest text shodný s (L.) latinským *L* (Mikulovským): ale jako české znění ve Vyznání liší se ode všech ostatních, tak i latinské znění v Confessi jest naprosto nepodobné textu Mikulovskému (L). — I tento latinský obsahuje pouze kusy samy, bez výkladů.

Sám mezi všemi rukopisy stojí text 7. Pařížský (*P*), ve známém jinak ruk. z pol. XV. stol. (Fonds slave 29) obsahuje nejen kusy, nýbrž po každém kuse i jeho rozbor. Podle opisu z tohoto ruk. vydal spisek K. J. Erben, M. J. Husi Sebr. spisy III, 147—151. Novější opis celého ruk. Pař., Cvrčkův, chová mus. knih. v Praze (V. A. 22). Spisek náš jest mezi spisy P. Chelčického nebo jím vzdělanými cizími (Štítného Řeči besední, Markoltova Obrana) na fol. 248^a—251^b. Znění kusů samých, a o to nám zde zatím jde, jest blízké O a U. Důležitá odchylka proti OUKR jest v 3. kuse: *najmenšiemu* m. náležitého *menšiemu*; ale výklad kusu připojený dosvědčuje, že i tu bylo původně *menšiemu* (»ač by se *menšiemu* ... pokořil«, »že sebe *menšiemu* mōž se vždy pokořiti«); ve 4. kuse má *nydy* proti *kusy OU*; v 6. kuse *draze váží* m. *draží* (OU), *poddává* m. *poručí*; v 8. *kterému člověku* m. kterémužkolivěk stvoření OU. Chyby společné OU, vynechávky v 7. kuse, nemá; rovněž vynechává s O v 2. kuse »a své duši více prospěje«; má plur. m. dualu slovesa: dvě řece *tekly*; má ve všech kusích důsledně: »duši více prospěje«, »pána boha uctí«.

K tomuto ruk. *P* přimyká se text kusů při Postille Husově otištěný na fol. CCXXX—CCXXXII, norimberského vydání z 1563, i 2. vyd. z r. 1592. I zde jsou po každém kuse další výklady, jako v *P*, ale jsou tu některé přídavky a menší změny.

Kusy s výklady byly podkladem písně J. Táborského v Kancionále (Mus. knih. 27. B. 5) G. X a XIII: »Píseň na Devět kusuov zlatých od J. T. složená; zpívá se jako: »Církev Svatá v posledních« etc.: Pozorujte, všickni věrní, a pilně znamenajte devět kusuov zlatých a je oblubujte, Mistra ctného Jana Husi, učitele věrného, jenž pro pravdu nevážil života svého. R^o První jest kus zlatý, ježž Mistr Jan Hus svatý k naučení nám pokládá: Kdož jeden halíř pro Pána Boha dá...«

Podle této písně vznikla později jiná stručnější, dochovaná v ruk. univ. knih. praž. XVII. H. 32 fol. 29^a 30^b: »Jiná píseň o Mistru Janu Husovi. O Hospodine, náš Pane nejmilejší: Devět kusův zlatých Jan Hus napsal, kteréžto vůbec na kázáních hlásal voleným milým Božím k naučení a to proti modlářskému učení. 2. První kus: Kdož halíř chudým dá« atd.

Mimo zmíněné dva latinské texty (L, C), jež oba obsahují jenom kusy bez výkladů, máme zprávu o třetím latinském textě (F), jenž by měl náležeti ke skupině P, kusy s výkladem obsahující. Ale tento text pochází teprv z r. 1900 nebo něco předtím, a zachoval se jen zlomkovitě, pouhé incipit a explicit, ve Flajšhansově Lit. činnosti m. J. Husi, na str. 76, XI. Snad víc textu vůbec nikdy nebylo nežli: »*Inc.: Primum dictum... expl. Deo placere. Amen.*«

Flajšhans sice uvádí, že se text tento dochoval v ruk. Mik. II. 24 (naše L), ale tam jest začátek: »*Primus articulus. Quicumque donec affluit...*« a konec: »*quam si orbem habendo universum illum causa divini nominis erogaret.*«. To tedy nesouhlasí. Dále tvrdí Flajšhans na uvedeném místě, že ten latinský text (= L = Mikul. II. 24) otištěn byl v *Antiqua et constans confessio*, 1574«. Text Confessie otištěn byl Flajšhansem ve VCA. X, 338—339 roku 1901 a začátek jeho zní: »*Si quis in hac vita...*« a konec: »*propter Deum conferat*«; tedy opět zcela něco jiného a všechny tři texty přece mají býti podle Flajšhansovy Lit. činnosti jedno a totéž!! Výklad tohoto zmatku jest tento: Flajšhans neznal ruk. Mikulovského (L), věděl o latinském textu v *Antiqua...* Confessio, ale ani toho neznal r. 1900, a přece chtěl podati začátek latinského znění. Udělal si incipit a explicit sám. Dopustil se tedy mystifikace. Při tom se mu přihodil osudný omyl, že si je vyrobil podle t. zv. »obširnější recense«, otištěné u Erbeny III, 147: »První artikl neb kus zlatý jest tento...«, což si podle nápisu v *Ant. Confessio* (Aurea dicta eiusdem Hussii) přeložil Flajšhans: »*Primum dictum...*«; konec pak spisku u Erb., str. 151 zní: »sám se nelíbí bohu, i nemůž skrze nižádnú věc se libiti bohu. Amen.«, což si Flajšhans přeložil: »*expl. Deo placere Amen.*«. Že Mikulovského (L) neviděl, viděli ze článku r. 1901, kdež při filiaci rukopisů vytiskl v obraze »[Mikulovský?]*«, t. j. příznává, že ho nezná, ani latinského (L), ani českého (M); a dělal filiaci rukopisů!

Název spisku uvádějí rukopisy dosti shodně: *Devět kusov zlatých* čteme v nápisu *I*, v pozdějším přípisku na okraji v *I* (»Devět kusuov mistra Jana Husi«), v *R* a také v písniích obou, při norimberské Postille i v starém Seznamu (Erb. III, str. 318, 4). — Také oba Mikulovské tomu nasvědčují; *M*: »Poctivý v Kristu Ježíši a v naději boží mučedluik a svatý, velebný* mistr Jan Hus z pokolenie českého, těchto Devět kusuov složil, kteréž jest i zlatými nazval pro jich veliké zaslúženie a odplatu hojnú v králostvie(!) nebeském« = *L*: »Reverendus in Christo et in spe dei martyr et sanctus gloriosus Joannes, dictus Hus, de natione Boemorum, hos novem articulos edidit, quos et aureos nominavit sui propter meritorum et premiorum immensum valorem.« *O* jmenuje je prostě »kusové«, *K* »kusové zlatí«, podobně *V*, *C* (aurea dicta).

Kromě *I* a *O* všechny ostatní rukopisy, tisky i obě písne i Seznam připisují autorství Janu Husovi. *R* uvádí, že Hus kusy »z mnohých knih svatých doktoruov vybral«; píseň exultantská praví, že je »vůbec na kázaních hlásal«. Také v naší době obecně se dílko Husovi přičítá; nebylo a není pochybností, aspoň pokud se týče kusův samých. Ráz, myšlenkový obsah paradoxů těchto nejen neodporuje způsobu nazírání a vyjadřování Husovu, ale můžeme ukázati, že Hus měl sklon tvořiti takové průpovědi nebo aspoň jich užívati. Pro některé můžeme zjistiti i vzor co do myšlenky i formy, zejména pro 1. kus.

Pěkný doklad toho uvedl zatím V. Novotný v Arch. f. slav. Philol. XXXVI, 257 (= ČMM. 1914, 436) z tak zv. Bel. kázání mně na ten čas nepřístupných, fol. 169^b: »Hinc doceantur simplices, quod unum Pater noster, quod hic vivus in gratia dei existens orat pro se, plus valet sibi, quam omnes orationes omnium hominum usque ad iudicii diem«; myšlenka průpovědi jeví značnou příbuznost s prvním kusem zlatým; ještě podobnější jest forma její, komparace. Druhý doklad Novotného, rovněž z ruk. univ. knih. III. B. 20 (fol. 242^a), otiskžený v I. díle »M. J. Husi« na str. 476/7 (Ex quo elicitur, quod homo existens in gratia dei et homini indigenti ex caritate dans calicem aque frigide, plus meretur sibi, quam/si/ post mortem suam centum claustra edificaret!/) jest nám svědkem, že Hus v jisté době měl zálibu v tvoření a užívání průpovědi téhož rázu, jako jsou paradoxa v Zlatých kusích, v nichž zdůrazňuje se větší záslužnost drobného skutku proti jinému, na pohled velkému.

Pro 1. kus zlatý, zdůrazňující, že drobný dobrý skutek za života vykonaný jest platnější než veliké almužny jinými, pozůstalými činěné, nalezl jsem ve 4. kn. Husova Výkladu Lombardových Sentencí důležité místo, jež obsahuje touž myšlenku a má formu komparativní (Flajš. vyd. str. 718—719): »3° ex isto sequitur, quod infinitum plus valet homini quodcumque meritum viatoris predestinati, quam quocumque bona tempo-

ralia vel bona meriti in persona alia, que fierent pro defuncto.« Průpověď jest téhož rázu, myšlenkově i formově, jako Kusy zlaté, dosvědčuje se jí, jako doklady Novotného, sklon Husův k takovým komparacím. Poněvadž však toto místo jest převzato doslovně z Wyclifa, máme tu patrný poukaz, kde hledati podnět a vzor Kusů zlatých. Hus sice neuvádí v Sentencích, že běře věc z »Dixit Martha« (Sermones IV, ser. 2), ale doslovnost jest nepopíratelným svěděním toho; čtemeť ve sv. VII, str. 20—21: *Ex isto concluditur correlarie, quod infinitum plus valet homini quodcumque meritum viatoris predestinati, quam valerent quotquot bona temporalia vel bona meriti in persona alia, que fierent pro defuncto.*«

Ve Wyclifovi má svůj pramen i druhý doklad Novotného a snad i první; čtemeť v VII. sv. (Sermones IV, ser. XXVIII), str. 244—5: »Verumptamen notandum, quod licet mortuis prosint suffragia ecclesie, verumptamen quantumlibet parvum opus meritorium (= u Husa halěr, olčenaš) factum a superstitute est sibi magis utile quam foret ipsi mortuo quantumlibet magnum suffragium; sit quod prodesset homini viventi dare *in caritate calicem aque frigide* pro Christi nomine, quam pro ipso mortuo in purgatorio punito darent ab executoribus millies mille libre, quia...« Wyclif tady sice opírá se o Chrysostoma a »calicem aque frigide« samo jest u Mat. 10, 42, ale jen to, není však pochyby, že u Husa jest to reminiscence z Wyclifa.

Možno ještě pro 1. kus zlatý ukázati také na Wyclifovo dílo Sermones IV., ser. LV, str. 432: »*Patet etiam, quod minima caritativa distributio bonorum Dei in caritate, dum hic vivimus, est infinitum valencior, quam quantacunque bonorum distributio facta pro mortuo.*« Myšlenka i forma komparace¹ dá se tedy u Wyclifa zjistiti několikrát, ale Hus přece při prvním kuse nepřejímá úplně průpověď svou ze vzoru svého, nýbrž vyjadřuje ji mnohem účinněji, protože konkrétněji, máje na mysli své prosté posluchače: za »minima distributio«, »parvum opus meritorium« položil »jeden halěr«, za »millies mille libre«, »quantacunque distributio« volil lidový obrat: zlata až do nebe.

Pro autorství Husovo svěděním výmluvným jest kus sedmý: Ktož nížádného bláznivě nesoudí, ten více pána boha uctí a své duši více prospěje, nežli by byl jako svatý Vavřinec na roště pečen. Plajšhans (Lit. činnost, str. 32. a) praví sice, že »svědectví ze spisu samého nelze vybrati téměř žádných,« ale tento kus ukazuje, že původcem Kusů jest nepochybně Hus. Kus sedmý, jehož pravdivost uznati se vzpíral i jeho vykladatel, poněvadž

¹ Ve formě komparace si Wyclif vůbec libuje i jindy, na př. v Op. evang. 96: »*Infinitum melior* habere potestatem in sacerdotio spiritualiter et sacramentaliter ministrandi, quam habere potestatem pecuniam ministrandi; t. 94: »*Habere potestatem virtuose vivendi est infinitum maior* potestas, quam aliqua potestas terrena« a j.

mu nebyl jasný smysl v něm utajený, mohl mítí původcem Husa, jenž tolik bojoval proti tupení a kaceřování Wyclifa. Ujímal se ho proti Stokesovi řka, že nesmíme tvrditi, že Wyclif byl kacíř, když to nebylo bezpečně prokázáno; nebo v *De tribus dubiis* uvádí, že nesmíme o nikom říkati, že jest zatracen, když nemáme o tom potvrzení z Písma nebo není to zjeveno. U Husa v našem kuse rozuměti se musí slovem »souditi« tolik jako »odsuzovati«, ¹ »věčně zatracovati« podle Wyclifa.² Kus vznikl asi vlivem biblického výroku u Mat. VII, 1, Luk. VI, 37 a spíše ještě jejich výkladů, vybraných ze sv. Augustina a (Pseudo)Chrysostoma Wyclifem v *Opus evangelicum*, kap. XVI, jakož i pojetí Wyclifova tamtéž a také v jeho *Postille*, VII. sv. I, str. 240 násl. Smysl kusu není jiný, nežli co kladně se praví v ep. I. Janově, III 15: »Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est«, a podobá se i výroku Pavlovu I. Kor. 13, 3: »Si tradidero corpus meum ita, ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest«. Hus v té věci souhlasí s názorem Wyclifovým (v *Opus evang.* 126: »Sicut autem opinor de me ipso, quod sim de ecclesia militante, sic probabiliter suppono de aliis, quos video diuturne vivere conformiter legi Christi« a j.).

Pro porozumění smyslu kusu jest důležité všimnouti si toho, co Hus praví ve Výkladu Sentencí IV. (Flajšh., str. 619): »quod indicantes hominem ad dampnationem eternam, de quo eis non constat eius dampnatio per Scripturam, per revelacionem nec per sensualem experienciam, sunt iudices temerarii et iniqui, contra venientes verbo Christi, qui dicit Luce 6°: Nolite... et Mattheo 7°... Sed tales cecati iudicio temerario, quod habet sororem detractionem... invidi et Deum blasphemii... Ignorant quidem, quod ille homo est dampnatus et tamen iudicium blasfemie inferunt, dicentes »ille homo est dampnatus,« maledicunt illum, quem forte Deus benedicit. *Ilec propter illos disserui, qui iudicio temerario Magistrum Johanem Wiclef certitudinaliter asserunt et predicant esse dampnatum eternaliter in inferno. Ego autem a temerario volens declinare iudicio, spero, quod sit de numero salvandorum...*«

Jest na bíle dni, že náš kus mohl vzniknouti za bojů těchto jako jejich ohlas. Slova ve 4. knize Sentencí mohou nám býti vodítkem, do které doby položiti složení Devíti kusů zlatých. Tehdy, v době kolem 1409, nejmocněji otázka odsuzování doléhala na

¹ Hus *Op.* CXLII iudicium/condemnatio, quod soli Deo competit; CXLIII iudicas, id est: condemnas proximum tuum.

² Wyclif VII, I, 285—6: Secunda doctrina evangelii est cavere de proximo temere iudicare. Sumitur autem iudicare ad propositum pro diffinitive asserere. Ex quo patet, quod hominem iudicare de sibi ambiguo est omnino superfluum et peccatum; iudicare etiam de sibi notorio... est non minus superfluum et nocivum. Et tale iudicium prohibet Christus... Tale enim iudicium temerarium et blasphemum requirit durum iudicium, sed discretum.

Husa. Není také bez významu, že v této části Sentenci (Flajshans 718—719) Hus přejímá, aniž to označuje, stručně shrnutí doslovně z Wyclifa (Dixit Martha; sv. VII. str. 20—21) a v něm nahoře citované místo, tak podobné obsahem a formou prvnímu Kusu zlatému.

Rozumíme-li takto Husovu kusu o souzení, pochopíme, že mohl pokládati neodsuzování, nezatravování za záslužnější, nežli býti zbavenu tělesnými mukami života jako sv. Vavřínek. Sv. Vavřínek jest tu vzat jako typ proto, že upálení pokládalo se za nejukrutnější mučednickou smrt (Wyclif VII sv., III Hr. 18, str. 128: *et si tradiderit corpus suum comburendum, quod videtur martyrium durissimum, nihil prodest martyrisato, quoad beatitudinem consequendam*) a jest to důsledek nahoře citovaného výroku Pavlova o lásce.

Kus o souzení je pro původce jeho nejpriznačnější; není jiné osobnosti a zejména také doby příhodnější, pro níž by se hodil, jako doba bojů Husových o Wyclifa, doba, kdy vykládal poslední knihu Sentenci. V pozdějších dobách bychom v Kusích našli už věci ostřejší, jako je vidíme v Šesti bludích.

Ostatní kusy nemají osobní pečeti původcovy tak patrné. Pro druhý kus dá se uvést místo z Postilly (Erb. I. 120): „dává věrným naučení, že když mile strpí hanění pro pána boha, že tím velmě boha otce svého ctí“; smysl jest stejný, ale není formy shodné, komparace. Podnětem ke kusu snad byla slova Wyclifem z Chrysostoma do Opus evangelicum 134 pojata: „Nam et verbum malum species est aliqua castigationis et apud sapientem durius quam flagellum“ atd.; o nestrpení protivného slova pro odplatu u věčném bydle koloval citát Rebořova díla super Ezechiel, zná jej Štůtný (Řeči bes. 157) z Malogranata I. 9; ale myšlenka nemá formy komparativní, jež je jistě výmyslem Husovým.

Kus třetí má svůj základ asi v známých stupnicích pokory; má je také Wyclif VII. sv., str. 59: Nejnižší stupeň jest, když poslouchá menší vyššího, druhý rovného; sed *tercius et summus, quo maior obedit minori*. Jest to glossa k Mat. 3, často citovaná, na př. Pharetra 398^b: *Tertius est subesse minori, in quo est omnis iustitia*. Také Repertorium morale Petri Pietaviensis, heslo *Humilitas*: „3 est supererogacionis, secundum quam viator obedit *humiliter suo minori*“. Hus v Sermones de Sanctis (Flajshans 95) uvádí z Bernarda 8 stupňů pokory a jejich znamení; také tu jest stupeň 3: *subici minoriibus* vel malis. Podle toho rozhodují se pro „menšímu“, nikoli „nejmenšímu“.

U jiných kusů jest už těže zjistiti, bylo-li a odkud pro ně čerpáno. Roudnický ruk. praví sice, že Hus kusy „z mnohých knih svatých doktorův vybral“, ale jisto jest, že úplně shodných průpovědí hotových nikde nenalezl u žádného doktora. Že najdeme zdůrazněny drobné skutky křesťanského života, jest samozřejmo, ale sotva najdeme, že by byly kladeny v protivu k jiným velikým

skutkům jako u Husa. Toliko pro první jsme uvedli vzory co do obsahu i co do formy, ale přece nelze ani tu říci, že by Kus hotový byl doslovně »vybral« Hus z Wyclifa; konkrétní vyjádření jest Husovo. Podle tohoto kusu a jeho formou vytvořeno bylo i dalších osm kusů, jejichž společnou základnou jest, že co by se mohlo zdáti nepatrné, jest záslužnější než skutky neobyčejné, asketicko-heroické: halěr almužny za života proti množství zlata po smrti; strpění slova protivného proti mrskáni nemírnému; jedna slza lítosti zde proti přimluvě P. Marie po smrti atd.

Zdá se mi, že k vytvoření těchto paradox přiveden byl Hus slovy Wyclifovými, připsatými k citátu z Pseudo-Chrysostoma v Opus evangelicum na str. 122, ř. 34 n.: »Videtur hunc sanctum intendere, quod Christus mandat peccata cavere, qui licent sint *modica in actu*, tamen eorum contraria sunt *magna in merito*, sicut non irasci, deridere . . . *magna in merito, sed parva in opere.*« Takového rázu jsou všechny Zlaté kusy Husovy, kladou se proti sobě *parva in opere*, ale *magna in merito* a *magna in opere*, ale *parva in merito*. Že úvahu tuto v Opus evangelicum Hus jistě znal, plyne z toho, že to byla kniha Husovi velice milá, čerpal z ní mnoho, přejímal doslovně i větší části do svých kázání, na př. o Všech svatých, menší měrou na Narození P. M., na sv. Matouše, na sv. Michala, na sv. Mikuláše, a také do Postilly své. Z tohoto díla pochází názor Husův o přísaze, jež pronesl 30. VI. 1408, když se vmísil v soud konaný s knězem Mikulášem z Velenovic, řečeným Abraham. Hus ujal se obžalovaného, jenž nechtěl přísahati na evangelium a kříž, slovy Pseudo-Chrysostomovými, citovanými v Opus evangelicum.⁴

Druhé části Kusů zlatých, t. j. skutky a činy, nad něž drobné skutky prvních částí vynikají, Hus vybírá v duchu lidového způsobu vyjadřování, hyperbolicky zveličuje, i dnes běžnými výrazy a rčeními (»za celý svět«, »zlata od země do nebe«) a souhlasí to s Husovým způsobem také jinde doloženými. Hus mluvě o mnohoobročníku Petrovi ze Všerub řekl (Pal., Docum. 154, 160): »non recipiorem *totum mundum*, quod vellem mori . . .«; jindy Václav z Voděrad na něho svědčí: »quod non reciperet *illum capellum*

⁴ Abraham děl: »Juravi ipsis per Deum vivum, quod volo veritatem dicere et ipsi urgebant me, ut iurarem super evangelium et imaginem crucifixi.« Quibus ego Joannes Hus dixi, quod s. Joannes Chrysostomus tales vocat *stultos, qui expetunt iuramentum super creatura, quasi maius sit iurare per creaturam, quam per Deum* (Palacky, Documenta 184/5). V Opus evang. (Wyclif VII. sv., cap. LI, str. 187: . . . *dedimus illis evangelium, ut iurent . . . Ecce enim in lege precipitur, ut per nullum iuretur, nisi per Deum. Qui ergo iurat per celum aut per terram aut quicquid illud est, per quod iurat, deificet illud. O insipiens, qui alterum iurare compellis, nescis, quid agis.* Opus evangelicum jest pokládati také za pramen Mikuláše z Drážďan, jenž odtud Pseudo-Chrysostoma běře, tu jest také pramen »valdství«, z něhož jej viní Sedlák.

plenam auro, quod recederet a dictis et via Wiclef«; a Hus přiznává: »Dixi enim, quod non reciperem *capellam plenam auro*, ut.« (Pal., Doc. 184). V 3. kuse: »od konce do konce světa putoval« se podobá našemu: »kdybys kraj světa šel«; v 4. kuse: »než by svět na hlavě zchodil« našemu rčení »kdyby ses na hlavu stavěl« atd.

Úvahy dosavadní potvrzují nám správnost zpráv o Husovu autorství Devíti kusů zlatých, ukazují nám na ideový jejich podklad i vzor, zejména formální, a naznačují dobu vzniku. Úvaha naše týkala se jenom kusů, paradox samých. Poněvadž se nám dochovaly v různé podobě, české a latinské, jde o to vyšetřiti, který z dochovaných textů podává věrně nebo věrněji původní text Kusův. Byl původní text český či latinský a který z nich?

Flajšhans v Lit. čin., str. 32—33 domníval se, že originálem byl text latinský a ten že byl předlohou dvojího českého vzdělání. Latinský text znamená u Flajšhane C, text v *Antiqua Confessio*, jež pokládal za stejný s textem ruk. Mikulovského (L): dvojím překladem rozuměti jest text O (kratší) a text Erb. (delší). Roku následujícího (VČA, 1901, str. 337) už toho nechce tak určitě tvrditi, nemá jisté odpovědi na otázku, jestli latinský text (t. j. C) také práce Husova anebo pozdější překlad nějakého utrakvisty. — Sedlák má český text (který?) za originál, což prý lze poznati ze šroubované (ale pěkné) nehusovské dikce latinského textu mikulovského. Novotný (AíslPh) má za pravděpodobnější Husovo autorství při latinském spisku, poněvadž odpovídá mnohem spíše Husovu způsobu vyjadřování nežli český. V ČMM. proti Sedlákovi Novotný namítá, že latina textu latinského neliší se od Husovy, leda sloh jest někde umělejší, což lze vysvětliti slavnostní formou, již prohlášení těchto zásad jistě míti mělo. »Nejvýš tedy připustil bych,« di Novotný, »parallelní vznik obou textů, pro kteréž mínění mluvím tuším i shodná zásada, již jsem v ČMM. 1914. 436 uvedl z t. zv. kázání Betlémských (bylo by lze přidati i odkaz na fol. 247 téže sbírky a j.)«. Konečně v Husovi (Laichter, str. 476) praví o té věci Novotný: »Sedlák myslí však, že jen český text je Husův, ač latinský jest čistě husovský, takže na nejvýš lze připustiti dvojí Husovo zpracování, české i latinské, latinské ovšem původní.«

Zdá se, že oba, Novotný i Sedlák, mají na mysli latinský text Mikulovský (L) a snad i český M, v ruk. téže knihovny, jenž nejvíce souhlasí s L. Ale českých textů ostatních a druhého latinského se nijak nedotýkají při svých úvahách, příliš všeobecných.

Mé řešení opírá se o srovnávání všech textů. Nejsnáze vyložíme z možnosti býti původním textem latinský text C a s ním český text V, jenž byl latinskému předlohou, jsa o více než 10 let starší. V obou textech nacházíme sice myšlenky Husovy, ale oblečené v módní kroj humanistického střihu, ozdobný a pestrý výrazově. Humanistický skolenému utrakvistovi, Mat. Kollinovi z Cho-

těřiny, jenž jest zajisté původcem této nové slovesné formy českých i latinských Kusů, prostá, lidová fraseologie Husových paradoxů se asi nelíbila. Proti mysli mu byla jednotvárná, schematická stavba Kusů, při níž se vždy opakovalo: »ten více pána boha uctí a své duši prospěje, než by...«, což jest zajisté přirozenější a příhodnější pro heslo praktické morálky; úmyslně ji všude, jak mohl, porušoval a vynasnažoval se, aby části té úplně stejně neopakoval, nýbrž aspoň částečně obměnil. Činí tak v českém textu a měrou ještě větší v latinském. V artikulu 1. se dí v střední části Kusů: »...příjemnější poctu učiní Pánu Bohu a své duši větší odplatu zejská«; »acceptiorem cultum praestat Deo et suae animae plus comparat retributionis, quam...«; v 2. kuse: »vzácnější učiní Pánu Bohu službu a více prospěje své duši«; »acceptius praestabit Deo obsequium et plus proderit suae animae, quam«; v 3. k.: »více uctí Pána Boha a více sobě prospěje«; »maiorem cultam exhibet Deo et plus sibi ipsi prodest, quam«. Strojenost jeví se také jinde, na př.: »Kdož by se komu z nejmenších pokoril bez naduté spaury, více uctí Pána Boha a více sobě prospěje, nežli kdyby pro náboženství od vejchodu slunce až na západ tak putoval, že by každou šlépějí nohy své krví skropil«: »Quisquis minimo sese subiecerit amoto fastu... quodlibet vestigium pedis sanguine irroraverit«. Také jazyk, český i latinský, ukazuje, že tyto texty nemohou býti z doby Husovy, nýbrž že vyšly z pera muže, jenž hověl vkusu humanistickému. Jsou v těchto textech i odchylky obsahové, jimiž se prozrazuje pozdní vznik (čes. 1562, lat. 1574). Ovšem nám se to zdá zvláštní, že si Kollin dovolil Kusy takovou měrou přestilisořovati, ale zdá se, že to byla jeho vášeň.

Ale ani text *L* nepokládám za původní, neporušený text Husův, nýbrž spíše za překlad *M*, s nímž pochází z téže doby a jest psán, jak se mi zdá, i touž rukou, písmem písaře *M*, ačkoli by se zdálo, že text latinský jest starší, protože je v starším kodexu. Při těchto textech bychom paralelní vznik mohli připustiti, ovšem v jiném smyslu než Novotný. Obširný, shodný nápis nám také ukazuje, že původcem obou textů jest táž osoba. O latíně Husově mohu vydati jen lehké svědectví, ale přece tolik bych čekal, že by tu měly býti některé stejné výrazy (na př. sloveso valet, plus meretur sibi, prodesset nebo proficiet), jakých užil při uvedených dokladech podobného smyslu, a toho tu není. *L* má dále místo žádaného *minori* v 9. kuse: Quicumque pro Deo se coram *minimo* humiliaverit (*M*. Ktož se *najmenšímu* pro Buoh pokorí). Ostatní české ruk. mají »menšímu«, což není však snad komparativ v platnosti superlativní. Pař. má v Kuse samém »najmenšímu«, ale vykladatel potom mluví o pokoreni se »menšímu« a nikoli »najmenšímu«. V 8. kuse: Quicumque misericordiam suo *proximo* gracia Dei exhibuerit (*L*), Ktožkoli milosrdenství *kterémužkoli stvoření člověčímu* (*M*), podle star-

sích textů českých čekali bychom: *creaturae (humanae)*, jako má i *M*, nikoli však *proximo*. V témž kuse čte se v *L*: »*archanis pro contemplandis*«; *M* má také: »k spatření tajných věcí,« vysvětlující přídavek pozdější, jehož v starších textech českých není, teprv v *K*, ale jinými slovy: »a tam aby slyšel tajné věci božské«. Konečně ve 4. kuse: »*Quicunque sua membra singula Dei ad obsequium convertit*« (*L*), »Ktož všechny své údy k božie službě obrátí« (*M*), nacházíme opět odchýlné vyjádření od starších textů, v nichž zejména čteme (v *OL*) místo *údy* slovo: *kusy*, jež pokládám za neobratný překlad latinského synonyma k *membra*: *artus*. Podle toho původní text měl by míti *artus*, ale *L* má *membra*. Z těchto důvodů mimo jiné drobnější nepokládám ani *L* za původní text Husův. nýbrž za nové vyjádření Husových myšlenek, a to podle českého znění *M*, jež sice má tytéž odchylky jako *L*, ale přece hojně podržuje souhlasných výrazů, jistě ne náhodou, z nejstarších textů, což vyloží se tím, že *M* jest ohlasem českého textu staršího, ale s pozdějšími změnami, jež potom přešly do latinského překladu.

K jest uprostřed mezi *M* a *OU*, opis dosti málo pečlivý, o tom netřeba míti pochybnosti; původního textu v něm hledati nelze. Zbývá tedy skupina ruk. s textem téměř stejným *OUK* (částečně *P*), ale ani text ten není asi originální znění spisku, ale přece nejbližším reflexem jeho. Originál byl však nepochybně asi latinský, ukazuje k tomu slovo »*kusy*« (*OL*), jež v pozdějších ruk. ostatních je nahrazeno slovem »*údy*« a také jiné některé tvrdosti slohové.

(Příště dále.)

Úvahy.

Elmore Pais: Ricerche sulla storia e sul diritto pubblico di Roma. Serie seconda: *Sui fasti consolari*. Řím 1916, str. XXXVI + 448 za 15 L; Serie terza: *I fasti dei tribuni della plebe e lo svolgersi della tribunicia podestà sino all'età dei Gracchi*. ib. 1918, str. XXII + 434 za 20 L.

Měl-li první svazek Paisových *Ricerche* (vyšly 1915) hlavně ten účel, aby některé problémy probral a objasnil šře, než bylo možno učiniti v *Storia critica*, přistupuje ve svazcích dalších ještě pohnutka jiná: potřeba historicko-kritického vydání a výkladu seznamů římských úředníků. Samozřejmě bylo nutno jinak si počínati tam, kde takový seznam i monumentálně je dochován (*fasti consulares, triumphales*), než kde si jej musíme teprv sami sestaviti (u magistrátů ostatních a tribunů). Proto druhý díl *Ricerche* věnován je především obecným úvahám o podstatě a historické ceně úřednických seznamů, hlavně však obsírnému badání o konsulských *fastech* římských. Pais sebral a roz-

množil důvody, které velí modernímu dějepzpytu nepovažovati dochovaných seznamů za neomylný pramen, nýbrž je pokládati za to, čím opravdu jsou, totiž za výplod antického zpracování materiálu, jenž utrpěl jednak za vpádu gallského, kdy úřední záznamy byly zničeny, jednak interpolacemi z různých důvodů později činěnými (buď pro vyrovnání chronologie anebo oslavu jednotlivých gentes). Uvedené okolnosti nepokládá však Pais za takové, aby oslabily význam dochovaných Fastů jako celku (ceněného tím, že nám chybí velmi mnoho ze staré historiografie), nýbrž jen nutí opatrně užívati jednotlivostí. Právě po této stránce provádí pak pečlivě a důmyslné zkoumání, a to nejprve jednotlivých jmen anebo skupin zvláště podezřelých. Potom uvažuje o listině v celku a sice dle jednotlivých období a jednotlivých gentes, které se na magistraturu dostaly. Za tím účelem sestavil pro r. 509—444 seznam patricijských (dle tradice) rodů, jež magistraturu zastávaly, a sice chronologicky, takže všechny magistratury určité gens jsou seznamenány pohromadě u nejstaršího data. Pro roky 444—367 jsou tak vedle sebe sestaveny rody patricijské a plebejské, s poznamenáním všech vyšších úřadů jimi zastávaných, stejně pro leta 366—172. K této části připojen pak soupis plebejských rodů, které se dostaly jen k praetūře. Pak následuje soupis pro roky 172 (ponejprv oba konsulové plebejští) — 89 (Italikové stali se občany římskými) a konečně 89—14 po Kr. V obou sestavení jsou ještě zvláště homines novi. Podle těchto epoch, ve vývoji konsulátu starou tradici za důležité uznaných, uvažuje Pais pro nejstarší období o hodnověrnosti dochovaných Fastů, pro pozdější, historická údobí pak ukazuje, jaké teritoriální a sociální změny nastávaly v kruzích nobility římské. Stejně zkoumání, avšak stručnější, provádí i na seznamu triumfátorů a na soupise úředníků mincovních. Závěry, k nimž došel, jsou velmi zajímavé a slouží k správnému pochopení vnitřních proudů politických v jednotlivých, zvláště význačných údobích. Zejména původ rodů je tu často přiznačen. Kniha je ukončena soustavným časovým přehledem rodů patricijských, plebejských a hominum novorum, jak docházely eponymních magistratur, pak abecedním seznamem všech rodů, které zastávaly takový úřad nebo censura, dále seznamem cognomin těchto rodů, konečně pak seznamem všech za republiky známých rodů patricijských a to jak ve Fastech připomínaných, tak i nepřipomenutých.

Svazek třetí, věnovaný plebejským tribunům, skládá se ze dvou hlavních částí: seznamu tribunského a studií o tribunských rodech a tribunátu vůbec. V oddíle prvním upustil Pais od postupu chronologického, hledě k dobré práci C. Niccoliniho;¹ protože však měl svůj materiál hojnější, seřadil abecedně všechny známé rodiny tribunské a tak pojednal o všech význačnějších tribunech,

¹ Fasti tribunorum plebis. Pisa 1898.

sbíraje při tom veškeren materiál, který by objasnil historičnost zpráv těchto osob se týkajících. Sám ovšem připojuje mnoho důležitých výkladů. Na počátku druhého oddílu zkoumá především, jak se šířil okruh rodin tribunských a odkud přicházely. Dospívá tu k závěru obdobnému, jako dříve u rodin nobility. Co pak následuje, je z části vlastně podkladem a rozvedením názorů, jež vyslovil na příslušných místech druhého dílu své *Storia critica*; to se týká výkladů o vzniku a podstatě původního tribunátu a jeho funkcí.¹ Dobře tu Pais zdůrazňuje (285 nn), že zejména v této otázce nutno se naprosto vystříhati právníkého schematizování, a že nutno míti zvláštní zřetel na vývoj politický. Vedlo by příliš daleko stopovati podrobně Paisovy výklady, jež neobyčejně výstižně zobrazují vzrůst a dějinnou souvislost tribunátu v rozmanitých obdobích. Avšak nelze mi minouti partie, kde Pais (304 nn) snaží se dokázati, že k funkcím původního tribunátu patřily též úkony vojenské, a že *městskost* tohoto úřadu je dilem až posledních století republiky. Pro to však není dokladů nijakých, a ty, jež Pais uvádí (Liv. IX 36, 14; XXIX 20, 11; IX 8, 13), nikterak pro něho nesvědčí. V prvních dvou případech jde o poselstvo senátní k magistrátovi, podnikajícímu operaci senátem neschvalovanou. Tribunové byli senátorským legátům přidáni proto, aby případně neposlušného magistráta »... prendere iuberent ac iure sacrosanctae potestatis reducerent« (Liv. XXIX 20, 11). V případě třetím pak jde o t. zv. sponsio Caudina, ale z Livia nijak neplyne, že by tribunové plebejští se tam byli nějak účastnili. Stejně je jisto, že městskost byla příznačná pro nejstarší tribunát, a že teprv tehdy, když vývojem poměrů se tribunové stali orgánem celostátním, překročila jejich působnost hranice města. Je ovšem jisto, že původ svůj měl plebejský tribunát ve vojenské revoluci, ale jakmile byl uznán celou obcí za orgán právně existující a určitou působností opatřený, rázu vojenského pozbyl úplně. — Obšírně se dále Pais zabývá dobou grakehovskou a poměrem tribunátu k situaci, vzniklé na konci republiky a za principátu. Přidán je chronologický rejstřík tribunských rodů, z jehož úpravy lze poznati, které rody se dostaly do řad nobility, a která jména jsou málo ověřena; druhý rejstřík obsahuje fasty tribunské až do r. 23, kdy Augustus dostal tribunskou moc. Ke každému roku připojen stručný záznam o činech collegia tribunského neb jednotlivých jeho členů.

Paisovy Ricerche jsou nyní nezbytnou příručkou každému, kdo se chce vědecky obíratí římskou republikou. Čena jejich spočívá v úžasné obsáhlosti pramenných dokladů, jež jsou vyčerpány úplně, a neméně v geniální koncepci, jež dovedla suchý materiál přiměti k mluvě tak vydatné. Krom tohoto všeobecně historického významu budíž ještě výslovně podotčeno, že Ricerche

¹ O tom v. mou recenzi v LF XLVII 1920, str. 329 nn.

Paisovy podávají také neobyčejně bohatý a důležitý materiál prosopografický. To je zvláště významno, poněvadž je to první a jediné dílo, z něhož lze bezpečně čerpati tyto údaje pro celou dobu republiky.

Vladimír Groh.

Hans Meyer: Platon und die aristotelische Ethik. V Mnichově 1919, O. Beck, Str. VI a 300. Za 16 mk.

Tyž: Natur und Kunst bei Aristoteles. Ableitung und Bestimmung der Ursächlichkeitsfaktoren. (Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums X 2). V Paderbornu 1919, F. Schöningh, Str. VIII a 128. Za 10-80 mk.

H. Meyer náleží k nejpilnějším badatelům o Aristotelovi. Kromě článků v časopisech vydal již tři spisy o tomto filosofu. V prvním, starším spise »Der Entwicklungsgedanke bei Aristoteles« (v Bonnu 1909) ukázal, jak důležité místo zaujímala vývojová myšlenka v Aristotelově učení o přírodě, v jeho teorii poznání, metafysice, psychologii i kulturních dějinách. Nové dva spisy, zároveň vydané: »Platon und die aristotelische Ethik« a »Natur und Kunst bei Aristoteles« pojednávají o Aristotelově ethice a metafysice. Spisovatel předvádí Aristotelovu etiku podle jeho Ethiky Nikomachovy, přibližuje ke shodám se staršími mysliteli hlavně Platonem. Shod nalézá mnoho, snad příliš mnoho.

Podle Meyera šlo Platonovi i Aristotelovi v ethice především o stanovení nejvyššího dobra. Tím byla Aristotelovi, tak jako většině Řeků, blaženost (*eudaimonia*); záleží v rozumném uplatnění života, v zdárné činnosti. Platon viděl cíl v dobru o sobě, v ideji dobra. Oba chtěli, aby v člověku vládl rozum a aby v jeho duši byl soulad. Aristoteles v duchu lidové morálky žádal k blaženosti také vnějších statků. Platon si jich sice vážil méně, ale v jejich užívání viděl pramen štěstí nebo neštěstí.

Aristoteles rozeznával ctnosti dianoetické (rozumu) a ethické (celého člověka, těla i duše). Tyto jsou stavy, umožňující řádné vykonání úkolu, a záleží v zachování pravé míry, středu mezi dvěma krajnostmi. Také Platon vymezoval ctnost jako rozumný stav (Krat., Úst., Sof., Zák.) a jako střed (Úst.). Oba pokládali statečnost za ctnost především občanskou, spravedlnost za ctnost zahrnující v sobě všechny ostatní, a mírnost za podřízení vášní rozumu. Oba si také velice vážili přátelství, založeného na mravnosti. Na citové vzrušení mezi přáteli kladl Aristoteles menší váhu než Platon. Za to nezamítal tak rozhodně lásky k sobě.

Platonovy názory o rozkoši kolísaly: v Protagorovi připouštěl rozkoš, pokud je důsledkem mravného a krásného a Faidonu tvrdil, že každá rozkoš je spojena s bolestí, v Ústavě prohlašoval jen mudrcovu rozkoš za zcela pravdivou a čistou, ve Filebu doporučoval spojení čisté rozkoše a rozumnosti. Aristoteles hledal rozkoš v činnosti. Za špatné měl ty rozkoše, které maří některý vyšší pud.

Platon i Aristoteles uznával mravní závazek a svědomí. Platon věřil se Sokratem, že nikdo dobrovolně nechybje; později zdůrazňoval moc vášní a pudů. V Zákonech učil, že není viny tam, kde není zlého úmyslu. Byl deterministou, věřil, že u nás rozhoduje síla motivů, ale hlásal svobodu rozumu od nižších pudů. Aristoteles nesoouhlasil se zásadou, že nikdo dobrovolně nehřeší. Přesně rozlišoval činy úmyslné (*ἐκούσιον*) a neúmyslné (*ἀκούσιον*). Špatné, nemravné činy vysvětloval zvrácenými žádostmi a nesprávnými soudy ethickými.

Platonova i Aristotelova ethika je sociální. Domnívali se, že se ve státu uskutečňuje ctnost a mravnost a že stát je prostředkem k štěstí jednotlivcovu. Oba chtěli z důvodů mravnosti regulovati soukromý majetek a oba zavrhovali právo silnějšího, jež hlásali sofisté i praktičtí řeční politici. Od Platonovy ethiky se liší Aristotelova hlavně tím, že není náboženská, že jest obrácena jen k tomuto světu.

Kniha Meyerova nevyčerpává a také nechce vyčerpati všech stránek Aristotelovy ethiky. Předvádí jen ty její části, pro něž jest obdoba u Platona. Nevykládá na př. o povaze (*ἦθος*) a o některých ctnostech ethických. Příliš mnoho místa zabírá rozbor spisů Platonových.

Vlastním předmětem třetího spisu Meyerova jest poměr přírody a umění ve filosofii Aristotelově (k umění, *τέχνη*, počítali Řekové i řemesla), ve skutečnosti však představí téměř celou jeho metafysiku. Všimneme si jen toho, co souvisí s vlastním thematem.

Je známo, že Aristoteles spatřoval v každé věci látku a tvar. Jejich poměr objasňoval příklady z umění, na př. kov a socha z něho vyrobená. Látka, jsouc neurčitá a trpná, jest možností, ze které vzniká skutečnost činností. K pojmům možnosti a skutečnosti došel Aristoteles jednak pozorováním přírody, na př. v semeni jest obsažena možnost celá rostlina, jednak obdobou umění, na př. mramorový balvan je možností sloupu. Pravou podstatu věcí spatřoval Aristoteles v tvaru, nikoli v látce. Vedla ho k tomu matematika a — opět — umění: při kouli nebo soše nezáleží mnoho na tom, z čeho jsou vyrobeny. Látka je utvářena působící příčinou, jež je totožná s tvarem; na př. stavitel staví dům podle plánu, který má ve své mysli. I organické pochody vysvětloval Aristoteles obdobou uměleckého tvoření. Jako umělec zpracovává látku, tak rostlina nebo živočich obměňuje přijímané potraviny. Sameček plodící dává tvar (sémě), samička látku (měsíčky). Jako jeden řemeslník zhotoví mnoho výrobků, tak jeden sameček může oploditi mnoho samiček. Nástrojům umělcovým odpovídá u rostlinné duše teplo a chlad, jež utvářejí organismus. Podle obdoby umění shledával Aristoteles všude v přírodním dění účelnost. V přírodě objevují se sice nestvůrnosti, ale také v umění se leccos nezdaří. Rozdíl činnosti přírody a umění je v tom, že v umění jest účel mimo dílo, kdežto v přírodě je v díle obsažen.

Dále umění směřuje k tomu, co může, ale nemusí býti, kdežto příroda spěje k nutnému. Příroda, jsouc účelná, je krásná, jest uměleckým dílem. Umělec ji napodobuje také v uměleckém díle.

V závěru ukazuje spisovatel, že v srovnání přírody a umění měl Aristoteles předchůdce v starších filosofech přírodních a v Platonovi, jenž pokládal boha za tvůrce (*δημιουργός*) světa. Měl též uvést Sokrata, jenž rád užíval názorných příkladů z řemesel a umění (Xen. Apom. II 6, 6, 38; III 3, 9; 9, 11 a j.), prostředí mu velmi blízkého. Také mohl ukázati na to, že srovnání s uměním užíval Aristoteles i v ethice (Eth. Nik. 1097 a 16 b, 28, 1101 a 3, 1103 b 8 a j.).

Ve všech svých pracích vychází Meyer od svědomitého, důkladného rozboru Aristotelových spisů a dodělává se zajímavých závěrů.

K. Svoboda.

Theodor Birt: Charakterbilder Spätroms und die Entstehung des modernen Europa. V Lipsku 1919, Quelle a Meyer. Stran 492. Za 28-20 mk.

Nová kniha Birtova jest důstojným pokračováním jeho »Römische Charakterköpfe«. Jako tam vykreslil v rámci životopisů šesti císařů římských z první doby vznik a slávu římského císařství, tak v této knize líčí nám podobným způsobem přímo podle zpráv starověkých, na něž vzadu v poznámkách hojně odkazuje, jeho úpadek a rozklad. Neobyčejně plasticky podává portréty Septimia Severa, císařoven syrských Iulie Domny, matky Caracallov, a Iulie Mamaee, matky Alexandra Severa, dále Diokletiana, Constantina, Juliana, Stilichona a Alaricha, tři mužů církve, Ambrosia, jejího diplomata, Hieronyma, jejího žurnalisty a filologa, a Augustina, jejího dogmatika a filosofa, a konečně králů germánských, zvláště Attily, Chlodvíka, Odoakara a Theodoricha. Kapitolou o Justinianovi a Theodore a vztahem prvku germánského k ostatním negermánským v pozdějších dobách jest kniha ukončena. Vedle uvedených postav hlavních vystupuje ovšem množství postav vedlejších, spjatých s osudy oněch, o nichž se v knize též dočteme. Poněvadž pak doba, o níž kniha Birtova jedná, jest dobou přechodu antiky v střední věk, rozumí se, že při vhodné příležitosti jest poukazováno na styčné body mezi oběma epochami, zejména ve věcech náboženských, kulturních a politických, mezi kulturou řecko-římskou a románsko-germánskou, takže kniha jest zároveň důležitým příspěvkem k poznání, jak život evropského lidstva jest úzce spjat s antikou. Pozorujeme, jak Řím a Itálie přestávají býti poněnáhu středem říše, jak se těžiště přesunuje na východ, jak vzniká a stále se prohlubuje politický a náboženský rozkol mezi západem a východem a jak se tím kladou různé základy pro další politický, náboženský i kulturní vývoj evropského západu a východu. Poznáváme jasně charakteristické rysy říše římské, náboženský i národnostní synkretismus, kosmopolitismus

a internationalismus a blahodárný mír, jenž se tehdy na dlouho ve světě rozhostil, aby pak již nikdy nebyl obnoven.

Kriticky staví se Birt ke křesťanství, háje proti němu antiky a upozorňuje správně nejen na jeho přednosti, nýbrž i vady, a to v době tehdejší i pozdější. Tím více bije do očí Birtův národnostní šovinismus, jenž zarážel již v jeho knize »Aus dem Leben der Antike«; zaslepuje ho tak, že s naprostou určitostí vyslovuje nejbizarnější nápady, jako na př. že Diokletian byl Germán, že celá západní Evropa jest germánská, že Francie i Anglie jsou dcery Germanie, jež jim dala mnoho své krve, ale ještě více svých duševních vlastností (na př. Vlachům nadání malířské a hudební), že »das ganze Franzosentum wird nur romanische Drapierung, kein Sein, sondern ein Scheinen«, že je pouhým nátěrem, jenž vznikl teprve v 15. a 16. stol. za renaissance, a j. v. Birt nedovedl si odepřít ani u knihy tohoto rázu, aby jí nepostavil do služeb válečných. To kalí dojem z ní a spisovatele činí směšným.

Ant. Koldř.

Antonín Profous: O místních a zvláště pomístných jménech v okrsku chrasteckém u Chrudimě. V Praze 1918 (1920). Str. 136. Za 12 Kč. (Zvl. otisk z Národopisného věstníku československého sv. 13, 1918, str. 13—30, 1—64*, a 14, 1920, str. 49—100.).*

Studie tato má ve vydání knižním na obálce titul poněkud jiný než na titulním listě; na obálce je nadepsána »O jménech pomístných, jich významu a sbírání«. Již tento druhý titul ukazuje, že nejde v studii této jen o místní a zejména pomístní jména v okolí chrasteckém, nýbrž že jde o víc: spisovatelovi jde o studium pomístných jmen vůbec. Jeho studie je programatická, výkladu o pomístných jménech, jež učinil předmětem svého speciálního zkoumání, užil k tomu, aby ukázal na význam takovéto práce a na to, jak při takové práci postupovati. Proto nalézáme v jeho práci obšírné výklady obecné, o důležitosti pomístných jmen, o odborné práci věnované studiu pomístných názvů v cizině, o tom, co u nás dosud vykonáno pro poznání takovýchto názvů, a konečně o způsobu, jak sbírat i zpracovávat pomístné názvy; k tomuto poslednímu z obecných výkladů se pak organicky pojí výklad o pomístných názvech okrsku chrasteckého jakožto konkrétní příklad toho, co v obsáhlých kapitolách předcházejících vyloženo, jakožto ukázka studie o předmětu, jež spisovatel horlivému studiu doporučuje. Výklad o místních jménech téhož okrsku, jenž položen před výklady právě tuto vyjmenované, je neorganickou částí celé studie a působí v jejím skladu dost rušivě; spisovatel sám označuje jej za jakousi přílohu svého pojednání o jménech pomístných (str. 4) — pak by bývalo skoro lépe část tu také jako přílohu umístiti.

V obecných výkladech úvodních především se ukazuje na důležitost pomístných názvů pro jazykozpyt, pro dějepis, pro kul-

turní dějiny, pro zeměpis i přírodopis — vůbec jedním slovem pro vlastivědu. Jsou to věci zřejmé, jež se tu vykládají, bylo už na to poukazováno dříve, třeba že ne snad v té úplnosti a v té, někde snad až příliš pedantické, schematicnosti jako u Profouse a bylo už také k účelům naznačeným pomístných názvů užito. Ale zde, ve studii, která chce býti takřka signálem k systematické práci v tomto oboru, mají výklady tyto své místo. V poznámkách o tom, jaký význam mají pomístné názvy pro jazykovědu, mělo být uvedeno také to, že se leckdy v názvech těch zachovaly také tvary, které jinak v nářečí té krajiny úplně zanikly; abych nešel daleko pro příklad: velmi často se v různých krajinách vyskytuje pojmenování polí *na vrších*,¹ tedy lokativní tvar jinak obecně mluvě úplně již neznámý. Obraz o tom, co v cizině dosud vykonáno pro studium pomístných názvů, je ovšem značně neúplný: je tu vlastně jen podrobnější výklad o německé práci tohoto druhu; to, co pověděno o severských pracích, ani zdaleka nevystihuje skutečnosti, jak je viděti z dodatku, ježž k této části výkladů Profousových uveřejnil v NVČ. 14, 1920, 101 n. A. Beer. Přehled o tom, co u nás pracováno o těchto jménech, si rozdělil autor na dvě období: v období praktickém jsou tyto názvy zaznamenávány z důvodů praktických — tu ukázal zejména, kde třeba hledati zprávy o pomístných názvech z minulosti; od šedesátých let minulého století nastává období vědecké, kdy se počíná objevovati theoretický zájem o tyto věci: tu zase podává přehled toho, co u nás v té věci vykonáno, a to tak, že třídí jednotlivé práce na takové, jež podávají pouhé sbírky takovýchto názvů, dále na takové, jež vyhovují alespoň částečně požadavkům, jež na práce takové nutno klásti, a konečně na takové, jež má za nejlepší. V seznamu dosavadních prací, o něž tu jde, postrádám Nekolův článek: »Příspěvek k místopisu král. města Klatov a nejbližšího okolí 1627—1727« v programu reál. gymnasia v Klatovech 1897—98, kde se vykládá o jménech klatovských gruntů, dvorů a chalup předměstských i domů městských atd. a úvodem se ukazuje na to, jaký význam mohou mít jména místní pro názvoslovi zeměpisné, pro linguistiku, historii a archaeologii.

Jádrem studie je výklad o pomístných názvech v obvodu 14 obcí, jejichž středem je Chrast u Chrudimě. Autor uvádí v abecedním pořádku tyto názvy podle jednotlivých obcí, sleduje názvy dnešní v starých zápisích, pozoruje, které staré názvy dnes již nežijí; při jedné obci provedl studium těchto názvů do

¹ Někde k tomu utvořen nový nom.-akk. pl. (a ovšem pak i příslušné pády ostatní) *vrše*: tak na př. u Letavovic na Českosudsku jsou pole zvané *vrše* (viz Mapu politického okresu turnovského, vydanou Odborem Klubu českých turistů v Turnově) a říká se *šel na vrše vorat* atd. Mezi pomístnými názvy Profousem sebranými a studovanými se také vyskytuje toto pojmenování pozemků, ale tvar starý e doložen jen z minulosti, dnes se říká *na vrchách* (str. 84, 99).

všech podrobností, ověřil si jména na místě samém a ohledal i místa, jež názvy těmi jmenována. Seznamy provázeny jsou mapkami — je tu zkrátka učiněno vše, čeho je k náležitému poznání těchto věcí třeba: po té stránce může býti práce Profousova vzorem. Zcela správně poznamenává také, pokud a jak tomu či onomu jména lid rozumí, a ovšem snaží se, pokud dovede, jména tato vyložit. Leckterá appellativa ve výrazech těchto se vyskytující jsou dnes neznáma anebo nejsou běžná v tom významu, který mají v pomístných názvech. Slova taková ovšem se vysvětlují, ale mohlo při tom býti více oekonomie: některá z nich se ve většině obcí opakují (*obec, hony, průhon* a j.) a tu bývá leckdy také výklad opakován, po případě doplňován; bylo by lépe jednou slovo takové vyložit a potom na výklad ten odkazovat. Jest zajímavé sledovati, jak se jeden název zaměňuje časem názvem jiným, druhdy synonymním, což ukazuje dost názorně význam slov dnes už ne dost jasných. Tak na př. to, co se zve anebo do nedávna zvalo *draha* (*u drah, na drahách*), jmenovalo se kdysi *průhon* (str. 70); co je *průhon*, o tom poučují zápisy, v nichž se praví na př. *vozová cesta od Chrasti k Boru a spolu průhon pro dobytek* nebo *průhon pro dobytek a spolu pašť* (= pastviště) *obecní* (obojí na str. 109); z toho vidíme, co jsou *draha*, a ovšem také, co byl *průhon*, neboť slovo *průhon* jako appellativum už zaniklo a zaniká, jak se zdá, i jako pomístný název (srv. str. 80, 92, 109, 118). Slovo to je i tím zajímavé, že bylo patrně rozšířeno jen v jistých krajinách; jinde se vyskytuje — a nyní zase jen v názvech pomístných — slovo *příhon* (*na příhoně, u příhona* a pod.); tak na př. na jmenované již mapě polit. okresu turnovského několikrát se vyskytuje toto pojmenování, *na průhonách* jen jednou. V soupise Profousově se zase vedle obvyklého *průhon* jen jednou objevuje ze starého zápisu uvedené a dnes neznámé *u příhonka*; Profous k tomu poznamenává »asi v téže významu jako průhonek« (str. 70); že je tomu tak, vyplývá z toho, co právě o obou slovech povědno. Za starší *na hrbích* se říká dnes *na vrchách* (str. 71), čímž se opět projevuje význam slova, jež bylo v pojmenování starém.

Jinak je z výrazů v uvedených jménech pomístných se vyskytujících pozoruhodné slovo *pašť*, zkrácené z *pastrítě*, tedy bližnec obecně českého výrazu *košť* z *chrostiště*, *chrostišče*; také se skloňuje *pašť*, *paště* (vedle skloňování náležitého: *na pašti* str. 91) — v. str. 97 a 108 — právě tak jako *košť*, *koště*. Slovo *kalky* v pojmenování *na kalkách*, jemuž nikdo nerozumí (str. 105), je patrně deminutivum od *kal* a právem poznamenává autor, že je »významu asi stejného jako *kaliště*«; znamená *kal* také totéž co *louže*, *kaluž*; *korouhle* v pojmenování *na korouhli*, jemuž rovněž nikdo nerozumí (str. 106), je dialektická obměna spisovného *korouhev*: srv. šude *samý korouhle* u Kubína, Lidomluva Čechů kladských 35, *korouhle*, *korou-*

hlička u Kotika, Řeč lidu na Novopacku a Hořicku 13, u Hořur, Nářečí litomyšlské 16 atd.

Profousovy výklady jednotlivých výrazů jsou opatrné a střídavé; nechává je raději bez výkladů, kde si s nimi neví rady. Výklad takový, jaký čteme o jméně *hendaly* (str. 122) — je to prý z pův. *vъnъ dolъchъ* (= v dolech), kde místo hiatového *v* se ujalo hiatové *h* — je zcela ojedinělou výjimkou. Totéž lze říci o výkladech čtrnácti jmen místních, jež předeslal vlastní práci. Nesprávně se praví, že náležitý tvar jména osady, jež obyčejně se zve *Podskala* (*do Podskalí, v Podskale*), je *Podskalí* (str. 8); není tomu tak, jde o osadu pozdního původu, doklady ukazují zřetelně, že vzniklo jméno to z předložkového výrazu *pod skalou* právě tak jako *Podbaba* z výrazu *Pod Babou*, o čemž srv. NVČ. 13, 1918, 55. Soupis Profousův podává několik příkladů podobně vzniklých pojmenování (*Podkopec, do Podkopce* na str. 14, *bydlí na-za-bráně, je ze-za-brány* str. 11 a j.).

Na konci připojen je odstavec o tvaru pomístních názvů. Tu je velmi mnoho zbytečného. Nemá naprosto žádného významu vypočítavati, jaké kmeny a přípony jsou zastoupeny v appellativech objevujících se v takovéhoto názvech, neboť to není nic charakteristického pro tvoření těchto názvů, k nimž prostě vzata běžná slova z té nebo oné příčiny. Spíše by býval na místě přehled pomístních názvů podle věcného významu slov, jichž k nim užito, a pak jistě by byl vítán abecední seznam jich s odkazem na místo, kde se o jednotlivých z nich jedná, jakýsi rejstřík toho, co ve studii podáno: takový seznam byl by vhod každému, kdo se bude podobnými otázkami zabývat, protože snadno by tak našel, vyskytuje-li výraz, o němž mu jde, v materiálu zde zpracovaném, kdežto takto bude musit prolistovati celou knihu.

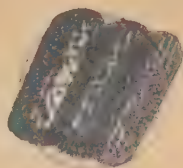
Studium práce Profousovy je velmi zajímavé. Kdo se ohlédl po podobných věcech ve svém okolí, shledá, jak četné názvy pomístné se v nejrůznějších krajích opakují; je to přirozené, poněvadž okolnosti, jež k pojmenování vedly, byly stejné a materiál rovněž z největší části týž. Vedle toho ovšem jsou názvy zvláštní, dané zvláštními okolnostmi a poměry místními. To vše ovšem bude možno sledovati, až podobných prací bude víc, a jest si jen přáti, aby příklad Profousův našel hojně následovníků.

Na konci budiž opraven malý omyl v údají o Gebauerově Staročeském slovníku (na str. 5): posledním jeho heslem není „nějaký“, nýbrž „netbalivost“.

Oldřich Hujer.

Konrad Drzewiecki: Le genre personnel dans la déclinaison polonaise. (Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris, 6.). V Paříži 1918 (E. Champion). Stran VIII a 56. Za 12 fr.

Práce Drzewieckého obírá se zvláštností polské deklinace, rozlišováním osobního a neosobního rodu. Vychází z Meilletových

názorů o indoevropské kategorii grammatického rodu, jež zde krátce podáváme: Ve slovanštině se zachovaly v plné síle tři jmenné rody, ale vedle toho i starobylý rozdíl mezi životnými a neživotnými jmény (genre animé a g. inanimé). Tento rozdíl se však už nejvíce ve své původní podobě (totiž v protívě maskulina a feminina na jedné straně a neutra na druhé). Slovanština podřídila jej flexi maskulin a vytvořila v sing. mužských o-kmenů známý novotvar genitiv-akkusativ (t. j. genitivní tvar ve funkci akkusativu), když vlivem hláskových změn nominativ a akkusativ sg. splynuly (tyto věci jsou velmi sporné). Kdežto v jiných jazycích rodové rozdíly namnoze zanikají, ve slovanštině se naopak rozvíjejí.

V polštině šel vývoj zvláštní cestou: gen.-akk. vytvořil se i v plurálu u maskulin, ale jen u takových jmen, jimiž se označují osoby, kdežto u jmen označujících zvířata a věci neživé akkusativ podržel tvar starý. V singuláru je v akk. tvar genitivní u všech životných jmen, tedy i u jmen zvířat. Polština tak v plurálu zúžila kategorii životného rodu a tím vytvořila nový rod »osobní« a »neosobní«. Vlastní příčina tohoto úkazu není jasná, a D. se nepokouší o její výklad. Jiný zjev téhož druhu se pozoruje v nom. pl. výrazů označujících zvířata a věci: starý tvar (na př. *wilcy*) zaniká a místo něho se užívá tvaru akkusativního (*wilki*).

D. podrobně a jasně vykládá nynější stav v polštině a historický vývoj této změny. Z nejstarších textů přečetl žaltáře Floriánský a Puławský, bibli královny Žofie a t. ř. Modlitby Wacława a zjistil, že první doklady gen.-akk. plur. jsou v bibli královny Žofie (z pol. 15. stol.), ale staré tvary akkusativní se drží až do 18. stol. Nominativy plur. typu *wilcy* žily až do 16. stol.

Práce Drzewieckého se obírá jenom polštinou. Ale podobný zjev najdeme i v jiných jazycích slovanských. Na př. ve slovenštině akk. plur. má vůbec tvar genitivu, a podobný vývoj vidíme i v ruštině a v luž. srbštině. Rozdíl je v tom, že jen v polštině jest genitivní tvar v akk. plur. omezen na jména osob. Ale také druhý zjev (akk. plur. za nom.) bychom našli jinde. Máme i v češtině typ *urané koně* (psal o tom Zubatý v NŘ 3. 1918, 5 n.), ač není rozšířen tou měrou jako v polštině. D. úmyslně nehledí k jiným slovanským jazykům, poněvadž, jak praví, každý z nich šel svou vlastní cestou. Ale není pochyby, že práce jeho byla by velmi získala, kdyby byl k nim přihlédl. Leckteré stránky poskytují materiál k velmi zajímavému srovnání s češtinou. Je to zejména oddíl jednající o zvláštních případech, že i neživotná jména mají v akk. sing. tvar genitivní: na př. *znaleze grzyba, grac w marjasza, cwika, mam asa, tanczyje walcu*; v češtině se říká *mám svrška, tancovat kominika*, ale vždycky jen *valčík* atd. Proti pol. akkusativu ve funkci nominativní plur. má čeština tendenci opačnou: v některých dialektech se říká *znám vlci*, ale také *páni, pekaři* atd.

Nelze tu uváděti jiných podrobností. V staré době nalézáme stejné archaismy a podobné kolísání tvarů jako ve staré češtině, takže studium této práce má význam i pro českou mluvnici. Nesprávností jest v knížce celkem málo; tak na str. 38 se pokládá tvar *dny* ve výrazu *szeszcz dny* za akkusativ. *Václav Machek.*

Drobné zprávy.

Dva z těch, kdož stáli u počátků mladogrammatické školy a byli jejími předbojníky a theoretiky, zemřeli v posledních měsících: 4. ledna t. r. zemřel ve věku 80 let dlouholetý (1870—1920) professor university jenské *B. Delbrück*, známý spolupracovník Brugmannův při Grundrissu a vyslovený syntaktik mezi mladogrammatiky. Vedle prací syntaktických, jimiž se obíral od počátků své činnosti (od r. 1871 vydával spolu s E. Windischem *Syntaktische Forschungen*) až do posledních let svého života (v době poslední vydal několik monografií hledících ke skladbě jazyků germánských), proslul svým instruktivním spiskem *Einleitung in das Studium der idg. Sprachen, ein Beitrag zur Geschichte und Methodik der vergleichenden Sprachforschung*, jenž vyšel r. 1919 v šestém vydání. Diskuse o zásadních otázkách jazykozpytu zúčastnil se spiskem *Die Grundfragen der Sprachforschung* (ve Strassburce 1901), jenž je kritikou Wundtových názorů, projevených o jazyce v jeho *Völkerpsychologie*. Z jazyků indoevropských specialistou byl Delbrück v jazyce staroindickém (vydal také vědskou chrestomathii: *Vedische Chrestomathie*, Halle 1874). — O něco dříve zemřel mnichovský germanista, autor veliké mluvnice jazyka německého (*Deutsche Grammatik*. I—V. Halle. 1916—1920) a zdařilého příručního slovníku německého (*Deutsches Wörterbuch*, 3. vyd. v Halle 1921), *Hermann Paul*. Paul náleží vedle Brugmanna a Osthoffa k prvním průkopníkům nového směru v jazykozpytném badání, jež počal uplatňovati v oboru mluvnice germánské. Ve smyslu této nové školy, pro výklad jazykového dění se ohlízející do psychologie, napsal své známé *Prinzipien der Sprachgeschichte* (po prvé 1880, v pátém vydání 1920), knihu, jež se stala, jak dobře bylo řečeno, biblí jazykozpytců.

O. H.

Posledně vyšlý sešit *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* (1918, 4. seš.; vyšel 30. června 1921) vyplněn je téměř celý zprávami prof. P. Kavvadia o nových objevech v Epidauru. Jsou to zejména nové řecké nápisy, jež jsou tu publikovány; jsou jednak historicky důležité, jednak kulturně významné; k těmto druhým patří zejména zprávy o zázračných léčeních, t. zv. *ἰάματα*. Pausanias (II 27, 3) viděl ještě 6 takových stel v okrsku chrámovém, my z nich známe nyní tři, dvě publikované v I G IV 951 a 952, třetí právě v posledním seš. A. E. na str. 162 a násl. Kavvadiovi podařilo se najíti několik zlomků, jimiž doplňuje se nápis I G IV 952; je patrné, že doplnění vydavatele (M. Fränkla) bylo mnohde nesprávné. Nápis dosud neznámý zachován je bohužel ve stavu žalostném; některé řádky jsou vůbec ztraceny, z jiných zůstalo jen několik písmen, jen začátek a konec nápisu je poněkud lépe zachován, bohužel ani tyto části nejsou úplné. Měl bych ještě poznámku k ilustracím, jimiž vydavatel text svůj provází. Fotografie nápisů mají význam jako objektivní dokumenty, podávají-li obraz buď kamene samotného nebo papírového otisku, pořízeného mechanickou cestou. Ilustrace Kavvadiovy vyjímají se snad dvě (na str. 160 a 161) podávají však kopie vydavatelovy, pracně zhotovené a jistě cenné, ale přece podléhající sub-

jektivnímu úsudku badatelovu. To třeba mít na paměti při studiu této důležité publikace.

A. S.

Ostia. Roku 1912 vyšla o Ostii velká monografie Lodovica Paschetta O., *colonia Romana. Storia e monumenti* (Řím, Tipogr. Vaticana), která velmi podrobně sebrala všechno, co se o Ostii do té doby dalo říci na základě materiálu nalezeného při výkopech i dle starých pramenů. Roku 1914 vydal vědeckého průvodce starou Ostii Dante Vaglieri, jemuž bylo tam svěřeno řízení výkopů (nyní ustanoven je Rob. Paribeni). Asi současně s Vaglierim vydal Paschetto ve sbírce »I monumenti d'Italia« (Řím, J. Frank) menšího průvodce Ostii, ceněného pěknými obrázky. Všechna tato díla jsou nyní daleko předstižena novými nálezy, učiněnými od r. 1914; pracovalo se horlivě i za války pomocí zajatců. Objevy byly velmi rychle publikovány v Not. Sc., většinou G. Calzou, přiděleným správě výkopů. Některé ovšem ještě konečného publikování vyčkávají. Z nejdůležitějších (už uveřejněných), jsou stará brána k moři vedoucí; odpovídá svou úrovní a stavbou bráně římské a leží na hlavní cestě nedaleko zbytků obrovského chrámu Vulkánova. Má hodně hluboké základy. Zbořena byla asi v I. stol. po Kr., a tenkrát hlavní cesta byla předlážděna a zvýšena. (Not. Sc. 1914, 426 nn.) — Forum ostijské, zdá se, bylo konečně už také nalezeno, a sice jižně od chrámu Vulkánova, přes cestu. S výkopy započato r. 1920, a všechno nasvědčuje tomu, že opravdu je to ono dávno hledané forum Ostie z doby rozkvětu za císařství. — Důkladně se také změnila tvářnost výkopů mezi chrámem Vulkánovým a t. zv. náměstím cechovním. Toto náměstí jest vlastně rozsáhlý porticus kolem prostranství, na němž stojí chrám Kybelin(?). Jižní strana portiku přiléhá ke scéně divadla, kdežto kolem ostatních tří stran otvíraly se do portiku »scholae«, úřední místnosti jednotlivých živnostenských společenstev ostijských. Podlaha portiku před scholou (někdy i v ní uvnitř) byla mosaiková s příslušnými nápisy i obrazy. Převážná většina se jich zachovala. Po vydání publikací s vrchu připomenutých objeveno bylo i severní křídlo portiku a přechod jeho ke křídlu postranním (částečně Not. Sc. 1914, 284 nn.). Ve východním křídle za »naviculari Turrítani« (Vaglieri 82) následují naviculari et negotiantes Karalitani, pak obraz štítu s dvěma dráždly, kolem něho dva delfini, pak obraz tří bárek a delfinů s nápisem: N · F (navic)VLARI · SYLLECTI(ni). Rameno západní dříve mělo jen mosaikové obrazy, nápisy chyběly. Nyní jsou i ty: »Codicari de suo« a »navium d(uctores?)«. Příděle severní křídlo má několik velmi zajímavých obrazů na podlahách: loďkový most v proudící řece, nakládání lodí, pak plochy vyzdobené ornamentálně a geometricky. — Přes skupinu budov dále k Vulkánovu chrámu ležících (dům L. Apuleia Marcella, Mithraeum, čtyři chrámky, nymfaeum a j.) přijde se k nově nalezené obrovské sýpce obilní, jež byla odkryta mezi podzimem 1918 a jarem 1919 (první zprávy Not. Sc. 1918, 128 nn.). Je to rozlehlá stavba obdélná s postranním dvorem, do něhož je uprostřed vstavena jiná budova, obklopená řadou sloupů. Vnitřní i vnější stavba skládá se z řady komor, do nichž bylo nasypáváno obilí složené s lodí. Aby mu neškodila vlhkost, byly podlahy dvojité a pod nimi probíhaly větrací kanálky. Široké asi jednu ř. stopu. Mezi tímto skladištěm a chrámem Vulkánovým byl blok obytných stavení. Domy, zde objevené, způsobily velké překvapení. O nich ve zvláštním referátu.

V. G.

K transkripci *Seikilovy písně*, uvedené v min. ročn. L. Fil. poznamenávám, že jest nářev při vzestupném překladu (mám a Panzově) chápati vzestupně, ve smyslu antickém; pak se rytmické přízvuky nářevu i textu shodují (i v choriambu). Nemůže, myslím, býti pochyby, že, uznáváme-li v antické hudbě iktus, smíme iambickou melodií chápati i v moderní transkripci jako vzestupnou (s předtaktím).

Kdo ovšem iktu neuznává a chápe diíamb jako šestiosminový tak moderní a podle moderní představy jej iktuje (— — — — —), smí přijímati jen překlad sestupný, tedy Hostinského. To je správné. Ale chtěl-li jsem osvětliti své vývody, musil jsem řeckou melodii chápati v tom smyslu, jaký vyplývá z učení o iktu v antické hudbě, t. j. uznávali v iambech nebo choriambu předpokládané rhythmické ikty (— — — — —). Jen pro zjednodušení transkripce jsem neuzil předtaktů. Ostatně jsem to ve svém článku vytkl snad docela jasně; jen přirovnání o synkopách není přesné.

F. St.

O sdružení panionském psal M. O. B. Caspari v Journal of Hellenic Studies XXXV. 1915, str. 173 nn. Článek jeho nebyl mi přístup. Když jsem psal o téže věci své pojednání (L. F. XLVII. 1917, str. 201 nn., 308 nn.), seznámil jsem se s ním až loni v Římě. Caspari stojí na stanovisku Wilamowitzově, mnou vyvráceném, že totiž ráz sdružení nebyl kultovní, nýbrž politický. Pouze v tom se uchyluje od Wilamowitze, že nepovažuje za důvod jeho vzniku válku proti Melii, to prý by byl důvod příliš malicherný, nýbrž ionskou snahu výbojnou proti achajskému území. Proto také kladé jeho původ o něco výše než Wilamowitz, totiž mezi roky 900—700 př. Kr. V VI. stol. bylo prý sdružení vnitřně reorganisováno, po dobytí lonie pak rozpuštěno, obnoveno nejprv Agesilaem, znovu zničeno mírem královským, podruhé pak obnoveno některým z diadochů, snad prý Antigonem. Důvodů přesvědčujících Caspari pro svá odchylná tvrzení, zejména pro dvoji obnovení ligy, vlastně vůbec nepřináší, jen se toho dohaduje z celkové politické situace. Sveden nesprávnou thesí Wilamowitzovou (pravděpodobnosti její vůbec nezkoumá), položil si Caspari také nesprávnou rovnici, že totiž lonové maloasijské jsou totéž, co sdružení panionské. Tento předpoklad, a pak naprosto nepatrná pozornost, již věnoval kultovní stránce tohoto sdružení, způsobily mu ve výkladu mnoho obtíží a nesnází, ze kterých si pak pomáhá způsobem hodně násilným a strojeným, zejména v otázkách organizace a dějin sdružení. — Jinak není v článku Caspariho, pokud se týče pramenů a zpráv, nic nového, čeho bych nebyl mohl použiti sám.

V. G.

Diederich Fimmen, Die kretisch-mykenische Kultur. V Lipsku u Teubnerů, 1921, str. VI + 226; za 52.80 mk. — Roku 1909 (2. 1913) vyšla Fimmenova studie o chronologii kretskomykenské kultury. Nové zpracování této látky, jehož se účastnil i E. Reisinger, učinil Fimmen druhým dílem knihy právě vyšlé. Jako první díl předchází popis území kretskomykenské kultury, jenž je vlastně velmi obšírným soupisem všeho sem patřícího materiálu archaeologického. Z tohoto důvodu a pak pro množství krásných obrázků se tato nová kniha Fimmenova velmi doporučuje, byť vůbec v ní nebylo zmínky o nejdůležitějším problému, totiž o původu, kmenové příslušnosti a vzájemné souvislosti tvůrců a udržovatelů jednotlivých kultur středomořských, o jejichž výtvořech se mluví.

V. G.

Jako Ambrosoliho Monete greche dočkaly se nového vydání Riccim (L. F. XLVII. 319), tak i jeho numismatická učebnice: *Manuale elementare di numismatica* byla úplně přepracována Franceskem Gnechhim. (Milán, U. Hoepli 1915, str. XV a 232 a 40 tabulek, za 7.50 lir). Je to nyní knížka velmi praktická, zpracovaná na moderním základě vědeckém a s použitím všech zkušeností. Poučuje jak o všeobecných zásadách sbírání a úpravy mincí, tak i o typech a úpravě peněz řeckých a římských, s přídavkem o mincích italských a o medailích. Technické zkratky, chronologické rejstříky a bibliografie jsou velmi pečlivě zpracovány. Reprodukce v textu i na tabulkách jsou naprosto dokonalé.

V. G.

Řeckým státním a právním starožitnostem Jiřího Busolta dostává se třetím vydáním zcela nového zpracování. Od

2. vydání z r. 1892 vzrostla látka tou měrou, že se Busoltovi jevílo nutným, zpracovati v novém vydání státní život Řeků na širší hospodářské a sociální základně. Celé dílo má nyní název Griechische Staatskunde a jest rozvrženo v tři hlavní díly, z nichž bude každý pro sebe uzavřeným celkem. První díl, jenž vyšel jako 1. polovice 1. oddílu 4. svazku Handbuchu J. Müllera (v Mnichově 1920, O. Beck, stran IX a 630 a—m; za 30 mk), obsahuje kromě úvodu, podávajícího přehled novějšího badání a literatury, pramenů a problémů vzniklých jejich kritikou, všeobecné vylíčení řeckého státu; druhý díl bude obsahovati výklad o stálé lakedaimonském, kretském a athenském, třetí díl pak o právu mezinárodním, soustátích a státech spolkových a v závěru o státní myšlence. Kdežto tedy druhý a třetí díl bude obsahovati zhruba rozhojňenou látku druhého vydání, t. j. část speciální, popis historických státních útvarů, podává díl první z největší části látku zcela novou, a to rázu všeobecného. Po úvodu následuje v prvním hlavním oddílu výklad o podmínkách zeměpisných, v druhém o etnicko-historických, v třetím o sociálně politických, v čtvrtém pak, největším, o polis, a to o jejím vzniku a rozsahu, o národním hospodářství, o protivách tříd a stran, o státním zřízení (o občanstvu a jeho rozčlenění, právním postavení obyvatelstva neobčanského, formách ústavů a orgánech státní moci) a o hlavních oborech státní správy (o kultu, o péči o právo, vojenství a finančnictví). Jak ukazuje vydaný první díl, dostane se nám o řeckých státních starostlnostech díla monumentálního, stojícího na výši nynějšího badání vědeckého a vyčerpávajícího látku způsobem dokonalým. A. K.

O pessimismu u Řeků a jeho překonání jedná W. Nestle v Neue Jahrbücher für d. klass. Altertum XXIV, 1921, str. 81 nn. Ukazuje příklady z Homera, Hesioda, Pindara, Bakchylida, Theognida. Semonida z Amorgu a jiných básníků, na představě o »závislosti bohu« a na povaze některých pověstí, že pessimismus měli Řekové v krvi. Tím pozoruhodnější jest, že pessimismus jest jedinou soustavou filosofickou, jež nezanechala hlubších stop v řecké filosofii. Shledáváme se s ním jen u sofistu, kteří se zabývali výkladem básníků z povolání, zejména při vyučování mládeže, jako u Prodika z Kea, jehož pessimistické myšlenky obsahuje pseudoplatonský dialog Axiochos, u Antifonta a Hegesia z Kyreny, filosofa z doby alexandrijské. Řekové snažili se totiž pessimismus překonat, a to trojím způsobem: aestheticky, intelektualisticky a nábožensky. Aestheticky překonali jej v tragodii, a to její katharsí, očistěním od citů pessimistických, intelektualisticky pak filosofii. První, jenž překonal pessimismus filosoficky, a to neuznáváním rozdílu mezi dobrem a zlem, jest Herakleitos, ježž nazývá »pláčtivým« filosofem pouhá legenda, nepřibližující k jeho učení. Sokrates překonává pessimismus svým ethickým optimismem. O totéž pokouší se zvláštní literární druh, *lógoi παραμυθιακοί*, consolationes, jehož zakladatelem jest sofista Antifon svou *εἰρην. ἀλυσίας*. V jeho stopách kráčeji Krantor, Cicero, Plutarch, Seneka a Boethius. Nic není příznačnějšího pro řecký rationalismus a snahu o systematickost jako právě úsilí, vypěstovati formální techniku útěchy pro strasti životní podle hesla: *γάργαρον πρὸς ἀλυσίας ὁ λόγος*. Nábožensky pak překonali Řekové pessimismus útekem do transcendentna, do náboženské mystiky orlické, jež postavila dosavadní názory řecké o životě a smrti, těle a duši přímo na hlavu. Toto učení proniklo i do řecké filosofie u Pythagory, Empedoklea a Platona, jenž mu dopomohl k vítězství, později, jako Poseidonios, Cicero a Novoplatonikové jsou závislí na Platonovi. V askesí nejdou však Řekové tak daleko jako Indové, pokládají zaměstnání duševní, přemýšlení a badání, za nejlepší prostředek k přemáhání smyslnosti, k očistění duše. A. K.

K sedmdesátým narozeninám známého linguisty A. Bezenbergera vydán byl jeho přáteli a žáky sborník (*Festschrift Adalbert Bezenberger zum 14. April 1921 dargebracht von seinen Freunden und Schülern. Mit 41 Abbildungen im Text und 10 Tafeln.* Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1921. Str. 16 a 172. Za 25 Mk.). V úvodním slově se dobře zdůrazňuje, že se Bezenberger stejnou měrou a se stejným zadem jako lingvistikou obíral také hmotnou i duchovní kulturou kmenů baltických. Dvojí tento rys ve vědecké jeho činnosti krásně se jeví v tomto sborníku, v jehož sedmadvaceti článcích se střídají témata čistě linguistická s tematy praehistorickými a kulturně historickými. Z jazykozpytců přispěl Bechtel drobnými příspěvky k poznání řeckých dialektů, O. Hoffmann několika řeckými etymologiemi (na prvním místě vykládá ř. *ἄνθρωπος* jako »mit beiden Augen in einer Richtung, nach einem Ziele blickend« a vidí v první části tohoto slova adj. **ἀδρός* 'auf ein Ziel gerichtet, loshaltend', od něhož je odvozen *ἀδρός*; *ἀνδρ-* vedle *ἀδρ-* vykládá tím, že to jsou dva různé stupně kořene *sem-*, jevící se také v jaz. stindickém jako *sa-* a *sam* a mající obdobu v dvojím znění privativní částice *ἀ-*: *ἀν-*, jež vedle sebe se vyskytují ve slově *ἀφαστα* a hom. *ἀμφαστή*), Prellwitz výkladem o ř. *θεός* a o homerských výrazích počínajících se slovem *θεο-*. Etymologického rázu jsou také oba články týkající se jazyků italských (Collitzův výklad o lat. *saeculum* a Kretschmerovo pojednání o božském příjmení *Grabovius* na deskách iguvských), i Trautmannův příspěvek Baltisch-Slavisches: články tyto vesměs týkají se oborů, jimiž se Bezenberger speciálně obíral. Slovanskými věcmi obírá se W. Schulze ve článku Zur kirchenslavischen Orthographie (ukazuje, že se v csl. textech nejstarších pravidlem píše *otvŕzgo*, ale *otvŕzgo*, což souvisí s tím, že nesložené *vŕzgo* nebylo v užívání a tudíž *otvŕzgo* se necítilo jako složenina) a V. Jagić ve článku »Repetita placent«, v němž znovu (v. AslPh. 11, 1888, 304) opakuje svůj výklad jednoho porušeného místa starochrvatské kroniky, na němž místo zachovaného *od pupori sine* jest podle něho čísti *od puporizine* = ab umbilici abscisione. Z ostatních článků připomenut budiž pro germanisty Schröderův výklad o znění jména Ulfilova a pro klasické filology Meisterův článek »Das Original der Asinaria des Plautus.«

Vratislavský slavista prof. *Paul Diels* pořídil nové vydání vzácné památky staropolské, kázání z kláštera sv. Kříže (*kazania świętokrzyskie*): Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz. Berlin, Weidmann 1921, str. 67, za 10 M. Podkladem nového vydání jsou fotografické snímky, které dal před lety poříditi z rukopisu veřejné biblioteky petrohradské E. Berneker pro slavistický seminář vratislavský. Vydání jest tím vítanější, že dosud byl text tento studiu přístupen v jediném otisku od objevitele tohoto textu Alex. Brücknera v III. sv. Prací filolog. V úvodě promlouvá Diels o vnějším ráze rukopisu, o jeho věku, písmě a obsahu. Mimo polský text vytištěn také text latinský, připojen německý překlad, aby znalci pozdních středověkých kázání mohli po případě určití poměr polského textu k ostatní literatuře kazatelské. Připojeny jsou poznámky ke čtení polského a také latinského textu, místy kritické poznámky ke čtení Brücknerovu. Záslužné jsou doklady citátů a zvláště bibliografický seznam rukopisů skládání o smrti (str. 46). Důkladný slovníček str. 47—67 uzavírá knížku. jpa.

Staropolská chrestomathie, již uspořádali A. A. Kryński a jeho (zatím zemřelý) syn *Miroslaw Kryński*, byla třetím sešitem, vydaným 1918 (sešit 1. vyšel 1909, 2. r. 1911), dokončena (Zabytki języka staropolskiego z wieku XIV-go, XV-go i początku XVI-go. Warszawa, księgarnia M. Arcta, 1918. Str. VIII a 480).

Miroslaw *Kryński* připravil k vydání staropolský překlad historie o Alexandrovi (*Historja Aleksandra w tłumaczeniu*

Leonarda Bonieckiego z roku 1510). Vydání se začalo tisknouti 1914, ale dokončeno teprve mnohem později a vyšlo jako IX. svazek časopisu »Prace filologiczne« r. 1920, jenž vydán nákladem redaktora A. A. Kryúského (str. 548 + IV). Vydání má pod textem polským příslušné části textu latinského. Text polský je otištěn diplomaticky věrně, i rozsah řádků zachován.

Akademii krakovskou vydávaná Biblioteka pisarzów polskich dospěla k svazku 76. V letech 1915—1921 vyšlo 8 svazků, z nichž největší část k tisku připravil neúnavný J. Łoś: ve spoiku s T. Grabowskim vydal ve 3 svazcích W. Potockiego Moralia (sv. 69, 72, 73), sám vydal Marcina Kromera Rozmowy dworzanina z mnichem (sv. 70), Bartłomieja Zimorowica Sielanki (sv. 71) a Stanisława Orzechowskiego Polskie dialogi polityczne (s historickými poznámkami Śt. Kota, sv. 74.). V posledních dvou svazcích z r. 1921 vydal B. Ułanowski Dwie broszury prawne z r. 1602 i 1608 a Sześć broszur politycznych z XVI i początku XVII stulecia.

V poslední době přistoupili Poláci k soustavnému vydávání starých knih soudních, obsahujících velmi mnoho cenného materiálu pro dějiny polského jazyka, materiálu, jehož dosud užito bylo měrou jen velmi nepatrnou. Sbírky »Najdawniejsze księgi sądowe mazowieckie« průběhem jediného roku 1920 vyšel sv. I. (Księga ziemská płońská 1400—1417, práci M. Handelsmana), II. svazku část I. (Księga ziemská zakroczymska pierwsza 1423—1427, práci Ant. Rybarského) a sv. III. (Księga zakroczymska druga 1434—1437).

Roczniki Poznańskiego Towarzystwa przyjaciół nauk v posledních svazcích obsahují důležité místopisné studie *Stanisława Kozierowského* (Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji gnieźnieńskiej 1914, Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej. 2 svazky, 1916), o nichž napsal Brückner, že marně bychom hledali podobných prací v jiných literaturách slovanských (Národop. Věstník 12, 1917, 78). K těmto dvěma pracím starším přistoupil nyní první díl práce nové »Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski« (sv. I. A-L. V Poznani 1921. Str. XXIV a 503), vyšlý jakožto 47. svazek (za r. 1920) uvedených Roczniků. Je to dílo, které vyniká zejména bohatým a spolehlivým materiálem.

Varšavské Towarzystwo Naukowe vydávalo také za války své Prace. Ze svazků vydaných v té době jmenujeme zde fonetickou studii J. Benniho *Metoda palatograficzna w zastosowaniu do spółgłosek polskich* (Prace Towarzystwa, wydziel. językoznawstwa i literatury, č. 7, 1917, 27 str., s obsáhlým německým résumé na str. 29—48). V Sprawozdaniach tohoto Towarzystwa X (1917) a XI (1918) uveřejnil J. J. Kryński studii O wpływie języków obcych na język polski (zvl. otisk ve Varšavě 1919, str. 41—72 a 1—14). Sleduje tu stručně, jak který jazyk působil na polštinu, v tomto postupu: vliv jazyka českého, latinského, německého, vláského, francouzského, tatarského a tureckého.

J. Bennim založena byla ve Varšavě »Biblioteka lingwistyczna«. V prvním jejím svazku vyšel překlad Roudetovy knihy *Elements de phonétique générale* (Zasady fonetiky obecné. Přeložyl a doplnil materiálem polským Tytus Benni. Varšava. Wende a Sp., 1917. Str. 395). Vedle této knihy Roudetovy přeložili si Poláci také Meilletovu *Introduction* (Zarys gramatiky porównawczej języków indoeuropejskich, přel. Michalski. Ve Varšavě 1919. Str. 382.).

Obsáhlou monografii o polském versu napsal Jan Łoś (Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. Ve Varšavě, Gebethner i Wolff, 1921. Str. 496). Je to první pokus o soustavné vylíčení historického vývoje polské rytmičky. Stručný nárys tohoto vývoje podal Łoś již dříve v článku »Zarys rozwoju wersyfikacyi polskiej« ve II. svazku

Księgi pamiątkowej ku czci Bolesława Orzechowicza (ve Lvově 1916) na str. 10—40.

K. Nitsch vydal dialektickou mapu polskou (Mapa narzeczy polskich z objaśnieniami. V Krakově, Gebethner a Spol., 1919, 7 stran).

V Polsku velmi mnoho se činí pro popularisování nauky o jazyku. Účelu tomu slouží především časopis *Język polski*, jenž odloučiv se od Poradníka jazykowego po dvouleté přestávce od r. 1919 (ročník IV.) opět vychází. Jeho úkol vyjádřen je v úvodním článku k IV. ročníku tím, že »bude bdíti nad životem a potřebami polštiny, bude seznamovati širší veřejnost s výsledky vědecké práce přiměřeným způsobem a rozsahem a šířit porozumění pro jazykové zjevy.« Úkol ten také časopis svědomitě plní: články Rozwadowského, Łosovy, Gawronského, Wedkiewiczze, Szobrowy vykládají obecně srozumitelně o různých stránkách jazyka vůbec; vedle toho jiné články poučují obecně o jazyce polském nebo o některých jednotlivostech, jak toho časové potřeby žádají: zajímavý je v té příčině Nitschův pokus, porozumění pro vědecké poznání jazyka šířiti jazykovědeckým rozbořen (tłoczenie). Letošním ročníkem počínaje stal se *Język polski* organem nově založeného Towarzystwa Miłośników języka polskiego, jehož statut je otištěn v V. sv. (1920) na str. 125 n. Cílem tohoto Towarzystwa je »šířiti rozumnou lásku k jazyku polskému, zakládající se na znalosti jeho zásad, rozvoje a významu, jakož i na porozumění jazykovým zjevům vůbec«. K dosažení svého cíle vydává Towarzystwo vedle jmenovaného časopisu, jež přejalo od Akademie, ještě *Biblioteczkę Towarzystwa miłośników języka polskiego*: jakožto 1. číslo vyšla pěkná Nitschova knížka *O języku polskim* (obszar, narzecza, pokrewieństwo, dzieje opracowania), ježž náklad první (5000 exemplářů) byl během roku rozebrán, takže vyšla r. 1921 ve vydání druhém, zvětšeném (32 str. za 30 mp.); jakožto svazek 2. vydal Nitsch *Wybór z pism Jana Kochanowskiego*, wydany ściśle według pierwszych druków (v Krakově 1920, str. 32, za 24 mp.); vydání to upravil Nitsch tak, že otiskuje vybrané texty diplomaticky věrně, což u Poláků je vzácností, — sám poznamenává, že kromě málo přístupného Rejova »*Zwierciadła*« není dnes v obchodě přetisku, který by opravdu úplně zachovával ráz originálu; tak chce dáti Nitsch širší veřejnosti, ale i začátečníkům v odborném studiu do rukou autentický text XVI. stol. První stránka starého textu je podána pro příklad také v transskripci pravopisem dnešním. Pod čarou je text provázen nejnutnějšími poznámkami hlavně grammatickými. Pro sv. 3. napsal A. Gawronski výklad *O błędach językowych* (1921, str. 32).

Popularisační cíle sleduje také *Brücknerova* knížka *Walka o język* (ve Lvově, nakladem Książnicy polskiej Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych, 1917, str. 286). Jsou to tři rozprawy, z nichž třetí, nadepsaná »*Wyrazy obce i ich znaczenie*« (str. 143—266) je novým vydáním známé Brücknerovy knížky *Cywilizacya i język* (ve Varšavě 1904); předmětem rozprawy první je »*walka z cudzoziemszczyzną*« (str. 11—52), v druhé se autor obírá opravami pravopisu polského (wady naszej pisowni, str. 53—142).

I pro filologa zajímavá je milá knížka *Jana Fr. Hrušky* *Z pozadí chodského národopisu* (v Plzni 1921, nakladem Grafických závodů v Plzni. Str. 96. Za 8 Kč). Známý národopisec a znalec Chodska vydal v ní čtyři své rozprawy, jež vyšly už dříve v různých časopisech; tři z nich mají význam i pro filologii. Rozprava »*O chodských pohádkách a pohádkářích*« (str. 38—70) je rozšířený otisk článku uveřejněného v NVČ. 12, 1917, 281—293, v němž autor podává některé poznámky a vysvětlivky, jež si vyžádaly dva odborné posudky jeho knihy *Náohajjtě*: Polívkův posudek v NVČ. 12, 1917, 100 n., týkající se obsahové stránky této knížky, a Žákavcův v LF. 44, 288 n., obírající

se její stránkou jazykovou. Jsou tu velmi cenné zprávy o pracovní metodě Hruškově a o jeho bohatých a vzácných zkušenostech. Článek »Obrozující síla dialektů pro jazyk spisovný« (str. 71—84) poprvé vyšel v Národních Listech 1916 č. 77 nsl.; velmi pěkně a rozumně se tu ukazuje, co může získati jazyk spisovný z nářečí. Poslední článkuček »V Gebauerově semináři« (str. 85—94), srdečnou vzpomínku autorovu na počátky vlastní činnosti národopisné, sáhající do semináře Gebauerova, rád si přečte každý z těch, kdo prošli tímto seminářem; generace mladší aspoň poněkud poznává odtud zblízka osobní zjev velikého učitele a učenice. Bylo by bývalo dobře, kdyby bývalo v knížce udáno, kde a kdy články v ní obsažené vyšly poprvé.

O slově *pistol*, jež k nám přišlo z němčiny, vykládají germanisté (na př. Hirt ve slovníce Weigandově⁵ 2, 432, Kluge ve svém etymol. slovníku s. v.), že je původu románského, romanisté zase (na př. Meyer-Lübke Rom. etym. Wörterbuch 489), že do jazyků románských přešlo z němčiny; slavisté (na př. Strekelj, Sobolevskij) v něm. *pistol* vidí slov. (čes.) *pišćala*, jak už vykládal u nás Palacký ČCM. 1828, 2 seš. str. 7. Správnost tohoto výkladu potvrzují slezské prameny historické z let 1421—1429, v nichž W. Kurrelmeyer (Modern Language Notes 36, 1921, 488 n.) našel mezi střelnými zbraněmi jmenovány *pischullen*, *pischoln*, *pischczaln* (ein wenig pulffer und vier pischczaln), *pyscheln*, *pischalen* (1469). Že pojmenování toto souvisí s pišťalou, je zejména patrné z toho, že na jednom místě se vyskytuje v tomto významu slovo *pfeiffen* (doreczu eyne notdorfft, vnd ouchpfeiffen vnd hawfenitz), tedy překlad slova, jehož jinak bez rozpaků užíváno ve znění původním, pozměněním nejvýš po stránce hláskové v cizích ústech. Kurrelmeyer se domnívá, že těmito doklady, o dvě století staršími, než jsou nejstarší doklady Klugovy, našel pro slovanský původ něm. *pistol* ono historické odvodnění, jehož postrádal Meyer-Lübke l. c.

Časopisu za slovenski jezik, književnostin zgodovino vyšel první dvojsešit třetího ročníku (v Lublani 1921, str. 72) v upravené na nynější poměry přímo překvapující. Obsahuje veskrze jen články linguistického obsahu. Obecnějšího významu je Nahtigalova studie o instr. sing. fem. -ojo : -ojo : -o (str. 1—23 s dodatky na str. 71 n.) jakožto příspěvek k charakteristice a klasifikaci slovanských jazyků.

Slovanský ústav v Paříži počal již vydávati svou Collection de grammaires de l'Institut d'Études slaves. Zahájil ji polskou mluvnicí, jež je společnou prací A. Meilleta a pi. Willmanové-Grahovské (Grammaire de la langue polonaise. 1921. Za 12 fr.); svazkem druhým je česká mluvnic z pera A. Mazona (Grammaire de la langue tchèque. 1921. Str. 252. Za 12 fr.). Snad bude možno o knihách těchto později pojednatí podrobněji.

O. H.

K recenzi p. Vl. Smilauera (LF. 48. 1921. 305) musím poznamenati tolik: Kritik míní, že názor můj v článku »O písni Závisevě« (Z dějin české literatury) potřebuje »pečlivého přezkoumání«, a v tom s ním konečně souhlasím, vidí-li, jak píše (305), jádro článku v tom, že »Záviseva píseň vznikla pod vlivem francouzské poesie Machautovy«. Jenomže v článku na závěru se čte (73): »A sám ten klenot literární na základě výkladu jeho formy volá po definitivní úpravě kritické a snad i dalším pátrání, jemuž se možná podaří najíti i přímější zdroj inspirační; tu byla stanovena pevně jen forma jeho« (srov. CMFL. 8. 1921. 95/6). Ale bylo by mě bývalo těšilo, kdyby byl p. recensent konkrétně řekl, proč není tato studie a vlastně nejsou mě studie dost průkazné, neboť obecný soud není kritickým vyvrácením. A plodná kritika musí býti zodpovědnější snad nad práci samu, kterou přílišný skepticism ubíjí; jen taková kritika přispívá k vědeckému vývoji.

P. M. Haškovec.

Studie o Anaxagorově theorii hmoty.

Napsal Jaroslav Ludvíkovský.

Zeller¹ položil Anaxagoru na samý konec před Sokratovské filosofie, shledávaje v jeho novém principu »ducha« (*νοῦς*) organický přechod k idealistické filosofii Sokratově a Platonově. Není pochyby, že Zeller Anaxagorův dualism trochu zveličil; jeho stanoviště v této věci bývá také nyní často opouštěno a po příkladu Windelbandově² bývá Anaxagoras stavěn mezi Eleaty a Herakleita, jejichž protichůdné metafysické názory smiřuje — ať již úmyslně či neúmyslně — stejně jako Empedokles a atomisté. Nechybělo přirozeně pokusů, uvést tyto tři příbuzné směry opět v chronologickou souvislost.³ Než nemáme v úmyslu pokoušeti se o odpověď na tyto nesnadné otázky. Zato je nezbytně nutno, abychom se zabývali Anaxagorovým poměrem k filosofii eleatské.

O tom, že Anaxagoras vyšel od Eleatů, nelze pochybovati a Gomperz⁴ se jistě neprávem rozchází se všemi ostatními badateli, když popírá jakýkoli vliv Parmenidovy metafysiky na Anaxagoru. Vždyť obecné přesvědčení starších ionských filosofů, již Thaletem počínajíc, že látka ani nevzniká ani nezaniká,⁵ z něhož Gomperz vyvozuje přímo metafysiku Anaxagorovu, bylo přece právě Eleaty učiněno ústředním problémem myšlení a od něho došel Parmenides k pojmu *ἐν καὶ πᾶν*. Téměř současně vystoupení tří filosofů, pokoušejících se o řešení téhož problému (nehledě k Zenonovi a Melissovi, kteří přibližně v téže době rozvinuli k absurdnosti eleatskou dialektiku), svědčí samo o sobě, jak mocný byl vliv Parmenidova čistého myšlení na filosofickou náladu doby.

Bylo štěstím pro řeckou filosofii, že tomuto vlivu nepodlehla, a neubráníme se obdivu pro vzácné vlastnosti řeckého myšlení, když sledujeme, jak všichni tři uvedení mužové, Empedokles, Anaxagoras i Leukippos, dovedli tolik přijmouti z logických základů eleatského učení o neproměnném jsoucnu a při tom se vyhnouti bezbarvé jednotvárnosti a absurdnosti této nauky, provedené do důsledků.

¹ Ed. Zeller, Die Philosophie der Griechen I, 2e, W. Nestle, Lipsko 1921, str. 1184.

² W. Windelband, Geschichte der ant. Philosophie, 3. vyd., A. Bonhöffer, Mnichov 1912, str. 62 a n.

³ Zeller I, 2e str. 1183 a j.

⁴ Th. Gomperz, Griechische Denker I³, Lipsko 1911, str. 169.

⁵ Arist. Phys. I 4, 187 a 26; Metaphys. I 3, 984 a fin. 984 a 11.

I.

Gomperz¹ dobře ukázal, jak eleatská filosofie, prohlašující veškero dění přírodní za pouhý přelud, nutně vzbudila odpor u badatelů a filosofů, vycházejících z pozorování přírody. Je příznačné, že se ozývá odpor proti krajním důsledkům eleatského myšlení z úst lékaře Polyba, žáka Hippokratova, jemuž se zdálo nesmyslem již to, odvozovati lidské tělo z jediné substance.

Také Anaxagoras vycházel od vědy, pokud ovšem můžeme vědu v oné době lišiti od filosofie. Jeho hlavním zájmem byla *μετεωρολογία* t. j. výklad jevů nebeských. Výsledky jeho zkoumání jsou značně samostatné a měly nepochybně vliv na pozdější badání.² Ale jeho pozorování se neomezovala na nebe, i jevy pozemského života vzbuzovaly jeho zájem, a jak z četných zpráv poznáváme, byl přítel Perikleův a současník Euripidův veden ve výkladu jevů přírodních onou rozumovou tendencí, pro niž se dostalo jeho době názvu řeckého osvícenství. Empirické zkoumání se u něho hlásí k slovu, ba dokonce ani experiment mu nebyl neznám.

Sám Parmenides ustoupil před skutečností a dospěv dialekticko-deduktivní methodou k »pravdě«, t. j. k jednotě a neproměnnému klidu jsoucna, neváhá se přes to obsírpě zabývati pestrým světem »zdání«, ba přispěl vlastním myšlením k lepšímu jeho výkladu.³ Tím méně lze ovšem očekávati, že by byl badatel druhu Anaxagorova ochoten obětovati empirickou rozmanitost světa dialektice a tím prohlásiti veškerou svou práci za pouhou hru se stíny.

Na druhé straně se ovšem myšlení eleatské vyznačovalo neobyčejnou přitažlivostí bezohledné a důsledné logiky. Zenon a Melissos podlehli úplně, a chceme-li dobře pochopiti, jak unikl tomuto nebezpečí Anaxagoras, je nejlépe, tuším, aspoň z methodických důvodů, vycházeti právě od důležitého Melissova fragmentu 8.⁴

Eleatský filosof usuzuje takto: Věříme-li svým smyslům a uznáváme-li skutečnou existenci rozmanitých věcí, jak lidé zpravidla činí, mluvíce o zemi, vodě, vzduchu, ohni (o životě,

¹ Gomperz, Gr. Denker, I³ str. 134 a n. Viz pozn. k této str.

² O vědecké práci Anaxagorově nejlépe W. Capelle, Anaxagoras, N. Jahrb. XXII, 1919, str. 86; srov. Zeller I, 2^a str. 1202.

³ Jak patrně, přidržují se tu Gomperze, I³ str. 146, proti výkladu Zellerovu.

⁴ Zlomky citujeme podle H. Dielse, Die Fragmente der Vorsokratiker = VS, I² Berlin 1906. — Dovolávajíc se tu Melissa, nechceme naprosto rozmnožovati nejistotu v chronologii předsokratovské filosofie tvrzením, že Anaxagoras vychází z mladšího současníka Melissa Samského. Naopak se však nezdá pravděpodobnou domněnka J. Burneta, Early gr. philos., str. 346, že tento Melissův fragment je polemikou proti Anaxagorovi. Ostatně Melissos zde uvádí vedlejší důvod pro svou hesi a takovou skromnost sotva lze očekávati, kdyby zde šlo o jeho vlastní myšlenku. Soudíme tedy, že i tento důkaz pochází od starších Eleatů.

smrti, barvě a p.), musí pro jednu každou z těchto věcí platiti to, co pro jediné jsoucno Eleatů, musí býti věčná, bez počátku a konce a nepodléhati žádnému změně: *εἰ γὰρ ἦν πολλὰ, τοιαῦτα χρὴ αὐτὰ εἶναι, οἷόν περ ἐγὼ φημι τὸ ἐν εἶναι*. Jakmile to však uzná, octne se odpůrce eleatského učení, podle Melissova vítězného přesvědčení, v zásadním sporu se svým vlastním stanoviskem: věří-li na jedné straně, že smysly mluví pravdu, a uznává-li na druhé straně věčnou a nezníčitelnou neproměnnost věcí, měly by se mu zajisté všechny věci jevit od věčnosti do věčnosti nezměněné ve ztrnulém klidu. Tomu ovšem není tak — *οὐ τοιούτων ταῦτα ἀλλήλοις ὁμολογεῖ* — uzavírá Melissos a pokládá za dokázáno, že svět našich smyslů je světem zdání a klamu.

Anaxagoras zcela souhlasí s Eleaty v základní větě, že nic nevzniká ani nezaniká (B 17). Kdežto však Eleaté vycházejí z nejabstraktnějšího obsahu lidského myšlení, z pojmu »býti«, obrací se Anaxagoras naopak, jak se to shoduje s jeho vědeckým zájmem, ke konkrétním věcem empirického světa. Nač říkati zcela abstraktně, »co jest, nemůže nebýti, nemůže býti jiné, než jest«, lze-li stejným právem říci, že vlas mohl povstati jen z vlasu a maso jen z masa. Skutečně nepatrný zlomek Dielsem nedávno objevený (B 10) je klíčem k Anaxagorově teorii hmoty: *πῶς γὰρ ἂν ἐκ μὴ τριχὸς γένοιτο θριξὶ καὶ σάρξ ἐκ μὴ σαρκός*; To jsou slova velmi určitá, nepřipouštějící pochybnosti.¹

Ovšem stálá zkušenost mluví o opaku. Vlas vyrůstá zajisté z kůže, tělo roste, jen když člověk jí, a i kdyby jedl jen chléb, přece roste celé tělo, maso, kosti, vlasy atd.² Tedy maso vzniká z nemasa, kost z nekosti? Nikoli, odpovídá Anaxagoras: i maso, i kosti, slachy, krev, vše to je obsaženo v pokrmu, třebas by to byl jen chléb. V těle se z pokrmu vylučují jednotlivé ony složky našeho těla a přidružují se k tomu, co tu již je. A tak tělo roste, pomalu, velmi pomalu, že toho ani nepozorujeme. Ptáme-li se po příčině, proč nevidíme v chlebě všech těch věcí, které z něho rozkladem vzniknou, je odpověď na snadě: je jich tak nepatrné množství, že jich nevidíme ani jiným smyslem jich přítomnosti nezjistíme.

Z rozumové kritiky smyslového poznání neplyne tedy Anaxagorovi eleatské popření smyslů. Jestliže kápneme do černé barvy kapku bílé, zmizí v černé barvě beze stopy (fr. B 21).

¹ K. Joel, *Gesch. der ant. Philos.* I, Tübingen 1921, str. 571 právem se táže: kann man fanatischer eleatisieren und konsequenter das Prinzip der Konstanz auch in die Differenzierung treiben? Treba ovšem dodati, že se právě touto důsledností, jak už to bývá, Anaxagoras na hony vzdálil od Eleatů a dostal se k důsledkům zcela neeleatským.

² Tento biologický zřetel Anaxagorův poznáváme z Aristotela *Phys.* I 4, 203 a 19 i z doxografické literatury. Viz Dielsovy *VS* I² str. 300 n.

Proto však nelze zajisté říci, že bílá nebo černá barva je něčím zdánlivým, nýbrž znamená to jen tolik, že náš zrak je tak slabý, že nevidí nepatrných částíček oné bílé kapky v černé barvě: *ὅπ' ἀφανρότητος αὐτῶν* (t. j. smyslů) *οὐ δύναται εἶσμεν κρίνειν τὰληθές* (fr. B 21). Počítal-li pro tento výrok Sextus Empir. VII 90 (viz tamtéž) Anaxagoru mezi skeptiky, je to právě tak jednostranné, jako když dnes Gomperz praví, že »bezpodmínečná důvěra ve výpovědi smyslů je základem Anaxagorova systému.«¹

Nám je jasno, že Anaxagoras dospěl k zajímavému kompromisu: To, co smysly vnímáme, je skutečně takové, jak to vnímáme, ale je mnoho věcí tak nepatrných nebo tak vzdálených (což, jak ukážeme, spolu souvisí), že lidské smysly jsou příliš slabé, abychom mohli ony věci poznávat a jejich pohyb přímo smysly sledovat. Tedy nespolehlivost smyslů souvisí s kvantitou, netýká se však kvality toho, co je nám zřetelně patrné. Tu jsou naopak smysly jediným zpravodajem. I o oněch věcech, kterých nevidíme pro slabost zraku, můžeme souditi jen podle toho, co vnímáme: *ὅψις γὰρ ἀδήλων τὰ φαινόμενα*, jak prohlásil Anaxagoras (fr. B 21a), docházejí za tento výrok pochvaly Demokritovy.

Je možno zajímavým způsobem sledovat, jak přispělo pozorování přírodních jevů, tedy jak říkáme, empirie, k utváření Anaxagorovy nauky o smyslech.

Z astronomických poznatků Anaxagorových bylo již ve starověku nejproslulejší jeho tvrzení, že slunce je rozžhavená kamenná hmota větší než Peloponnesos. K této představě o velikosti slunce bylo lze dojiti jen pozorováním, jak souvisí zdánlivá velikost předmětu s jeho vzdáleností od pozorovatele, jinými slovy, Anaxagoras si jasně uvědomil základní zákon perspektivy, že se předmět vzdalující se našeho oka postupně zmenšuje. Ovšem již Anaximandros si byl podle našich zpráv (VS. 2 A 21) dobře vědom toho, jak obrovský je asi zdroj tepla a světla pro celou zemi. Že však Anaxagoras pravděpodobně po prvé uvedl otázku velikosti slunce v souvislost se zkoumáním kvantitativní omezenosti smyslů a že se vůbec zabýval soustavně zákony perspektivy, o tom svědčí zpráva Vitruviova VII 11 (VS. A 39), podle níž Anaxagoras (a Demokritos) pojednal o tom, jak třeba malovati divadelní dekorace, aby se zdálo, že některé věci jsou bližší a jiné vzdálenější.

S touto zprávou si mnozí nevědí rady, přičítajíce dokonce Anaxagorovi parergon o skenografii.² Zeller³ sice přijímá zcela

¹ Gomperz, Gr. D. I³ 170 n.; srov. Zeller I, 2⁶ str. 1251, pozn. 3.

² Tak Joel, uv. sp. str. 569. Nutno však poznamenati, že Joel snad jediný si všiml náležitou měrou optického zájmu Anaxagorova. Ovšem, pokud mluví u Anaxagory o perspektivě, chce tím daleko spíše charakterisovati jeho světový názor než mluvit o Anaxagorově vědeckém zkoumání v tomto oboru.

³ Zeller, I 2⁶ str. 1206 pozn. 1.

správně názor Zévortův, že věci skenografické byly obsaženy v hlavním díle našeho filosofa, ale ani on si není, jak se zdá, vědom, v jaké asi souvislosti byla s Anaxagorovou filosofií věc tak praktická. Ve skutečnosti je ta souvislost velmi úzká. Ovšem zájem Anaxagorův se zajisté neobracel tak k praktické stránce tohoto předmětu, jako spíše k teorii. Na perspektivu přišel nepochybně malíř dříve, než ji vědec mathematicky formuloval. Anaxagoru zajímala tato věc proto, poněvadž se vůbec zabýval zkoumáním onoho zjevu, že subjektivní velikost je úměrná vzdálenosti vnímaného předmětu.

Než pokusme se s Anaxagorou jíti dále. Vzdalující se předmět se zmenšuje a nakonec zmizí našemu zraku. Totéž platí přirozeně o všech smyslových kvalitách: necítíme tepla hvězd, ačkoli to jsou žhavé kameny jako slunce, protože jsou od země příliš vzdáleny (A 42). Čím je předmět menší, tím dříve ovšem zmizí. Představme si, že se vzdaluje několik předmětů stejně velikých a nepřilís od sebe vzdálených: v nějaké vzdálenosti splynou nám v jediný celek. A skutečně Anaxagoras prý vykládal komety jako shluknutí několika planet na témž místě (A 81).

Konečně si pomysleme, že z několika oněch předmětů, které se vzdalují, jest jeden větší, ostatní pak menší že jsou na něm nebo v něm. Jest patrné, že malé předměty nám zmizí dříve, a že vnímáme jen onen větší, mluvíce o něm po případě beze všeho jako o věci kvalitativně jednotné. Vidíme na příklad z dálky hroudu prsti. Řekneme: to je hrouda prsti. Z blízka však nalézáme vedle prsti, již je ovšem daleko nejvíce, mnoho jiných věcí, kaménky, kořínky, hmyz atd. Čím pozorněji se díváme, tím více podrobností se nám jeví.

Tuto zkušenost vyjádřil Anaxagoras těmito slovy: *Ὅσων πλείστα ἐνι, ταῦτα ἐνὸνολότατα ἐν ἑκάστῳ ἐστὶ καὶ ἥν* (B 12). Mezi ostatními nepřímými prameny nejlépe vyjádřil tuto myšlenku Lucretius, de rer. nat. I 877 a n.

sed illud

apparere unum, cuius sint plurima mixta
et magis in promptu primaque in fronte locata.

Jakou cestou dospěl Anaxagoras k této zásadě, nemáme v pramenech výslovně dosvědčeno, zdá se mi však, že je možno dokázati, že se ubíral zcela touž empirickou cestou jako my.

Máme na mysli Anaxagorův zlomek B 4. Jako téměř všechny ostatní zlomky Anaxagorovy, i tento je zachován v Simplikiově komentáři k Aristotelově Fysice. Z doprovodu Simplikiova vysvítá, že výklad tohoto zlomku byl sporný již v jeho době, a vůbec se zdá, že tu měl Simplikios před sebou text nějak porušený.¹ Najíti myšlenkovou souvislost tohoto zlomku v té

¹ Že Simplikios měl neúplné dílo Anaxagorovo, praví sám phys. fr. 36² 11; viz Diels, Doxogr. 112 praef.

podobě, jak jej podává Diels, je aspoň nemožno. Rozhodně bylo asi lépe ponechat tu Schaubachovo rozdělení ve tři části (Schaubach fr. 3, 10, 4).

Cheeme si nyní všimnouti Schaubachova fr. 10, t. j. těchto slov: *καὶ τοῖς γε ἀνθρώποισιν εἶναι καὶ πόλεις συνωικημένας καὶ ἔργα κατεσκευασμένα, ὥσπερ παρ' ἡμῖν, καὶ ἥλιον τε αὐτοῖσιν εἶναι καὶ σελήνην καὶ τὰ ἄλλα ὥσπερ παρ' ἡμῖν, καὶ τὴν γῆν αὐτοῖσιν φεῖν πολλά τε καὶ παντοῖα, ὧν ἐκεῖνοι τὰ ὀνήσιτα συνενεγκάμενοι εἰς τὴν οἴκησιν χρῶνται. ταῦτα μὲν οὖν μοι λέλεκται περὶ τῆς ἀποκρισίας, ὅτι οὐκ ἂν παρ' ἡμῖν μόνον ἀποκριθεῖη, ἀλλὰ καὶ ἄλλῃ.*

Zeller¹ odmítá rozhodně a přesvědčivě výklad těch,² kteří ze slov Anaxagorových dovozovali, že uznával mnohost světů. Připouští možnost trojího výkladu: Ona slova se vztahují 1. na jiný díl světa, 2. na dřívější stav země, 3. na jiné světové těleso. První výklad není pravděpodobný,³ poněvadž by nebylo výslovně poznamenáno, že má jiný díl světa též slunce a měsíc; na antipody nelze mysliti, neboť země u Anaxagory je plochý válec. Druhý výklad je vyloučen pro praesentní formy sloves. Zbývá tedy jen třetí: můžeme mysliti podle Zelleru jen na měsíc, o němž i odjinud víme, že o něm Anaxagoras tvrdil, že jest obydlen a že jej nazval zemí. Že je měsíci připisován měsíc, znamená prý, že se jiná hvězda má k němu tak jako měsíc k zemi.

Tento Zellerův výklad neuspokojuje.⁴ Především jim Zeller vyvrací svou vlastní, z pramenů dobře dokázanou thesi, že Anaxagoras uznával jediný svět, neboť uznati lidi, a to zcela takové jako jsme my, na měsíci, znamená tolik, jako uznati druhý svět. Proč potom neuznati třetí, čtvrtý atd.? Zeller se ostatně mylí, domnívá-li se, že Anaxagorovo učení o lidech na měsíci lze dosvědčiti z jiných pramenů.

Dovolává se při tom⁵ těchto míst: Plato Apol. 26 D *τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶν εἶναι τὴν δὲ σελήνην γῆν* — tedy Anaxagoras prý nazval měsíc zemí. Tak, myslím, slov Platonových chápati nesmíme. Anaxagoras chtěl vysvětliti, proč má měsíc matnější světlo než slunce, nebo lépe, proč nemá vlastního světla. Vykládal pak to tím, že slunce, kámen, se v aetheru rozžhaví, kdežto měsíc, hmota zemitá, se nerozžhaví, jako si nedovedeme představití rozžhavenou prst. Nechtěl tedy Anaxagoras naprosto říci, že je měsíc nějakou druhou »zemí«, nýbrž že je z hmoty zemité.⁶

¹ Zeller I, 2^a str. 1239 a pozn. 2, 6.

² Na př. Burnet uv. sp. 248, Gomperz uv. sp. 13, 182.

³ Lze dodati, že proti tomu výkladu polemizuje již Simplicios ad loc.

⁴ Pochybnosti vyslovili Burnet, Capelle, Lortzing v Bursiam Jahresb. 116, str. 77 a j., vzdávajíce se však pokusu vyložiti tento zlomek.

⁵ Zeller I, 2^a str. 1241, pozn. 5.

⁶ Podobná myšlenka se tají v Hippol. ref. I 8 (A 42) o Anaxagorově učení o hvězdách: *ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως θερμὰ τῇ ἡλίῳ διὰ τὸ*

⁠Ovšem u Diogena Laert. II, 8 čteme výslovně: *τὴν δὲ σελήνην οἰκήσεις ἔχειν, ἀλλὰ καὶ λόφους καὶ φάραγγας*. Podivné je tu spojení, že na měsíci jsou obydlí, *ale i* pahorky a údolí. Nemá zajisté mnoho smyslu stavěti proti sobě obydlí a pahorky. Srovnáme-li však Diogena L. s doxografickou literaturou, ukáže se pravý smysl tohoto místa. Aëtiova placita II 25, rekonstruovaná, jak známo, Dielsem z Pseudoplatarcha a Stobaia, vykazují toto čtení, mnohonásob dosvědčené v doxograf. literatuře (v. Diels, Doxogr. str. 356) *Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος στερέωμα διάπυρον ἔχον ἐν ἑαυτῷ πεδία καὶ ὄρη καὶ φάραγγας*.¹

Diels, Doxographi 168 praef. dokázal, že doxografické zprávy Laertiovy (podobně jako Hippolytovy) pramení konec konců v Theofrastovi, z něhož vyšla doxografická literatura. Máme tedy, tuším, plné právo užití této doxografické literatury k opravě čtení u Diogena Laert. Ono nejasné místo nabude tím náležitého smyslu, že na měsíci jsou nejen roviny, nýbrž i hory a údolí (čimž asi Anaxagoras vykládal nestejnomyšlné osvětlení měsíce).²

Zbývá tedy již jen jediné místo svědčící pro výklad Zellerův, totiž Schol. Apollon. Rhod. I 498 *τὴν δὲ σελήνην ὁ αὐτὸς Ἀναξαγόρας πλατεῖαν ἀποφαίνει, ἐξ ἧς δοκεῖ ὁ Νεμεαῖος λέων πεπιτωκέναι*. O lidech se tu ovšem nemluví a pokládám vůbec za pravděpodobno, že u tohoto nepřilíš závažného svědka je kontaminováno Anaxagorovo učení o měsíci s fantastickými názory Pythagorovců, nebo určitěji s názory Filolaovými, jenž prý tvrdil, jak se dočteme u Dielse Doxogr. 361, že na měsíci jsou rostliny větší a krásnější a živočichové (o lidech se nemluví) patnáckrát mohutnější než na zemi (srov. nemejský lev!).

Po těchto úvahách, jimiž učiněn Zellerův výklad Anaxagorova fr. 4 (= Schaubach 10) nejvýš pravděpodobným, je nám možno pokusiti se o výklad jiný, jímž právě jej chceme uvéstí v souvislost s Anaxagorovým učením o smyslech a o poznání smyslovém. Představme si tedy tento zlomek asi v takové souvislosti: Díváme se do kraje, třeba s nějaké hory, a vidíme kraj daleko široko. Poněvadž je země plochá, měli bychom viděti až na konec; ovšem že nevidíme, zrovna tak, jako když stojíme těsně před velikým předmětem. My však vidíme vůbec jen do nepatrné poměrně vzdálenosti. Jednotlivosti rozeznáváme jen zcela blízko, v nějaké vzdálenosti nevidíme již ani lidských obydlí, tím méně rozeznáváme lidi. A přece víme dobře, že tam

χώραν ἔχειν ψυχροτέραν, a náš výklad Platonova místa zcela bezpečně potvrzují Hippol. ib. o něco dále: *ἔφη δὲ γῆνιν εἶναι τὴν σελήνην, ἔχειν τε ἐν αὐτῇ πεδία καὶ φάραγγας*, rovněž Aët. II 30, Diels. Dox. 361.

¹ Srovnej VS³ 46 A 77, na př. Aët. plac. 30 2 *τὰ μὲν ἔχουσης ὑψηλά, τὰ δὲ ταπεινά, τὰ δὲ κοιλά* (o Anaxagorovi).

² Srov. Diels Dox. 361, Aët. II 30, 3: *Δημόκριτος ἀποσκίασμά τι τῶν ὑψηλῶν ἐν αὐτῇ μερῶν ἄγκη γὰρ αὐτὴν ἔχειν καὶ νάπας*. U Anaxagory snad k tomu přistupovalo, že se kamenité části měsíce (hory) v aetheru rozžhaví a mají částečně své světlo.

všude lidé jsou — »že mají ti lidé města i obdělaná pole, jako zde kolem nás, že to slunce a ten měsíc i jim svítí jako nám (což je zároveň důkazem jejich skutečné velikosti) a že půda vydává jim plody, jimiž se živí, že tedy dění životní se rozvíjí nejen tu kolem nás, nýbrž i jinde« — toho všeho my ovšem nevidíme pro slabost svého zraku.

Simplikios tvrdí, že se toto místo vztahuje *πρὸς νοερὰν διάκρισιν*. Nevíme sice dobře, co tím myslel, ale i jeho slova svědčí spíše pro náš výklad.

Tímto Anaxagorovým zkoumáním vztahů kvantitativních, zkoumáním založeným, jak je přirozeno, hlavně na optice a akustice, vysvětlíme si i jeho originální učení, že člověk (živočich) mající velké oči (uší atd.) je schopnější vnímati velké a vzdálené, nikoli však malé, kdežto zase naopak malý živočich rozeznává malé a blízké, nejsou ovšem s to, aby vnímal velké a vzdálené předměty (popudy). Srov. VS. A 92, Theophr. de sens. 29 n.

Než dále se nepotřebujeme Anaxagorovou naukou o smyslech zabývat. To, co jsme o ní řekli, stačí, abychom pochopili, jak se tyto názory staly východištěm jeho theorie hmoty. Je také již na čase, abychom se vrátili k Anaxagorově spekulaci, z níž jsme vyšli.

(Příště konec.)

Ukázky přísloví a pořekadel novořeckých a jejich poměr k mudrosloví starých Hellenův.

Podává F. Krsek.

Starí Hellenové měli značné množství přísloví a pořekadel, čerpaných z nejrozmanitějších zdrojů lidského pozorování, a také vyskytli se u nich, zejména později v době byzantské, četní mužové, kteří si dobře povšimli této mudroslovné činnosti ducha řeckého. Tak vznikly některé, mnohdy velmi obsáhlé sbírky paroimiografické, v nichž je sneseno velmi mnoho materiálu případného, avšak místy shledává se také dosti věcí mezi přísloví nenáležejících.

Jest ovšem přirozeno, že z onoho mudroslovného pokladu Řeků doby staré leccos přešlo jako dědictvím také na jejich potomky věku nového, ale nezdá se býti toho tolik, kolik by se bylo snad mohlo očekávat. Pozorně se zde něco podobného jako ve vzájemném poměru obou jazyků k sobě. Přese všechny i velmi nápadné a zásadní rozdíly nové řečtiny dlužno přece přiznati, že se z řečtiny klassické doby vyvíjela postupem dosti pravidelným. Struktura grammatická zůstala v hlavních rysech zachována, avšak po stránce lexikální stával se jazyk, zvláště po vyvrácení říše byzantské, čím dále tím více neobvyklou směsicí staré řečtiny s četnými živly albánskými, italskými, tureckými a slovanskými a mimo to stále byl rozhojňován mnohými výrazy západoevrop-

skými a slovy podle potřeby zcela nově tvořenými. Bral se tedy jazyk novořecký ve svém vývoji z velmi veliké části vlastní svou cestou na staré řečtině nezávislou. Proto také vysloveno již tu a tam mínění, že je nyníjší řečtina zcela nový jazyk moderní od řečtiny doby staré zcela odlišný.

Podobně asi věc se má také v příčině mudroslovné pozůstalosti starořecké a jejího poměru k době nové. Přihlédnouce blíže, brzo shledáme, že tvořivý duch lidu řeckého také zde šel svou vlastní cestou, zcela samostatně a důsledně; z přísloví a pořekadel starořeckých přejímal jenom to, co i po nastalé změně všech poměrů přece ještě vyhovovalo, nabývajíce takto práva na další trvání. Jinak však pronikavá změna života a všech jeho vztahů, úplná různost zaměstnání, rozdílnost všeho názírání na svět a jeho zjevy, jiné způsoby a jiné cíle veškerého jednání — to vše ducha novořeckého nezbytně vedlo k osamostatnění a ku projevování svých vlastních sil a schopností zvláště v tom oboru činnosti, kde se životní zkušenosti a moudrost lidu tak živě a zřejmě odrážejí a myšlenka v stručné formě jadrně pronesená věrně zachovává. Vhodně zajisté charakterisoval podstatu přísloví již Aristoteles slovy: *Αἱ παροιμῖαι παλαιᾷ εἰσι φιλοσοφίας ἐγκαταλείμματα, περισωθέντα διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητα.*

Všechny ony dobové a životní různosti, jež národ řecký prožíval, docházely ovšem také přiměřeného projevu v mudroslovné činnosti lidové, dávající vznik jednak vlastním novým obrátům příslovným a pořekadlovým, jednak také obměňující některá stará přísloví podle ducha doby a ve shodě se zkušenostmi nově nabývanými.

V jakém asi poměru po stránce příslovné jsou k sobě navzájem doba starohellenská s novořeckou, budíž ukázáno na některých příkladech: U starých Řeků bylo odedávna v užívání přísloví *αἰεὶ γεωργὸς εἰς νέωτα πλούσιος*. Zaznamenali je ve svých paroimiografických sbírkách¹ Zenobios (II. 43), Makarios (I. 34), Apostolios (I. 39) a jiní, někdy také s vadným čtením *γεωμόρος*, *γεωκόρος* místo správného *γεωργός*. Podle výkladu Apostoliova bylo věty té užíváno: *ἐπὶ τῶν ἐλπίδι μὲν αἰεὶ τεφομένων ἀπαλλαγῆναι τῶν δεινῶν, τοῖς αὐτοῖς δὲ πάλιν περιπιπτόντων*, podle Makaria zcela obecně *ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ἐλπίσι κανχωμένων*. Uvedená věta je iambický trimetr a bývá přičítána komiku Filemonovi. S myšlenkou zde pronesenou setkáváme se také v novořeckém příslovném rčení *ὁ ζευγίτης κάθε χρόνον ἔχ' ἐλπίδα νὰ πλουτήσῃ*, v doslovném překladu: rolník každý rok má naději zbohatnouti (že zbohatne). V tomto případě ani znění obou vět se valně od sebe nerůzní. Básnický myšlenku tu vyslovil také Tibullus:

¹ Pro citování základem je Corpus paroemiographorum Graecorum ed. Leutsch et Schneidewin I. 1839. II. 1851. Göttingae.

spēs alit agricolas; spes sulcis credit aratis
semina, quae magno fenore reddat ager.

Jakýsi jemný rozdíl spočívá tu přece v časových udáních *κάθε χρόνο* = každý rok, každého roku, a *εἰς νέωτα* = na rok nový, příští, napřesrok, tedy: »agricola semper dives annum in proximum«, »semper rusticus in sequentem annum est dives«. —

Starořecký známý výraz *χρόνος ἀληθείας πατήρ* stýká se s myšlenkou, kterou vyjadřuje novořecké rčení *ὁ καιρὸς ξεσκεπάζει τὴν ἀλήθεια* = čas odhaluje pravdu. — O vlku říkali starí Hellenové *λύκος ἐν αἰτία γίγνεται κἂν φέρῃ κἂν μὴ φέρῃ*. Tuto větu obsahují Appendix Provv. (III. 74) a sbírka Makariova (V. 71) a dle výkladu na prvním místě uvedené užívalo jí bylo *πρὸς τὸν ἐκ παντὸς τρόπου ἐν αἰτία γενόμενον*. Táž myšlenka jenom s lehkými obměnami vrací se také u Řeků nové doby ve větě *ὁ λύκος ἢ φάγῃ ἢ δὲν φάγῃ, ἀπὸ ὅλους κυνηγίεται* = vlk, ať sežere nebo ne-sežere, ode všech je pronásledován. —

Podobně jest tomu při starořeckém přísloví *ὀφθαλμὸς δεσπότιον τὸν ἵππον πιαίνει*, jehož smysl je zřejmý: okem pánovým, jímž kůň jeho tuční, rozumí se péče pánova o koně. Tato věta beze změny zachována také u Řeků novověkých ve znění *τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη παχαίνει τ' ἄλογο* = oko pávano tučným činí koně. U nás dí se: oko páně nejlépe koně vyobročí. — U starých Řeků často bylo užíváno výrazu *αἰδῶς ἐν ὀφθαλμοῖς*, jež zaznamenali Suidas (I. 52 u Schotta),¹ Appendix Provv. I. 10. Diogenianos (I. 69) a Stromateus (953 u Schotta). Diogenianos připojuje výklad: *ἢ οὐτοὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκακωμένοι οὐκ αἰδοῦνται, ἢ οὐτοὺς παρόντας αἰδοῦνται μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι ἢ τοὺς ἀπόντας*. Zmíněný výraz naskýtá se také ve znění poněkud rozšířeném *αἰδῶς ἐν ὀφθαλμοῖς ἔστω* (in codice Bodleiano 206) s výkladem: *τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς καὶ ἐν τῷ φανερῷ γενόμενα μᾶλλον αἰσχύνονται*. Schott k místu uvádí také slova Aristotelova *καὶ τὰ ἐν ὀφθαλμῷ, καὶ τὰ ἐν φανερῷ ὄθεν καὶ ἡ παροιμία, τὴν ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδῶ*, »pudorem in oculis esse«. Zmíněný výraz starořecký bývá spojován s novořeckou větou *τὸ πρόσωπο εἶναι σπαθί* = obličej (tvář, pohled) je meč, ačkoliv oba tyto výrazy zdají se přece býti od sebe dosti odlehlé. —

Paroimiografové Apostolios (XIII. 79) a Arsenios (XLII. 11) uvádějí ve svých příslovích také větu *ὄφρις, ἢν μὴ φάγῃ ὄφιν, ὀράκων οὐ γενήσεται*, k níž Leutsch poznamenává, že značí totéž. *ὡς ἰχθύων βίος*, a cituje k tomu Polybia (XV. 20. 3): *οἱ τύραννοι... ἀνέδην καὶ θηριωδῶς οὕτως, ὥστε προσόφειν τὸν λεγόμενον τῶν ἰχθύων βίον, ἐν οἷς φασιν ὁμοφύλοις οὖσι,*

¹ Schott, Proverbia Graecorum, Antverpiae 1612. Konec vydání tohoto tvoří Stromateus, obsáhlá sbírka přísloví veršovaných.

τὴν τοῦ μείονος ἀπώλειαν τῷ μείζονι τροφήν γίνεσθαι καὶ βίον. S tím shoduje se přísloví novořecké *τὸ μεγάλο ψάρι τρώγει τὸ μικρό* = veliká ryba požírá malou. S tím srovnávají se naše přísloví: Dokud nesní hada had, nemůž se naroditi drak, Velké ryby požírají malé. — Starí Hellenové znali také běžné rčení: *διάνοια ὀρνίθος ἐν κέγχρω*, chtěje tím naznačiti, jak milou a hledanou potravou ptákovi je proso. Myšlenka tato shledává se také v příslovích novořeckých ve znění o něco širším: *τὸ πουλὶ τὸν νοῦ τὸν ἔχει πάντοτε ᾽ς τὸ κεχρί* = pták mysl svou má vždy u prosa. — Podobného něco pozoruje se také při starořeckém *χειρ χειρα νίπτει, δάκτυλος τὸν δάκτυλον* (Stromateus 914) »manus manum digitumque digitus abluit«, čemuž odpovídá se změnou v dodatku novořecké *τὸ ἕνα χέρι νίβει τ᾽ ἄλλο, καὶ τὰ δύο τὸ πρόσωπο* = jedna ruka myje druhou a obě obličej. — Starí Řekové znali také rčení *εἶμα ἀνὴρ* nebo s prvním substantivem v plurále *εἶματ' ἀνὴρ* (Stromateus 232), »vir vestes«, jehož smysl je zcela patrný. My říkáme: Šaty dělají lidi, jaký oděv, taková čest; známe však také: Šat nedělá muže. S výrazem tím stýká se do jisté míry také novořecké přísloví tohoto znění: *ὥς μὲ τιμᾷν τὰ ῥοῦχά μου, δὲν μὲ τιμᾷει ὁ κόσμος* = jak mne ctí šaty mé, nectí mne svět. — Jiná starořecká příslovná věta jest *σοφοὶ κρύπτουσιν αἰσθησιν*,¹ již možno spojovati co do smyslu s příslovím běžným u Řeků doby nové: *τῶν φρονίμων τοὺς σκοποὺς μόν' τὰ γένεια τοὺς τοὺς ξέρον* = rozumných úmysly jenom brady jejich vědí. —

Dále zasluhuji ještě také zmínky z příslovných výrazů starořeckých tyto: 1. *διὰν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῶ, τί δεῖ φίλων* (Stromateus 751) »tibi cum favet fortuna, amicis num est opus?«, jehož myšlenka dochází oživení také v novořeckém: *φίλε μου ᾽ς τὴν ἀνάγκη μου, κί' ἐχθρέ μου ᾽ς τὴν χαρά μου* = příteli můj v nouzi mé, a nepříteli můj v radosti mé! — 2. *δῶρα (καὶ) θεοὺς πείθει καὶ αἰδοίους βασιλῆας*, což uvádějí Diogenianos (IV. 21), Gregorios Kyprios (II. 18), Suidas, Stromateus (43), »cum divis flectunt venerandos munera reges«] in eos qui muneribus corrupti aequum pervertunt ve shodě s výkladem Diogenianovým: *ἐπὶ τῶν διὰ δῶρα τὰς δίκας ἀνισιγροφόντων*. Co do smyslu bývá o přilákání dary uváděno zde také rčení *δῶρα καὶ σοφούς (θεοὺς) παρήπαφεν* a citováno též Ovidiovo: munera, crede mihi, placant hominesque deosque a z Euripida *πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος*. Treba však také ještě podotknouti, že v onom verši místo slovesa *πείθει* čte se (in codice Bodleiano 330) *τέρπει*, čímž význam věty může doznati změny. Verš ten pochází prý, jak se někteří domnívají, z Hesioda. Z přísloví novořeckých

¹ Srvn. Kniha přísloví 10. 14: Moudří skrývají umění; úst pak blázna blízke jest setření. Ibidm. 12. 23: Člověk opatrný tají umění, ale srdce bláznů vyvolává bláznovství.

jako rčení smyslu podobného připomíná se *τὸ δόσιμο τοῦ χειριοῦ σώσιμο τῆς ψυχῆς* = dar ruky záchrana duše. — 3. *φίλου πιστοῦ οὐδὲν ἀντάλλαγμα* vhodně označuje cenu pravého věrného přátelství a stýká se smyslem s novořeckou větou *ὁ φίλος σὲ μὲν ὦρα ἀξίζει μία χώρα* = přítel pro tebe někdy má cenu města. — 4. *οἱ μικροὶ καιροὶ μεγάλων πραγμάτων αἴτιοι γίνονται*: smyslem svým tato věta připomíná novořecké příslovné rčení *ὅσα φέρν' ἢ ὦρα, δὲν τὰ φέρν' ὁ χρόνος* = kolik přinese hodina, nepřinese rok. — 5. Průpověď starých Hellenův o zlém sousedu: *οὐ δ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτο, εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη* bývá spojována s větou od Řeků nové doby také o zlém sousedu užívanou: *ὁ κακὸς χρόνος περνᾷ, κί' ὁ κακὸς ὁ γείτονας μένει* = zlý rok odejde, a zlý soused zůstane. — 6. Paronomastické, u starých Hellenů běžné spojení *τὰ παθήματα μαθήματα* bylo vlastně zkrácením plné věty *τὰ παθήματα τοῖς ἀνθρώποις μαθήματα γίνονται*, již obsahuje mimo jiné také Mantissa Prov. (II. 92) a obměnou dalších kratších vět sem patřících: *ἐξ ὧν ἐπαθες, ἔμαθες* u Apostolia (XIII. 90) a *ἐὰν μὴ πάθῃς, οὐ μὴ μάθῃς* u Makaria (III. 44). Obraty tyto byly ve staré době velmi oblíbeny. Leutsch k místu posledně uvedenému má velmi četné doklady, z nichž citováni buďtež aspoň Herodotos (I. 207) *τὰ δέ μοι παθήματα, ἐόντα ἀχάριτα, μαθήματα γέγονε* a Xenofon (Kyrop. III. 1. 17) *παθήματα τῆς ψυχῆς λέγεις εἶναι τὴν σωφροσύνην, οὐ μάθημα*. Za jakýsi ohlas obratu starořeckého možno zde pokládati propovídaní užívané Řeky nynějšími *ἐρώτα τὸν παθόν, κί' ὅχι τὸν γιατρό* = ptej se trpícího (nemocného), a ne lékaře. Rčení toto jest i u nás: Neptej se lékaře, ale nemocného, kde ho bolí. — 7. Rovněž oblíbeným u starých Hellenů rčením bylo *ἄλλος βίος, ἄλλη διαίτα*: zachovali je Makarios (I. 86), Apostolios (II. 43), Zenobios (I. 22), Diogenianos (I. 20), Stromateus 965, Suidas (II. 12 u Schotta) a j., skoro všude s výkladem: (*παροιμία*) *ἐπὶ τῶν εἰς ἀμείνονα βίον μεταβαλλόντων (μεταβαλλομένων)* » *alia vita, alia victus ratio*.] proverbium in eos, qui vitam mutant in melius. S tímto výrazem bývá sdružováno novořecké *ἄφσ' ἐκείνα ποῦ ἤξερες, πιάσ' τοῦτα ποῦ εὑρηκες* = pusť ono, co jsi věděl, vezmi to, co jsi našel. Jak viděti, jest mezi oběma výrazy shoda jen částečná: kdežto ve výrazu starořeckém míní se dle výkladu jen změna života k lepšímu (ačkoliv není nutno výraz jen v takovém smyslu vykládati), mysliti jest při výrazu novořeckém na změnu života vůbec, tedy po případě i k horšímu. Smysl výrazu tohoto jest tedy: je potřebí dovésti vždy do poměrů se vpravit. — 8. Velmi rozšířena byla u starých Řeků také věta: *γλῶσσα ποῦ πορεύῃ; πόλιν ἀνορθώσασα καὶ πόλιν ἀναστρέψουσα*: jest obsažena snad ve všech sbírkách; mají ji Zenobios (II. 99), Diogenianos (IV. 9), Apostolios (V. 93), Arsenios (XV. 7), Suidas (IV. 89 u Schotta) a j. Ve větě naskytá se mnoho různých

čtení: *ποῦ* vedle *ποῖ*, *ἀνορθώσουσα* vedle *ἀνορθώσασα*, *ἀναστρέψασα* — *καταστρέψασα*, *ἀναστρέφουσα* — *καταστρέφουσα*, *καὶ πόλιν* — *καὶ πάλιν*, ve výkladu však udává se shodně, že se rčení toho užívá *ἐπὶ τῶν διὰ λόγων ἢ ὀφειλούντων ἢ βλαπτόντων*. Dle Schotta »lingua, quo vadis? erectura civitatem et rursum eversura«] de iis, qui sermone vel prosunt vel obsunt. Ukazuje se tedy větou tou na myšlenku i jinde již často pronesenou o jazyku lidském, jak on prospěti, avšak také uškoditi může. Již Šalamounova Kniha přísloví (18, 21) praví: »Smrt i život jest v moci jazyka«, a u starých Hellenů proslul Bias známým svým výrokem o jazyku lidském. Z přísloví novořeckých jazyka dotýká se věta *ἡ γλῶσσα κόκκαλα δὲν ἔχει καὶ κόκκαλα τσακίζει* = jazyk kostí nemá a kosti láme, čímž zase s jiného hlediska zdůrazňuje se neobyčejná síla, která v jazyku spočívá. Také u nás mezi velmi četnými příslovnými obraty o jazyku máme přísloví téhož znění: Jazyk bez kostí, ale kosti láme.

V následující části hodláme uvéstí nějaký počet dalších novořeckých přísloví a pořekadel, volně s jistých hledisk za účelem přehlednosti řadených dle toho, k čemu se ten který obrat vztahuje. Počátek pořadí může tvořiti několik rčení majících vztah k nebi, vzduchu (větru), Bohu. Sem náležejí: *καθαῖριος οὐρανὸς ἀστραπαῖς δὲν φοβᾶται* = čisté nebe blesku se nebojí. »Čisté nebe« brátí jest asi ve smyslu ethickém o čistém svědomí. Táž myšlenka jest i v našem: »Čisté nebe nebojí se ani blesku ani třesku« a v slováckém »Kdo s dobrým svědomím chodí, ani mu hrom neuškodí«. — *Κοπενίζει ἀέρα* říká se o člověku, jenž se marně namáhá; vlastně: bije, tluče (mlátí) vzduch, asi ve smyslu našeho pořekadla »mlátiti slámu«. Řecké *ἀήρ* klade se také někdy obrazně, asi jako naše »duch«, o nadutosti a pýše: *ἐπῆρεν ὁ νοῦς τοῦ ἀέρα* značí tedy tolik, co »zpyšněl, je větrem podšitý, duch jeho nabyl pýchy, nosí vysoko hlavu«, (slovácké) »pýchy mu nabil do hlavy«, a rčení *τοῦ πῆρα τὸν ἀέρα* v hovoru familiárním znamená: srazil jsem mu pýchu (hřebínek), usadil jsem ho. — Přísloví *ὁ Θεὸς εἶναι ψηλά, μόνε βλέπει χαμηλά* = Bůh je vysoko, ale hledí nízko dolů, má své analogie snad u všech národů. Nám lze uvéstí naše: Bůh vysoko, ale vidí daleko, Bůh vysoko sedí a široko hledí a j. v. — *Ἀφορμὴ δὲν εἴχαμε, κ' ὁ Θεὸς τὴν ἔστειλε* = podnětu (příležitosti) jsme neměli, a Bůh jej poslal, stýká se do jisté míry s našimi výrazy: Bůh také vzpomene na své, Každý o sebe, pán Bůh o všecky (se stará) a p. — *Ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καταβαίνει ἀπὸ τὰ κεραμίδια* = hněv Boží sestupuje dolů se střechy cihlové, čímž má asi býti naznačeno, že trest Boží stihne vinníka náhle, neočekávaně. Slovo *κεραμὶς* znamená cihlu, krycí tašku, *τὸ κεραμίδι* a zvláště plurale *τὰ κεραμίδια* = střecha krytá taškami. Jinak jsou ovšem známa také přísloví smyslu opačného, dle nichž Bůh dlouho shovívá,

ale pak tím přísněji tresce: Bůh není náhliv, ale pamětliv, Bůh dlouho shovívá, ale do živého ranívá. — *Ὅσα θέλεις γύρεινε, κ' ὅσα θέλ' ὁ Θεὸς σοῦ δίνει* = mnoho-li chceš, žádej, a mnoho-li chce Bůh, dá tobě. Smysl přísloví je zřejmý: Ne naše přání a chtění, nýbrž Boží vůle a uznání rozhoduje. Bůh rozdává dle své libosti a nedává vřdycky všechno dobré jednomu člověku. Ne nadarmo praví se o něm: Bůh starý hospodář, ví, kdy komu čeho třeba. — *Ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ τὸ εὔρης* = od Boha kéž to najdeš! od Boha ať to shledáš! říká nynější Hellen, přeje-li někomu, aby za něco došel trestu a odplaty. Zařikací tato formule rovná se tedy asi našemu: Bůh tě trestej! —

V další odstavce snesena jsou četná přísloví a pořekadla, která mají nějaký vztah k zemi a k jejímu nejpřednějšímu tvorů: k člověku, k jeho životu a rozmanitým životním poměrům, k jeho vlastnostem, vzájemným stykům atd. Největší část materiálu tuto umístěného vztahuje se ovšem, jakož přirozeno, k člověku a k jednotlivým hlediskům právě uvedeným. *Τὸ γύρεινε 'ς τὸν οὐρανόν, καὶ τῶν ὀρηκεῖς 'ς τὴ γῆ* = hledal to v nebi, a našel to na zemi, říkají nynější Hellenové vhodně o těch, kdož v převrácenosti své bůhvíckde v dáli pátrají po tom, co by mohli najítí třeba zcela blízko. Podobného znění, ač jiného smyslu, je naše: Jinde to hledá, doma to má, Jinde toho hledá, čeho doma nazbyt má. — *Μ' ἓνα κεφάλι γεράζει ὁ ἄνθρωπος, καὶ δὲν γεράζει μ' ἓνα βιό* = s jednou hlavou stárne člověk, a nestárne s jedním životem. Pojmy »hlava« a »život« kladou se zde do jakési vzájemné protivy vzhledem na stárnutí člověka, avšak vlastní smysl věty nedostí průzračně neleží na snadě, leč by snad měla vyzdvižena býti myšlenka, že hlavou člověk sestárne, životem však sestárnouti nemusí. — *Κάμε καλόν, καὶ ῥίξ' το 'ς τὸ γιανόν* = učin dobro, a vrz je na břeh, čímž má pravděpodobně býti naznačeno, že dobro činiti jenom pro dobro samo, bez jakýchkoli jiných úmyslův a ohledů, ani pro chloubu, aniž aby toho pak snad bylo vzpomínáno. Téhož významu má býti také naše: Po dobrém skutku vrz konce v vodu. — *Ὅπως σπείρης, θὰ θερίσης* = jak zaseješ, tak sklidiš. Myšlenka, že si každý strojí své štěstí sám, je podkladem velmi mnohých starých přísloví snad u všech národů. Z našeho mudrosloví možno mimo jiné uvésti: Co si naseješ, to žítí budeš, Kdo záhy seje, záhy žne, Kdo plevy seje, málo nažne, u Římanů: Ut sementem feceris, ita metes. — *Ἄν πταιίω γὰ, νὰ σκάση ὁ ἄνδρας μου· κ' ἄν πταιῇ αὐτός, νὰ σκάση αὐτός* = jestliže pochybím já, ať pukne můj muž; a pakliže pochybí on sám, ať pukne on sám! Sloveso *σκάω* (a *σκάνω*), užito-li ho o člověku, znamená »prasknouti, puknouti«, na př. smíchem, závistí, zlostí atd., jako říkají také Slováci: Mal sa rozpučíť od zlosti, Rozpajedil sa, div od zlosti nepukne. Vtip novořecké uvedené věty spočívá v tom, že následky učiněného

pochybení má v obou případech odnésti vlastně jeden a týž, neboť *ὁ ἄνδρας μου* členu prvního a *αὐτός* v členu druhém jest vždy jedna a táž osoba. — *Κάλλιο ἄργα παρὰ ποτέ* = lépe pozdě než nikdy, je rčení všudy známé a rozšířené. Také my je máme v znění právě řečeném: Lépe pozdě, nežli nikdy. —

Z lidských vlastností, dobrých i špatných, v ústech novohellenského lidu docházejí ohlasu: Opatrnost ve větech *βάλ' τὸν μάνταλο 'ς τὴν θύρα, νὰ κοιμᾶσαι ξέγνοιαστος* = vlož závoru na dvéře, abys spal bezstarostně, neboť »pozdě závoru dělati, když koně vyvedli« praví naše přísloví, a dále: *οἱ τοῖχοι ἔχουνε αὐτιά, κ' οἱ κάμποι ἔχουν μάτια* = zdi mají uši a pole mají oči, s čímž možno srovnati naše přísloví: pole má oči, les uši, chovej se všude, jak sluší, jakož i běžné rčení: i zeď má uši. — Střídmost doporučuje se ve větě: *τὸ πολὺ φαγὶ ὀγκώνει, καὶ τ' ὀλίγο θεραπεύει* = mnoho jídla nadýmá, a málo (jídla) léčí (činí zdravým); podobně varují naše přísloví: Mnoho jídel, mnoho nemocí, Kam střídmost nechodí, tam chodí lékař. — Spravedlnost ve výraze *ἡ δεῖρ' το ἑάρχον-τόπουλο, ἡ μὴ τὸ φοβερίζης* = buď ať to stihne synka z rodu vznešeného, aneb tím nehroz!, čímž má asi býti naznačeno, že zákony, jež se nedotknou lidí vznešených, nemají míti žádné účinnosti, neboť zákony mají platiti pro všechny stejně. V našem mudrosloví máme také žertovné pořekadlo: »spravedlnost pro městské synky«, v němž spravedlnost značí vlastně šibenici (v kterém si městě vystavěnou ne prý pro cizince, nýbrž pro městské synky). — Rozumná pracovitost zdůrazňuje se větou *μὲ τὸν νοῦ πλουταίν' ἡ κόρη, μὲ τὸν ὕπνο ἡ ἀκαμάτρα* doslovně = s rozumem bohatne dívka, se spaním zahálečka. Slovo *ἡ κόρη*, jsouc postaveno v protivu k výrazu »zahálečka« (*ἡ ἀκαμάτρα*), značí dívku řádnou, rozumnou, jakou právě býti má; ona s rozumem skutečně pracuje a bohatne, kdežto zahálečka jenom spí, bohatství a štěstí spatří jenom ve snách. —

Z vlastností špatných zastoupeny jsou v příslovích a pořekadlech novohellenských mimo jiné také závist, lakota, nestoudnost, nepořádnost, nevěrnost a zejména nemoudrost, jak je patrnó z následujících ukázek: *Ἄν ἡ ζήλια ἦταν ψώρα, θὰ νὰ κόλναε ὀλ' ἡ χώρα* = kdyby závist byla svrab, byla by nakažena veškera země. Jedno naše přísloví ostatně dí: Závist nejhorší nemoc, a o jejím rozšíření mezi lidmi svědčí také naše další přísloví: Krom nebe všude závist, Všemú konec kromě závisti. — *Ποιὸς κυνηγᾷ δυὸ λαγούς, δὲν πιάν' οὔτε τὸν ἕνα* = kdo honí dva zajíce, nechytne (z nich) ani jednoho, přísloví velmi známé a všude rozšířené, u nás téměř v doslovném znění: Kdo dva zajíce honí, žádného nechytí, a mimo to i s obměnou: Kdo na dva zajíce šťve, někdy popadne jednoho, a mnohokráté žádného. — *Ὅπ' ἀγαπάει φθινὸ κρηάς, χάνει*

καὶ τὸ ζουμί του = kdo má rád laciné maso, ztrácí i polévku; smysl věty je zcela zřejmý a dochází také jakéhosi doplnění i v našem mudrosloví větami: Z tučného masa tučná polévka, Laciné maso zlá polévka, Laciné maso rádi psi jedí. — *Τοῦρκον εἶδες; γρόσια θέλει* = Turka jsi viděl? Chce piastry t. j. peníze. Jak dovedli Turci odíratí o peníze své poddané, zvláště ovšem křesťany, zkusili také Řekové velmi dobře sami na sobě. Chtivost peněz, lakota a ukrutenství tureckého úřednictva staly se smutně pověstnými všude, kamkoli turecká noha vkročila. Pokud se týče chtivosti peněz, tu asi také Řekové leckdy nezůstali příliš daleko za Turky. Odtud mohlo také vzniknouti přísloví: *Τρεῖ Ῥέει καὶ τρεῖ Τούρκοι*, zplna šest padouchův. — O člověku skrbílikovi, jenž nerad dává nebo vůbec nedává, obrazně praví se u Řeků běžným pořekadlem *ἔχει σφιγτὸ χέρι* = má stisknutou (zadrhnutou) ruku (hrst) a odtud také vzniklo substantivné *σφιγτοχέρης* = člověk skoupý, lakomec, u nás: škrtil, držgrešle atd. Sloveso *σφιγγω* znamená: tisknouti, škrtiti, šněrovati, zadrhovati. O lakomci praví také naše pořekadlo: Stiská dlaň. — *Βάρει κόσκινο ἔς τὸ μοῦτρο¹ γιὰ νὰ μὴν ἐντρέπεται* = dá si řešeto na obličej, aby se nestyděl, užívá se o člověku nestoudném a podobně radí se také naším příslovím: Stydiš-li se, zakryj tvář řešetem! — *Τρώγει τὸ ψωμὶ τοῦ Τοῦρκου, καὶ κάρει δέησι γιὰ τοὺς Φράγκους* doslova = jí chléb Turkův, a koná modlitbu za Franky. Nevěrných a nespolehlivých obojetníků, nefidících se známou zásadou, vyjádřenou v našem přísloví: Či chléb jíš, toho píseň zpívej, Toho slyš, či chléb jíš, bývalo a je všude dosti. Ovšem jest u nás i obměna tohoto přísloví se smyslem jiným: Až mi dáš jísti, teprva mi zpívej! Ostatně mohla do uvedené věty u Řeků vzhledem na vlastní jejich poměry vkládána býti myšlenka jiná, lokálně obměněná. Slova: Frankie a Frankové znamenala Hellenům evropský západ vůbec a odtamtud právě očekávali balkánští křesťané, zvláště pak Řekové, vydatnou přátelskou pomoc při uplatňování svých snah o svržení jáhna tureckého. — *Δὲν γινώριζ' ὁ σκύλος τῶρα, ποιὸς εἶν' ὁ ἀφέντης του* = nepozná pes nyní, kdo jest jeho pán, říká se u Hellenův o domácnostech nepořádných, kde je všechno převráceno proti obvyklému řádu. Takového nepořádku v domě bývá obyčejně vinen především pán, poněvadž on sám pořádku dříve se nenaučil, aby vlastním příkladem a rozumnou správou na ostatní domácí a čeled' mohl působiti. »Zvykej pořádku, ujdeš zmatku na statku, Běda tomu, kdo nepořádkem žije v domě«, praví přísloví naše a všude velmi jsou rozšířena řečení jako naše: »Jaký pán, takový krám, Ne pán domem stojí, ale dům pánem, Jaký úrad, taková osádka, jaký hospodář, taková čeládka«, a téhož

¹ Substantivum *τὸ μοῦτρον* je výraz z mluvy lidové a znamená původně zvířecí pysk, tlamu, hubu. *Τὸ γαῖδονόμουτρον* = oslí obličej.

smyslu jest i novořecké přísloví *κατὰ τὸν μαστρογιάννη καὶ τὰ κοπέλια* = podle pána i sluhové, jaký pán, takový sluha. — *Τὴν πέτρα, πῶ ῥίξιε ὁ τρελλός, δὲν βγά- ζουν χίλιοι φρόνιμοι* = kámen, jež hodil blázen, nevytáhne tisíc moudrých, čemuž úplně odpovídá naše: Jeden blázen hodí kámen v vodu, ale deset moudrých ho nevytáhne. Podobného smyslu jsou: Co jeden hlupák zkazí, tisíc moudrých nena- praví, Co jeden hloupý koupí, ani sto rozumných neprodá. — *Ἀδειανὸς καλόγερος μυίγαις ἐκοντάρει* = zahá- lející mních píchal mouchy oštěpem, řečeno o počínání daremném, bláznovském, výplodu dlouhé chvíle a zahálky. Jiných dalších nemoudrostí ukázky přinášejí přísloví: *γὰρ αὐτὸ ἔκαψα τὰ ῥοῦχά μου, νὰ μὴ μὲ τρῶν οἱ ψύλλοι* = proto jsem spálil šaty své, aby mne nesežraly blechy; *ἐκάνιωσ' ὁ καλό- γερος, κ' ἔκαψε τὰ ῥοῦχά του* = rozzlobil se mních a spálil své šaty; *κἄποιου ἐκαίγονταν τὸ σπῖτι, καὶ ἔλεγ' ἔχω τὰ κλειδιά* = čísi dům hořel, a on řekl: já mám klíče. Srvn. naše: Ukradli mi truhlici; ale štěstí, že od ní klíč mám. — Příklad *εἰς τὸ κεφάλι τοῦ τρελλοῦ ἔμαθε νὰ ξυραφίζῃ* = na hlavě bláznově naučil se holiti, zdá se ukazovati na nevalnou cenu bláznovy hlavy. Jiného smyslu jsou naše rčení: Blázný sluší palicí holiti, Holiti koho jako blázna, Jest blázen, ale neholený. — O člověku nemoudrém, jemuž se rozumu a vtipu vůbec nedostává, říkají novověcí Hellenové: *δὲν ἔχει μυαλόν (μυαλό)* = nemá rozumu, *δὲν ἔχει σπυρί μυαλόν* = nemá zrnka (kouska) rozumu, *δὲν ἔχει στάλαν (σταλιά)* *μυαλόν (μυαλό)* = nemá kapky rozumu, a o člo- věku, o němž my říkáme, že u něho v hlavě není všechno v pořádku, že nemá všech (pět) pohromadě (doma) a p., užívá se u Řeků pořekadla: *χρεωστέϊ τῆς Μιχαλοῦς*, jehož smysl a význam není dosti na snadě. Sloveso *χρεωστεῖν* znamená proprio sensu »býti dlužen, dluhovati«, bývá však kladeno velmi často také obrazně jako latinské *debere*. Význam genitivu *τῆς Μιχαλοῦς* závislého na verbu *χρεωστεῖν* = býti dlužen někomu není jasný. V našem mudrosl. jméno Michal naskýtá se spojeno s pijáctvím. »Jest boží a Michalův« praví se o člověku opilém, »Světiti Michala« znamená: rád píti nebo též krčmařiti. — V tomto odstavci jednají- cím o nemoudrosti budiž uvedeno ještě také přísloví *ὅστερον ἢ μου γυνῶσι, νὰ σὲ εἶχα πρῶτα* = ó pozdější můj rozume, kéž bych tě byl měl dříve!, jímž se dotvrzuje stará pravda, že leccos dobrého napadne člověka velmi často již po činu, když jest již pozdě, jak se praví také v našich příslovích »Pozdě želiš, ne- vyželiš, Dobrý rozum po škodě, lepší před škodou, Bodej byl ten rozum, který bývá po soudě!«, a v pořekadle »Pozdě bych a honiti«.

(Příště konec.)

Príspevky k dějinám amfiktyonie aelské.

Podává Vladimír Groh.

(Dokonce.)

II.

$N K A I \oplus v a$
 $N K A I N A F O v$
 $N K A I T O N \vee$
5 $P E M A T O N T$
 $O N T O \oplus I O$
 $E B A \Sigma I \Delta E \Gamma O N$
 $A \Gamma I \Sigma H A \Gamma \Sigma A N I A \Sigma$
 $E \Phi O P O I H \Sigma A N$
10 $\Theta \Gamma I \Omega N I \Delta A \Sigma$
 $A \Pi I \Sigma T O \Gamma E N I \Delta A \Sigma$
 $A P X I \Sigma T A \Sigma$
 $\Sigma O \Lambda O \Gamma A \Sigma$
 $\Phi E \Delta I \Delta A \Sigma$
15 $E \Delta H \Lambda \Omega I$

Nápis tento těšil se z důvodů jazykových mnohem větší pozornosti, nežli nápis předcházející. Ponejprv byl otištěn Homollem v BCH III 12 n; ib. VIII 289 doplněn výklad, pak pojat do IG V 1 1564, do Meisterových GDI 4415, do Syllogy⁸ 119A. u Michela 180, a do jiných sbírek menších.¹ Je vryt do bílé mramorové desky, 33 cm široké, nahoře i dole uražené. Největší výška zachovaná je 45 cm. Nalezen byl u Artemidina chrámu. Popsán je písmem dvojím: ř. 1—6 lakonským, ř. 7—16 ionským. Písmena lakonská jsou větší než ionská. Uspořádání je stoichedické, řádek 1—6 má po osmi písmenech, další až po třinácti.

V části ionské ukazuje se totéž, co při nápise svrchu vykládaném bylo pověděno o jménech amfiktyonů. Tak i zde ř. 7 a 9 jsou vyplněny označením úřední hodnosti osob jmenovaných (*ἐβασίλευον-ἔφοροι ἦσαν*). Ř. 8. obsahuje jména obou spartských králů, jež počtem písmen (Agis, Pausanias — 13) řádek právě vyplňují. Jména eforů jsou zas napsána každé zvlášť na řádky, a vyjma jediné (Aristogenidas) jich nevyplňují. O stupni ionské abecedy se Homolle vyslovil poněkud přenáhle (BCH III 14), že vystupuje tu už v definitivní podobě vzhledem k změnám, jež v athenské oblasti prodělala od staré abecedy attické. K takovému úsudku tu není dosti pevného základu, poněvadž lze konstatovati

¹ Naposled v *Choix d'inscriptions de Délos* par F. Durrbach I. 1 Paris 1921, str. 7 n.

jen užívání η ř. 9 a 15, a ω ř. 10 a 15, kdežto pro »nepravé« dvojhlásky a souhlásky složené tu dokladu není. *Φεδίλας* ř. 14 možno považovati za věrnou transkripci jména spartského; η a ω vyskytují se ostatně i na nápise z r. 410/9 svrchu probíraném.

Co pak se týče obsahu tohoto nápisu, rozpoznal už Homolle správně, že je to dokument, jímž po porážce Athen správa kultovní i finanční (ř. 2 nn) delské amfiktyonie byla odevzdána Delanům (BCH III 16 nn). Výnos spartský podán je v doslovném opise (končí řádkem 6) s připojenou »intimací« delskou, jež obsahovala asi i překlad textu lakonského. Také o datování nápisu není potřebí se šířiti, poněvadž věc nejdůležitější, totiž terminus post quem, tu dobře rozluštil už Schöffer (51 n), a jest jen s po-
divem, že i novější vydavatelé, jako Nachmanson (Hist. griech. Inschr. Bonn. 1913, str. 26) a Hiller (Sylloge³ 119A) výkladu jeho nepřijali.

Agis a Pausanias vládli spolu po druhé v letech 408 až do smrti Agidovy, již lépe jest klásti s Meyerem (Gesch. d. Altert. V 52) na léto r. 399. Kollegia eforská, jež byla po dobu války peloponneské, seznamenal Xenofon Hell. II 3 10. Tu Schöffer (na uv. m.), a jiným způsobem Büchsenschütz (úvod k pozn. vydání Hellenik I., Lipsko 1908, str. 13) ukázali, že kollegium Endiovo, jehož členem byl i Naukleidas (Xen. Hell. II 4 36), úřadovalo od podzimu 404 do podzimu 403. Tedy kollegium Thyionidovo, které vystupuje na našem nápisu, mohlo úřadovati už od podzimní rovnodennosti r. 403.¹ Terminu ante quem nelze tak přesně stanovit, ale z některých nápisných dokladů plyne, že není radno jíti pod rok 400, kdy už se vyskytují jiná jména eforská (srv. IG V I 213 a Poralla Prosop. der Laked. str. 169). Na tom už konečně tolik nezáleží. Vnitřní důvody samozřejmě mluví pro datum co možná nejvyšší a vlastní události co možná nejbližší.

Jiná otázka však je, kdy Spartané Delos Athenám odňali? Tu je možnost dvojí: buď se to stalo hned na jaře r. 404 po kapitulaci Athen před Lysandrem (Plut. Lys. 14), anebo o rok později, když vyjednávání s Atheňany se ujal za poměrů oboustranně změněných král Pausanias.

Homolle vyslovil se (BCH VIII 289) dosti neurčitě, že totiž »Delos byl odňat Atheňanům po bitvě u Aigospotamů a zůstal pod lakedaimonskou ochranou nejméně do 397.« Schöffer (52) vyslovil se určitěji; on se domnívá, že Atheňané byli hned po uvedení bitvě z ostrova vyhnáni, ale právní akt, jehož je tento nápis svědectvím, že nemůže pocházeti z míru Lysandrova, poněvadž by to byla nevysvětlitelně dlouhá doba mezi ustanovením a publikováním. Totéž asi opakuje v R-E s. v. Delos 2478. Lze však zcela přesně dokázati, že Delos přece byl Atheňanům odňat Lysandrem.

¹ Nikoliv až od 402, jak se mylně domnívá i Durrbach, Choix 8.

V seznamu votivních darů delských nalézají se (IG XI. 2. 161 B) záznam o anathematech Lysandrových: ř. 60 *στέφανος μυρρίνης χρυσοῦς Λυσάνδρου Λακεδαιμονίων ἀνάθημα ὀλκήν δραχμαὶ* [Δ F H H] *σὺν τῷ ῥόδῳ*. Ř. 91: *στέφανος ἀμπέλου χρυσοῦς Λυσάνδρου Λακεδαιμονίων ἀνάθημα ὀλκήν δραχμαὶ* [Δ F H H H]

στέφανος δάφνης χρυσοῦς Λυσάνδρου ἀνάθημα ὀλκήν δραχμαὶ Δ Δ F H [E]

Anathemata spartská pocházejí jen z doby, kdy Delos byl pod jejich ochranou, tedy z let 403—393. Je jich velmi málo, kromě Lysandra jedině Farax věnoval Apollonovi delskému dar (ib. ř. 87 *στέφανος χρυσοῦς Φάρακος Λακεδαιμονίου ἀνάθημα ὀλκήν δραχμαὶ* [Δ] *σὺν τῷ ξύλῳ καὶ λίνῳ*).

Proto má každý dar spartský sám o sobě velký význam. Dal-li tedy Lysandros najednou tři anathemata úhrnné váhy nejméně 144 drachem, zajisté stalo se to na oslavu něčeho zvláštního a mimořádného, nějaké události, jež Lysandra a Delos uvedla v těsné spojení. Život Lysandrův je na tolik znám, aby bylo nepochybné, že takové okolnosti byly jen jednou, a to když diktoval Atheňanům mír po kapitulaci města. Kdyby Delos byl Atheňanům odňal až Pausanias, není důvodu, proč by Lysandros byl chtěl svou památku na Delu zvěčnit a Pausanias nikoliv.

Nepřímým potvrzením je tu i zpráva u Plutarcha (Apothegm. Lac. 15), z níž plyne, že původní jednání o samostatnost navázali Delští s Pausaniou. Kdyby Pausanias toto jednání byl také skončil, zajisté by anathema neb jiná čestná připomínka byla bývala spojena s jménem jeho.

Členy amfiktyonie však Atheňané zůstali i v tomto období, kdy ze správy její byli vypuzeni. Jak známo z Xenofonta (Mem. IV 8 2) i Platonova Faidona (58), byla r. 399 odložena poprava Sokratova až do návratu theorické lodi delské. Kultovní tradice, jež velela theorii každoročně stůj co stůj vysílati, byla ještě příliš mocná, než aby politická situace měla na ni vliv.

Penteterických slavností tenkrát ovšem Atheňané nekonali, poněvadž ty byly symbolem jejich nadvlády.

Delos vrátil se jim v létě r. 393, kdy Farnabazos a Konon ostrovy a pobřeží aegejského moře sprostili spartské nadvlády (o tom Meyer V 239 n). Z let 390/89 už jsou zas zachovány zbytky nápisných účtů (IG II 5 813^b).

O vzniku římské satiry.

Píše Bohumil Ryba.

(Dokončení.)

Již O. Jahn uv. m. pomýšlel na Varrona. Minění to přejal a zdůvodnit se pokusil F. Leo v prvním svém pojednání (Hermes XXIV, 1889, str. 75 n.). Proti autorství Varronovu vystoupil G. L. Hendrickson AJPh XIX, 1898, str. 285 n. Dobře poznal, že Horatius na uvedeném místě datoval Livia Andronika podle chronologie Acciovy do r. 197, nikoli podle Varronovy do r. 240. Usoudiv správně, že Horatius tu užil pramene předvarronského, snad Accia, domníval se, předpokládaje společný pramen obou zpráv, že i Liviův pramen byl předvarronský. Při tom poukazoval na neslučitelnost Varronova učení u Gellia XVII 21, 42, kde se praví, že Andronicus první začal v Římě provozovati dramata, se slovy Liviovými. I kdybychom uznali poukaz ten za správný, musili bychom soud Hendricksonův omeziti v ten smysl, jak učinil Leo v Hermu XXXIX str. 67, že pro Livia jest uznati, ježto jeho vypravování je neslučitelné s Horatiovým, pramen pouze nevarronský. Leo, ježto ustoupil Hendricksonovu důvodu, kterým bral na pomoc místo Varronovo u Gellia, byl nucen souditi, že Livius nepoužil pramene grammatického, nýbrž annalistického, ježto v prvním případě by jistě byl sáhl pouze po knihách Varronových.

Námítku Hendricksonovu, již nevěřil i P. Lejay uv. m. str. XCII n., vyvrátil O. Weinreich uv. m. str. 386 n.¹ Mezi oběma místy není podstatného rozporu, nýbrž rozdíl je jen v tendenci, u Livia italisující, u Gellia graecisující. Jediným důvodem proti autorství Varronovu by bylo datum, jež by odporovalo jeho chronologii; toho však není. Že pak datum prvního provozování není udáno, lze omluviti spisovatelským taktem, ježto ve skutečnosti jednal o r. 364 a ve vypravování se od tohoto roku uchýlil. — Tvrdil-li Leo, že by Livius, kdyby byl použil pramene grammatického, jistě byl sáhl po Varronovi, pokusil se Weinreich úspěšně dokázati, že místo Liviovo celou svou technikou projevuje povahu vložky, nikoli líčení annalistického a tudíž pochází pravděpodobněji od Varrona. Tím se Weinreich právem vrátil k starému mínění Jahnovu.

Vývodům Hendricksonovým, který jinak o konstrukci zprávy Liviovy nepochyboval, nepodařilo se ubrati pravděpodobnosti domněnce Leově, že Varro hledal analogon k satyrskému dramatu. O dramatické satyrě — v čem se mnoho badatelů moderních shoduje² — mluvíti nelze: stadium to vytvořil pravděpodobně Varro,

¹ Srov. Listy fil. XLIII, 1916, str. 379.

² Srov. Lezius uv. m. sl. 1181; J. Vahlen, Ennius str. CCXIV; F. Marx Lucil. I, str. XI; W. Kroll, Burs. Jhrb. CXXIV, 1905, str. 21; E. Martini, Grundriss d. Gesch. d. röm. Lit. I, Münster 1910, str. 17;

přikloniv se k teoriím peripatetickým. Zjev snadno pochopíme, uvážíme-li, že bylo zvykem v prvním století př. Kr. srovnávat vše latinské s řeckým, při čemž Římané ve vývoji, podobném řeckému, viděli záruku své rovnocennosti.¹

Leo pronesl (XXIV str. 77) pravděpodobnou domněnku, že i jméno satura ve zprávě Liviové bylo teprve autorem úmyslně voleno. Proč tak grammatik učinil, vykládá se různě. Z pronesených mínění můžeme předem odmítnouti Hendricksonovo (AJPh XV str. 11; XIX, str. 310), o němž jsme se výše zmínili (str. 11). Leo soudil uv. m., že grammatik tu užil jména známého z nadpisu sbírky Enniovy a spojeného s pojmem rozmanitosti. Jako možné však právem připouštěl, že grammatik zařídil svou volbu podle slov Aristotelových *διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη* (Poiet. 1149^a 20). Obojí možnost spojil Ullman ClPh IX str. 18, soudě, že grammatik volil název ten, aby se označila pestrost a neuspořádanost ve srovnání s uměleckým dramatem, při čemž mohla působiti na volbu termínu vzpomínka na nějaké řecké místo, jako Aristotelovo. V tomto případě byl by však snad opačný postup myšlenkový přirozenější, ale určitého nelze nic tvrditi, a ani ty, kteří uznávají pouhé působení první příčiny, nelze odmítnouti.

Pokusy hájiti dramatickou saturu jsou pochybené. Uváděny byly důvody malicherné, na př., že by se Livius připravil tak o kredit historika, kdyby pojal do svých dějin konstruované vypravování, neodpovídající skutečnosti (G. Friedrich uv. m. str. 7), nebo nezávažné, jako poukaz na význam tibie (H. Nettleship, uv. m. str. 60, P. Lejay uv. m. str. LXXXVI). V nedávné době se pokusili o obranu dramatické satury T. de Paola, *Le origini della satira romana*, Città di Castello 1909,² Ch. Knapp PAPA XL, 1909, str. lii³ a AJPh XXXIII, 1912, str. 125 n., R. H. Webb ClPh VII, 1912, str. 177 n. Kdežto bychom podle nadpisu pojednání Knappova »The sceptical assault on the Roman tradition« mohli očekávali nějakou apologii, ve skutečnosti podal Knapp obsah názorů Jahnových, Leových, Hendricksonových a Schanzových, jejichž ne tak myšlenky jako slova podrobil většinou malicherné kritice, uložené ve spoustě drobných poznámek. Řeckou předlohu odmítal hlavně proto, poněvadž uváděné paralely mu nebyly dosti doslovné. Webb v druhé, nezdařilé části svého pojednání připouští sice vliv umělé konstrukce, ale soudí, že jméno satury u Livia odpovídá skutečnosti. Že zaujal orthodoxní stanovisko, obhazuje hlavně málo přesvědčivým důvodem, že by byl býval

M. Schanz, *Geschichte d. röm. Lit.* I 1, Mnichov 1907, str. 21; B. L. Ullman, ClPh IX, 1914, str. 16; Teuffel-Kroll-Skutsch, *Gesch. d. röm. Lit.*, I^o, Lipsko 1916, str. 6.

¹ Srov. U. v. Wilamowitz-Möllendorff GGA 159, 1897, str. 509.

² Znám jen z recense Funaioliho, *Atene e Roma* XII, 1909, sl. 326.

³ Proceedings nejsou zde přístupny.

Livius pravděpodobně pojmenoval i stadia vývojová před saturami nějakým jménem, kdyby vliv konstrukce byl tak dalekosáhlý.

R. Reitzenstein GGN 1918, str. 233 n. sice správně uznává, že nemůže býti řeči o dramatické satuře (str. 258) a vykládá, že autor nepojmenoval slovem satura literární druh, nýbrž volil je, aby jím v kontrastu proti fabula označil neuspořádané kladení vedle sebe (str. 245 n.). Ale jinak nemůžeme se přikloniti k stanovišti Reitzensteinovu, jaké zaujímá k ličení Liviovu, odmítaje přísnou kritiku Leovu. Uznává sice, že zpráva Liviova jeví stopy konstrukce, a že je velmi stručným výtahem starožitnické předlohy, ale soudí, že po odstranění tří vložek (o etymologii histriónů, o t. zv. ad manum cantare, a o výsadách hereců Atelán) tvoří souvislý celek a jest »Wort für Wort geschichtlich« (str. 246). Vztahuje pak slova non sicut ante na dobu před r. 364, představuje si Reitzenstein, že před příchodem Etrusků existovaly improvizované škádlivé verše, z nichž se vyvinuly saturae impletae modis; ty pokládá za volná spojení jednotlivých zpěvních přednesů. Při tom vykládá si slova ab saturis ausus est v tomto smyslu: Andronicus po saturách, jež po jistou dobu skládal, obrátil se ke kusům s jednotným dějem (fabulae). A jako nelze přijmouti tohoto výkladu Reitzensteinova, kterým chce přirknouti Andronikovi též satury, tak nelze s ním omluviti základního nedostatku zprávy Liviovy, že zařadil Andronika do plynulého vývoje domácího dramatu, domněnkou (str. 247), že Livius mohl předpokládati u svých čtenářů takové elementární vědomosti, jako je řecký původ dramat Andronikových. — Pravdivost svého tvrzení o povaze a trvání satur po uvedení řeckého dramatu, k němuž došel cestou spekulativní, snažil se Reitzenstein podepřiti (str. 247) poukazem na improvizovaný agón v Plautově Trinummu v. 627 n. mezi Lysitelem a Lesbonikem. Tu však, i když nepřiblížíme k tomu, že je těžko vésti hranice mezi tím, co je ozvukem skutečných událostí a co jen nápadem Stasimovým, jest odkaz velmi pochybný; pravděpodobně totiž¹ celé místo, jehož předmětem je zjev, o kterém u Římanů jinak nemáme žádných zpráv, jest volně přejato z řeckého originálu.

Reitzensteinovo mínění o satuře odmítl rovněž B. L. Ullman (Studies in Philology XVII, 1920, str. 388),² poukazuje právem, že Reitzenstein směšuje obě stadia, která Livius výslovně odděluje, a že konstrukce toho, jaký asi mohl býti pramen Liviov, je zcela libovolná.

Ani Ullman nemohl vyvrátiti mínění, že pramen Liviov se pokusil o sestrojení paralely k řeckému dramatu; připouští sice, že byl nepochybně obeznámen s historií řeckého dramatu, ale domnívá se, že stál do jistého rozsahu pod jejím vlivem pouze

¹ Srov. J. Brix-M. Niemeyer, Trin.⁶ 1907, str. 101.

² Článek Ullmanův (uv. časop. str. 379—401) bylo mi dodatečně umožněno poznati ze zvláštního otisku.

nevědomky. Prohlašované vítězství tohoto názoru (str. 394) proti autoritě Leově jest při nejmenším předčasné.

Zvláštní mínění o staré satura pronesla *M. C. Waitesová* AJPh XL, 1919, str. 308 n. Vycházejíc z místa Valeria Maxima (2, 4, 4), kde se odchyluje od Livia (*venerabilibus erga deos verbis iuventus rudi atque incomposito motu corporum iocabunda gestus adiecit eaque res ludium ex Etruria arcessendi causam dedit*) a dávajíc mu přednost před vypravováním Liviovým, soudí, že mládež parodovala svými žerty slova vážného vzývání bohů, náboženského *carmen*. Pro další stadium uchyluje se k Liviovi: jsou jím satura, lišící se od předešlého stupně metrickými vložkami. Tak si totiž vykládá slova *impletae modis*. Odtud chce míti přechod k menippským saturám Varronovým.

Avšak sám základ těchto hypothes jest vratký. O zprávě Valeriově jest daleko pravděpodobnější domnívati se na základě celkové shody obsahu, konstrukce i slovních jednotlivostí, že povstala teprve přímo na základě čtení zprávy Liviovy, a záměnu pořadu, v jakém jdou za sebou první dvě stadia líčeného vývoje, jest přičísti ruce Valeriově, ať tak učinil úmyslně či neúmyslně. Ale i od zprávy Valeriovy, že po modlitbě následovaly žerty mládeže, k výkladu Waitesové, která činí z žertů těch parodií předcházející modlitby, bylo by ještě daleko.

I kdyby bylo možno něco z tradice liviovské zachrániti, týkalo by se to pouze poznání vývoje *dramatické* tvorby u Římanů: uměle konstruované mosty k pozdějšímu *satirickému* básnictví jsou spáleny nadobro.

3. Nejstarší doklad slova satura čteme dnes u Horatia Sat. II 1, 1 a 6, 17. Z toho, že se tak pozdě objevuje, činěny různé závěry o jmeně samém i o pojmenování literárního druhu. Při tom se opírali badatelé o zprávy grammatiků, u nichž se v době po Horatiovi slovo satura objevuje. Z míst těch je nejdůležitější Diomedovo (G. L. I, str. 485 Keil), z něhož byly odvozeny zprávy grammatiků pozdějších, třebaž hojně zkomolené. Obsírná jeho zpráva rozeznává novou a starou saturu (zástupcem této uvádí Ennia a Pacuvia, oné Lucilia, Horatia, Persia), načež podává tyto různé etymologie: a Satyris, satura a lance, a quodam genere farciminis, a lege satura.

Již O. Jahn RhM IX, 1854, str. 629 z toho, že mezi satiriky není tu uveden Juvenalis, usoudil, že autor zprávy žil před Juvenalem, a přiřkl místo Suetoniovu, jehož se Diomedes dále dovolává. Šel však ještě dále. Domněnku, že passus ten umístěn byl ve Suetoniově knize »ludiera historia«, skombinovav s poznámkou Serviovou k Verg. Georg. III 24, kde Servius mluví o této knize a dodává: »quod Varro et Suetonius commemorant«, prohlásil Jahn Varrona za pramen Suetoniův také pro naše místo, které známe z Diomeda. Rovněž A. Reifferscheid ve vydání zlomků Suetoniových, Lipsko 1860, str. 380 n., přiřkl místo

to Suetoniiovi, pomýšlel však na předmluvu knihy de poetis; uvedl i možnost, že by Probus byl pramenem Diomedovým, ale právem ji zamítl. Prostřednictvím Suetoniovo lze považovati za skoro jisté; neprávem o něm pochyboval G. A. Gerhard, Philologus LXXV, 1919, str. 267. Daleko obtížnější jest otázka, odkud čerpal Suetonius. Jahn, pomýšleje na Varrona, vyslovil spíše duchaplný dohad než závěr přesvědčivě zdůvodněný. Správnost jeho mínění chtěl dokázati F. Leo, Hermes XXIV, 1889, str. 69 n. Ponkázal na to, že se shoduje se zvykem Varronovým uváděti jednu etymologii latinskou a jednu řeckou; na tyto dvě lze totiž Diomedovy čtyři etymologie redukovati (srov. de lingua lat. V 101, 105, 119, 166, VI 9 j.). Dále jsou některé údaje, jež čteme u Diomeda známy již z Verria Flacca ve výtahu Festově (str. 416 Linds.), kde jsou uvedeny v témž pořádku, takže lze předpokládati společný pramen. Shody ty, přehledně znázorněny, jsou tyto:

Festus	Diomedes
cibi genus satura lex citát z Luska » z Laelia (mezera) citát ze Sallustia	Satyrí satura lanx satura farcimen satura lex citát z Lucilia citát ze Sallustia

Možno, že by shoda byla úplnější, kdyby nebylo mezery v rukopisech Festových. Ostatní důvody Leovy, zejména pokud se opírají o zkrácenou zprávu Euanthiovu, jsou značně nejisté.

Zcela k jinému řešení dospěl F. Marx v předml. vyd. Lucilia (str. X n.), jenž se domníval, že zpráva Diomedova jest sestavena z více pramenů. Jedním je Varro, jehož II. knihy Plautinarum Quaestionum se Diomedes výslovně dovolává. Použití tohoto pramene omezil Marx na zmínku o sature farcimen; avšak Varro nejednal prý o básni, nýbrž připojil tu poznámku k vysvětlení v. 667 Plautova Amphitruona

Alcumenam ante aedis stare saturam intellego

(t. j. gravidam). Pro část o satura lex prohlašuje za pramen Verria; zbytek pak (o satura lanx, satyrí ebrii) přejal prý Diomedes z pramene z II. stol. po Kr., jehož přímo použil. Etymologii od Satyrů Marx z místa Diomedova vůbec vylučuje, uváděje na začátku dvakráte psaní saturis místo Satyris, a klade ji do věku byzantského.

S Marxem souhlasit jest naprosto nemožno. Již pestrost pramenů a značná míra samostatnosti, kterou předpokládá u neznámého grammatika II. století, překvapuje. Slova Varronova jistě nesprávně vztahuje k výkladu Plautova verše; právem namítl Hendrickson Cl Ph VI, 1911, str. 136, že věc tak jasná výkladu nepotřebovala; rovněž vadí, že by se tak adjektivum vykládalo substantivem. Konečně záměna saturis místo Satyris je neoprávněná, jak dosvědčují jiné citáty starověké, kde se beze vší pochybnosti mluví o těchto bytostech (srov. Gerhard uv. m. str. 249, pozn. 5.). Stopy metody Marxovy lze vidět u Uilmana, který (uv. čl. z r. 1920, str. 385) přičítá část o farcimen Varronovi, o lex Verriovi, o lanx a *σάτυροι* době po Verriovi. Leovo mínění, jakkoli se ani ono neopírá o důvody zcela bezpečné a shoda místa Diomedova s Verriovým je značně kusá (srov. Knapp uv. m. str. 137, Gerhard uv. m. str. 268, Götz-Schöll. Varronis de l. l., Lipsko 1910, str. 295), jest daleko pravděpodobnější.

Ale aťsi je autorství Varronovo u Diomeda jen domněnkou, přece, jestliže uvážíme výsledky badání o prameni Liviově, jakož i to, že Varro byl autorem IV knih saturarum, spisu de compositione saturarum, že napodobil Menippa v saturách, nelze pochybovati, že znal jméno satura, o němž mohl psáti na různých místech, jako označení básnického druhu.¹

Týž Hendrickson, který postřehl nesprávný výklad Marxův, týkající se poznámky Varronovy o sature, dal se od něho v jiné věci svést na scestí. Marx totiž, soudě, že jméno satura podle dokladů jak u grammatiků tak i u básníků bylo známo teprve v době císařské, vyšel (uv. m. str. XIV n.) od pozdních názvů »Divi Claudii apotheosis Annaei Senecae per saturam« a »historiae per saturam« Pescennia Festa, o nichž se domníval, že byly vytvořeny podle starších vzorů, a neváhal vysloviti domněnku, že Ennius nenazval své knihy Saturae, nýbrž »poemata per saturam«, Lucilius pak »sermones per saturam«, kde výraz per saturam měl označovati ráz pěle-měle. Z úsloví toho pak podle Marxe mohlo v době před Horatiem povstati jméno satura, tak jako Catalepta z *ἐν τοῖς κατὰ λεπτόν*. Tím by se také snadno vysvětlilo, že teprve tak pozdě se slovo satura vyskytuje, kdežto před tím není na některých místech, kde bychom ho čekali. — Názor Marxův jest však z nejedné příčiny zavrhnouti.² Obrat per saturam jest mladší než slovo satura, čemuž nasvědčuje i existence obratu IN SATURAM CIL I² 583, LXXII; názor neprávem zavrhuje starověkou tradici, týkající se názvů knih Enniových a Luciliových: konečně by byl ještě rozdíl mezi saturou a básní, složenou per saturam, t. j. bez ladu a skladu; ani analogie, Marxem uvedená,

¹ Srov. Leo GGA 168, 1906, str. 859; Webb uv. m. str. 180.

² Srov. Lommatzsch Burs. Jhrb. 139, 1908, str. 212; Leo GGA 168, 1906, str. 859; Knapp AJPh XXIX, 1908, str. 469; Schanz uv. m. str. 204n.; Ullman Cl Ph VIII, 1913, str. 189.

nepřesvědčuje, ježto z obratu *per saturam* mohla by stejným způsobem povstati nejvýše nějaká *Persatura*.

Hendrickson, přikloniv se k názoru Marxovu, soudil (CIPh VI, 1911, str. 136n.), že Varro nepsal o saturaě básni, nýbrž vykládal ve II. knize *Quaestionum Plautinarum* obrat *per saturam*, poněvadž v době Ciceronově již zastaral. Namítnouti však možno, že v téže době užívá obratu toho Sallustius a za archaismus ho nelze považovati, ježto se vyskytuje i u pozdějších spisovatelů.

Dále soudil Hendrickson (uv. m. str. 131), že slovo *satura* za doby Horatiovy, když básník psal *první* knihu satir, v níž slova toho neužil, neoznačovalo ještě literární druh, jež pěstoval Lucilius, nýbrž vzniklo teprve po jejím vydání, ale před rokem 30 př. Kr., t. j. před vydáním druhé sbírky Horatiovy. K mínění tomu dospěl Hendrickson touž methodou, jaké užil Marx. Soudil totiž, že bychom na některých místech I. knihy satir Horatiových čekali jméno *satura*, jako:

I 4,22n. cum mea nemo | scripta legat

I 4,24 genus hoc minime iuvat

I 4,33 omnes hi metuunt versus

I 4,56 hic ego, quae nunc, olim quae scripsit
Lucilius

a pod., když se Horatius jinde termínům technickým nevyhýbá (I 4, 45 *comoedia*, I 10, 6 *mimos*). Avšak tento způsob soudu jest považovati za nesprávný,¹ ježto jde o básníka, jehož nelze nutiti, aby užil určitého termínu, obzvláště uvážíme-li volnost a nepřesnost básníků římských v označování jejich plodů. Týmž právem bychom mohli z Horatiovy ody I 6, složené po r. 26, v níž chce říci, že není pěvcem epickým, souditi, že neznal nebo neužíval slova *epos*; o pravém opaku by nás tu však poučilo místo v satirách I 10, 43, psané asi r. 35, kde slova toho užil. Podobně o slově *elegi* bychom methodou touto mylně mohli souditi z veršů Ovidiových (*trist.* IV 10, 111 n.)

hic ego, finitimis quamvis circumsoner armis
tristia, quo possum, carmine fata levo.

Zde by nás však usvědčilo místo *amor.* III 15, 2:

raditur hic elegis ultima meta meis.

Jasně světlo vrhl na svou methodu Hendrickson sám na str. 136, kde upozoroval u Velleja Patercula, že mluvě (II 9) o různých druzích spisovatelů a jejich dílech užívá termínů technických (*oratores... iuris scientia... togatis... tragoediis... historiarum*), avšak o saturaě praví *»celebre et Lucili nomen fuit.«*

¹ Za jistý považoval neprávem výsledek Hendricksonův J. W. D. Ingersoll CIPh VII, 1912, str. 59n., a vystavěl na tomto nesprávném předpokladu domněnku zcela pravděpodobnou, že předchůdcem slova *satura* pro označení literárního druhu bylo slovo *schedium*.

Nepochybuji, že by se Hendrickson domníval, že slovo *satura* nebylo známo ani době Vellejově, kdyby ho nebyl užil před tím již Horatius.¹

Kdo čte verše Horatiovy bez předpojatosti, nebude mít dojmu, že se tu (sat. II 1, 1 a 6, 17) razí teprve nějaké nové slovo nebo nový význam.² Vývody Marxovy a Hendricksonovy nás nepřesvědčují, abychom se zřekli staršího mínění, které považovalo slovo *satura* za staré. To, že se v památkách, nám zachovaných, nevyskytuje před dobou Horatiovou, může být právě tak málo nápadné, jako řídké jeho užívání u spisovatelů pozdějších.

4. Bylo ono staré jméno *satura* adjektivum či substantivum? Na tuto otázku odpovídalo se různě. Někteří badatelé (dosud na př. G. Lafaye u Daremberga Dict. IV sl. 1079, do nedávna Kiessling-Heinze ještě ve 4. vyd. Horatiových Satir z r. 1910, str. IX), vycházejíce od příkladů, které uvádějí starověcí grammatikové (*satura lanx*, *lex*), pomýšleli na ellipsu, která se těšila dříve zvláštní přízni, a doplňovali slovo *poesis*. Jiní (j. Nettleship uv. m. str. 81, pozn. 5) považovali slovo *satura* za zpodstatnělé adjektivum a nedoplňovali nic, jiní konečně (j. Fritzsche ve vyd. Hor. Sat., Lipsko 1875, I str. 11) myslili, že již od počátku bylo substantivem. Různost mínění v této otázce zaviněna byla hlavně tím, že nebylo shody o vymezení obecných pojmů ellipsy a substantivisace. Jestliže za správné vymezení ellipsy vůbec pokládáme to, které učinil, mluvě o ellipse sloves, O. Jiráni ve Skladbě jazyka latinského, I, Praha 1915, str. 81, 96, j., že uznati lze ellipsu jen tehdy, je-li jasno, které slovo bylo vypuštěno, odmítáme ty, kdož mluví o ellipse slova *poesis* při slově *satura*. Ellipsu slova *fabula* (F. Plessis, La poésie latine str. 105, Webb uv. m. str. 186) nelze nad to přijmouti již proto, poněvadž názor ten počítá s dramatickou saturou. Ale i samo východiště badatelů oněch, kteří uznávají ellipsu, ukázalo se nejistým. A. Zimmermann KZ XLII, 1909, str. 307 n. a Ch. Ullman ClPh VIII, 1913, str. 173 n. dobře poznali, že ve známých obrazech u grammatiků není slovo *satura* adjektivem, nýbrž substantivem. Tak zřejmě u Festa uv. m., jenž praví *satura et cibi genus... et lex*, a rovněž u Diomeda uv. m. jest ve spojení *satura lege* slovo *satura* substantivem, čemuž nasvědčuje, že potom následuje *satura carmine*. Že by ve spojení *satura a lance* byla obě slova substantivy, jak chce Ullman, jest pochybné pro polohu předložky *a*. Avšak i tu mohl pramen Diomedův, jemuž neporozuměno, mít dvě substantiva. Možno tedy považovati spojení *satura lanx*, *satura lex* za taková jako *satura farcimen*.³

¹ Obšírněji a podobnou methodou, které jsem tu nezávisle použil, polemisoval proti Hendricksonovi A. L. Wheeler ClPh VII, 1912, str. 459 n.

² Srov. Leo GGA 168, 1906, str. 859.

³ Z pochybností o pravosti těchto příkladů starých grammatiků (srov. Funck uv. m. str. 37, Marx uv. m. str. XI, Hendrickson ClPh

Proto jest s Ullmanem ClPh VIII, 1913, str. 174 pokládati slovo satura za staré substantivum, jež označovalo původně pojem naceného, plného. Jest však rozhodnouti dále otázku, zda substantivum satura bylo jím od začátku či vzniklo zpodstatněním adjektiva. Prvý názor pokusil se hlouběji podepřít A. Zimmermann KZ 42, 1909, str. 303 n. Chtěje obnoviti domněnku starších badatelů, kteří spojovali koncovku -tūra, -tūrus s koncovkou -tor u t. zv. nomina agentium, myslil, že ve jméně satūra našel střední článek přechodu. Soudil, že vedle koncovky -tūra vznikla podle -tūra, kterou viděl ve tvaru satura, koncovka -tūra. Do téže skupiny patří podle něho slovo satur, které považuje za pravděpodobné nomen agentis s koncovkou -tōr> -tor> -tur; ten totiž, kdo sytí, ježto jen z hojnosti lze rozdávat, mohl prý býti považován za sytého. Poměr slova satura k satis je podle něho týž, jako mensura: mensis. Avšak staré mínění, které spojovalo koncovky ony, právem zavrhl již před tím Kretschmer KZ 31, 1898, str. 462 n., s nímž souhlasí i jiní novější badatelé.¹ I kdybychom připustili pravděpodobnost výkladu Zimmermannova, nedoporučovalo by se vycházeti od jediného případu. Úměra, Zimmermannem uvedená, je nesprávná pro rozdíl kvantitativní: satis: satūra = mensis: mensūra. Slovo satur pak není pokládati za nomen agentis s podivnou a zcela pravděpodobnou změnou významovou, nýbrž za synkopovaný tvar původního *saturus² (j. vesper z *vesperos, ἑσπερος).

Jestliže nvážíme, že nemáme jiných substantiv, podobně tvořených, a dále, že staré jméno to neznamenal jednu věc, nýbrž více, sotva chybíme, budeme-li slovo satura pokládati za zpodstatnělé adjektivum. Tu však nemůžeme schváliti mínění těch (j. Ullman ClPh VIII, 1913, str. 174; Gerhard uv. m. 261 n.), kteří vidí ve slově tom pův. nominativ pl. neutra. Všeobecný vývoj bral se, jak přesvědčivě ukázal J. Schmidt, Die Pluralbildungen der indogermanischen Neutra, Vým. 1889, str. 20, 38 n., právě opačně; podle domněnky Schmidtovy je koncovka nom. pl. neutra totožná s nom. sg. fem. Zdá se mi pravděpodobným, že badatelé oni vedeni byli ve svém soudu analogií italského slova farsa (sg. fem.), jež povstalo z lat. farta (pl. neutr.), což ovšem souvisí teprve s vymíráním středního rodu v latině.

5. A tak nic nebrání uznati s Kiesslingem (uv. m. str. 4 IX), že již Ennius³ užil starého slova satura, aby jím označil něco

VI str. 139, Leo, Gesch. d. rom. Lit., str. 433, pozn. 1.) oprávněna jest pouze ta, která se týká saturae legis; toto spojení asi bylo vymyšleno některým grammatikem podle rčení per saturam, jež se zejména v zákonech objevovalo.

¹ Srov. F. Sommer, Handb. d. Laut- u. Formenl., Heidelberg 2⁺³ 1914, str. 612, F. Stolz - J. H. Schmalz, Lat. Gram., Mnichov, 4 1910, str. 299.

² Sommer uv. m. str. 336.

³ O satúře Naeviově kromě slov Festových Naevium . . . in satyra nevíme nic. Fantastické domněnky E. Bährensovy (Jahrb. f. Phil. 133,

podobného, jako Řekové slovy *ῥῆκοντα, σύμμιχτα*. Označení to hodilo se na básně nevelkého rozsahu, různého obsahu i rozmanité metrické formy.¹ Pochybnosti o existenci tohoto názvu sbírky Enniovy, dosvědčeného grammatiky, nejsou oprávněny. Vyvrací je to, že nemohl název ten vzniknouti v době pozdější, poněvadž po době Luciliově, kdy nabyl významu satiry par excellence, nebyl vhodným označením pro sbírku básní rozmanitého obsahu.

Obtíž, pro kterou někteří² nechtěli přijmouti tohoto výkladu, poukazující, že se nenazývá saturou sbírka básní, ale báseň jednotlivá, odstraní se nejlépe výkladem (j. [Teuffel-]Kroll-Skutsch uv. m. str. 7), podle něhož Ennius nazval asi celou knihu básní satura, celé dílo saturae, kdežto později katachresí se přenesl název satura i na jednotlivou báseň ve sbírce.

S tímto názvem římské satiry lze srovnati moderní názvy j. tutti frutti, mélanges, péle-mêle, miscella a j., zvláště pak název starofrancouzského druhu literárního la farce.³ Rovněž v literatuře arabské byla hledána analogie. Učinil tak příležitostně H. Ewald GGA 1861, str. 827, podáváje nový způsob výkladu jména qaššida, arabského to druhu básnického, od římské satury naprosto odlišného; výklad však, podle něhož qaššida měla znamenati »das Volle und Satte« a tím něco podobného jako římská satura, jest strojený a nepravděpodobný. Dnešní arabologové, jakkoli etymologie slova qaššida není zcela jasná, odvozují je od slovesa »směřovati« ve významu tendence básně.⁴ Výklad Ewaldův vznikl asi teprve aplikací známého výkladu satury římské.

6. Zbývá pojednati o otázce, kdy a proč vznikla nesprávná etymologie řecká, která spojovala saturu se satyry.⁵ A. Dieterich uv. m. str. 76 pomýšlel na dávný starověk, soudě, že kolem r. 300 př. Kr. Římané, kteří již dříve vynalezli satury, poznali od Řeků v dolní Itálii *σατύρους* a oni opačně, načež obě slova zaměňována. Pravděnepodobnou domněnku tu odmítli jsme výše.

1886, str. 404) jsou najoisto nesprávné. Též domněnka Ullmannova, který pomýšlel ClPh IX, 1914, str. 22 na palliatu s názvem »a pregnant woman«, je pravděnepodobná.

¹ Srov. Vahlen uv. m.

² Srov. Keller, Lat. Volkset. str. 298 n.

³ O níž srov. G. Gröber, Grundriss der rom. Phil. II. Bd. I. Abt., Strassburg, 1902, str. 1241, 1062.

⁴ Srov. C. Brockelmann, Geschichte der arabischen Litteratur, Lipsko 1901, str. 12.

⁵ Slovo *σατύρος* po Solmsenovi, což dlužno dodatkem poznamenati ke str. 16, etymologicky vykládal K. Brugmann, Berichte d. sächs. Ges. d. Wiss. LXX, 1918, seš. 6. str. 40 a obsírněji v posmrtném článku IF XXXIX, 1920, str. 115 n. Ve výkladu druhé části slova se shoduje se Solmsenem, ale v *σα-* vidí praefix, původně samostatný a označující podiv, takže základní výzvam slova by byl asi »was für ein Penis habend«.

Na zcela opačném pólu stál F. Marx, uv. m., jenž kladl vznik této etymologie do dob byzantských; o tom, jakým právem, rovněž jsme se zmínili. V poslední době pokusil se řešiti problém vzniku nesprávné etymologie G. A. Gerhard, *Philologus* LXXV, 1919, str. 247 n.,¹ jenž soudil, že etymologie ta mohla vzniknouti teprve tehdy, když se významově přiblížilo slovo *satura*, označující satirický druh básnictví, a slovo *σατυρικός*, které postupem doby nabylo významu 'výsměšný, satirický', takže Dionysius Halikarnasský ἀρχ. Ρωμ. VII 72, 11 mohl spojití *σατυρικήν* s adjektivem *κέρτομον*. *Saturu* odvozenou od *Satyrů* nalézáme sice teprve u Diomeda, jehož pramenem byl Probus (!), ale již dříve učený Řek Nikolaos z Damasku v době Augustově nazval (u Athen. VI p. 261c)² satiry Sullovy *σατυρικήν κωμωδίαν*, kdežto před tím Meleagros v 1. stol. př. Kr. znal ještě *saturam* lancem (AP XII 95, 9 *Ρωμαϊκήν λοπάδα*). Tudíž na začátku 1. stol. po Kr. nastalo podle Gerharda směřování obou jmen z důvodů vnitřní významové podobnosti. Pak mohli pisáři psáti *satyra* místo *satura* a z této praxe povstala nesprávná etymologie.

Jakkoli by se zdálo, že Gerhard podal pozoruhodně jednoduché řešení otázky, nelze jeho závěry nazvat pravděpodobnými. Pochybná jest již jeho domněnka, že obě slova splynouti mohla teprve na základě vnitřní významové podobnosti. Soudím naopak, že příčinu směřování jest hledati pouze v podobnosti formální. Řecké *υ* bylo Římanům *u* (κύμβη — cumba, τρυάνη — trutina, SATVRI CIL VI 18 = *Satryi*). A lze se domnívati, že formální podobnost byla dosti závažnou příčinou, aby nějaký grammatik mohl obě slova spojit. Možná námitka, proč by byl grammatik latinské slovo vysvětloval řeckým, málo váží. Latinská slova jasně domácího původu byla, obzvláště za doby Verria Flacca³, odvozována od řeckých, na př. incestus od ἀνήκεστος, avšak již u Varrona se setkáváme s tímto zjevem. Nikoli nevhodně lze uvést příklad z Varronovy knihy de lingua latina VII 89: *comiter* hilare ac lubenter, cuius origo Graeca κῶμος. A přece adv. *comiter* není přejato a máme nápisně dochován starší tvar adjektiva, od něhož je stvořeno, COSMIS CIL I²⁴. Kromě toho nedovedl Gerhard ukázati, že Varro, pravděpodobný pramen Livioův, což sám připouští, nespojoval *saturu* se *Satry*; neprávem se přiklonil k vyvrácenému názoru Hendricksonovu o *parallele* Liviovy satiry s komoedií. Ale i soud sám, že míšení slov se dalo na

¹ Srov. zprávu o článku v Listech fil. XLVII, 1920, str. 350.

² Athenaios uv. m. praví: Νικόλαος δ' ἐν Ἀβδόμῃ καὶ ἑκατοστῇ τῶν ιστοριῶν Σύλλαν φησὶ τὸν Ῥωμαίων σιραιγὸν οὕτω χαίρειν μίμοις καὶ γελοιοποιοῖς φιλογέλων γενόμενον, ὥς καὶ πολλὰ γῆς μέτρα αὐτοῖς χαρίζεσθαι τῆς δημοσίας. ἐμφανίζουσι δ' αὐτοῦ τὸ περὶ ταῦτα ἱλαρὸν αἰ εἶν' αὐτὸν γραφεῖσαι σατυρικὰ καὶ κωμωδία ἐν πατρίῳ φωνῇ.

³ Srov. E. Wölfflin, Die Etymologien der lateinischen Grammatiker, ALL VIII, 1892, str. 427.

počátku I. stol. po Kr., opírá se o pouhý *dohad*, neboť nutně musí Gerhard předpokládati, jednak že Sullovy *σατυρικαὶ κωμωδίαι* byly skutečně satirami — daleko pravděpodobněji jest to označení pro atellány¹ —, jednak že citát z Nikolaa zahrnuje i druhou větu, v níž právě se čtou slova *σατυρικαὶ κωμωδίαι*.² Rovněž nemůže Gerhard dokázati, že slovo satyricus, které se objevuje podle Marxe uv. m. str. X teprve na konci III. století, vešlo v užívání právě v I. století.

Na otázku, kdy vznikla nesprávná etymologie, jež ovšem se vznikem satury nemá nic společného, odpověditi nemůžeme, nechceme-li pronášeti vrátké domněnky. Nestalo se to však v té době a z těch důvodů, jak soudil Gerhard. Je pravděpodobno, že již Varro tu etymologii znal.

Epigraphica.

Scripsit A. Salač.

I.

Decretum in honorem duorum fratrum Mytilenae civium.

Viri de antiquitatibus Graecis et Latinis optime meriti fratres Carolus et Hermenegildus Škorpil ectypum et delineationem inscriptionis Graecae, de qua nuperrime certiores facti sunt, ad Franciscum Groh, professorem Pragensem, miserunt; qui magister meus qua est semper erga me liberalitate mihi concessit, ut eam publici iuris facerem.

Tabula est marmorea aëtomate instructa, infra fracta, ceterum fere integra; lapis 0·1 m crassus, pars inscripta 0·22 m alta, 0·29 m lata est. Litterae 1 cm altae (max.), satis pulchrae, quarti exeuntis vel tertii a. Chr. n. saeculi ineuntis; inter singulos versus spatium 0·4—0·6 cm.

In pagina 97. delineationem inscriptionis diminutam propono.

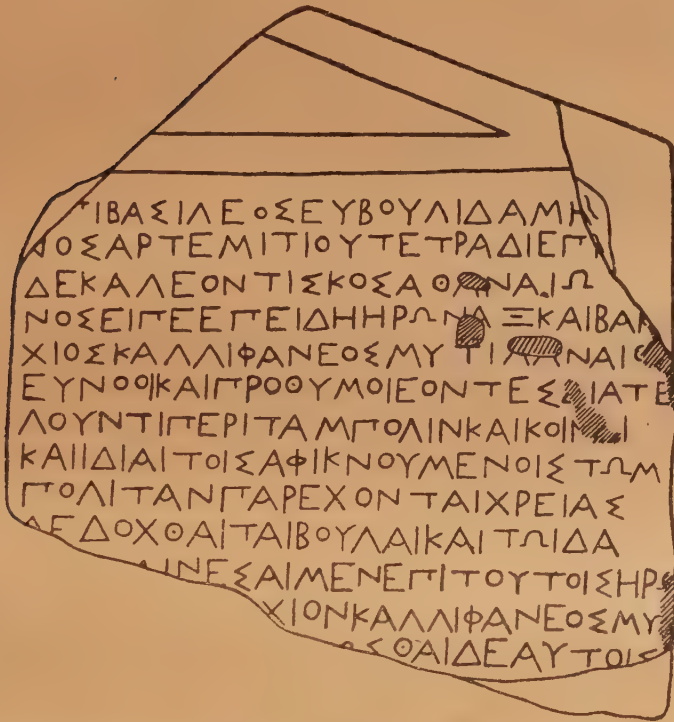
Quae si litteris minusculis exscribimus, haec sunt:

*Ἐπὶ βασιλέος Εὐβουλίδᾳ μη-
ρὸς Ἀρτεμιτίου τετραδί ἐπὶ
δέκα. Λεοντίσκος Ἀθηναίω-
ρος εἶπε· ἐπειδὴ Ἡρώναξ καὶ Βάκ-
χιος Καλλιφάντος Μυτιλαναῖοι
ἐόντο καὶ πρόθυμοι ἐόντες διατε-
λοῦντι περὶ τὰμ πόλιν καὶ κοιν[α]ν*

¹ Srov. M. Schanz, Geschichte der römischen Literatur I 2^a, Mnichov 1909, str. 11.

² Srov. Ullman uv. m. str. 399.

καὶ ἰδῆαι τοῖς ἀφικνουμένοις τῶν
πολιτᾶν παρέχονται χρείας,
δεδοχθαι ταῖ βουλᾷ καὶ τῶι δά-
μωι ἐπαινέσαι μὲν ἐπὶ τοῦτοις Ἡρώ-
ναι καὶ Βάνχιον Καλλιφάνεος Μυ-
τιλαναίους, δεδοχθαι δὲ αὐτοῖς
[προξενίαν κτλ.]

Delineatio inscriptionis Caroli Škorpil manu facta et imminuta.

Lapidem apud G. Popov in oppido Běla (pagi Ruščuk) prope Danubium sito nunc asservari, qui vir lapidem in operibus muni-mentorū ad ultimi belli usum extruendis se invenisse fateatur, locum, ubi lapis effossus sit, accuratius indicare nolit, fratres Škorpil testes sunt.¹

Quae possessoris indicatio non satis certa et ex parte qua-
dam suspecta non minimum mihi scrupulum iniecit, ne lapis iam

¹ Nunc a museo Sophiae urbis lapidem emptum esse a Carolo Škorpil comperio.

notus neve inscriptio prelo tradita esset; in libris, qui mihi Pragae praesto sunt, quos non esse universos et scio et doleo, frustra eam quaesivi.

Decretum est senatus et populi cuiusdam civitatis Graecae liberae in honorem fratrum Heronactis et Bacchii, Calliphanis filiorum, Mytilenae urbis civium, ob eximium eorum erga civitatem ipsam eiusque cives Mytilenam advenientes favorem et benignitatem factum. Quae civitas et ipsa mari adiacebat, si commercium eius cum Mytilena tam frequens fuit. Inquirentibus nobis, quatenam fuerit civitas, et lingua decreti et formulae et nomina propria respicienda sunt.

Dialectus Dorica est eaque pura, sed delectus verborum talis, ut ad quaestionem solvendam non sufficiat.

Decreti formulas qui diligentius observaverit, eum similitudo, quae inter inscriptionem nostram et Megarensium decreta fere contemporanea, velut IG VII 1 sqq., intercedit, fugere non potest; quae similitudo quamvis magna sit, Megaris scriptum esse lapidem non facile adducimur ut credamus, etiam si possessoris affirmationibus non multum fidei tribuamus. Inprimis decreti praescriptum examinandum est. In decretis Megarensium et decreto nostro annus nomine magistratus annui indicatur, qui *ἐπώνυμος* et hic et ibi rex (*βασιλεύς*) appellatur; inde sequitur utramque civitatem in manibus optimatum fuisse. At, cum in decreto nostro regis solius nomen stet, in Megaricis omnibus nomina quinque vel sex praetorum et scribae senatus populique adiciuntur. Ad hoc accedit, quod vix fieri potuit, ut lapis in possessionem Bulgari illius veniret, si Megaris inventus esset.

Itaque coloniarum Megaricarum nobis in mentem venit, imprimis Chalcedonis et Mesembriae eius, quae orae occidentali Ponti Euxini adiacet; de Heraclea enim atque Chersonaso vix cogitabimus.

Etiam Chalcedone *ἐπώνυμον* civitatis regem fuisse constat, cuius nomen vel solum adfertur¹ vel nominibus aliorum magistratum praemittitur.² In Mesembrianis inscriptionibus quotquot publici iuris factae sunt³ et in eis, quas fratres Škorpil nondum editas nobiscum communicaverunt, regis nomen distinctis verbis nusquam legitur, subintellegitur fortasse in decreto in honorem Glauciaei medici dato, cui in collectione Škorpiliana n. 179 inditus est; cuius initium mutilum, praescriptum deperditum est, versu 15 et 16 *τοῦς ἀρχοντάς [τοῦ]ς περὶ Διόδωρον* legitur, patris nomine velut in nostra inscriptione omisso. Alterum de-

¹ SGDI 3055: *Ἀντιπύργος τοῖς ἐπὶ βασιλείῳ Ἀντιφίλων τοῦ Θεγέλου* κτλ.

² In praescripto decreti SGDI 3045: *Βασιλεὺς Προμαθίων Θεοδότου, Ιερομνάμων* (nomen), *προφήτας* (nomen), *νομοφύλακες* (tria nomina) κτλ.

³ SGDI 3077 sqq., E. Kalinka: *Antike Denkmäler in Bulgarien* 1906 n. 227, 258, 259, 275, cf. etiam 299.

cretum, quod tertio a. Chr. n. saeculo adscribitur,¹ longe aliam praescripti formam praebet,² in fine autem, ubi interdum annus indicatur,³ mutilum est, tertium, quod totum esse videtur, rursus aliam decreti formam suppeditat.⁴

Quibus rebus praemissis ad nomina propria tractanda transeo. Duorum fratrum Mytilenensium nomina in Lesbi insulae inscriptionibus non occurrunt, neque Eubulidam regem neque Leontiscum rhetorem aliunde novimus. Patris Leontisei nomen quod est *Ἀθα-ναίων* dignum est, quod diligentius examinetur. Id nomen rarissimum neque in Papii et Benseleri nominum propriorum lexico, neque in Bechtelii libro recentissimo recensetur,⁵ in corporibus inscriptionum et syllogis unum inveni exemplum.⁶ Chalcedone autem bis occurrit,⁷ in Mesembrianis quas fratres Škorpil miserunt inscriptionibus quater.⁸

Nominis *Ἀρτεμίδιος* forma dorica est; quod nomen forma leviter immutata (*Ἀρτεμίδιος*) Byzantii occurrit⁹ atque etiam in decreti fragmento, quod Latyšev Mesembriae attribuit, legitur.¹⁰

Nomina in *-ης* vel *-εως* exeuntia genitivo casu Chalcedone in *-ειος* exeunt,¹¹ Mesembriae saepius in *-έος*, semel in *-ειος* terminantur;¹² decreti nostri usus cum Mesembriano potius congruit (*βασιλέος, Καλλιφάνεος*).

Quibus rebus sub. census vocatis equidem Mesembriae decretum nostrum adiudicem; si Mesembrianum est, omnibus quae adhuc innotuerunt decretis vetustius esse puto, et post Eubulidae regis annum rei publicae formam mutatam esse conicio. Quam civitatem vel anno 178 a. Chr. n. liberam fuisse e loco Polybiano XXVI 6 sequitur.¹³

¹ SGDI 3077.

² *Ἀγαθὰι τῶναι. Μεσσαμ[β]ριανοὶ ἔδωκαν κτλ.*

³ Velut in decreto Chersonasitico SGDI 3087.

⁴ SGDI 3078, alterius fere a Chr. n. saeculi: *ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῇ δάμνῳ, ὁ δὲ ἴνα-ίων Μαντιθέον εἶπε*. Inscriptionis CIG II add. p. 997 n. 2056e, a Boeckhio Varnae, a Latyševio Ath. Mitteil. IX 1884 p. 220 sq. Mesembriae addictae praescriptum fere totum periit, forma eius diversa a celeris omnibus fuisse videtur.

⁵ Fr. Bechtel: Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit. Halle 1917.

⁶ Ancient Greek Inscriptions of the British Museum I. n. CXVI.

⁷ SGDI 3053 v. 7, 3054 v. 3.

⁸ N. 177 v. 5: *Ἀθαναίων Ματροδώρον*, n. 178 primus inter sex praetores (*στρατηγοὶ*) *Κόνων Ἀθανάωνος* appellatur, scriba autem *Ἀθανάσιον [Β]οσπορίχων*; n. 179 medicus *Γλαυκίας Ἀθανάωνος* laudatur patriae nomine non addito, itaque civem esse Mesembrianum patet. N. 177 basis est deae *Ἀθανάσι/ Σωτῆραι* dedicata; a forma *Ἀθανάτα* nomen *Ἀθανάων* derivatum esse videtur.

⁹ Cf. Bischoff PW X 2. col. 1579 n. 39 (sub voce Kalender).

¹⁰ Loco allato Ath. Mitteil. IX 1884 p. 220 sqq.

¹¹ SGDI 3054 in fine *Μένων Μενεράνειος*, 3055 *ἐπὶ βασιλέος*.

¹² SGDI 3080 gen. *Παγχάρεος*, Kalinka: Antike Denkmäler etc. n. 259 gen. *Μεγακλέος*, inter Škorpilianas n. 177 v. 3 gen. *Μοιραγένειος*.

¹³ Cf. Brandis PW s. v. Chersonesos III 2 col. 2266.

II.

Ad *ιδματα* Epidauri nuper reperta.

Vir doctissimus P. Cavvadias, cuius in Epidauro exploranda summa sunt merita, in ultimo Ephemeridis archaeologicae fasciculo (*A. E.* 1918, *τεῦχος τέταρτον*, p. 155 sqq.), tertiam sanationum illarum prodigiosarum quae *ιδματα* nuncupantur stelam publici iuris fecit; quae sescentis locis admodum detrita summa cum difficultate legi potuit. Quae editio mira et doctrina et sagacitate confecta est vel potius absoluta; pauca quaedam eaque parvi momenti sunt quae addere licet. Equidem in legenda narratione de Callicrateae thesauro (p. 162 v. 8 sqq.) initio versus 10. haesi, ubi servatur: *· N A P I X P · · I O N*, quod transcribit editor doctissimus p. 168 v. 10: *αναρχο[υ]σιον*. Quamvis ipse verba non diviserit, dubitari non potest, quin *χρυσιον* in mente habuerit. Litterae quae praecedunt sensu carent, neque mihi quidem videtur verbum Graecum extare quod in *· αναρχι* vel *· ναρι* exeat. Correctura in promptu est; *ἀνδρῖ* est legendum, et in fine versus praecedentis, ubi tres litterae desiderantur, *τῶι* restituendum. Callicrateae vir intelligendus est; Callicratea thesaurum viri invenire non potuit, cum vir necopinata morte e medio sublatus ne uxorem quidem de thesauri latebra certiore facere potuisset. Quae res ansam nobis dat versus noni, qui paene totus deletus est, supplendi; legendum fortasse: *Ἀῦτα, τελευτάσσιος ἀντῆ τοῦ ἀνδρός ἐξαπίνας, ἀτ/ε [ῥιό]ει [τῶι/ἀ]νδρῖ χρ[υ]σιον [που κεκρυμ?]μένον*. Ea quae sequuntur hoc modo intelligenda mihi quidem videntur: Deus apparet incubanti Callicrateae eique veluti meridie aestivo tempore leonem thesaurum custodientem monstrat; quae domum cum venisset. Athenas fortasse,¹ leonem lapideum a deo indicari ipsa cognovisse videtur, non nisi meridie aestivo tempore thesaurum investigari posse a vate quodam edocta meridie Thargelionis mensis, qui idem est ac nobis Maius-Iunius, thesaurum invenit.

Talibus narratiunculis non sanationes et prodigia genuina, sed futilia et commenticia nobis relata esse notum est, earumque unam quae est de Aristagora Troezenia IG IV 952 v. 10 sqq. teste Aeliano h. a. IX 33 simillima forma a Hippyae Rhegino, saeculi quinti a. Chr. n. scriptore, memoriae traditam esse in vulgus constat. *Ἰδματα* autem sub finem saeculi IV. a. Chr. lapidibus insculpta esse viri docti consentiunt. Narratiunculam de Callicratea mihi legenti in mentem venit loci Iamblichi qui in hypothese Photiana (Bibl. cod. 94 p. 74* = Erotici graeci ed. R. Hercher p. 221, 31 sqq.) legitur: *ἐν ᾧ* (scilicet *τῷ λειμῶνι*) *καὶ χρυσὸν* *Ῥο-*

¹ Thargelionis mensis mentione quae urbs indicetur incertum est; conferas Bischoffii fastos Graecos PWX 2 col. 1599.

² N. Jahrbücher Supplementband IV 1861—67 p. 371.

δάνης εὐρισκε, τῆς στήλης τοῦ λέοντος ὑποδηλούμενον τῷ ἐπιγράμματι; conferas velim et p. 78^a = p. 229 v. 28: ὁ δὲ (scil. Σόραχος) τὸ μνηυθὲν χρυσίον εὐρὼν καὶ τέχνη τινὶ καὶ σοφίᾳ ἐκ τοῦ ὀρύγματος ἀνιμώμενος τοὺς Ἀλανοὺς ἐπειθεν, ὥς ὑπὸ θεῶν ταῦτά τε καὶ τὰ ἄλλα ἐκδιδάσκειτο. Priore loco vir doctus O. Keller scribere voluit Λέοντος, ut locus hic similior fieret narrationi, quae in vita Aesopi ad nos pervenit (p. 64 editionis Herwagianae = c. 20 p. 275 f. ed. Eberhard.) et ubi de sepulcro loquitur. Quam coniecturam vir doctus E. Rohde non probavit, attamen ipse quoque in loco Iamblichī interpretando de sepulcro cogitavit; sed in editione operis altera opinionem mutavit et leonis statuam intelligi cognovit.¹ Utroque loco thesaurus leonis figura indicatur; quae similitudo quo modo extiterit nescio, casu eam extitisse nego.

Ke kvantitě některých koncovek v češtině.

Napsal Fr. Trávníček.

1. Gebauer v přehledu čes. kvantity (Hist. ml. I, 600) uvádí, že místo koncovky *-ách* v plur. lok. je chods. *-ach*: *ve snach*, *na lukach* Hruška LF. 18 (1891), 57. Krátké *-ach* je také v jiných nářečích. Tak v nářečích jihočes.: *v budkach*, *na loučkach*, *na jamach*, *na rybach* a pod. (Dušek, Hláskosl. nár. jihočes. III, 27); v nářečí hornoostravs.: *kravach*, *rybach* (Loriš, Rozbor podřečí hornoostravs. 9, 41), *opicach*, *dušach* (tamt. 9, 42), *městach*² (tamt. 40), *oračach*, *mečach* (39), *košćach* (43), *tyk-v'ach* (44), *kamyňach* (44), *dňach* (45), *kuřatach* (46).

Také v dat. plur. je vedle *-ám* koncovka *-am*, a to v nářečích jihočes.: *kobylam*, *rybam*, *kravam*, *kmotram* a pod. (Dušek l. c. 27).

Gebauer se domníval, že *-ach* je místo *-ách*, že tedy byla původně jen koncovka *-ách*, která se dialekticky a časem zkrátila v *-ach*. Tak by bylo lze vykládati také *-am* z *-ám* v dat. pl. V hornoostravském nářečí je *a* za bývalé krátké *a* v slabice otevřeně, kdežto za bývalé *á* nebo *a* v slabice zavřené je *o*. Srovn. u Loriše 7 a násl. Svědčí tedy dnešní hornoostr. *-ach*, že *-ach* bylo v tomto nářečí již v době, kdy se měnilo *á* v *o*, neboť *-ách* by se bylo změnilo v *-och*. Nejstarší bezpečný doklad změny *a* v *o* je z r. 1696: *Jan storši* ČMusFil. 3 (1897), 203. Po-

¹ Der Griechische Roman¹ p. 394 n. 2: Die στήλη τοῦ λέοντος wird doch wohl einfacher verstanden, nicht als »Grabstele mit dem Bilde eines Löwen«, sondern als »Standbild eines Löwen«.

² Zde nezáleží na tom, je-li koncovka *-ach* někde od původu či místo koncovky jiné, zde místo *-ích*, *-ech*. A to platí také o koncovkách jiných.

zdější doklad — z r. 1748 — je *Řehok* (tamt.). Hauer I. c. uvádí také doklad: *plotu tři zlatek* z r. 1617. Byl by to tedy ještě starší doklad na *o* z *á* (*a*), ale není zcela bezpečný. Poněvadž jde o slabiku otevřenou a pravdě podobně o původní krátké *a*, nečekáme za ně *o*. Ledaže bychom se domnívali, že *o* proniklo do genitivu z nominativu *plot*, kde změna *plat* v *plot* je hláskoslovná. Srovn. u Loriše 8 *hłod* — *hładu*, *mroz* — *mrazu*, *hod* — *hada* a j. Bylo by také možné dovolávat se fakta, že mužs. o-kmeny mají v různých nářečích různou kvantitu (*čas* — dial. *čas*, *hlad* — dial. *hlád* atd., srovn. v LF. 48 (1921), 104 a násl.) a souditi, že se v dokladě z r. 1617 reflektuje původní **plát*, **plátu*. Není však nemožné, že *plotu* je polonismus, neboť jde o praslovans. *tolt*, které se jeví v polš. jako *tłot*. Z téhož důvodu není bezpečné svědectví, že se již v 15. století měnilo *á* (*a*) v *o*, jak by bylo lze souditi z dokladů: *zdrowa maria*, *posdrowmy*, *posdroweny* v MüllB (Gebauer Hist. ml. I, 123).

Je podobno pravdě, že koncovky *ach* a *am* jsou původu staršího než z konce 17. století, původu praslovanského. Tyto koncovky zněly v praslovans. kdysi **-āmŭ*, **-achŭ*; jejich *-ā* mělo intonaci raženou, vzestupnou. Když se koncové *-ŭ* měnilo v *-z*, měnila se zároveň intonace předcházející slabiky, a to ražená intonace v novou intonaci, zvanou novocirkumflexovou. O této změně intonace viz u Lehra, O praslaviańskiej metatonji 40 a násl. Této novocirkumflexové intonaci nasvědčuje čakavs. *-āh*, krátká kvantita v pomorštině, polštině a přízvuk na této koncovce v pomorštině. Srovn. u Lehra, Ze studjów nad akcentem słowiańskim 58. Na *-achz* s intonací novocirkumflexovou ukazuje dále i české dial. *-ach*, neboť i jinde se pozoruje krátkost tam, kde jde o tuto intonaci. Viz u Lehra, O prasl. met. passim.

Čes. dial. *-ach* vyložil z praslovanstiny již Lehr. Ze studjów 58. Z toho, co víme — zejména zásluhou Lehrovou a Beličovou — o změně původních intonací praslovans., o t. zv. metatonii, vyplývá, že také čes. dial. *-am* je z *-amz* s intonací novocirkumflexovou.

Všechna feminina, jimž koncovky *-amz*, *-achz* příslušely, měla po vzniku koncového jeru z *-ŭ* v těchto koncovkách intonaci novocirkumflexovou. Srovn. Lehrovu přehlednou tabuiku ke spisku o metatonii. Z toho třeba souditi, že koncovky *-ām*, *-ach* mají délku nefonetickou, vzniklou analogií. O *-ach* řekl to již Lehr, Ze studjów 58, kde ji vykládá podle koncovky *-iech* (z *-iecho*) u *o*-kmenů. Tato koncovka měla před vznikem jerů intonaci taženou, sestupnou, která se při vzniku jerů změnila u jmen s původním přízvukem na koření v intonaci novoakutovou, za níž je v češtině délka jako za starou intonaci raženou (akutovou). Tak vzniklo čes. *-iech*. U původních oxyton s kořenovou slabikou krátkou nebo dlouhou taženou, která měla přízvuk na *-ě* koncovky **-ěchŭ*, změnila se původní tažená intonace v raženou ještě před vznikem jerů, protože byla v slabice nepočáteční. Srovn. o tom u Lehra

v Rocz. slaw. VIII, 253 a O praskow. metat. 31. Když se pak -ů měnilo v -o, změnila se tato ražená intonace v novocirkumflexovou. Odtud vzniklo v češ. -ěch, časem však zobecnělo u všech jmen -iech. Když ještě bylo vedle sebe -ěch a -iech, přitvořil si jazyk koncovku -ách k původnímu -ach. V dativě plur. přitvořeno bylo -ám k původnímu -am podle o-kmenů, kde bylo vedle sebe -om a -óm; viz dále sub 2. O -ěch s intonací novoakutovou u Lehra, Ze studjów 58 a k -ěch s intonací novocirkumflexovou srovn. Lehrovu připomenutou tabulku.

V II. díle Hláskosl. nář. jihoč. na str. 10 uvádí Dušek — mluvě o přehláscce a -ě v koncovkách — dativy a lokály plur. *sviňám, myšám, slepicám, slepicách*. Jsou tedy v jihočes. nářečích koncovky -am, -ám, -ach, -ách. U ja-kmenů nebo u kmenů, k nimž ja-kmenové koncovky přeshly, čekáme také koncovky s obojí kvantitou. V III, 27 uvádí Dušek dativy *vochcim* (ovcím), *růžim, košilim, skrejším*. Je tu sice krátké -im, ale to ukazuje na bývalé -iem, -ím (z -ám), které se zkrátilo až po zúžení ie v í. Krátká koncovka byla by -em (z -ěm a to přehláskou z -am). Dušek o ní nemluví. V lokále bychom čekali -ech (z -ěch) a -ích nebo -ich. Koncovka -ich (vedle -ách) v jihoč. je; -ich asi není, aspoň ji Dušek neuvádí, ač mluví o -im v dativě. Ani o -ech Dušek nemluví.

V chodštině jsou dativy *dušem, obcem* (Gebauer III, 1, 213 z materiálu Hruškova), které by bylo lze vykládati z *dušěm, obcěm*. Gebauer III, 1, 212, 213 uvádí také hojně staročes. doklady dativů na -em, nevykládá je však z -ěm, nýbrž pokládá je (212) za tvary analogické, vzniklé místo -iem jednak vlivem i-kmenů (-em z -im), jednak podle nom. sing. i plur. -e a instr. -emi, jejichž -e se tu zachovává (v *dušem* je *duše* zachováno jako v nom. *duše* a instr. *dušemi*). Jsou v staré češtině také lokály na -ech (*tvrzech* atd.), které Gebauer vykládá (213) stejně jako dativy a které by bylo možné vykládati tak, že mají -ech z -ěch.

Výkladu koncovek -em, -ech z -ěm, -ěch (a z -am, -ach) je na závadu jotace. Lokály na -ech má Gebauer také z ŽWittb. a Ol., textů to na jotaci přísných. Nesmíme areif zapominati, že jsou v nich přece jen zřetelné stopy klesání jotace. O Ol. praví Gebauer (I, 196), že v knihách Mojžíšových zachováno pravidlo v slabikách *žě, šě, čě, řě, zě, sě, cě* a dlouhých *žie* atd. ještě přísně; jenom v slabikách *jě, ně, dě, tě* a *je, ně, de, te* jsou odchylky poměrně časté. Z této části Ol. má Gebauer jediný doklad, lok. *tvrzech* (Gen. 32, 21), z ostatních pak částí, o nichž se nepraví, že jotaci zachovávají tak přísně jako knihy Mojžíšovy, celkem čtyři doklady, mezi nimiž je také uvedený lok. *tvrzech*. Pro klesání jotace v slabice *zě* není tedy snad dokladu v Gen. mimo tento tvar, ale sotva si lze představovati Gebauerovu chronologii (I, 202) o klesání jotace nejprve v slabikách *jě, dě, tě, ně*, potom *žě, čě, sě* a naposled *řě, zě, cě, sě* tak, že nemohlo býti

vedle sebe ku př. *je z jě, že ze žě a ze ze zě*. Dále vidíme, že v památkách starších než Ol., která je z r. 1417, jsou známky klesnutí jotace i poslední řady *zě, cě, sě, řě*. Tak na př. ve Štit. uč. z r. 1375—1376: *czelee* knihy 79^b 1, *nelze* 151^a 1, *zewna* pravda 79^b 1, lépe by mi *se* bylo stalo 152^a 2, 153^a 1, 72^a 1, *rzecz* 77^b 1, *przed* sebu 151^b 2, *strzela* t. atpod.

Ze ŽWittb. uvádí Gebauer rovněž lok. *tvrzech*. Jde o památku, která jotaci zachovává velmi dobře, ale v slabikách *jě* a *šě* jsou již odchylky: *gielenye* (nohy) 17, 34, *gielen* 41, 2, v *giezero* 29, 4, z *giezera* 39, 2, *yefutnie* 38, 12, *yeffuty* vzmluvieše 40, 7, *gefutna* zdravie člověče 59, 13, kališče otevřel i vykopal *gie* 7, 16, ve snímaniu lidí v *giedno* 101, 23, *wffie* Izrahelovo (*smie*, t. j. *siemě*, jak připsáno na okraji) 21, 25, zetrěl *wffe* kosti mé Ez. (Is. 38), 13. Mimo to jsou v ŽWittb. hojné příklady klesání jotace po retnicích — viz I, 199 a násl. —, což nelze oddělovati od ostatních případů.

Není trvám nemožné, že staročes. koncovky *-em*, *-ech* jsou z *-ěm*, *-ěch* a že jsou to tedy krátké dvojice k *-iem*, *-iech*. A není proto také nemožné, že koncovky s jotací označenou, *-iem*, *-yem*, *-iech*, *-yech* (duffyem svým ŽWittb., v chyffiech t. srovn. III 1, 212 a 213), byly vyslovovány nejen dlouze, nýbrž i krátce. Neoznačování kvantit v starých textech, zachovávajících jotaci, nedává nám možnost otázku naši jistě rozhodnouti. Nelze proto s jistotou říci, že chodské dativy na *-em* jsou z *-ěm*, a zůstává možnost, že jde o *-em* původu analogického jako u staročes. dativů a lokálů na *-em*, *-ech*. Snad podrobné ohledání staročes. památek vnese nějaké světlo do této otázky.

I když nehledíme k staročes. *-em*, *-ech*, máme v češtině zřetelné stopy bývalých dativních a lokálních koncovek krátkých. Snad se zdá divné, že v jihočes. je *-am*, *-ach* vedle *-ám*, *-ách*, kdežto *jā*-kmenové koncovky (*-ím*?, *-im*, *-ích*, *-ich*?) ukazují jen na bývalou délku. A je snad divné, že v chodštině je krátké pouze *-uch*, nikoli také *-am*. Tu třeba mít na paměti, že jde o zbytky starého stavu, tedy o jev, v němž je těžko hledati nějakou pravidelnost. Ke kvantitě dativní koncovky lze připomenouti, že u *o*-kmenů jsou zcela nepochybné stopy dvojí kvantity (*-om* a *-ám*, *-um*), kdežto příslušná koncovka *jo*-kmenová, vzniklá českou přehláskou *o* - *ě*, *ó* - *ie*, dochovala se jen v podobě dlouhé *-ím*. Viz sub 2.

Vývoj kvantit u koncovek *-amv*, *-achv* byl tedy v češtině tento. Původně byly jen koncovky krátké *-am*, *-ach*, pak podle *-óm*: *-om*, *-iech*: *-ěch* vzniklo *-ám*, *-ách*. Obojí koncovky držely se nějakou dobu vedle sebe. Není nemožné, že *-am*, *-ach* starých památek, neoznačujících kvantitu, je nejen *-ám*, *-ách*, nýbrž i *-am*, *-ach*. Zachovávání staršího stavu v nejstarších památkách nebylo by nic divného. Bylo by arcí třeba se domnívati, že v době, kdy se kvantita zpravidla označovala, zobecněly ve většině ná-

řečí koncovky *-ám, -ách*. Tomuto předpokladu nic nevádí. Krátké *-am, -ach* dochovaly se jen v některých nářečích. Byly-li také vedle sebe koncovky *-ěm, -ěch* a *-iem, -iech*, vzniklé přehláskou z *-am, -ach, -ám, -ách*, není jisto. Je možné, že v době přehlásky *a-ě* ve většině nářečí byly jen koncovky dlouhé *-ám, -ách*, takže přehláskou povstalo *-iem* a *-iech*. Poněvadž však vývoj koncovek byl dialekticky různý, není nemožné, že chods. dativy na *-em* jsou z *-ěm*, třeba snad staročes. dativy na *-em* a lokály na *-ech* jsou původu analogického.

Zdá se, že jihoč. dativy na *-im* vznikly z *-ím* vlivem dativů na *-am*.

2. Vedle koncovky *-ům* v dat. plur. je v nové češtině také *-om*. Tak v chods. nářečí je veskrze *-om*: *chlapom, mužom* atd., i *kravom, věcom* (Hruška LF. 18, 1891, 57); v domažlic.: *dubom, lidom, dětom, jeslom, věcom* (Šembera, Základové dialektologie českoslovens. 17); v nářečí jihoč. je *-om* v. *-um*: *pánom, holubom, volom* v. *pánum, holubum, zlodějum* (Dušek III, 24), *měštom, polom, vejcom* v. *hnízdu, k vratum* (t. 25); v doudlebské jen *-om*: *vojákom, dubom, volom, synom, telatom, dřevom* (Kotsmích, Sborník vědecký Musea král. čes. I, 8 a 22), *šefcovom, Mjichalovom* (s koncovkou *-ovom* k nomin. *-ovi*; tamt. 22); z nářečí litomyšl. uvádí Hodura, Nářečí litom. 29, tvar *dětom* (vedle *dětoum*) a 31 ve sklonění zájmen přivlastňov. tvar *sousedovom* v. *sousedovej, -vem*; v nářečí podkrkonoš. říká se *-om* v případech typu *k Novákem* vedle *k Novákovům* (Gebauer III 1, 59). Gebauer toto podkrk. *-om* vykládá zkrácením z *-ovům*; asi proto, že se v tomto nářečí jinde koncovka *-om* nevyskytá. Spíše však lze se domnívat, že *-om* vzniklo z *-ovom*, takže by případy typu *k Novákem* byly příklady koncovky *-om*, o kterou nám jde. Srovn. též jev v doudlebské, kde se vedle *šefcovom, Mjichalovom* říká také *šefcom, Mjichalom* (Kotsmích 22), a dále u Hoška a Bartoše.

V nářečí polenském jsou v některých vesnicích koncovky *-ům, -um* (Hošek, Nářečí českomoravské I, 40, 44, 45, 47), v jiných vedle *-ům, -um* také *-om*, často v mluvě jedné osoby (tamt. 39). V Dobroučce a Janovicích dva staří lidé užívali jen koncovky *-om* (t. 39). V nářečí polnickém mají příjmení zpravidla koncovku *-om*: *k Leopoldem, Mrkvičkom, Vytlačilom* atpod. Hošek II 1, 51. Ve Stržanově je *-om* také u jmen ostatních, v jiných vesnicích však *-ům* (Hošek 51, 55, 56).

V nářečí moravskočeském čili podle Bartoše českém okolo Ždaru, N. Města a Bystřice je *-om* v. *-ům, -um*. Na Novoměstsku je *-om* jen u jmen rodinných: *k Brázdom, k Kozlom, k pudmístrom*, jinde je *-ům*. Srovn. k tomu Bartoš, Dialektologie II, 251, 252. Na Jemnicku jsou dativy na *-um* (Bartoš II, 270).

V hanáckých nářečích je *-om, -ům* a *-um*. Tak ve skupině označované Bartošem I (Holešov, Kroměříž, Přerov, Záhřeb) je *-om*:

chlapom, stromom, telatom, polom (Bartoš II, 13). Podobně je ve skupině II. (Přerov, Kojetín) — tamt. 44 — a III. (Olomouc, Šternberk, Prostějov, Vyskov) — tamt. 67 a 74. Ve skupině VI. (Litovel, Konice, Jevíčko) je *-om* v. *-um* (t. 114, 115, 117), v VII. (Zábřeh) *-om* (t. 131, 132, 133). Ve skupině VIII. je na Litensku, Ždánsku a Bučovsku *-om*, na Slavkovsku *-um* (t. 148). V IX. skupině (Blansko, Brno, Židlochovice, Klobouky, Rousínov) je *-ûm* nebo *-um* (t. 168). V X. (Tišnov) *-um* (t. 183), v XI. (Ivančice, Krumlov, Znojmo, Meziříčí, Třebíč, Mor. Budějovice) *-om*, *-um* (t. 211, 215), v XII. (Kunštát) *-om* (t. 235).

Dále je *-om* v nářečí středobečevském — srovn. Kašík, Popis a rozbor nářečí středobečevs. 59 —, zlínském (Bartoš Dial. I, 9), valašském (t. I, 66). V nářečí lašském je *-um* (t. I, 113, Loriš 37, 39, 40, 44, 46) a *-om*: *luďom* (Příbor), Bartoš Dial. I. 117. A konečně má *-om* slovenština; srovn. pro záp. slovenš. Suchý, Der Dialekt der Marchebene in Ungarn 20, 22 a spisovně *chlapom, dubom, nožom* a pod. V záp. slovenš. bývá vedle *-om* také *-ûm* (Suchý 21).

Hlásková podoba koncovek *-om*: *-ûm, -um* ukazuje, že před změnou *ó-uo-û* byla kvantitativní dvojice *-om i -óm*; *-um* vzniklo z *-ûm* až po oné změně. Jinak si představuje vznik naší dvojice Gebauer III 1, 58, 59. Domnívá se, že původně byla jen koncovka *-óm*. Vyskýtá prý se ještě v památkách 16. století, kde jinde bývá již *uo* nebo *û*. »Podobá se, že délka, která v koncovce pl. dat. *-óm* bývala, méně pronikala, než při jiném *ó*; tím opožďovala se zde změna v *-uom* atd. — a tím vysvětluje se také, že v některých nářečích jest ně. krátké *-om*, t. j. délka, která tu bývala, zanikla docela«. Pro starší dobu je toto zkracování do-
svědčeno v HrubLobk., »kde se délka pilně znamená, ale v pl. dat. psáno jen *-om*«. Tento Gebauerův výklad není příliš podoben pravdě. Vedle *-om* je dnes také *-ûm*, které má *-û* z *-ó* jako na př. *dûm, vůz*, gen. pl. *bohû(v)*. Kdyby bývala délka v *-óm* pronikala méně než jinde, měli bychom dnes jen *-óm* nebo *-om*, protože se vývoj *ó-uo-û* v 16. století ukončil. Poněvadž je dnes také *-ûm*, musili bychom se domnívat, že *-óm* mělo dvoji vývoj: jednak že se vyvíjelo jako každé jiné *ó*, jednak že se zachovávalo a pak zkrátilo v *o*. Ale to je právě málo podobno pravdě. S těmito obtížemi nesetkáváme se při mínění, že v dat. plur. byla nejen koncovka *-óm*, nýbrž také od původu *-om*, vzniklé nikoli zkrácením z *-óm*. Tak lze pochopiti, že v HrubLobk. není nikdy *-uom*, ač jinde je zpravidla *uo*. Hrubý užíval tedy koncovky *-om*. Jsou také jiná svědectví pro *-om* v starší češtině. V I, 243 uvádí Gebauer, že v Otečb je pravidlem *uo* mimo dat. pl., který se tu píše *-om*; podobně u Háj. a v ChelěP. Tu Gebauer praví, že dativní koncovka byla v těchto památkách krátká. Není jisto, zda myslil na krátkost od původu či na krátkost vzniklou českým krácením z *-óm*. V prvním případě šlo by o výklad jiný než

v Tvarosloví, t. j. Gebauer byl by výklad tohoto jevu změnil. Jiné svědectví pro *-om* je v EvOl. V něm je mimo gen. a dat. pl. o-kmenový dvakrát tolik příkladů na *uo* než na *ó*, psané *o*. V dat. pl. píše se však *-om* častěji nežli *o* jinde, asi dvanáctkrát tolik co *uo* (*ů*). Viz u Černého v předmluvě k vydání na str. XII a XVIII. Černý se arcí s Gebauerem domnívá, že je tu *-óm*. Ale jde zase o *-om* a proto je v dat. pl. o tolik příkladů na *uo* méně než jinde. Vedle *-om* je v EvOl. také *-uom*, *-um*; užíval tedy autor koncovek obou.

Dnešní jazyk spisovný má jen koncovku *-ům*, kdežto starší měl také *-om*. Zobecněla tedy koncovka *-ům* až v pozdní době dějinné. Z toho a také z dnešních nářečí je patrné, že český jazyk mívával v dat. pl. koncovku *-óm* i *-óm*. Někde se tato dvojice, v níž *-óm* dalo *-uom*, *-ům*, *-um*, zachovala do dneška, jinde zobecnělo buď *-om* nebo *-ům*. V nářečí polnic., podkrk. a na Novoměstsku zachovalo se *-om* jen u jmen rodinných; to lze pochopiti, poněvadž rodinná jména i jinak jsou konservativní, mají na př. jmenný gen. na *-óv*, u *Nováků* a pod., proti *-ových*, *sousedových* atd. Srovn. u Zubatého v NŘ. V (1921), 269. Krátké *-um* vzniklo bez pochyby vlivem *-om*. A naopak *-óm* v textech 16. století, není-li to *-om*, povstalo vlivem *-uom*, *-ům*. Není to tedy staré *-óm*, protože, jak jsme viděli, nelze si dobře mysliti, že by se tu bylo *ó* drželo déle než kterékoliv jiné *ó*.

Jak vznikla dvojice *-om*: *-óm*? Koncovku *-óm* vložil Lehr, Ze studjów 57, 58. Pomorština a čakavština ukazuje na *-omz* s intonací novoakutovou. Za tuto intonaci je v češtině jinde délka, takže i *-óm* je z *-omz* s intonací novoakutovou. Z výkladů Lehrových v knížce O praslów. met. je pak patrné, že některá jména měla *-omz* s intonací novocirkumflexovou; srovn. připomenutou tabulku. Z něho je pak čes. *-om*. Koncovku *-omz* s intonací novoakutovou měla původně jen jména s přízvukem na kořeni, na př. **dqbz*. Dat. plur. zněl kdysi, před vznikem jerů, **dqbomũ*; *-omělo* intonací taženou, sestupnou. Při změně *-ũ* v *-z* přešla tažená intonace v novou raženou, novoakutovou (a při tom se na ni posínil přízvuk se slabiky kořenné). Koncovku *-omz* s intonací novocirkumflexovou měla původně jen oxytona, ku př. **dol'to*; *dol'tomũ*. Přízvukné *o* koncovky *-omũ* mělo od původu intonací taženou, která se však změnila v raženou, poněvadž nebyla v slabice počáteční. Srovn. sub 1. Když pak *-ũ* přešlo v *-z*, změnila se tato ražená intonace v novou taženou, circumflexovou. Časem však se toto rozdělení koncovek *-om*: *-óm* porušilo a zobecnělo *-om* i *-óm* u všech jmen. O dalším vývoji byla již řeč. K němu připojuji ještě poznámku. Je zajímavé, že v nářečí polnickém, kde je u mužs. o-kmenů *-om* a *-ům*, vyskytá se u středních *jo*-kmenů jen *-ím* vedle *-om*, *-ům* a *-ám*: *polom*, *polím*, *polám*, *g Děl-niščům* (Hošek II 1, 58). Toto *-ím* vzniklo českou přehláskou z *-óm*; poněvadž vedle *-óm* bývalo také *-om*, které se v nářečí

polnic. dochovalo, čekáme, že bude také *-em* z *-om*. Zde je viděti, jak jazyk šel u téže koncovky, když se hláskově rozštěpila na dvě různými cestami. Tento jev je podporou dvojice *-am*, *-ám*: *-im* (z *-ím*), o níž byla řeč sub 1. Je arcíť dobře možné, že v staré češtině bylo ještě vedle *-iem* z *-óm* také *-ém* z *-om*. Přímého svědectví však nemáme, protože nejstarší texty píší *ě* a *ie* stejně.

3. Také koncovka genitivu pl. *-ovz*, příslušející původně jen *u*-kmenům, měla jednak intonaci novoakutovou, jednak novo-cirkumflexovou. Srovn. u Lehra, Ze studj. 57 a v tabulce. První intonači měla jména s původním přízvukem na kořeni, druhou původní oxytona. I tu se nabízí výklad, že za *-ovz* s první intonací vzniklo v češtině *-óv* (tak vykládá Lehr Ze studj. 57), s druhou pak *-ov*. V dnešním jazyce vyskytuje se z největší části koncovka *-ů*, povstala z *-óv*, nebo *-u* s pozdní krátkostí (až po změně *ó-uó-ů*). Ve střední slovenštině je však *-ov* (vyslovované *-ou*); v západní je *-ů*, srovn. u Suchého 20, 22, 26, 28, 30. Jak viděti, zachovala se do nové češtiny bývalá dvojice *-ov*: *-óv* mnohem skrovněji než *-om*: *-óm*. Jako v dat. plur., tak i v gen. porušilo se původní rozložení koncovek *-ov* a *-óv*; zobecnělo buď veskrze *-ov* nebo *-óv*. Soudíc podle dat. pl. byly také v gen. v starších dobách obě koncovky vedle sebe. Zdá se, že v staročes. jazyce byla ještě koncovka *-ov*. V EvOl. je poměr mezi psaným *o*: *uo*, *ů* v koncovce gen. pl. a mezi *o*: *uo*, *ů* v jiných případech právě takový, jako jsme viděli při dativě. Z toho lze souditi, že v gen. pl. byla tu nejen koncovka *-óv*, nýbrž také *-ov*; odtud si vysvětlíme, že v gen. pl. je *uo*, *ů* zastoupeno asi dvanáctkrát méně než jinde (Cerný l. c.). Při podrobnějším zkoumání najde se snad v starším jazyce více sledů obojí kvantity v genit. plur.

4. Proti čes. koncovkám *-eš*, *-e*, *-em(e)*, *-ete* v praesentě má slovenština u 1., 2. a částečně 5. třídy koncovky *-ieš*, *-ie*, *-ieme*, *-iete*: *vedieš*, *vedie*, *vedieme*, *vediete*; *minieš* atd.; *berieš* atd. Tyto koncovky slovenské vznikly z *-ěš*, *-é* atd. změnou *é* v *ie*, která se pozoruje i v jazyce starším (Gebauer I, 143 a násl.). Dlouhé *-é-* nalézáme také, ale jen v 1. a 2. os. plur., ve val. (*vedéme*, *vedéte*), Bartoš Dial. I, 61, a v nářečí stjičském (*něsěmy*, *něsété*) tamt. 85. Koncovky *-ěš* atd. byly také v jazyce starším. Doklady u Gebauera I, 605.

V 2. a 3. os. měly naše koncovky kdysi podobu *-eši*, *-eři*; *-e-* mělo původně intonaci sestupnou. Bylo-li toto *-e-* přízvukné, změnila se jeho tažená intonace v raženou, jak víme z dřívějších výkladů. Když se pak koncové *-i* změnilo v *-e*, změnila se také ražená intonace předcházejícího *e* v novou taženou. Tak se stalo na př. u slovesa *tegnŕti*; že mělo přízvuk na slabice druhé, tomu svědčí rus. тя́нуть, pols. ciągnąć — v polš. je *ą*, *ią* za *ę* v slabice před původním přízvukem —, čak. poťegnŭti, štok. notér-нути (přízvuk ' vznikl zvratem se slabiky následující). Po změně ražené intonace v novou taženou, zvrátil se přízvuk se slabiky

-*ne-* na kořenennou slabiku *te-*, mající intonaci novoakutovou; srovn. rus. *тѣнешь*, čak. *potégneš*, štok. *pòtèrněš*. Tento zvrat přízvuku se slabiky novocirkumflexové na předcházející slabiku novoakutovanou pozoruje se také jinde. Srovn. u Lehra v Metat. 41. Byl-li přízvuk na kořeni, tažená intonace *-e-* se měnila, až když z *-ĭ* vzniklo *-o*; tehdy *-e-* dostalo novou intonaci raženou. Tak bylo na př. u slovesa **tręsti*, které mělo v infin. přízvuk na koncovce, ale v praesentě na kořeni. Srovn. u Lehra v Metat. 13 a u Breznika v JagArch. 32, 408.

Je-li v češtině vedle *-eš*, *-e* také *-ěš*, *-é*, nabízí se výklad, že dvojí kvantita těchto koncovek souvisí s dvojí intonací *-e-*, o níž byla řeč: že *-eš*, *-e* je za **-ešb* s *e* novocirkumflexovým, *-ěš*, *-é* pak za **-ešb*, *-etb* s *e* novoakutovým. Lze se tedy domnívati, že čeština měla původně koncovky obojí, krátké i dlouhé, a že časem ve většině nářečí zobecněly koncovky krátké, v slovenštině pak že se zachovaly koncovky obojí, neboť vedle *-ieš*, *-ie* užívá se také *-eš*, *-e*. Někdy se užívá obojích koncovek u téhož slovesa (*mřeš* — *mrieš*, *treš* — *triesš*), někdy pak se pozoruje, že u jistých sloves bývají zpravidla koncovky *ty* neb *ony*. Tak u sloves typu *viesš*, *niešš* bývá zpravidla *-ieš*, *-ie*; krátké *-eš*, *-e* vyskytá se pravidlem na př. u *ideš*, *ide* a *budeš*, *bude*. Dokud ještě měla čeština koncovky obojí, zachovávalo se asi nějakou dobu původní rozložení koncovek krátkých a dlouhých, ale časem se porušilo. Na to ukazuje připomenutá dvojitost u týchž sloves v slovenštině a dále na př. slovens. *budeš*, *bude* místo očekávaného *budieš*, *budie*. Praesens **bqđq* měl totiž v praslovansk. přízvuk na kořeni, jak viděti z rus. *бѣдешь*, štok. *bŷdēš*, slovinsk. *bōdeš*, a **-ešb*, *-etb* tedy mělo intonaci novoakutovou, za níž čekáme *-ěš*, *-é*.

Tytéž intonanční poměry jako **-ešb*, **-etb* mělo také **-emz* v 1. os. plur., jehož *-mz* vzniklo asi nikoli z **-mos*, nýbrž z **-mon*, jak vyložil Hujer v Slov. dekl. jm. 15. U sloves s přízvukem na *-e-* změnila se jeho původní intonace tažená v raženou, poněvadž nebyla v slabice začáteční, a když pak z **-mon* vzniklo *-mz*, změnilo se ražené *-e-* v nové cirkumflexové. U sloves s přízvukem na kořeni tažené *-e-* dostalo intonaci novoakutovou, když **-mon* přešlo v *-mz*. I zde je možná čes. *-em* vyvozovati z *-emz* s *e* novocirkumflexovým a *-ém* z *-emz* s *e* novoakutovým.

V 1. os. plur. na *-eme* a v 2. os. plur. na *-ete* byly poměry poněkud jiné. U sloves s přízvukem na koncovce vzniklo vývojem, o němž byla řeč, *-eme*, *-ete* s *-e-* raženým a u sloves s přízvukem na kořeni zachovávalo *-e-* svou původní intonaci taženou. Z dnešního stavu nauky o přízvuku a kvantitě lze souditi, že **-eme*, **-ete* s *-e-* taženým dalo do češtiny *-eme*, *-ete*, není však jisto, lze-li z **-eme*, *-ete* s *-e-* raženým odvozovati čes. *-éme*, *-éte*. I kdyby se ukázalo, že to skutečně nelze, bylo by možné vznik koncovek *-éme* k *-eme* snadno pochopiti analogií podle *-em*: *-ém* a vznik *-éte* k *-ete* analogií podle *-em*: *-ém*, *-eme*: *-éme* a *-eš*, *-e*:

-ěš, -é. Další osud koncovek plurálních byl takový jako singulárních. Když v slovenštině časem místo koncovky *-u* v 1. os. sing. vznikla koncovka s *-m*, obdobou podle ostatních osob povstalo *-em* a *-ém, -iem: idem, budem — vediem, beriem*.

O praslovanských poměrech přízvukových, z nichž tento výklad koncovek *-eš: -ěš* atd. vychází, viz u Lehra *Metat. passim*.

O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální.

Napsal František Šimek.

(Pokračování.)

II.

Mluvu svou koření Ant. Marek častými rčeními a příslovií; někdy nalézá k nim podnět v předloze, z níž překládá. jindy bere je z živé mluvy lidové. Tak na př.:

Já mám čerta z jeho vážnosti (= nic; Ich habe den Teufel ...). Div. z och. 89, 18; (Vosva) mívá pohotově své ostří a umí se po čertu ohánět(!) (= znamenitě) ib. 161, 28; čmel se protahuje, kde slabá maucha vážne (= pravý vinník vyvázne bez trestu) Světozor 1834, 190^b 7; Pijde-li mu (ruskému obchodník) takový mudráček na harc (= do rány) ČČM 1840, 304, 3; Ať hraje jak hraje, hať mať, čím hůře, tím lépe Div. z och. 45, 6; Ten nešťastník hořejšek svůj přeplnil! (= opil se, hat zu viel geladen) ib. 133, 9; Pirohy (skládánice) chutnají mu (chudému) lépe, nežli chlupatým (= mlsným) jazykům pastety štrasburské ČČM. 1840, 308, 4; Chyba lávky, milý kupče! ib. 304, 7; Vilikovau zajal (= získal) aulností, Horníkovau těšinským(!) jablkem (= slibem) Div. z och. 88, 17; (Nářeští tuto) jsem napsal pro některého janka Šemika v sídelním městě (= poznámky, podle nichž měl některý básník napsati proslov k divadlu; für einen Philister-Pegasus) ib. 38, 26; Než právě tu vadí kosa o kámen! (Da liegt eben der Hase im Pfeffer) ib. 79, 16; (chudák Volteggio) v jedinkém výjevu co strašák z kapusty si počíná ib. 58, 19; U kata, kdo s ďáblem stolovati má, musí dlahau lžci máti Omylové 53, 1; i ta nejslechetnější duše dostává kazy dlahau nevěrau na své jasnosti ib. 16, 24; až kočka vejce snese a kobyle rohy vyrostan ib. 31, 2; Druhdy čestné obyčeje byly zdoba ženských hlav, nikdy ještě dobrý mrav nešnul se přes koleje (= nevybočoval z meří slušnosti) Nové bás. 5. 1814, 94, 15; Onino závistníci, klezí v posauzení sobě rovných velblaudy polikají(!), budau v posauzení tebe nábožného komáry viděti a nad slony je zveličovati Šestero 59, 19; Čert přichází v pěkných šatech hlavní branau, ale když odchází, vyletí komínem Krok I. 4. 1823, 144, 16; Konec

písně bude, že za třetinu opověděné ceny hledané kaupi se dotřeš (= výsledek všeho bude...) ČČM. 1840, 303, 33; V okamžení ulahodil se starosta, vida takto svého koníčka osedlaného (t. j. že ochotnické divadlo, jež řídil a miloval, je přeplněno) Div. z och. 11, 15; Jste tuším dobrá kopa, můj pane referendáře (= veselé kvítko) ib. 65, 4; Jenom začnete páčiti, já vám za to snadno kotrbu z lopatek vypáčím (= usmrtím vás) Omylové 30, 20; budu všem za blázna a tudy kaupel vypiju, že se ten Luryban, ač ne u mně(!), ochlastal (= já to odnesu; ich allein werde es ausbaden müssen) Div. z och. 137, 4; Mílo a statečno a velmi nestranno hovořili jste a jako z vlastní duše mé, nevrazivše přímo do šestáku, jako dobrý rektor utopiv dítě v kaupeli (= dobrou věc v zárodku nešikovností zkaziti; ohne doch, wie der gute Rector, mit der Thüre in's Haus zu fallen, oder das Kind mit dem Bade zu verschütten) ib. 29, 17; Když se zlomyslnost zdráhá ku předu na světlo, tedy ledakdosa nastrkuje jako kozla pokuty (als Sündenbock) ib. 49, 30; dojíím nás krása i spanilost oněch co krev a mléko zdravých pacholat ČČM. 1840, 307, 15; To budu mítí pak šťastný ráz, jako trojkřížová kudla Omylové 15, 11; Mohl by člověk netrpělivostí na dva lokte z kůže vyskočiti ib. 30, 14; (míním Adama), co se za vámi jako zlý anjel laudil a svobodě kázal kvindy dáti (= rozloučiti se se svobodou) ib. 51, 19; právě tudy by chtěla (poštovská) býti Prima Donna, ač k tomu ani ladu ani skladu nemá (zu der ihr doch vor allen Dingen die Grazie und der Adel fehlt) Div. z och. 54, 12; (starosta káže přinášeti polévku, ale Afanazie chce, aby se ještě počkalo, až přijde referendár; praví:) Pro naše vyrazení utlumočil se (referendár) do chrápotu(!) při umírajícím starém Podbrdském, a my bychom s levicí naň čekali, to by bylo s křivdau! — Ne tak s velikau! levice jde od srdce!, šeptne jí referendár od zadu, už před chvílí zticha vkročiv (wenn wir seiner nur mit der linken Hand warten wollten) ib. 25, 15; Ty licoměrný lotře, v obém v hrdlo lžeš Omylové 59, 12; Lib se nebo nelib, štěstí ať stojí pohotově Krok I. 4. 1823 145, 3; Co jste v krasoplné Lublansko přesídlili se, mnoho jsem o Vás slyšel i četl, a nyní jsa lícem proti lici i viděti budu Slovesnost (1820) 270, 11; Říká si (Milovín, sám krácející), aby nebyl lichau, šestkrátě páteř ještě s tichau (Spricht unterwegs, die Zahl zu füllen, zwölf Paternoster) Prvotiny 1813, 35^a 37; Na svaté Rusi najde starý voják v každém domě svůj kauteček a lichau lžičku za miskau ščeje (= dostane jídlo) ČČM. 1832, 224, 19; Nauze železo lomí Div. z och. 109, 21; (důstojníci) drželi ji (Lauru) za ruce a ujštovali na svau čest, že je holka jako lusk (dass sie ein ganz süperbes Mädchen sei) ib. 101, 3; Arci, jest to ještě daleká lžice(!), nepodjatě pokročil Vosva, tenkrátě ještě musíme okolo modly skákati (= splnění něčel o leží ještě v budoucnosti; Freilich ist das noch weit im Felde) ib. 71, 23; (Afanazie praví: divadlo budou hráti) panna Vilikova(!),

obě dcery konrektorovy a má maličkost (= já; meine Wenigkeit) ib. 37, 15; zdá se mi, jsau tu upřímní lidáckové, že kdyby té kupy masa (= tlusté ženštiny) nebylo, co manželsky se ke mne(!) přimlává, že bych od srdce se na vzdy(!) usadil Omylové 62, 14; tolik času uběhlo, že mohli (zápasníci v souboji) už desetkrát ze sebe masa nadělati Div. z och. 159, 9; Při tom se i já rozpálil, že, přísahám! sem chtěl z chlapa masti nadělati (= rozsekati ho; dass ich den Schurken mit dem Degengefäß niederschlagen wollte) ib. 129, 10; Byl (Antifol) zardětý čili zbledlý? mrzut čili uvětliv? kterak se křížovali(!) meče na obloze jeho líci? Omylové 47, 7; Zůstaň v míru mezi zpytováním a citlivostí(!) přílišnou (= drž se střední cesty) Šestero 48, 22; kdo mi potěšení odkazuje, ten mi podává bublinu z mejdla Omylové 7, 27; s tím chytrákem bych nechtěl se dlahu mísiti. Každau chvíli bych se obával, že mi své oko na rohy nahodí a odvede, kam mu libo (= že mě přemluví, k čemu bude chtít) Div. z och. 89, 11; Ach, už příliš přezralé, ale i zákyslé jest to jablko, jehož nakausnauti mám (praví Vosva o nepříjemném úkolu) ib. 61, 7; To je mi pohádkau! dí ona (Horníková). Já vám ji vyjasním a čistého naleju vína, odvece Vosva (= správně něco vyložiti) ib. 58, 25; Než tu vezmi oči do rukau, nechceš-li bycha honiti, neboť ruský řemesník(!) neklade si za neslušné, jestli v obchodu koho »napálil« ČČM. 1840, 303, 27; Sporova(!) by se arci toho podání zuby a nehty uchopila (mit beiden Händen) Div. z och. 54, 30; O duchu neshody! tvé jméno jest žena! ib. 83, 12; jest na době, abychom vzali nohy na ramena a uklidili se Omylové 39, 2; Tenť se na nohy postavil, kdo na vás (zlatníka) spolehá(!). Přirekli jste, že přijdete a řetěz přinesete, ale nešel řetěz ani zlatník ib. 42, 13; (Laura pravila:) můžeme toliko pro sebe žítí a lásku svau! Vosva chtěl právě nějaké dítu na nožičky postavit k odporědi, ale slovo mu uvázlo na jazyku Div. z och. 105, 19; Má bláhová upřímost už bez toho otevřela Lauře okénko do mého srdce ib. 81, 28; Druhého jitra seděl starosta se škaredým okem při své snídani (= zamračen; mit einem höchst verdrüßlichen Gesichte) ib. 87, 2; Dej jí (choti) dobré oko a lahodnější slovo (= hleď na ni laskavě) Omylové 33, 7; Přistaupivši assesor, k němuž toto (panna Viličková) prohodila, zůstal, jak by ho opláchl (= jako by ho studenou vodou polil; fiel aus den Wolken) Div. z och. 19, 24; (spisovatel se ošidil při koupi nábytku v Petrohradě, kde obyčejně při koupi nábytku bývá kupec šízen). Nějaký Berlínák, nedávno do Petrohradu příchozí, posmívaje se mojemu nepodaru a mysle, že lišce slápně na ohon, když sobě obnošených a v trvalosti utužených nakaupí — ale po čtrnácti dnech i on sklopil auka, i jeho na pohled obnošené dílo šlo od sebe ČČM. 1840, 304, 1; Mezi kyjem a palicí bude mé stání (= budu mít těžké postavení) Div. z och. 89, 24; Vosva a Afanazia patřili rádi na jeho paty (= byli rádi, že odešel) ib. 97, 13; Kočí a zvláště na předních

koních sedící malí »veršníkové« mají své peklo s neopatrnými pěšáky (= trápení) ČČM. 1840, 306, 39; vstoupí v jizbu, jako pěna (= tichounce), vážně tichá, sličná žena Nové bás. 5. (1814), 96, 13; kdo chce psa ubíjeti, snadno se hole dopídí Div. z och. 73, 7; Jáť jsem na něm sice hned pozorovala, že nemůže mítí všech pěti doma (= všech pět smyslů pohromadě) Omylové 65, 16; Zábavu dnešního večera ale jeden ani druhý do své poroby podbíjeti nemáme (= pro svůj spor nemáme ji kaziti; Über das Vergnügen dieses Abends steht uns Beiden keine Disposition zu) Div. z och. 153, 10; Kde nemůžeš přeskochiti, říkávají: podlež Omylové 29, 5; Odesel-li (zesnulý) v políbení Hospodinovu (= v milosti boží), čili koristí knížete temností? Čas. kat. duch. 1828, 128, 4; Ten chlap — který si tak ze široka chodí, jako basa v koženě(!) pošvě Omylové 51, 23; i kůň o čtyrech nohách se potkne (aber Alter schützt vor Thorheit nicht) Div. z och. 14, 16; Vše, co mne od tebe laučí, jest pauhá neřest a povázka užerná Omylové 23, 22; Té paničce se notně žluč přelila (hat eine tüchtige Gallausleerung gehabt) Div. z och. 49, 8; Abych ti dokázal, že bychom jenom přemlacovali slámu, půjdu s tebau (= že bychom konali marnou práci) ib. 91, 16; To bych si na rozum sedl, odvece Vosva (zhloupl bych) ib. 62, 11; A jeneral(!), jakž z jisté ruky vím, je streje předsidenta konsistoriálního (= z bezpečného pramene; aus sicherer Hand) ib. 72, 23; i u kupcův štítí se (potulní národové) s towarem svým se na veřejnost vytasiti a jenom pod rukau tajně odprodávají ČČM. 1838, 244, 10; Co rybí oko jasné nebe jest Čechoslav 1825, 146b, 23; Kdyby vás tak jako mne žaludek domů sezváněl, oč, že byste posla nepotřebovali? Omylové 8, 28; Vy (Čechorod) n. p. jste se vlasti co pánu svému připověděli — ale skutek utekl! Slovesnost 1820, 271, 35; pochází-li (slovo přísaha) z jedny(!) studně co Sage, bude státi ve smyslu posvátného slibu (= má-li stejný původ) Krok II. 2. 1827, 314, 17; Zlobným (lidem) jest sůl v očích viděti dobrého a dokonalého Šestero 51, 19; Na mau čest! uhlídáte, že vám praporeci svého lidu svedu střechu, jakau jste nepoměli nad sebau (ich will Euch ein Fahmendach machen) Div. z och. 158, 10; Kde Pán Bůh má svou cirkvičku(!), tam ďábel raubí si svou světničku ib. 45, 23; Kdyby neměl za ušima (= kdyby nebyl zchytralý; Er hat es faustdick hinter den Ohren) ib. 128, 11; Jedva se mohu dočkati, abychom se zdravau koží odešli Omylové 62, 8; (žalovaný si stěžuje, že byl uražen hrubým tónem ponocného; proti tomu jeho obhájce praví:) Původ byl tehdaž ve svém povolání a mohl s pohnaným mluvití podlé míry svého zobáku Div. z och. 9, 27; je-li z toho jen polovička pravdy, už dle toho není kalá žila v něm (so ist er doch nicht einen Spieß werth) ib. 131, 15; Dnes ale není (Afanazie) ještě ve svém živlu (in ihrem Lüstre) ib. 17, 7.

III.

Marek užívá velice rád deminutiv, a to jak od substantiv, tak od adjektiv a adverbii. Nebude tedy nemístné, věnujeme-li na tomto místě zvláštní oddíl aspoň pozoruhodnějším z nich.¹

+ *aršek* m.: popsaný aršfek Div. z och. 40, 13. (Jungm. má jen *aršík*).

** *bytek* m.: všelikému brauku ustav bytek blahý Nové bás. 1814, 5. 138, 1.

** *čertíček* m. (mazlivě): (Laura oslovuje Vosvu, který se k ní lichotí:) Oh, vy čertjčku (v orig.: Mephistopheles) Div. z och. 65, 16.

** *dceruška* f.: Ve jménu tedy mých (sit venia verbo) hořem a pláčem se kuckajících dceruffek odesílám výpisy ib. 48, 6.

** *dobřínký* adj. (hodnouncý, dobráček): Referendár Vosva se poraučí a posílá slíbenau proslovu! Ten dobřínký ostatek noci na to vynaložil, aby učinil Tobě vděk (die gute Seele) ib. 40, 15; zdáti se ti bude Bůh jako dobřínký sice, ale také jako slabý otec přitom Šestero 7, 14.

** *dušenka* f.: Ta děvce jest z těch měkaunkých(!) duštěnek(!), jenž s to nejsau, by svému kochánkowi čeho odepřely Div. z och. 19, 12.

** *hubička* f. (polibek): (dám ti) hezkau hubičku Čechoslav 1824, 393 a, 17.

** *hubinka* f.: Růže na hubince tvé (pacholete) se červená ib. 393 a, 6.

** *hubka* f. (ústa, s význ. pejor.): Aspoň tudy dostane to dvorné herkulánské setkání lepší povahu, o němž by se ještě mnohé tlamky a hubky darmo natřepaly (viele Mündchen und Mäuler) Div. z och. 163, 4.

** *chrámeček* m.: Háj s chrámečkem, zabručel čta (starosta). — Dobrá dekorace ib. 42, 9.

chvilčička f.: Pospí, uplakánku, jenom chwjľčičku(!) Čechoslav 1824, 393 a, 15.

chvilečka f.: Nadála jsem se několika pěkných chwjľček(!) Div. z och. 86, 22.

+ *chybička* f.: O jak ráda my děvčata promijíme tisícerych nezpůsobů tauto chybičkau (= žárlivosti) ve světě zplozených ib. 82, 16.

¹ V dalších ukázkách označují slova, pro něž má Jungmann ve Slovníku doklad z doby pozdější, než jest doklad Markův, hvězdičkou*: má-li Jungmann heslo bez dokladu nebo jen z usu, dvěma hvězdičkami**: třemi hvězdičkami (***) poznamenána slova, při nichž má Jungmann doklad jen z Marka; křížek + upozorňuje, že Jungmann nemá vůbec ani hesla pro uvedené slovo. Ostatní slova — nijak neoznačená — uvedena buď pro zajímavost nebo proto, že Jungmann má pro ně doklady jen z doby nové. — K odkazům na jiné slovníky (Veleslavina, Dobrovského atd.), jež má Jungmann ve svém Slovníku, tu nepřihlížíme, poněvadž jsou to vesměs slovníky bez dokladů.

**** knižečka** f.: Před 20 lety psal (senior) proti divadlu knjžečku ib. 53, 4.

kočička f.: viz *nevěstinka*.

+ **kočík** m. (malý kočí): auzkost těchto kočkůw jest větší nežli strach pěších chodcův ČČM. 1840, 306, 42.

kochánek m. viz *dušenka*.

+ **krasavička** f.: Slaut Čechy nebude nám žádnau více hanau, a z našich Kráfawiček(!) Slovenky se stanau Nové bás. 5. (1814), 118, 20.

křídélko n. viz *motýlek*.

+ **krotinký** adj.: Sličná jako anděl je (žena), Krotinká co nemluvně ib. 5. 97, 24.

+ **krutenko** adv.: vždy naše svatá Rus brala vrch, ačkoliv to někdy chodilo kruto krutenko! ČČM. 1832, 222, 20.

+ **lepoučký** adj. (nedůkladný, ale na pohled pěkný): Tím způsobem zůstává jeho (řemeslníkův) výděleček téměř na jednom stupni státi, ať lepauckým dílem málo nebo důkladným mnoho vyzískal ČČM. 1840, 304, 29.

lwík m.: Právě tak odrostlý lwjk matku a daupě opauští Hlasatel 2. 1807 428, 6.

+ **lyžka** f.: Když je (Tunguzy) po dvou letech zpráva došla, že Francouzové dobyli Moskvu, chtěli na lyžkách se vydati Moskvě na pomoc ČČM. 1838, 244, 26.

+ **manželek**, ***** manžilek** m.: Pro mne (Horníkovou) by jste(!) bez toho se nehodil (Vosva) za manželka Div. z och. 65, 23; Co ale, kdyby tvůj manžjek od tebe odšklaub! Omylové 12, 26; když jest manžjek na honbě Div. z och. 135, 19.

**** mekkounký**, adj. viz *dušenka*.

milounký adj.: můj milaunký příteli ib. 137, 19.

mostek m.: Na silnici vedlé mostku vidím člověka ČČM. 1832, 221, 7.

motýlek m. (o muži, obletujícím dívku): až přijdu (Laura) za panoše ustrojena, tu teprv si, moteylkowé, dejte pozor, by jste(!) krjdelka(!) o můj plamen si nepřipálili Div. z och. 84, 21.

mráček m.: Ani mráčku potutelnosti nezjevovalo se v pěkných velkých očích (Lauríných) ib. 149, 3.

mužiček m.: ta maena mi říkala mužičku(!) Omylové 46, 19.

**** Němkyňka** f.: jedno abyste se své Němkyňce nezošklivili Slovesnost 1820, 273, 31.

+ **nevěstinka** f.: Proč pak utíkáš (praví Bursa Afanazii), má kočičko, milá newěstinko Div. z och. 135, 8.

+ **novorozeňátko** n.: (duch zločince) vysrkuj krev z noworozeňátek Jindy a n. 1833, 134 a, 19.

**** nožička** f. viz *rčení*.

**** nožka** f.: (až se) autlá nožka k sídlu lásky zblíží Prvoťiny 1814, 28, 27.

obydlíčko n.: Snad (pozůstalo umrlci) nějaké vymíněné obydlíčko Čas. kat. duch. 1828, 123, 25.

**** očičko** n.: Taková novina mne hrubě nepotěšuje, odvece Afanazia, s potupenýma očkama se pejřic Div. z och. 56, 16.

očko n.: Očko (pacholete) po mamince charpy barvu má Čechoslav 1824, 393 a, 8; to jsi sama (Luciana), ta výtečnější půlka mne samého, mých očí jasné očko! Omylové 1823, 35, 8.

+ *ochechulka* f. (mazlivě): O nelákej mne (Antifola), prostomilá ochechulko (= Luciano), svým kauzedním líčkem ib. 34, 15.

**** osobička**, + *osobinka*, ***** osůbka** f. (krátká úloha divadelní): Co nejdříve dám mu (Vosvovi) ke hře ofobičku tak čiprnau(!), jakož ji jedno slabá jeho schopnost snese Div. z och. 22, 6; Jest to (Ligny) prostomilá, pěkná, kratičká ofobinka (kurzes Röllchen) ib. 35, 8; naučte se (herci) svým osobám a osůbkám nějak rádněji (Rollen und Röllchen) ib. 111, 4.

+ *panstvíčko* n.: Pan Bursa má dvě pěkná a na čisto vyplacená panstvíčka ib. 17, 23.

**** pejsek** m.: (stařec) vymyl oči svému peysku ČČM. 1832, 221, 14.

+ *pojednáníčko* n.: Tu mi připadlo, nebylo-li by úhodno vám (seniorovi) nějaké pagednáníčko o té plácanině (Bayardovi) sepsati (kleinen Aufsatz) Div. z och. 70, 11.

pokojík m.: (v Petrohradě) sem(!) za dva pokogjky v druhém patře měsíčně 70 rubů(!) platil ČČM. 1840, 302, 31.

**** postélka** f.: a já je (Antifol vlasý Lucianiny) zvolím za svou postélku Omylové 34, 19.

**** potěšeníčko** n.: dívka seděla si tak, jako by líbezné potěffenjčko očekávala Div. z och. 75, 13.

pracička f. (malá práce): Těší mne, že se vám (starostovi) má pracička zalibuje, dí referendár (meine Versuche) ib. 94, 5.

přítelíček m.: Ale řekněte mi, milý příteljčku, kterak jste, jsauce juristem, přišel k theologické učenosti? ib. 68, 8.

**** prsteček**, **** prstíček** m.: rytířský kraj ti (Eduardovi) pěkně sluší, zašeptala Afanazia, svým prftjčkem jeho gumau nalepené čiperné kníry hladíc ib. 145, 11; V bělaunkém loktě (Lauřině) ležela kytara, růžové prftečky pobrnkovali(!) strunami ib. 75, 6.

**** průbička** f. (zkouška divadelní): O několik průbiček bude arcí více (ein Paar Special-Proben) ib. 36, 8.

**** psaníčko** n.: (starosta seděl) ve své písárně(!), před sebou máje tři dosti hrubé balíky pfanjček ib. 46, 3.

+ *raničský* adj.: Již od raničkého rána haulely se nesčíslné tlupy národu na obau břehách řeky Nevy Světozor 1834, 202a, 44.

**** rolka** f. (malá úloha divadelní): Jest to věčná škoda té rolky (das Röllchen) Div. z och. 60, 28.

ručička f.: Na hodném řediteli všecko záleží, zahláskovala panna Vilíkova(!), bilau ručičkau starostovi hladíc tvář ib. 31, 16.

ručka f.: To jsau arci nevhodné listy! dí Afanazia zamyšlená, bílau ručku svau k pěknému přičině čelu ib. 50, 22.

+ *růvek* m.: Už se popíná travinami růvek Krok I. 2. 1821, 35, 21.

** *rýmek* m.: Že se nám ten rýmek dává, jen se k větší muce stává, leč že báseň w rýmku leží; špatné báseň s rýmkem běží Čechoslav 1825 211 a, 3.

selátko n.: selátko se už přičmůduje Omylové 14, 21.

** *sestřička* f.: nad tím se, milá sestřičko, upokoj ib. 11, 15.

** *sklenka* f.: I mrtvým sklenku hujte! Div. z och. 28, 22.

+ *sladičce* adv.: Máte dobře, pane starosto! zašvitořila fladičce, panna Vilíkova(!) ib. 18, 28.

+ *sladičký*, ** *sladinký* adj.: Jest-li opravdu tak sladičká (úloha čarodějnice), jakož jste ji oslazovali, tedy snadno kdosi jiný se pro ni najde ib. 48, 28; Má sladinká lubičko! Omylové 35, 1; Bayard pospíšil do oblekárny, aby řetěz řádu sv. Michala, na nějž byl w sladinkém hovoru (= s milenkou) pozapomenul, v rychlosti na brnění nahodil Div. z och. 147, 10.

snadničko adv.: jamby se snadničko pamatují ib. 137, 17.

+ *společek* m.: (Při vytažení opony se objevili milenci v objetí; Vladar jim připomenul, že už je opona nahoře.) Tu se teprv společek roztrhl a zmizel (Das Pärchen) ib. 161, 18.

** *staroušek* m.: Opravdu a z opravda(!), náš starauffku ib. 159, 26.

** *staruška* f.: I zvali mne (venkováka) k wistu, kterýmž se v pobočné komnatě bavily některé dělné starušky a jich někdejší ctitelové ČČM. 1832 79, 10.

** *stebélko* n.: Tahejme stebélka o to, kdo starší Omylové 82, 5.

šrámek m.: Kučera raněn na rameně, Vosva na levém líci dostal šrámek (eine leichte Streifwunde) Div. z och. 156, 17.

tlamka f. viz *hubka*.

travka f.: (stařec) čistau trawkau vymyl oči svému pejsku ČČM. 1832, 22, 13.

+ *tvorek* m.: O hrdý nedospělče, tworku nestatečný (= člověče)! Nové bás. 5. (1814) 137, 17.

+ *úklonka* f.: Rozlaučiv se (Vosva), ... kobrtal vítěznými hlavy úklonkami po příkrých schodech dolů (mit triumphirendem Kopfnicken) Div. z och. 74, 29.

ústka pl. n.: Skorem vtiskl (Vosva) žhavé políbení na studená auftka Afanazie ib. 57, 4.

** *uzičký* adj. (uzounký): mezi tím, co jsme zkusili, a tím, co napotom nám zkusiti, jest uprostraněno krátké mžiknutí, kteréž přítomností zoveme, jakési uzjcké pomezi pojednau překročitedlné (v textu: vzjcké — opraveno v omylech tiskových) Slovesnost (1820) 285, 13.

**** věchétek** m. (zde: dopis, psaní): budau to wěchýtkowé od Horníkovy(!), od konrektora a přemilé Laury (die Wische) Div. z och. 47, 4.

+ **viníčka** f. (z vina): dejme i tomu, že bys i neměl ani winičky na sobě (člověk)! Šestero 23, 16.

**** výděleček** m. viz *lepoučký*.

***** výkvětek** m, (umělecký kousek): při vaší (Horníkově) skumnosti a divadelním umění lze vám poznati, že se z toho převzácného zlosyna (Paola Manfrone) utvoříti dá (na jevišti) výkwětek (Kunstwerk) Div. z och. 62, 20.

***** výtrusek** m.: (Goethe) se domnívá býti Dalai Lama celé říše, jehožto výtrufky vždy se hodí za libadla věrným klanitelům jeho (Excremente) ib. 25, 5.

* **zápisek** m.: Mosie M(a)rabu svěřil se všem potají, ... že se chce vrátiti do Francouz a tam chce vydati své zápisky o Rosii ČČM. 1832, 79, 25.

***** zezulička** f. (o milé dívce): Aha, tu ji mám, svau zezuličku (= Afanazii), koktaje, šel (opilý Bursa) brzy na levo, brzo na pravo se zváživ Div. z och. 135, 4.

***** zezulka** f.: Ale kde pak je Afanazii konec? Kde pak asi je ta hezká zezulatá zezulka ib. 134, 30.

**** zlatinký** adj.: Je-li pravda, zlatinka děvusko? Div. z och. 126, 2.

+ **ztichaunka** adv.: ztichaunka přicrnkolily se dvě stříbrné ostruhy ib. 121, 22.

***** žertíček** m.: ten žertjček nebude bez peněz (Omylové 32, 15; proč bych ten veselý žertjček sobě tak hrozně břemenil Div. z och. 55, 18.

(Příště dále.)

Husových „Devět kusův zlatých“ a jejich rozbor od Petra Chelčického.

Napsal František J. Ryšánek.

(Dokončení.)

Flajshans v uvedeném článku viděl v nově objevených ruk. a v latinském textu C svědectví, že Husův text obsahoval patrně asi jen stručnou formulaci jednotlivých kusů, nikoli však jejich »motivaci«. Není prý možno ani určitě říci, že by text té úpravy, jak jej otiskl Erben podle ruk. Pařížského, text rozšířený výklady, vyšel z ruky Husovy. Těmito pochybnostmi loučí se Flajshans s názorem, že Erbenův text obsírnější jest recense Husova, ale dále se věci neobírá. Mínění, že autorem obsírnějšího textu jest Hus, zakládá se na zprávě ruk. Pařížského. Ale to jest pozdní přípisek na okraji a jest správný potud, že tu skutečně Kusy Husovy jsou. Jsou však také rozborý jejich, neboť motivacemi výklady připojené nejsou, jak ukážeme dále. dilem Husovým?

První článek ukazuje, že dáti halěr za života jest lepší než po smrti množství zlata. Autor průpovědi klade větší váhu na konání dobrých skutků za živa nežli na odkazy po smrti, ač ani těm samozřejmě neupírá úplně záslužnosti, nýbrž ukazuje jenom, že jejich hodnota jest menší. Autor srovnání, Hus, nemohl míti za nic dobrodiní učiněná odkazem, neboť pak by nemělo smyslu zdůrazňovati drobný skutek křesťanského života proti něčemu planému, naprosto nezáslužnému. Hus sice učil, že po smrti se nic nezasluluje, ale trest se ukračuje službami za duše v očistci. Co bylo řečeno zde o prvním kuse, platí zajisté o všech ostatních; autor kusů to, co je sice zdánlivě větší, nákladnější, pokládá pro království boží vskutku za méně záslužné, ale nikoli za naprosto nezáslužné; vždyť jinak by to byla, jak Hus říká, »comparatio impropria«.

Přihlédneme-li však k rozborům hesel, vidíme, že skutek uvedený v prvních částech průpovědi se většinou schvaluje, uznává, ale o skutecích, nad něž se staví, uvedených v druhých částech průpovědí, se v rozboru, výkladě dovozuje, že jest to věc nejistá, věc Bohem nepřikázaná, zámysl bludný lidský, marnost; něco, o čem není žádné jistoty; co se zdá něčím, ale nic není; co není v moci člověka; čeho Bůh nepřikazuje. V rozporu s původcem hesel, který neupíral záslužnosti těm skutkům, pokládá je vykladatel namnoze za bezcenné, nerozumné, svou vůli, jde tedy dále nežli původce článků, Hus. Byl-li tedy autorem kusů Hus, a není příčiny, jak bylo ukázáno, o tom pochybovati, nemohl býti spolu též původcem výkladů článků v ruk. Pařížském, jediném, v němž jsou obsaženy.

V kuse 7. se vykladač kusu rozhoduje ve smyslu docela opačném, než co článek hlásá. Průpověď dí, že kdož nižádného nesoudí bláznivě, více Boha uctí, nežli by byl pečen na roště. Autor výkladu tvrdí však proti tomu, že vyznávati jméno Ježíšovo, trpěti pro ně mučení těžké a smrt ukrutnou jest přece čin záslužnější, nežli negativní stránka, neposuzovati křivě nikoho, a proto mučedníku má býti přidáno více milosti i víry k Bohu, více zásluhy pro život věčný. Kdo vyřkl paradox, nebude přirozeně hned článek svůj výkladem bořiti a nebude říkati, že jest o to spor.

Také v článku šestém jest patrný rozpor mezi původcem jeho a jeho posuzovatelem: Kdož sobě pána Boha draží (dráže váží) nade všecko stvoření, učiní pro spasení své více, než by zaň prosila matka Boží se všemi svatými. Autor článku sice klade důraz na oddanost do vůle Boží, ale neupírá, že by přímluva svatých neměla vůbec nijaké účinnosti. Dí-li vykladatel: »Protož zdá se, že by ty řeči něco byly, vložiece v to matku Boží, ale nic nejsou«, popírá-li vůbec platnost přímlyv svatých i matky Boží, jest v tom svědectví, že autorem výkladu nebyl Ilus sám. Učení Husovo o té věci máme doloženo, na př. ve spisku »De

fidei elucidatione« (Op. I. (1558), fol. 51^b), kdež se Hus brání proti soukromým i veřejným utrhačům, jako by prý popíral přímluvy svatých (quod ego negarem sanctorum suffragia); o P. Marii, užívaje slov Bernardových, dí: de cuius plenitudine... accipiunt universi aegri curationem... peccatores veniam« a nazývá ji prostřednicí, třeba s omezením (mediatricem, sed per mediatorem Christum). — Také v Dcerce (Erben III, 121): »Tak pros svatých, ať jsou pomocní« atd.; v Provázku Erb. III, 158: »První (naděje) pomoci položena má býti v svatých, ale druhá v samém Bohu«. Hus máje takové mínění o přímlovách svatých, nemohl za nic nevážití přímlov P. Marie.

Ve výkladě kusu našeho (6.) se praví (Pař. 250^a^b): »Kterak matka Božie se všemi svatými <zaň> prositi bude, jehož Bůh pro jeho hříechy zatratiti chce? *Musí býti matka Božie mající vůli odpornou proti bohu. Ona chce, aby ten spasen byl, kteréhož Bůh zatratiti chce.* A tomu věřiti nepodobné jest«. Tento názor nelze přičítati Husovi, byl by to anachronismus; vykladatel tu užívá důvodu, jenž se vyskytl v době mnohem pozdější, důvodu, jehož původce máme dosvědčena. Víme také bezpečně rok, kdy argument tento byl pronesen ve při o přímlovách svatých. Jest to rok 1431. Tehdy, podle svědectví Rokycanova (Ruk. Kapit. D 88 fol. 232^b): »Dixit eciam episcopus Thaboritarum (= Mikuláš z Pelhřimova, Biskupec): »*Si sancti intercederent pro nobis, non essent [232^b] cum Deo unius voluntatis, quia intercedendo pro peccatoribus, quibus Dominus irascitur, non se uniformiter cum Domino gererent in voluntate.* Sed ad hoc respondemus, quia...« Tých argument Biskupcův čteme v Confessio Taboritarum (Lydius 236—237) a v Chron. Taboritarum v Biskupcově odpovědi na třetí vinu. Höfler 630: »Ex quibus apparet simplicibus, *quod sancti misericordiores sint Deo et adhuc quem ipse condemnaverit, illum ipsi adhuc a damnatione suis intercessionibus liberant* Dei quodam modo mutantes sententiam, quam fert in peccatores et hoc specialiter de Beata Virgine, quidam praedicant dicentes... Ex quo ulterius simplices aestimant, quod sit *inter Deum et sanctos exutos corpore difformitas voluntatum ita quod, cui ipse indignaretur, ipsi eidem non viderentur indignari... sed sic de sanctis sentiendum non est: esset autem de eis sentiendum taliter, quando sancti exuli corpore difformis essent voluntatis a voluntate Dei et secundum acceptionem personarum et munerum cum peccatoribus circuirent ipsis sine Deo ex speciali gratia proficere, quod minime est dicendum...*«

Zjištěním této skutečnosti, že ve výkladech kusů nacházíme ohlas sporů let třicátých XV. stol., a myšlenky mají také svou dobu, vyvrací se názor, že by text ruk. Pařížského mohl pocházeti od Husa, nebo z doby Husovy.

Že původce kusů a jejich vykladač jsou jistě dvě různé osobnosti, o tom dá se vybrati i ze spisku samého bezpečně svědectví,

neboť vykladač mluví o autoru kusů, Husovi, v osobě třetí. Tak při kuse šestém čteme: »A že *die* tuto, že kto miluje boha nade všecko stvoření« atd., následuje parafrase 6. kusu, »tu jemu nepřileží v tom boha ctíti« atd.; tedy polemika s autorem kusu. Kdyby byl výklad kusu od Husa, nebylo by tu *die*, nýbrž *diem*, jako je v Provázku (Erben III, 161): »A *dím*: »řádem«, neb ač sůdce atd.« nebo Erb. III, 166—167, kdež několikrát Hus, dovolávaje se slov svých dřívějších, říká »A *dím*«,... »třetí *dím*...«, »páté *dím*«. — Podobně při rozboru a kritice kusu 8. praví vykladač: »Než že tuto *die*, že více..., *tomu jest snadno věřiti*, nebo...« — Při kuse 7. už to není tak patrné: »Než pak tato pře, ještě *se die*, že takový, jenž nesúdi« (cituje se příslušný kus) »o tom pře jest«. Vykladač ve věci má mínění odchylné, odtud mluví o *při*, a tvrdí, že trpěti smrti jest více než nesouditi bláznivě, tedy opak článku; záslužné jest podle vykladače obě: »Tuf spolu mieti budú, ale mučedník více slávy.«

Nesrovnalosti, že se ve výkladě kritizuje proslovená myšlenka, článek, všiml si již Gebauer (List. fil. XXIX, 1902, str. 423), ale vysvětloval věc tím, že Hus pracoval »podle vzoru a pramene cizího«; praví v 5. pozn.: »Že tu jest vzdělání myšlenek cizích, vysvítá z kusu osmého,¹⁾ v němž takorůzka kritika předlohy se ozývá«. Výklad Gebauerův jest nemožný, poněvadž, kdyby Hus byl dospěl k názoru, jaký se jeví ve výkladě kusu, byl by sotva kusy, aspoň ty, o nichž pochyboval, jsou-li správné, z pramene cizího vybíral. Věc se má zajisté tak, že Hus oněch devět hesel praktických sestavil a někdo jiný jejich hodnotu a oprávněnost přezkoumával, ale namnoze se značně od Husa názory svými již lišil. Hus sám to jistě *nemohl býti a nebyl*.

Negativní výsledek však nás plně nemůže uspokojiti; chceme věděti, kdo jest skutečným původcem těch rozborů. Jest jím, jak chce dále dokázati, *Petr Chelčický*.

Spisek o Devíti kusích zlatých Husových, jejich výklady, dochoval se nám, jak bylo řečeno, v jediném dosud známém rukopise XV. stol., jenž však sám podle opisovačských chyb jest opisem předlohy starší o něco. V rukopise tom rozeznávaly se dosud čtyři části: 1. Štítný (Řeči besední) t. zv. Pařížský, 2. Chelčický Pařížský, 3. Hus, 4. jiné spisy neurčené, a říkalo se, že jest to codex mixtus. Mé mínění jest jiné; není to codex mixtus, nýbrž jsou to všecky spisy Chelčického, a to buď samostatné nebo jím vzdělané podle spisů cizích. Mezi Chelčického vzdělání spisů cizích patří Řeči besední, kromě části »O sedmi hlavních hříších«, již jest pokládati za samostatný spis Chelčického proti poslední části Štítného Řeči besedních, vzdělané podle známého spisku »De conflictu vitiorum et virtutum«. U Chelčického jest tu znamenati jen slabý vliv, na začátku, a sem tam nějakou myšlenku z díla Štítného.

¹⁾ Asi omyl místo sedmého.

ného. Chelčického jsou také ostatní spisy, jak jinde ukáží, dosud neurčené; Chelčického jest také vzdělání Markoltovy obrany a Chelčický také rozbírá tu Devět kusův zlatých Husových. Spisek tento nachází se tu za spiskem »O tresktání srdce« a před Výkladem na kap. 14. epištoly Pavlovy k Římanům, pojednávajícím o postu, jež rovněž pokládám za spis Chelčického, jak časem dovodím. Už toto sousedství samo činí pravdě podobno, že i rozbor Devíti kusův zlatých jest dílo Chelčického. Ale můžeme shledati pro autorství Chelčického důvody ze spisku samého. Shodami myšlenkovými a výrazovými s bezpečně pravými spisy Chelčického dá se prokázati domněnka naše.

Spisek náš není sice velký, u Erbeny necelých pět stránek, a autor nerozhovořuje se příliš o jednotlivých kusích, leckde s uctivou zdrželivostí pronáší svůj nesouhlas, ale stanovisko jeho přece bývá někde i ostře vytčeno, takže možno bezpečně z jeho názorů a projevů, máme-li zření k formální stránce, stanoviti, že autorem jest Petr Chelčický a ne někdo jiný.

Už celkovým rázem svým odrážejí se rozborů od kusů samých, vane jimi docela jiný duch. Kusy samy předpokládají víru v očistec a jakousi záslušnost služeb zádušních, platnost přímlov svatých, prospěšnost asketického trápení těla. Ale náš vykladatel chladně a důsledně zamítá vše, co není přikázání boží, co není zjevně v Písmě ukázáno, co není »víra«; neuznává nijakých, sebe starších obyčejův a řádů církevních, pokud nemají základu v Zákoně Kristově. S tohoto hlediska schvaluje, omezuje, opravuje, oslabuje i popírá, co jednotlivé kusy doporučují, měří vše Písmem. Písmo nic o očistci neukazuje, proto jest mu naděje v očistec skládaná nejistá, přímlovu svatých a P. Marie jsou neúčinné, neplatné, neboť jich není; asketický život, zvláštní trápení těla, bičování atp. umrtvování není záslušno, poněvadž to není přikázání Boží, nemá základu v řečech božích, v Zákoně Božím, jest jen zámysl lidský bludný. Tyto názory nápadně shodují se s názory Petra Chelčického, jenž v mnohých věcech shoduje se s tábořským učením (ukázal jsem už na Biskupcův výrok o přímlovách svatých); ale že to není někdo jiný, než Petr Chelčický, dokazují nám formální shody s jeho spisy, neboť shod co do jazyka, výrazů, obrátů i neobratnosti slohové dá se ukázati velice mnoho.

Při výkladě kusu prvního dí vykladatel: »A toho (= 1. kusu) můž snadný rozumi býti« a schvaluje před smrtí zasluhovati, po smrti ani sám ani skrze jiné nemůže zasluhovati. »*Nejistě po smrti rozkazuje rozdávati ty věci, kterých s sebou pobrati nemůž*, a, by mohl jimi vlásti, nedal by jich pro Bůh, ale spíše by jich více *přidobyl*...¹⁾ Nebo po smrti rozdávání svatokupei na očistec sú uvedli; protož po smrti nevieme, by se slíbil kto

¹⁾ Slova *přidobyl*, jež vydavatelé Chelč.-Post. nahradili novějším »*přishromažďovati*«, užil Chelčický v Pař. 115*

Bohu, by celý svět zaň dali«. Věci těch se Chelčický často dotýká; upozorňuje na místo v Post. f. 280^{ab}, kdež i slovně vyjádření se shoduje s citovaným úryvkem: »Hned polovici zboží dobrého pro Buoh chudým podal, nečekaje postele smrtné, aby ono strakám, ono vranám (= klášterníkům a kněžím) *rozkazoval nejistě*, jak někteří, *čehož s sebou pobratí nemohú*, tiem Boha ctíti chtí. Ale Zacheus mužně hned polovici chudým dával, ne kněžím utylým, aby za něj po smrti žaltáře řiekali«.

V Husově Postille (Erben H. II. 413) není na příslušném místě výkladu tohoto smyslu, ač by spíše měl býti, kdyby byl Hus autorem výkladů Kusů. V Svatokupectví Hus nepřeje sice také »věčným almužnám«, neb »pán Ježíš, apoštolé a jiní světí almužen věčných nestrojili« (Novotný, Svatok. 115), ale u Husa jest příčina toho jiná, že totiž ti, kdož si vzali na sebe poručenství těch almužen, drží je až do smrti, poručí jinému a ten zas jinému, až z almužen nic nezbude. Hus netvrdí, že by almužny byly bezcenné, vykladatel náš však prohlašuje, že jest nejisté, kdo ví, slíbí-li se Bohu. »Živému jest řečeno: „Což móż ruka tvá,¹⁾ to dělaj!“« srovnej se Sítí 230^b: »Protož tato jest řeč *zde přebývajícím*, dokavadž čas...«

O očistci měl vykladatel příležitost promluvit při rozboru pátého článku (»Ktož jednu slzu za své hříechy umoří, ten více... prospěje, nežli by po smrti tolik plakal, až by jemu z očí dvě řecé tekle«). Ohlas tohoto článku Husova s výkladem nachází se také u Rokyany, jak upozornil P. Haškovec (L. filol. 1902, str. 155), v rukop. Bechyňském (B 24), fol. 545^b (»A viz, hledal-lis Boha, když zde unoříš jednu slzu nad tiem zlým, ta slza víc tobě zaslúží, než by tisíc let byl v očistci po smrti; neb zde ta slza móż zaslúžiti stupeň milosti Božie, ale tam nemóż sobě člověk ničehož zaslúžiti znova«), ale náš vykladatel jde dále a dí: »*Pakli nezaslúžile pláčie, tehdy darmo pláčie a nic nevypláčie*«, popírá vůbec všelikou účinnost muk očistcových, nejen, že se jimi nenabývá nových zásluh, a hlásí se tím k těm, kteří pochybují o platnosti služeb za duše v očistci, jak plyne ze slov jeho: »*Ale o těch nenie nižádné jistoty, kteří tam cizieho vykúpenie hledaj*«, a popírá tedy vůbec asi existenci očistce. Výklad souhlasí však v cizí přímlově s výroky Chelčického, na př. Post. 247^a: »Protož z toho Písma i z jiných vybírají, že *viera živých* prospievá mrtvým v třetím pekle, v očistci... *ale to jsú nejisté řeči* o viefie cizie, když každý své nemá. Nebo pán die: »*Viera tvá*«, ne cizí, »*zdráva tě učinila*«. Protož o mrtvých *nenie jisté*, kteříž jsú zde v pravdě viery živi nebyli a v pravém pokánie před smrtí nejsú nalezení, aby cierkev římská z pekla jich dobyla *svú věrnú a*

¹⁾ Citát z Eccl. IX. 10 je často u Chelčického, věrně nebo neúplně, jako zde: Post. 91^a, 262^a, 205^b, Pař. 205^a, Kap. 65^b a j., obyčejně s podobnými výklady jako při 1. Kusu.

svými mšemi svatokupeckými... Tehdy *v pekle neprospějí mše svatokupecké* těm, ješto zde zameškali skutky spravedlivé činiti a pokání pravého; musí *sami* své břímě nésti... 247^b. Protož, bude-li milostivý buoh ráčiti, dáť jestě znáti lidem pravdu svú i jich *nejisté řeči*, kteréž tvrdí proti Písmu božskému, jenž die: »Spravedlivý muoj z viery živ jest, a vytrhne-li se z nie, nebude se líbiti duši mé.« Kterak tehdy těm, kteří jsú zde z viery živi nebyli, *viera cizie po smrti prospěti muože*? Protož řeči božie pominúce a rozprávěti to živým lidem a mrtvé *ujistiti spasením skrze vieru cizí a skrze peklo*, i kto muož tak škodně lháti lidem, jako ti básnotvorové lhú?« Také v Kapit. 439^a: »A dobře die: »Čijte na sobě«, aby se nížádný neupriemě nevymlúval, chtě to na jiné vložití, aby někdo za něho čil nesnáze, práce, trpenie, nedostatky, jako blud papežův uvedl jest to na svět, aby *skrze cizie náboženstvie a skutky dobré* spasenie hledali, aby jiní za ně činili...«. Pař. 274^a. Též ti, ješto jsú nikdy prikázanie nepoznali a vždy skutky zlými přestupovali, pokánie pravého nečinili jsú, ti věrie a držie, že po smrti v třetiem pekle vyčistěni budú od hřiechův a potom že do nebe pójdu. Kde jsú tu vieru vzali mistří a kněžie, na domněniech svých <skovanú? v tom jsú je ustavili a oni také po nich se domnievají. *ale jistoty z viery nemají o nížádném takovém, by se v pekle očistiv šel do nebes.*«

Pochybnost ta v našem výkladě zaznívá také z věty: »Pakli řkú, že v očistei pláćie, *z něhož vyjítí mohú*«, k níž připojuje se dvojí možnost: »a jestliže zaslúžile pláćie, tehdy pokánie činie a tam čas ku pokání mají«, což bylo však vyvráceno biblickým výrokem, že tam není času ani místa pro zásluhy a proto dodává vykladatel: »Pakli nezaslúžile pláćie, tehdy darmo pláćie a nie nevypláćie« — věta, jež dobře se hodí k Chelčického způsobu vyjadřování i uvažování. Mnohé důvody-citáty biblické, zde vetkané i jiné, má Chelčický ze zbrojnice tábořské, většinu jich nacházíme u Wyclifa (IV. Sermones, str. 251), ale postup myšlenek a způsob jejich podání je Chelčického. V našem výkladě se praví: »*Zde miesto a čas jest*... Ale tam ani *skutek zaslúžilý* (ohlas bibl cit.: Eccles. IX. 10, kdež jest pouhé *opus*) ani múdrost ani uměnie <bude>... Protož *najlépe jest věřiti*, že »nynie čas vzácny jest a dnové spasenie sú« (= II. Kor. VI, 2) a že »ti blaženi jsú, kteříž v Pánu Bohu umierají, jimž jest řekl duch, aby odpočinuli od svých prací a skutkové jich jdú po nich« (= Apoh. XIV, 13). — Srovnajme s tím postup výkladu v Sítí f. 230^b—231^a: Protož *skutkuov zasluhujících* již tam nemají... *A tak již věříme*, že *zde miesto a čas* k zasluhování a tam k odplatě. A tak jest pověděno (Apok. XIV, 13): »Blaženi mrtví, kteříž v Pánu Bohu umierají, neb řekl jest duch jim, aby odpočinuli od svých prací, neb skutkové jich jdú po nich«, to jest, odplata za jich skutky jde v jich záhubie... Protož tam lidé mrtví prospěchy větčiemí

<než> živí stáli-li by, nemohly by ty řeči pravé býti: »Dokavadž máte čas, číňte dobré ke všem« (= Jan IX. 4). »Nebo mají-li tam u větší prospěchy vjíti dobrých skutkuov, tehda by jim tepruv čas nastal k nim po smrti; ale že tam času není k nim, zde jim čas před oči klade k děláni dobrých skutkuov«.

Nekladu ani tak důraz na shodu v citátě, ač i to není bez významu, jako spíše na pochod myšlenkový, osnovu a zvláště na závěry podobné: »*A tak již věříme, že*« (Post) a »*Protož najlépe jest věřiti*«. Úvaha v Postille na konci odpovídá podobné úvaze ve výkladě našem o pláči. Citát z Pavla čteme při podobných výkladech v Pař. 144^b — V Síti čteme sice »skutkuov zasluhujících«, ale slova »*zaslužilý skutek*« má Chelčický také, v Síti 3^a; samo »*zaslužilý*« a »*nezaslužilý*« (= záslužný) jest také v Olom. 181^a (Nor. 221,^{b.2}), Post. 62^b (Nor. 217,^{b.2}). K větě: »*A kohož spravdnost božie zastihne bez pokánie*, tam věčný pláč...« srovnej Nor. 271. b. 1 (= Klem. Výklad ev. Jan.): Pakli kto *zastižen bude* hodinou smrti v kterém hříechu smrtdlném *bez pokánie*... strach jest, aby...

Při výkladu druhého kusu činí vykladatel rozdíl mezi přestupníky přikázání božích a těmi »*ješto stojie v přikázani(!) božích*«. O prvních dí: »na těch kteří sú přestupníci přikázání božích a stojie v hříšiech smrtdlných, nemož nižádné zaslúžení ani které utrpenie Bohu se libiti ani slovo protivné strpěti ani veliký les metel o hřbet sobě zbiti ani se pro bůh dáti upáliti. *Die s. Pavel* (I. Kor. 13, 3): »*Bych dal tělo své na utrpenie, že bych hořal a milosti neměl, nic mi platno není. A milosti božie nižádný nemož mieti, ktož přestupuje přikázanie božie*«.

Týmž způsobem dovodí při postech, jež jsou také druh utrpení jako mrskání a snášení slov protivných, v Post. 77^a: »Ale že sú prokleti před Bohem pro tak mnohá přestúpenie zákona jeho i s tím takovým postem, toho ani vědí, ani jim to na mysl vstupuje. Ale že *die s. Pavel*: »*Bych dal tělo své na utrpení, tak že bych hořal, a lásky neměl-li bych, nic mi platno není*«. A lásky boží *nižádný nemá, ktož* nedrží každého *přikázání božího*; neb svatý Jan die: Nebo láska jest, abychom chodili podlé přikázání jeho.«

Při tom jest si všimnouti zvláště, že doslovnost jest nejen při citátu biblickém, ale i ve větě následující, jež jest ovšem také ohlas biblického citátu (I. Jan 5. 3: Haec est enim charitas Dei, ut mandata eius custodiamus) a v Post. 233^a jest parafrasována slovy: »milosti božie mieti nemuož nižádnú stránku, dokudž jej (Zákon boží) přestupovati chce«. Že při Kusech jest užito slova »milost«, v Postille Chelč. »láska«, jest tím, že vydavatelé Postilly modernisovali jazyk; na místě druhém z Post. citovaném »milost« ponechali. O »spálení« doklady další ještě podány budou dále.

O druhých, *»ješto stojie v prikázani<ch> božích«* (srv. Post. 181^b) a tak v milosti božie, že by na těch¹ lépe se líbilo Bohu strpenie jednoho² slova protivného, než zbitie metel o svůj chřbet velikého lesu, to by proto mohlo býti, že by z prikázanie božieho někdy měl strpěti slovo protivné a metel mnoho o se zbití z svého zámysla, jakož mnozí pobiehají těch trpení, kteréž na ně Bůh *vzkládá svým súdem* nebo svým *prikázáním*, a což sobě sami *nazamýšlejí* a zvolé nesnáží a utrpení, to chtě trpěti. Protož jedno slovo nebo více jich strpěti k vůli boží a k jeho prikázání velmi jemu líbí se. Nebo tak trpě činí vuoli boží; ale nechaje člověk těch trpení, *kteráž jemu Bůh prikazuje, i zamyslí* sobě jiná mnohá, v těch svú vůli činí, protož se Bohu nic nelíbíe.

Pro tyto názory najdeme u Chelčického dokladů velmi mnoho. Post. 77^b: Z těch řečí mōž známo býti... že se darmo zklamávají všichni lidé nemůdří, nejsúce bohu poddáni a nedržiece jeho prikázání, řečem jeho nevěriece ani jich vážíce a tak jim samým zhrdajíce, i *zamýšlejí* sobě zvláštní cestu, chtěce se jemu slíbiti svými posty a *trápeními těla vymyšlenými*. Byť pak z sebe bláznov nadělali tím trápením a *spáliti se dali jemu ke cti*, nepohledí Buoh na to, poněvadž jeho prikázání ruší a neváží jeho; a on to jich trápení jako lajno svátkuov jich váží. Nebo poněvadž člověk té službu, kteréž Buoh zvoluje a jemu prikazuje, neváží a zamítá ji, ovšem více Buoh zhrdá tú službu, kteréž hřešný zvoluje a *sám z sebe zamayslíe*, chtě tak Boha *svým zámyslem poctiti*, pohrdav jeho pravdou, jemu libú, od něho zvolenú a člověku pod pokutú věčného zatracenie prikázanú.

Post. 233^b: »Nebo maje člověk vuoli k hřešení, *by se dal na ohni pálti za hřiechy*, nenie kající...

Post. 141^a: »Protož vyznává, že těch *trápení nezvolil jest, ale člověk z svého zámysla to břiemě* na se vzal, chtě v tom milování k Bohu ukázati... Tyto věci sú pověděny o milováních *zamýšlených lidmi a domněných* na oklamání světu.

Olom. 247^d: »...ač by utrpenie tak veliká pro Boha podstúpili, že *by na oheň pro Bůh své tělo vydali*, neostojie-li v té milosti, které Zákon boží učí, nie jim nejsú platny ty milosti a velicí skutkové, *nemohú se pro ně Bohu líbiti* ani milosti jeho tiem dobytí.

Olom. 248^a: »...skrže *zamýšlená* náboženstvie a řády, kterakéž sobě zřiedí a Bohu se přičte, neslibí se pro ně, by jemu slzy po patách tekly... Ale Antikrist *stojí v přestúpení prikázání božích*. Trp, cožkoli sobě volí najtějšíeho, *neslibí se*, čině skutky, jakéž muož najslavnějšíe Bohu ke cti, plač takovým pláčem, až by sobě oči vydral, nepřijmeť jich Bůh, poněvadž se Bohu protiví všelikým přestúpením.

¹ Ruk. 248^b: na *tielech* | 249^a lepe.

² Ruk. *gedno m. gedno*

Post. 190^b: »Nebo nižádný jeho *nemuož hodně ctíti nižádnú služebností, kteréž jest on nezvolil a sobě jí (T. gie) slúžiti nepřikázal*. Protož všeliká *vymyšlenie lidská a svá zvláštnie* nejsou k tomu dostatečna, aby v nich a jimi Bohu slúžili... *neb jest jich nezvolil Buoh ani jich přikázal* ke cti sobě činiti. Ale za všecku libost voně chutnosti zvolil jest *přikázanie svá, aby v nich činiece je slíbili se Bohu a vuoli jeho v nich naplnili*.«

Chelčický i vykladatel náš uznávají utrpení za záslužná, když je Bůh na nás vzkládá svým súdeu nebo svým přikázáním, nebo přikazuje, jsou-li utrpení Bohem seslána: Kap. 256^b (s malými změnami = Ol. 170^b): »aby jich želel (t. j. děl, která na oheň vedú) a což muož, aby za ně trpěl a najvíce ta trpenie, která *Buoh vzkládá* a dopúštie na ty, které miluje: nemoc, škody, zámutky a kterážkoli bezprávie dopúštie na ty lidi.«

Ol. 296^b: A ty všecky věci, kteréž oni trpie, ty Bůh podlé svého súdu dává jim, ale ne všem zároveň.

Post. 181^b: A že se mnohé věci o pokání praví, to jest *utrpení mnohá*, posty, ... A ty věci ku pokání pravému mohou příslušet tak daleko, když první a vlastní pokánie nalezeno bude na člověku, že jest úplně srdcem i skutkem odstúpil od každého hříechu smrtného a že *stojí ve všech přikázaních božích*. Pakli toho nemá kdo, tehdy ani skrze modlitby ani skrze almužny ani skrze která utrpenie pokánie činiti muože, aniž jemu ty věci co prospějí, neb jest v hněvu božím.

O »zámyslech lidských«, »zamyšlených utrpeních« je v Post. Chelč. dokladů bez čísla; jest to pro Chelčického slovo příznačné.

Zachováání všech přikázání jako první podmínku, chce-li něčím uctiti Boha, zdůrazňuje se také ve výkladu 9. článku.

Sem také náleží při třetím kusu: »ale *zputovati všecken svět do krve noh svých, nenie přikázanie božie*, ale *zámysl bludný lidský*, protož nic se nelíbí«. Pouti zamítá Chelčický v Post. 144^b.

Rovněž při kuse 4.: »ale na *hlavě zchoditi všecken svět nenie přikázanie Božie*. A by pak bylo přikázanie Božie, byla by marnost jako i jiná a nemohl by jí Boha ctíti, ale nemož to býti, by kto na hlavě zchodil svět, nebo není chod na hlavě dán, dosti by měl silný zchoditi na nohách stranu světa«.

Ch. Kap. 65^b: »Protož z těch řečí rozum jest, aby člověk... dělal... nejprve nalezna cestu dobrým skutkům, s nimiž by se *mohl bohu slíbiti* a odplaty za ně od něho čekati; nebo protož *mnoho daremného úsilé vedú a těžkého mnozí*, že v těch skutech *mnohú a těžkú práci snesú, ano jim nikdy Bůh o té práci nepřikazoval*, než z samých lidí bludem jich uvedena jest místo služby božie. Nebo kohožkoli kto následuje v zasluhování spasení, *toho Bůh platiti nebude*, když se *jest chybil toho zasluhování, které jest Bůh rozkázal a tak, jakož jest je rozkázal*«.

Při *třetím* článku, jenž neobsahuje kromě uvedeného nic význačného, stačí jen ještě ukázat k větě: »A kdyby jemu roven byl, snad by jemu hrozil«, na podobné místo v Post. 99^a: »bratra se nestydí v tresktanie a menšieho sebe neváží a rovného sobě uhaní«.

Ve výkladě *kusu 4.* při první části, již uznává za pravou, »že to přikazuje, aby ze všech mocí duše i těla milovali se«, spokojuje se důvody - citáty z Pavla I Kor. 6, 19 a Řím. 6, 13 a přidává stručný výklad posledního: »To jest, aby skrze údy vaše, neskrocené, rozpuštěné, *moci nevzeli hříechové* u vás. Protož jest přikázanie Božie, aby všechny údy těla svého poddávali v službu Kristovi«. O poddávání údů pod rozum a v službu Bohu a nevzdávání jich v odění nepravosti hříchu pojednává Chelčický obšírně v *Řeči svatého Pavla o starém člověku*, ve výkladě to Řím. V. 21, VI, 1—18, Chelč. Olom. 129^a (Karásek II, 41 nsl.) Fol. 130^a: »Nebo ty žádosti hříechův *berú svú moc* skrze údy těla ... *pýcha a moc svú vezme* a dokoná srdce svú libost skrze takové připravenie údův«. Kar. 43: »a tak ti hříechové všichni počátek z očí vzeli sú a jsú oči *moc* a oděnie těch hříechův« atd. Výklad téhož ducha a rázu.

V kuse 6. nacházíme místo staršího »ktož sobě Pána Boha nade všecko stvoření *draží*« výraz »*draze váží*« (či *draže?*), jež nacházíme v Chel. Kap. 216^a: »aby se domnieval svět o něm, že velmi Boha ctí a jeho sobě *draze váží*«.

O výkladě kusu jsme řekli, že obsahuje myšlenku Mikuláše z Pelhřimova, ale srovnáme-li výklad ten s hojnými místy ve spisech Petrových, najdeme tu hojně shody s tím, proč není v Chronicon Táb. předlohy. Výklad zase začíná myšlenkou Petrem zdůrazňovanou, že rozhoduje přikázání Boží, Písmo. Bůh přikazuje, aby milováním a vážením sebe nade všecko stvoření byl ctěn, t. j. i nad P. Marii a všechny svaté. »A opustě přikázanie Božie, bude nepriatel Boží a *v nenávisť jemu padá*. Kterak *matka Božie se všemi svatými* <zaň> prositi bude, *jehož Bůh pro jeho hříechy zatratiti chce?* Musí býti matka Božie mající vůli odpornou proti Bohu: Ona chce, aby *ten spasen byl, kteréhož Boh zatratiti chce*, a tomu *věřiti nepodobné jest*. Než *to pravě jest*, že v nebi nepřebývá nížádná odpornost: jakož Bůh chce, tak *matka Božie se všemi svatými*. A že die tuto, že »kto miluje Boha nade všecko stvoření, více ctí Boha, než by za něho *matka Božie se všemi svatými* prosila« (obsah 6. článku), tu jemu nepřileží v tom Boha ctiti, že někdo za něho prosil, když, sám za se prosě (ruk. profy), nemož svú modlitbú Boha ctíti. Protož *zdá se, že by ty řeči něco byly* vloziece v to matku Boží, *ale nic nejsou*. *Ktož sebú Boha nectí, nemož jeho skrze jiné ctíti*«.

V Síti víry f. 222^a mluví Chelčický o nejistých přímlovách svatých takto: »Také z viery Pisma máme jistotu, že se za ty

neprímľuvajú, *kterýchž Buoh nenávidí* pro jich neústupné hřešení a nekání hřiechuov. Nebo jestliže by oni takým dobře chtěli, kterýchž Buoh nenávidí, musilo by puojčeno býti, že tomu chtí, což Buoh nechce a což zapovídá. Protož světi v nebi, jakž by chtěli tomu, což *Buoh v nenávisti má*, dobře činiti jinak, než Buoh chce, hřešili by a nebyli by světi. *A to nenie podobné pomysliti* o nich; nebo proto sú světi počali býti, že jsú o to usilovali, aby *se sjednali s volí Boží* tak, aby se nemohli pohnúti od ní k ničemuž jinak než tak, jakož vuole boží chce. Protož i doktorové praví, že světi nejsou přátelé nepřátelóm božím.«

Ve spisku »O nejistém a jistém očistci« (Pař. fol. 203): A první (t. j. základ na pisku založený) jest tento, když řkú knězie, že Panna Maria jest naše největšie naděje, jsúci milostivá orodovnice *se všemi svatými* za ny hřešné. Ač syn její neprosí za ny a chce *nás zatratiti pro naše hřiechy*, ale ona plna jest milosti... ktožkolivěk bude jie slúžiti a jejie milosti bude se modliti, k tomu sě ona ihned svú milostí nakloní a bude zaň milostivá orodovnice před synem svým a syn jie v ničemž neoslyší. Protož služež jie rádi i *všem svatým* a proste jie *se všemi svatými*, ať za nás ráčí býti milostivá orodovnice *se všemi svatými*. Tuť zakládají svú naději největší pekelníci, ješto v Bohu žádné naděje nemají... oni do pekla musie. Matka boží i *se všemi svatými* nepřijímá poct, nelúpi z nich Boha, jež toliko na Boha slušejí. Protož ktožkolivěk zakládá svú naději na přímľuvě *Panny Marie se všemi svatými* a neposlúchá Pána Ježíše ani matky jeho, ani svatých jeho a nepřestále hřeší, ten každý na piesku zakládá svú naději. Neb když umře v jediném hřiechu smrteľném bez pravého pokání, zatracen bude a *Panna Maria se všemi svatými nevyprosí jeho na věky, byť zaň krvavými slzami plakala, ale nebudeť.*«¹

V Síti 225^b »mohl by se přímľuvati za takové, ješto jsú v nenávisti boží.« — Tamže fol. 221^b: Neboť modlitba svatých za hřešné neprospievá před Bohem, *aneboť je není*. Tamže 207^a: »Buoh ztepe a světi uléčí a *tak jsú proti Bohu.*« Post. Chelč. I. 362 (114^b): »jenž jest vzal na se tělo povětrné, to jest spravedlnost myľnú, *ješto se* jediné zdá, *by byla a není nic*, jako duch zdá se, že by měl tělo, *ano nic není.*«

V Nor. 130^{a, 2}, násl. jedná o pravé a nepravé účť P. Marie a mezi jiným dí: »... že jejie přímľuva stačí každému hřešnému k spasení. *Ale tuto jest odporné*, by který hřešný měl spasení přijíti pro jejie přímľuvy nebo pro cí (ruk. *proč*) pro jiné, poněvadž ne přímľuvy sú položeny k získaní spasenie, ale viera v Ježíšovi ... a tak v zachování přikázanie jeho. *A ktož jich ne-*

¹ Rokycana (XVII D 40) 12^a. 2: Né, by to mohlo býti, že by *Panna Maria* kľekla, *plačíc krvavými slzami* prosěci za tě *se všemi svatými*, nic by platno nebylo.

*zachovává, neprospěje jemu nižádná přimluva v nebi ani v zemi... tehdy milosti a přimluvy, ješto jí Antikrist přidává... nejsúť pravé.**

Post. I. 416. »Ale poslové Antikristovi proti tomu uvodí lež na svět *skrže svaté*, chtějí hříšným více svaté učiniti dobré a potřebné nežli samého Boha, *jako by oni chtěli spasenie hříšných proti vůli Boží a prve než Buoh... Protož by matka Boží se všemi apoštoly i se vši říši nebeskú stála modléci se za ty hříšníky svedené od Zákona Božieho* a ješto mají naději v svatých, *neuslyšíť všech Buoh*, neboť neodvolá Buoh slov svých nijak (Smet. jinak)... *Ač ji* (t. j. přimluvu) *někdy umiesí mezi jiné* jako mnicha nějakého, ale neuléčí na ni hříšných. Těch přimluv sú pilní, nebo jsú je *svatokupci zvelebili* hříšníkóm pro své lakomstvie pilněji nežli přimluvu Pana Ježíše«.

K poslední větě výkladu 6. článku srovnaj Kapit. 216^a: »nebo *skrže cizie věci nemuož Boha ctíti* ani spravedliv před ním býti, *neuctí-li jeho sám sebu*, dáváje jemu miesto v sobě zachováním přikázání jeho, v nichžto množ jeho libú vůli naplniti« (= Chelč. Pař. 226^a, nepatrné změny jen).

Důraz kladený na *přikázání Boží*, obsažené v nějakém výroku biblickém, *ctění Boha sebou samým*, což přichází opět při 9. kuse, opakování časté a úmyslné »*matka Božie se všemi svatými*«, že se to *zdá něco, ale nic není*, tomu *věřiti jest nepodobné* a jiné obraty shodné nasvědčují, že přes to, že myšlenka hlavní, rozpor přimlouvajících se svatých za hříšné s vůlí boží není původní, vykladatelem nemůže býti nikdo jiný než Chelčický, jenž v názorech svých o přimluvách a ctění svatých, o očistci souhlasí s Tábury, Mikulášem Biskupcem, z jehož díla při svém spisování čerpal.

Článek sedmý, jak již bylo pověděno, jest nejprůzračnější ze všech pro osobnost původce Kusů, v něm obrazy se nejvíce hluboké životní zkušenosti, neboť jest ohlasem bojů Husových o Wyclifa. Také výklad tohoto kusu poskytuje nám hojně známek, podle nichž se dá zase autor výkladů zjistiti. Bylo řečeno, že první část kusu sedmého stojí pod vlivem Luk. VI. 37. Místo toto bývá čteno a vykládáno na ned. 4. po sv. Trojici a čte se jeho výklad k tomu dni v Postille jak Husově, tak Chelčického. Výklad Husův jest prý, podle Sedláka (Studie a texty I, 281), »samo-
statný, mimo krátký úryvek na str. 272 n.«, ale vliv Wyclifův se tu jeví i kromě těchto 6 řádků a také v části, o níž jednáme. Pro výklad na tuto neděli čerpal Hus z Wyclifova Opus evangelicum str. 41—42, 357, 378—9, a také ze Sermones I. (Wyclif VII sv.), str. 240—242. — Husovy postilly, jak zjistil E. Smetánka (Listy filol. 1903, str. 237) a j., užíval při spisování svém Chelčický dosti značně; Smetánka upozornil také na jedno místo převzaté z Husovy Post. na 4. ned., ale shod se tu dá vystopovati více, a bylo jich asi v původní, nekrácené Postille ještě více. Srovnáním při-

slušných míst v Postille Husově a v Postille Chelčického s výkladem při 7. kuse zlatém dojdeme poznání, že myšlenky výkladu 7. článku i slovné jich vyjádření jeví shodu s výkladem Chelčického, kdežto by měla býti shoda větší s Husovou Postillou, kdyby totiž byl Hus sám i vykladatelem Devíti kusů zlatých. Shody s Chelčickým jsou právě v těch místech, jež Chelčický v Postille podává obsírněji a samostatně proti Husovi. Výklad Kusu zlatého jest sice stručný, ale přece obsahuje důležité momenty z výkladu Chelčického v Postille, také na postupu myšlenek v obou a slovně shodném vyjadřování jeví se totožnost autora.

Hus Post. Erb.:
str. 270, ř. 11 násl.

A že k milosrdenství přísluší pravý súd, protož ihned zapovídá Spasitel všetečné súzení, jímž lidé súdí zle bližního, a die takto: »Neroďte súditi, aby nebyli súzení.

(a) Tu věz, jakož die svatý Augustin, že někteří jsú skutkové zlí zjevní, jako smilstvie, nečistě mluvení a jiní skutkové v sobě zlí; ty když kto zná na člověku, móż i má súditi, že člověk ty skutky vede, zle činí, a že v tu dobu jest zlý, když zjevně přikázanie boží ruší.

(b) Pak druží skutkové jsú, jenž mōhú býti s hřiechem a také mōhú býti bez hřiechu, jakožto jiesti, píti neb mluvíti... a poňavadž takých činův, jenž mo-

Chelč. Post. Smet.:
II, str. 129 (183*) násl.

Kterěz skutky (t. j. protivné milosrdenství) Spasitel jmenuje a die: Nechtějte súditi a nebudete sauzeni. A že k milosrdenství přísluší pravý *saud*, protož ihned *Spasitel zapovídá* krivý a *všetečný*, kterýž pochází z pyšné smělosti a z *nenávisti* bližního, to jest, když drží o bližním kto, že *jest takový neb takový hřišník*, že v tom *bludu* stojí neb v onom, v tomto zlé svědomie má nebo v jiném, lakomec, pyšný frejř, cizoložník nebo kacír jest, a že by toliko tak uložil o kterémžkoli bližním, *nevěda jistě*, než od někoho slyšav anebo se *domnievaje z nejistých přiečin* anebo z *nenávisti* sám sobě smysliv zlú věc o bližním. I bude to *saud* krivý, zlú věc *lživě o bližním držeti a toho ústy potvrzovati*, aby jej jiným zhyzdil.

(b)¹ Jsú pak skutkové na lidech, ješto mōhú býti s hřiechem a býti bez hřiechu, jakož jest jídlo a pítí skrovné a potřebné, nemaje zjevně zlých přiečin...

Pař. Chelč. 250b
(Devět kusův zlatých.)

Prikázanie božie jest nebo *zápověď jeho každému*, aby nižádného bláznivě a *všetečně* a z *nenávisti* nesúdil, to jest z *nenávisti*, z *domnnění nejistého* a z narčení lživého, načítajíce jeho *těmi* nebo *oněmi hřiechy* nebo *bludy* a to *držiece krivě i mluvie tak jiným* oněmasnad jeho *peklu prisuzují* pro svá *domnnění* lživá. Takové súdy jsú bláznivé a *zlostné*, jichž se má člověk *chovati* jako cizoložstvie.

¹ Chelčický nejprve (b), potom (a) probírá.

hú dobří býti, nemáme súditi, ovšem těch srdcí, jichž neznáme a skutkův nevidíme, nemáme súditi. (Příklady: žid. kněží o Ježíšovi, Šimon o Mari Magdaleně atd.)

Ale jakož se má *chovati* sám člověk rozumný, aby těch věcí zle nesúdil *z domněnie*...

Jest mnoho sůzenie zlých mezi lidmi, kteráž pochodí z svád, ze *zlosti*... v řečech se lapají, řeči sobě převracejí nebo jich ujímají... že se netoliko saudy falešnými saudí, ale i hanějí se a kaceřují takoví a, *by se mohli i do pekla poslati i diábly zdělati, rádi by*.

...A což [183^b] jest tajného v srdci lidem, tu se zlého nedomnívati, nebo jsú to saudové křiví a nejistí, smysliti to o bližním, což neví a čehož se *domnívá*. (a) Ale kteréž skutkové lidští jsú zjevně zlí, těch nemá ni žádný múdřý za dobré míti, jako jsou smilstvo, frejové nestydatosti, mluvenie zlá, lánie... pýcha i jiní hříchové, kteříž se koli zjevně dějí, vždy mají za zlé držáni býti... Protož o takových hřešnicích držeti máme i súditi můžem, že přestupující příkázání boží... bohu se nelíbí. A tak súditi o hřešících i o hřešnicích z potřeby musíme. Nebo to opuště, musili bychom držeti, že hřiech nic nenie na lidech. Protož rozeznati v sobě i v jiných *hřechy zjevné* z potřeby jest, aby se nepravého vystříhal, zlému dobré neříkal ani dobrému zlé.

A což vie neb vidí *zevně*, že tak se děje, tomu móż řéci, že jest hřiech; ale *nepřileží* člověku potupiti jeho pro hřiech, ale *můž-li opravit, dlužen jest*.

Hus Post. Erb.:

271, 3. odst.

Dále zapovídá Spasitel vše-
tečné odsuzování rka: Nerodte
odsuzovati a nebudete odsúzeni.

Chelč. Post. Smet.:

131, 2. odst.

A že netoliko *Pán zapovídá*
sauditi bližního *z domněnie* anebo
z svého vymyšlenie, ale ještě

Neroďte odsuzovati t. všetečně k zatracení ani živého člověka ani mrtvého, nebť ten súd na Boha sluší a vy nevíte, co Bůh s mrtvým jest učinil a co učíní ještě s živým hříšníkem, jenž nyní jest zlý... neb die s. Augustin: ...neb o nižádném nemáme zůfati, dokud božie hovénie vede ku pokání, aby z tohoto světa... Slyš: »Neroďte před časem súditi!« To vše s. Augustin.

viece zapovídá i odsuzovanie rka: Nechtějte odsuzovati a nebudete odsúzeni, to jest: Nechtějte odsuzovati všetečně k zatracení ani živého ani mrtvého, nebo ten saúd na samého Boha sluší; neb nevíte, co jest Buoh s mrtvými učinil a co ještě s živým hříšníkem učíní. Nebo o nižádném nenie zuofati, dokudž hovénie Boží ku pokání jej vede. Slyš Apostola, jenž die: »Nechtějte před časem súditi.«

Také v další části jsou některé věci shodné s výkladem kusu 7. Chelč. Post. II, 131: Ale že tato slova Kristova netoliko bránie *odsuzovati do pekla*, ješto toho žádný v moci nemá, ale i toho odsuzovanie bránie, které lidé v moci mají; t. 132: však sú jich proto nesúdili *všetečně na zatracenie*; t. 133.: A že Spasitel... položil jest první dvě věci, kteréž jste odporny milosrdenství, to jest: súditi i odsuzovati *nejistě z domnění, z nenávisti, z potupy, z pomsty*...; t. 136. Protož jest nesúdil nižádného *z nenávisti*, ani *do pekla odsuzoval*, ale... aby byl milosrdný, nesúde, neodsuzuje *z nenávisti nižádného* a z pýchy; t. I. 311 *narčenie z nenávisti* přidavše mně... když trestání zakládá v *nejistě* žalobě anebo v svém *domnění nejistě*... když *z nenávisti*, z hněvu skládají jedni na druhé viny... *Nejistě domněnie* Nor. 103.^{a2}, 103.^{b1}, 109.^{a2}; *z domnění lživých* Sít 211^b, a tisk Post. I. 49 (ruk. Nor. má *křivých*) — *načítati*: Post. I. 324, 323, II 180; k »*snad jeho peklu přisuzují*« srovnej Nor. 222^a: a tam sú jim (pozdě kajícím) *peklo usúdili*; Pař. 281^a by jim mnoho života *přisuzovali*; Post. I. 323, 324 diáblóm jej přičítajíce; Post. II. 165 a kdyby mohli jedni druhé *čertóm přičísti*, rádi by na ně tu hanbu uvedli.

K »*ale nepřileží člověku potupiti jeho pro hříech, ale mož-li opravit, dlužen jest*« v. Pař. 254^b: A tú řečí chce s. Pavel dáti na vědomie, že to k nám *nepřileží*, jako cizie věc, súditi lidi, nebo sú boží. Protož tu věc neslušně činíme, ješto nám *nepřileží* a nenie nam poručena... leč by *nemohl čeho opravit* — Nor. 91. a. b.: Ale jich horšení vždy máme želeti a *dlužni sme opravit* na nich: k »*tomuť více milosti má přidáno býti*« viz Post. II 32: to musí býti jeho obláštní dobrotě *přidáno*.

V 8. článku dí vykladatel: »*To na váze stojí*« (srov. Sít 144^a *to na váze má býti*), neboť Bůh nebývá čten každým milosrdenstvím, zejména ne, slepými milosrdenstvími, jež zlí *křivým úmyslem* (Pař. 83^a tiem *úmyslem křivým* nečinite spravedlnosti) nebo *po přiezní* (Sít 224^a) činí zlému člověku: jenom děje-li se *zřiezeně* (S. 221^a, Post. II 166, 316, 392 atd.). O druhé části praví: »Než že tuto die, že *viece* bývá uctěn, než by do třetího nebe byl vtržen jako svatý Pavel, tomu jest snadno věřiti, poněvadž

to není v moci člověka, nýbrž v moci boží; těmito skutky tedy nemohú lidé Boha ctíti.« Rozlišování podobné nacházíme u Chelčického, na př. v Post. 230^a: Nemuož tiem nic zjednati těch věcí, kteréž prostě na *vuoli a moci boží* záleží; srovn. také Chelč. Post. II. 131: »netoliko bránie odsuzovati do pekla, ješto toho žádný *v moci nemá*, ale i toho odsuzování bránie, které lidé v moci mají«. K výrazu: »*v moci i u vůli*« srovn. Kap. 256^b: »*má na vůli i moci*« a j.

Výklad *devátého* článku neobsahuje nových myšlenek, zdůrazňuje, že kto nezachovává příkázání Božích, nemůže se libiti Bohu ani ho poctiti skrze nižádnou věc (viz 6. čl.). Svět jest Boží »a on z své vůle udává (Post. 91^a aby jiným sebe udával; 207^a, 267^a: málo něco udáváme sebe Bohu) světa každému méně nebo více«. Kto plní vůli Boží v příkázáních, může z daru od Boha vzatého poctiti Boha. Myšlenky podobné Pař. 226^a (Kapit. ruk. 225^b) při 6. kuse částečně; tamtéž se čte: »Nemohú nižádné jiné poctivosti jemu činiti než skrze věci cizie nebo skrze věci od něho vzaté a ovšem skrze věci zamyšlené«. Post. 101^b: »Protož ktož nectí Boha čistotú srdce, kamením vysoko vzdělaným, zlatem... a jinými náklady tělesnými, nemož jeho ctíti... aniz hřiesnik móż jeho ctíti tím, co je prvé sobě ke cti Buoh stvořil«. Post. 280^a: »A protož, nedá-li se kto samého Bohu, by jemu zlato z ofir najčistší obětoval, nepřijmeť jeho. Musí se napřed dáti Bohu a potom z dobrých věcí svých ctíti Boha.«

Mezi vykladatelem »Devíti kusů zlatých« a Chelčickým jeví se ve všech směrech, ideově i formálně, nápadná shoda, některá místa jeví doslovnou shodu aspoň z části. Slohově rovněž nepopíratelně dá se ukázati, že výklady kusů nesou na sobě pečeť svérázného ducha Petrova; jeho jest též stavba vět i zásoba slovní, velice příznačná. Spojíme-li s těmito důvody i důvod zevní, že v jediném rukopise náš spisek vepsán jest mezi dva spisy Chelčického jiné, můžeme bezpečně tvrditi, že vykladatelem Husových »Devíti kusů zlatých« jest Petr Chelčický. Chelčického výklad, s jazykem na tu dobu modernisovaným, byl také otištěn s pozdějšími přídávky menšího rázu při Postille Husově. Z Chelčického výkladu čerpal, jak svědčí doslovně z něho vzaté úryvky, skladatel písně na »Devět kusů zlatých«, jenž opět byl předlohou, kratší písní pozdější, při níž části veršů, a zejména některé páry rýmů, byly upravovatelem převzaty z písně Tábořského.

Z činnosti Rud. Pokorného.

Napsal Jan V. Sedlák.

Až se bude jednou podrobně studovati vlastenecká poesie a literatura let sedmdesátých a osmdesátých minulého věku, bude v ní zabíratí pozoruhodné místo i Rudolf Pokorný. Stál zarytý a houževnatě po boku těch, kdož hájili národní, omezeně český ráz naší literatury a poesie, kdož se bránili cizím myšlenkám, vlivům a tím namnoze i pokroku, novosti a vývoji.

Život tohoto básníka, který se dožil jen čtyřiatřiceti let, byl plodný, byl pln kladné práce a podnětů. Probíjel se usilovně, namáhavě a pracně. Nedal se ničím odstrašiti. Vedle svého díla literárního, básnického, vedle bohaté, pro vždy cenné práce pro Slovensko věnoval Pokorný mnoho práce i času humoristickému listu »Paleček«.

Zprvu jen přispíval do něho, později ujal se redakce, setrvav při svém povolání jako účetní města Žižkova. Práce redaktorská měla mu býti podle vlastních jeho slov jen »na přilepšenou«. Za krátko však věnuje se úplně redakci tohoto listu a básník, v němž bylo velmi málo humoristického, sroste s tímto časopisem na celou dobu svého pražského působení, nachází v něm i základnu hmotnou. Když pak roztrpčen a zklamán odejel na venkov a za dva měsíce po odchodu z Prahy skonal, »Paleček« neudržel se dlouho.

Pokorný chtěl opravdu stvořiti kus dobrého humoru, chtěl vytvořiti nový, domácí, ryze původní list humoristický, ale nepodařilo se mu to. Měl sice talent organizační, měl úctyhodnou vytrvalost a podivuhodnou energii, která vždy překonávala jeho záchvaty zlomeného stesku, vzbuzeného buď neúspěchy nebo nemocí, ale sám nebyl nadán, aby tomuto listu vdechl tolik novoty, sám humoristou nebyl. Byl spíše satirickým karatelem národních vad, byl útočným polemikem, nevybíravým a bezohledným, štiplavým posměváčkem než opravdovým básníkem humoristou.

Tuto práci ukládal do Palečka vedle drobtů jiné práce básnické, kulturní atd.

Chci se zabývati touto činností, která by jinak zapadla a která obsahuje dosti věcí literárně historicky zajímavých.

I.

»Paleček,¹ humoristický týdeník obrázkový,« začal vycházeti koncem roku 1872 z popudu nakladatele J. Otty jako protiváha k rozšířeným u nás humoristickým listům německým. Redakci nabídl mladý nakladatel mladému autoru několika frašek

¹ Paleček. Humoristický týdeník obrázkový. Majitel a vydavatel J. Otto. Odpovědný redaktor J. Štolba. Ročník I. 1872-3.

Jos. Štolbovi; ve svých »Pamětech«¹ zmiňuje se Štolba na několika místech, zvláště však ve sv. II., str. 204—210 o založení »Palečka«, o nesnázích, s jakými se redaktor potkal, jak získal Zeyera, Stroupežnického, Alše a j.

Na dobu svého pobytu za hranicemi a za oceánem odevzdal Štolba redakci Aug. Nevšimalovi, s nímž po návratu svém redigoval list nějaký čas společně. Za jejich redakce vyšly v »Palečku« první příspěvky Pokorného.

V prvním ročníku nenacházíme jména Rud. Pokorného, ač již debutoval a tiskl jinde. Necítil se jistě humoristou. Jeho první kniha (»Z jarních luhů«), již tou dobou chystal, přesvědčuje nás o tom úplně.

Druhý ročník »Palečka« za redakce J. Štolby a Aug. Nevšimala přináší jediný příspěvek Rudolfa Pokorného. Jsou to čtyři »K uřácké melodie«, jež vyšly v druhém svazku »Palečka« (II., str. 409—10). Jimi začíná se cyklus těchto melodií, v němž pokračuje Pokorný v ročníku následujícím. Čtyři písně v tomto ročníku jsou jaksi úvodem k cyklu. Všecky čtyři zpívají o lásce a to většinou čtyřstopým veršem trochejským, jenž místy kulhá. Pokorný tu nevážil ani formy ani slova. Relativně nejlepší je první a úvodní z těchto čtyř písní, z níž mluví osobní zklamání; básník vzdoruje bolesti nitra deroucí se do versů vtipem, ano později i cynismem. Ukázkou buď tato první píseň:

Láska, naděj, víra, sirky —
všecko stejně pálí, hoří,
jen že sirky shoří zcela
a to druhé stále moří.

Já jsem také — Bůh mi odpusť —
jednou nacpal láskou dýmku,
nadějí jsem rozškrt sobě,
vírou zažeh v upomínku.

A teď někdy — ale někdy —
když tak sedím v dýmky mraku,
zdá se mi, jako by něco
vpletlo se mi do tabáku.

Tato ukázka mluví za ostatní, ukazuje, jak jsou z větší části tvořeny tyto melodie. Druhá píseň vykládá neuměle v sedmi slokách historii lásky básníkovy. Zkresluje a vysmívá se milované kdysi ženě, podtrhuje její vadnutí a diví se, jak pro ni kdysi i otcovský dům opustil. Zklamal se však a pokorně se vrací k rodnému prahu. Třetí básnička je jen pokračováním druhé. Vyhýbá se sice lásce, ale někdy ho přec pronásledují myšlenky a vzpomínky, které vtipně zahání. A poslední píseň odmítá všeliké řeči o lásce. Po tvrdých a bolestných zkouškách se jí zbýl a nyní s klidem chápe se dýmky a zasedá k stolu. Není ovšem v těchto verších nic hlubokého a z osobních zažitků, tušíme v nich leda jen básníkovy nezдары milostné, které ho nutily k lacinému výsměchu, k úšklebku a pohrdání. Tak zpíval

¹ Dr Jos. Štolba: Z mých pamětí. I. a II. sv. V Praze 1907. Nákladem družstva »Máje«.

jednadvacetiletý básník, tou dobou už voják čáslavského pluku. Trvalo pak dlouho, nežli našel duševní rovnováhu. —

V třetím ročníku »Palečka« otisknuta je báseň »O muzice«, 27 písní kuřáckých a nepřilíš jasná báseň »Prorok Šofka«. Báseň »O muzice« vyšla v prosinci r. 1874. Spádným, dvojstopým daktylickým veršem líčí venkovskou hospodu, chasu a bitku o muzice. Je to čistě realistický, genrový obrázek, který otiskl Pokorný teprve ve své sbírce »Pod českým nebem« r. 1879 (str. 42—3), obrázek, při němž nelze upřít mladému básníkovi barvitosti a zdařilosti kresby, smyslu pro charakteristický detail i pro náladovost ovzduší. Pokračování »Kuřáckých melodií« v třetím ročníku obsahuje 27 písní. Co vyznačuje tyto »Melodie kuřácké«, jest lehká improvisace, často mechanické rýmování, vtipně poetizované slovní hříčky, v nichž se mnohý motiv opakuje, humoristické obrázky i karikatury, jsou tu popěvky, do nichž mladý básník místy vložil přec kus svého mládí, názorů, trpkosti. Podle vlastních slov tvoří básník při dýmce a v kouři, žne a skládá své písničky pro »Palečka« (III. roč. 274 str.); užívá v těchto písničkách lehké, plynulé formy, v níž zazvoní i dobré rýmy, verš bývá však tvrdý a kostrbatý. Dýmka — žena, verše, toť je v různém, často velmi vtipném spojení thema jeho písní. Autor »Kuřáckých melodií«, v němž klíčila a rostla láska k sličné dcerušce »pantatínka« v čáslavském »podsvětí«, ukazuje se ve svých melodiích jako pravý misogyn. Snad plyne jeho hořkost z první bolestné zkušenosti, již pozvolna zapomínal. Cynicky soudí lásku jako jed horší nikotinu, ať prýští z políbení, z pohledu anebo i z »lásky v noci stínu« (III., 358). Mnohé, bystré pozorování je ukryto v těchto písních, ať už líčí sebe, své druhy, ženu i ženy či zachycuje zdařile kuřáky doutníků, jak mění drahé a laciné kuřivo podle data v měsíci (III., 274) a pod. Podle toho hledali bychom v Pokorném kuřáka, jenž opravdově miloval dýmku, vlny a vlnky tančícího kouře, ale skutečnost je zcela jiná. Nedávno zemřelý český archeolog Kliment Čermák, dobrý přítel R. Pokorného za jeho pobytu v Čáslavi, napsal o něm drobnou vzpomínku do almanachu, vydaného při padesátém výročí narozenin našeho básníka.¹ Článek Čermákov, vedle studie Voborníkovy jediný skutečně věcný příspěvek této ročenky, zmiňuje se krátce o vzniku »kuřáckých melodií« (str. 60—61). V útulné hospodě kuchyni v »podsvětí« u »pantatínka Sládka« sedával Pokorný se svými přáteli v hovoru a zpěvu. Zde prý také vznikly jeho »kuřácké melodie.« Podivno jest však, že napsal »kuřácké melodie« člověk, jenž nekouřil, ač »byl ke všem pozitivům svých druhů snáselivý«; a tu se domnívá Čermák, že

¹ Památce padesátého výročí narozenin Rudolfa Pokorného. Uspořádáno a vydáno péčí literárního odboru slavnostního výboru pro zasazení a odhalení pamětní desky na rodném domku 2./VIII. 1903. Heřm. Městec svému rodáku. — S 2 obrázky.

»snad opěval v nich kouřný nimbus našeho druhá P. M., nyní finančního rady« (str. 61). Tomu lze věřiti, a není třeba hledati popud z literatury cizí. Své melodie podpisoval Pokorný buďto R. P. M.—ý. (t. j. Městecký), R. P. z M. nebo jménem plným.

Zdržel jsem se proto u tohoto cyklu melodií, protože jich Pokorný nepojal do žádné své sbírky. Snad jich právem necenil tak, aby je do knihy některé zařadil. Přes to však verše Pokorného našly tehdy napodobitele a způsobily rozruch. Hlásili se napodobitelé a pokračovatele, ale redakce je odmítala jako nešťastnou konkurenci, dávajíc »palmu vítězství« Pokornému (III. ročník, 376 v listátné redakce). Jen »Epilog k melodiím kuřáckým« otiskla redakce »Palečka« (III., 414). Epilog mnohomluvný a nevýrazný napsal Gabriel Kubelka. A s dozvukem těchto melodií shledáváme se ještě v pátém ročníku »Palečka«. Napsal jej Pokorný sám. Je to kritika a částečně i protest proti »Laistnerovým Rauchlieder«. (V. r., 132). Německý novelista a básník L. Laistner (1845—96) vydal k vánocům r. 1876 knihu humoristických i vážných básní, jež německá kritika přechválila. Pokorný s klidem a pokorností prý slovanskou běre na vědomí, že jeho vlastní verše se roznášejí pod cizím jménem. Viní zkrátka dosti podrážděně z plagiátu.

Do třetího ročníku přispěl Pokorný ještě básní »Prorok Šofka« (str. 339). Báseň má cosi časového, ač v podstatě není dosti jasná. Lidstvo tápe v temnotě, jsouc závislé jen na své hroudě; celý svět dnešní je materialistický, intrikářský, hříšný.

V třetím ročníku »Palečka« vystupuje celá řada talentů menších i slibnějších, řada básníků bohémů. Kruh těchto spisovatelů zůstal i za Pokorného kol »Palečka«; z nich Züngl a P. Jehlička byli jistě neplodnější. —

Do čtvrtého ročníku Palečka, »humoriského obrázkového týdeníku nepolitického«, jež redigoval Aug. Nevšimal, přispěl Pokorný devatenácti básněmi či písničkami, melodiemi. Příspěvky tyto jsou většinou navázáním nebo přímým pokračováním melodií kuřáckých.

Na melodie kuřácké vědomě navazují »Šňupácké melodie«, jichž je celkem 14, hned první slokou své písně:

Už jsme dýmku pochovali,
už je dávno ta tam (IV., 97).

Náhradou za ni je mu její dcera tabatěrka, o níž Pokorný skládá své melodie. Jsou v nich někdy nápady nové, rozmilé, jindy dělané, chtěné, které autor hleděl vystrojiti jako pokračování. Nejsou vždy formálně bezvadné, ale mnohé z nich plynou zcela zpěvně; i trochu osobních vzpomínek hlásí se v těchto verších. Rozumí se samo sebou, že i tentokráte láska i žena špatně pochodí u Pokorného. Jsou to ovšem rozmarné nesmysly, lehké, plytké, nehlubeké hračky s jedním motivem, které chtěly

jen pobavit, rozveselit, zablýsknouti se nápadem a vtipem, neměly však aspirací uměleckých a básnických, proto jich Pokorný ani nepočetl do svých sbírek. Na svou minulost, na své písně o ženě i lásce dívá se skepticky, ba takřka s opovržením. Propadly osudu, nedá se jimi už zlákat.

Příčiny této dravé, hořké sebekritiky, této nedůvěry, tohoto úšklebku, mávnutí nad sebou samým, nutno hledati nejen v milostných nesnázích, ale daleko více v tvrdých poměrech nového života — vojenského, jenž duši mladého básníka nesvědčil. O tom se ostatně můžeme přesvědčiti ze sbírky »Básně« z r. 1877, kde jeden oddíl je věnován vojenskému životu. Tam čteme při odchodu z Čáslavě, kde sloužil, verše:

Ach, stojím krásných tří let na mohyle,
vsak opět zvedám křídla sokolí (122).

Je v nich tolik osvobodivé radosti po dnech duševní hořkosti. V melodiích našich vyhlíží duševní stav »nováčkův« zcela jinak.

Jak jsem již řekl, nevznikly verše Pokorného vlivem literárním, nýbrž vlivem společností, v nich je možno viděti improvizaci, rýmovačky, ruku hrající si slovem i veršem. Vězí v nich však též kus sebeironie, sebumučení, pochybování o sobě samém. Tušíme za nimi kus rozšklebené tváře básníkovy, rozjízvené nitro, v němž hlodá vědomí tvůrčího úpadku.

A tato tvář zjeví se nám i v »Satanských melodiích« (IV, 169), které Pokorný v tomto ročníku otiskl. Svým obsahem nikterak nepřekvapují; jsou to vtipy o ženě, o rozčarování, o zklamání v manželství, zkrátka vtipy, jakých se čtlo hojnost v listech humoristických až do omrzení. Ve všech melodiích vrací se čert nebo ďábel. Jsou to verše průměrné, ale stejně jako ostatní melodie kuřácké a pod. nejsou v tehdejší produkci humoristické z posledních tohoto druhu.

Poslední příspěvek v Palečku z r. 1876 je »Nesfastný čtverlístek« (IV, 317); líčí zkratkami, ironickými otázkami osud čtyř dívek z nízké chaloupky, jež popletly hlavu učiteli, rychtáři, kaplanovi i hochům a nakonec ubohý čtverlístek »uvadnul, opadnul, Chytii, co popadnul — Má to posud.« Vedle sličné formy různé kontrasty zvyšují účinek této básně, která líčí věrně a s humorem plným účasti osud venkovských krasavic a rozruch ve vsi. Báseň čte se ve sbírce »Pod českým nebem« (str. 40—41 jako »Čtverlístek«).

Do ročníku pátého, jenž s nezměněným podtitulem vycházel za redakce Ignáta Herrmanna, přispěl Pokorný sedmi básničkami, z nichž jedné jsme se dotkli při výkladu o písních kuřáckých. (Nad Laistnerovými Rauchliedry.) Na str. 95. čteme příspěvek Pokorného: »Z vojny« s podtitulem: »Cesta z posvícení«. Posvícenský je i její tón. Hravý, lehký; nejde ani o správný rytmus, jen o vtip. A tak čteme, že vojáci mají v hlavě děvčat, »že by

Petřín převážili, kterážto hyperbola básnická je málo jasná. Mikulášem Alšem je ilustrována báseň »Páter Zefíryn« (V., 181). Je to vtipná, trochejem psaná satira mnišských choutek, pijáctví, labužnického a zahalčivého života. — Pod pseudonymem P. z Žž uveřejnil Pokorný své »Písň zklamaného« (V., 222—3 a 235). Má účinné stavění kontrastů, překvapující závěry. Je přesvědčen, že láska je jedem, jemuž se zvolna uvyká, je hloupostí až bláznovstvím (V., 235); jsou to myšlenky už známé, oblíbené thema Pokorného. A poslední píseň tohoto cyklu dává tušiti hořkost básníka, neunavného cynika a pessimistického posměváčka, jenž nezná radosti, oddání, rozkoše vyslyšení, aby za tím vším neviděl se šklebiti hrůzu nového hoře. Tak líčí v poslední písni, jak jde z loktů milované ženy po vyslyšení vstříc novému zklamání a tedy proklínání. (V. r., 235)

Bylo by ovšem chybné činiti z těchto zajímavých ukázek, jen z těchto příspěvků závěr na tehdejší fysiognomii básníkovu. Pokorný vedle toho pokračoval ve studiu písňe a poesie lidové, obíral se poesíí slovanskou vůbec, hlavně básnictvím ruským, ukrajinským a polským, zabýval se myšlenkami o svém milém Slovensku. Do práce a styků se Slovenskem vešel prakticky hned po svém návratu z vojny.

Ze sebeduživé ironie, nedůvěry, což obě tlumilo nejednou vzlet a rozdvojovalo básníka, hledá osvobození, chce spojití peklo své duše s nebem svých snů, chce se dostat na cestu kladného vývoje. Tato touha jakož i ozvuk staré bolesti zaznívají v básni Pokorného »Sny při víně« (VI. r., str. 85), jež se čte později v »Pod českým nebem« (str. 94) v oddíle: »Ze zlatých snů«. Báseň Pokorného vyšla s ilustrací Schulzovou a prozrazuje vliv květnaté mluvy, smělých básnických obrazů i rýmů Jar. Vrchlického. Stavba této básně je vskutku umělecká. Myšlenkový pochod je týž jako ve známé písni v bouři od R. Mayera: Věřil jsem, jak se věřívá... Pokorný volá k svému srdci: »Hoj, srdce blouznivé, můj snílku nebohý!« A básník satanských melodií tu doznává najednou, jak božskou škrabošku satanovu strhl a zdupal jeho pýchu, leč dodává ihned, že vítězství nebylo bez bolestí a hořkosti. A takto zpívá:

Hoj, mlčíš divoký? a tesníš potichu,
že v ruce zbyla ti jen tříška kalichu,
v němž vznála se tvá touha?

Báseň tato není pro pobavení, není to satira, ani lehký a vtipný popěvek humoristický, nýbrž je to opravdový projev trpícího básníka, jenž se potácel v krísích, projev vypracované formy, působivých obrátů a obrazů. Báseň tato příčinně souvisí se všemi »melodiemi«, je to nejen osvobozující krok dopředu, je to protest i výkřik dosud zajaté duše básnické.

Nebylo náhodné, že Pokorný připsal své překlady písní cigánských a lidových písní ruských Vítězslavu Hádkovi. Bylo v tom nejen srdečnost autora k redaktoru, jenž uvedl Pokorného do literatury, otevřel zrovna těmto překladům sloupce svého listu, nýbrž byla to také vděčnost žáka k mistru. Lásku, vděčnost, úctu a pochopení ukazují básně Pokorného, věnované památce Hádkově. Je to v první řadě cyklus pěti písní »Jaro na Závisti« a příležitostná oslavná báseň »Na Dolínku«. »Jaro na Závisti« (VI. r., 137) slaví, opěvává a želí pěvce »Večerních písní«. Oblak, jenž pluje v písni Pokorného nad jeho jarní náladou, rozpláče se u pomníku.

Napojily slzy jeho
žitné pole, pole smavé,
rozkukaly žežhuličky:
Vítězslave, Vítězslave! (137)

Cyklus Pokorného je jistě pietní a vroucí projev pro básníka, milence přírody. Básně jeví pochopení tvorby i života Hádkova, jeví se v nich i stopy básnických obrazů a básnické metody Hádkovy. Mnoho z těchto básní vrací se i v oslavné básni »Na Dolínku« (VI. r., str. 201). Báseň byla napsána k oslavě Hádkově v Dolínku dne 29. června 1878, kteréžto slavnosti se Pokorný nemohl účastnit. Básník kritizuje život i myšlenku díla Hádkova. Hálek je pěvec srdcem, duší Táborita, je šťastlivec, jež vychovávala příroda, vloživši mu již jako dítěti do úst zvonivou píseň, až konečně »poesie za svého si zvolila ho kněze« (201); a tento vyvolenec přírody i Mus volá k činu a budí zpěvem v srdcích cit. K Hádkovi se Pokorný vrací častěji básní, veršem, vzpomínkou.

II.

Téhož roku 1878 stal se Pokorný redaktorem Palečka. V Praze byl Pokorný od konce roku 1876, byl činný jako úředník města Žižkova, účastnil se pilně práce v Umělecké Besedě, navázal hojně styků literárních, psal do oživené Nitry, stonal často a psal dopisy svým přátelům čáslavským o svém životě, starostech a práci. Zejména hojná je korespondence s Klimentem Čermákem.¹ Jemu oznamuje Pokorný v dopise z 18. prosince 1878 o práci své v Palečku: »Při Palečku dosud málo pracuji. Začnu snad upřímněji od nového roku. Redakce mi mnoho nevynáší, přece však tolik (as 40 zl. měsíčně), abych jí nepohrdl při mém skrovném služném.«

Jako redaktor je podepsán Pokorný poprvé na 45. čísle Palečka.² V listárně tohoto čísla oznamuje dosavadní redaktor

¹ Dopisů těchto (počet dosud přes 40) dostalo se mi nevšední laskavostí rodiny Čermákovy. Některé dopisy vybral Kl. Čermák sám krátce před svou smrtí.

² Všecka jiná data, která uvádějí rok 1876 jako rok redaktorství »Palečka« (Voborník v ONS, Tichý v knize o Slovensku, atd.) jsou nesprávná.

Palečka, Ignát Herrmann, že »za příčinou nutných okolností« vzdal se redakce časopisu, slibuje svou podporu, svou práci i síly Palečku, »jehož redakce přešla v povolanější ruce vzácného mi přítele Rud. Pokorného.« A hned za tímto ohlášením je projev Pokorného: »Přátelům i spolupracovníkům Palečka, datovaný v Praze dne 9. listopadu r. 1878. Otiskují jej doslova: »Přejímaje redakci Palečka, prosím dosavadní i nové pp. spolupracovníky za vytrvalé přispívání, za podporu neumdlévající. Společnému úsilí našemu nemůže se nepodařiti povznésti Palečka, kterýž obdrží také v brzku nový rámec, na stupeň čestný, učiniti ho netoliko vynikajícím, alebrž také *původním* listem českým.« Jsou to velké sliby, ale též jakási zastřená kritika předešlého vedení. Pokud se původnosti týče, byl Pokorný dlouhá léta důsledný (vyjma překlady ze slov. jazyků), ale někdy byla tato důsledná původnost na škodu listu, jenž býval z nouze vyplňován i příspěvky živými a bezcennými. A pravda je, že někdy takový příspěvek napsal i Pokorný sám.

* * *

Hned v 45. čísle Palečka nacházíme větší prosaický příspěvek od Pokorného: Horská idylla. V drobném tomto obrázku, který má v sobě kus otázky sociální, je vše jen lehce nadhozeno, smířlivě, bez hlubšího zdůvodnění řešeno; obrázek je jen náčrtkem, kinematograficky podávaným. Řeknu krátce obsah. Dcera lékárníková Priska nese dary pro děti babičky kořenářky, když ji lékárník nechtěl odkoupiti bylin. Zatím v lese sbírá vnučka »babiččina« Lidka kořinky a byliny. Tak ji spatří Dr. Medard Záliba a rázem si ji zamiluje. Vyzví od ní vše, jde s ní, nabídne odebírat byliny. V tom vstoupí do chatrče »babička«, již doktor rovněž vše slíbí a dá závdavek. Když se láskyplně dívá na Lidku a tiskne jí při odchodu ruce, vejde Priska lékárníková s dary. Doktor ji pozoruje, provází a — vezme si ji za ženu. Lidka trpí, ale umoudří se a konečně jsou všichni šťastni. Povaha doktorova je stejně málo zdůvodněna jako náhlý, nevysvětlitelný obrat a přichylnost k dceři lékárníkově. Tento nedostatek cítil i autor. Vše je příliš náhodné, rychlé, nezdůvodněné. Prósa Pokorného, jež jeví spíše náladový talent malířský než vypravěčský, nekreslí typů, charakterů, povah, nýbrž je to spíše nálada s ideou lidumilnosti budící soucit. A nejen že povahy nejsou kresleny, také děj má skoky. Horská idylla je sice svěže psána, má tklivý motiv sociální, ale přísného literárně estetického měřítka nesnese. Ostatní veršované a belletristické příspěvky Pokorného v tomto ročníku jsou v celku bezvýznamné. Snad se zmíniti můžeme ještě o novo-ročním posláním Palečkovu, jež vtipně spojuje všechny významné autory přispívající do Palečka.¹ To je v čísle 51., v němž se

¹ Vrchlický, Zeyer i Sládek jsou tu jmenováni.

oznamuje také zastavení přílohy »Ozvěna«. Příloha tato vycházela ne vždy pravidelně od počátku ročníku. Oznamuje ji redakce i nakladatelství v Palečku VI. na str. 7. jako přílohu románovou, již bude redigovati B. Frída. Mimo to prý bude přinášeti drobné články z literatury a umění a brala si dokonce za úkol seznamovati s cizími literaturami, hlavně slovanskými. Měla hojně článků, referátů atd. Za Pokorného zanikla.

Téměř v každém čísle od třicátého (r. VI.) počínajíc má Paleček insertní přílohu »Palečkův telefon«. Zde se pronášejí kárávé stezky na české divadlo (»Žert a pravda v českém divadle«, »Z budky napovědovy« atp.), zde jsou též velmi kusé zmínky o literatuře, literárních novinkách, ovšem a hlavně jen o těch, které mají význam lidovýchovný; o těch zmiňují se obšírněji, zamítají a doporučují. Do této přílohy psal Pokorný jako redaktor oznámení knih a kratičké posudky, jež jsou po mnohé stránce zajímavé. Musil tu někdy mluvit i mlčet o svých odpůrcích. Poznámky a »kritiky« doplňují obraz Pokorného bojovníka, prozrazují jeho záliby i nechuť, ale nejsou takového rázu, abychom jim věnovali kapitolu zvláštní. Nečiníme tak zúmynlně, pokládajíc tuto činnost za redaktorskou.

V »Telefonu« (rozuměj vždy »Palečkův telefon«) byla otiskována oznámení knih s krátkými, mnohdy případnými posudky, v nichž se jeví nejen redaktorská obratnost, ale i vtipnost a bystrost; Pokorný je podpisuje buďto Kor... anebo vůbec se nepodpisuje. Dovede doporučiti, zalichotiti i vytknouti. Několik takových poznámek čte se v »Telefonu« k č. 49. (6./XII 1878) pod nadpisem »Krásná literatura«. Posudky týkají se autorů i spisů vynikajících: »Kosmických písní«, »Povídek« od Sv. Čecha, Vrchlického »Rok na jihu«, almanachu »Máje« a konečně i vlastní sbírky Pokorného »Pod českým nebem«, Arbesových »Romanett«, Zákrejsova »Král lidu svého«, Holečkova »Za svobodu«, Vrchlického »Mythů« a devátého ročníku »Osvěty«. Psal raději duchaplné poznámky nežli kritiku. Pokorný neskrblí chválou, dovedl však též říci, co se mu nelíbí. Nevykládá nikdy široce, spíše jen naráží, zavtipkuje; a tak se nám bude jevit i v boji, v němž šlehal spíše ostrými šípy své satiry, nedopověděného vtipu, dráždivé narážky, než delším výkladem, blýskavou a duchaplnou polemikou. (Pokračování.)

Úvahy.

Adolf Lörcher: Wie, wo, wann ist die Ilias entstanden?
Halle (Saale) 1920. M. Niemeyer. Stran IV a 131. Za 9 mk.

Lörcher rozlišuje v Iliadě Homera, skladatele Hněvu, básně hluboké tragiky, určené pro úzký kruh jemně vzdělaných šlechticů, a skladatele vlastní Iliady, jenž přijal Hněv spolu ještě s ně-

kterými jinými básněmi, jež měl po ruce, provedl příslušné změny, aby se hodily do jeho nového výtvoru, a rozšířil je v Iliadu, přibásniv všechny ostatní části, zvláště aristeie. Ty nebyly nikdy samostatnými básněmi, ani nejsou jejich zbytky. Převládá v nich rhetorika, theatrálnost a komičnost, tato zvláště ve výjevech s bohy. Proto je určil básník pro široké vrstvy posluchačů. Skladatel Iliady pocházel z M. Asie, což se projevuje jeho znalostí moře. Ale jak vypravuje již starověké podání, putoval do Řecka, jež dobře zná, zejména Peloponnesos; tam teprve osvojil si poznatky o horách, životě rolníků a pastýřů. Iliadu složil v Olympii, a to asi 150 let před Herodotem, kdy podle zpráv starověkých měli řízení her olympijských v rukou obyvatelé Pisy. Nebyl geniem, ale také ne pouhým sběratelem a redaktorem, nýbrž tvůrčím básníkem, jehož talent se vyvíjel postupem práce. Není však od něho jen Ilias, jež jest součástí epického cyklu a produktem posledního období řecké epiky, jevíc již stopy úpadku, nýbrž i Odysseia a Thebais. Ukazuje na to parallelismus mezi Diomedem a Odysseem, jejich význam před Trojou, jež jim dal teprve básník Iliady. Ale jest od něho též Malá Ilias, v níž se ličila smrt Achilleova, předpověděná umírajícím Hektorem X 395 n. Ale Hněv se jí nekončil, poněvadž by to odporovalo uzavřenosti stavby básně, jež má mít pouze jeden vrchol. A tím byla právě smrt Patroklova, v níž byla tragika Hněvu; její kopii byla smrt Hektorova.

Lörcher nazývá tuto svou theorii unitářskou, ale spíše by mohla býti nazvána krystalisační, ovšem zjednodušenou na dva básníky. Lörcher sám nazývá Hněv páteří (Rückgrat) Iliady; to jest ono jádro, vyloupnuté z Iliady již stoupenci theorie krystalisační, kolem něhož se seskupily všechny části ostatní. Co z Iliady k němu patří a proč, Lörcher uspokojivě nevyložil, ač první část knihy má název Die Menis; tam vykládá hlavně o A, kterýžto zpěv pokládá neprávem pouze za úvod k Hněvu, nikoli však k celé Iliadě. Tím méně nás přesvědčil, že skladatel Iliady provedl na onom »jádre« tak podstatné změny, aby mohlo být pokládáno za jeho dílo. Rovněž nestačí důvody jim uvedené k tomu, abychom Hněv upírali skladateli Iliady. Vždyť Lörcher přičítá mu s klidným svědomím Odysseiu, vůbec se nepokusiv dokázati, že jest mezi ní a Iliadou bez Hněvu jakákoli příbuznost: naopak tvrdí, že v Odysseii nejsou dokonale sloučeny prvky pohádkové s prvky písně hrdinské, a přece z toho nečiní dalších závěrů. Lörcherovi se podařila podle mého mínění pouze jedna věc, důkaz, že všechny aristeie jsou jednotného původu, vyznačující se třemi společnými vlastnostmi: 1. složením zbraní, 2. bezvýsledností, zaviněnou zasažením »boha na stroji«, znetvořením obrazu Hektorova a závislostí na Hněvu, 3. společným slohem (hojností řečí a přirovnání), episodickým rázem a nedostatkem jednotné a přehledné představy o situaci. Rovněž možno souhla-

síti s tvrzením Lörcherovým, že bohové Iliady jsou již bohy dekadentními, jak jest nejlépe patrné na modlitbách (na př. *M* 164 n., *N* 631 n., *I'* 365), že básník již v bohy nevěřil a že proto není správné zakládati rozbor básně na rozdílech v názorech o bozích.

Podle Lörchera *II* nebylo částí Hněvu, Patroklos padl pouhou náhodou. Rovněž *I* a *T* vložil teprve básník Iliady. Ale pak byl Hněv dějově velmi chudý a nebylo v něm mnoho uměleckého. Básník Iliady prý znetvořil obraz Achilleův. V Hněvu stál na straně šlechty proti králům a tíha viny na krveprolití Achajů byla na Agamemnonovi, kdežto v Iliadě jest zástupcem demokratismu jako Thersites a vinu za další krveprolití nese sám (*I* 630 n.). Z toho soudí Lörcher, že Ilias jest z doby, kdy probouzející se demokracie počíná již útočiti na aristokracii a patriarchální království. Aby mohl dáti zdánlivému a chvilkovému demokratismu Achilleovu hlubší základ, zamítá Lörcher neprávem psychologický výklad slov Achilleových v *I*. Že jest Achilleus aristokratem i v *I*, plyne z v. 396, kde jest mu samozřejmé, že si vyhlédne ženu z *χοῦραι ἀριστῆων*. Odmítá-li smír s Agamemnonem, nepřenáší se tím vina na dalším krveprolití na něho, nýbrž plní tím jen svou hrozbu, kterou vyslovil již v *A* 240 nn., že touha po něm přijde na všechny Achaje; v *I* nej-ou útrapy Achajů ještě dovršeny.

Jak libovolně si počíná Lörcher, jest patrné z toho, že ona místa v *Z* (v. 272 a 303), kde se mluví o chrámu a soše Athenině na akropoli trojské, z nichž Bethe činí závěr pro pozdní původ Iliady, prostě athetuje, poněvadž mu jest nepohodlný, aby mohl podle demokratických prvků v *B* položití báseň do doby o něco starší. Aby vyložil duály v *I* 182 nn., 192, 196 nn., neathetuje řeči Foinikovy jako Bergk, nýbrž předpokládá, že ji tam básník vložil až později, když *I* posunul dále od *T*. Pokud stálo v blízkosti *T*, nebylo třeba řeči Foinikovy, vybízející Achillea k setrvání u Troje, poněvadž rozhodnutí Achilleovo, odjetí od Troje, zviklala smrt Patroklova, hned na to následující. Ale tento předpoklad je zbytečný, poněvadž vlastními mluvčími Achajů jsou jen dvě osoby, Odysseus a Aias, kdežto Foinix jest jen jejich vůdcem, jak jest naznačeno ve v. 168; proto také po jejich odchodu zůstane ve stanu Achilleově.

Po stopách libovůle Lörcherovy mohli bychom jíti ještě dále. Ale i to, co jsme uvedli, stačí. Jeho kniha jest opět novým důkazem, že Ilias jest tak rozsáhlá a mnohotvárná, že není nesnadno naléztí v ní důvody pro novou theorii o jejím vzniku, zvláště tomu, kdo se přenáší s takovou lehkostí přes její problémy jako Lörcher.

Ant. Kolář.

Jos. Král: Státní zřízení římské. Pro akademická čtení napsal J. K. Upravil a vydal Vlad. Groh. Nákladem Jednoty čes. filol. v Praze 1921. Str. X+304.

Jest to zvláštní ironie osudu, že dílo, které professor Král chystal do tisku jako první svou velkou práci vědeckou už r. 1887, vychází na veřejnost teprve skoro 4 léta po jeho smrti. Vydává-li je dnes — za tak svízelných poměrů tiskových — tatáž korporace, která se před 34 lety nemohla odvážit podniku tak nákladného, a to ještě v rozsahu zvětšeném úměrně s pokrokem, jaké učinilo badání o římském starověku od té doby, jest to nejen akt piety k velikému učiteli klassické filologie na naší universitě, ale i výmluvný dokument utěšeného rozvoje, jaký učinila za té doby Jednota i po stránce hospodářské, rozvoje, za nějž v neposlední řadě je povinna vděkem právě Královi a jeho organizačnímu nadání.

Osudy Králova díla jsou také příčinou, proč se nám dnes nedostává úplně, nýbrž jen jako torso. Když totiž v letech 80tých sešlo se zamýšleného vydání, nezpracovával Král přibývající látku už pro formu knižní, nýbrž jen pro účel paedagogický a vnějšími okolnostmi tohoto účelu si lze vysvětlit, že rukopis Králův obsahoval jen výklad o pojmu starožitností, o obyvatelstvu, právu občanském, o stavech, všeobecný výklad o magistratuře, senátu a komitiích, a že Král neměl zpracovány z jednotlivých úřadů nejen úřady nižší, ale ani ne všechny vyšší. Scházelo úplně pojednání o aedilitě, censuře a tribunátu plebis, také o úřadech mimořádných a principátu, výklady, za něž jen částečnou náhradu poskytují příležitostné zmínky, hlavně ve výkladu o magistratuře. Nemohla to tedy býti za těchto poměrů jen pieta, která rozhodla o vydání Králova Zřízení: dílo samo, třeba kusé, jest tak hodnotné, že si svou vnitřní cenou právem zasloužilo, aby vydáním bylo zachráněno před zapomenutím.

Cena Králova díla nespočívá snad v docela novém názoru na instituce státního zřízení římského, jehož systém tak geniálně rekonstruoval Mommsen, ani snad v úplně novém řešení detailů, pro něž sama synthetická povaha knihy neposkytovala vhodné příležitosti, nýbrž v tom, jak Král dovedl s jednotného a důsledného hlediště podrobiti kritice výsledky nejen Mommsenovy, ale i těch, kdož se po jeho monumentálním díle obírali problémy římských starožitností ústavních. V té příčině znamená Královo Zřízení sčítování s veškerou literaturou pomommsenovskou a konečnou bilanci badání před zahájením nového období školou italskou. Ačkoli jest v částech ryze popisných často velmi silně závislý na díle Mommsenově — a lze to pochopiti —, nepřijímá Král v otázkách sporných žádný cizí názor bez kritiky a skládá leckdy (nikoli ovšem vždycky ani úměrně důležitosti problému, dokonce už ne tak podrobně jako ve své *Rhythmicae a Metricae*) účty ze své kritické práce i čtenáři. Neomezuje se

totiž na prosté podání výsledku, k němuž ho přivedlo přezkoumání pramenů a literatury, nýbrž dovoluje často nahlédnouti do metody svého postupu (srov. výklad o klientech, patriciích, plebeích, o classes a centuriae i reformách zřízení centuriijního a j.) Jeho analyza literatury vyniká namnoze uměním zachytiti nejstručnější formou jádro problému a, podati je bez příměsků věci vedlejších a méně rozhodných. Tímto analytickým postupem pozbývá sice kniha jednotného rázu synthetického, ale užitek, který z něho vyplývá pro čtenáře, zvláště studenta, vyvažuje vrchovatě tuto dvojatost formální.

Ještěliže už v této věci, která ji odlišuje od četných podobných prací jinojazyčných, je patrný původní účel knihy Královny, vyplynul z něho ještě jiný zjev, který byl pro Královny přednášky charakteristický: Král se při nich nedával rád poutati úzce vymezenými hranicemi svého thematicu, nýbrž chtěl svým posluchačům podávat co možná názorný obraz života antického *v celé jeho plnosti*, a proto připoutával k příležitostným zmínkám o některých institucích starověkých rád hned výklady o nich, které s přísného hlediště vlastně k thematicu nepatřily, ale ke kterým jinak neměl příležitosti. Tak si lze vyložit i v jeho Zřízení výklady o kroji (str. 16 n.), o poměrech rodinných (29 nn.), o imagines (54 n.), o nejstarším vývoji mince (93), obšírný výklad o pojmu pomeria (131 nn.), o družích augurií (136 nn.), kapitoly o starožitnostech vojenských, připíatě vhodné k výkladu o stavu jezdeckém a o classes, méně organicky k výkladu o významu curií, a podobné exkursy starožitnické v nejširším smyslu toho slova. I to však jsou superflua, která — podle oblíbeného Králova úsloví — non nocent, naopak při nedostatku podobných vědeckých příruček u nás praktickou cenu knihy jen zvyšují.

U vědecké knihy netřeba snad zvláště připomínat, že všechna fakta, o nichž spisovatel mluví, jsou doložena prameny, ovšem jen ve výběru — pokud jsem kontroloval, vhodném¹ —, ale přece četnějšími, nežli mívají cizojazyčné příručky středního rozsahu.

Metoda, kterou Král podává své výklady, je především systematická. Při výkladu o jednotlivých složkách obyvatelstva římského, o úřadech a zřízeních se ovšem nemohl vyhnouti ani výkladům historickým, ale vydavatel právem upozornil (str. IV), že v těch netkví těžiště Králova díla. To také usnadnilo vydavateli situaci, v níž se octl jako nadšený přívrženec Paisův, maje vydávati dílo, jež se na výsledky italské školy historické dívá ještě s dosti značnou skepsí (str. 99 n., 116). Obětavost vydavatelovu, s kterou na sebe v zájmu věci vzal úpravu rukopisu Králova, jenž svou formou nebyl určen pro tisk, nelze vůbec ani dost oceniti. I když se nezdařilo zahladit stopy neorganického

¹ Na str. 207, ř. 11 zd. zaráží však citát z Amm. Marc. — pro V. stol., vzatý patrně jen namátkou z Mommsenova St. R. II.³ 102 pozn. 2.

původu knihy úplně, i když v ní zůstala leckterá neúměrnost, tu a tam opakování a nedůslednost, jsou to velkou většinou jen závady formální, které ostatně bylo těžko napravovat radikálněji, mělo-li býti vydáno dílo *Královo*.¹ Po stránce *věcné* jsou v té příčině rušivější jen dva případy: Na str. 81 n. byl zmaten výklad o tribuích s výkladem o kuriích; v odstavci 4. jest patrně třeba opravit *tribue* v *kurie* a celý výklad přemístit do odstavce předešlého. Na str. 90 pak mohla být jiným rozdělením a očíslováním odstavců odstraněna možnost nedorozumění, jako by Král jednou konjekturu Perizoniovu, důležitou pro řešení otázky o počtu centurií, rozhodně zamítal (91, ř. 9) a na obrát ruky s ní bez výhrady souhlasil (92, ř. 22).

Účast vydavatelova na Králově knize se však neomezila jen na práci redakční. Aby torso Státního zřízení bylo aspoň poněkud zaokrouhleno, doplnil sám všeobecný přehled o prameňech a dějinách starožitnického badání římského (str. 1—8) a celý výklad o aedilitě (§ 35). Škoda — když už se vůbec odhodlal k jakémukoli doplňování —, že nepřidal ještě výklad o funkcích censorů a tribunů plebis v době lépe známé, aby aspoň oddíl o vyšších řádných úřadech byl jakž takž úplný. Otázky o původu tribunátu pl., v níž by se byl vlastní jeho názor (viz Čes. vědu III [1921], 105 nn.) ocitl v rozporu s názorem Královým, nebylo se při spíše systematickém rázu díla Králova ani třeba obsírněji dotýkati. Zásluhou vydavatelovou je dále doplnění literatury až do nejnovější doby. Také jeho soupis důležitějších prací většinou nejmladšího data.² nejen starožitnických v úzkém smyslu toho slova, ale i historických vůbec a právnických, přijde vhod všem čtenářům, zvláště ovšem studentům, kteří v něm najdou vítaného průvodce po literaturách hlavně románských i východisko ze začarovaného kruhu prací skoro výhradně německých, na které byli v dobách předválečných omezováni i poměry politickými. Snad tu bylo možno uvést i aspoň ještě H. Blümnerovo dílo o římských starožitnostech soukromých z r. 1911, C. J. Neumannovy zajímavé dějiny bellevisticko-římské v Pflugk-Harttungově Weltgeschichte, W. E. Heitlandovy trojdílné dějiny římské republiky (Cambridge 1909). Postrádal jsem též práce o římských dějinách doby císařské a na str. 57 p. 1 nejnovější a základní veliké dílo o římských spolecích od J. P. Waltzinga z let 1895—1900.

¹ Vydavatelovo přemístění § 5 o občanství a jeho stupních před výklad o základních složkách obyvatelstva římského, se neobešlo bez některých závad formálních. Několikrát se v části přeradené předpokládá znalost věci, o níž se čtenář dovídá až v částech následujících. Na str. 22 se v příčině jezdeckví synů libertinských odkazuje na výklad předběžný, ač se o věci mluví až na str. 65.

² Na str. 68 zůstal citát z Grunđrissu B. Nieseho nepřeveden z 2. vyd. na poslední (4.) vydání, str. 172.

Oba rejstříky, věci i jmen vlastních, usnadní používání knihy i tomu, komu bude běžeti o poučení v podrobnostech, rovněž jako seznam legum rogatarum. Zato mi není v díle jednajícím o Státním zřízení, které se nadto k výkladu o principátu ani nedostalo, dosti jasný účel seznamu císařů až do Diocletiana a jeho spoluvladařů se všemi cognominy. K účelům přesné chronologie nestačí, poněvadž jednotlivá data, uváděná pro přijetí cognomin, zdaleka nejsou tak jistá, jak by se ze seznamu zdálo, některá pak jest nutno přímo opravit. Titul *Medicus* nepřijal M. Aurelius r. 165, nýbrž až 166, kdy jej dostal L. Verus, a to dokonce později nežli on (vita Veri 7, 2). Commodus se stal Augustem již r. 177, nikoli až 180 (scházející tečka v 4. ř. před *Germanicus* by mohla budit zdání, že titul Augusta dostal již 172), Caracalla vládl již od r. 198, nikoli teprv od r. 211.

Také v knize samé zůstala některá nedopatření chronologická: Porušení mezinárodního práva vůči městu Apollonii se nestalo r. 286 (str. 26), nýbrž asi 266. Jednání o zproštění Caesara od povinnosti osobní professe nebylo až r. 48 (str. 183). Lex Papia Poppaea nebyla vydána r. 19 po Kr. (str. 185) ani 9 př. Kr. (str. 301), nýbrž 9 po Kr. První quaestorové konsulští byli zřízeni r. 38, nikoli 39 (str. 230). Známé SC de Bacchanalibus se stalo r. 186, ne 181 (str. 262). Lex Maenia byla vydána pravděpodobně na počátku III. stol. př. Kr., jak je správně uvedeno na str. 267, nikoli na konci (str. 301). Septa Julia byla dokončena r. 26 př. Kr., ne 27 po Kr. (str. 285). Volby III virum capitalium se nekonaly hned od r. 289 (str. 285): tenkrát byl pravděpodobně jejich úřad teprve zřízen a volba vystřídala původní mandování praetorské až později, někdy v letech 242-244 (Festus p. 468 Linds.). Podobně ani o 4 praefektech iure dicundo není zcela jisté, že byli už od r. 318 voleni. Pravděpodobně i oni byli původně jmenováni praetorem (tak líčí ostatně tuto věc i Zřízení na str. 158), a volení snad někdy po r. 124. Hlavní den Megalesii, jemuž náleželo jejich jméno v užším slova smyslu, byl 4. duben, ne 10. (str. 238).

Po stránce věcné jest třeba v podrobnostech opravit na str. 19 tvrzení, že plebeiové neměli přístupu mezi fratres Arvales (na str. 53 se o tom mluví opatrněji); na str. 59 výklad, že jezdec dostával dvakrát tolik (mzdy) co centurio. Polybios na uv. m. praví, že jezdcí dostávali ὀξαυήν, tedy 6 obolů, ταξίαρχοι dvakrát tolik, co prostí legionáři, totiž 4 oboly. Jezdec tedy měl mzdu jen o polovici větší nežli centurio. Na str. 98 není ve své stručnosti docela správné tvrzení, že po Mariovi občanská povinnost vojenská vůbec přestala. Třeba tomu tak v praxi bývalo, v theorii a de iure obecná povinnost vojenská nepřestala nikdy. Praefekty iure dicundo nejmenovali praefekti, jak lapsu calami zůstalo na str. 158, nýbrž praetorové. Členové kněžských kollegií byli kooptováni, ne adoptováni (str. 286). Achaia se nestala samo-

statnou provincií současně s Makedonií nebo Afrikou (str. 214), nýbrž mnohem později, nikoli ovšem teprve za Augusta, jak čítáme někdy i v nejnovějších knihách, nýbrž již za Caesara. Není dále správné tvrzení (str. 263), že senát r. 155 filosofové Diogena, Karneada a Kritolaa *vykázal*. Naopak se příchod tohoto řeckého poselstva setkal i u senatorů s přijetím víc než vlídným a Cato st. byl snad jediný z nich, jenž usiloval o jejich vzdálení z Říma, a to ne snad nějakým *zákazem* dalšího pobytu, nýbrž rychlým vyřízení jejich posláni, kterým by se stal jejich další pobyt v Římě, beztoho nedobrovolný, zbytečným.

Abnormální poměry omlouvají, že v sazbě knihy zůstalo značné množství tiskových chyb — některé se vloudily dokonce i do jejich oprav na str. 302. Z věcně rušivějších uvádím jen 5000 denárů m. 50.000 d. na str. 21 f; str. m. St R (48, 7); »že i po reformě měla první třída *sjezdu* majoritu« patrně m. s *jízdou* (103); *ex verbo* m. *eo verbo* (106, p. 4); na str. 130 tečka za 1. odstavcem docela ruší smysl; *praci* m. *praxi* (137, 8); pro magistráty m. pro promagistráty (145); *tortae* (!) m. *tortores* (175); ratio m. ratis (189, 19); už m. až (191, 1); »pravidlem připadala *provinění* iurisdikce prokonsulovi« m. *provinění* (208); quaestorové měli *opatřovati* m. *opatrovati* (226, 3); T. m. P. Antoninus (298) a mn. j. v cifrách citátů i jinde.

Korrektura po stránce jazykové mohla být pečlivější. Tak horlivý strážce čistoty jazykové, jakým býval Král, nebyl by asi při poslední revisi svého textu propustil germanismů j. obnos (93) a odvislý (112, 190); chyb tvaroslovných j. navrhnoutou (108), odtáhnutí (258), vytisknuta (286), selhou (257), nom. dny (272), vyskytati důsledně m. vyskýtati, povinnen (16); chyb syntaktických, na př. velmi často se vyskytajících vět s nesprávným postavením enklitik (typu »aby tím Řím sprostil se«, str. 26). Věty na str. 98, 2. odst. zd. a 104, ř. 4 nn. sh. nedávají smyslu. Přepsáním zůstal na str. 62 termin *censura* (se nekonala) m. *census*.

Množství výrazů odborných činilo někdy potíže hlavně při skloňování, na př.: podřízení byli triumvirům capitales (175); svolání se dalo t. zv. *vetus forma perpetua* (156). Snad by bylo bývalo lépe užití původních pádů a tvarů latinských, stejně jako místo odvozených forem koerciční právo, tribunální hromada, tumultuační (!) dilectus ap.

To vše jsou ovšem podrobnosti, které nemohou ceně Králova díla jako celku nijak ubrátí. Všecky známé přednosti jeho péra, průzračnost a jasnost jeho výkladu je činí přístupným nejen odborníkovi a studentovi, nýbrž i každému laikovi, a není tedy pochyby, že se jím zájmu širších vrstev pro různé zjevy života antického, dnes zase potěšitelně stoupajícímu, zvláště při zvýšeném dnes zájmu pro otázky politické a ústavní, dostane nové mocné vzpruhy.

Královo zřízení bylo myšleno jako článek velikého vydavatelského plánu Filologické jednoty, který ovšem byl v prvním nadšení

mladou svobodou konán v náladě příliš optimistické a sotva počítal s žalostnými poměry tiskovými, které vydávání knih vědeckých dnes takřka znemožňují. Jest jistě v zájmu české vědy, aby brzkým obratem k lepšímu bylo Jednotě umožněno splniti celý svůj program, jenž byl tak pietně zahájen dílem Královým. *Jos. Dobíáš.*

Maurice Brillant: Les Mystères d'Eleusis. Bibliothèque internationale de critique, Paříž, 1920; La Renaissance du Livre, str. 192, za 3'75 frcs.

Roku 1914 vyšla kniha Foucartova *Les Mystères d'Eleusis* (srv. L. F. XLI. r. 1914, str. 270nn). Její cena spočívá v pečlivém sebrání a zužitkování materiálu do té doby známého, ale nikterak nevyhovuje částí synthetickou a výkladem, poněvadž Foucart s neobvyčejnou tvrdošijností zabral se do myšlenky egyptského původu eleusinských mysterií. Toto stanovisko jeho bylo sice odmítnuto, ale nebylo jiné moderní příručky, jež by nedostatek díla Foucartova byla nahradila. Teprve nyní autor spisu o tajemnicích athenské rady M. Brillant uveřejnil knihu stejného názvu s Foucartem, ale hlediska úplně odlišného. Kniha Brillantova je myšlena jako v sebe uzavřená monografie rázu synthetického, jež by na širokém dějinném základě náboženského a filosofického vývoje lidstva vyložila srozumitelně a kriticky všechno to, co o mysteriích eleusinských je známo. Proto Brillant nejprve naznačuje celkovými rysy podstatu náboženství, způsob, jímž lze poznati primitivní stav náboženských představ, pak místo, jaké v této soustavě zaujímají mysteria. Dotknuv se archaeologicko-topografické stránky Eleusíny, promlouvá o malých mysteriích v Agře, pak o vnější stránce velkých mysterií, načež obsírně hovoří o jejich částí esoterické, pak o božstvech eleusinských a jejich kněžích. Co se týče metody, správně Brillant omezil stránku analytickou na nejmenší možnou míru, poněvadž tato práce byla už před ním několikrát — naposled Foucartem — dobře vykonána. Za to se dobře soustředil na výklad a vyvození závěrů. Počíná si velmi obezřetně a taktně, jsa si dobře vědom, že zůstane vždy nejasna nejvnitřnější podstata mysterií, poněvadž opravdu není z tomto bodu, oč by se bylo lze spolehlivě opřít. Ukazuje absurdnost názoru jako by zachované umělecké památky zobrazovaly tuto vnitřní, zasvěcencům přístupnou část mysterií, a stejně vytýká slabiny zpráv patristických, jež domněle spočívají na autopsii. Dobře ukazuje, jak se nesmí ponštětí s myslí dvojíto eleusinských obřadů: původní zemědělskomagický kult, a pozdější složka eschatologická. Je přirozeno, že tato druhá část musila se stýkati a sblížovati s jinými naukami stejného druhu, tak hlavně s orfismem, a později v době náboženského synkretismu též s kultem Isidiným. Pro egyptský původ eleusinských mysterií není důkazu, a pokud vůbec co víme o mysteriích egyptských, je podstatných úchylek mnohem více, než náhodných

shod. Brillant velmi dobře vyvrací všechna jednotlivá tvrzení Foucartova (zejména v kap. 4). Stejně důrazně a správně se pak obrací proti všem, kteří v mystériích vidí něco metafyzicky transcendentálního, a nikoliv jen obyčejnou »magii«, totiž ustálené obřady a slova, jejichž provádění bylo vázáno na přesně určené formy a okolnosti. »Spiritualisace«, totiž naplnění této formy vyšším myšlenkovým a symbolickým obsahem, je dle Brillanta dílem pozdních filosofů, hlavně novoplatonských, kteří starodávný kult chtěli přizpůsobiti myšlenkovému ovzduší své doby, a podkládali tedy jeho eschatologii nový význam. Původní význam mystérii eleusinských bylo magické znázornění aktu, jímž člověk chtěl přinutiti zemi k vydání úrody. Eschatologická část úkonů eleusinských nebyla ničím nábožensky neb myšlenkově vysokým, po té stránce stál mnohem výše orfismus. Také zasvěcování v Eleusině nebylo nijak výběrem jen duševně způsobilých, nýbrž jen jistou vnější katharsí, jíž musel projíti ten, kdo chtěl magickou formulí a obřadem dojiti »posvěcení«, totiž formálního uzpůsobení k požitkům i posmrtným, jež ovšem představovány hodně pozemsky. Abychom pak mluvili výrazy obecněji známými, tedy eschatologická část eleusinských mystérií vrcholila v udělení »svátosti« věřícím, kteří se k jejímu přijetí náležitě připravili, a uvedla je do stavu »milosti posvěcující«. Náboženskomravní cena a význam obou těchto úkonů, eleusinského i křesťanského, jsou si rovny. Takový důsledek nutno z Brillantových výkladů vyvoditi; je tedy zcela nepochopitelno, proč najednou v závěru své knížky Brillant tak rozhodně vylučuje možnost vlivu Eleusiny na rituál křesťanský. Souvisí to asi s tím, že považuje křesťanství jenom za soustavu mravně filosofického náboženství, a nepřiznává, kolik v něm vězí té magie. Jinak však lze s jeho důvody a vývody celkem všude souhlasiti. Zejména také znova dobře zdůrazňuje proti Dieterichovi, že nějakých »posvátných dramat« v Eleusině naprosto nebylo, a že tedy mysteria eleusinská jsou bez vlivu na vývoj dramatu řeckého. V některých drobnostech by bylo možno s Brillantem nesouhlasiti, tak na př. na str. 170 pozn., kde popírá rodovou souvislost attických γένη, a uznává mezi nimi jen pouto kultovní. Ale to jsou jen maličkosti.

Knihu Brillantovu, i za dnešních poměrů snadno přístupnou, lze co nejlépe doporučiti každému, kdo chce poznati myšlenkový život antiky po stránce kultů mystických. *Vladimír Groh.*

Б. Цоневъ: История на българския езикъ. А. Обща часть. Томъ първи. Издание на Софийския университетъ. Университетска Библиотека, книга 8. София 1919, stran X + 530. Cena 20 Levů.

Prof. sofijské university B. Conev, známý svými četnými pracemi o dialektech bulharských a dobrými edicemi středobulharských textů, předsevzal si ve svých padesáti letech (r. 1913)

vydati soubor všech svých tištěných i netištěných prací o bulharském jazyku ve velikém díle pod názvem »Dějiny bulharského jazyka«. Tedy plán velkolepý, jež dnes většinou vykonává celá řada učenců-odborníků, neboť prof. Conev — podle předmluvy k svému dílu, otištěné v přítomném prvním svazku — chce ve svém díle »obsáhnouti všechno, co se vztahuje k rodné jeho bulharské mluvě, jak psané, tak nepsané, v její minulosti i přítomnosti, jedním slovem podati úplný obraz rozvoje bulharského jazyka co do času i místa.« Dílo své si rozdělil na sedm svazků, z nichž jeden bude obsahovati část všeobecnou a ostatní části zvláštní. Všeobecná část má být úvodem k celému dílu a podati obraz celé »Istorie« v malém, oddíly zvláštní pak mají pojednati o bulharských hláskách, kmenech, tvarech, přízvuku, skladbě, slohu a pravopise. Doplnkem těchto prací budou ještě zvláštní knihy o bulharských nářečích s podrobnou mapou, o bulharské a slovanské palaeografii, jakož i seznam pramenů a pomůcek a konečně bulharský slovník (!).

Zatím máme v rukou první hodně opožděný (s tiskem začato už v r. 1913!), všeobecný díl práce, úvod do celé »Istorie« a jakýsi přehled celku. V sedmi kapitolách podává se tu výklad o jazyce vůbec a o bulharském zvláště, o poměru bulharského jazyka k ostatním jazykům slovanským, o jazyce starobulharském a novobulharském (theorie o původu starobulharského jazyka a užívání rozličných názvů pro tento jazyk), dále o bulharské a slovanské abecedě, o pramenech a pomůckách pro dějiny bulharského jazyka (přehled starobulharských, středobulharských a novobulharských památek do konce XVIII. stol.), o hranicích bulharského jazyka a konečně přehled bulharských nářečí. Celkem ohromné množství látky, a to není tu ještě vše, co zde autor chtěl mít: podle předmluvy vypuštěny byly kapitoly jistě velmi důležité, o poměru bulharského jazyka k ostatním balkánským jazykům, o všeobecných jazykových zásadách se zřetelem k bulharštině a o původu i rozvoji bulharského spisovného jazyka.

Nechci tu posuzovati celý rozvrh práce, jak si jej autor načrtl, nieméně podotknu aspoň tolik, že nemám z něho dojem dosti řádné a přehledné soustavy. Jsem toho mínění, že se bude musit autor ve svém díle častokráte opakovati, což ostatně už pozorujeme hned ve svazku prvním, v němž také vidíme zřejmý nepoměr mezi jednotlivými kapitolami. Je to nutný následek toho, že jsou tu téměř beze změny otištěny starší i novější práce Conevovy, uveřejněné porůznu v bulharských publikacích akademických, universitních i jiných, práce, které jsou úplnější anebo zlomkovité podle toho, jak tehdy bylo pomůcek po ruce a jak bylo potřeba o věci pojednati, a konečně i práce, připravené pro posluchače universitní, na nichž je školský ráz patrný. Přes to je kniha Conevova dílem pozoruhodným, neboť je důležitým základem pro soustavné práce další, a dnes, kdy Bulhaři nemají ještě ani jedině větší mluvnice svého jazyka, vlastně jedinou při-

pravou pro synthetické dílo toho druhu. Proto také již první kniha vzbudila značnou pozornost, jak dosvědčují posavadní posudky, zejména S. Kulbakina v prvním svazku 2. ročníku »Južnoslovanského filologa« (Bělehrad 1921, str. 149—158), M. Ivkoviće v 1. svazku nové jihoslovanské revue »Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор« (Bělehrad 1921, str. 115—116, zásadně zamítavé stanovisko, ač bez rozboru a důkazů!). Abych seznámil naše čtenáře s knihou Conevovou, uvedu aspoň stručně její obsah s drobnými poznámkami vlastními.

Conev začíná svou knihu stručnými všeobecnými výklady o jazyce opíraje se o známé mu a přístupné prameny, načež přechází hned k výkladu o bulharském jazyku a ptá se, jaké jsou dnes hlavní úkoly bulharské filologie. A odpovídá takto: 1. objasniti, jaký byl bulharský jazyk, když se oddělil od ostatních příbuzných slovanských jazyků; 2. jak se měnil a vyvíjel v době svého samostatného života a 3. jaký je dnes po všech proměnách? Odpověď na otázku první podává v kapitole druhé, v níž mluví o poměru bulharského jazyka k ostatním jazykům slovanským. Kapitola tato je nejslabší částí celé knihy, neboť výklady o slovanských jazycích tu podané jsou velmi neúplné a nedokonale a návrat k dělení slovanských jazyků na dvě skupiny, severozápadní a jihovýchodní, (str. 24 a další) vzbudí zajisté odpor v kruzích slavistů, jak ostatně je zřejmo už z uvedené recense Kulbakinovy.

Jak skrovné jsou na př. Conevovy charakteristiky jednotlivých slovanských jazyků proti přesně vědeckým výkladům J. Rozwadowského ve známém díle *Język polski z r. 1915!* Jak všeobecně řečeno v knize Conevově, že k polštině »počítají« také (kdo a kde?) nářečí kašubské a polabské! Veliká nepřesnost vznikla také tím, že Conev mísí pradávné jevy jazykové se změnami novějšími, že bez poznámek uvádí tvary lidové i knižní a že jen na podkladě svého, celkem nevelikého materiálu činí závěry, jež musí pak být ovšem nepřesné. Velmi špatně pochodila lužická srbština, kterou prof. Conev považuje za přechodní, smíšené nářečí mezi češtinou a polštinou (str. 62) a v řadě slovanských jazyků odbývá ji dvouřádkovou poznámkou, že »k češtině ještě počítají (kdo?) dvě slovanská nářečí, hornolužické a dolnolužické, jimiž se mluví v Sasku a v Prusku«. To jest ovšem řečeno velmi málo. Tak mluvil Dobrovský na prahu devadesátých let 18. století, než si získal přesná data o obou lužických nářečích, ale později správně zařadil obě lužická nářečí jako slovanská nářečí samostatná. Dnes, kdy máme dobrou historickou mluvnicí Mukovu, mělo i zde býti napsáno toho více a přesněji. Conev, který s takovou houževnatostí hledá v této kapitole styčné body bulharského jazyka se všemi ostatními jazyky slovanskými, aby dokázal centrální položení bulharštiny, byl by také v lužické srbštině našel podnes důsledně zachovávaný duál, a nad to i aorist

a imperfektum tak jako v dnešní bulharštině! Jak to by vysvětlil? Bylo by možno hned říci, jak on dnes říká, že Lužičané byli v dávných dobách sousedy Bulharů (resp. Slověnů) jako Poláci pro svou výslovnost starého *ѣ*? Není lépe tu zůstatv otazník, jako to učinil Rozwadowski ve svých charakteristikách? A což shody bulharštiny se slovenštinou? Jistě byli Slované v dávných dobách v těsnějším styku, zejména Bulhari-Slověně se Slováci, jakož Jihoslované vůbec, ale činiti nějaké určité závěry na základě vývoje jediné hlásky přece snad nelze. Podle poslední stati Joz. Škultétyho (recense III. dílu Niederlových Slovanských starožitností v Letopise Matice slovenskej XIII. 1921, str. 75) je v slovenštině *ia* za *ѣ* (*smiach, diavka, viam*) jen v gemerské slovenštině, ale tu je vůbec mnoho míšení se živly srbochorvatskými, bulharskými a ruskými. Nutno tedy studovati dále. Vadná strana metody Conevovy nejzřejměji vyniká při výpočtu slov a obrátů, jež prý se vyskytují pouze v bulharštině a slovenštině. Pouhé přehlédnutí těchto slov a obrátů ukazuje, že tu nejde o nic, co by zvlášť spojovalo bulharštinu a slovenštinu, jsou to slova vlastní všem Slovanům, jak Kuřbakin ukazuje ve své recenzi zejména pro jazyky východoslovanské. I my v češtině máme výrazy: *babka, bachor, dobytče, oblažovat, ornice, osika* atd.; *loža* ve smyslu »lože« s poznámkou, že v češtině se říká *louže* ve smyslu »bařina«, je asi nedorozumění; slovo *mrholí* vzniklo dissimilací z »mlholí« a je v českých nářečích běžné (na př. v litomyšlském); slovo »naňo« ve smyslu »otec«, známé v sofijském, »nano«, je všeobecný lužický název pro otce: »nan«. Velká část rčení, obrátů a přísloví, v nichž Conev nalézá shodu mezi bulharštinou a slovenštinou, je majetkem nejenom obecně slovanským, ale i mezinárodním.

Výklady o starobulharském a novobulharském jazyku jsou pontavé a celkem výstižné. Tu je autor doma. Ve svých výkladech celkem úplně souhlasí s výsledky Jagičovými v jeho 2. vydání Entstehungsgeschichte der kirchenslav. Sprache. Do této kapitoly zařadil Conev také své úvahy o poměru staré bulharštiny k bulharštině dnešní na základě lexikálním, o nichž jsem referoval v LF. 43, 1916, 363—368. Úvahy tyto z r. 1915 jsou tu otisčeny beze změny a zůstaly v nich ovšem vady, jež jsem vytýkal ve jmenovaném posudku.

Kapitola čtvrtá podává známé výklady o bulharské a slovan-ské abecedě. Poměrně nejobsáhlejší a nejúplnější je kapitola šestá (str. 137—326), vykládající o pramenech pro studium bulharského jazyka a vypočítávající velmi podrobně starobulharské, středobulharské a novobulharské texty. Je to ovšem zase jen bohatý materiál pro studium další, neboť také zde, zejména v pokuse o klassifikaci bulharských památek doby staré a střední, je mnoho sporného, jak jsem ukázal už ve svém spise »Zlomek evangeliáře sof. Nár. knihovny« r. 1915. Pro období středobulhar-

ské nutno teprve sbíratí materiál, doklady, studovati je a hodnotiti, než bude možno říci poslední slovo anebo začítí práce o soustavných dějinách středobulharského jazyka a písemnictví. Celkem neznámý zůstaly prof. Conevu i starobulharské a středobulharské práce prof. J. Polívky, o nichž jsem pojednal v ČasModFil. 6, 1918, 329—343. Pokud jde o Ivanovovo vydání Pajsiovy Istorije slavěnobolgarské, odkazují k své recenzi v ČasModFil. 5, 1916, 23 nsl. Zajímavá je poznámka Conevova na str. 311, že nejstarší bulharskou tištěnou knihou je bulharská modlitební kniha Abagar od Filipa Stanislavova z r. 1651. Je to první tisk novobulharský, o němž posud nejlépe pojednal M. G. Popruženko v petrohradských Изв. Акад. наукъ 10 (1905) 4, 229—258. Murko ve své knize Geschichte der älteren südslavischen Litteraturen (v Lipsku 1908) na str. 195—6 uvádí Evangelium vytištěné r. 1512 v Trgovišti jakožto první tištěnou knihu bulharskou. To je text středobulharský, jak je zřejmé z popisu Conevova v knize »Описъ на ржкописитѣ и старопечатнитѣ книги на Народната библиотека въ София« (1910) str. 477 nsl. a v knize »Славянски и старопечатни книги на народната библиотека въ Пловдивъ« (1920) str. 247 (v příloze snímek 39). Škoda, že Conev nám o tom v nové své knize nepodal poučení podrobnějšího. Výklady Conevovy o Leskienovi (str. 315—318) hodí se spíše do poznámky než do souvislého textu: je to vlastně nekrolog. — České práce o bulharském jazyku v knize Conevově uvedeny nejsou. Ani mezi praktickými pomůckami k naučení bulharského jazyka (na str. 326) není vzpomenuo ani jediné české práce, ač máme knížek takových několik.

V kapitole šesté učiněn pokus o určení hranic bulharského jazyka a národnosti a v kapitole sedmé, poslední (str. 364—509) podán přehled bulharských nářečí. Tyto dvě kapitoly budou asi předmětem nejostřejší kritiky, neboť jde zde o věc velmi ožehavou, o rozhraničení nářečí srbských a bulharských, jež je předmětem sporu vedeného už dlouhá léta a posud neukončeného. A pokud politika bude rušivě zasahovati v tato vědecká studia, potud nebude lépe. Ani vědečtí pracovníci balkánští nedovedli se vždy vymániti z tohoto rušivého vlivu politiky, jak je zřejmo i z přítomné knihy Conevovy. Doufejme, že i tu bude časem lépe. Pak také bude možno věcněji a klidněji jednati o všech jazykových otázkách bulharských, k nimž kniha Conevova podává tolik bohatého a přes některé nedostatky dobrého materiálu.

Josef Páta.

Drobné zprávy.

Na prvním říšském sjezdu československých učitelů vysokých škol v Praze (dne 14. a 15. května t. r.) byla v sekci pro mezinárodní vědecké a vysokoškolské otázky přijata tato resoluce:

Sjezd vyslechnuv referát prof. Frant. Novotného o významu studia klassických jazyků pro studium na vysokých školách souhlasí s jeho zásadním úsudkem, že vyučování klasickým jazykům je důležitou a svéráznou složkou všeobecného vzdělání a že vědění při něm získané jest užitečnou a pro některé obory i nezbytnou přípravou pro studium na vysokých školách.

Z těchto důvodů sjezd doporučuje ministerstvu školství a národní osvěty, provést chystanou reformu střední školy tak, že by osnova přiblížela k požadavkům nynější kultury bez podstatné újmy ve vyučování klasickým jazykům.

Sympathický podnik italský »Corpus scriptorum latinorum Paravianum« (v Turině u G. B. Paravie), o jehož dvaceti svazcích vyšlých v letech 1916—18 referoval podrobně a pochvalně Fr. Groh v L. F. XLVI, 1919, str. 106 nn., vzrostl od té doby dvojnásob. Vergiliova *Aeneis* ve vydání Rem. Sabbadiniho byla dokončena, a pěti téhož vydavatele vyšly i *Georgicon* II. IV, takže Vergilia má tato sbírka už celého. Ve třech svazcích vydal P. Fabbri Ovidiovy *Metamorfosy*, a stejně C. Giarratano *Martiala*. Z prosy vyšel Ciceronův *Laelius* (Egn. Bassi), řeči proti *Catilinovi* a řeči za *Ligaria*, *Marcella* a *Deiotara* (S. Colombo), Caesarovo *Bellum Gallicum* vydal nově dle rk. neapolského Dom. Bassi. První úplné vydání všeho, co se zachovalo z literární činnosti *Augustovy*, tvoří 38. svazek: Imp. Caes. Augusti *Operum fragmenta*, coll. rec. praefata est append. crit. add. Henrica Malcovati (XL + 86 str., 1921, za 12 lir). O všech těchto vydáních lze jen opakovati pochvalu, pronesenou v recensi svrchu připomenuté. Je patrné, že redakce chce opatřiti nejen nová a spolehlivá vydání autorů nejčastěji užívaných, nýbrž i souborná vydání různých zlomků a autorů ležících mimo obvyklý okruh edičních zájmů. Vedoucí myšlenkou je při tom to, aby mohla nastati úplná emancipace od vydání německých a cizích vůbec; proto čteme v pořadí svazků chystaných na př. nové vydání *Ennia* (C. Pascal), *Lucretia* (E. Bignone), *Petronia* (F. C. Wick), *Poetarum veterum* (C. Pascal), zbytků *praetext* (C. Pascal), *Iustina* (M. Galdi), *Lactantia* (J. B. Pesenti), *Maximianových* Elegií (J. Prada). Autoři, s nimiž se už začalo, jsou ovšem doplňováni. C. Pascal, jenž sbírku řídí, získal pro ni mnoho dobrých spolupracovníků na rozdíl od svazků prvních, o nichž s polovice pracoval sám buď zcela nebo částečně. Že tak podstatné rozšíření kruhu vydavatelů je jen k prospěchu sbírky, je pochopitelno i při rozsáhlé erudici a houževnatosti Pascalově. Úprava sbírky zůstává stále stejně pečlivá. Vzrůst cen je poněkud vyrovnán tím, že sv. 22 (*Aeneidou*) počínaje vedle velkého vydání s obšírným úvodem, krit. aparátem, scholiemi a starověkými »testimonia« vychází i pouhý text asi za poloviční cenu. V. G.

R. Pettazzoni začal vydávati v Bologni u firmy N. Zanichelli sbírku monografií »*Storia delle religioni*«. Zatím vyšly tyto dva svazky, oha z péra redaktorova: I. La religione di Zarathustra nella storia religiosa dell' Iran. 1920, str. XXII + 260, za 15 lir, a sv. III. La religione nella Grecia antica fino ad Alessandro, 1921, str. XVI + 418. Jako sv. II. je hlášena kniha H. *Webbster*a, *Società segrete primitive*, a jako IV. Al. *Brückner*a *Mitologia slava*. Máme v rukou zatím jen sv. I., jenž vydává velmi dobré svědectví vědecké způsobilosti autorovy. Výklad vlastní je psán přehledně s náležitou patrností k celému dějinnému a myšlenkovému vývoji Iranu, citáty a poznámky připojeny ke kapitolám ve zvláštních dodatcích. V. G.

V časopise *Classical philology* XV, 1920, str. 23 nn. uveřejnil T. Frank obsahově bohatý, pozoruhodný článek *Vergil's Apprenticeship*. Zajímavé jsou výklady o prvním období básnické činnosti Vergiliovy. Frank zjišťuje totiž nové podrobnosti o životě a tvoření Vergiliově v době asi mezi r. 50—40 př. Kr., a to podle básniček zachovaných ve sbírce *Catalepton*, jakož i podle básní *Culex* a *Ciris*. Na př. z *Catal. XIII* možno souditi, že Vergilius sloužil též nějaký čas ve vojsku Caesarově aúčastnil se války občanské, avšak záhy byl pro churavost propuštěn. Pozoruhodno jest, že Frank uznává ve sbírce *Catalepton* i ta čísla za pravá, jež byla dosud nejvíce podezírána (t. b. IX, XIII a XIV). Báseň *Culex* složil Vergilius podle názoru Frankova pro žáky s tendencí didaktickou a, aby učinil její poučné části záživnější, spojil je fabulí o komáru. Zajímavé vykládá Frank o vlivu, který měl na Vergilia mezi r. 46—43 kruh Epikurovců, seskupený v Neapoli kolem Filodema a Sirona. — Naproti tomu nelze Frank souhlasiti s tím, co vykládá Frank o dalším vývoji Vergiliově. Frank sice správně zjišťuje, že Vergilius nejdříve přidržoval se mladořímské školy básnické (Valeria Catona a Catulla), ale nesprávně tvrdí, že ke směru tomu náležel až do doby, kdy počal skládati Georgika. (V době Bukolik přidržoval se Vergil idyllismu! V. K. Weniga, *Listy filol. XXXV*, 1908, str. 203 nn.) Podle názoru Frankova přiklonil se posléze Vergilius k novoklassicismu doby Augustovy. Leč ani to není správné, neboť Vergilius v době, kdy psal *Aeneidu*, byl romantikem. (V. K. Weniga, *Listy filol. XXXIX*, 1912, str. 5 nn.)

K. W.

O nové obhájení starého, ale méně známého výkladu Vergiliovy čtvrté eklogy se pokouší A. Kurfeß (*Philol. Wochenschrift* r. 1921, sl. 141—144). Kurfeß považuje za vyloučeno, že by se básník vydával v nebezpečí blamáže, píše oslavnou báseň na dítě Octavianovo, jehož pohlaví nemohl předvídati. R. C. Kukula (*Röm. Säkularpoesie*, v. L. F., r. 39, str. 58) prý dobře poznal souvislost této Vergiliovy básně s věštby Sibiylinými. Nebylo by vůbec třeba pátrati, koho myslí básník oním »hochem«, jako se vzdali této marné práce theologové při výkladu Izaiášovy k. 11, kdyby nebylo v. 60—63, kde se mluví o zcela konkrétním, již narozeném dítěti. Kukula odstranil tuto obtíž tím, že v. 60—63 přemístil za v. 25. S tím Kurfeß není spokojen, neboť nesouhlasí s výklady Kukulovými a znovu považuje eklogu IV. za odpověď na Horatiovu epodu XVI. Treba ještě podotknouti, že Kurfeß čte ve v. 62: *qui non risere parentes, hunc deus...* atd. Toto čtení Quintil. IX 3, 8 pěkně obhájl Th. Birt v *Berl. Philol. Woch.* r. 1918, sl. 186—192, dokázav příklady možnost vazby *ridere parentes* ve významu »smáti se na rodiče« i neobvyklé neshody mezi *plur.* *qui* a *sg. hunc*. Když však báseň (bez v. 60—63) vyšla, pokračuje Kurfeß, vztahoval ji Octavianus na svého očekávaného potomka (jako ji možná Asinius Pollio vztahoval na svého syna). Tu se však Octavianovi narodila dcera! Jaksi náhradou za toto zklamání připojil Vergilius k původní básni v. 60—63, které jí daly jiný, ale tentokráte určitý smysl. Mluví se v nich o dítěti již narozeném a zvláště se pamatuje na matku, a tu Kurfeß nepochybuje, že měl básník při této nové úpravě na mysli sestru Octavianovu a jejího syna, známého Marcella. O Marcellovi se zmiňují již scholia Bernensia (k ekl. IV. v. 7) a na Marcella vztahovali eklogu IV. někteří filologové 17. stol. (Také D. C. Slater uváděl tuto báseň ve vztah k Octavii, v. L. F. 39, str. 396.) Obtíž chronologickou snaží se Kurfeß odstraniti srovnáním *Serv. pozn. k Aen. VI, 861 s Propertiem III 18, 5*, čímž dovozuje, že za rok narození Marcellova lze pokládati r. 41. Kurfeß uznává tedy dvojí vydání Bukolik, ale sám včas podotýká, že tu možno promáseti jen dohady a nelze nic dokázati. Vůbec možno proti jeho výkladu namítnouti, že předpokládá příliš podivnou nejistotu současníků o pravých úmyslech básníkůvých

a také vztah Octavianův k Marcellovi sotva byl již v té době tak blízký jako později. Jinak však není pochyby, že poslední verše ve čtení Quintilianově zřejmě předpokládají jinou situaci než předcházející básně a že toho nelze při výkladu básně pominouti.

J. L.

A. Rostagni jenž vydal v Turíně 1916 knihu o básních alexandrijských, věnoval básni Ibis zvláštní monografii (Ibis: Storia di un poemetto greco. Ve Florencii 1920. Felice de Monnier, 123 stran, za 12 lir). V ní vykládá, že řecká básně, kterou napodobil Ovidius, nebyla od Kallimacha, nýbrž vznikla v první polovici II. stol. př. Kr. od neznámého básníka jako »mosaika reminiscencí na Kallimacha«, aby mohla být vydávána za jeho básně. Nebyla namířena proti Apolloniovi Rhodskému, nýbrž proti fiktivnímu nepříteli, zvanému Ibis. Její název nemá nic společného s ptákem ibisem, a verše 451/2 básně Ovidiovy: et quibus exiguo voluctis devota libello est, corpora proiecta quae sua purgat aqua jsou pozdější interpolací. Ovidius pokládal ji za básně Kallimachovu. Scholia k básni Ovidiově mohou být překladem scholií k básni řecké.

A. K.

Akademie krakovská vydává od r. 1919 Prace komisji orjentalistycznej, patrně v náhradu za Rocznik orjentalistyczny, jehož vyšel (1914/15) jeden svazek jakožto první část prvního ročníku (srv. LF. 43, 1916, 304). Dosud vyšly čtyři svazky těchto Prací: první obsahuje *T. Kowalského* Zagadki ludowe tureckie (1919, str. 76), kde texty turecké opatřeny jsou překladem francouzským a polským a stručný obsah pojednání podán na konci ve francouzském résumé; ve sv. 2. uveřejnil známý sanskritista polský *A. Gawroński* Studies about the Sanskrit buddhist literature (1919, str. 80); ve sv. 3. je pojednání o obyvatelích prvotní Palestiny (Mieszkańcy Palestyny pierwotnej [do 1400 przed Chr.]) od *Wł. Szczepańskiego* (1920, str. 52, s franc. résumé na str. 53—59) a svazek čtvrtý vyplnil *Gawroński* Notes sur les sources de quelques drames indiens (1921, str. 92).

V VII. svazku, jenž teprve r. 1920, kdy vyšla druhá jeho část, byl dokončen, přinášejí Materjały i prace komisji językowej vedle dialektologické práce *P. Jaworka* studii *J. Lehra* o dolnoněmecských výpůjčkách v polabštině (str. 271—318). Probírá hláskovou jejich stránku, mluví o kvantitě a přízvuku takových slov, podává něco poznámek o chronologii těchto výpůjček, jež na konci (str. 312—318) vypočítává v abecedním pořádku. Je to první soustavný výklad o této věci. Osmý svazek Materjałů vyšel již 1918 a obsahuje rozsáhlou práci švédského slavisty *Sigurda Agrella* Przedrostky postaciowe czasowników polskich (str. VIII a 622). Podle slov autora samého je to doplněk starší jeho práce »Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte« v Lundě 1908, o níž u nás referoval *F. Trávníček* ČasModFil. 2, 1912, 260 n.; hlavním jeho účelem je předvésti co možná hojný materiál k výkladům v práci dřívější podaným. Tímto svazkem přestávají Materjały i práce v dosavadní formě vycházeti a na jejich místo nastupují Prace komisji językowej, jejichž každý sešit obsahuje jedno pojednání a je samostatným celkem. Dosud vyšlo 9 sešitů; o některých z nich bylo již v LF. referováno.

Pátou řadou svých příspěvků k dějinám jazyka polského (Przyczynki do dziejów języka polskiego, serya piąta, zvl. otisk z 55. sv. Rozpraw, v Krakově 1916, 91 str.) ukončil *A. Brückner* pestrou i bohatou sbírkou výkladů o různých otázkách a kapitolách polské i slovanské jazykovědy, jež vycházely v několika ročnících Rozpraw a k nimž se družily podobné články jinde uveřejňované. V závěrečném slově poznamenává *Brückner*, že všechny měly stejný cíl — připravovat materiál pro příští Thesaurus linguae polonicae, a stručně vykládá, jak si tento Thesaurus představuje. Mluví také o tom, pokud se mají uváděti etymologické výklady v takovém slovníku, ukazuje na potřebu etymologického

slovníka polského, takového asi, jako má němčina ve slovníku Klugově, a oznamuje, že o slovníku takovém pracuje.

Polská literatura jazykovědecká byla nejnověji podstatně obohacena dvěma knihami *J. Łoše*, jenž krátce za sebou vydal první díl své mluvnice polské, obsahující historické hláskosloví (Gramatyka polska. Część I: Głosownia historyczna. Łwów - Warszawa-Kraków 1922. Str. XX a 244) a mluvnici staroslovanskou (Gramatyka starosłowiańska. Głosownia, morfologia, składnia. Łwów - Warszawa-Kraków 1922. Str. XVI a 223). O obou knihách podrobněji bude pojednáno později.

Moskevská dialektologická komise dospěla do r. 1919 k osmému svazku svých Prací (Труды Московской Дialeктологической Комиссии), vydávaných od sv. 4. v vedením D. N. Ušakova, jenž je po smrti Koršově předsedou této komise. Sv. 4. byl věnován posmrtnému uctění prvního předsedy Dialektologické komise F. E. Koršovi (Памяти председателя комиссии академика Феодора Евгеньевича Корша. 1843—1915. V Moskvě 1915. 30 str.), jenž zemřel 16. února 1915. Sešitek ten obsahuje autobiografii Koršovu, kterou napsal na jaře 1913 a která prostým konstatováním dat a fakt podává průběh života vynikajícího tohoto druhá Fortunatovova, a vzpomínky D. N. Ušakova na Korše jakožto předsedu Dialektologické komise, jež předneseny byly ve smuteční schůzi této komise. Ve sv. 5. je dialektická mapa ruského jazyka, o níž byla v LF. zmínka již dříve (45. 1918. 254 a 47. 1920. 256) a ve sv. 6. začátek velké práce N. Durnova o jiho-velkoruském nářečí (byla o ní už také malá zmínka v LF. 47. 1920. 256), představající bohužel na str. 224 uprostřed věty. Je to první svazek zamýšleného velkého díla o dialektech velkoruských, jehož část I. měla být věnována nářečím jihovelkoruským (Дialeктологическія разысканія въ области великорусскихъ говоровъ. Часть I. Южновеликорусское нарѣчіе. Выпускъ I. V Moskvě 1917). V úvodě tohoto 1. svazku vykládá Durnovo o vzniku nářečí přechodních. Je proti Schmidtově teorii o vývoji dialektických rozdílů v jazyce. Myslí, že největší význam ve vývoji nářečí mají kulturní centra: s okruhem jejich vlivů souvisí rozšíření jejich jazykových rysů. Nepůsobí na sebe nářečí sousední, nýbrž nářečí kulturního centra působí na své okolí, pokud je pod jeho vlivem. Kulturní centrum nemusí být ovšem stále totéž a tak totéž nářečí může podléhati v různých dobách vlivu různých středisk, čímž vznikají pak nářečí přechodní. Druhý svazek tohoto díla vyšel jakožto 7. svazek těchto Prací (v Moskvě 1917 na titul. listě, na obálce 1918, 87 str.). Neopokračuje bohužel tam, kde svazek I. přestal, nýbrž po úvodě, v němž Durnovo vykládá o postupu a překážkách své práce, začíná se hned výkladem o poměru jiho-velkoruského akání k akání běloruskému a k akání nářečí přechodních, což je předmětem této části díla Durnovova. V 8. svazku Prací (vyšel v Moskvě 1919, str. 48 a 36) je několik menších rozprav (z nich připomenut budíž článek B. M. Sokolova »Къ вопросу о диалектическом произношении *ѣ* и *о* въ южновеликорусскихъ говорахъ«), dále otištěn materiál, jenž došel v odpověď na rozeslaný dotazník, a podána krátká zpráva o dialektologických cestách vykonaných r. 1916.

V knížce »Курсъ Белоруссоведения« (v Moskvě 1918—1920, str. 304 s ethnografickou mapou území běloruského) otištěny jsou přednášky, jež byly předneseny v běloruské národní universitě v Moskvě r. 1918; vydal je »Белорусский п/отдел отдела просвещения национальных меньшинств П. К. П.« Mezi články, vykládajícími o běloruské historii, území, anthropologii, literatuře atd., je také článek o běloruském jazyce (П. А. Распорызе »Белорусская печь в ее современном и прошлом состоянии« str. 185—257). Popisuje se tu především současný běloruský jazyk, zcela stručně (na str. 244—250) je tu také něco o jeho historii.

Studie o Anaxagorově theorii hmoty.

Napsal Jaroslav Ludvíkovský.

(Dokončení.)

II.

Viděli jsme sice, že Anaxagorův odpor proti Eleatům pramenil z empirického poznání rozmanitosti světa, a zřetelné stopy empirie jsme shledali v jeho nauce o smyslech. Přes to vlastní jeho konstruktivní methodou byla v podstatě opět spekulace. O důsledné methodě empirické nemůže býti přirozeně v této době řeči.

Od eleatského axiomatu neměnnosti jsoucna dospěl Anaxagoras, jak jsme slyšeli, k větě, že z nevlasu se nestane nikdy vlas ani maso z nemasa. Jestliže pozorujeme, že se z chleba (obilí) tvoří bez rozdílu všechny části našeho těla, není to vyvrácením onoho logického požadavku, nýbrž ta změna je naše zdání, mající původ v tom, že smysly jsou neschopny, aby sledovaly pochody dějící se v měřítku, jak my bychom řekli, mikroskopickém. Zdáním je však změna, nikoli věc sama. Kost, maso atd. jsou substance skutečné, které nikdy kostí, masem býti neprestaly a nepřestanou, nevznikly a nezaniknou. Neboť není vůbec absolutního vzniku ani zániku, jest jen vznik a zánik zdánlivý, vylučování, slučování, rozlučování (*ἐκκρίνεσθαι, συγκρίνεσθαι, συμμίσγεσθαι, ἀποκρίνεσθαι, διακρίνεσθαι*) věčných, nezničitelných látek. Anaxagoras to řekl takto (B 17): *τὸ δὲ γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι οὐκ ὀρθῶς νομίζουσιν οἱ Ἕλληνες· οὐδὲν γὰρ χοῆμα γίνεται οὐδὲ ἀπόλλυται, ἀλλ' ἀπὸ ἐόντων χορημάτων συμμίσγεται τε καὶ διακρίνεται καὶ οὕτως ἂν ὀρθῶς καλοῖεν τὸ τε γίνεσθαι συμμίσγεσθαι καὶ τὸ ἀπόλλυσθαι διακρίνεσθαι.*

Můžeme k tomu hned nyní dodati, že slučováním často kvantita některé látky roste a že pak ta látka, byla-li dříve neviditelná, přechází z mikroskopického měřítka ve svět věcí vnímatelných, kdežto rozlučováním (dělením) se kvantita ovšem zase zmenšuje, po případě až pod hranici vnímatelnosti.

Při slučování a rozlučování jde v podstatě o to, převést kvalitativní změnu na změnu prostorovou a mechanickou. A tato myšlenka je společná, jak známo, Anaxagorovi s Empedoklem a Leukippem, ale je tuším zbytečným podceňováním schopností Anaxagorových, pátrá-li se, od koho tu myšlenku přijal. Než

i kdyby měl Empedokles skutečně přímý vliv na myšlení Anaxagorovo,¹ přece uvedl Anaxagoras tuto zásadu v takovou souvislost se svým učením o smyslech a kvantitativních vztazích, že ji můžeme pokládati za jeho samostatný majetek.

Empedokles uznával čtyři živly; jen ty vnímáme takové. jaké skutečně jsou. Kvality empirických věcí jsou jen výslednicemi kvalit oněch čtyř živlů, jsou tedy něčím sekundárním, subjektivním, vlastně neskutečným.

Anaxagoras je důslednější. Uznává všechny věci smyslovou zkušeností kvalitativně určené — všechna *χρήματα* — za substance, látky skutečně existující.

Dříve však, než postoupíme k výkladu o tom, jak si Anaxagoras představoval ono relativní dění, jehož jsme ustavičně svědky, musíme obrátiti pozornost k jistým Anaxagorovým úvahám, jež jsou pro pochopení jeho nauky důležitější, než by se zdálo podle poměrně malého zájmu příslušné literatury. Ve fr. B 3 čteme slova: *πρὸς ἑαυτὸ ἑκαστὸν ἔστι καὶ μέγα καὶ σμικρόν*. Blíže je tento výrok určen tím, co předchází: *οὔτε γὰρ τοῦ σμικροῦ ἔστι τὸ γε ἑλάχιστον ἀλλ' ἑλασσον αἰεί. τὸ γὰρ ἑὸν οὐκ ἔστι τὸ μὴ οὐκ εἶναι ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου αἰεί ἐστι μείζον*. Každá věc je nekonečně dělitelná a je sama nekonečnou částí nekonečného celku.

Je v tom patrný vliv mathematického pojmu nekonečné dělitelnosti, jak si ji uvědomili, snad již dříve — snad současně, Pythagorovci,² a způsob Anaxagorova myšlení je očividně příbuzný Zenonovým paradoxům. Jakmile si však Anaxagoras uvědomil, že každá věc je nekonečně malá vzhledem k celku a nekonečně velká vzhledem k nekonečně malé své části, rozšířil se mu pojem nekonečnosti nesmírně na obě strany a stal se zároveň ovšem velmi relativním. Vše jest u něho *ἄπειρον*, neboť jsou rozličné stupně nekonečnosti. »Nekonečný« může znamenati nekonečně veliký i nekonečně malý. Všechny věci větší i menší jsou nekonečně veliké, jsouce dělitelný na nekonečný (tedy stejný) počet částí. Tak tuším nutno vykládati fr. B 6 *ἴσαι μοῖραι εἰσι τοῦ τε μεγάλου καὶ τοῦ σμικροῦ πλήθος*.

Teprve nyní pochopíme, jak se mohl Anaxagoras odvážiti tvrzení, které jest pro něho asi tak charakteristické jako pro Herakleita *πάντα ῥεῖ*, tvrzení totiž, že jest obsaženo vše ve všem, nebo jak on to říká na př. ve fr. B 6: *πάντα παρτὸς μοῖραν*

¹ Jak dokazuje Zeller a zvláště Capelle, kdežto naopak Gomperz klade Empedokla po Anaxagorovi.

² O mathematických základech tohoto učení: P. Tannery, *Pour l'histoire de la science Hellène*, str. 282; o nekonečné dělitelnosti u Pythagorovců pojednává C. Bäumker, *Problem der Materie*, str. 40. Zeller I 2e, str. 1258 neprávem, myslím, vylučuje vliv Pythagorovců na Anaxagora. Capelle v uv. poj. *Neue Jahrb.* 1919, str. 171 nadhazuje zde vliv Herakleitův, což by bylo nutno ovšem odůvodniti.

μετέχει. (Symbolem pro jeho učení je v starověké literatuře vůbec výraz *πάντα ὁμοῦ*.)

Že k tomuto tvrzení jej nutně přivedl jeho pluralismus, bude nám jasno, jakmile si vzpomeneme na to, co jsme svrchu vyložili. Části těla vznikají z chleba, jsou v něm tedy obsaženy. Ale obilí vyrůstá ze země, jsou tedy ony látky obsaženy již v zemi. Ze země vůbec vyrůstají (tedy vylučují se) všechny rostliny; ze vzduchu se shlukují mračna, z těch opět prší voda, z vody se vylučuje podle Anaxagory země, ze země kameny (fr. B 16), z kamene vykřeseme oheň, oheň pohlcuje vše atd. Spojíme-li ty řady, je Anaxagorovo učení tu.

Jde ovšem nyní o to, jak si věc představit. Že je v zemi jako celku obsaženo vše, je myšlenka, která nikoho nepřekvapí. Ale Anaxagorovi právě jeho naprosté zrelativisování kvantily umožnilo, aby byl daleko důslednější. I v hroudě prsti, kterou jsme si již jednou vybrali za příklad, může být obsaženo vše, ovšem v množství relativně nekonečně menším, takže vedle samé prsti vidíme leda nějaký kořínek, písek a p. (a to jen zblízka). Ale i v tom jediném zrnku písečném může být, a podle Anaxagorova přesvědčení skutečně je obsaženo vše, ačkoli se nám jeví jen jako písek. Neboť i zrno písku je nekonečně veliké, tak veliké, aby mohlo vedle vnímatelného množství kamene obsahovati nekonečné množství nekonečně malých částic všech věcí.

Zkušenost s perspektivou, vyjádřená slovy *ὅσων πλείστα ἐνι, ταῦτα ἐνδηλοῦνται εἶναι καὶ ἦν*, zřetelně se uplatnila v Anaxagorově spekulaci, spojivši se s pomyslem mathematické nekonečnosti.

Poněvadž všechny věci se všemi svými kvalitami jsou věčné a nezničitelné, trvá dnešní rozmanitost světa od věčnosti. V čem tedy spočívá světové dění, když nic nevzniká a nic nezaniká?

Původní stav světa byl (a jest) dokonalá směs všech věcí. Všechny látky jsou rozloženy rovnoměrně v celém nekonečném prostoru (prázdného prostoru Anaxagoras ovšem neuznává). To je možno jen tak, že jsou rozděleny na nekonečné množství částí nekonečně malých, B fr. 1 — *ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἀπειρα καὶ πλήθος καὶ μικρότητα*. — Z toho plyne, že nikde se žádná látka nevyskytuje v takovém množství, aby ji bylo lze vnímati — *καὶ πάντων ὁμοῦ ἐόντων οὐδὲν ἐνδὸν ἦν ὑπὸ μικρότητος*.

Podle zásady *ὅσων πλείστα ἐνι* měla by se jeviti ona směs tou látkou, které je v ní nejvíce. Tu se dostal filosof do rozpaků. Kolem nás je nekonečné moře vzduchu, nad ním se rozprostírá nekonečný aether (t. j. oheň u Anaxagory), v němž obrovské rozžhavené hmoty se zdají nepatrnými. Je tedy přirozené, že Anaxagoras položil na samý počátek světového vývoje dvě látky: vzduch a aether: *πάντα γὰρ ἄρ' οὗ τε καὶ αἰθ' ὅς κατεῖχεν ἀμφοτέρω ἀπειρα ἐόντα*. Vše se jevilo jako vzduch a aether,

a toto své tvrzení dokládá Anaxagoras tím, že tyto dvě věci jsou největší ze všeho — *ταῦτα γὰρ μέγιστα ἔνεσιν ἐν τοῖς σύμπασι καὶ πλήθει καὶ μεγέθει*. — Tím se uvádí tento zlomek sám v jasnou souvislost se zásadou *ὅσων πλείονα ἐν*. Netřeba podotýkati, že se tu Anaxagoras dopouští jakéhosi anachronismu, vykládaje o vnímatelnosti věcí v době, kdy nebylo vnímajícího subjektu-člověka. Na „ducha“ (*νοῦς*) nemohl mysliti, neboť ten (jako nekonečný celek) zná vše (fr. B 12), tedy i skutečné složení oné nerozlišené hmoty. Právě *νοῦς* způsobil pohyb z jednoho bodu soustředně do nekonečna se šířící, aby se jednotlivé látky vylučovaly podle svých kvalit a stávaly se zřetelnými.

Jsa si však vědom toho, že nemůže, chce-li býti důsledný, uznávati hned od začátku *dvě* kvalitativně určené látky, dodává Anaxagoras hned o něco dále: *καὶ γὰρ αἴρ τε καὶ αἰθὴρ ἀποκρίνονται ἀπὸ τοῦ πολλοῦ περιέχοντος, καὶ τό γε περιέχον ἀπειρόν ἐστι τὸ πλῆθος*. Již jsme naznačili, že by byl Anaxagoras těžko odpovídal na otázku, která látka jest *τὸ περιέχον*. Neodpověděl, neboť neměl pro ni jména empirické věci.

Všimněme si, že Anaxagoras užívá zle praesentiu. Vylučování vzduchu a ohně děje se i nyní a bude se díti do nekonečna. Za hranicemi aetheru je ono neznámé *περιέχον*, vůči jehož nekonečnosti je nekonečnost tohoto rozlišeného světa přece jen nepatrná.

Úžasné rychlým, kruhovitým pohybem odloučily se (a odlučují se) jednak věci husté, studené, temné a vlhké, jednak řídké, teplé, světlé a suché. Tyto lehčí věci byly a jsou obsaženy dále od centra v aetheru, ony těžší blíže centra ve vzduchu (fr. B 15). O aetheru už asi Anaxagoras mnoho říci nedovedl, aspoň v našich zlomcích obrací se jeho pozornost ke vzduchu.

Pokud byly všechny látky rozloženy ve vzduchu rovnoměrně, mizely zcela v nekonečném moři. Ale pohyb a vylučování pokračovalo a pokračuje (fr. B 13), a tak se vyloučila nejprve voda (fr. B 16) (již je po vzduchu nejvíce), z vody pak země (již je opět po vodě nejvíce). Země se usadila svou tíží pevně uprostřed vesmíru, jsouc nesena nekonečnou spoustou vzduchu. Ze země se vyloučilo a vylučuje vše ostatní neorganické i ony látky, z nichž se skládají organismy. Živý organismus se liší od neživé hmoty přítomností ducha (*νοῦς, ψυχὴ*). S problémem formy si Anaxagoras ještě nelámá hlavy. Živé tělo si rozložil zkrátka na maso, kosti, krev atd., a stačilo mu, když řekl, že všechny tyto látky jsou obsaženy již v zemi, tedy již i ve vodě, ve vzduchu, v ohni, tak jako zase oheň, vzduch, voda a vůbec vše je obsaženo v těle lidském. Když tělo zahyne, vrátí se všechny látky tam, odkud se vyloučily. A tak je vše živé i neživé spojeno v nekonečný proud: *οὐ κεχώρισται ἀλλήλων τὰ ἐν τῷ ἐνὶ κόσμῳ οὐδὲ ἀποκρίονται πλέκει οὔτε διεσπῶν ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ οὔτε τὸ ψυχρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ* (B 8) — *ἀλλ' ὅλοσπερ ἀρχὴν εἶναι καὶ πῶν πάντα ὁμοῦ* (B 6).

Vše jest ve všem, a jen tak je možno, že se vše ve vše mění. Je to Herakleitovo *πάντα ῥεῖ*. Kdežto však se Herakleitos dává strhnouti tímto proudem a pokládá samu změnu za vlastní princip světa, zachraňuje Anaxagoras existenci smyslové zkušenosti a podává vědecký, mathematický výklad onoho velkolepého přírodního dění. Jediné duch je izolován, je to substance čistá, s ničím nesmíšená a právě tím se lišící ode všech ostatních věcí. Jediné tak může poznávati a ovládati vše ostatní. Kdokoli se tedy pokouší pátrati, zda někde existují izolované částice kterékoli látky, jakési čisté atomy zlata, kosti a p., hřeší proti principu Anaxagorova učení, neboť pak by zmizel základní rozdíl mezi věcmi a duchem. Čisté zlato, s ničím nesmíšené, neexistuje u Anaxagory ani v pomyslu.

Ovšem Anaxagoras sám mluví nejen o věcech — *χρήματα*, nýbrž o semenech — *σπέρματα*. O poměru těchto dvou výrazů badatelé buď málo uvažovali, prostě je identifikující, nebo je vykládali špatně protivou »molekule« — »atom« a p., o čemž se ještě zmíníme. Zdá se však, že měl Anaxagoras při slově *σπέρμα* na mysli především skutečná semena v obyčejném slova smyslu. Vše organické vyrůstá ze semena a vše, čím je charakterisován jedinec, je obsaženo již v semeni. Ze semene stromu vyroste vždy zase jen strom, v semeni člověka jsou obsaženy všechny látky, z nichž se skládá tělo (B 10). Ovšem semeno je tak malé, že jednotlivých složek od sebe nerozeznáme. Často je semeno samo neviditelné a takových neviditelných semen je plno v zemi, ve vodě i ve vzduchu (A 117 a j.).

V přeneseném smyslu mohl však Anaxagoras užití tohoto slova i o neorganickém. Kterákoli věc — *χρήμα*, na př. zlato, je obsažena ve všech věcech, ovšem v tak nekonečně nepatrném množství, že bychom zlato z kostí nikdy nezískali. Existují však zajisté zrnka zlatého písku nebo prášku, zrnka jednotlivě neviditelná. Jedno každé z těchto zrnek obsahuje v sobě zase sice vše, ale ze všeho daleko nejvíce zlata a proto spojením takových zlatých prášků nemůže nic jiného vzniknouti než zlato, je to tedy též jakési »semeno« zlata. Každé *σπέρμα* je tedy kvalitativně určeno, obsahujíc naprostou převahu jedné látky nebo i více látek (u zárodků organismů). Každé *σπέρμα* je *χρήμα*, což však neplatí naopak, neboť u vzrostlého organismu nebo u zřetelně vnímatelného kvanta kterékoli látky nepřijde zajisté nikomu na mysl (aspoň s našeho lidského stanoviska) mluvit o semeni. Při výrazu *χρήμα* hledí se jen ke kvalitě, při výrazu *σπέρμα* i ke kvantitě.

III.

Nezmínili jsme se dosud úmyslně ani slovem o termínu, který je běžný ve všech starověkých zprávách i novověkých pojednáních o Anaxagorovi, totiž o t. zv. homoiomeriích. Již Fr.

Breier¹ nezvratně dokázal, že tento výraz má původ teprve v terminologii Aristotelově a že ho Anaxagoras nemohl ještě užítí. Je věru s podivem, že je třeba tuto věc znovu a znovu vykládati a že na př. nejnověji Gomperz, Ueberweg,² Löwy-Cleve³ a j. jsou ochotni přičítati výraz zřejmě poaristotelský samému Anaxagorovi.

U Aristotela se výraz *ὁμοιομέρειαι* ještě nevyskytuje. Aristoteles jen na několika místech charakterisuje Anaxagorovu nauku slovy, že Anaxagoras uznává nekonečné množství prvků (*ἄπειρα στοιχεῖα*) a že za prvky prohlásil *τὰ ὁμοιομερῆ*.

Ὅμοιομερές je to, co se dělí na části týchž kvalit jako celek, opak je *ἄνομοιομερές*. Toto rozdělení měl na mysli Platon v Protagoru 329 D, když se ptá Sokrates Protagory: *πότερον ὥσπερ προσώπου τὰ μέρη μόριά ἐστιν, σίμα τε καὶ ὄψ καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ ὄτα, ἢ ὥσπερ τὰ τοῦ χροσσοῦ μέρη οὐδέν διαφέρει τὰ ἑτερα τῶν ἑτέρων καὶ τοῦ ὅλου, ἀλλ' ἢ μετέθει καὶ σμικρόντι*. Aristoteles však chtěl vytvořiti z této představy vědecký pojem: Z prvků, ohně, vzduchu, vody a země⁴ vznikají stejnorodé látky (*ὁμοιομερῆ*) organické i neorganické, na př. zlato, železo, kámen, dřevo, listí, maso, kosti atd. Teprve ze stejnorodých látek vznikají organismy, jež jsou ovšem nesterodé (*ἄνομοιομερῆ*), neboť rozdělíme-li ruku, nevzniknou dvě ruce atd. Charakterisuje tedy Aristoteles výrazem *ὁμοιομερῆ* Anaxagorovu nauku o hmotě v podstatě správně, neboť Anaxagoras skutečně prohlásil stejnorodé empirické látky za nezničitelné substance.

Vzpomeneme-li si však, že u Aristotela všechna *ὁμοιομερῆ* vznikají ze čtyř živlů, naskytá se přirozeně otázka, jaké místo zaujímají u Anaxagory t. zv. Empedokleovy živly. Již Aristoteles tu otázku nadhodil a způsobil nejasnými výroky mnoho zmatku. Přes to lze, tuším, vnést do této věci dosti světla.

Aristoteles srovnává (gen. et. corr. I, 1. 314 a 18 a de caelo III, 3. 302 a 28) nauku Anaxagorovu s Empedokleovým učením o živlech a poznamenává, že Anaxagoras tvrdí pravý opak než Empedokles. U Empedoklea prý všechno vzniká ze čtyř živlů, kdežto u Anaxagory naopak věci jsou jednoduché a věčné, kdežto země, oheň, vzduch a voda jsou složené. Tuto Aristotelovu antithesi přijala doxografická literatura a přidržuje se jí též Zeller,⁵ dokládaje, že zdánlivou jednoduchost prvků si Anaxagoras vysvětloval patrně tím, že jsou tu smíchány všechny možné látky, takže se jejich nekonečně rozmanité kvality navzájem ruší a jsou patrný

¹ Fr. Breier, Die Philosophie des Anaxagoras von Klazomenä, Berlin 1840.

² Fr. Ueberweg, Grundriss der Gesch. d. Philos., 10 v. K. Praechter, str. 71.

³ F. Löwy-Cleve, Die Philosophie des Anaxagoras, Vídeň 1917.

⁴ Bäumer, uv. sp. str. 244, Breier, uv. poj. str. 17 a n.

⁵ I, 2^a str. 1210.

jen ty, které jsou všem oněm látkám společné. Jakési potíže působí Zellerovi jen výklad Aristot. *Metaphys.* I, 3. 984 a 11: *Ἀναξαγόρας δὲ... ἀπείρους εἶναι φησι τὰς ἀρχάς· οὐκ ὅν γὰρ ἅπαντα τὰ ὁμοιομερῆ, καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ, οὕτω γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι φησι συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον, ἄλλως δ' οὔτε γίνεσθαι, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν αἰδία.*

Ta se počítá na první pohled voda a oheň mezi *ὁμοιομερῆ*, ale Zeller dovede ukliditi tento spor několikerým způsobem a skutečně zvláště výklad Burnetův,¹ že slova *καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ* je vztahovati k slovu *οὕτω*, je dosti přesvědčivý. Nebudeme se zatím rozhodovati, neboť později se k tomuto Aristotelovu místu ještě vrátíme. Zdá se mi totiž, že výklad oněch dvou míst Aristotelových, který podal Zeller a jehož se přidržají snad všichni ostatní, že t. zv. živly jsou u Anaxagory »sekundárními kombinacemi« (Burnet), že tento výklad odporuje duchu Anaxagorovy theorie, jak jsme ji svrchu podali.

Pojednávaje o učení Anaxagorově užívá Aristoteles vřbec pojmů Anaxagorově filosofii cizích. Tak hledá podle svého zvyku u Anaxagory *ἀρχάς*, ale u Anaxagory není ani prvků, ani živlů. Nic takového nepotřeboval, neboť všechny věci jsou od věčnosti a z něho jiného nevznikly. Aristotelovy *ἀπείροι ἀρχαί* nejsou vlastně *ἀρχαί*. Zrovna tak cizí je Anaxagorovi i zmíněná Aristotelova antithese, aspoň tak, jak ji chápe Zeller.

Lze vřbec věřiti, že Anaxagoras, jemuž empirie byla východiskem spekulace do té míry, že prohlásil vlas, maso atd. za nezničitelné substance, a jemuž slunce je *λίθος*, měsíc *γῆ*, že týž Anaxagoras by pokládal zemi, oheň, vzduch a vodu za cosi druhotného, jen v našich smyslech existujícího? Než není třeba činiti z této otázky otázku víry. Obrátíme-li pozornost k uvedeným místům Aristotelovým, vidíme, že moderní vykladači v nich našli více, než chtěl říci Aristoteles.

Že Aristoteles na uv. místech nemluví zrovna přesně, je viděti z toho, že nazývá Anaxagorovy »stejnorodé« látky *ἀπλᾶ καὶ στοιχεῖα*. Nám je však již známo, že u Anaxagory není nic jednoduchého (mimo *νοῦς*), neboť vše jest ve všem a každou věc nazýváme tím, čeho je v ní nejvíce a co vnímáme. Zrovna tak nepřesná je druhá část oné antithese, že oheň, voda atd. jsou složené, neboť tím se naprosto neliší od ostatních látek. Nelze tedy stavěti *složené* »živly« proti *jednoduchým* »stejnorodým látkám«. Látky, zpravidla živly zvané, liší se u Anaxagory od ostatních věcí nepochybně pouze kvantitou: *ἀήρ, αἰθήρ* jsou *μέγιστα πάντων*, *ἄπειρα* a právě proto, že jsou nekonečné, mohou v nich býti všechny ostatní věci obsaženy ve velikém kvantu, stávající se ovšem v naprosté převaze na př. vzduchu

¹) Burnet, *Early Greek philos.* str. 290, pozn. 58.

patrnými teprve tehdy, vyloučí-li se (shlukne-li se) na některém místě vnímatelné množství té neb oné látky. Totéž platí o zemi, a že o samostatné existenci země Anaxagoras nepochyboval, je patrné ze slov zl. B 4: ἀπεκώλυε γὰρ ἡ σύμμιξις πάντων χρημάτων... καὶ γῆς πολλῆς ἐνεούσης καὶ σπερμάτων atd.

Ostatně Aristoteles užíval výrazu *ὁμοιομερῆ* i v širším vědeckém smyslu o všech látkách, které se dělením rozpadnou na části téhož jména. To dokázal již Breier str. 20, rovněž Zeller uvádí toho doklad.¹ Svědčí pro to, tuším, i jedno místo Simpliciovo čerpané asi z Theofrasta (VS. 46 A 41 = Diels. Doxogr. str. 478). Právě se tam o Anaxagorovi: *πάντα γὰρ τὰ ὁμοιομερῆ, ὅσον ὅδωρ ἢ πῦρ ἢ χρυσόν, ἀγέννητα μὲν εἶναι* atd. Diels, Dox. 478 správně poznamenává, že tato slova. (pocházejí-li z Theofrasta) čerpal Theofrastos z Arist. Metaph. 1. 3. 984 a 11, tedy z místa nám již známého. Podle toho si tedy vykládal Theofrastos slova svého učitele jinak než dnešní badatelé a neváhal uvést mezi třemi příklady Anaxagorových substancí hned dva „živly“. O něco dále na tomtéž m. Simpliciové praví Theofrastos již docela jasně: *οὗ μὲν ἐν τῷ παντί χρυσὸς ἐνῆν, γίνεσθαι χρυσόν, οὗ δὲ γῆ. γῆν*, nečině rozdílu mezi zlatem a zemí. — A Theofrastos znal Anaxagorův spis jistě dobře.

Jasně potvrzuje náš výklad Lucretius, de rer. nat. I 840. Když uvádí za příklad Anaxagorových látek kosti, maso, krev, zlato, pokračuje takto.

... de terris terram con crescere parvis,
ignibus ex ignis, umorem umoribus esse...

Lucretius² čerpal vědomosti o Anaxagorovi z Epikura. Epikuros z Aristotela (nebo Theofrasta), ale znal pravděpodobně spisy Anaxagorův a vlastní četby, neboť si Anaxagory vážil a leccos z něho přijal.³ Lucretius je tedy pramen spolehlivý, jak ještě uvidíme.

Shrnujeme tedy, že nebylo u Anaxagory rozdílu mezi t. zv. živly a ostatními látkami mimo rozdíl kvantitativní. Všechny látky, tedy i země a oheň, vzduch a voda mají skutečnou, stejnou a věčnou existenci. Tím jsme vrátili Anaxagorově teorii hmoty jednotu a důslednost, o niž ji připravil Zeller a ostatní.

Ve výkladu Anaxagorovy filosofie se ovšem dopustili starověcí a novověcí spisovatelé mnohem větších omylů, a to ve věcech zásadních, takže by bylo možno napsati o tom nové pojednání. Příčinu těchto omylů je hledati v tom, že Anaxagorův princip

¹ Zeller I 2e, str. 1218, 2. — De caelo III, 4. 302 b 17.

² J. Woltjer. Lucretii philosophia cum fontibus compar., Groningae 1877, str. 29 a n.

³ Usener, Epicurea, Index s. v. Anaxagoras.

nekonečné dělitelnosti a zákon *πάντα ὁμοῦ*, těsně s tím souvisící, lze těžko pochopiti a tím méně si jeho provedení představit.

Z Aristotelova výrazu *ὁμοιομερής* bylo vytvořeno slovo *ὁμοιομέρεια*. Původně to bylo ještě abstraktum podobně tvořené jako *λεπτομέρεια*, *μικρομέρεια* a *πολυμέρεια*. Kdežto však smysl těchto slov je zcela jasný (viz VS. III. Wortindex, pod přísl. hesly), je nám původní užití slova *ὁμοιομέρεια* záhadné, neboť nenalézáme tohoto tvaru v singularu v textu řeckém, nýbrž u Lucretia, de rer. nat. I. 830:

»nunc et Anaxagorae scrutemur homoeomerian«,

Lucretius nedovedl, jak sám praví, tohoto slova latinsky vyjádřiti. Podle výkladu Zellerova¹ znamená toto slovo totéž, co *τὰ ὁμοιομερῆ*, má význam kolektivní, tedy asi »system stejnorodých látek«. Tím ovšem není řečeno, že v tom smyslu ho užil pramen Lucretiův, Epikuros, tím méně pramen Epikurův (nevytvořil-li toho slova v nějaké souvislosti sám Epikuros).

Původní význam tohoto slova byl, soudíme-li podle analogie *λεπτομέρεια τοῦ ἀέρος* a p., vlastnost látky (kterékoli, na př. vody, vzduchu, zlata a p.), že se dělí na části týchž kvalit a že se tím dělením nikdy nedojde k atomům Demokritovým.

Lucretius užil slova *ὁμοιομέρεια* tedy poměrně ještě dobře, totiž jako abstraktního singularu. Pozdější prameny užívají vesměs plurálu *ὁμοιομέρεια* ve smyslu konkrétním. Doklady jsou sebrány u Zelleru I 2⁶, str. 1212, p. 1. Aët. I 3, 5 vykládá tento plural slovy *λόγῳ θεωρητὰ μόρια* (původ slova vykládá biologicky, ale nesprávně). U Diogena Laert. II, 8 se klade tento výraz na roveň s výrazem *ὁμοιομερῆ μικρὰ σώματα*. Obvyčejně se vyskytá toto slovo ve spojení s atomy a tím si vysvětlíme právě vznik konkrétního významu. Polemikou atomistů proti Anaxagorovi (jak ji můžeme pěkně čísti u Lucretia) vznikl názor, že Anaxagorova theorie je jakýsi druh atomismu, ovšem atomismu nedokonalého, neboť uznává nekonečnou dělitelnost, popírá existenci prázdného prostoru a nezná rozdílů primárních a sekundárních kvalit. Svérázná filosofie Anaxagorova byla tím učiněna mnohem přístupnější.

Je zajímavé, že první stopa tohoto nesprávného chápání Anaxagorovy filosofie vyskytuje opět v latinské literatuře, a to u Cicerona Acad. Pr. II 37, 118: *Anaxagoras materiam infinitam, sed ex ea particulas similes inter se minutas*. »Particulae similes inter se minutae« je jistě překlad řeckého *ὁμοιομέρεια*.² Ze srovnání Cicerona s jeho současníkem Lucretiem je patrné, že

¹ I 2⁶, str. 1212.

² A nikoli výrazu *ὁμοιομερῆ*, jak soudí Zeller, I 2⁶, 1214, 2, který pak vytyká Ciceronovi nepochopení originálu.

Lucretius čerpal ze staršího pramene (Epikura), Cicero z mladšího; což ovšem není nic nového.¹

Že toto pozdější užití slova *ὁμοιομέτρεια* je nesprávné jak se stanoviska filologického, tak i se stanoviska věcného, není třeba dokládati. Anaxagorově theorii hmoty, budující na pojmu oboustranné nekonečnosti, je pojem atomu zcela cizí. Anaxagorovi by byl i Demokritův atom nekonečným.

Ani v nové době není nouze o nesprávné výklady Anaxagorovy filosofie. Počátek učinil P. Tannery, Pour l'histoire de la sc. Hell. str. 286 n. tvrzením, že u Anaxagory vlastní prvky jsou nikoli empirické látky (maso, zlato atd.), nýbrž kvality (*διεφόν, ξηρόν* atd. z fr. B 4). Ještě dále šel Burnet a zvláště Löwy-Cleve, jenž bez rozpaků užívá k výkladu Anaxagorovy filosofie atomů a molekul dnešní chemie. Löwy-Cleveho myšlenky plným právem odmítl K. Svoboda v L. F. 1917, r. 44, str. 356 až 358.² Ostatně již Zeller³ dobře řekl, že Tanneryho domněnka odporuje nejen všem našim svědectvím bez výjimky, nýbrž že nemá zcela žádné opory ve vlastních výrociích Anaxagorových, konečně že pojem hypostasované kvality nemá vůbec analogie v oné době naivního materialismu. Je to zkratka naprosto bezúčelné zavádění moderních pojmů, nebo aspoň pozdějších pojmů do učení předsokratovského filosofa a K. Joël⁴ se zbytečně namáhá, aby smířil stanovisko Zellerovo se stanoviskem Tanneryho a jeho následovníků.

* * *

Patříme-li zpět na výsledky této studie, vidíme, že Anaxagorova filosofie, nehledíme-li ani k novému principu ducha, je značně svérázná a snad ji nejlépe oceníme, řekneme-li, že by bez ní nebyly vyčerpány všechny možnosti předsokratovského myšlení. Ukazovati vedle toho na její samozřejmé chyby nemělo by valně smyslu.

Charakteristické je pro ni podle našeho pojetí spojení eleatské spekulace a pythagorského myšlení o mathematické nekonečnosti s vědeckou empirií, studiem optickými a astronomickými, z nichž pramenilo, jak jsme viděli, Anaxagorovo učení o smyslech.

Anaxagorova snaha, zachrániti rozmanitost světa, je reakcí proti směrům hledajícím jeden nebo aspoň co nejméně principů látkových. Chtěl se vyhnouti absurdnosti elejského učení i učení Herakleitova, ale sám dospěl k absurdním důsledkům. Zachránil kvalitativní určení všech věcí, ale byl nucen prohlásiti na-

¹ K. Svoboda, Studie o pramenech filosof. spisů Cicera, L. F. r. 1919, str. 3 a n.

² Rovněž Capelle v N. J. 1919 str. 172.

³ I 2° 1209, ⁴

⁴ Joël, uv. sp. str. 572.

prostou relativitu kvantity: nic není velkého, nic malého — vše je nekonečně malé i nekonečně veliké. Jen tím je umožněn princip *πάντα ὁμοῦ*, naprosto nepochopitelný tomu, kdo si neuvědomí, co znamená Anaxagorovi nekonečnost.

Jak patrně, uzrála již doba, aby přišla sofistika, reakce proti fysice nebo vlastně metafysice, reakce, která učinila středem všeho zájmu člověka a k níž i Anaxagoras platně přispěl zavedením anthropomorfského principu ducha.¹

V Aristotelově *Metaph. I'* 5.1009 b 25 (= VS. 46 A 28) přičítá se Anaxagorovi apoththegma *πρὸς τῶν εἰαίρων τινάς, ὅτι τοιαῦτ' αὐτοῖς ἔσται τὰ ὄντα, οἷα ἂν ὑπολάβωσιν*. Nevíme sice, zda skutečně učinil Anaxagoras tento výrok, ale praktické východiště z nesnázi jeho theorie hmoty je jím naznačeno dobře. Souvislost s Protagorovým *πάντων μέτρον ἀνθρώπος* je tu zcela patrná.²

Ukázky přísloví a pořekadel novořeckých a jejich poměr k mudrosloví starých Hellenův.

Podává F. Krsek.

(Dokončení.)

Jako lidské vlastnosti, tak i rozmanité poměry, v jakých lidé žijí, odrážejí se s lehkými stránkami také v novořeckém mudrosloví. Odtud ony zmínky o některých nesrovnalostech jevících se v životě lidském, o nouzi, zadluženosti, bohatství, kteréžto zmínky uvádíme v odstavci následujícím: *Ἄλλος τὰ φαγε τὰ σῶκα, κ' ἄλλος τὰ πληρόνει* = jiný fíky snědl, a jiný je plátí, s čímž možno srovnati také naše přísloví: Jiný obrací rožeň, a jiní pečení jedí; Oni drží pečení, a my rožeň; Já rožeň, jiní pečínku. — *Ἀπὸ τὸν γάμον ἔρχομαι καὶ τρέμω ἀπὸ τὴν πείνα* = se svatby přicházím a třesu se hladem, s čímž by se do jisté míry mohla stýkati naše přísloví: Mnoho hostí, málo jísti; Zvi méně hostí, bude chleba dosti; Kde samá hostina, tam nedaleko hladý. — *Ἄς ἔχ' ἡ τράπεζα φαγί, κ' ἄς λείπη τὸ μεσσάλι* = jen kdyby na stole bylo jídlo, byť i chyběl ubrus! Smysl přísloví je zcela na jev: hladověnu nejde o ubrus, nýbrž o to, aby ukojil hlad, neboť, dle našich

¹ Zeller I, 2^a, str. 1285.

² Zeller I, 2^a, str. 1364, popírá rozhodně jakýkoli vliv Anaxagorova učení na Protagorovu skepsi. Proti němu Halbfass, *Fleck. Jahrb.* XIII. Supplem. str. 209. naopak vyvodil Protagorovou známou větu přímo z Anaxagory, chápe ji ovšem jinak než Zeller. Do tohoto sporu zasáhl Natorp, *Forsch. zur Geschichte des Erkenntnisproblems*, Berlin 1884. Nám zde stačí ukázati na nepopíratelnou souvislost obojího myšlení.

příslloví, Hladovému chléb na mysl, Těžkoť jest jísti, když není co. — *Κουβαλάει κρασί, καὶ πίνει ὕδωρ* = nosí víno, a pije vodu. Touto větou míří se asi na toho, kdo, máje co činiti s nošením vína, nepije vína a pije vodu. Mezi pitím vína a vody byl již u starých Řekův a Římanů, jak známo, shledáván veliký rozdíl. Účinek vína na mysl a náladu duševní pokládán za rozjařující a blahodárný, také pro básníky, jak viděti z Horatiova výroku: *Fecundi calices quem non fecere disertum?* Dle Horatia byl také básník Ennius »vinosus« a také Homeros: o Aischylovi podobně se vyslovuje Plutarchos. Dle mínění Horatiova básně, jež napsali aquae potores, nemohou se libiti aniž dlouho žíti. Z téhož názoru vznikl také výrok *ὕδωρ δὲ πίνων χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκοις* »aquam bibens probum et utile paries nihil«, jenž se často čte u starých řeckých lexikografů a ve sbírkách paroimiografických, na př. u Zenobia (VI. 22), Apostolia (XVII. 52), Arsenia (LI. 53) a j. v. Pití vody činí člověka dle mínění starořeckého *δέσπολον*: nevrlým a mrzutým, nepřístupným a obtížným vůči jiným. Tento názor o víně a vodě došel výrazu i v našich příslovích: Sklenka vína přidá mysl; Víno dává slova; Víno vzbuzuje k zpěvu, a voda k hněvu; Voda nehodí se ani do bot, neřku-li do břicha. — *Ἀκόμα δὲν τὸν εἶδαμε, καὶ Γιάννη τὸν ἐκράξαμε* = ještě jsme ho neviděli, a jmenovali jsme ho Jan, jest asi řečeno o jednání předčasném, ukvapeném, a blíží se smyslem svým asi našemu přísloví: Ještě se nenarodilo, a už se okřtilo. — *Ἀκόμα δὲν ἐβάλαμε τὴν κόττα, καὶ γυρεύει τὰ πουλιά* = ještě jsme nenasadili slepici, a on hledá kuřata, jest asi podobného rázu jako přísloví předešlé, sesměšňující jednání ukvapené a předčasnou nedočkavost. Z našich přísloví možno tu připomenouti: Ještě se koza neokůzlila, a kůzle skáče po poli, Už se o tele staráme, a ještě kráva kdesi. — *Ἀναψε τὸν φούρνον, νύφη, νὰ ψησθῇ τ' ἀγρί ποῦ θὰ φέρω* = roztop pec, snacho, aby se upeklo jehně, které přinesu. Výraz tento je spíše již žertovnou hříčkou nežli vlastním příslovím a dobírá si rovněž jednání ukvapené, spojené s jakousi předčasnou chloubou, neboť to jehně, které má býti pečeno a pro něž se má roztápěti pec, tu ještě není a má teprve, jak se slibuje, býti přineseno. Také zde tedy je cosi podobného jako shora při výraze: Už se o tele staráme, a kráva ještě kdesi. Týmž způsobem o nejistě naději praví naše přísloví: Zajíc v lese, a on rožeň strouže. Tam pro jehně, kterého ještě nemáme, vytápi se pec, zde pak pro pečení zajíce, který jest ještě v lese, připravuje se již rožeň. — *Ἀσπρα ᾿ς τὸ πούγγι, ψάρια ᾿ς τὸ βουλί* = peníze v měsíci, ryby na hoře, čemuž dlužno asi rozuměti v tom smyslu, že penězi možno dokázati všechno; možno na př. dovésti i toho, aby ryby plovaly na vrcholu hory. Sem hledí také naše rčení: Peníz i kámen dlabé. Penězi se všecko spraví, Mnoho činí láska, ale mnohem více-

peníze, Bohatství mnoho může, Zlatý orel všude doletí. — *Τὸ ἄδικον οὐκ ἐβλογεῖται* = jmění nespravedlivé není žehnáno, smyslem svým stýká se s našimi obraty: Nespravedlivý statek k dubu nejde, Nedá sedláni Božího požehnání, Jeden nespravedlivý groš sto jiných z kapsy vytáhne a p. v. — *Δὲν εἶχ' ὁ πτωχὸς νὰ φάγῃ, κί' ἔκανε γιὰ τὴ ψυχὴ του* = neměl chudás (nic) k jídlu, a činil to pro svou duši, řečeno jakýmsi trpkým žertem; on nejedl, protože neměl nic k jídlu, zde však věc dána tak, že se postil pro spásu své duše. Podobně věc vyjádřena také v našem přísloví: Praví, že se postí, an nemá co jisti. — *Ὁ πτωχὸς τὰ ῥούχ'α του τρεῖς φορὰς τὰ χαίρεται, καινούρια, μπαλλωμένα, καὶ ξαναμπαλλωμένα* = chudás z šatů svých třikráte se těší: z nových, spravených a zase spravených. Pro chudáka má ovšem jeho šat, i spravovaný, daleko větší význam, nežli pro bohatce, jenž si kdykoli šaty nové může opatřiti. Pravda ta je také obsahem našich přísloví: Nebohatý jako hrbatý: co má, to nosí; Co chleba, to v něm, co roucha, to na něm; V pránici bohatý chrání ouška, a chudobný rouška. — *Ἡμεῖς ψωμί δὲν ἔχουμε, κί' ἡ γάτα πῆτταν ἔσερνε* = my chleba nemáme, a kočka koláč (paštiku) odveklela; není tedy na zub ničeho: ani stravy obyčejné, jakou je chléb, ani koláčů, jež se pokládají, třeba neprávem, za něco lepšího nežli chléb. Možno tu říci s naším příslovím: Máme zuby, kdyby jen bylo na zuby; Dobrý chléb, kdy koláčů není; Neptej se u kočky po koblihách a u psa po koláčích. — *Ποιὸς εἶχε τὰ πολλά, ἔκλαιγε, ποιοὺς εἶχε καὶ τὰ λίγα καὶ ποιοὺς δὲν εἶχε τί ποτες, κἀθοντιαν κί' ἐτραγοῦδα* = kdo měl mnoho, plakal, kdo měl i málo (plakal také); a kdo neměl nic, seděl a zpíval; náleží také spíše mezi žertovné hříčky nežli k vlastním příslovím. Znám jest u nás starý již popévek: Blaze tomu, kdo nic nemá: nestará se, kam co schová; směle lehne, směle vstane, žádný mu nic neukradne. S myšlenkou lze srovnati také naše přísloví: Chudoba bezpečna, a proto vesela; Kdo nic nemá, nic neztratil. — *Ποῦ πηγαίνει, κακὴ τύχη; 'ς τοῦ πολυτεχνῶ τὸ σπίτι* = kam jdeš, zlá sudbo? do všeumělcova domu. Výrazem *τοῦ πολυτεχνῶ* myslí se člověk vyznající se v mnohých uměních, řemeslech, a právě takovým lidem nedávívá se valně, jak též naše některá přísloví učí: Kdo nejvíce řemesel umí, nejspíše ve psí bývá; Z mnoha řemesel nejjistší žebrota; Devateré řemeslo, desátá žebrota. Jinak ovšem platí u nás známé: Řemeslo má zlaté dno, Řemeslo jistá obživa, avšak jen když se drží každý svého: Co dobře umíš, toho se drž, Nemudruj švec přes kopyto atd. — *Γρηὰ δὲν εἶχε διάβολον, κἀγόρασε γουροῦνι* = štafena neměla běsa, a koupila prase; shoduje se myšlenkou s naším příslovím stejného znění (až na slovo *διάβολον*: Neměla bába trampoty, koupila

si prase; což se uvádí mezi pořekadly značícími nesnáze, rozpaky a nebezpečí. — *Ζυμώσαμεν ἑννέα ψωμιά, καὶ χρεωστούμε δέκα* = uhnětli jsme devět chlebův, a dluhujeme deset; devět bochniků na splacení toho dluhu arci nestačí. Viděti z toho, že lehko se vypůjčuje, ale těžko platí; ne nadarmo praví se u nás: Dlužník vesele běře, ale smutně vrací; Od vracení hlava bolí a p. — *Χρεωστεῖ τὰ μαλλοκέφαλά του* doslovně = je dlužen vlasy na své hlavě, dle našeho způsobu vyjádřeno spíše: má dluhů více než vlasů na hlavě, je zadlužen až po uši a p. Tžž obrazný výraz shledává se také v našich pořekadlech: Dluhů má jako vlasů na hlavě, Dlužent i s vlasy na hlavě, Jest zařezán až po uši, Až po uši v dlužích vězeti. O člověku prodluženém užívá se v novořečtině obrazných řečí: *εἶνε βυθισμένος (βουτημένος) εἰς χρέη* = (je potopen) topí se v dlužích; *πνιγμένος εἰς τὰ χρέη* = (jest udušen) dusí se v dlužích. — *Ποιὸς γεννηθῇ ἐς τὴν φυλάκην, τὴν φυλάκην ἀγαπάει* = kdo se zrodil ve vězení, vězení miluje, dokazuje, jako mnohá jiná přísloví, moc a účinky zvyku. U nás vyjádřena myšlenka ta větami: Zlému jako dobrému člověk přivyká; Čemu kdo zvykl, není obtížno: Čemu kdo zvykl, to mu i přirostlo; Co se lysé zrodí, lysé zhyne: Člověk zvykne i šibenici. — *Καὶ ᾿ς τὴ θάλασσα νὰ πάγῃ, καὶ ἐκεῖ νερὸ δὲν θὰ βρῇ* = byť i do moře šel, i tam vody nenalezne, značí pravděpodobně člověka, jemuž se nic, ani to nejsnazší, nezdaří. Jako zde řeč jest o moři a vodě, tak u nás mluví se o lese a stromech: Lesem šel, a stromův neviděl. — *Ἐκὺλισεν ἡ τέντισσρη καὶ ἠῶρε τὸ καπάκι της* = kutálel se hrnec a nalezl svou pokličku; jako v předešlém přísloví doličuje se nezdár, tak toto řeční naopak zdůrazňuje bezděčný zdar a šťastnou náhodu. Z našich přísloví možno tu připomenouti větu: Hrnec příhodnou pokličku našel. — *Εὐθὺνὰ τὴν ἐγλῶττωσε* = lacinou vyklouzl, je běžné novořecké pořekadlo o člověku, jenž se vyprostil z nějakého nebezpečného postavení šťastně a bez značnější škody, kde také my mluvíme o vyváznutí se zdravou kůží a p. —

Jsou dále také ještě mnohá přísloví a pořekadla, jež mají vztah k vzájemným lidským stykům, přátelským neb nepřátelským, osobním neb i rodinným, ať se jeví tyto styky skutkem nebo jen slovem. Některé příklady těchto druhů jsou uvedeny v části následující: *Τὰ μάτια ποῦ δὲν γλέπουνται (θωροῦνται), γλῆγορα (γρήγορα) λησμονοῦνται* doslova = oči, které nejsou viděny, rychle jsou zapominány, s čímž dobře možno srovnati naše příslovná řeční: Jak dlouho na očích, tak dlouho na mysli; Sejde s očí, sejde s mysli; Co sejde s očí, to vyjde ze srdce; S očí, z mysli atd. — *Ὅποιοι ἀγαπιῶνται, συχνὴ ἀπαντιῶνται* = kdož se milují, často se potkávají, čemuž s opačné stránky odpovídá se naším

rčením: Řídké vídání, hotové neznání. Jinak lze také srovnati: Nepřišli tam, aby viděli, ale aby se viděli; Láska z obcování vzrůst bře a pod. — Ἄς μ' ἀγαπάῃ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ἄς μὲ μισᾷν οἱ διάκοι = kéž mne miluje biskup a kéž mne nenávidí jáhnové! Smysl rčení je zcela na jev: přízeň a přátelství mocného biskupa má ovšem větší cenu a vyváží mnoho-kráté nepřízeň a nepřátelství podřízených jáhnů. Ostatně naše, k této věci hledící přísloví dí: Na koho opat (laskav), na toho i bratři. V našich příslovných výrazech naskýtá se ještě také věta: I kočka na biskupa hledí, ale její smysl není dosti jasný. — Φίλει τὸ χέρι τοῦ ἐχθροῦ, δταν δὲν δαγκάνεται doslova = líbej ruku nepřítelovu, když není kousána; věta smyslem svým poněkud nejasná, ačli myšlenka do ní vložená neodpovídá snad do jisté míry našemu přísloví: Napřed se koušeme, potom se lížeme. Mezi nepřátelstvím a přátelstvím není vzdýcky stejná vzdálenost, jak praví se v dalším našem přísloví: Blízko žije přátelství od nepřátelství; a i jinak radí se: Nepřítele i nejšpatnějšího za málo nevaž! — Ἀπόθανε νὰ σ' ἀγαπῶ, καὶ ζε νὰ μὴ σὲ θέλω = zemři, abych tě miloval, a žij, abych tě nechtěl; v obou případech zdůrazňuje se břitkým vtipem dokonale něčí odmítnutí. — Νὰ ζήσῃ ὁποῖος μ' ὕβρισε, νὰ σκάσ' ὁποῖος μοῦ τῶπε = nechť žije, kdo mne pohaněl, nechť pukne, kdo mī to řekl. Ve větě činí se rozdíl mezi oním, kdož pohaněl, a tím, kdož pohanu pohaněnému donesl: klevetník donášeč je horší nežli tupitel sám. Z našich přísloví dotýkají se věci. Po lidských žlabech kalná voda teče, Není dobře po lidských trubách vodu pít, Kdo o kom před tebou, jistě o tobě u jiných, Neschytáš všeho, co po vodě plove. — Θωρῶντας τὴν γειτόνισσα, μαθαίνει ἢ μιὰ τὴν ἄλλη = vidouc sousedku poznává jedna druhou, t. j. druží se stejná k stejné. Myšlenka tato vyjádřena již v nesčetných příslovích různých národů. Také u starých Řeků bylo více rčení podobného smyslu v užívání; k nim patří: ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἀγεί θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον (známý verš z Homerovy Odysseie), a v kratším znění: ὁμοῖον ὁμοίῳ δεῖ πλησιάζειν aneb jenom: ὁμοῖος ὁμοίῳ, mimo to: αἰεὶ κολοῖδς πρὸς (παρὰ) κολοῖδν ἰζάνει, podobného smyslu také ἔγνω δὲ θῆρ θῆρα a p. Z našeho mudrosloví možno uvést: Rovný rovného (druh druhu) hledá, Svůj k svému rád se hrne, Vrána vedle vrány sedá, jeden druhému roveň hledá, Vrána vráně oka nevykline a j. v. — Κάμε με προφήτην, νὰ σε κάμω πλούσιον = učň mne prorokem, abych tě učinil bohatým, je také v našich příslovích obsaženo ve znění: Učň mě vševědem, učiním tě boháčem. Smysl rčení toho je zřejmý. — Ἐνα χορὸ χορεύουμε, καὶ ἓνα τραγοῦδι λέμε = jeden tanec tančíme a jednu píseň hudeme, vyjadřuje obrazně dokonale spojenství a úplnou podobnost, s čímž bychom mohli srovnati také naše: Jeden dychánek dýchají, Pod jednou duchnou

léhají. — *Γέλα με νὰ σὲ γελῶ, νὰ περνᾷ με τὸν καιρὸ* = směj se mně, abych se smál tobě, bychom si krátili čas; asi jako by se říci chtělo: při užití stejného prostředku budeme oba dva stejně na tom a čas sobě ukrátíme. — *Ἐκεῖ ποῦ φύσσουσιν πολλοί, γένεται καὶ ποτάμι* = tam, kde plije jich mnoho, (tam) povstává řeka, čímž snad má se mysliti něco podobného, jako se míní u příslovného obratu »Z kapek moře«, jenom že v uvedené větě ono malé, z čeho vzniká řeka, místo kapek drastičtěji jest označeno jednotlivými troškami vyplivnuté sliny. Jinak zdá se také býti možno, že se tato věta smyslem svým snad poněkud stýká i s příslovím: Kde jednou smetiště, lidé ještě víc naházejí. — *Ὁ δαρμὸς κ' ἡ ἀτιμία δὲν ἐβγαίνει ἔς τὴν πλυνσιὰ* doslova = výprask a nečest nevjdou v prádle t. j. praním nevymizují; smysl věty je zřejmý. — *Λόγο καὶ πέτραν ἐξόριξες, δὲν θὰ τὰ ξαναπιάσῃς* = slovo a kámen jsi hodil, zpět jich nechytíš; proto má se vše dříve dobře rozvážiti, nežli se promluví. Myšlenka v této větě pronesená jest také obsahem několika našich přísloví: Které slovo z úst vyletí, nížádnou měrou zase nevletí: Co někdy vrabcem z úst vyletí, zase toho nevtáhneš čtyřmi koňmi: Slovo vypustiv a vodu rozliv, nikdy neschytíš: Kámen z ruky a slovo z úst nevrátí se. — *Ἀπὸ ἑναν βγαίν' ὁ λόγος, καὶ εἰς χίλιους κατανταίνει* = od jednoho slovo vyjde, a k tisíci se dostane; což má také každému býti pobídkou, aby teprve po bedlivé úvaze řekl, co říci hodlá, neboť řeč šíří se velmi rychle a daleko a může někde způsobiti mnoho zlého. K tomu hledí také česká přísloví: Co prošlo devět zubů, projde také devět vrchů; Co ví čtyřmécitma zubů, toho se doví i čtyřmécitma druhů; Co tři vědí i tři sta se dovědí. — *Τοῦ εἶπα ὅσα σύρει ἡ σκοῦπα* = tomu jsem řekl, co koště smetá, t. j. vyčetl jsem mu, co zlého jsem mohl, vynadal jsem mu, a téhož významu jest i kratší výraz *τὸν ἔκαμα σκουπιδί* = vylál (vydrbal) jsem mu; slovo *τὸ σκουπιδί* = smetá, neřád. — *Οἱ δύο εἶνε χυμένοι εἰς τὸ ἴδιο καλοῦπι* = ti dva jsou liti do téže formy, na týž kadlub, což se smyslem rovná našemu přísloví: Jsou na jedno kopyto dělání, V jedno brdo jsou tkáni (biti). — *Εἶνε δύο λεπτῶν ἄνθρωπος* = je to dvouleptový člověk, za dva lepty; řecké *τὸ λεπτόν* = lept, jako naše feník, haléř a p. Výraz ten znamená Řekům člověka, jenž nestojí za nic, jenž není k ničemu atd.; podobně říká se i o věci *αὐτὸ δὲν ἀξίζει ἑνα λεπτόν* = to nemá cenu jednoho leptu, dle našeho způsobu: to nemá ani za haléř ceny, to nestojí za nic. — Člověka ničemného, darebu, šibeníčníka označují Řekové také výrazem *ὁ χαμένος*, vlastně = člověk ztracený, anebo širším obratem *αὐτὸς εἶνε χαμένος κορμί*, v němž slovo *κορμί* = tělo, postava. Jako my o člověku suchém, těla vychudlého, říkáme, že je kost a kůže, tak i Hellenové mají pro to své

řeční: *ἔρχεσθε περὶ καὶ κόκκαλον*, a jako my o někom říkáme, že ho máme na krku, užívají také Řekové podobného obratu, avšak mluví v něm o límci místo krku: *τὸν ἔχω τῶρα δύο μῆνας ᾧ τὸ γιανὰ μου*. Slovo *τὸ γιανὰς* = límec. Člověka nepohodlného, jehož nerad kdo u sebe vidí, odbývají Řekové vyzváním *δεῖξέ μᾶς τὴν ῥάχιν σου* doslova = ukaž nám záda = klid se, jdi, táhni! Naše ukázati plece, ukázati paty, zaplatiti patami má význam jiný a znamená útek. Důraznější odbytí dává se jako u nás na srozuměnou výrazy *ὁ διάβολος νὰ σὲ πάρῃ* = čert tě vezmi!, *σύρε (πήγαινε) εἰς τὸν διάβολον* = táhni k čertu a p. — Vztah k životu rodinnému mají tato čtyři přísloví: *Κάλλια νὰ κλάψῃ τὸ παιδί, παρά νὰ κλάψῃ ἡ μάνα* = lépe, aby plakalo dítě, nežli aby plakala matka. Pláče-li dítě, je to zajisté menší zlo než pláče-li matka; tu pak zvoliti jest zlo menší dle známého přísloví: Z mnoha zlého vol menší! Věta je v patrném vztahu k výchově a vedení dítek, naznačujíc, že leckdy je nutno děti trestati a neodkládati metly. «Pláč ty raději než já (říká moudrá matka, nechťe býti po vůli dítěti v žádosti jeho nemoudré).» S toutž větou setkáváme se také u nás, avšak místo matek mluví se v nich o otcích: Lépe jest, aby děti plakaly nežli otcové. Sem náleží i další věta: Dítě nepláče, máf nerozumí, t. j. neví, čeho dítě potřebuje; neboť jinak, pláče-li dítě, máf jeho rozumí. — *Γυναικα καὶ χειμωνικὸ ἡ τύχη τὰ διαλέγει* = ženu a vodový meloun¹ náhoda vyběře, čímž má pravděpodobně býti napověděno, že vybrání dobré ženy a dobrého melounu bývá pravidelně jenom věci šťastné náhody. — *Δὲν θέλω ἄνδρα ὁμορφον, νὰ κάθῃται σιμά μου, νὰ συχνομαρμπερίζεται, καὶ νὰ πεινᾷ ἢ κοιλᾷ μου* = nechci muže krásného, aby seděl vedle mne, aby často byl holen, a aby mělo hlad mé břicho; jinými slovy řečeno: hezký muž, jenž by mne nechal hladověti, nemá pro mne ceny. Pravdivaf jsou v té příčině naše přísloví: Zlá láska o hladě; Kde hladno, tu chladno; Když jde nouze do domu, jde láska z domu atd. — *Μαυλίστρας γυιὸ κάμε γαμβρὸ ᾧ τῇ κόρη σου, ἂν θέλῃς, καὶ νὰ μὴν κάμῃς νύφη σου μαυλίστρας θυγατέρα* doslova = kuplířčina syna učin ženichem pro svou dceru, chceš-li, a ať neučiníš nevěstou svou kuplířčinu dceru; první eventualita se ovšem také příliš nedoporučuje, jak lze cítiti z dodatku *ἂν θέλῃς*, avšak před volbou eventuality druhé přímo se zrazuje, neboť dceru kuplířčinu učiniti svou nevěstou bylo by každým způsobem hodně povážlivé. —

V následujícím nyní posledním odstavci uvedeme některá přísloví a pořekadla, jež mají vztah k přírodě, zejména k živo-

¹ Slovy *τὸ χειμωνικόν* a *τὸ καρποῦ* označují Řekové: meloun vodový, arbuz, melon d'eau. Jsou také zvláštní druhy zvané vodovými čili řeckými melouny.

čišstvu. Ἀλογο μὴ διαλέγῃς τὴν ἄνοιξι = koně nevybírej na jaře, radí se snad proto, že na jaře i špatný kůň může se státi vzhlednějším, krměn jsa zelenou pící. — Τὸν γάϊδαρο δὲν τὸν ῥωτᾶν, ὅταν τὸν σαμαρόνουν = osla se neptají, když naň nakládají; smysl věty je zřejmý: o nákladu svém nerozhoduje osel, majitelé jeho naloží mu dle své libosti. — Ὁ πεινασμένος γάϊδαρος ξυλιαῖς δὲν λογαριάζει = hladový osel rány nepočítá. Již u starých Hellenů bylo podobné přísloví běžné; říkalo se ὄνος πεινῶν οὐ φροντίζει ῥοπάλου a podle výkladu Arseniova (XXXIX, 49) užíváno rčení toho ἐπὶ τῶν διὰ τὴν γαστέρα καὶ πληγὰς καὶ ὕβρεις ὑπομενόντων. V té věci jest osel známým typickým příkladem. Již Arsenios dále připomíná, že hladového osla, byť byl sebe více kyjem tloučen, těžko jest odehnati od píce, a cituje úplně ono případné a výstižné porovnání z Homerovy Iliady (Λ. 588 n.), kde hoší marně se snaží hladového osla vyhnati obušky z osení; vyhnali ho stěží teprve, když se žrádiem nasýtil. Naše jedno přísloví praví jen zcela povšechně: Hladový nebojí se kyje. — Εἰπ' ὁ γάϊδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλαια do-slova = nazval osel kohouta (velkou hlavou) hlaváčem, čímž má asi býti řečeno: hloupý nadává hloupému, osel haní osla.¹ — Κατὰ τὴν φωνὴ καὶ ὁ γάϊδαρος = za hlasem i osel, značí asi, co se míní také jiným příslovným obratem: maluješ čerta na stěnu a on tu. Jiné naše přísloví zase dí: Nepiš čerta na stěně, sám on se namaluje. — Εἰνε γάϊδαρος πρώτης τάξεως = užívá se o člověku z míry hloupém a tupém. — Φιλονεικῶ περὶ ὄνου σκιαῖς = hádám se o stín oslův, tedy o věc zcela nicotnou a bezvýznamnou. Výraz ὄνου σκιά aneb ὑπὲρ ὄνου σκιάς náležel již u starých Řeků k pořekadlům nejběžnějším. Zaznamenali je mimo některé lexikografy ve svých sbírkách Zenobios (VI. 28), Diogenianos (III. 48, VII. 1), Makarios (VI. 37), Apostolios (XII. 92; XVII. 69) a j. v. Dle souhlasného téměř výkladu platilo rčení to ἐπὶ τῶν ὑπὲρ μηδενὸς χρησίμου φιλοτιμιούμενων (ἢ ἐπὶ τῶν ἐνερκεν εὐτελεσιτύτου τιρὸς ἐριζόντων). O ten »oslí stín« pohádali se dle známé starověké historky, které prý kdysi také řečník Demosthenes před nepozornými soudci užil, majitel osla s člověkem, jemuž osel k cestě do Delf (dle jiné zprávy do Megar) byl pronajat, když za velkého úpalu slunečného oba osvojovali si stín oslův k vůli chládku. Týž výraz (bez substantiva ὄρος) naskýtl se také v závěrečných slovech Demosthenovy řeči o míru: πρὸς πάτριας περὶ τῆς ἐν Δελφοῖς σκιάς πολεμεῖσαι. Jako Řekové měli tuto svou hádku

¹ Výrazy ἢ κεφάλαια a ὁ κεφαλῶς označují »hlaváče« asi již s vedlejším významem tuposti a hlouposti. Takovýto vedlejší význam byl, jak se zdá, spojován také se slovem ὁ πεινῶν, jak lze souditi ze složeného πεινῶν-μυαλος, užívaného adjektivně i substantivně a značícího: hlupák, bloud, hňup, jako německá slova Einfaltspinsel, Tropf, Schafskopf.

o oslí stín a jako Římané měli druhdy zvyk: rixari de lana caprina, tak známa jsou i u nás pořekadla: Hádati se o kozí vlnu, Vaditi se o kozí srst, Hádati se o žabí vlasy (chlupy), o komárovo sádlo atd. — *Ἡ καμήλα πῆγε νὰ τῆς βάλουν κέρατα, καὶ τῆς ἔκοψαν τ' αὐτιά* = velbloud šel, aby mu nasadili rohy, a oni mu odřízli uši, navazuje na známou Aisopovu bájku o velbloudovi, jak, chtěje mítí rohy, pochodil se svou bláhouvou žádostí: přišel ještě sám o uši. Příslovné rčení o tom shledáváme také již u starých paroimiografův Apostolia (VIII. 43) a Arsenia (XXVIII. 56; XXXII. 34): *ἡ κάμηλος ἐπιθυμῆσασα κεράτων καὶ τὰ ὅτα προσαπώλεσεν*, čehož dle Apostoliova výkladu užíváno *ἐπὶ τῶν τὰ ξένα ἐπιθυμούντων καὶ προσαποβαλλόντων τὰ ἴδια*. — *Εἴχαμε σκυλί, καὶ ἐβοήθαγε τοῦ λύκου* = měli jsme psa, a on pomáhal vlku. V čem ono pomáhání vlku asi záleží, o tom nás může snad poučiti naše přísloví: Pes, který neumí štěkati, přivolává na ovce vlky. — *Θρέψε λύκο τὸν χειμῶνα, νὰ σὲ φάγ' τὸ καλοκαῖρι* = krm vlka v zimě, aby tě sežral v létě. Marna ovšem byla by snaha vlka ochočovati s úmyslem odchovati ho jako nějaké domácí zvíře, neboť při první příležitosti probudí se v něm vrozená mu krvelačnost a jeho pěstitel sám životem svým pyká za svou zpozdilost. Správně zajisté dí naše přísloví: Z vlka nebude beran, Vlkovi mluv: nebe, on zuby vyceří na tebe, Vlk změní srst, ale ne povahu, Krm vlka jak chceš, on vždy k lesu hledí. Jinak možno tu k myslence také uvéstí ještě běžné nám přísloví: Čiň čertu dobře, peklem se ti odmění. — *Ἄν ἐφοβοῦνταν ὁ λύκος τῇ βροχῇ, θὰ ἐφόρειε καὶ κάπα* = kdyby se bál vlk deště, nosil by také plášť: takto však vlk proti dešti je dobře opatřen i bez pláště a nepotřebuje se deště báti. V našich příslovích radí se již včas nehod se stříci a plášť již v pěknou vzítí: V horku vez plášť s sebou, v dešti sám pojede, Když pěkný čas, nes s sebou plášť, a když deštivo, čiň, co ti libo. Jinak praví se též ještě: Kde ti zima, drž tam plášť. — *Ἡ ἄλουποῦ, γλέποντας νὰ καλλιγόνουν τ' ἄλογο, ἐσήκωσε καὶ αὐτὴ τὸ ποδάρι τῆς* = liška vidouc, že kovají koně, zdvihla také sama svou nohu. To, co zde o lišce, praví se u některých jiných národů také o jiných živočiších. Příslovími těmi má být zajisté sesměšněna nemístná osobivost tvorů s koněm nesrovnatelných. V mudrosloví slovanském je to žába, v přísloví arabském je to brouk: Koně kuli, ana i žába nastavila nohu, Obouvali pašovu koni střevíc, a brouk též natahoval nožku. — *Ἡ ἄλουποῦ, προσμένοντας νὰ πέσουν τοῦ κριαριοῦ τ' ἄρχidia, ἐφόφησεν ἀπὸ τῆν πεῖνα* = liška čekajíc, až by padla beranova varlata, posla hladem. Vlastní smysl tohoto přísloví není dosti na jevu. Každým způsobem bažila liška po tom, dosíci oblíbené své pochoutky, ale nedočkala se a posla hladem. Věc dopadla zde tedy smutněji nežli při známých hroznech, jichž

liška dosíci nemohouc, odešla se slovy, že jsou beztoho kyselé, anebo v jiném případě, o němž mluví naše přísloví: Liška, když nemohla klobás doskočiti, odebízejíc pravila: Však to byl jen motouz. — *Ἐνεδύθη τὴν ἀλωπεκὴν* = oblekl kůži liščí, t. j. užil lsti, dle mnohých příslovných obrátů, běžných již u starých Řeků. Jeden z obrátů těch zněl dle známého výroku Lysandrova: *ἂν ἡ λεοντὴ μὴ ἐξίκηται, τὴν ἀλωπεκὴν πρόσσχω*, a uvádí ji jej Zenobios (I. 93), Diogenianos (I. 83), Gregorios Kyprios (I. 83. 88), Apostolios (III. 24), Arsenios (IV. 3). Makarios (VIII. 17) má rčení: *τὴν ἀλωπεκὴν ὑπέδν* a připojuje k němu výklad: *ἐπὶ τῶν πανουργιᾶ χωμένων*. Z našeho mudrosloví vztahují se k této myšlence přísloví: Kde vlčiny nestačí, liščíny nasaditi, Kde kůže lvová platna býti nechce, liščí břevno podkládej, Kde nemůže lvová kůže projíti, tu sluší kůži liščí přičiniti. Podobného smyslu o chytrosti a pochlebování jsou i naše pořekadla: Liščího užiti, Hladí liščím ocasem, Umí liščím (ocasem) ometati atd. — *Ἡ ἀρχοῦδα δὲν χορταίνει μὲ μυρμηγκία* = medvěd nenasytí se mravenci. Smysl tohoto přísloví je zřejmý; svým zněním poněkud připomíná známé starořecké přísloví: *ἀεὶδὸς μυίας οὐ θηρεύει*, jež se čte u Apostolia (I. 44) a Arsenia (I. 64), avšak myšlenky obou těch přísloví dosti se od sebe různí. — *Ἐξ ὀνυχος τὸν λέοντα* = z pazourů lva, k čemuž asi jest doplniti: poznáš, poznej, lze poznati a p. Řčení toto již u starých Řeků bylo velmi obyčejné: *Ἐκ τῶν ὀνύχων (ἐξ ὀνύχων) τὸν λέοντα* mají Diogenianos (V. 15), Makarios (III. 95), Stromateus 1025 a j. Plnější znění: *ἐξ ὀνύχων λέοντα ἔνεστι μαθεῖν* zaznamenali Apostolios (VII. 57) a Arsenios (XXIV. 17) zároveň s výkladem: *ἐπὶ τῶν ἐκ μυροῦ τιος μαρτυρούντων τὸ πᾶν*. Římané měli své: *ex ungue leonem*. V našem mudrosloví rčení to jest obsaženo ve větě: Lva a medvěda po pazouru poznáš. Podobného smyslu jsou: Znáám vlka po srsti neb po pazouru, Ptáka poznáš po peří, vlka po srsti, a člověka po řeči, kroji a chodu a j. v. — *Ἡ κόττα, πίνοντας νερό, κοιτάζει καὶ τὸν οὐρανόν* = slepice, pije vodu, vzhlíží také k nebi, čímž snad má býti naznačeno, že za to i nebi je vděčna. Věta opakuje se také v našem přísloví: Kuřátko pije a k nebi pohlíží, což vykládati se může, jako by každým tím pohlednutím za každé polknutí vody Bohu děkovalo. — *Ἐφ' ἧς χοῦνος δὲν φέρνει τὴν ἀνοιξί* = jedna kukačka nepřináší jara. U Hellenů staré doby úkol zvěstovati příchod jara měla vlastovka a přísloví *μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ* náleželo u nich mezi rčení nejběžnější. Mají je ve svých sbírkách Zenobios (V. 12), Gregorios Kyprios (II. 71), Makarios (VI. 1), Apostolios (XI. 63), Arsenios (XXXV. 81) a mimo ně také Appendix Prov. (III. 96), Suidas (X. 16 u Schotta), Stromateus 701 a j. Také naše přísloví: Jedna vlaštovka nedělá jara, je všeobecně známo. Podobného rázu jsou také rčení: Jeden strom nedělá háj, Bez jedné vlaštovičky léto

bude. — *Κόρακας κοράκου μάτι δὲν βγάζει* = krkavec krkavci oka nevykline, a rovněž *ὁμοιος τὸν ὁμοιον ἀγαπᾷ*, náleží svým smyslem k přísloví již shora zmíněnému: *θωρώντας τὴν γειτόνισσα, μαθαίνει ἢ μὴ τὴν ἄλλη*. Z našich přísloví mohla by se zde také uvést: Vlk vlka nerve, Pes psa nekouše a j. — *Τὸ πουλί ἐπέταξεν* = pták vyletěl, kterýchž slov bývá někdy užíváno v obecném familiárním hovoru jako pořekadla na označnou, že se přichází již pozdě: Pták (ptáček) vyletěl, Už ptáci vyletěli, Klec zavíratí, když ptáci vylétali. — *Ἄλλοῦ τὰ καρκαρίσματα καὶ ἄλλοῦ γεννοῦν αἰ κόιταις* = jinde kdákoty a jinde nesou slepice, naráží na slepice, které rády zanášejí, t. j. snášejí vejce ne na místech sobě vykázaných, nýbrž někde v ústraní na místech skrytých. Tento špatný zvyk slepic je bezděčné klamání hospodyně a bývá obrazně přenášeno také na klamání a nevěru v manželství. Sem hledí naše přísloví: Doma kdáče, jinde nese (o mužích), Jinde kdáče, doma nese (o ženách). — *Ἐχει καὶ ὁ μύρμηγκας χολή, ἔχει καὶ ἡ μύγα σπλήνα* = má také mravenec žluč, má také moucha slezinu. Mravenec a moucha řečení zde jako zástupcové tvorů malých, drobných; i tyto tvorové mají svou žluč a slezinu t. j. i oni podléhají také citům, dovedou se hněvati a brániti se proti svým trýznitelům atd. Z našeho mudrosloví dotýkají se této pravdy věty: Malí lidé také se umějí hněvati, I kuře má žluč (srdce), I moucha se brání a štípe, Ano i mravenec umí se hněvati atd. — *Ἡ ψεῖρα τρώγει ἀπὸ τὸν ἀφέντη τῆς* doslova = veš žere ze svého pána, což má asi znamenati, že tato cizopasnice z těla pána svého žerouc tyje. U nás jest o vší přísloví: Domáci veš nekouše tak, jako cizí, a smysl řešení tohoto jest, že cizozemské panství tíží více nežli panství domácích. — *Ἀγάλλια, γάλλια γένεται ἢ ἀγουρίδα μέλι* = ponenáhlu, pone-náhlu stává se nezralý hrozen medem. Smysl věty je patrný: všechno má svůj čas a také nezralý hrozen jenom zvolna a po dlouhé době uzrá a stane se medosladkým. Do té doby dlužno čekati. Sem směřují naše přísloví: Každá věc má svůj čas, Každý čas má svůj čas, Časem vše přijde, Dočkej času, co hus klasu, Neklať hrušek, až dozrají a p. — *Δὲν εἶναι σανίδι χωρὶς ῥόζο* = není prkna bez suku. S myšlenkou srovnává se také další novořecké pořekadlo: *οὐδὲν καλὸν κακοῦ ἄμικτον*; my pak mohli bychom k tomu uvést jedno z nejoblíbenějších svých přísloví: Není růže bez trnu; jemu podobají se: Růže při trní se rodí, radost po žalosti chodí, Každá švestka svou pecku má a pecka jádro. — *Δὲν ἔχει κουκκὶ γυνῶσιν* = nemá zrnka rozumu; slovo *κουκκὶ* znamená »bob« (faba) a pak i »zrno, zrnko«. Svým smyslem shoduje se řešení toto s výrazy již shora uvedenými: *δὲν ἔχει σπινὶ (στάλαν, σταλιά) μυαλόν*. — *Ῥίπτω στάχτην εἰς τὰ μάτια* = házím popel do očí, znamená ve smyslu obrazném »někoho klamati, pozornost jeho

jinam odvraceti a kryje se tedy smyslem s našimi pořekadly: Nasypal mu prachu do očí, Sypati písek do očí. Podobného smyslu je přísloví: V kalné oči písku nepřisypuj; avšak zcela jiného smyslu je rčení: Sypati někomu sůl do očí, jak lze pozorovati z pořekadel: Má ho rád, jak oko sůl, Jest mu mil, jako sůl v očích, Kámen mi v uších a sůl v očích a p. — *Ἡ πέτρα, ποῦ κοιλάει, μούχλα δὲν πιάνει* = kamene, který se kutálí, nechytí se plíseň. Myšlenka v přísloví tomto vyslovená je dosti na jevu a obsažena je také v našich rčeních: Kámen často se hýbající neobroste, Kámen často hýbaný neobroste mechem. — *Ἄν τ' αὐγὸ χτυπήσῃ πέτρα, τ' αὐγὸ τσακίζεται καὶ ἡ πέτρα ἂν χτυπήσῃ τ' αὐγὸ, τ' αὐγὸ τσακίζεται* = jestliže vejce vrazí na kámen, vejce se rozbije; a jestliže kámen vrazí na vejce, vejce se rozbije. Uvedená věta je svou formou zajisté více žertovná slovní hříčka nežli skutečné přísloví. Myšlenka o zcela stejném výsledku v obou případech, zde šíře a plněji provedená, objevuje se v našem mudrosloví ve znění stručnějším a tím také účinnějším: Vejce na kámen, jako kámen na vejce. S tímto pořekadlem stejného smyslu je také věta: Kamenem do hlavy, jako hlavou do kamene. —

Ke konci článku tohoto připojíme ještě nahodivší se nám tři věty rázu kalendářního a obsahující jakési rady a pokyny po způsobu našich hospodářských pranostik o počasí atd. I takovéto věty považují se, jak známo, za součástku lidového mudrosloví. *Ἄν κάμῃ ὁ Μάρτις δὐὸ νερό, καὶ Ἀπρίλις ἄλλο ἓνα, τότε χαρὰ ᾗ ἐκείνονε, πῶχει πολλὰ σπαρμένα* doslova = jestliže učiní březen dvě vody a duben jinou jednu, pak (to) radost pro onoho, jenž má mnoho osoto. Takovéto hospodářské zkušenosti nejsou ovšem ve všech krajinách stejné, jsouce závisly na povaze půdy a na klimatických zvlátnostech jednotlivých zemí. Avšak i v našich krajinách vyžadují si hospodáři pro březen hojnost vody, neboť »březen bez vody, duben bez trávy«, a pokud se týče dubna, praví se podobně: »duben hojný vodou, říjen pivem«. — *Τὸν μῆνα ποῦ δὲν ἔχει ῥό, πῖνε κρασί μὲ τὸ νερό* = v měsíci, který nemá (ve svém jménu) R, pij víno s vodou. Jsou to tedy měsíce: Maius, Junius, Julius, Augustus. Známa je také podobná věta latinská, v níž se dává ponaučení, v kterých měsících mají se jísti raci: *Mensibus erratis caneros ne edatis*. Nemají se tedy jísti v těch měsících, jichž jména mají v sobě R, což jsou měsíce September až Aprilis, a jedí se od května do srpna včetně. »Rak a pšenice zároveň do zrna rostou«, praví se u nás; když pšenice kvetou, jsou prý raci nejlepší. — *Εἰς τὴν ἀναβροχίαν καλὸν εἶνε καὶ τὸ χαλάζι* = za nedostatku deště dobré jest i krupobití, t. j. v době velikého sucha také krupobití, ač jinak pro zhoubné jeho následky nikdo o ně nestojí, je pro zavlažení půdy dobré. My bychom řekli: Když není nic lepšího, lépe přece aspoň něco nežli

nie, neboť: Kdo si mála nevšímá, není více hoden, a podobně praví jiné přísloví: Kdo si mála nevází, po mnohu ať nebaží.

Druhé darování Antoniovo Kleopatře r. 34.

Napsal Josef Dobiáš.

Jedna z hlavních zbraní, kterou operoval Octavian v zápase s Antoniem o samovládu v Římě, bylo libovolné zacházení Antoniovo s východními provinciemi římskými od té doby, co se octl v poutech svůdné královny egyptské. Není sice pochyby o tom, že podmínky druhého triumvirátu propůjčovaly jeho členům právo nakládati se zeměmi svého okrsku zcela libovolně, ale při pověrečném strachu Římanů, aby centrum říše nebylo přeneseno z jejich města na východ, a při jejich nechuti k »degenerovaným«¹ Egyptanům monarchistické snahy Antoniovy, prozrazující se těmito činy úplné autokracie, musily proti němu buditi svrchovanou nevůli.²

Jestliže o příčinách i následcích tohoto zašantročování provincií byl už starověk zajedno, není o rozsahu území věnovaných Kleopatře a o chronologii oněch darování shody ani v zachovaných pramenech a ovšem ani v moderní literatuře.

Nejstarší rok, k němuž se prameny zmiňují o Antoniově darování, je samý počátek roku 36 př. Kr. Podle Porfyria³ dal tenkrát královně egyptské Chalkidu v Syrii,⁴ podle Plutarcha, Ant. 36 však země mnohem četnější: Foinikii, Koilesyrii, Kypros, značné části Kilikie,⁴ část Judaie, kde se rodil balsám, a část Arabie nabatské, *ὅση πρὸς τὴν ἐκτὸς ἀποκλίνει θάλασσαν*.

Dio Cassius XLIX. 32 vypravuje o tomto velikém darování také při r. 36, ale až po návratu Antoniově z nezdařené výpravy parthské, a odchyluje se od Plutarcha i ve výpočtu darovaných

¹ Srov. Plutarch, Ant. 36 a 54 n.; Dio Cassius XLIX. 32, 4 n.; L. 4, 1; 25, 4; 26, 3; 28, 5.

² U Eusebia I. 170 (ed. Schoene) = FHG III. 724: *Τὸ δ' ἐγκατεδέκατον [τῆς Κλεοπάτρας ἔτος] ὀνομάσθη τὸ καὶ πρῶτον, ἐπειδὴ τελευταῖος Λυσιμάχου [má být Λυσανίου], τῆς ἐν Συρίᾳ Χαλκίδος βασιλέως, Μάρκος Ἀντώνιος ὁ αὐτοκράτωρ τὴν τε Χαλκίδα καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν τόπους παρέδωκε τῇ Κλεοπάτρᾳ*. Správnost této zprávy je potvrzena i mincemi a nápisy s dvojnásobným datováním let vlády Kleopatřiny. Viz M. Letronne, Recueil des inscriptions grecques et latines de l'Égypte II. Paris 1848, str. 90 nn.; Emil Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi. I.^{3a4} Leipzig 1901, str. 363 p. 5; Vict. Gardthausen, Die Scheidung der Octavia und die Hochzeit der Kleopatra. Neue Jahrbücher für das kl. Altert. XXXIX (1917), str. 161 nn.; Stähelin, Kleopatra v R.-E. XI. 1 (1921), sl. 761.

³ Byla to *Χαλκίς ἀπὸ τῷ Λιβάνῳ*, kterou nutno dobře odlišovat od jiné syrské Chalkidy ad Belum. Viz Benzinger, Chalkis 14 a 15 v R.-E. III. 2 (1899), sl. 2090 nn.

⁴ O darování Kypru a částí Kilikie Kleopatře se zmiňuje i Strabon XIV. 5, 3 a 6; XIV. 6, 6.

zemí. Podle něho dostala Kleopatra veliké části Malchovy říše arabské (= nabatské), Ituraie (= Chalkis pod Libanem), Foinikie, Palaistiny, některá území na Kretě, Kyrenu a Kypros.

Josefos Flavius, *Jud. pol.* I. 361 a *Jud. arch.* XV. 94—96 mluví jen o darování palaistinského Jeriškka, části Malchovy říše arabské a měst foinických od řeky Eleutheru na jih až k Egyptu. kromě Tyru a Sidonu,¹ ale klade toto darování až na počátek roku 34,² po smrti Aristobula, člena královského rodu Hasmonovců.

Konečně máme souhlasné celkem zprávy Plutarchovu, *Ant.* 54 a Dionovu *XLIX.* 41, 3 (z něho opisoval Zonaras *X.* 27) o velikém darování Antoniově, proklamovaném nejslavnostnější formou na konci r. 34 v Alexandrii, kterým se dostalo Kleopatře a jejím dětem veškeré orientální državy římské od Hellespontu a Kyreny na východ až k Indu, tedy i zemí, kterých teprve mělo být dobyt.

Novodobé badání se při rozboru těchto tak rozmanitých zpráv starověkých shoduje aspoň v názoru, že toto poslední, skoro fantastické darování nutno oddělit od darování předešlých a že tedy v Antoniových darech Kleopatře třeba rozeznávat aspoň dvě fáse.

Zato se názory o starších darováních Antoniových liší dosud nesmířitelně. Datování Plutarchova rokem 37/6 se drží W. Drumann,³ V. Gurdthausen,⁴ J. Raillard,⁵ J. Kromayer,⁶ P. Groebe,⁷ A. Bouché-Leclercq,⁸ Gugl. Ferrero,⁹ Walter Otto,¹⁰ Stähelin,¹¹ chronologie Josefovy *Jac. An. van der Chijs*,¹² J. Wellhausen¹³ a Emil Schürer,¹⁴ a aby byl zmatek dovršen, nescházela ani vročení do

¹ Walter Otto, *Herodes v R.-E. Suppl.* 2 (1913), sl. 45* ukázal, že pravděpodobně mezi těmito městy byla i Gaza, která byla Herodovi vrácena až Octavianem r. 30 (*Jos. Flav., Pol.* I. 396; *Arch.* XV. 217), a musila mu tedy někdy před tím být odňata. Srov. Stähelin, *Kleopatra v R.-E.* XI. 1 (1921), sl. 768.

² Otto, *R.-E. Suppl.* 2 (1913), sl. 43* jediný vykládá i Josefovo datování na r. 36, nesprávně, jak bude ukázáno níže.

³ *Geschichte Roms in seinem Übergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung* I. Königsberg 1844, str. 452.

⁴ *Augustus und seine Zeit* I. 1 Leipzig 1891, str. 240 n. a 293.

⁵ *Die Anordnungen des M. Antonius im Orient in den Jahren 42 bis 31 v. C.* Diss. Zürich 1894, str. 47, 50 a 51 nn.

⁶ *Zeit und Bedeutung der ersten Schenkung Marc Antons an Cleopatra.* *Hermes* XXIX (1894), str. 571-585.

⁷ V 2. vyd. díla Drumannova I.² Berlin 1899, str. 330.

⁸ *Histoire des Lagides II.* Paris 1904, str. 253 nn.

⁹ *Grandezza e Decadenza di Roma III.* Milano 1907, str. 418 s pozn. 2.

¹⁰ *R.-E. Suppl.* 2 (1913), sl. 43.

¹¹ *R.-E.* XI. 1 (1921), sl. 760 n.

¹² *Commentatio chronologico-historica de Herode Magno, Judaeorum rege. Lugduni-Batavorum* 1855, str. VIII. Skepticky se však o možnosti určitého datování vyslovuje na str. 44 § 24.

¹³ *Israelit. und jüd. Geschichte.* Berlin 1894, str. 275.

¹⁴ *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi.* I. 3 u 4 Leipzig 1901, str. 362 nn. p. 5. Starší vydání znám jen z článku Kromayerova.

r. 35.¹ Nejsou ovšem všechna tato datování opřena o podrobněji vyložené důvody. Většina jest asi výsledkem rozpaků nad nesází rozhodnouti se při tolika rozporech pramenů pro určitý rok, rozpaků, kterým dal nejlépe výraz van der Chijs resignujícím »Difficillimum igitur est nobis verum tempus indicare«.

První, kdo se otázkou starších darování Antoniových Kleopatře zabýval podrobněji, byl E. Schürer. Už v 1. vyd. svého základního díla o dějinách národa židovského v době Kristově se rozhodl pro chronologii Josefovu, a poněvadž datoval správně i zprávu Porfyriovu o darování Chalkidy už rokem 36, rozložil i starší darování Antoniovo ve dvě různé fáse. Ale jeho názor nebyl přijat. V. Gardthausen jej pominul vůbec mlčením² a r. 1894 vyznamenal proti němu J. Kromayer přímo obsírnou polemikou, v níž dokazoval Josefovi takové rozpory v jeho líčení událostí roku 34 s jinými prameny a naopak shody událostí k tomu roku vypravovaných se situací r. 36, že je podle jeho mínění nebylo možno vyložit jinak nežli omylným rozložením události jediné z r. 36 v události dvě, r. 36 a 34. Schürer sice na kritiku Kromayerovu odpověděl v 3. a 4. vydání svého díla z r. 1901, ale jen v poznámce (5 na str. 365); jeho odpověď je v podstatě jen opakováním a rozvedením jeho starší these, nikoli vyvrácením Kromayerových námitek. Schürer se z nich obrací pouze proti jediné, poslední, o ostatních se spokojuje poznámkou »Noch weniger durchschlagend sind die anderen Argumente Kromayers«. A tak se podle výkladu Kromayerova³ udržuje ve všeobecných dějinách římských dosud obecně dělení Antoniových darování jen na dvě fáse (poč. 36 a konec 34), a pokud se badatelé vůbec zmiňují o odchýlném názoru Schürerově, zaujímají k němu stanovisko odmítavé.

A přece, ačkoli ani Schürerův výklad pramenů není ve všech podrobnostech správný, má v datování Antoniových darování

¹ Sethus Calvisius, *Opus chronologicum* Francofurti 1620², str. 279; J. M. Jost, *Gesch. der Israeliten seit der Zeit der Makkabäer bis auf unsere Tage* I. 1828, str. 175. Obě díla jsou ovšem naprosto zastaralá, takže je lze v následujícím výkladu úplně pominouti.

² Augustus u. seine Zeit I. 241 mluví o odstoupení Jeriškka s velmi neurčitým datem. Promluviv o darování pobřežního pruhu r. 37, pokračuje: »aber er [Herodes] musste ihr doch später auf Befehl des Antonius mehrere wichtige ... Grenzdistricte, z. B. Jericho ... abtreten.« I v poslední době (v čl. uvedeném zde na str. 183, pozn. 2. na str. 164) se vyslovuje o datu darování Antoniových neurčitě, že se »über einzelne Districte streiten lässt wegen des Jahres«, a nevylučuje, že darování bylo v pozdějších letech ještě rozmnoženo, ačkoli se spíše klání k datování Plutarchovu a Dionovu a považuje za zcela jistě nesprávné mínění, že darování z r. 36 se omezilo jen na knížectví chalkidské.

³ Srov. na př. Gugl. Ferrero, *Grandezza e Decadenza di Roma* III. 418 pozn. 2: Che la donazione avvenne in questo inverno [t. j. 37/36], mi pare abbia definitivamente dimostrato il Kromayer ..., correggendo gli errori di Giuseppe Flavio; Otto, Herodes v R.-E. Suppl. 2 (1913), sl. 43*.

celkem pravdu on a nikoli Kromayer. Oprávněnost tohoto úsudku vysvětlím, tuším, z následujícího přezkoumání Kromayerových námitek proti přesnosti zpráv Josefa Flavie, pokud se týkají dějin roku 34, přezkoumání, kterého se jim, pokud vím, dosud nedostalo.

Josefova chronologie se zakládá na tomto pásmu událostí. Kleopatra toužila po tom, aby se zmocnila Syrie, aspoň střední a jižní její části, které byly odedávna předmětem stálých sporů mezi říšemi Lagidovců a Seleukovců. Vhodnou příležitost k vznesení nároků na Palaistinu jí poskytly spory v tamější rodině královské, za nichž přišel Aristobulos, člen starého královského rodu Hasmonovců, o život (konec r. 35). Alexandra, jeho matka, se obrátila na Kleopatru s žalobou na krále Heroda, jehož podezřívala z úkladného zavraždění svého syna, a Kleopatra vymohla na Antoniovi, aby obeslal Heroda na svůj soud; jeho odsouzení jí mělo vyplnit dávnou její touhu po Palaistíně.

K obeslání krále judského došlo na jarní výpravě Antoniově proti Artavasdovi armenskému (r. 34), ale jeho pře se pro něho neskončila nepříznivě. V dopise, který poslal tenkrát ze Syrie do Jerusalema, mohl projevit naději, že netřeba již chovat obav a že nároky Kleopatřiny byly od Antonia uspokojeny darováním Koilesyrie. Ale naděje ta nebyla docela oprávněna: Kleopatra, která provázela Antonia na jeho výpravě, naléhala naň dále, až jí triumvir daroval ještě nejúrodnější část Judae kolem Jericha, části nabatské říše Malchovy a pobřeží foinické s výjimkou svobodných měst Tyru a Sidonu. Kleopatra doprovodila potom Antonia až k Eufratu a vrátila se odtud přes Judaiu zpět do Egypta, kamž nedlouho později, po šťastném skončení výpravy armenské, přišel za ní i Antonius (r. 34).

Jaké jsou Kromayerovy námitky proti této Josefově chronologii?

1. Jako první její závadu vytýká (str. 574) zmínku o přítomnosti Kleopatřině v Syrii r. 34 (Jud. pol. I. 362; Arch. XV. 88. 91 a 96). Kdežto prý o tamějším jejím pobytu r. 36 víme i odjinud (Plutarch, Ant. 37), není prý o návštěvě egyptské královny v Syrii r. 34 z jiných pramenů nic známo. Tuše však asi, jak pochybné ceny jest takové argumentum ex silentio, tvrdí dále,

a) že by ostatně takový pobyt pro tu dobu byl také velmi málo pravděpodobný, poněvadž prý se Antonius, ztráviv zimu 35/4 s Kleopatrou v Alexandrii (Plut., Ant. 53; Dio Cassius XLIX. 33. 3 n.), objevil na počátku jara docela náhle v Pontu (Dio Cassius XLIX. 39, 3) a poněvadž prý by mu při tak kvapné jízdě¹ byla přítomnost Kleopatřina bývala jen na překážku, a

b) uvádí dokonce jako zjev zcela pravidelný, že po zimě ztrávené společně v Alexandrii Kleopatra nikdy neprovázela Antonia za moře do války. Pro to prý svědčí zvláště docela

¹ S námitkou Kromayerovou v té příčině souhlasí docela Otto R.-E. Suppl. 2, sl. 39*.

a analogický případ z r. 35, kdy Antonius, ztráviv zimu s Kleopatrou v Egyptě, chtěl rovněž táhnouti proti Armenii, a svou ženu s sebou do Syrie nevzal.¹

Oba tyto domnělé důkazy proti pravděpodobnosti Kleopatřina pobytu v Syrii r. 34 by bylo možno vyvrátiti už důkazy nepřímými: Především známe povahu Kleopatřinu příliš dobře, abychom mohli soudit, že by se byla sama zalekla rychlé cesty, a známe také vášeň Antoniovu k ní, která mu nedovolovala ustoupiti ani před největšími překážkami, jen aby mohl co nejdéle a nejčastěji prodlévat u milované ženy. A i kdyby bylo možno dokázati o všech případech mimo r. 35/4, že Kleopatra z Egypta svého muže nenásledovala, nevyplývá z toho ještě, že tomu tak musilo být i roku 34.² Ale není se třeba uchýlovati k těmto důkazům, stejně málo přesvědčivým jako námitky Kromayerovy, můžeme-li obě jeho tvrzení vyvrátiti zcela bezpečným důkazem přímým.

a) Byla cesta Antoniova na jaře r. 34 opravdu tak rychlá, aby na ní mohl zamilovaný Antonius Kleopatřinu přítomnost pocíťovati jako obtíž? Kromayer opírá toto své tvrzení o výklad slov Diona Cassia XLIX. 39, 3 *καὶ τέλος ἔς τε τὴν Νικόπολιν τὴν τοῦ Πομπηίου αἰφνιδίον ἄμα τῷ ἤρῃ ἦλθε*, ale sotva správně. Možno totiž jednak s velikou pravděpodobností souditi, že se Antonius na výpravu vydal po moři,³ při čemž o rychlosti cesty rozhodovaly především podmínky povětrnostní, takže o nějakém zrychlování cesty nebo o únavě cestujících nemohlo být řeči, a za druhé víme, že na této cestě vyřizoval Antonius nejen process judského krále Heroda, žalovaného z vraždy, spáchané nad členem královské rodiny židovské Aristobulem, ale konal i obvyklé soudy provinciální, které by byl mohl, kdyby byl chvátal tak, jak soudí Kromayer, snadno odložit až k svému návratu z Armenie. Psal o tom Herodes v dopise, poslaném tenkrát ze Syrie do Jerusalema, a jeho výslovná zmínka, že se každého dne účastní hostin pořádaných Antoniem,⁴ je dalším svědectvím,

¹ Že v létě r. 35 byl Antonius v Syrii sám, bez Kleopatry, tvrdí též Otto, R.-E. Suppl. 2, sl. 39*.

² Tuto poslední apriorní námitku proti kritice Kromayerově vyslovil už Schürer I.³ a⁴ 364 p. 5.

³ Pro to svědčí, že Heroda, krále judského, obeslal Antonius do Laodikeie (Jos. Flav., Arch. XV. 64). Laodikeie byly ovšem v Syrii dvě, jedna ve vnitrozemí, na řece Orontu, a druhá na pobřeží mořském (dnešní Ládikije); ale není pochyby, že Josefus míní druhou. Kdyby byl Antonius táhl vnitrozemím, byl by se mohl s Herodem setkat už v Judai a nebyl by ho obeslal až do syrského úvalu. Na přístav Laodikei vykládají Josefovo místo i Schürer I.³ a⁴ 379 a A. Bouché-Leclercq, Histoire des Lagides II. Paris 1904, str. 272.

⁴ Jos. Flav. Arch. XV. 77: *ὅπερ τούτων ἔγραψεν Ἡρώδης καὶ τὰς ἄλλας διεξήγει τιμὰς, ἃς ἔχει παρ' Ἀντωνίου, συνθηκῶν ἐν ταῖς διαγνώσεσι καὶ συνεσιωμένους ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας*. — Tento Herodův dopis klade ovšem Kromayer už do r. 36, jediné pro zmínku v § 79, že byla Kleopatra ukonejšena darováním Koilesyrie. Bude však níže ukázáno,

že rychlost jarní výpravy Antoniovy r. 34 nebyla určována výhradně jen zájmem o rychlý příchod do Pontu, nýbrž že se jeho tehdejší cesta snad ničím nelišila od jiných jeho výprav.

Jest tedy podrobnějších zpráv Josefových užití k interpretaci místa Dionova a buď souditi, že se Antonius vypravil na cestu velmi záhy, takže ještě na jaře dosáhl Pontu, nebo — stejné pravděpodobně, ne-li pravděpodobněji — vyložiti Dionovo ἔλθε ne jako »přišel«, nýbrž jako »vydal se na cestu«. V prameni odvozeném mohlo k této nepřesnosti krácením předlohy dojiti velmi snadno.¹

b) Ani druhého nepřímého důkazu Kromayerova, že totiž na jaře r. 35 Kleopatru neprovázela Antonia do Syrie, nelze prameny obhájeti. Z Diona Cassia XLIX. 33. 3 samého nevyplývá nic ani pro její přítomnost ani pro nepřítomnost, ale ve spojení s druhým místem, jež uvádí Kromayer ve prospěch svého mínění (Plut. Ant. 53), svědčí jasně proti němu. Dio vypravuje na uv. m., že se Antonius vypravil na jaře r. 35 proti Armenii, ale dověděl se na cestě o odjezdu své choti Octavie z Říma, přerušil svou výpravu a vrátil se zpět. Plutarch pak doplňuje jeho zprávu, uváděje motivy, pro něž Antonius upustil od své cesty. Příčinou prý bylo chování Kleopatřino, která se na zprávu o cestě Octaviině bála, aby její sokyně nepřekonala svou vznešeností a důstojností vliv, kterým ona, Kleopatru, působila na jejího zákonného manžela. Výklad Drumannův,² že se o cestě Octaviině dověděla v Egyptě, až po odjezdu Antoniově, a že odtud odvolala svého milence z jeho výpravy, je vyloučen pokračováním Plutarchova líčení. Aby prý Kleopatru odvrátila svého muže od setkání s Octavií, ἐρᾶν αὐτὴ προσποιεῖτο τοῦ Ἀντωνίου καὶ τὸ σῶμα λεπταῖς καθήρει διαίταις· τὸ δὲ βέβημα προσόνοτος ἐκτεπληγμένον, ἀπερχομένου δὲ μικρότερον καὶ ταπεινότε-

že tato námitka Kromayerova spočívá na nedorozumění pojmu *Κολή Συρία* a že tedy nemá nejmenšího oprávnění. Ostatně dopis Herodův je tak pevně vklouben do pásma událostí r. 34, že se z nich bez násili nedá vytrhnout. Zvlášť § 76: οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλεῖα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων ἐδθέντας ἀπαιτεῖν nelze vyložiti jinak, nežli jako narážku na povolání Heroda k zodpovědnosti za zavraždění Aristobala, které připadlo, jak uznává Kromayer sám (str. 573), teprve na zimu r. 35/34. Možno tedy celým dopisem zcela bez rozpaků operovat jako s faktem pevně zjištěným a datovaným pro r. 34. Také Bouché-Leclercq II. 272 n. nepochybuje o authenticity znění i datování Herodova listu, jak je podává Josefus. Otto, R.-E. Suppl. 2 (1913), sl. 2*, 39* a 44* považuje celý dopis za fingoaný a převzatý do Josefovy Archaiologie z Herodových memoírů, ale neuvádí důvodů. Ostatně i on uznává, že věcný obsah listu má opravdu oporu ve faktech a že není vyloučeno, ba spíše velmi pravděpodobno, co je hlavním jeho obsahem, že totiž Antonius Herodovi v Laodikeii poskytl stran úmyslů Kleopatřiných uklidňující zprávy. Jako Kromayer, klade však i on věcný podklad dopisu do r. 36.

¹ Viz také výklad, podaný níže na str. 190.

² W. Drumann-P. Groebe, Geschichte Roms usw. I.² Berlin 1899, str. 338 n.

μενον υπεφαινειο. Πραγματευομένη δὲ πολλάκις ὀφθῆναι δακρύουσα, ταχὺ τῶν δακρύων ἀφίρει καὶ ἀπέκρυπτεν, ὥς δὴ βουλομένη λανθάνειν ἐκείνον.

Poněvadž se Antonius o cestě Octaviině z Říma dověděl až po svém vyplutí z Egypta (Dio na uv. m. praví: *ἦρε μὲν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, μαθὼν δὲ καθ' ὁδὸν τὴν Ὀκταουίαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀγικνεῖσθαι*) a poněvadž naň Kleopatra všemi prostředky ženské vynalézavosti působila osobně, aby mu zabránila setkati se s Octavií, musilo to být už na cestě z Egypta. Za těchto poměrů solva lze další větu Plutarchovu *ἐπράττειο δὲ ταῦτα μέλλοντος τοῦ ἀνδρός ἐκ Συρίας ἀναβαίνειν πρὸς τὸν Μῆδον* vykládat jinak, nežli že Kleopatra provázela Antonia i do Syrie.¹ Nezáleží na tom, jak daleko tenkrát společně pluli, zdali se obrátili ještě před tím, nežli se dostali k břehům syrským, či pravděpodobněji dopluli aspoň prvního tamějšího přístavu; důkaz, že Kleopatra provázela svého muže na jeho výpravě i na jaře r. 35, není ani tím ani oním řešením nijak oslaben.

Ale není dosti na tom, že můžeme vyvrátit nepřímé námitky Kromayerovy proti syrskému pobytu Kleopatřinu r. 34: najdeme u Josefa Flavia i přímý důkaz, že Kleopatra tenkrát v Syrii byla, a to zase v obsahu známého nám už dopisu Herodova z r. 34. Herodes si v něm liboval, že řeči Kleopatřiny nie nez mohly proti jeho důstojnému a uctivému chování k Antoniovi, takže prý se triumvir sám vůči ní vyjádřil, aby nechala svých pletich a kramaření s trůny. Dochází prý dokonce i té cti od Antonia, že s ním zasedá na soudech a hostinách, a to přes všecko úsilí Kleopatřino, aby ho u Antonia očernila.² Slova Herodova budí zcela určitý dojem, že se tenkrát Kleopatra snažila osobně paralysovat vliv Herodův vlivem vlastním, a tento dojem dochází dalšího zesílení ještě jinou zmínkou Josefovou. V době, kdy Herodes psal svůj dopis, nebyla celá otázka judská rozřešena ještě definitivně. Jestliže psal tenkrát do Jerusalema *μηδὲν εἰ προσδοκᾷν δυσχερές*, je to patrně jen eufemistická náhrada — v dopise, který měl uklidnit veřejné mínění jerusalemské, pochopitelná — z myšlenku, že nepříznivý obrat není vyloučen. Takový obrat, k němuž opravdu došlo, mohla však způsobit jen Kleopatra, kdyby se jí podařilo překonat vliv, jakým působila na

¹ Tak vykládá místo Plutarchovo (Ant. 53) bez bližšího odůvodnění i Bouché-Leclercq II. 268 s pozn. 1 a s ním souhlasí Stähelin, R.-E. XL. 1 (1921), sl. 762.

² Jos. Flav., Arch. XV. 75: *ταχὺ δὲ ταῖς διμιλταῖς παρεστῆσαντο μὴ χαλεπῶς ἔχειν πρὸς αὐτόν, οἳ τε τῆς Κλεοπάτρας λόγῳ πρὸς τὴν ἐξ ἐκείνου θεραπείαν ἤτιον ἰδυνήθησαν*; 76: *τὸ δ' αὐτὸ καὶ τῇ Κλεοπάτρῃ μὴ πολυπραγμανεῖσθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς ἔλεγε συμφέρον*; 77: *ὁπότε τοῦτων ἔγραψεν Ἡρώδης καὶ τὰς ἄλλας διέξῃει μίαν, ἣς ἔχει παρ' Ἀντωνίῳ ... καὶ τούτων ὅπως τυγχάνοι χαλεπῆς εἰς τὰς διαβολὰς αὐτῇ τῆς Κλεοπάτρας οὕσης.*

Antonia energická osobnost Herodova, kouzlem vlastním. Ale to všecko předpokládá osobní přítomnost Kleopatřinu v Syrii r. 34.

2. Jestliže však byla egyptská královna tenkrát u Antonia, jest jen přirozeno, že jej doprovodila až tam, kam jej doprovázívала v Syrii vždycky, t. j. až k Eufratu, jak praví Jos. Flavius, Jud. pol. I. 362 a Arch. XV. 96. Kromayerovi 574 se ovšem právě to zdá věci podezřelou: Kdežto prý r. 36 bylo Zeugma na Eufratu východiskem tehdejší parthské výpravy i podle svědectví jiných pramenů (Dio Cassius XLIX. 25, 1; Strabon XI. 13, 4), neměl prý Antonius r. 34, kdy chtěl co nejrychleji přiraziti ke svým vojskům v Nikopoli, na Eufratu co dělat.¹

Co souditi o domněle mimořádné rychlosti Antoniovy jarní výpravy r. 34, bylo už řečeno. Ale i druhý důvod Kromayerova podezření lze snadno vyvrátiti. Dio Cassius XLIX. 39, 2 nn. praví výslovně, že se Antonius, chtěje arménského krále Artavasda, jenmuž přičítal vinu na nezdaru výpravy parthské r. 37, přemoci co nejsnáze, stavěl až do poslední chvíle jeho přítelem a dokonce jej prostřednictvím Q. Dellia požádal o ruku jeho dcery pro svého syna Alexandra. Za takových poměrů je velmi přirozené, chtěl-li svého protivníka ukolébat v pocit úplné bezpečnosti, že musil i pro své tažení vojenské předstírat i počátku jiný cíl nežli Armenii; a tímto předstíraným cílem nemohl ovšem býti nikdo jiný nežli Parthové.² Antonius tedy zachovával i na počátku r. 34 původně směr k Eufratu, ale oklamav tak Artavasda, odchýlil se od řeky a náhle (sem asi patří Dionovo *αἰφνίδιον*) se objevil v týle Artavasdově v Armenii. Při tomto výkladě lze nejlépe pochopiti, proč Jos. Flavius užívá o téže výpravě Antoniově v Jud. pol. I. 362 slov *ἐπιστρατεύοντα Πάρθοις*,³ kdežto v Arch. XV. 96 *ἐπ' Ἀρμενίαν στρατεύόμενον*. V prvním případě mluví o původním, domnělém cíli tažení, v druhém o cíli skutečném, vlastním.

3. Jako třetí rozpor v líčení Josefa Flavia uvádí Kromayer 574 n. konec dopisu Herodova, zde už dvakráte citovaného. Herodes v něm projevuje naději, že Kleopatra nemá již naděje na postoupení dalšího území, poněvadž prý jí Antonius dal místo toho, co žádala, *τὴν Κοίλην Συρίαν*; a tím že uchlácholil a zároveň odstranil její nároky, které si činila na Judaiu.⁴

V tomto detailu poskytl Schürer bezděky Kromayerovi zbraň sám proti sobě výkladem, že uvedená Koile Syria jest >wohl

¹ S Kromayerem souhlasí Otto, sl. 39*.

² Srov. Schürer I. 344 362 p. 4.

³ Srov. Arch. XV. 80: *παράπεμψας ὁ βασιλεὺς Ἀντώνιον ἐπὶ Πάρθους*. Jest ovšem pravda, že Josefus vůbec Parthů a Armenii dos přesně nerozeznává. Kromayer 573 n.

⁴ *Καὶ τῇ Κλεοπάτρᾳ μὲντοι προσεῖναι τὴν ἐλπίδα τῆς πλεονεξίας, δότιος Ἀντωνίου ἀντ' ὧν ἔξισιν τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ διὰ τοῦτον παρηγορήσαντος ὁμοῦ καὶ ἀποσκευασαμένου τὰς ἐπιτάξεις, ἃς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἐποιεῖτο.*

Hauptsächlich das Reich des Lysanias von Chalcis.«¹ Poněvadž totiž jest o Chalkidě a okolí jisto, že si ji Kleopatra vyprosila na Antoniovi už v zimě 37/36,² vyplývá z toho nutnost vykládati slova Herodova dopisu tak, že Kleopatra byla se svým požadavkem na Judaïu r. 34 odbyta darováním Chalkidy, kterou už — dvě léta měla...

Schürer (364 p. 5 a 713 n.) chce tento nepopíratelný rozpor³ zmírnit tvrzením, že Kleopatra dostala r. 36 Lysaniovo území, ale že teprve r. 34 byl Lysanias popraven, ale neprávem. Takovýto výklad odporuje nejen tvrzení Porfyriovu, který praví výslovně, že Kleopatra dostala Chalkidu až po smrti Lysaniově, ale nesohlasí ani s celkovou situací. Pro odstranění Lysania r. 34 by Antonius nebyl měl vhodné záminky, kdežto r. 36 se jeho poprava vysvětlí velmi přirozeně jako trest za zradu, které se roku předšlého dopustil na Římanech svým spojenectvím s Parthy.⁴

Kromayerovi (str. 575 a 580 p. 2) přišel ovšem výklad Schürerův, že *Κοίλη Συρία* u Josefa znamená říši Lysaniovu, velmi vhod, a poněvadž právem nepovažuje dvouletý interval mezi darováním jeho území Kleopatře a jeho zavražděním za možný, dochází k závěru za daných okolností nutnému, že dopis Herodův u Josefa nebyl psán r. 34, nýbrž už r. 36 (str. 575 p. 5); že se tu tedy Josefus, který jej klade zcela nepochybně do Herodova pobytu v Laodikei r. 34, dopustil omylu a rozložil jedinou událost z r. 36 v události dvě.

Tento závěr spočívá ovšem na praemisse, že Schürerova rovnice *Κοίλη Συρία* = Lysaniova Chalkis je správný. Lze však dokázati, že tomu tak není.

Co rozuměli starí geografickým pojmem *Συρία Κοίλη*, jest ovšem otázka dosti složitá, poněvadž skoro každý starověký auctor, který ho používá, mu rozuměl jinak. Celkem však lze zjednodušit všecky tyto rozmanité názory ve dvě hlavní skupiny, které rozlišuje už Strabon, rozeznáváje Koilesyrii v užším smyslu, t. j. vlastní úval syrský, vytvořený údolím řek Orontu a horního Jordanu mezi rovnoběžnými hřbety Libanu a Antilibanu,⁵ a Koilesyrii v širším smyslu, t. j. celou šířku Syrie od moře až k poušti arabské mezi severní Syrií čili Seleukidou na severu a Foinikií a Judaí na jihu.⁶ Za severní hranici byla uznávána asi země-

¹ V 3. a 4. vyd. str. 364 p. 5 opakuje Schürer tento svůj výklad znova: »Cölesyrien«, womit eben das Gebiet des Lysanias gemeint ist.

² Viz str. 183, pozn. 2.

³ Také Bouché-Leclercq, Lagides II. 273 p. 1. soudí, že darování z r. 36, na která pomýšlí Schürer, »seraient ici (r. 34) hors de date et de propos.«

⁴ Jos. Flav., Jud. pol. I. 248; Arch. XIV. 380.

⁵ Strabon XVI. 2, 16: Δύο δὲ τὰ ἐστὶν ὅροι, τὰ ποιοῦντα τὴν Κοίλην καλουμένην Συρίαν, ὥσάν παράλληλα, ὁ τε Λίβανος καὶ ὁ Ἀντιλίβανος... ἀπολείπονσι δὲ μεταξὺ πεδίων κοίλων.

⁶ Strabon XVI. 2, 2: Μέση δ' αὐτῆς [τῆς Συρίας] τίθεται... τὴν Σελευκίδα καλουμένην τῆς Συρίας, ἔπειτα τὴν Κοίλην Συρίαν, τελευταίαν δ' ἐν μὲν τῇ παραλίᾳ τὴν Φοινίκην, ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ τὴν Ἰουδαίαν.

pisná šířka ústí řeky Eleutheru do moře,¹ za jižní, nebyla-li posunována dokonce až k Egyptu a Arabii, jižní okraj Antilibanu.²

Poněvadž chalkidská říše Lysaniova ležela opravdu v syrském úvalu mezi Libanem a Antilibanem,³ není ovšem Schürerův výklad, že Koilesyrii mohla být nazvána Chalkis, nemožný. Běží však o to, co si slovem *Κοίλη Συρία* myslil — Josefos, Arch. XV. 79. A ani o tom nás neponechává na pochybách on sám: Při svém líčení trestné výpravy Herodovy proti Malchovi arabskému, o níž bude ještě níže řeč, klade totiž do Koilesyrie Kanatha,⁴ místo v Zájordání, totožné s dnešním El-Kanawât na severozápadních svazích hor Hauránských, 85 km jihovýchodně od Damasku.⁵ Že pak tato Kanatha patřila opravdu k území Kleopatřinu, dosvědčuje zcela určitě zase Josefos. Vylíčív totiž vítězství, kterého tam s počátku dobyl Herodes, pokračuje, že by byli Arabové tenkrát bývali úplně zničeni, kdyby byl konečný úspěch Židům nepřekazil Athenion. *Οὗτος γάρ, ὡν στρατηγὸς μὲν Κλεοπάτρας ἐπὶ τῶν ἐκεῖ... τὸ μέλλον οὐκ ἀπαρσκεινὸς ἐσκόπει... ἐγνωκὼς... τοῖς ἀπὸ τῆς χώρας συνελθούσιν τῶν οἰκείων παρεσκευασμένοισι ἐπιτίθεσθαι τοῖς Ἰουδαίοις* (Arch. XV. 116). A tuto zprávu opakuje a částečně objasňuje Josefos variantou téhož vypravování v Jud. pol. I. 367: *ἐπιβουλεύεται δ' Ἡρώδης ἐν τῇ διώξει. τοὺς ἐκ τῶν Κανάθων ἐπιχωρίους ἀνέντιος Ἀθηνίωνος. ὃς ἦν αὐτῷ τῶν Κλεοπάτρας στρατηγῶν αἰεὶ διάφορος.*

Z obou těchto zpráv vyplývá naprosto určitě, že Kanatha a) ležela podle názoru Josefova v Koilesyrii a b) že byla částí území postoupeného Kleopatře.⁶ Poněvadž si pak nelze mysliti, že by byl mohl pod topografickým pojmem Chalkidy a jejího okolí u Porfyria býti míněn tento kraj, který s Chalkidou ani s Koilesyrií v užším smyslu neměl nic společného, jsa od nich vzdálen 115—125 km, nezbyvá nic jiného, nežli souditi, že jej Kleopatra dostala později, nežli Chalkidu a okolí, tedy až po roce 37 6.

¹ Strabon XVI. 2, 12.

² Strabon XVI. 2, 21: "Ἀπασα μὲν οὖν ἡ περὶ τῆς Σελευνίδος ὡς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀραβίαν ἀνίσχονσα χώρα Κοίλη Συρία καλεῖται· ἰδίως δ' ἡ τῷ Αἰβάτῳ καὶ τῷ Ἀντιλίβανῳ ἀφωρισμένη. Ἰουδαίῳ τὰν δεξιὴν Strabon jako *μεσόγαια* μέγχι τῶν Ἀράβων ἢ μεταξὺ Γάζης καὶ Ἀντιλίβανον.

³ Schürer I. 3^a 4 709 n.

⁴ Jos. Flav., Jud. pol. I. 366: *συναθροισθέντες εἰς Κανάθα τῆς Κοίλης Συρίας*; Arch. XV. 112: *μετὰ δὲ ταῦτα πολλὰ στρατιὰ τῶν Ἀράβων εἰς Κανὰ συνέει· χωρία δ' ἐστὶ ταῦτα τῆς Κοίλης Συρίας*. Tam je klade i Plinius nat. hist. V. 74 a Ptolem. V. 15. 23.

⁵ K. Baedeker, Palästina und Syrien. Leipzig 1904⁶, str. 147 n. (s plánem); Schürer II. 4 1907, str. 167 nn.; R. E. Brünnow, Die Provincia Arabia III. Strassburg 1909, str. 107—144; Moritz, Kanatha v R.-E. X. 2 (1919), sl. 1856.

⁶ Tím je vyvráceno tvrzení Kromayerovo 580 p. 2: »Es weist nichts darauf hin, dass Damascus und andere weiter landeinwärts liegende Orte jemals der Cleopatra verschenkt sind.«

A jediná příležitost, kdy se to mohlo státi, je ta, o níž mluví Josefos k r. 34 v listě Herodově. Král židovský byl tenkrát na čas zbaven svých obav o Judaiu, poněvadž místo ní dal Antonius Kleopatře Koilesyrii v širším smyslu, t. j. celou střední třetinu Syrie až k poušti arabské, jejíž částí byl i Haurân s Kanathy.

Je-li však naším důkazem vyvrácena Schürerova rovnice, že Josefova *Κοίλη Συρία* je Porfyriova *Χαλκίς καὶ οἱ περὶ αὐτὴν τόποι*, pozbývají také platnosti Kromayerovy námitky proti domnělému intervalu mezi smrtí Lysaniovou r. 36 a darováním jeho země Kleopatře r. 34. Neboť postup událostí byl potom takový, že jí byla r. 36, už po smrti Lysaniově, darována jen Chalkis s okolím, r. 34 pak zbytek Koilesyrie v širším smyslu. A s odstraněním tohoto intervalu padá také jediná námitka, kterou měl Kromayer proti Josefovu datování Herodova dopisu rokem 34. (Příště konec.)

Ἀθαναίων.

Scriptis A. Salač.

Inscriptionem Graecam, quam huic ephemeridi (Listy filologické XLIX 1922 p. 96 sq.) inserui, v. d. Carolus Škorpil Varnensis mecum communicavit; is, a quo empta est, se lapidem in castello quodam exstruendo nuper invenisse affirmabat, locum accuratius indicare noluit. Quae res scrupulum mihi movit, ne inscriptio iam nota esset, sed in libris, qui mihi praesto fuerunt, frustra eam quaesivi, nam Bulgariae, quae nunc est, finibus eam adiudicandam esse arbitratus sum; Mesembrianam esse conieci.

Vir doctus Antonius Plassart, Gallicae quae Athenis est scholae quaestor, cuius inter omnes nota est sollertia, pro sua erga me amicitia per litteras certiolem me fecit, decretum illud iam a Basilio Pärvan Bucarestensi publici iuris factum esse.¹ Mangaliae repertum est in civis cuiusdam cella; itaque Bulgarum illum impudentissime mentitum esse constat. Mangalia quae nunc est antiquis temporibus Callatis fuit; itaque Callatianum esse decretum certum est, et ab editore recte animadversum.

Ut inscriptionem Mesembriae adiudicarem, nomine rarissimo *Ἀθαναίων* adductus sum, quod Calchadone et Mesembriae invenitur. Ad Calchadoniaca huius nominis exempla unum addendum est; *Βόηθος Ἀθαναίωνος Καλχαδόνιος* Lindi in Rhodo insula occurrit, ut vir doctus Frid. Hiller de Gaertringen me benignissime admonuit.² Etiam Callatide nomen illud usu venire nunc patet. Calchadone et Mesembriam colonias esse Megarensium constat; Callatida vel Callatiam Heracleae Ponticae, quod oppidum

¹ Archäologischer Anzeiger 1915 col. 249 n. 4.

² Cf. Archäologischer Anzeiger 1904 p. 212.

a Tanagraeis, sed Megarensibus ducibus conditum est, coloniam esse scimus.

Itaque nomen quod est *Adavalov* Megaricae originis esse conicio; quod si rectum est, Hermian Athanaeonis metoecum illum Atheniensem, cuius non nisi nomen ad nos pervenit,¹ vel Megarenssem fuisse vel cuiusdam Megarorum coloniae civem verisimilimum est.

O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální.

Napsal František Šimek.

(Pokračování.)

IV.

Složeniny, vlastní i nevlastní, tvoří ne nepatrnou část slovního pokladu Markova; tvůrcem mnohých z nich jest Antonín Marek sám. Uvádím zejména tyto:

+ *básnotvorný* adj. (básně tvořící): V postředu těchto divů žije básnotvorný Morlach Jindy a n. 1833, 134a, 41.

** *bezbradý* adj. (bezvousý): na bezbradých lícech i vzorách některých parketných hrdin ČČM. 1832, 78, 2.

** *bezdušnost* f. (nedostatek ducha, intelligence): (jen si představ) tu bezdušnost a necitedlnost, která s jejich (obyvatelů severu) nepřívětivou oblohou spojena jest Prvotiny 1813, 211b, 31.

+ *bezedno* n.: (číše) jinak by byla do bezedna sletěla Rozmanitosti 1817, 64, 12.

*** *bezejmenství* n. (anonymita, nevyzrazení jména): (senior se bojí napsati pojednání o Bayardovi, aby nikde nenarazil.) Já ručím za vaše bezegmenstwj, vpadl Vosva Div. z och. 70, 23.

** *bezmyslnost* f. (bezmyšlenkovitost, při mechanické práci): (neustálé opětování téhož díla u řemeslníka) jakausi bezmyslnost zplozuje Prvotiny 1816, 286, 22.

bezpotřebný adj.: Bedlivění (bdění) jest bezpotřebná nepravidelná stvůra Krok I. 4. (1823) 142, 14.

** *bezpříkladný* adj.: (rozšíření Moskvy meze položil) bezpříkladný v dějinách oheň Světozor 1834, 74a, 31.

** *bezženec* m.: I u mudrce zažehá (Milek) srdce, Bezženec zápalem v šediny vstoupí Nové bás. 5. (1814) 127, 16.

bíledně adv. (za bílého dne): Kdyby se teď jakého násili užívati mělo bjledně u přítomnosti shluklého lajska Omylové 31, 19.

** *blahočinně* adv.: (dennice vzešla) cesty zpravujíc blahočinně Prvotiny 1816, 202, 12.

¹ Ancient Greek Inscriptions in the British Museum I. n. 106.

**** blahočinný** adj.: v blahočinném teplu (Hurdálkově) smí se hráti věrných Čechův zástup ubohý Píseň Hurd. 5, 19.

+ **blahokrutý** adj. (Afanazia a Vosva se snažili,) aby lásky strast a blahokrutý boj povinnosti a slávu zapření žhavými barvami vylíčili (den harten Kampf) Div. z och. 143, 6.

***** blahomile** adv.: Nyní jistě kdesi blahomile a miloteple spoléhá (Laura) na prsa pana Kučery (liebselig) ib. 146, 30.

+ **blahonadešený** adj. (blaze nadšený, inspirovaný): (Hollý staví prostoduchou prosodií) jako jeden ze sedmdesáti blahonadešených vykladatelův vnitřním veden toliko vnuknutím na základě časoměrném! Krok II. 2. (1827) 315, 15.

+ **blahoředný** adj. (blaho řídící, působící): (prostota) chýlí se davem celovat ruku božnav žezlem vládnoucí blahoředným Uvítání Hurd. 4, 3.

**** blahorodný**¹ adj.: Ty (Hurdálek) se chlubně z starožitných kmenů nezveš blahorodným vládkau Píseň Hurd. 6, 2.

***** blahorodost** f. (v oslovení, blahorodí): v dramatických zábavách Vaší Blahorodosti (starosty) Div. z och. 47, 24.

+ **blahostrážný** adj.: (Demofon zaklínal se Filidě) i Junonou, manželských loží blahoftrážnou Prvotiny 1815, 6, 17.

***** blahozvuký** adj.: Proč, pane spisovateli, nekladete na konci v infinitivu blahozvuké i!? Krok II. 2. (1827) 313, 18.

***** boholáska** f.: jestli by ještě důstojným a slušným znamením otcovské boholásky mohla (duha) zůstat? Šestero 5, 28.

+ **bohohlavecký** adj. (bohoslavecký): (Moskva jest sídlo) bohohlavecké a lékařské akademie Světozor 1834, 74 a, 45.

+ **bohopotný** adj.: v hroznu bubří mestu bohopotný duch Prvotiny 1814, 29, 4.

+ **bohorovně** adv.: Bohorovně o svobodě štěstí svého zásobu nezakládáš (Jelínek) na náhodě Vlast. nov. 1815, 71 a, 7.

bohorovný adj.: (rekové) bohorovně pochvaly kdys od po-hanstva dostali Prvotiny 1814, 50, 36; bohorovný člověk vládne nimi (zvířaty) Omylové 12, 11.

bohoslavi n.: (Píseň k dosednutí na biskupskou stolicí Hurdálka,) doktora mudretví a bohoslaw Vlast. nov. 1816, 45 a, 12.

bohoslavný adj.: dcery bohoslawného učitele Div. z och. 47, 30.

+ **bohulibý** adj.: pokládajice to za dílo nábožné a bohulibé Světozor 1834, 75 a, 6.

bůhpomozi interj.: Bůh pomozí (sic)! — ubohým! — kterak dvorných řečí vedau? Omylové 60, 24.

+ **bůhzdař** f. (náhoda): (obraznost) na būhzdaři zakládá nové světy Prvotiny 1813, 212 a, 37.

+ **býkotvárný** adj. (b. muž = Minotaurus): (v nápisech se dočte) o bykotvárném (sic) muži ib. 1815, 6, 46.

¹ Adjektiva toho užil už Jungmann před Markem (Prvotiny 1813, 187 b).

* *celoživotní* adj.: nálezky vydobyté nákladem celoživotní práce a skauvání ČČM. 1832, 78, 13.

** *cizojazyčný* adj.: (kazatel) cizogazyčně krásorečnosti se učiv mateřskau svau vzdělávati nemohl Šestero, Předmluva 10.

*cizokrajan*¹ m.: Nech v auřadě neb v vojště cyzokragan dvoři Nové bás. 5 (1814) 118, 1; Přitrhne-li cizokragan do Petrohradu ČČM. 1840, 305, 21.

cizokrajný adj.: Cyzokragné víno zlaté Nové bás. 5 (1814), 96, 5.

cizokrojný adj.: což petrohradské, totiž cizokrogné jest ČČM. 1832, 75, 8.

cizomluv m. (barbarismus): Bude muže mít chtíti. Odporný cizomluw! Krok I. 4 (1823) 142, 20; německý cizomluw (= germanismus) ib. 143, 33.

** *časoměrný* adj. viz blahonadešený.

** *časomíra*² f.: Kromě těchto několika zvláštností plynuté i skladně verše časomjrau tauž, jakáž v latině se nalezá, váže (Hollý) ib. II. 2 (1827) 317, 9.

*** *černopisý* adj. (černě pišící, malující): (starosta, přestrojený za advokáta, stál) před zrcadlem, natíraje si černopisau štetičkau potřebné vrázky (!) Div. z och. 5, 19.

+ *červotok* m.: ten fuchochládek (direktor), ten nečilý čerwotok libuje si, že mi může radost zkaziti (der trockene, kalte, unästhetische Actenwurm) ib. 20, 27.

+ *českorodný* adj. (českého rodu): Snad tu v tuhém hrotě klání Českorodnj šlechtici cvičívali do ustání k boji mužnau pravici Nové bás. 5 (1814) 46, 14.

* *českoslovanský*³ adj.: Lovce aneb Oprava pohřešků proti duchu mluvy českoslovanské Krok I. 4 (1823), 141, 26.

** *činohra* f.: V residenci bude se provozovati Góthova činohra Div. z och. 95, 16.

+ *člověkodušný* adj.: Tu visím (jinoch na skále), stav vida svůj krušný, jsa mezi tvářemi v té hadlivé rotě jediný živočich člověkodušný od lidské pomoci vzdálen o samotě (die einzige fühlende Brust) Rozmanitosti 1817, 65, 3.

+ *dávnověkost* f.: (Počátek města tohoto) kryje se v nevystihlém šeru dávnověkosti Světozor 1834, 74 a, 10.

+ *dikůčinění*⁴ n.: (Jak blahý by byl přítel můj, kdyby on djkůčiněnj z ust (!) obradovaných slychával (!) Prvotiny 1813, 214 a, 30.

¹ Jungmann má doklady jen ze stě.

² Ještě r. 1818 (dopis ze dne 5. máje t. r. Jungmannovi) se Markovi toto slovo v Počátcích českého básnictví nelíbilo. Píše: »... u pť. časomíra nezdá se mi plynuté obdobou českou. Spíše časoměr — jak Vám? tuším, že podobná svobodná tvoření nenabydou u nás domácího práva tak snadno a lehce.« (ČČM. 1888, str. 164).

³ Jungm. teprve v Dodatcích uvádí heslo s dokladem mladším; sám však užil tohoto slova dříve než Marek v Prvotinách 1813, 89 b.

⁴ Mám starší doklad pro toto slovo z Jungm. (Hlasatel III., 1808, 312).

+ *dítKOMILOVNÝ* adj.: chvátá k Tobě (Hurdálkovi) máteř dítKOMILOVNÁ Uvítání Hurd. 3, 18.

*** *divotvorec*, *divotvorce* m.: (když Kristus začal veřejně působiti,) tehdáž aukladní skaumatelové jeho očichovali skutky snažně hledající, ... čímž by diwotworce ztupiti, snížiti a v směř (!) zavrženosti strhnauti mohli Šestero 53, 3; diwotworec Kristus pravý Bůh jest! Čas. kat. duch. 1834, 459, 22.

** *divotvorný* adj.: že Ježíš nemá býti žádný nadobyčejný diwotvorný vyslanec Šestero 53, 16.

+ *dlanuhočasý* adj. (dlouhotrvající): Přespolnímu vítáno bývá léto po dlanuhočasé zimě ČČM. 1838, 240, 14.

*** *dobrobratrský* adj.: (Vosva) připil po dobrobratřku, pak se vespolek srdečně políbili (s Čechem) (= pili na bratrství) Div. z och. 130, 6.

+ *dobrocelost* f. (dobrý, správný celek): Roztomilý, užíváno jazykem i perem velní zhusta k vyražení citu jemného, ale u výslově poněkud lenivé, kteráž zanedbavši z předu p porušuje dobrocelost (!) smyslu, kterýž v slově prostomilý vejrazněji se zjevuje Krok II. 2. (1827), 314, 9.

** *dobroděj* m.: Což (díme) o přátelích a dobrodějgch Slovesnost 1820, 292, 3.

** *dobrodějka* f.: (smrt jest) největší dobroděgkou našeho života Prvotiny 1813, 213 b, 27.

+ *dobrodějnice* f.: (smrt), ta první a největší dobroděgnice života ib. 212 b, 11.

dobrodinný adj. (dobrotivý): (život má) radosti výtečné, kterých jste z dobrodinné ruky stvořitele přijal ib. 204 b, 11; Chválen budiž, Bože dobrodiný (!) ib. 1814, 58, 9.

+ *dobrodruh* m. (druh, kamarád): V tom zaslechna (Vosva) své heslo, musel se svými dobrodruhy na výjev (mit den Waffenbrüdern) Div. z och. 149, 20.

+ *dobroduchý* adj. (dobrák): (Heli byl) otec jaksi dobroduchý, mírný a měkký Šestero 9, 17.

+ *dobroplemenný* adj.: (sám) se vrhu (jinoch) na kůň dobroplemenný, zdárného arábského (!) rodu Prvotiny 1814, 52, 6.

+ *dobrosklenný* adj.: I mrtvým sklenku hujte! plesal starosta, srážeje s rektorem ji (!) assesorem tak mocně, že to dobrofklenné osudí jako stříbrné zvonky po pokoji zapělo (die feinen englischen Gläser) Div. z och. 28, 24.

*** *dobroslušný* adj. (dobře slušející): Vosva ve svém skvostném světěném stejnokroji s joviální smělostí, dobrosluffnaa na tak švarného mladíka, vstoupil do pokoje (die dem hübschen, jungen Manne sehr wohl lieb) ib. 75, 16.

dobrovolník m. (kdo se k čemu dobrovolně hlásí): (referendár se nabídl, že složí proslov k divadlu; starosta sice pochyboval o jeho schopnostech k tomu úkolu.) Než ohled k upřímné nabídce dobrowolnjka, už at i zdaření skulhá, svítězilo konečně ib. 38, 22.

+ *dobrozvuký* adj.: (mnozí) před obědem a po obědě čtvero písni s dobrozvučným (!) rýmem skládávají Krok II. 2. (1827), 315, 20.

+ *drahokamenný* adj.: (prsten) zdělaný w drahokamenné zdobě (geschmückt mit dem köstlichsten Edelgestein) Rozmanitosti 1817, 65, 16.

+ *Druhoslovan*¹ m. (Jinoslovan): Čech pauze čtenář německého, neptaje se na to druhoslovanů (!), píše se vši pobožností své Dnyper a Dnyster po Němcích Krok I. 4. (1823), 145, 30.

*** *duchojemně* adv.: jako básnictví, tak i dějin výprava některého národu jediné v jeho vlastním jazyce sličně, duchogemně a národně může vyslovena býti Slovesnost 1820, 272, 8: (Laura tajemnou lásku k Bayardovi) každickým tvářením, každým zvukem hlasu duchogemně vyznačovala (auf eine herzenge-winnende Weise) Div. z och. 147, 22.

*** *duchojemný* adj.: (starosta) shledal v něm (služebníku) ušlechtilého mladíka s duchogemnou tváří (mit einem sehr geistreichen Gesicht) ib. 13, 16.

+ *duchomocný* adj.: (hlas Hurdálkův) kleslost síli duchomocným podporováním Uvítání Hurd. 3, 14.

+ *duchozradný* adj. (ducha prozrazující): z černého oka se mu (princovi) jiskřil neobyčejný oheň a duchozradná ulibka do-dávala půvab jeho snědé tvářnosti Světozor 1834, 203 a, 45.

+ *duševládný* adj.: V krajině, kterau mokem svlažuje Labe a vína keř šatí, Duševládná Tvoje²) popanuj berla nekonečně blahotná Slovesnost 1820, 17, 27.

*** *dvojoký* adj.: Ne jako dwogocj, alebrž jako jednoocj za-šilhujeme ku kříži božského milosrdenství, jsauce slepi k saudům spravedlivosti božské Šestero 2, 20.

** *dvojspřežní* adj.: Možná v tom rada jest ta, že se mohau najmanti dwog- i čtverospřežnj kolesnice ČČM. 1840, 306, 7.

** *dvojstranný* adj.: U konců dwogstranné délky (skleněné postele) na povýšené ploše jsau v kautech zadělané křišťalové pelesti ib. 305, 9.

*** *dvojženství* n.: (dvě ženy) se podvolují k mrzkému dwog-ženftwj Div. z och. 23, 27.

+ *dvouúdník* m.: v nich (nápisích) se Skyra dočte, i o Sini-sovi, o bykotvárném muži, strastném Prokrustovi. An Theba bojem vzata, zbiti dwouvdnjci (Marek vykládá v pozn.: Dwouvdnjci, bi-membres neb centauri) Prvotiny 1815, 6, 47.

*** *hladomře* f. (hladomorna): Odkud vezmeme v rychlosti (pro představení divadelní) kroj, brnění, meče a kopí, číše a trauby, tvrže a hladomře Div. z och. 31, 26.

¹ V listě 7. února 1816 (ČČM. 1888, str. 156) užil Marek i adj. *druhoslovanský*: snad by druhoslovanští šlechticové ruky své podali.

² U Jakubce (Antonín Marek str. 157) tiskovým omylem: duše-vládná Troje.

*** *hořekojný* adj. (hoře tišící): Pakli očí uspal mých (Leandrových) jednau sen hořekogný, ať vzteklost mořská ještě si dlahu zuří (mulcentem pectora somnum) Krok I. 4. (1823) 4, 9.

*** *hořkosměšně* adv.: Nejspiše, di Afanazia hořkosměšně, jste pro blahý omam svého štěstí ani nepozorovali (Vosva), že mi bylo v oně skaušce okolo vás jítí (bitterlächelnd) Div. z och. 124, 1.

*** *hořkožlučně* adv.: Uspořte si (Vosva) toho nesmyslu, di Afanazia hořkožlučně (bitterböse) ib. 124, 27.

+ *horohromný* adj. (s hor hřmící): Sujte (kruté moci) na mne ohnivě své hroty, ohlušuj mne, horohromný hlahole! 1813 (L. fl. 37, 1909, str. 137 a, 20).

*** *hostoctivý* adj. (pohostiný): Hoftoctivý pán byl pozval všecky cizé herce (Der gastfreie Mann) Div. z och. 127, 22.

+ *hříchopášný* adj.: Z cesty zákonné k straně hříchopášné nás kloní křehkost těla zlěchtivého Píseň při birm. 2, 13.

+ *hromobitný* adj.: Chraň nás (Bože) w hromobitné době Rozmanitosti 1817, 71, 25.

+ *hrůzoplý* adj.: Hrůzoplý to den! Čas. kat. duch. 1828, 124, 24.

+ *hrůzorodý* adj.: Klopoty hrůzorodých bitev neomráčili (!) bujno srdce Logika 1820, Věnování 6, 13.

*** *chorosrdý* adj. (chorého srdce): dobromyslnost ku chorofrdé Mirandě (gegen die liebsieche M.) Div. z och. 141, 29.

+ *chvalozpěvný* adj.: Muzo! k ochotě se měj a spěš, jmenuj jej (Hurdálka) tvůj chvalozpěvný ret! Píseň Hurd. 4, 2.

+ *jámožilec* m. (kdo žije v jámě): Nebudu ten krátkozraký gámožilec, jenž ustavičně jen do sebe a pod sebe hledí; cítím, že přináležím veškerému Slovanstvu a veškeré Slovanstvo že přináleží mně! Jindy a n. 1833, 165 b, 10.

+ *jarobudný*¹ adj.: Ohněm vděku její (děvice) oko plaje a tan, kterauž nese v pravici, palmau, city ducha jevící, Jarobudný větřík libě vlaje Hlasy vlast. 1832, 25, 9.

+ *jasnozorný* adj.: Nyní opět září (!) budeš státi (Hurdálek biskup) ze své jasnozorné oblohy! Píseň Hurd. 5, 18.

+ *jednohlasitě* adv.: To! to! volali všickni gednohlasitě Div. z och. 30, 29.

** *jednopřežný, jednosprežný* adj.: zhlédna jej (perský princ cara) na gednopřežné drožce Světozor 1834, 191 b, 6; Od gednosprežných drožek v letě a sáněk v čase zimním všechny ulice se jako hemží ČČM. 1840, 305, 42.

*** *jednorodý* adj. (o pólech = souhlasný): (starosta varuje dceru, aby si nedělala známosti s Vosvou; ta odpovídá, aby byl bez starosti:) Naše (= má a Vosvova) osy jsau gednorodé, a tudy odstrkávé (Unsere Pole sind gleichnamige) Div. z och. 51, 15.

¹ Jarobud, padělaná glossa v Mater verborum!

+ *jednoslabičný* adj.: gednoslabičnym (!) krátkým a troglabičným (slovům) v náběhu spoluhlásek vůli dává (Hollý) k prodloužení Krok II. 2 (1827), 316, 32.

*** *jednotvárnost* f.: civilizace nynějšího věku nechce, aby se co lišilo (!), ona přikrojuje všechny stavy, všechny lidi dle jediného pravidla; buď Europán (!), buď si Asiat, odívej se oblíbenau gednotvárnostj Světozor 1834, 191 a, 14.

jednotvárný adj.: (z bání u postele) voda pryská, aby se vedro ochlazovalo a šplachotění vody gednotvárné k libeznému vábilo usnutí ČČM. 1840, 305, 7.

+ *jednozvučný* adj. (monotonní): Ale to gednozvučné slov nose m tažení, kteréž huhnávým povýskujícím zvukům židovské školy se podobalo a v průpovědích často štegnohlasně se končilo, bylo by skoro rozesmálo svau neobyčejností přítomné poslauchače Světozor 1834, 203 a, 57.

+ *jinokrajný*¹ adj.: Přirovnáme-li čeleď ginokrajných vrchností k čeledi a komonstvu vrchností ruských, uvidíme náramný rozdíl ČČM. 1840, 302, 11.

** *jinostranný* adj. (cizí): Neposlauchejme (Slované) více těch ginostranných hlasův, kteří nás jedněch druhým zoškliviti usilují Jindy a n. 1833, 165 a, 30; (psi) ucítivše v daleké odlehlosti přiblížení lidí ginostranných, dávají se do vytí ČČM. 1838, 242, 20.

jinozemec m. (cizozemec): jest toho snad i jiná příčina, že nás (Čechy) ginozemci za své vlastence pokládají Slovesnost 1820, 278, 20.

*jinozemní*² adj. (cizozemský): Napřed jest co tázati, půjdeš-li k řemeslníkům ginozemnjm čili k domácím ČČM. 1840, 303, 23.

+ *koňořed* m. (kdo řídí koně, kočí): jeden (rubl) spropitného (přišel) mému koňoředi Vasilce ib. 306, 17.

+ *krasoplodný* adj.: Co jste v krasoplodné Lublansko (!) přesídlili se Slovesnost 1820, 270, 9.

*** *krasorečnost* f.: (podávám kázání, abych,) hodí-li se ně kterému mladému kazateli, jenž cizojazyčné krásorečnosti (sic) se učiv mateřskau svau vzdělávati nemohl, příklad předeštel Šestero, Předmluva 11.

+ *krasotvornost* f.: Ty milé zábavy myslných obrazů, ta kauzedná dila krásotvornosti (sic), . . . všecko to by jsi oželeti chtěla Prvotiny 1813, 211 b, 38.

*** *krátkodobý* adj.: zatím se nový Volteggio ve své dvanačterořadě osobě (= úloze o 12 řádkách) bobkovím přioděl, kteréž, nemaje do pátého dějství už nic lepšího na starosti, na růže krátkodobé lásky odměnil (= ohlížel se po herečkách) Div. z och. 144, 5.

¹ Starší doklad pro toto adj. našel jsem u Jungmanna (Prvotiny 1814, 9).

² Jungmann v Dodatcích má doklad pro *jinozemný* z XV. stol. Také Gebauer (Slovník staročeský) má doklady ze staré doby.

**** krátkověkost** f.: Tutož lhostejnost jevil Heli, když jemu Bůh pro nezbednost jeho děti krátkověkostí vyhrožoval, že všickni v nejlepších letech zemrau Šestero 9, 30.

**** krátkověký**¹ adj.: Bydla tvého (hrobu Durychova) ni to krátkověké nevytejká kříže znamení Prvotiny 1813, 38 b, 26.

**** krátkozraký** adj. (neprozřetelný): Krátkozraký člověče, styď se za svůj nerozum! Šestero 8, 28.

+ **Krutosrdce** f. (žena krutého srdce): (Vosva zvolal na Lauru): Tigroducho (!), Krutosrdce! jenom srozumitelné a znalé Ano nebo Ne na mé slušné navržení (Marmorbusen) Div. z och. 77, 3.

**** krvožiznivý** adj.: (Krista) jako zločince vlekau a ním smýkají potupně a nehodně, až ke krvožiznivým (!) saudečům ho dostavující Šestero 21, 13.

**** lehkověrnost** f.: kdo ví, hoden-li jste (Vosva) toho rozřešení (!) od mé (Afanaziiny) neobmyslné lehkověrnosti vám daného (Leichtgläubigkeit) Div. z och. 98, 15.

***** lehkověrný** adj.: Při tom (jest pan senior) velmi bázliv, a když ulichocen, tehdáz i lehkověren ib. 53, 3.

***** lepoměrný** adj.: Lepoměrná pochvala zdvíhala srdce staričkého generala (!) (von dem feinen Lobe) ib. 140, 5.

lepotvárný adj.: Známe tu drahou, lepotwarnau (!) pannu Hlasy vlast. 25, 10.

+ **letohrad** m.: po obědě vyjel si (princ) na projíždku (!) v nádherném kočáře okolo spanilého letohradu Světozor 1834, 191 a, 56.

letorost f.: obviň nás (noc milence) svau purpurovau pasní, slučte nás vy letorošti tajemné (Marek uznává za vhodné vysvětliti v pozn.: Ratolesti; prauti, jenž za léto vyroste) Prvotiny 1814, 28, 35.

lidomil m.: Co křesfan, lidomil a vlastenec skončil on (Valdštejn) neuhonny (!) život svůj (!) Prvotiny 1816, 309, 10.

+ **liduprázdný** adj.: (nad úvaly) panují liduprázdné v úklidu Trosky Uvítání Hurd. 3, 4.

***** línohnát** m. (nadávkou): proč neodpovídáš? ty mamlase, ty przníku, ty línohnáte Omylové 24, 14.

+ **lodostrojce** m. (stavitel lodí): za časů loďostrogce Noe Šestero 3, 3.

+ **lukotvorně** adv. (Marek sám vykládá v pozn.: na způsob luku): Kde zátoka se mořská lukotvorně točí Prvotiny 1815, 8, 8.

***** maloměšťák** m.: jakož na zdělané maloměšťáky po každé svačině by patřilo a slušelo Div. z och. 38, 16.

malomocný adj. 1. slabý: jaký závazek mohu já churavý, malomocný (!) stařec na se vzíti Prvotiny 1813, 214 b, 17. —

¹ Adj. *krátkověký* má i Jungmann v překladu Popeova Mesiáše (Nové bás. 5. 1814, 91), — rok po Markovi.

2. malomocenstvím stížený: Proč se zdraví vrací onomu málomocnému (!), jenž se po 38 let trápí v neduhu! Čas. kat. duch. 1834, 459, 24.

*** *marnochvalstvo* n. (marnivá sebechvála): ač duše má (Horníkova) není zajata marnochwalftwem Div. z och. 62, 22.

** *marnotratník* m.: závist tě jednak pojmenuje marnotratnjka nebo skrbce Šestero 58, 26.

marnotratný adj.: (míním) Adama, co hlídá šatlavu, co chodí v kůži telete, kteréž pro marnotratného syna se zabilo Omylové 51, 17.

*** *mezidějství* n.: Mezi hrau malá potýčka (!) za mezidějstw, zvolal Kučera (im Zwischenakt) Div. z och. 155, 3.

milosrdnost f.: mně postačuje božská milofrdnost Šestero 7, 28.

+ *milostrážný* adj.: na Jehož (biskupa Hurdálka) se připojují boky nebes milostrážní andělé Píseň Hurd. 3, 8.

*** *miloteple* adv. v. blahomile.

+ *milozorný* adj.: Nyní v šedinách Tvých (krále) na Tě usmívej (se) blahot milozorná hvězda s nebe! Hlasy vlast. 25, 29.

+ *mimoslibně* adv. (proti danému slibu): Tvá hostitelka si, Filis rodopejská, že mimoslibně meškáš, Demofone, stejská Prvotiny 1815, 5, 21.

*** *mírocelování* n. (celování na znamení smíru): Vidělat jsem opodal (!) vaše (otcovo a Vosvovo) rytířské mjrocelowanj (!), zažertovala Afanazia (die Friedensumarmung) Div. z och. 145, 28.

mnohdykráte adv.: prohledem k jistemu (!), ač mnohdykráte (!) chatrnemu (!) vejždělku Prvotiny 1816, 286, 34.

*** *mnohočítoun* m. (sčítlý člověk): Ridendo dicere verum! zajel mnohočjtaun a trochu pedant rektor z Křenova (der viellesende . . . Rector) Div. z och. 23, 4.

mnoholetý adj.: (zločinec) vypravuje mnoholeté činy své neukrytě, věrně Čas. kat. duch. 1828, 121, 14.

** *mnoholidný* adj. (lidnatý): Chyše ondy mnoholidné pusté jsau Nové bás. 5, 1814, 42, 26; Mnoholidné herectvo se shrnulo na lešení (Das zahlreiche Personal) Div. z och. 97, 18.

*** *mnohomilovaný* adj.: kterak já (Vosva) mám vypíjeti za přečinění, v němž mnohomilowná a mnohomilovaná Laura při svém erotickém povolání byla zabředla? ib. 124, 18.

*** *mnohomilovný* viz předch.

mnohomluvný adj. (m. oko = výmluvný): Blaze mně! dí Vosva, mnohomluvným okem hodiv na chrápajícího Bursu ib. 139, 20.

mnohomožný adj. (velice vlivný): Kromě toho, že starostu bohatého a mnohomožného u dvora quasi do obličej bije (konrektor), uráží též jenerala (!) (der so viel Einfluß in der Residenz hat) ib. 72, 19.

mnohonásobný adj.: Mnohonásobný užitek vysazen jest na tva (mužovu) pilnost Slovesnost 1820, 294, 33.

mnohopočetný adj. (množný): Nevím o žádném důstojném spisovateli, který by německý mrav, užívaje v rozmluvách s jednotlivými třetí mnoho početné (sic!) osoby, byl následoval? Krok I. 4 (1823), 144, 4.

+ *mnohoslový*¹ adj. (výmluvný): (Laura měla co činiti, aby) při všem tom čekánkovi Vosvě svou věrnost v tak velikém pokušení a své taužení po něm němau, ale mnohoslowau zraků mluvau dala k vyrozumění Div. z och. 101, 10.

+ *mnohosluchý* adj.: Nemohla mi slova říci, Mnohafluchý (sic!) zástup bděl Čechoslav 1820, 23 a, 12.

**** mnohostranný** adj. (na mnohých stranách se prostírající): Řiď (král) a zpravuj v národů svých okolu království svá mnohostranná Hlasy vlast. 25, 23.

mnohotvárný adj. (rozmanitý): Hle! mnohotvárná jest služebnost tvá (Lži) Prvotiny 1813, 112 b, 6; Z toho viděti, že čtení této knihy se odměňuje mnohotvárným (!) ziskem Krok II. 2 (1827) 320, 26.

**** modloslužebník**² m.: modloslužebnjci ku kříži se obracejí Čas. kat. duch. 1834, 462, 18.

+ *mozkuprázdný* adj.: on (člověk, který by byl nesmrtelný,) jest stvořisko v povětří létavé, nepodstatná podobizna, škraboška mozkuprázdná Prvotiny 1813, 212 b, 34.

+ *mravokaratel* m.: A jakým během Vy jste se této ujmy podjal, Mrawokárateli (sic!)? Krok II. 2. 1827, 313, 24.

**** mravopočestnost**³ f.: Co učiníme cílem veselohry mimo pravdu, a co jest pravdivějšího nad sady mrawopočestnosti! Pane Bursol Nikoli, nermuffte mne svou networnau mrawopočestnoftj, zvolal Bursa (als die Lehren des Sittlichguten? Nein, bleibt mir mit Euerm tugendhaften Unwesen vom Halse) Div. z och. 23, 7.

+ *nadbřežný* adj. (jsoucí nad břehem): Mohly a nadbřežných utesův (!) nápisy ČČM. 1838, 241, 28.

+ *nadzemský* adj.: (Kristus přebýval mezi lidmi, všudy zaměňuje) opovrženost tichau nadzemskou povýšeností Šestero 51, 15.

nebenosný adj. (až k nebi strmící): Reete, věže nebenosné, kdo vás hrady věncoval? Nové bás. 5. (1814) 43, 19.

nebetyčný adj.: Snad ten nebetyčný krov (chová v sobě střelný kov) Slovo ku posvěcení nové školy 1867, 25.

+ *nížkokrový* adj.: Od tud (!) vzali (!) v onom planě Njzkokrowé původ Chartauzy Čechoslav 1822, 74 a, 6.

nohsled m.: (sluha): I pročež ze všech nohsledů jej ona (sluhu Milovina paní) získala Prvotiny 1813, 33 a, 19; (panoš) zjeví se w nohsledůw (králových) hejně Rozmanitosti 1817, 60, 23.

¹ Jungmann má tento doklad sub *mnohoslový*.

² Slova toho užil před Markem už Jungmann (Prvotiny 1813, 186 b).

³ Subst. *mravopočestnost* nalezl jsem už r. 1813 u Jungmanna (Prvotiny, 186 a).

+ *nowočeský* adj.: Jinak tomu ale začíná chtít to naše nowočeské století Krok I. 4. (1823) 146, 3.

** *nowomódně* adv.: I nemohl sem (!) (venkovák) porozumět jménu ani jedné rodiny, neboť nowomodně (!) (= francouzsky) se pravilo ku příkladu: ČČM. 1832, 78, 26.

** *nowomódný* adj.: (bylo tu vidět) stíhlé podoby w nowomodných (!) slaměných klobaučkách Světozor 1834, 202 a, 53.

*** *nowořekost* f. (paradoxon): Mladí umkové rádi se kochají w nowořekosti! (in Paradoxen) Div. z och. 26, 4.

*** *nowošacený* adj.: Už jste pozbyli (Antifol) toho staro- a nowošaceného Adama? (= právního sluhy, který byl zatkl Antifola) Omylové 51, 12.

*** *nowowěký* adj.: Když Tě (Hurdálka) tamto nad Vltavau Josef, nowowěký Perikles, čtyř set žáků ustanovil hlavau Vlast. nov. 1816, 46 a, 2.

+ *obojstranný* adj.: Saudce opětoval jejich (žalobce i žalovaného) obogftrannau stížnost Prvotiny 1813, 118 a, 31.

** *osmíradý* adj.: A i s ofmíradau slokau obratně se zatačí (skladatel prologu) Div. z och. 42, 19.

*** *ostrořekost* f.: (Laura) měla co činiti, aby všemi stranami své šibalství, svau citlivost a vhodnau oftrořekost vypořádila (die passendsten Kraftsprüche) ib. 101, 7.

*** *ostrotep* m. (kdo ostře tepe, píše): Dobře vím (starosta), tak jako ten — oftrotep, že v našich (!) zemích starosta a hlásný jsau sobě rovni před právem (Giftmichel) ib. 10, 15.

** *ostrovtipnost*¹ f.: Chozrev byl miláček Abbasův a jeho oftrovtipnost byla na slovo vzata u dvora perského Světozor 1834, 190b, 32.

+ *penězochtivý* adj.: Vzalf ovšem 30 stříbrných na ruku svau Jidáš, ten penězochtivý, zrádný uředník Šestero 17, 10.

+ *plamenošero* n.: (slunce zapadá;) nad horami vznáší se u tiché spanilosti jasně a pyšně v ožehu zorném míjejícího plamenošera — věčná panna Div. z och. 28, 14.

*** *plnočetně* adv. (v plném počtu): Stisle a plnočetně dali se najít k hlavní průbě všickni ib. 114, 30.

+ *plnokrytý* adj.: Na polo a plnokrytých koleskách a obkročích tarabila se semo šlechta okolní ib. 5, 5.

** *plnomocenství* n. (plná moc k jednání): (starosta vytýká, že jeho jménem Vosva mnoho nasliboval.) Tys (starosta) nám dal plnomocenství, připomenula Afanazia s jennau výtkau (Charte blanche) ib. 88, 13; — pověřovací listina: V rukau nesl (perský princ) u veliké tobolce z kašimíru (!) svá plnomocenství Světozor 1834, 203 a, 47.

plnomocný adj.: My nestatečníci ku všelikému poznání potřebujeme Mistra a učitele pravdy, kterýž by co plnomocný velitel k pravé cestě ukazoval Čas. kat. duch. 1834, 467, 1.

¹ Slova toho užil před Markem Jungmann (Hlasatel I. 1806, 558).

*** *plnoustně* adv.: Jistě každý, i sebe nespravedlivější, oslovil shromážděnou v jizbě společnost starosta plnoustně (sic), připustí nám, že jsme dnes opět všickni slávy dobyli (die Backen vollnehmend) Div. z och. 22, 17.

* *plnozvučný* adj.: (do řeči Vosvovy) vpadl seniorův plnozvučný orgán (volltönendes Organ) ib. 68, 7.

+ *plochohlehlý* adj.: Kovolesské kopí. Přídavné jméno bez příkladu tvořené; od lehnu nemůže býti plochohlehlý, ale spíše plochohlehlý — od lesku tedy spíše kovolessklý nežli kovolesskný Krok II. 2 (1827) 313, 31.

+ *polobdítí* nedok.: tu ospalá se zvednu (Ariadna), jedva polobdětí k Thezeji sahám rukou přítulí (!) ho chtěci Prvotiny 1815, 177, 11.

* *poločlověk* m.: Zůstaneš (hřišník) vždy Nabuchodonozor, poločlověk, Nabuchodonozor, člověk divý Šestero 98, 15.

+ *polokruhly* adj. (polookrouhlý): U hlavy (postele) zahýbá se mezi dvěma slupy polokruhlá křišťalová (!) podlaha ČCM. 1840, 305, 11.

polokrytý v. *plnokrytý*.

+ *poloměšíc* m.: (Chozrev Mirza razil) cestu, na kteréž poslové ozdobení poloměšicem (= mohamedánští) v krátké době za podobnými příčinami k hrdé Nevě (!) putovati se jali Světazor 1834, 223 a, 48.

** *polomrtvý* adj.: hned polomrtvá omdlím (Ariadna) Prvotiny 1815, 177, 34.

+ *polorozevříti* dok.: Ó nebesa! což pak vidíš? — Zapadlé tváře, zkalené oko, polorozevřená ústa Čas. kat. duch. 1828, 123, 15.

+ *poloudusiti* dok. (přitlumiti): Z počátku šeptaly (paničky) s polouděnými hlásky (mit halbgedämpfter Stimme) Div. z och. 30, 2.

+ *polovůl* m. (Minotaur): Kéz polovůl a člověk kyjem svalovitým (!) od tebe (Thesea) nikdy nebyl raněným (!) ni zbitým (!) Prvotiny 1815, 179, 13.

* *pouhočeský* adj.: (v díle vlasteneckém německy psaném) nemůžeme se domyslíti té zřetelnosti pauhočeské Slovesnost 1820, 272, 17.

+ *pravdolibivý* adj. (pravdymilovný): oh, by se tak mnoho prawdolibivých (sic!) mladíků nalezalo! (diese Empfänglichkeit für das Gute und Wahre) Div. z och. 69, 19.

+ *právodění* n.: V ctnosti že a prawodění (sic!) miru (!) kvete ratolest Prvotiny 1816, 228, 1.

pravopisemnost f.: (Marek, posuzuje básně Hollého, pravi:) Čeho tuto podáno Slovanům Panonie, toho i my Čechové dověrnau se dosahujeme rukau, majíce za to, že i nám přináleží, byt se i nemile líšil (!) povrch toho díla od zvyklého nám Čechům prawopjsemnosti způsobu Krok II. 2 (1827) 315, 7.

*pravoslavný*¹ adj.: cářskému srdci jest to stejná radost, stejná sláva prawoslawné Rusii ČČM. 1832, 222, 34.

+ *prostoducho* adv.: Neprojeviv se (Hollý), že by o tom, co se u nás dalo neb děje, jakau známost (!) měl, staví prostoducho prosodii . . . na základě časoměrném Krok II. 2 (1827) 315, 13.

*** *prostoduchý* adj.: (Sporová) byla by co prostoduchá selka (na jevišti) k nevytrpění (als naive Bäuerin) Div. z och. 61, 1.

*** *prostomilý* adj.: Ó nelákej mne (Antifola), prostomilá ochechulko (= Luciano) Omylové 34, 15.

prostomluva f.: A vy (Bursa) se pronášíte v takové proftomluvě Div. z och. 104, 18.

* *prostomyslný* adj.: (Věslav) ve stvoření božím takým srdcem žil, jakým proftomyslný lidu přítel ve vlasti pod dešpotickým (!) žezlem přebývá Prvotiny 1813, 202 b, 31.

prostořeký adj.: Takto v žalostivém povyku děsí proftořeká jedge chaulostivau kmotru osiku ib. 116 a, 28.

prostosrdečný adj.: když se znenáhla projádrila jeho (Bayardova) proftofrdečná upřímost k sauratníkovi (treuherzige Vertraulichkeit) Div. z och. 141, 24.

+ *protivoložný* adj. (protikladný): Ale toto kopení (předložek) má jisté své meze a nemůže snad mítí místa v předlohách protivoložných Krok II. 2. (1827) 313, 10.

půlnoční adj. (severní): V oněch půlnočnĚch (krajích) aspoň živobyť vzniká Prvotiny 1813, 212 a, 26.

+ *půlstoletně* adv. (po půl století): půlstoletně již Jej v Čechách ctěno, zdobau vlasti vždy byl Hurdálek Piseň Hurd. 4, 7.

+ *půlstoletný* adj.: V katřě vedl (Durych) z cizotiny kraje práci půlstoletnau zásobu Prvotiny 1813, 39 a, 28.

+ *pustosivý* adj.: (Věslav) stál nyní jatý u okna mlče a zřel do té puštofywé temnoty (za bouře) ib. 211 a, 8.

+ *půtkochtivý* adj.: Nuže, který pak (spisovatel), táže se rektor s půtkochtiwým zrakem (mit kampflustigem Gesichte) Div. z och. 23, 15.

(Příště dále.)

Drobnosti grammatické.²

Napsal Oldřich Hujer.

19. K haplologii v češtině.

Ve vesnici Hradčanech v okresu Českodubském jedna část jmenuje se *Voteč* (z *Voteče*, na *Voteči*, nad *Votečej*). Ve jméně tomto je patrně staré substantivum *vodoteč* = místo, kudy teče voda, příkop a pod., z něhož *voteč* vzniklo haplologii slabik počínajících se zubnicemi. Povaha místa, jež má toto jméno, ukazuje

¹ Jungmann má za doklad jen padělanou glossu z Mater Verb.

² V. LF. 48, 1921, 111.

na tento původ jeho zcela zřetelně. Vesnice se rozkládá při úžlabině, již je přerývána stráň táhnoucí se po pravém břehu potoka Mohelky; ves se začíná a její jádro leží nahoře, v místech, kde náhorní rovinka přechází pomalu v úžlabinu, jež pak dost srážně klesá dolů. Část vsi, zvaná Votečí, je dolní konec vsi, ležící v místech, kde úžlabina přechází v úzké údolí, ústící se do údolí potoka Mohelky. Voda při táni sněhu anebo při deštích stékající se strání, na nichž je vesnice položena, sbíhá se v těchto místech, tekouc tudy k údolí potoka Mohelky.

Slovo *vodoteč*, jež je doloženo z doby staré (Jungmann 5, 150 má doklad z Briekého, Kott 4, 767 cituje doklad z AČ. 5, 285 — *jest ruoznice o některú vodoteč a rybník* — a Druhý příspěvek 375 z AČ. 16, 399 — *má té vody požívati tú starú vodotoči* z r. 1491), je dosud v užívání v některých krajích českých: srv. chodské *voroteč* (stoka u pole, do níž se svádí voda z pole, příčná brázda, jež svádí vodu z jednotlivých záhonů do stoky) u Hrušky Dial. slovník chodský 110, srv. *za chvilku bylo dobře vidět, jak po voroteči mezi panckyyjma poli tryskem jede jezdec* Plzeňsko 3, 1921, 37; z Netolicka uvádí *voroteč* Dušek Hláskosloví nářečí jihočeských 1, 15, z Horažďovicka *vodoteč* »příčná brázda«¹ týž Kmenosloví nářečí jihočeských 52. Podle zprávy v Naší řeči 4, 1920, 29 sl. říká se kdesi *orateč*, *vorateč* příkloněním ke slovesu *orati*.

Substantivum toto vyskytuje se pro svůj význam také hojně v nomenklatuře pomístné; v. Profous O jmenech pomístných, jich významu a sbírání str. 93, 99, 113, 119, 127. Srv. i v chorvatštině místní jméno *Vodotočina* (Zbornik za narod. život i običaje Juž. Slavena 22, 1917, 248).

20. K užívání čes. *jeden*.

V Naší řeči 2, 1918, 131 nsl. se vykládá o zmocňujícím, sesilujícím významu číslovky *jeden* ve větách takových jako *to byla jedna radost*. Staré doklady takového užívání slova *jeden* jsou velmi vzácné, v uvedeném článku uvádí se jediný, z Abrahamy z Gynterrodu. Nebude tedy zbytečné upozorniti na známý mi doklad jiný, značně starší: *všecko nebeské království jest jeden stól tvój* Krist. 32^b.

21. K LF. 43, 1916, 233.

Na citovaném místě uvedl jsem několik dokladů takových vazeb, kde vedle číslovky *oba* je ve větě ještě předložkovým výrazem s předložkou s vyjádřen *jeden* z pojmů v číslovce *oba* již obsažených. V dokladech těch jsou obě bytosti číslovkou *oba* vyjádřené v osobě třetí. Ale jsou také doklady takové, že jednou z bytostí číslovkou *oba* označených je osoba mluvící nebo osoba,

k níž se mluví; pak je ovšem sloveso v první nebo v druhé osobě dualis, po případě v době, kdy duál už zanikl, pluralis. Srv. *Juliane, poslal mě buoh k tobě, ať bych pověděl, žeť jest již vše tvé hříechy odpustil, a jenž (s) svú hospodyní skončieta oba skoro PassKlem. 57^b₂* (v Passionále tištěném že oba s svú hospodyní skoro skončíta) t. j. ty a tvá hospodyně; *za hlavu vepřovou a korotve i ptáky, které ste mi odeslati ráčili, se pá nem mým VMti oba dva velice děkujeme a vděčně takový dar od VMti přijímáme* KatŽer. v dopise z r. 1634 (Dvorský, Listy paní Kateřiny z Žerotína II, 222).

22. Dial. letoší.

Adj. *letošní* se vyskytuje v dopisech paní Kateřiny z Žerotína pravidlem ve znění *letoši*: *plátna... loňský i letoši* (ve vydání Dvorského II, 140), *dala-lis již přízi letoši pačesnou a koudelnou tkadlcům dělati* (ib. 42), *aby mi... poslal něco medu, totiž lonskej všecek a letošího polovici* (ib. 91), *rejstřík letošího¹ přediva* (ib. 340), *ať mi pošle na ukázání přediva letošího¹* (ib. 335), *co se pláten loňskejch i letoších dotejče* (ib. 128), *mnoho-li letoších¹ (ořechů) nanešeno jest* (ib. 331). Atd. Tvar *letoši* uvádí Kott 1, 905 jako staročeský a moravský, ale bez dokladů a bližších údajů. Zakládá se to patrně na slovníku Jungmanově, v němž (II, 306) je heslo *letoši*, *letošní*, při čemž *letoši* je označeno jako vyhynulé hvězdičkou a poznamenáno k němu »ol. et mor.« — tedy označeno jako starý moravismus. Kott 5, 844 má heslo *letoši* z některých krajin moravských. Bartoš ani v Dia'ektologii ani ve Slovníku o tvaru *letoši* nemluví. Pro nářečí středoboečevské je doložen u Kašika (Popis a rozbor nářečí středoboečevského 197): *letoši zboží velice něšporé je*. V dopisech paní Kateřiny z Žerotína máme je doloženo ze stol. 17. z Přerova na Moravě — ke třem dokladům Jungmannovým ze staré doby přistupuje tak řada dokladů nových, časem i místem přesně určených a proto důležitých pro historickou dialektologii.

Jana Jesenského „Zoroaster“.

Napsal K. Svoboda.

Pozdní novoplatonovci citují často ve svých spisech verše z t. zv. chaldajských věšteb (*χαιδαϊνὰ λόγια*, *Χαιδαίων φῆμαι*). Jejich domnělým původcem jest Med Zoroastres. Ve skutečnosti obsahuje báseň myšlenky platonské a novoplatonské nebo novopythagorské. Ze které doby pochází, není dosud zjištěno; tím méně její skladatel.

¹ Vydavatel píše *letoššího*, *letošších*.

Humanisté si této neúplně zachované a dosti nesrozumitelné básně velmi vážili; viděli v ní starobylý pramen, východiště řecké filosofie, zvláště Platonovy (srov. Ruch filos. 1, 1921, 288). Ohlasem tohoto zájmu jest filosofický spis pražského profesora lékařství Jana Jesenského, popraveného r. 1621. Spis jest nadepsán: Iohan. Iessenii a Iessen. philos. et med. doctoris Zoroaster. Nova, brevis, veraque de universo philosophia. Witebergae. Ex officina Cratoniana. Anno 1593. XVI a 111 stran malé 8°. Jest věnován vévodovi Bedřichu Vilémovi, od r. 1591 poručníku nezletilého Kristiana II. a správci Saska. Jesenský byl jeho osobním lékařem (srov. Fr. Pick, Pragensia II. Denkschrift, v Praze 1920, 26). Ve věnování kárá Jesenský bezbožné filosofy, na př. Averroa a — Plinia. Jmenování Plinia překvapuje, neboť nebyl vůbec filosofem. Pramen omylu poznáme později. Proti bezbožným mudrcům staví Jesenský zbožné, Herma a Zoroastra, kteří prý věřili v nejsvětější Trojici a byli učitelé řeckých mudců. Mystické učení Herma Trismegista se podobalo domnělému Zoroastrovu a bylo také oblíbeno u humanistů. Věnování je psáno ve Vratislavi, rodišti spisovatelově, r. 1593.

V předmluvě velebí Jesenský Zoroastra jako původce vši lidské moudrosti. Učil prý o Bohu stvořiteli, andělech, ráji, nesmrtelnosti duše a božských ctnostech. Snad byl poučen Abrahamem, svým krajanem a vrstevníkem. Zoroastrovy výroky sebral z různých řeckých spisovatelů Patricius. Jesenský miní proslulého filologa a filosofa, odpůrce Aristotelova, Francesca Patrizzia, jenž v dodatku ke svému dílu Nova de universis philosophia (ve Ferrare 1591) sestavil 320 Zoroastrových věšteb. Ve svém spise chce jednati Jesenský o Bohu, Trojici, třech řádech myslí, o ideách, stvoření světa, jeho duši a o základních prvcích. Při tom prý často setřese pouta Aristotelova; to bylo, jak známo, přáním většiny humanistů. O lidské duši chtěl pojednati ve zvláštní knize, nadepsané »Hermes«. Té však nikdy nevydal.

Pak následují dvě básně. V první oslavuje Zoroastra jakýsi Theocharis (pseudonym). Ve druhé dodává spisovateli odvahy k nesnadnému úkolu známý, také v Praze působivší, básník Salomon Frenel z Friedenthalu (srov. O. S. N. 9, 678). Narodil se r. 1564 ve Vratislavi. Byl tedy krajanem a vrstevníkem Jesenského.

Přistupujeme k vlastnímu dílu, vyličení Zoroastrova učení. Počátkem a příčinou všeho jest jedno, jednoduché, jež je zároveň vším. Zrodilo ze sebe druhé jedno, sobě podobné i odechýlné. Jsou v poměru otce a syna. Otec stvořil Syna láskou, t. j. Myslí, jež je stejné podstaty s oběma. Pak zrodila Mysl Otci trojici, obsahující řád otců, podobný Otci, řád sil, podobný Synu, a řád myslí, podobný Mysli. Podobné trojice byly zrozeny Synu i Mysli. Otci, Synu i Mysli je společná jednota, добрta, pravda, moudrost, dostatečnost, snaha po rození a dokonalost. Stvořené věci jsou spojeny ideami, t. j. Otcovými myšlenkami. Ty jsou příčinami a vzory věcí.

Před ostatními věcmi byl stvořen prostor, vše objímající, netělesný, pouhá rozlehlost. Jest naplněn světlem (lumen), vše pronikajícím, vycházejícím ustavičně z prvního světla (lux), ale neodcházejícím. Vycházející světlo jest v podstatě totožné s teplem, první světlo s božským ohněm. Příčinou tuhosti a tvaru těles jest vlhkost. Vzduch, voda, země, nerosty, vše jest vlhkostí.

Nejvýše v prostoru jest ohnivý svět (empyreus mundus), vně se šířící do nekonečna, nepohnutý. Pod ním jest aether, hořící v přestávkách, nahoře i dole ohraničený, také nepohnutý. V něm se vznášejí vlastní silou ohnivé hvězdy (stálice), hustší aetheru. Jejich oheň jest uprostřed mezi čistým ohněm nebeským a nečistým zemským. Hvězdy, majíce duši, se pohybují od východu k západu. Země se také pohybuje; otáčí se do kruhu, od západu k východu. Pod stálicemi se pohybuje nepravidelně pět oběžnic (Jupiter, Saturn, Mars, Venuše, Merkur). Jsou nestejně hustoty a proto nestejně barvy. V aetheru se vznáší též slunce a měsíc. Slunce je zdrojem ohně, světla i všech semen. Měsíc má některé části temné, jiné zářící. Snad na něm žijí dokonalejší lidé, zvířata a rostliny než na zemi. Pod aetherem je vzduch, pak voda a země. Povlovně v sebe přecházejí. Vzduch je teplý, jemný, průhledný. Voda je troji: sladká říční, slaná mořská a podzemní. Pramenem všech vod jest oceán. Země byla původně tekutá; vznikla usazením. Ohněm se znova roztéká.

Části světa spojuje duch; bez něho by byl svět nečinný. Jest uprostřed mezi tělesným a netělesným; jinak by nemohl působiti na tělo. Ve světovém duchu jsou obsaženi jiní duchové menší. Lidský duch jest pohyblivý a nesmrtelný. Omyly smyslů opravuje rozum. Mají jej i zvířata, ne-li odjinud, aspoň ze světového ducha. Zvířata činí i syllogismy. Při smrti vrací člověk svého ducha Bohu. Smrt není zlem, jest návratem do vlasti. Zbožné duše žijí v Elysiu, bezbožné v temnotách. Kniha se končí hymnem Hermovým na Boha. V doslovu doporučuje Jesenský svou knihu Bedřichu Vilémovi prostřednictvím jeho rádců Samuela Mosbacha a Ondřeje Kašpara z Ebelebenu.

Srovnáme-li výklady Jesenského s »chaldajskými věštbami«, nalezneme shody v základních myšlenkách. Věštby mluví o Mysli (*νοῦς*), o posvátném ohni, ze kterého vše vychází, o vzniku trojice, o ideách, jež jsou vzorem smyslového světa, o zemi, vzduchu, aetheru, o lidské duši, stojící mezi božskou myslí a lidským tělem (srov. W. Kroll, Rhein. Mus. 50, 1895, 636 n.). Ale mýlil by se, kdo by se domníval, že Jesenský sám uvedl ony věštby v soustavu. Jesenský podal jen výtah z uvedeného již filosofického díla Patrizziov a jeho dodatku.¹ Snad si je přinesl z Itálie, kde stu-

¹ Vlastní dílo, zde nepřístupné, znám z podrobného výtahu T. A. Rixnera a T. Sibera, *Leben und Lehrmeinungen berühmter Physiker IV.*, v Sulzbachu 1823. Dodatek znám z přetisku, nadepsaného *Magia philosophica*... v Hamburce 1593.

doval. Dílo vyšlo r. 1591 ve Ferraře a téhož roku byl Jesenský v blízké Padově prohlášen doktorem. Vlastního díla užil v souvislém výkladu, rozsáhlé předmluvy k dodatku pak užil ve věnování a v předmluvě. Svou předlohu místy opisoval doslovně, místy krátil, místy ledabyly komolil. Na př. Patrizzi pravil příležitostně o Pliniovi (Magia I. 17^a): Plinius Deum rerum autorem vel ignoravit penitus vel irrisit cognitum. Jesenský to ve věnování opakoval (A 2^b): Vel ignoravit aut agnitum irrisit Deum Plinius, ale nesprávně nazval Plinia filosofem. Nebo u Patrizzia (Magia I. 14^a) se vypočítávají spisovatelé, uvádějící chaldajské věštbý: Hermias, Simplicius, Damascius, Olympiodorus a j. Jesenský opakuje též jména, ale píše chybně: Hermes, Damascenus (A 5^a). Aby byla patrná naprostá závislost Jesenského na Patrizzi, srovnáme aspoň tato místa:

Patrizzi Magia I. 7^a: Plinius namque et Laertius Persam eum faciunt, Pletho et eum secuti Ficinus, Steuchus et alii recentes aut. Chaldaeum existimant.

I. 8^a: Sed Chaldaeum eum fuisse ut credam multis adducor argumentis. Tum quod Chaldaeorum lingua eius oracula scripta fuerint, ut hic Picus testatur, tum quod Chaldaica etiam fuerit interpretatio.

I. 14^a: Vix super fuerunt sexaginta tantum oracula vere divina. Quae quinquagesimo ab hic anno Parisiis a Lodovico Tilletam fuere Graece impressa.

Patrizzi ve výtahu Rixnerové a Siberové str. 112: Mit Recht haben daher Orpheus, Thales, Heraclitus und andere den Mond für eine zweite Erde gehalten.

str. 121: Soll es dann unmöglich und nicht vielmehr wahrscheinlich sein, daß alle Gestirne alles ihr Licht, Wärme und Samen auf die einzige Sonne und den einzigen Mond werfen und sich derselben als ihrer Untergeordneten und Stellvertreter bedienen?

Jesenský A 4^b: Plinius cum Laertio Persam, recentes, e quorum classe Ficinus, Chaldaeum faciunt. In cuius ego quoque libentius eo sententiam, cum quod Chaldaice oracula eius scripta, tum quod eadem lingua omnium primo interpretata.

A 4^b: Vix enatarunt sexaginta numero . . . vero divina oracula, ante annos quinquaginta Parisiis excusa.

Jesenský str. 53: Res haec non immerito Orpheo, Thaleti, Heraclito et plerisque aliis Pythagoricae factionis philosophis alteram terram lunam statuere causam praebuit.

str. 57: Difficile igitur creditu fuerit sidera cuncta in solem unum, lunam unam lumina, calores et semina sua fundere hisque duobus generationum regionibus aëri, aquae atque terrae proximioribus, vicariis quasi uti et administris.

str. 123: Nachdem wir in unserer Betrachtung die ganze Region des Aethers durchgewandert sind, müssen wir nun zur materiellen, d. i. der elementaren Welt herabsteigen.

str. 136: Wir halten die Luft ... für einen minder als Licht durchdringenden (obtusum), ausweichenden (cedens), feinen (tenerum), teilbaren, leicht dehnbaren und zerstreubaren Körper.

str. 60: Aetherea speculando peragrata regione in hunc elementarem mundum nostrum descendamus.

str. 65: Aer... corpus obtusum, cedens, tenerum, facile divisibile, ductile, spargibile facile discerpibile.

Někdy Jesenský svou předlohu velmi krátil. Vynechal mnoho citátů, číselných údajů, polemiky s Aristotelem, výklady o podstatě (essentia), o životě, poznání, o nekonečnosti světa, mléčné dráze a j. Změnil také postup předlohy. Patrizziova kniha má mimo dodatek čtyři části: 1. panaugia (o světle), 2. panarchia (o princepech), 3. panpsychia (o duši), 4. pancosmia (o vesmíru). Jesenský užil nejprve druhé části, pak čtvrté a třetí. První soustavněji neužil. Velmi oblíbený postup dokazování u Patrizzia jest rozlučovací úsudek, na př. Aristoteles uznává neprávem oheň za čtvrtý živěl. Neboť oheň by byl buď žhavým uhlím nebo plamenem nebo světlem. V prvních dvou případech by vše spálil, ve třetím by vše stále osvětloval. Neděje se ani to, ani ono. Těchto disjunktivních úsudků užívá též Jesenský. Zmínky zasluhuje, že Patrizzi se stavěl z odporu proti Aristotelovi na stranu Koprníkovu, arci ne zcela důsledně. Učil i otáčení země i otáčení slánc. Stejně učil i Jesenský. Koprníkovy soustavy se mohl držeti tím spíše, že měla ve Vitenberce své stoupence (srov. R. Wolf, Geschichte der Astronomie, v Mnichově 1877, 236). Samostatného nepřidal Jesenský k výkladům Patrizziovým vůbec nic; jen jako doklad rozumu u zvířat uváděl z vlastní zkušenosti svého psa, který tušil uzdravení nebo smrt nemocných a za nic nechtěl vstoupiti do pokoje nemocného, jenž měl za krátko zemříti. (str. 89).

»Zoroaster« nevydává příznivého svědectví o svém spisovateli. Je plagiátem ledabyly psaným. Ale dosáhl snad svého účelu. Rok po jeho vydání byl Jesenský jmenován mimořádným profesorem chirurgie ve Vitenberce; jistě se o to přičinil jeho příznivec Bedřich Vilém.

Z činnosti Rud. Pokorného.

Napsal Jan V. Sedlák.

(Pokračování.)

Psal-li Pokorný příteli svému K. Čermákovi (l. c.), že »začne od nového roku upřímněji«
pracovati při Palečku, splnil to měrou vrchovatou. Pracoval, bil se, kousal, šlehal, vtipkoval, káral, napomínal, povzbuzoval, rozbíral, poučoval, propagoval, zkrátka rozvinul činnost takřka horečnou. Snažil se splniti své sliby a svůj program. Získává pro nový (VII.) ročník Palečka celou skupinu přispěvatelů. Ztrácí sice Vrchlického, Sládka, ale udržuje si Nerudu i Heyduka. Chtěl listu svému dodati rázu slovanského, a tak nacházíme v Palečku překlady takřka ze všech slovanských jazyků z péra Ed. Jelínka, Jos. Holečka, Jar. Hrubého, Primusa Šobotky, J. Hudce a j. Zájem Pokorného o Slovensko způsobil, že seznamuje čtenářstvo se svéráznými anekdotami slovenskými, cigánskými ze Slovenska; předkládá ovšem i anekdoty maloruské, velkoruské, otiskuje srbské žertíky. Takové anekdoty, žerty, obrázky lidového humoru sbíral někdy i psal sám, ale většinou objednal u přátel a spisovatelů povolaných. Přijímal překlady z Gogola (Kočár; VII. r., 226), Grigoroviče (str. 6, 13), ruských humoresek, polských, bulharských od Glazova a Stojkova, ale přes to proklouzly žárlivému strážci slovenské kultury i překlady z němčiny (Spielhagen) a angličtiny.

Pokorný sám tiskne překlady z Bohdana Zaleského: Z pylků B. Z. (VII. r., str. 35); jsou to epigramy týkající se kritiky, práce rozborné, pravdy atp. — Je jistě nepochybně chvályhodno, že Pokorný budil i v listě humoristickém zájem a lásku pro bratrskou větev slovenskou. Činil tak po všechna léta své redaktorské činnosti a později i v listech jiných statmi, články a konečně i celými spisy. — V ročníku VII. tiskne nejen ukázky slovenského humoru lidového, nýbrž radí prakticky ke sblížení s námi. Čteme v 'Telefonu' (k. č. 46, r. VII.) v rubrice 'Literatura' vedle poznámek o časopisech českých, moravských upozornění na časopisy slovenské, jichž četbu doporučuje. Toť jistě cesta správná. Pokorný nejen vyjmenuje listy slovenské, ale hned radí, kde se mohou dostati a čísti. Radí důtklivě, abychom si všimli Slovenska, »než bude pozdě«. A dále varuje trpce: »Několik let — a bude nás o chlubnou číslici našich pánů 'velkopolitiků' méně.« Je vidět, že upřímně a nezištně se staral o porozumění a pochopení pro věc slovenskou, že ji propagoval a stavěl před oči. Činil tak, kdykoliv se mu k tomu naskytla vhodná příležitost. V 'Telefonu' k č. 49. mluví o básních Vajanského »Tatry a more«. Pokorný nejen že chválí a doporučuje, nýbrž kupuje a prodává.

Sbírka básní připsaná A. Heydukovi obsahuje »krásné a již vřele napřed očekávané básně bratra Slováka — jemůž patří

od té doby čestné místo v literární historii české (podtrhuje Pokorný) — a v ní měli poetové slovenští již dávno svá místa míti. — Pokorný je přesvědčen o národní i kulturní jednotnosti Slováků i Čechů, žádá proto a to právem, aby jejich písemnictví bylo pojato do našeho. Tento požadavek splnil, jak známo, ve svých »Dějinách literatury české«, teprve Jar. Vlček, jehož práci o Slovensku Pokorný nejednou vzpomíná. (Viz Telefon k č. 48.), hlavně jeho stati »Slovensko a jeho život« v Ruchu r. 1879. — Prakticky nám hleděl Pokorný přiblížiti a ukázati řeč slovenskou v slovenských příspěvcích v Palečku. Podotýkám, že Pokorný byl pro spisovnou řeč slovenskou v poesii a belletrii, ale hájil jako mnozí jiní jednotnou spisovnou řeč českou v pracích vědeckých. — V Palečku (VII. r., 223) tiskne původní anekdoty slovenské a cikánské od G. Augustinyho, od Janka Bradniana, Jana Štěpity a jiných (str. 224, 284, 319, 327). Jsou jako i ostatní drobnosti, podobné anekdoty a články psány slovensky.

Pokorný pracoval ovšem pro Slovensko, kamž se též roku 1879 podíval, hodně i mimo Palečka. Horoucí, ideální a nezištné nadšení ho posilovalo, i když někdy zapochyboval, zalomil rukama. Nelze psáti na tomto místě o této činnosti Pokorného v celku, vzrostla by nad rámec této studie, ale činnost Pokorného pro Slovensko zaslouží a vyplní celou obšírnou stať. Zmínky zaslouží krátká studie o tomto předmětu od J. Voborníka¹ a ještě kratší studie Fr. Tichého.² Nám jde o to, všimati si této práce Pokorného, pokud je o ní zmínka nebo pokud se jeví v Palečku.

Činnost Pokorného v tomto ročníku je rozsáhlá. Nejen práce redaktorská, umělecká produkce vlastní, nýbrž polemiky, satirické, polemické verše, jež rozvířily až vášnivý boj, vyčerpávající Pokorného; práce a příspěvky právě tohoto druhu jsou nejhodnější. — Uměleckých příspěvků, básní je málo. Rovněž tak prósy.

V prvním čísle VII. ročníku, jehož titul zůstal, ale jen záhlaví se poněkud změnilo (dva vousatí šaškové táhnou vignetku »Paleček« a pod tím malá otevřená kniha s nápisem: od žertu hlava neboli), napsal Pokorný úvodní příležitostné verše k heslu v záhlaví.

Žertovné věci ze života dovedl Pokorný přenášeti i do přírody, tak píše vtipné a ilustrované verše o měsíci (str. 28), v nichž krajina je žurnálem a měsíc odpovědným redaktorem s mnohými spolupracovníky. Snad je to špatný ozvuk »Kosmických písní«. — Pokorný se pokusil i o látku legendovou (legenda »Pán Bůh na horách«, otiskána ve 4. čísle Palečka). Báseň: »Za východu slunce« tištěnou v Palečku (VII. r., 311), ukazuje vliv

¹ Jan Voborník: *Rudolf Pokorný*. Jeho význam v dějinách česko-slovenské vzájemnosti. V citovaném už almanachu na oslavu padesátých narozenin R. P. (str. 6—19).

² Fr. Tichý: *Knižka o Slovensku*. Nákladem K. Beniška v Plzni r. 1919. V knize jsou o Pokorném některé omyly.

mluvy i přírody slovenské. Básník pokusil se zachytiti kouzlo ranní přírody v horách, příliv a moc paprsků slunečních a učinil to prostě a ne bez účinku. Je to výkřik radosti, mládí, nadšení a částečně i vědomí lidské malosti. — Z hor je též čerpána látka básně »Skon Mořenin« (Pal. VII., 367). Obě básně vyšly ve sbírce »Z hor«.

Jiné básně Pokorného vznikly z podnětu časových událostí. Tak báseň: »Na hrob Josefu Jiřímu Stankovskému.«

J. J. Stankovský, jež zemřel mlád v 35. roce, přispíval do »Palečka« hlavně obrázky ze života kočujících herců. Pokorný nepsal ve své básni jen nekrolog svému spolupracovníku, nýbrž zamyslel se nad některými našimi národními vadami, napomíná, kárá. Toto příležitostné, nepříliš urovnané rozjímání o osudu národa a vlasti nevychází se konvenčním heslům, a obsahuje místy dobrou kritiku doby a pietní vzpomínku na mladého nešťastného herce a spisovatele. — Příležitostné jsou též verše, věnované sl. Marii Deryngové, krásné Polce a znamenité herečce (v Palečku VII., str. 410).

Tím jsme vyčerpali verše a básně vážného obsahu, ale vedle nich, jak je přirozeno, plnil Pokorný sloupce svého humoristického listu příspěvky humoristickými, satirickými a polemickými a konečně psal své poznámky kritické a literární. Příspěvky jsou veršované i prosaické. Pokorný nejen přijímal pro list anekdoty ze života prostonárodního, ale též se sám o takové věci pokoušel; na př. »Vávra od Domažlic« (VIII., 64). Pokorný měl dobrý postřeh, dovedl zachytiti několika tahy genrový obrázek. Tak všímá si i fidlovačky v Palečku (VII., 135). Chytá význačné, zajímavé věci, jež ho nutily se zastavit, pozorovat nebo poslouchat. Nevidíme se, jestliže Pokorný vtipkuje o nešťastné lásce, blouznivosti a zamilovanosti také v próse. Takovou humoresku otiskl pod pseudonymem Ranko Petar v Palečku na str. 58. I senační telegramy robil redaktor pro svůj list a v nich spojil, sloučil vše možné i nemožné, vytržený slovenský jazyk vražený do úst Maďarovi, falešné boky i prsa a vytlučená okna francouzského vicekonsula (VII., 308). Od Pokorného je též spousta vtipů kratších, jež ukazují, že si Pokorný všímá podrobně a pozorně veřejného života, vad společnosti a jednotlivých tříd jejích. Vtipkoval stejně o ženách, brusičích, vědcích, pseudo- a polovlastencích jako o básnících, o moderní literatuře, o divadle atd.

* *
■

V literárních posudech, oznámeních, informačních poznámkách, rozborech i doporučeních najdeme i tentokráte dosti zajímavého. Ano i celé články, týkající se literatury. Pokorný se snažil býti ve svém listě vychovatelem a vůdcem, chtěl, aby se lidu dostalo zdravé, poučné a duchem vskutku národní literatury; proto energicky se snaží o vyplenění znemravňující, ale hojně rozšířené

literatury »krvavé«. Stesky na tuto lidovou četbu se čítaly ve všech listech, byly to hojné vtipy na krvavou literaturu, prodávanou u Paseky na Poříčí. Spisovatelé stáli k tomuto faktu bezradně. Vzpomínáme, jak žertovné, ale v podstatě trpké verše napsal Jos. Holeček v Palečku 1877 v »Klasobraní z poesie pouliční« (str. 509—11). Ubohé literatury kalendářové a ještě daleko horší literatury týká se článek Pokorného v Palečku 1879 (VII., str. 75, 87, 95, 120 atd.). V devíti pokračováních napadá, zesměšňuje tuto literaturu, rozbíraje prospekty, reklamy a nakladatelská doporučení těchto knih »hrůzostrašných«. Rozhořčení Pokorného je nám pochopitelné i dnes. Článek Pokorného má nadpis: »Tulich, arsenik, oprafka, pracka, koule, či, jak podtitul vysvětluje, hrůzostrašné klasobraní na poli české krvavé literatury.« Nelze na tomto místě podrobněji rozbírat celý článek Pokorného, v němž jsou probrány celé desítky románů krvavých se svými reky jako: zlosyny, katy, šejdíři, prostopášníci, smilníky v klášteřích; vystupují v nich osoby historické i nehistorické (papežka Johanna, Josef II. a j.), ovšem že Rinaldo a Rosa Sandor mají hlavní díl. Pokorný končí své pojednání takto, vynášeje rozsudek: »Jménem lidskosti odsuzuje se každý, kdo krvavé romány vydává a tím vkus obecnstva otravuje, k roztrhání voly. Jen při zvláštních několika polehčovacích okolnostech zmírní se zlosynovi podobnému trest smrti v nucené vyloučení ze společnosti lidské a provádění katovského řemesla v Pešti, poněvadž »Peštského kata« dosud není. — Punktum« (192). — Celé pojednání Pokorného je smutným dokumentem poměrů dobových, smutným obrázkem poměrů nakladatelských a ubohého vkusu lidových vrstev, k jejichž další výchově a pokroku bylo jistě třeba práce ohromné.

Ostatní drobnosti, týkající se literatury, doporučení, rozbory, trochu i polemiky ukazují vždy stejnou tvář Pokorného. Je zasnícen pro vše domácí, vlastenecké, slovanské, avšak dobré, špatné věci dovede odsouditi rázně. Všímá si se zájmem článků; časopisů a publikací jinoslovanských, informuje, opravuje a vytýká. V »Telefonech« Palečkových referuje občas též o našich časopisech: Světozoru a jiných. Mnohé z knih, jež Pokorný četl, chválil a glossoval, nebyly bez vlivu na jeho myšlenky a konečně i práci. Posudků a poznámek je sice ještě hojnost, ale není v nich dosti významného, abychom se jimi obírali. Nebudeme se ani zabývat hojnými satirickými šlehy proti brusičům jazykovým, na něž od let padaly vtipy v Palečku a jimž Pokorný věnoval pozornost sám i tím, že tiskl příspěvky podobné. Za mnohé zmíním se o satirické črtě Pokorného: »Čechové jsou národ etymologů« (str. 239, VII. r.).

III.

Když se obíráme činností R. Pokorného v Palečku, nesmíme pominouti činnosti polemické, ať se už dala satirou veršovanou, karikaturou nebo kratšími šlehy a výpady prosaickými za různých příležitostí. Týká se pak činnost polemická hlavně školy »Lumírovců« a z ní nejvíce osoby Sládkovy a Vrchlického. Tyto polemiky se táhly po několik let, bylo v nich hodně věcného, ideového, ale ještě více osobního. Problém, o nějž bojovala tehdejší generace, byl starší než ona a také ji přečkal, aby byl aktuální ještě i generaci dnešní, třebaš v jiné formě. Na jedné straně (u t. zv. školy národní) snaha vytvořiti umění typicky národní, snaha, jež nepřipouštěla vlivu cizího, vlastně jen vlivu kultury západní, hlásajíc za to úsilovněji úzké přimknutí ke kultuře východní — a na druhé straně u školy moderní boj mladé generace za volnost umění a v něm za volnost formy i obsahu, smysl pro vše, co bylo dobré a plodné v kultuře západní i východní, snaha po spojení obou. Tyto dva proudy postřehovali u nás už kritikové současní (H. Babička v Kolečě 1879) a jistě si jich »nevymysleli«, jak se domníval J. V. Sládek v Lumíru 1879 (str. 256 a násl.), promlouvaje o kritice a kritikářství.

Obě strany, oba »směry« měly své tvůrce, význačné básníky i bystré a nadané mluvčí kritické. Byl-li Pokorný šťastný improvizátor v duchu lidové písně, dovedl-li tvořiti v jejím tónu a způsobu, a čerpal-li ve své poesii mnoho ze života lidového, národního ať speciálně českého nebo slovenského, ve svých polemikách, satirách i karikaturách, jež zabraly hodně místa i času a vzbudily mnoho zlé krve, věci samé příliš neposloužil. U Pokorného si vedle světla usedal hned stín, vedle citu pro spravedlnost osobní nevraživost, horkokrevná nakvašenost a nedůtklivost, po skleslosti ihned nával energie, po sporu, boji touha po smíru. Mnoho je nutno přičísti jeho dlouholeté zákeřné chorobě, jež ho od mládí pronásledovala a život mu ztrpčovala.

Obšírné vyličení bojů školy »Lumírovců« se školou národní podal životopisec Čechův a Sládkův, Ferd. Strejček.¹ Kniha jeho pečlivě shromažďuje a třídí látku předmětu, užívá místy i soukromé korespondence (Sládek, Vrchlický). Polemikám Pokorného se Sládkem je tu věnováno dosti místa a Strejček přinesl tu i věci nové. Je přirozeno, že kapitola naše v mnohém se bude stýkati s kapitolami knihy Strejčkovy; nebudu proto obšírně citovati a zabývati se věcmi, jež jsou otištěny a známy u Strejčka, doplním jeho obraz příspěvky novými, pro osobnost Pokorného zajímavými a pro boj obou škol dokumentárními.

*

¹ Ferd. Strejček: Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880. Rozpravy České akademie. Třída III., č. 40. V Praze 1915.

»Paleček« přál »Lumíru«, když začal vycházeti, psal mu epigramy, v nichž přeje hmotného úspěchu (I. r., 333), ve zmínkách o literatuře oceňuje plně význam »Lumíra«. Škola kolem »Lumíra« sdužená tiskla též v Palečku nejen za redakce Štolbovy, ale i za Ig. Herrmanna, ba dokonce i kratičký čas za Pokorného, jenž Vrchlického zval k přispívání do »Palečka«. Svorně tisknou vedle sebe na př. v V. ročníku Pokorný, Krásnohorská, Holeček, Vrchlický, Sládek a j.

Jakmile se R. Pokorný ujal redakce, poměry se změnily. Toho roku psal už Pokorný své »Nemilostné písně«, v nichž byla literatura nová ostře dotčena. Poznali jsme už, s jakou rezervovaností vyjádřil se Pokorný o almanahu »Máj« na r. 1878. F. Strejček popisuje ve svém článku¹ vznik almanahu, zájem veřejnosti i rozruch, jaký způsobil. Nadšený úsudek J. Vrchlického byl zchlazen posudky jiných spisovatelů, kteří byli Pokornému blízcí svými názory. Známou výtku »nahoty« pronesl první »Obzor«, příloha Hlasu (ze dne 20. listopadu 1878), podepsanou jménem Bartošovým. Vedle této kritiky byly podobné mnohé jiné od Rypáčka, Vrány, Holečka atd. Nejvíce však porazila »Máj« bystrá El. Krásnohorská, z jejíchž názorů i Pokorný čerpal. Krásnohorská vytýká šablonovitost a odvislost. Básně všecky prý by mohl napsati Vrchlický, ale v slabé chvíli. Proti těmto všem útokům bránili se mladí v psaném »Fikovém Listě«, jehož vyšla pouze čtyři čísla (viz o tom Strejček v Č. M. F. I, str. 218). Zvěst o tomto listu pronikla na veřejnost a také Pokorný si o listu a jeho autorech zavtipkoval. V satirických ukázkách v Palečku 1879 (str. 115) čteme toto vtipné čtyřverší: Sláva našim Adamitům z »Máje«, Že doznali, nahota jak zlá je: Musí to být lidé zvláště milí nebi, Když jim »fikového listu« zapotřebí.

O »fikovém listě« najdeme narážku Pokorného při kritice literatury krváků v r. VII. To, co vytýkala El. Krásnohorská v kritice Máje, to vytýkal též výsměškem Pokorný v satirické básni »Don Píšťala« (VII. r., str. 74) s podtitulem: »romance dle nejnovější školy«. V této básni chce zesměšnit příliš květnatou řeč, užívání cizích slov, která snad mají zvýšiti básnickou hodnotu, užívání bájeslovných osob a prvků, zálety do cizích krajů, přemrštěnou roztouženost a vášnivost. Úmyslně tedy vkládá do básně cizí slova (doña, ritornel, arkády, gurman, gondoly, gazely, eremita atd.), osoby a prvky bájeslovné (Kentauri, Chimaery, Herkules, salyrové, démoni, fauni, bacchantky atd.), eizokrajné výlety po gondolách, arkádách a lagunách a p. Pokorný, jenž mnoho se naučil u první školy Májové a miloval její příslušníky, jeví se odpůrcem druhé školy Májové z r. 1878, která hledajíc novou formu i obsah básnický, nelišila se v programu básnickém mnoho

¹ Ferd. Strejček: »První Česká moderna« (Č. M. F. I. r., str. 115 a násl.).

od školy první. Neruda i Hálek dávno už vybojovali právo subjektivní poesie jak svými kritickými a polemickými úvahami, tak i prakticky svou produkcí, kriticky se obíral tímto thematem Durdík v letech sedmdesátých, ale nadšený ctitel a obhájce Hálekův Pokorný jakoby neviděl cizích vlivů u Háleků a mnohdy i fantastičnost a exotičnost ve výběru jeho látek. Z této školy, již stejně jakož i Lumírovcům neprávem se vytýkalo nevlastenectví, mluvil Pokorný velice Ad. Heyduka. Jemu je věnována a proti moderní generaci zahrocena píseň v Palečku (VII., 116) ostnem proti Sládkově »indianské řeči«.

V jednom ze satirických šlehů »Nemilostných písní« v Palečku (str. 115) vytýká se poetům, kteří jsou hluší k látkám z české historie, že jsou nepůvodní. Toť ovšem výtká nová, která byla mířena na celou generaci, na hlavu a údy. Téžož thematu dotýká se ještě další »píseň« (str. 116) o poesii národní a moderní. Také jiní přispěvatelé do Palečka dobírají si moderní dorost básnický (na př. G. Bambas v r. VII., str. 120). Na tuť drobnou střelbu odpovídá Sládek v Lumíru. Ve feuilletonu »Žlutý pes« (Lumír 1879 str. 78—79) se Sládek význačně dotýká Pokorného a v témže ročníku »Lumíra« v článku o kritice a kritikářství (str. 256 a násl.). Sládek chce méně kousavé a okusující kritiky a více produkce, neboť kritika už přerůstá produkcí. O hodnotě děl má dle Sládka rozhodovati teprve literární historie. Odbyl i kritiku moravskou (hoši prý ji piší). El. Krásnohorská a její společnost v Umělecké besedě dostává též co proto. Jak se boj mezi Pokorným a Sládkem dále rozvinul, popisuje F. Strejček v uvedeném spise. Na feuilleton o »Žlutém psu«, jež žurnalistika tehdejší odsoudila, reagoval přirozeně Pokorný též v Palečku (č. 24.). Lumír prý uposlechl a tiskne látky slovanského obsahu. Slova o rozšíření odběratelů a věta: »Pan Sládek žádá čisté povahy!... Nu konečně!« pohněvaly Sládka nejvyšší měrou. Sládek psal v hněvu Pokornému, že otiskne jeho pochlebný list Vrchlickému.¹ Pokorný odpověděl Sládkovi dopisem z 15. června 1879. List je otištěn také u Strejčka (str. 110). Pokorný je ochoten k smíru. Uznává talent Vrchlického, ale bouří proti jeho napodobitelům. Na konec připomíná: »A kdybyste bojovali důkazem proti důkazu, nebylo by sporu.« Dopis, který poslal Sládek Pokornému se zmínkou o Vrchlickém, se nezachoval. Za to jsou zachovány oba dopisy Sládkovy z června r. 1879.² První dopis je datován 13. června; zní:

¹ List je otištěn u Strejčka (str. 95). Pokorný zve Vrchlického k přispívání do Palečka, jež prý se změní. Klání se talentu, čarovné fantasi Vrchlického, chválí knihu »Rok na jihu«, varuje Vrchlického, aby se nedal strhnouti a zůstal bez tendence.

² Dopisy jsem získal od choti Rud. Pokorného, pí. Růženy Pokorné na Smíchově.

Panel

Žádám Vás ve vsí formě o vysvětlení následujících slov, která čtu dnes v »Palečku«: »Pan Sládek žádá »čisté povahy« — Nu konečně!« a »kruh svých čtenářů tím »Lumír« patrně rozšíří...

Nedostanu-li stačící mi odpovědi do tří dnů, to věřte mi! — že na své cti skvrny nenechám. J. V. Sládek.

Po tomto dopise následoval dopis Pokorného ze dne 15./VI. 79 a na ten odpovídá Sládek dne 16. června takto:

Panel

Velmi se mýlíte domněnkou, že bych uveřejněním listu, který jste psal Vrchlickému, skvrnu, kterou, dokud vysvětlení nepodáte, nucen jsem mysliti, že Vy jste známými Vám řádkami v Palečku na mé cti učinil, že skvrnu tuto uveřejněním listu onoho smýti hodlám. Neuveřejním-li jej, stane se to za jiným účelem. Tím by se mi zadostiučnění nestalo. Jsem vzdálen všech vyhrůzek, nečiním jich a nechci. Jedná se mi jen o to, aby osobní čest zachována byla svatou i v bezohledném třeba boji o zásady. Jedná se mi o to, aby, pokud možná a pokud nejsou zbabělci, mužové na své cti se dotknutými cítící vyjednali si to v soukromí a mužně. Veřejné kavárny nejsou k tomu místem — můj byt je Vám i Vaším přátelům vždy otevřen i setkáte se tu se mnou a s přáteli mými. J. Sládek.

Bydlím č. 17., Františkovo náměstí a jsem doma zejtra v 11 $\frac{1}{2}$ hod. s poledne.

Tolik Sládek. Pokorný byl ochoten ke smíru a celá záležitost urovnána smírně před svědky v bytě Rezkově.¹ Sládek i Pokorný podali v Lumíru prohlášení. (Lumír 1879, str. 272). Pokorný nechtěl prý se dotknout cti Sládkovy ani jeho přátel, slova o získání odběratelů minil ironicky. Sládek anuluje své výroky, že by Vrchlický byl Pokornému nepohodlný.

Rozumí se, že událost způsobila a vzbudila zvědavost. Pokorný ovšem celou věc »zbásnil«. V Palečku (VII. r., str. 207) vyšla dvojdičná báseň »U červené kočky«; ve formě dopisu signorině vypráví se tu o vyzvání k souboji, které dobře dopadlo.

Báseň je plna osobních narážek. Pokorný tu vystupuje v osobě dona Palečka. První oddíl básně nazvaný »Z listáře dona Palečka« je datován 10./VI. 79. Don Paleček nebude prý opěvovati vnady, »krásu nahou«, má reka dona Pišťalku, jenž mu právě poslal dva svědky s vyzváním k souboji u »Červené kočky«; nehledá však »v té tajné komedii« pravdy, neboť jej k ní »vyzval před ženami«. Kdyby jeho nepřítel zahynul, vsadí prý na jeho hrob »kus českého bičistěte« a k nohám dá ostrý šfovík. Kol

¹ Používám tu sdělení svědka v této věci, J. Holečka. Zpráva Strejčkova, jakoby vše se událo v kavárně, je mylná.

hrobu prý bude křik a shon a »psové, kočky budou žluté (narážka na Žlutého psa) slzy ronit, křídla jepic ave zvonit«. Je vidět, že Pokorný tal citelně. A neméně karikoval v pokračování ze dne 15. června 1879.

Zmateným obsahem této satiry prosvítají osobní narážky, šlehy a útoky, jimiž napadal Pokorný své odpůrce.

Boj mezi Sládkem, mladou generací a Pokorným neustal, naopak se zostřil. Časté a časté byly narážky, vtípy a útoky »Palečkovy«. Mnohé se opakuje a rozvádí. Pokorný prohlašoval, že ctí poesii Vrchlického a žádal odvolání opačného úsudku Sládkova. Tak čteme velmi příznivý referát o Vrchlickém v Palečku r. 1879 (č. 49). Týká se »Eklog a písní«. Citátem uznává plnou oprávněnost nové poesie.

Pokorný povzbudil i své přispěvatele k podobným útokům. Takový je: Moderní romance od J. Herdy (VII., 268), dále drobná, nevýznamná prózička (VIII., 30—31). Vtipkování na moderní generaci pro její znalost všech světových jazyků, ale nedokonalost v mateřtině od E. Züngla je v Palečku VIII., str. 81.

V témže ročníku na str. 123 a násl. jsou žertovné hříčky: »Nový český Parnas«. V nich v abecedním pořádku jsou »charakterisování« několika veršiky současní básníci i belletristé. Autorem, jak sama redakce v poznámce (str. 123) podotýká, je »starší spisovatel český«, redaktor neběře prý za verše odpovědnosti a prosí za prominutí některých příliš havlíčkovských míst. Autorem však těchto hříček, které místy řaly a zabořily, byl sám R. Pokorný. (Verše tyto přebral do sbírky satir: Vlastenecké šlehy). O Sládkovi se tu praví: Země sténá, nebe pláče, Déšť se lije, Pepíček náš jistě skládá — Elegie.

Tento epigram Pokorný ve sbírce později vypustil. Zajímavé je, že z epigramu o Jaroslavu Vrchlickém vypustil ve své sbírce (r. 1882) druhou sloku pochvalnou a ponechal jen první. Původně zněl epigram takto:

Vrchlický.

Reflexe, ty reflexe! O kýžtě!
Uřízni si v zadu nebo v předu,
řež jak chceš: Kus za kus bez ohledu,
žije dál... Hle, poetické klíště!

Však co v srdci slavičím je vzato
a co slaví duch tvůj v krásném ději,
v tom se hvězdy nesmrtelné skvějí,
hle, toť naše poetické zlato.

Epigram v Palečku nemohl býti ani jiný; musil chváliti, když veřejně uznal a ve svých recensích a poznámkách potvrdil výši a cenu poesie Vrchlického. Naopak zase zmírnil verše o Zeyerovi, jež v Palečku užily i výrazů triviálních. Z mladé generace popsal

O. Mokrého takto: Narodil se v českém jihu, V Praze stůně po laguně: Už vystonal celou knihu.

A tak probírá 34 spisovatelů od Arbese až po Zeyera. (Vlastenecké šlehy obsahují jich jen 15). Sám na sebe ovšem též nezapomněl. Ve čtyřverší tom dotýká se svého sklonu k satíře a vtipům.

Někdy se zdá, jako by odložil ostré své pero, jako by pominul jeho svár. V »Telefonu« k č. 16. (r. VIII.) chválí číslo Lumíra a v něm i Sládka i Vrchlického. V listárně k č. 17. projevuje Pokorný svůj názor o satíře. Odpovídaje p. P. Š., praví: »Rízná satira je nám vždy vítána, ale budiž jen nestranná, bezohledná i věcna, nikoliv osobní.« Jak vidět, chtěl Pokorný velmi mnoho, ale sám všem požadavkům nevyhověl, ač jiným je předpisoval. Pokorný byl sice bezohledný, někdy i věcný, ale také osobní. Jedno číslo Lumíra pochválil, ale za kratičko byv upozorněn s jiné strany, napíše štiplavé poznámky. Útoky a narážkami byl přinucen Sládek k odpovědi. Učinil tak v Lumíru 1880 (str. 224). Hájí se proti výtce nevlastenectví procentuálním srovnáním látek v listu svém a v listech jiných. Celá stat je namířena proti »Palečku«. Sládek připouští chyby a vady, »avšak veškerá schválnost, veškerá nepravda musí býti vyloučena. Jest to časopis »Paleček«, který od nastoupení svého redaktora, pana Rud. Pokorného, jest neúnavným v rozdmýchování vždy nového boje. Zvláště časopis Lumír a spisovatelé úže s ním spojení jsou oblíbeným jeho terčem«. Útoky na existenci Lumíra byly by zločinné a útoky na směr jsou prý nesprávné. Sládkova polemika má mnoho důvodů, je pro volnost slova a umění vůbec. Pokorný nepouštěl se ve svém boji s Lumírem do polemik široce zdůvodněných. Dosti obšírně se však rozepsal o tomto boji v Palečku (v Telef. k č. 22.) 1880 koncem května v listárně redakční a reagoval tak na hořejší článek Sládkův hodně nešetrně.

Na svou omluvu uvádí Pokorný jediné to, že všecko prý je jenom parodie humoristického listu a tu prý může spisovatel snést. Zdá se mi, že Sládek vskutku příliš vážně reagoval na tyto »palečkovské« posměšky, parodie, epigramy, které s počátku zesměšňovaly více směr a metodu než osoby. Časem byly verše ostřejší a osobněji zabarvené. Křivdili bychom však Pokornému, kdybychom neuznali, že jeho boj proti novému směru nebyl upřímný a odůvodněný. Tento zanícenec pro věc českou, slovanskou a slovanskou vůbec s nevolí pozoroval rostoucí vliv kultury a literatury západních; příčinou byl tedy vášnivý vztah k rodné půdě a částečně i nepochopení směrů moderních. A vliv osobních jeho přátel nebyl jistě nepatrný. Nebyl však Pokorný kriticky dosti vyzbrojen a neporážel věcně a logicky.

Pokorný v boji pokračoval. Reagoval hned na Lierův epigram v pamětním listě »Národ sobě« (str. 7) podrážděně a nedůtklivě epigramem v Palečku (VIII. r., str. 183). Nového pokolení týká

se satirické čtyřverší »Máji na hrob« (VIII., str. 219). Mládeži je adresována poznámka v »Telefonu« (VIII. k č. 30; č. 40). Modernímu básníku se vysmívá v epigramu »Po sedmi letech« (VIII., 327), věnovaném Hádkovi; podobné parodie na str. 328; 320 epigram snad Sládkovi věnovaný.

Boj se Sládkem pokračoval. Sládek odmítá v říjnovém čísle Lumíra (10./X. 1880) zprávu časopiseckou, že Lumír »žárliv na vavříny Palečkovy« chce vydávati Šotka. A v této zprávě, v níž vítá Arbesa jako redaktora »Šotka«, zmiňuje se Sládek o potřebě humoristického listu, »jenž nebude pěstovati humor všední, ano, řekněme to jen — sprostý« (str. 448). A Pokorný, třebaš prohlašoval dříve, že na útoky »Lumíra« už odpovídati nebude, ožívá se přece v příloze Palečka (r. VIII., Telefon k č. 42) v listárně redakční a volá k přátelům svým: Sládek nenapadl tentokrát Lumíra ani jednotlivých spisovatelův, ani knihkupcův, ani obecnstva, ani listů politických, ale naše časopisy humoristické. Proč — netřeba povídati; řekl to sám v několika smělejších rádcích i mezi nimi«. Pokorný navrhuje, aby nepřátelé »Palečka« vybrali všechnu »sprostotu« z jeho listu a přátelé jeho že podobně učiní z Lumíra. A končí: »Ale škoda řeči: Ať žije v Čechách volnost slova«. Slova o »Lumíru« vysvětlíme si jen podrážděností, jež odpovídala na citovaný výrok Sládkův. Výrazy se zesilovaly a podtrhovaly na obou stranách, aniž toho bylo třeba, ale v boji se toho nedbá. Plno nárážek osobních, v nichž ožívuje spory a polemiky, má satirická prosa: »Kterak jsem ukazoval pražským slečnám album« (VIII. r., 347-8). Sestra jeho hájí měšťanských dcerek, jimž pisatel upírá české vychování. Při odpolední svadině donese slečinkám album a ukazuje jim fotografie našich umělců, herců i básníků. Nikoho z nich slečinky neznají, Pokorný je poučuje, že je to Viktor Hugo, Cervantes a pod. a půjčí jim při odchodu díla těch básníků — díla česká. Drobnůstka tato chce tepati vychování tehdejších dcerek měšťanských »s několika frázemi francouzskými, pianem a Gartenlaube«, ale současně má jízlivosti a nárážky literární. Z básníků ukazuje Nerudu, Čecha, Vrchlického, jenž prý je »nejnovější pseudonym Viktora Huga« (348), Zeyer, Heyduk atd. jsou tu též. Tuto poznámku o Vrchlickém mohli bychom pokládati za kritiku nebo výsměch. Ještě jednu hodně kousavou poznámku u Vrchlického napsal o několik řádek níže. Půjčuje knihu Vrchlického »Rok na jihu«, dává do závorky otázku i odpověď: »Proč zrovna tuto sbírku? Inu pro nevinné děvče člověk musí umět vybírat«. Sládkovi patřila zmínka o žlutém psejčku, který šteká z kouta pokoje, když básník přelhává slečny. Slečny prý si též zalíbily »jistého přítele národa španělského, sladce naň pohlížely«, ale jeho jména prý neprozradí, »neboť netoužím po nové literární šarvátce«. Takovými nárážkami, často nevěcnými a opakovanými, Pokorný dráždil, popuzoval, úmyslně podněcoval boj, v němž nakonec se stavěl někdy napadeným.

K Vrchlickému byl na počátku pln obdivu a úcty, dovedl psátí epigramy, které hladily i bodaly zároveň, až později v bojích s Lumírem a jeho skupinou mluvil o Vrchlickém se zdrželivostí. Už v Palečku 1880 (Telefon k č. 43) nechce mluvit o nové knize Vrchlického »Dojmy a rozmary«, ponechávaje prý úsudek »nestranným kritikům«. V témže ročníku ještě (VIII. v č. 52) přisuzuje však Vrchlického »Novým básním epickým« cenu trvalou. —

Již jednou slíbil Pokorný veřejně neodpovídati svým odpůrcům, ale zase několikrát pustil ostré žahadlo svého vtipu a konečně jeho prohlášení, že se zmírní, není bez žahadla nového. Na str. 368 (r. VIII.) sděluje »Paleček«, t. č. kající hříšník: Konfiteor ex offio. Mám prý se poněkud mírnit, abych vyhověl... literární kamaraderii«. Ovšem, že hned v následujícím čísle (str. 372) mluví se o spolku pro pěstování mravnosti a umění, čelícímu proti nahotě..., o spolku českých redakcí pro šetření osobností a konečně i o spolku pro vzájemné podkuřování, pro pojištění nesmrtelnosti a nedotknutelnosti. Takový byl způsob boje, takové byly zbraně Pokorného v Palečku; charakterisuje to osobu, dobu i list.

* * *

Nové události rozvířily nové boje. »Umělecká beseda« se rozhodla vydávati přehledy literární práce za každý rok. Takový přehled za rok 1880 napsal do výroční zprávy U. B. Fr. Chalupa. Přehled vzbudil odpor a veřejný protest 27 spisovatelů proti »Umělecké besedě«, která prý není kompetentní podávati takový soud.

Protest, na němž byl také Sládek podepsán, týkal se ne sice přímo, ale přec také Pokorného.¹ A hned v prvním čísle IX. ročníku Palečka odpovídá Pokorný v listárně: »Umráček« sbírá nedůvěru proti »Umělecké besedě«? Inu, to už tak bývá: má-li člověk křivou hubu, hněvá se na zrcadlo«. Prohlášení proti Um. besedě týkají se ještě jiné projevy Pokorného; tak málo srozumitelný epigram (IX. r., 15), některé poznámky v »Telefonu« i v listárně redakční a j.

Zatím stala se o »Třech králich« večer v průjezdě domu, kde bydlel Neruda, osudná příhoda, »aféra deštníková«. F. Strejček líčí průběh této události, nebudeme jí tedy podrobně líčiti. Za tři dny vyšlo Sládkovo »Zasláno«: »Panu Pokornému, redaktoru Palečka«. (Viz F. Strejčka Lumirovci, str. 124 a násl.)

V tomto prohlášení hlavně odmítá »surový útok« slovem »umiráček« a spatřuje v něm denunciaci.² Pokorný odpovídá v »Národních Listech«, kde je současně duplika Sládkova. Obě

¹ Albert Pražák: Dějiny liter. odboru U. B. (str. 152) v památníku »Padesát let činnosti Umělecké besedy« (1863—1913).

² Sládek napsal »Požtební píseň českým poslancům«, která byla pro rušení veřejného pokoje zabavena. (F. Strejček l. c.)

je otištěno u Strejčka v jeho Lumírovcích. Pokorného odpověď Sládkovi vytáčí se výroku o »umíráčku«, o denunciaci, trvá na zkroucení zprávy Pypinovy i na tom, že Sládek sbíral podpisy na prohlášení proti U. B. Zmiňuje se o aféře v průjezdě a čeká na soud. Sládek nemá práva ho vyzývat, ostatně Pokorný nechce prý Sládkovou smrti připravit »český humor o vzácnou povahu«. Sládkovo prohlášení zdůrazňuje čestnost vlastního jednání, mužnost a přeje si rozhodnutí soudu, kde se rozpře pletivo lži. Pokorný odmítl svědkům Sládkovým odvolání.

Pokorný jeví se tu jako povaha jízlivá, nešetrná a nebezpečná v polemikách; říkal milý příteli a nepříteli a zároveň se poroučí »v milou mi nepřízeň«.¹ Vedle těchto prohlášení komentoval Pokorný svůj spor v Palečku (r. IX., str. 11).

S tímto sporem zároveň se vyřizoval a tedy úzce souvisel spor o Pypina a jeho nákres dějin moderní literatury české v »Historii«. Sládek nebyl s tímto pojednáním spokojen a odsoudil je. Z toho ovšem vznikl spor, který nebyl sice sporem Pokorného a Sládka, nýbrž celé takřka obce literární, ale Pokorný tento spor komentoval jako odpůrce Sládkův. Pokornému jako by tento spor, o němž se zajímaly všechny listy pražské, přišel vhod, aby zasadil svým odpůrcům několik šlehů, z nichž některé byly nepříliš vybíravé. V Palečku (IX., str. 14) věnovány jsou pohrobní verše kritikovi: »Kritik Fňuk už nám puk...« a podepsány jsou Píška a Špásovič. (Jiné v »Zaslánu« str. 25 a v listárně k č. 2.). Zatím vyšla brožura Kalašova² s obranným úvodem proti Sládkovi. Pokorný cituje proložené místa útočná a namířená proti Sládkovi se zalíbením a lituje jen, že nemůže všeho otisknouti, neboť v brožuře je »kritické schopnosti páně Sládkově odzvoněno umíráčkem«. (Telefon k č. 3, IX. r.).

Když vyšla Historie Pypinova a Spasovičova, upozorňuje na stat o Česích, v níž se zvláště jeví »znamenitý kritický veleduch« (Paleček IX., příloha k č. 38). A podobně když vyšlo dokončení Historie, praví, že je to dílo »svědomité, předpojatosti a stranickosti prosté« (Paleček X. r., příl. k č. 5.). Tolik budiž řečeno o boji o článek Pypinův; boje toho účastnil se Pokorný jen svým ironickým komentářem.

Pokorný přece pak ustává a snaží se zachovati dobrou vůli, ovšem že drobných výpadů se přece neuvaroval. S potěšením referuje o referátech Jar. Vlčka v besedách Slovenských Pohľadů o poesii Jar. Vrchlického, jejíž bolavá místa prý naše kritika obchází, bojí se přitlačiti, kdežto úvahy Vlčkovy liší se od

¹ O aféře mezi Sládkem a Pokorným psal Čas r. 1894. Na str. 727 tehdejšího týdeníku liší se nepravdivě celá událost na základě mylných informací. Sládek vyvrací opravným dopisem (Čas, str. 747) tuto zprávu a zastává se tu vše památky a cti zemřelého Pokorného.

² J. Kalaš: Jak ruský literární historik A. N. Pypin píše o největší krásné literatuře české. Praha 1880.

českých podstatně »svou střízlivostí«. (Příloha k č. 3., r. IX. — Časem přál si klidu. Odmlítal příspěvky, které by vzbudily polemiky, již prý nechce, neboť »budoucnost odsoudí sama«. Příspěvky tyto týkaly se moderní literatury i kritiky. (Příloha k č. 14. r. IX: IX, 128; v listárně k č. 22; v č. 24 v anekdotě o profesoru S: na str. 384 v satirické písni »Jsme v Kalábrii?« a j.).

Na čas utichá celý boj. V celém ročníku desátém nenacházíme nic pozoruhodného. Zato v ročníku jedenáctém a v jeho satirické příloze »Šotku« je hojnost nových satir, popěvků, útoků zakrytých i nezakrytých. Novými slovy se tu opakuje mnoho starého. Sládek se zmiňuje o útocích r. 1883 v dopise Zeyerovi ze 6. prosince: »Paleček také hrozně nadává, ale je to jeho obyčej a doufám, že nejsi dychtiv čísti jeho sprostáctví« (citováno z »Lumíroveč« Ferd. Strejčka.) Satirické výpady jsou současně v Palečku i Šotku, jež redigoval od č. 16. Pokorný (do č. 16. Arbes).

V Palečku (XI. r., str. 99—100) je ilustrovaná satira »Inkvisiční soud v divadelní kanceláři«. Je tu popsáno přeličení proti obviněnému C. Fričovi pro jeho útoky na pány. Porotu zahájil »básnickou a vzletnou řečí, hodnou Viktora Huga« Vrchlický, »známý svou měkkou povahou«. Přisedícími jsou J. Sládek, B. Frida a jako kvestor sv. inkvisice Turnovský. Obžalovaný je usvědčen, odsouzen do žaláře a k opisování věty: Co Olymp spojil, člověk nerozdvojuje. Důvody se neudávají. Veřejné mínění nic neznamená, »mínění si uděláme, jaké chceme« (str. 100). A aby znova ohrál starou výtku nevlastenectví, končí Pokorný datováním »ve Francouzské zlaté Praze«. — Když se J. Vrchlický stal na krátko redaktorem Světozora, varuje ho Pokorný, neboť by prý se tím básník tak slavený zlehčil, kdyby za okolností, za jakých Sobotka odešel, do redakce vstoupil. Když pak se opět Sobotka redakce ujal v r. XVIII., napsal Pokorný velikou chválu, v níž se nedovedl zdržeti, aby se nedotkl moderní poesie. Vidi ve Světozoru i ve Zlaté Praze, nově zakládané, listy, které vytlačí lekturu německou a odchovají v pracích »duchem českým pročitěných« skutečné »proroky a věštec a ne francouzské kolovrátkáře« (XI. r., příloha k č. 51). Pokorný přímo nejmenoval, ale dá se tušiti, kam mířil. Další výpad proti Vrchlickému, jeho kritikům a škole je současně v Šotku. Pokorný sem psal svoje dopisy a referáty »z podsvětí«. Dopisy tyto jsou komentářem k denním událostem, hlavně ovšem kulturním (divadlo, museum, literatura, výstavy a pod.). Sloh jejich je rychlý, místy schválně, úmyslně přihroublý. Jeden z těchto dopisů je nadepsán: »Poetické posláni Bobkoslava Luciperského« (Šotek str. 91). Mimo jiné referuje tu též o Vrchlickém nevybíravou satirou. Do směsice špatných veršů i rýmů i vět vplétal satirik své časové a osobní narážky, hlavně na novou generaci básnickou, její zástupce i orgán a vysmíval se honbě její za kulturou Paříže. Moderní poesii

zesměšňuje další dopis Luciperka kamarádu Šotkovi (Šotek 1883, str. 100). Obsah těchto osmi sloh je příliš mátožný. Zesměšněna je tu látka i fraseologie moderních básní. Také výtku »prostonárodního klinkání« znova Pokorný odmítá v Šotku (str. 78) ve vtipné rýmovance »Boulička«. Vzájemné dedikování knih ironisuje v epigramu (Šotek str. 84 a pod. str. 7). Radí mladým poetům ke kariéře tím, aby přidali ke »knížtičce« veršů modlitbičku k »V...mu«. Pokorný živě všeho si všímal a také na každou drobnůstku reagoval. Psal volné verše, časové sloky, improvizované. Takové jsou i »Volné sloky na Hálka« (Šotek, str. 80). Básník a ctitel Hálkův se horší, že se Hálkovi upírá »kus české práce«.

Také obrazem jsou zesměšněni v Šotku literární odpůrci Pokorného. Od V. (ěšín) je obrázek »Literární stýblpucí«. (Šotek 7). Troje dveře, z nichž první mají visítku J. Zeyer, druhé S. Podlipská, třetí Jaroslav Vrchlický; přede dveřmi boty a krabice »viksu«, jenž je sice řůzný (Čermák, Mokry, Miřiovský), ale patent je týž, totiž »patent Sládek«.

O knihách moderní generace nerasferuje již Pokorný v Pa-lečku ve sloupci věnovaném oznamování knih, zde jen suše registruje, ale zato hojněji a šťavnatěji v různých poznámkách, v listárně redakční, v básních a celých rozborech v Šotku. V Pa-lečku (r. XI., str. 23) v listárně se praví: »Knihu p. Svob.¹ odporučiti nemůžeme. Činilo by nám svědomí výčitky. Nečetli jsme již dávno takový chaos děsných nesmyslů, upozorňujeme Vás jen na »Ultimatum« jeho, které je již opravdu ultimatum té jejich moderní poesie! Výslední dojem takových rýmovanic bývá vždy jen — hnus«. Toť ovšem výpad silný. A podobný jemu ve verších, které ovšem nemají terčem jen osobu Svobodovu, ale celou generaci, v Šotku 1883 (str. 16): »Básníkovy glossy«, psaná bezpochyby Pokorným. Satira se posmívá napodobení Vrchlického od nejmladších. Je k ní přimalován obraz »praftáka«. Zesměšňuje sebechválu a sebevědomí ve vystupování mnohých mladých. V historce o praftáku, jenž snesl pra-vejce, ironisuje naše české nadšení pro vše, co má jen nový kabát, třebaž je to vlastně staré. Útoky Pokorného, jenž se časem a vývojem nesmiřoval s nikým a s ničím, co se jevilo a vyvíjelo u nové generace, byly rázu obecného i osobního a užívaly často slov napadaného a karikovaného básníka. Jeho karikující úsilí šlo ovšem někdy hodně daleko. — Všecky své vlastnosti jako kritik, polemický satirik, nebezpečný posměváček, odpůrce nové poesie, rychlé produkce, přeceňování mladistvé poesie, neodůvodněného srovnávání s vele-duchy světovými, nemilostný k protektorství »mistrů« a »patolizalství« žáků atd. atd. jeví se Pokorný v nepodepsaných, ale podle nárázek, podle obsahu a způsobu psaní asi jím psaných evičeních: »Ze semináře pro esthetická studia« v Šotku. Pokorný

¹ F. X. Svoboda: Básně (1883).

na typických příkladech vykládá částečně svou básnickou theorii, ale více kritizuje současnou básnickou praxi. Těchto »cvičení« je v Šotku pět a je v nich mnoho zajímavého, hlavně v obsírném cvičení prvním (Šotek 1883, str. 19). Pokorný dovedl si svou oběť dlouho a dlouho pohrávat, nežli ji pustil. Tato opakovaná představení, která měnila jen kulisy, však někdy unavují. A přiznám se hned, že nevěřím v tuto střízlivost, již Pokorný takto projevoval k moderním veršům. Časem se nám podaří ukázati, že i Pokorný miloval subjektivní, osobitou plnost verše a výrazu, ovšem že však nemiloval mythologické výpomocné dekorace, ale nová poesie, hlavně Vrchlický nezůstala naň bez vlivu.

Roku 1883 má Pokorný ještě několik drobnějších útoků v Palečku i Šotku, z nichž jeden o Vrchlickém je ilustrován. (Šotek 1883, str. 103). Vrchlického, Škampu a Quise ironisuje pabalada Vodník od K. Jiráka (Šotek, str. 90), slovník moderní generace je směšně napodoben v nepodepsané satíře v Šotku (str. 83). »Moderní poesie« a podobně i v Palečku (XI., str. 109) od Srpa v moderním slovníčku a pod. i od jiného autora v Palečku (XI., str. 110). Pokorný se ozval z Luciperovy epistoly »O závisi« v Šotku (str. 55), kde »promlouvá« o představení »Don Requazovy Sulamit«! Je to jen vtíp, ne ovšem kritika a výtka; snad ze všeho spíše mluví nepochopení nežli neláska.¹

Četli jsme, jak Pokorný osobou »dona Pišťaly« často parodoval a zesměšňoval moderní literáty. Tento hrdina se objevuje zase v XI. ročníku Palečka (str. 105) v ilustrované básni: »Varování dona Pišťaly«. Současně v této satíře literární, která se dotýká věci a bojů starých, vystupuje osoba, s níž měl boje nové, které měly pozadí nejen čistě literární, ale i trochu politické. —

Se staršími svými odpůrci se Pokorný smíruje, nepodeceňuje, poznává jejich platnost a cenu v našem životě. A tak se od té doby setkáváme s velmi řídkými šlehy satirickými, namířenými na někdejší odpůrce, naopak čteme jejich chválu a konečně jakési pokání závěrečné a vyznání. Řídké šlehy satirické na novou školu literární nejsou tak ostré jako dřívější. Drobná a neosobně zabarvená je narážka na epigonství moderní v referátě o Ohlasech Čelakovského (Šotek 1884, str. 50) a tamtéž nebolezná zmínka o přílišné plodnosti Vrchlického. V Palečku 1884 (příloha k č. 10) po prvé zmiňuje se v »Literatuře« o Sládkově sbírce básní »Ze života«, jež vyšla v »Poetických besedách«. Pokorný praví: »Ačkoliv se nám sbírka »Na prahu ráje« více líbila, přinášíme i této plné uznání. Zvláště některé básně z ní jsou znamenité.« Po tomto posudku lze znamenati obrat v poměru k Sládkovi. Na Sládku nenajdeme odtud jediného vtípu v Palečku až do konce redakce Pokorného, nanejvýše chceme-li za zmínku o ně-

¹ Naopak chválí později v Palečku r. 1885 (str. 127) Sulamit, její »fantastičnost i jazyk«.

kdejších bojích pokládati verše v Palečku 1885 (str. 234), kde mluví o »žlutém kritikovi« svému synáčkovi. Také na moderní generaci, na tenké její knížky čtou se dva epigramy dohromady od té doby, ale s někdejšími boji nemají nic společného. Tyto dva epigramy nepodepsané jsou v Palečku 1885 (XIII. ročník, str. 62 a 431). Jízlivý je epigram na str. 62 o sbírkách veršů v době »rozkvětu« naší poesie, zní: Jdou jako sirotci s chudobou po otcí, Jdou hubeni a v psotě, Chvilinku hekají, Chvilinku žebrají, Pak zemrou na souchotě. Druhý nepodepsaný však epigram vysmívá se takovým českým veršům, jež pěkně jsou tištěny a vydány, ale leží — na skladě. Toto vše už nemá přímého osobního hrotu, nemá urážlivosti a jedovatého výsměchu. Pokorný ustával v tomto boji, umlkal a docházel jiného poznání. Otevřeně to doznal v Palečku 1885 (str. 15). Dostal se do polemiky s »Pokrokem« pro ilustrace k »Velikému snu« (kus L. Stroupežnického). Na útoky Pokroku odpovídá Pokorný v Palečku (XIII., str. 15) prohlášením: »Příteli české literatury v Pokroku«. Pokorný uvádí, že veliké listy evropské přinášejí podobné persifláže a že jejich úmysl není kus zohyzdit, a pokračuje: »Co se týče toho stálého ohřívání starých literárních sporů, prohlašujeme, že je pokládáme již dávno za vyřízené. Jestli jsme nechválili všecko vsudy napořád, co u nás šlo t. zv. směrem moderním, nebyli jsme v tom asi samotni. Kdybyste něco četl, našel byste ještě mnohá jiná, a to přední literární jména v prvních listech našich, která si počínala rázněji než my. Vynikal v tom i »Pokrok«. K dobrým výtvorům moderním chovali jsme vždy úctu, za to však nemůžeme, že nám milejší bylo, co srdci našemu bylo bližším. Chybilo-li se tehdy, chybilo se asi na obou stranách a naše maličkost nebyla ještě stranou.

Zatím ovšem podány literatuře naší z obou stran čili směřů takové skvosty (Čech — Vrehlický, Heyduk — Neruda, Zeyer — Krásnohorská a j.), že má každý na vybranou a literatura že jest dvojnásobně obohacena, než by byla bývala bez těch sporů. Ostatně se klamete, myslíte-li, že dovedete rozehráti nás — osobně na obě strany dosti dobře spřátelené — k novým nedorozuměním. Tolik teď; budoucnost poví snad ostatní!« Je to přiznání lidsky krásné, otevřené a vzácné. Poznává chyby své vlastní i cizí, nahlíží cenu svých protivníků, je přemožen tím, co vykonali, ale je též přesvědčen, že i tyto boje, v nichž nebyl sám příliš vážným odpůrcem, přinesly mnoho plodného pro literaturu; nepřekvapuje nás také, že je s mnohými osobně sblížil. A lidsky dojemné je i přiznání Sládkovo po smrti Pokorného v dopise Jul. Zeyerovi ze dne 24. září 1887 (dopis u Strejčka v Lumírovcích). Sládek píše: »Úmrtí Pokorného také mne hluboce dojalo. Nemohl jsem se ubránit pláče, ačkoliv — vždyť to sám nejlépe víš. Ale konečně je to vždy mladý, zmařený život a kdož pak z nás někomu neublížil?«

To budiž závěrem bojů, v nichž bylo s obou stran časem hodně osobního a hodně nepochopení, v nichž Pokorný vedle čistě osobních šlehů a výpadů rozvedl a podtrhl a satirou, parodií atd. vypověděl, co vlastně jinde tvrdili ostatní vážní kritičti odpůrci nové školy básnické.

(Pokračování.)

Úvahy.

H. Pernot: D'Homère à nos jours. Histoire, écriture, prononciation du grec. S obrázky a mapkami. Paříž, Garnier, 1921, stran XII a 248, malá osmerka.

Podtitul ukazuje zřejměji, oč jde. Je to vlastně stručná řecká fonetika, objasňující, jaká byla hlavně athenská výslovnost v době staré a jaký byl vývoj této výslovnosti od nejstarších dob až na dnešní časy. K tomu vhodný úvod o řeckém jazyce, vzdělanosti a písmě. Spisovatelem je známý odborník a žák Rousselotův, H. Pernot, professor nové řečtiny na Sorbonně. Účel Pernotovy práce je 1. dát studentům knihu odpovídající na otázky o původě řeckého jazyka, písma, výslovnosti a o poměru staré řečtiny k nové; 2. přispět k opravě psaní a výslovnosti na školách francouzských; 3. zvětšit zájem pro řečtinu. »Le grec ne se meurt pas chez nous que parce que nous le laissons mourir.¹ Pro školu jsme dosti nevyužili archaeologických výzkumů a nehléděli je v širší známost uvést pomocí fotografie. Země, lidé, myšlenky, to tvoří základ jazyka.« A proto spisovatel vložil do knihy fotografie týkající se Řecka, aby, jak praví, tím směrem řídil mysl studentů.

Kniha je psána přístupně a poutavě — v tom smyslu je rozumět skrovným úvodním slovům, že to má být une œuvre de vulgarisation —; názorný je zvláště výklad o druzích řeckých akcentů s. 106—8. Práce Pernotova přijde jistě vhod našim studentům i profesorům a všem, kdo se o řečtinu zajímají.

V některých podrobnostech je možno mít mínění odehlné od mínění Pernotova. Tak výklad o podstatě novořeckého přízvuku s. 106, pozn. II, kde Pernot zastává starou svou theorii naznačenou už v dissertaci *Phonétique des parlers de Chio*, 1907, že prý podstatou novořeckého přízvuku není síla, ale výška a délka, a tak že je tomu u většiny jazyků evropských. Příčina tohoto výkladu a výkladů podobných u francouzských jazykozpytců leží v mateřském jazyce spisovatelově. Síla francouzského přízvuku je malá, citelnější je melodie a délka. — Dále s. 149:

¹ Podobně jako u nás. Přes to ve Francii to není ještě tak zlé. Podle posledních zpráv nejenom latina na školách se podrží, ale možná i řečtina se zachová.

Vývoj *au* v *af*, *av* není otevřením t. j. povolením artikulace, ale naopak sesílením. Doklad pod čarou s. 150 to jen potvrzuje. Aby mohlo vzniknout *f* nebo *v*, rty se musí přivřít, tedy artikulace sesílit. Totéž platí pro vývoj *eu* v *ef*, *ev* atd. — Co se týče srovnání řeckých zvuků s francouzskými, to je přirozeně jen přibližné. Tak novořecké *a* není totožné s francouzským *ā*, ale je mu blízké. Příklad *péril*, který má osvětlit výslovnost klassického *éta* s. 131, není nejvhodnější. Francouzské *péril* má krátké *e* zavřené, což ovšem ani neodpovídá myšlence Pernotové, který chce pouze říci, že klassické *éta* nebylo tak silně otevřené jako fr. *e* v *tête*. To je také smysl shrnutí s. 173 («*e* moyen» t. j. *e* mírně otevřené). Vhodnější příklad by bylo fr. *bel*. Shrnutí výkladu o výslovnosti omikron pro dobu klassickou (s. 134 a 173 «*o* bref moyen») není dost určité; vhodnější by bylo říci: omikron v době klassické se vyslovovalo asi jako krátké *o* mírně zavřené. Je to také ve shodě s celou vokalicou soustavou řečtiny klassické. — Při konsonantech, podle popisu geminát s. 172 může snadno vzniknout nedorozumění, jako by gemináty byly totožné s dlouhými konsonanty. Viz naproti tomu Rousselotovy pokusy v *Revue de phonétique* III s. 57. V popise schází «*au point de vue physiologique*», t. j. podle tvoření, gemináty vypadají skoro jako dlouhé konsonanty, ale liší se silou artikulace a dojmem sluchovým, který přece rozhoduje. — Konečně o fr. *faire* (*facere*) nedá se říci, že by tu oba vokály byly původně od sebe odděleny a pak splynuly v difthong, nýbrž difthong je tu hned od začátku. Uvedené věci jsou však celkem maličkosti. Kniha Pernotova je obohacením fonetické literatury.

Jos. Chlumský.

André Bellessort: Virgile. Son oeuvre et son temps. V Paříži 1920. Perrin & Cie. Stran X + 336. Za 7 fr.

Spis tento jest dílem nadšeného ctitele Vergiliova a chce šířiti obdiv a pochopení pro Vergilia, jehož nazývá otcem moderní poesie, hlavně mezi vzdělanci. Ježto Vergilius v poslední době jest spíše podceňován než přeceňován, lze výklad Bellessortův, více oslavný než kritický, ale vždy jemný a zajímavý, uvítati s radostí a to tím spíše, že ani věda v něm nevyjde na prázdno. Bellessort vystupuje také jako horlivý zastance latinsko-románské kultury, a vývody jeho jsou zahroceny (v. str. 328 nn.) proti německým filologům, kteří Vergilia leckdy podceňovali. Autor s uspokojením poznamenává (str. VIII n.), že se německý útok na Francii ve světové válce shroutil, a tak latinsko-románská kultura má další možnost se rozvíjeti.

Zvláště zdařilé jsou výklady Bellessortovy o Bukolikách. Krajan Watteau-ův má plné pochopení pro zvláštní ráz této poesie. Správně řadí (str. 46) Bukolika mezi literární pastorály a ukazuje, že jest to poesie galantního světa římského. Tu se Bellessort v mnohém shoduje s tím, co recensent vyložil o rázu Bukolik v Listech filol.

XXXV, 1908, str. 203 nn. Pěkně dovozuje, že se poesii Vergiliově neprávem vytýká chlad, a ukazuje na mnohé projevy citové v Bukolikách.

O Georgikách dobře poznamenává (str. 82 n.), že se jimi Vergilius neobrací na prosté rolníky, nýbrž na vzdělané Římany, kteří měli statky, a správně uvádí tuto báseň ve spojení s hnutím, jež se snažilo povznést rolnictví italské. Podotkl bych ještě, že také Cn. Tremellius Scrofa psal tehdy o rolnictví, o čemž se Bellessort nezmiňuje. Dobře vypožoroval Bellessort (str. 93 nn.) též v Georgikách vzrůst nálady náboženské. Celkem ani po výkladech Bellessortových neměnil bych nic na svých výkladech o Georgikách (Listy filol. XXXIX, 1912, str. 9 n.), kdež jsem tuto báseň zařadil do období přechodního, ježto jsou v ní smíšený prvky dokonávajícího idyllismu a rodícího se romantismu.

Obšírně a pěkně pojednáno jest o Aeneidě. Vytkl bych poznámku na str. 185, že se Aeneis připojuje k učenému badání Varronovu jako *Poèmes antiques* a *Poèmes barbares* Leconte de Lisle k badání Renanovu a Fustela de Coulange. Bellessort ukazuje (str. 197), že Vergilius měnil látku historickou pro svůj účel jako Corneille nebo Racine, vytýká Vergiliovu velkou znalost dějin a starožitností a náboženskou tendenci Aeneidy (str. 251) a dobře pozoruje, že se v Aeneidě mísí živly praehistorické s kulturou doby Augustovy (str. 222 a 226 n.). To jest právě znakem básně romantické! Bellessort sice tuší, že Aeneis jest epos romantický (v. na př. str. 209), ale nevypracoval této myšlenky přesněji. Těmito poznámkami ovšem ani zdaleka nebyl naznačen bohatý obsah jeho výkladů o Aeneidě.

Na str. 24 praví Bellessort, že Vergilius nebyl nikdy epikurovcem. To však není správné! V Listech filol. 1908, str. 341 a 1912, str. 96 jsem vyložil, že Vergilius byl v období idyllickém stoupencem Epikura, jehož ještě v Georgikách vzpomíná velmi vřele (II, 490 nn.). Bellessort neprávem (str. 20 n.) shledává na tomto místě ironii. Teprve v Aeneidě přešel Vergilius, podlehnuv romantické náladě doby, k nábožensky zbarvenému stoicismu.

Bellessort lituje (na str. 1.), že známe tak málo podrobnosti ze života Vergiliova, o některé se však připravil sám tím, že nevěnoval pozornosti nejnovější literatuře, jež jedná o sbírce básní zv. *Catalepton*.¹ Básně tuto zachované byly dříve neprávem Vergiliovi odepírány. Bellessort sám praví (str. 30), že ani jediný verš jejich nenáleží Vergiliovi. To jest rozhodně nesprávné. U většiny básniček byly nyní námitky proti jejich pravosti vyvráceny. Nejvíce sporná byla čísla IX, XIII a XIV, ale i ta T. Frank (*Classic. philol.* XV, 1920, str. 116 nn.) z důvodů pozoruhodných přičítá

¹ Z té uvedl bych zvláště P. Sommera, *De P. Vergilii Maronis Catalepton carminibus capita tria*. Diss. Halle 1910, Th. Birta, *Jugendverse u. Heimatpoesie Vergils*. Lipsko 1910 a R. Neuhöfera. *Básně Catalepton přičítané P. Vergiliovi Maronovi*. Progr. Kroměříž 1902—5.

Vergilioví. Klassičtí filologové měli namnoze málo porozumění pro vývoj spisovatelského tvoření a proto podezřivali všechny spisy, jež nebyly ve shodě s nejdokonalejšími nebo nesporně pravými památkami toho kterého spisovatele. Pak nemohli ovšem pochopiti, že skladatel Aeneidy sepsal též Catalepton, že Tacitus v mládí složil Dialog, že Isokrates jest autorem řeči XXI atd. Ta okolnost, že Vergiliovi vrácena byla od kritiků sbírka Catalepton, má důležitý následek literárně historický, na nějž jsem upozornil již ve svých universitních přednáškách v zimním semestru 1914/5. Vidíme totiž nyní, že Vergilius byl v mládí stoupencem mladořímské školy básnické (Catulla a Valeria Catona), a tím vývojová linie Vergiliova byla obohacena o důležitý stupeň. Odvislost Vergiliovu od Catulla v některých jednotlivostech dokázal Sommer (v uv. diss. str. 71 nn.). Bellessort mluví o vlivu Catullově na Vergilia příliš všeobecně a o tomto stadiu vývoje Vergiliova nejedná vůbec. Avšak ani v ostatních básních (Bukolikách, Georgikách a Aeneidě) nevystihl Bellessort vývojové linie tvoření Vergiliova. Po svých studiích o Vergiliovi dospěl jsem k přesvědčení, že to byl duch měkký a cizím vlivům přístupný. Poddává se vždy směru vládnoucím, takže lze v jeho poesii zjistiiti tři stadia. V mládí přiklonil se ke škole mladořímské a složil v duchu Catullově básně sestavené v Catalepton. Pak v Bukolikách tlumočil nálady idyllické. V Georgikách jsou dozvuky idyllismu a spolu i předzvěsti romantismu, jehož duchem proniknuto jest poslední dílo Vergiliovo, Aeneis, typické epos romantické (v. můj článek v Listech filol. 1912, str. 93 nn.).

K. Wenig.

Arthur Rosenberg: Einleitung und Quellenkunde zur römischen Geschichte. Berlin 1921 u Weidmannů, str. XII a 304, za 20.—Mk.

Spisovatel, jenž upozornil na sebe příznivě studií o centuriijním zřízení římském (1911) a knihou o státech staroitalských národů (1913), podává nyní knihu, o jejíž účelnosti a potřebě není sporu. Badání o římských dějinách nabylo v uplynulých právě desetiletích tolik na rozsahu a hloubce, bylo do něho uvedeno tolik nových hledisek a kritérií, že další účelná práce velmi nutně potřebuje příručky, která by souborně poučovala o dosavadním stavu práce, zejména vzhledem k pramenům. Dovede-li si badatel zapracovaný přece pomoci v tomto labyrintu, je to spojeno se značnými obtížemi pro ty, kdož se římskými dějinami obíráti začínají. A těm především určena jest kniha Rosenbergova. Není ovšem svého oboru první, předchází tu Wachsmuthova *Einleitung in das Studium der alten Geschichte* (1895) a nověji Belochovy a Kornemannovy příspěvky ve třetím díle Gerckova a Nordenova sborníku (1914) pod názvem *Quellen und neuere Darstellungen, Quellen und Bearbeitungen, Gesichtspunkte und Probleme*. Kniha Rosenbergova znamená pokrok

nad tyto práce; od Wachsmuthova podivného rozdělení látky a jeho metody jen popisné, liší se logickou osnovou a snahou podati výklad hluboký a přehledný. Proti Belochovi a Kornemannovi pak je ve výhodě tím, že má celou knihu na to, nač jím muselo postačiti několik stran.

Rosenberg rozdělil svou knihu na tři hlavní oddíly. V prvním probírá *prameny* ve vlastním toho slova smyslu, a sice ve třech skupinách: předně acta, pak nápisy, mince, papyry, archaeologický materiál, konečně řeči, listy, paměti a letáky. Druhý oddíl je věnován *historikům*, a to dle rozvržení časového nejprve dějinám republiky, pak dějinám císařství. Další dělení řídí se u jednotlivých spisů slohovým druhem, k němuž patří. Tak u historiků republiky mluví se o annalistice (od Fastů a Annálů přes Livia až po Grania Liciniana), pak o monografiích (od Catona až po Tanusia Gemina), o řeckých spisovatelích (od pramenů Polybia až po Appiana), o životopisech. Historiografie císařská začíná životopisci, pak následuje annalistika a končí se chronografy.

Oddíl třetí je věnován nástinu *moderních hledisk*, se kterých se římské dějiny zpracovávají, a přehledu pomůcek novodobých, jakož i dějinám badání od XVII. věku. Za každou kapitolou jsou drobným tiskem připojeny poznámky knihopisné a citáty.

Rosenberg správně zdůraznil, že dějiny římské jsou projevem určitého společenství národnostního, a že ústrojně zapadají do celkového vývoje lidstva, a že tedy přirozeně musí na ně býti hleděno stejně, jako na dějiny kteréhokoli jiného národa a jiného období. Rozdíl je pouze v materiálu, z něhož dějiny římské poznáváme, jenž je velmi kusý a musí tedy zvlášť bedlivě býti zkoumán, ceněn a vykládán. Rosenberg učinil velmi dobře, že v knize přesně a důsledně oddělil od sebe prameny vlastní a prameny druhotné, starověká zpracování, a že neustále zdůrazňuje povinnost historikovu i pro římské dějiny, aby měl patřičný zřetel k hlediskům všech věd, které se obírají tou či onou stránkou projevů lidské společnosti.

Výklady Rosenbergovy o pramenech vlastních jsou v této podobě v odborné literatuře zatím první: tím se stalo že je tento oddíl slabší, než oddíl druhý, kde se autor mohl opírat o dobré výtěžky badání předchozího. Výmluva na nedostatek místa by tu nic neplatila, poněvadž leckterý odstavec prvního oddílu je příliš mnohomluvný a při tom nic nepovídající. Za velmi slabé bych považoval hlavně tyto odstavce: 7. o aktech senátních. 16. o archaeologickém materiálu, 22. o ceně Ciceronových listů. 26. o corpus Caesarianum. Ale i v jiných kapitolách nemile zaráží zběžnost a povrchnost práce. V oddíle druhém pak asi sotva může býti schvalován výklad o Scriptores Historiae Augustae (§ 72), v němž Rosenberg ještě zostril známý Dessauův názor, že celá Historia Augusta je starověkým falsifikátem, jehož původce se kryje šesti imény. Co pak se týče oddílu třetího,

lze mu vytknouti něco, co se vztahuje i na petitové odstavce obou oddílů předcházejících: že totiž Rosenberg jen výjimkou a velmi skrovně uvádí pomůcky jiné než německé, a že bibliografie jeho má i jinak velmi vážné nedostatky. Námitka první je tím vážnější, poněvadž Rosenberg nechtěl psáti knihu jen německým studentům, nýbrž obrací se k širší veřejnosti odborné a chce věnovati zvláštní péči správnému uvedení do studia historického. Je-li tedy v tomto případě s výhodou taková nacionální jednostrannost, o tom není jistě potřeba dlouho uvažovat. Německé vědecké literatuře nikdo zajisté neupírá významu, který jí patří právem, ale právě proto ignorování jiných vědeckých literatur, s jakým se tu setkáváme i v případech, kde práci nejdůležitější vykonali badatelé neněmečtí, vskutku zaráží. Jak Rosenberg sám podotýká, dokončil knihu r. 1917, a s tiskem začal r. 1920; bylo tedy zajisté času dost, a pro docenta berlínské university i příležitosti dost, aby aspoň bibliograficky zapracoval nejdůležitější literaturu novou a cizí. Neučinil-li tak, ublížil především své knize. Nejde tu o maličkosti, vždyť na př. ze str. 32, 143 a j. plyne zcela zřetelně, že epochální dílo Paisovo zná Rosenberg jen »z druhé ruky.« — Ani jména G. Bloch a E. Cavaignac neměla chybět. Ale i mezi německými knihami jsou mnohé, o nichž nepochopitelně zmínka učiněna nebyla: Binderova *Die Plebs*, Strehlovy *Römische Geschichte* a knihy O. Schulze o římském principátě buďtež uvedeny jen namátkou. Na str. 45 je citován Cagnatův *Cours d'épigraphie latine* dle vydání třetího z r. 1898, ač vydání čtvrté vyšlo už r. 1914; na str. 98 zas neví, že Diehl vydal *Mon. Anc.* už po třetí r. 1918. Tento seznam věcí chybějících nebo zastaralé citovaných by bylo možno velmi rozmnožiti, zejména hojně v soupise důležitějších pojednání časopiseckých. Ke konci budiž mi dovoleno poznamenati v zájmu vědecké poctivosti toto: Hirschfeldovi přičítaný výklad nápisu na pancéři Tolumniově, věnovaném jako spolia opima A. Corneliem Cossem (*Liv. IV. 20*), byl podán dávno před ním Paisem, a to r. 1898 v *Storia di Roma I. 2.* str. 193. Ke svému prvenství se Pais přihlásil po vydání Hirschfeldových *Kleine Schriften* v II. díle své *Storia critica* str. 559 (r. 1915). — Celkem však možno přiznati, že i se svými nedostatky vykoná kniha Rosenbergova, bude-li jí správně užíváno, služby dobré.

Vladimír Groh.

Henri Lechat: La sculpture grecque. Histoire sommaire de son progrès, de son esprit, de ses créations. Paris 1922, Payot. Stran 154, za 4 fr.

Lechatova knížka vyšla ve sbírce Collection Payot. Tato sbírka má v programu informovati inteligenci výklady jasnými, přístupnými a stručnými, psanými předními odborníky o základních otázkách a nejdůležitějších faktech všech oborů lidského vědění. Mezi dvaceti svazky dosud vyšlými je i svazek o minech

řeckých, napsaný E. Babelonem (*Les monnaies grecques*), známým autorem velkého díla o mincích řeckých a římských.

Lechatův spisek je z menších přehledů řeckého sochařství dnes běžných nejlepším, jediná jeho chyba jest, že není provázen ilustracemi; je úplnější než velmi pěkná kniha Em. Löwyho (*Die griechische Plastik*, 3. vydání, Lipsko 1920; cena obou dílů, textového i obrazového byla 48 mk) a systematictější než části věnované všeobecnému vývoji řecké skulptury v příručce Kekule von Stradonitz (*Die griechische Skulptur*, 3. vydání upravil Bruno Schröder, Berlín 1922, 35 mk); části ty předcházejí vždy výklad řeckých skulptur berlínského musea určitého období.

Lechat zdůrazňuje všude ve výkladu, co přináší řecké sochařství nového. Vidí-li ve svobodě, s jakou sochařství překročilo zákon frontality, společně s Langem vliv svobodné obce řecké, a chceme-li my vidět raději v obou zjevech, v řecké *πόλις* i v překročení frontality zjevy paralelní, je to snad jen malá změna. Lechat v závěru vykládá, jaký je poměr řeckého sochařství k evropskému sochařství dob pozdějších. Stanoví, že jako v literatuře a v jiných i zde jsme dědici a pokračovateli Řeka, ale za ty dva tisíce let naše cítění se stalo složitější a proto se již dnes vždy nekryje to, co řecký umělec chtěl podati s tím, co jsme dnes naladění v umění vidět. Řecké sochařství omezil anthropomorfismus, který tolik přispěl od samých začátků k jeho rozvoji, a idealismus, který je jeho nejvýznačnější vlastností.

Při výkladu vlastního vývoje mluví Lechat co nejméně o jednotlivých umělcích — plným právem, protože známe spíše vývoj forem sochařství jednotlivých dob, než v čem a jak se projevovala individualita jednotlivých umělců v tomto daném rámci. Proto akcentuje vývoj jednotlivých typů soch. Čtenář pozná jasně jak se vyvíjel typ nahého muže od archaického »Apollona« přes Doryfora a Diskobola k Apoxyomenovi; vryje se mu v mysl, že skutečný charakter ženského těla dobyt teprve skulpturou čtvrtého století, bude mu jasný vývoj roucha, výrazu tváře, kdy v sochařství vstupuje dítě, stařec a skupina v našem slova smyslu.

Snad se může zdát, že autor věnoval příliš mnoho místa periodě archaické, ale není to jen proto, že tomuto období věnoval své hlavní práce (*Au musée de l'Acropole d'Athènes* 1903, *La sculpture attique avant Phidias* 1904), ale i pro důležitost každého mládí pro další rozvoj. Proto si všímá i dekorativního sochařství tohoto období a vykládá, jaké nové podmínky dává výzdoba nové stavby, totiž dorského chrámu a jak postupem doby sochařství zdolává obtíže tohoto rámce daného stavbou — na rozdíl od Löwyho, který připomíná teprve štíty Dia chrámu v Olympii. Že naprosto není zbytečné upozorňovat na obtíže, které má sochař, zaplňuje-li skulpturou tak málo vhodný prostor jako je štít, toho dokladem je sám Löwy, který vykládá, že sochař z vlastního sklonu k realismu zobrazil na výhledu štítě olympijském

v hojném počtu lidí služebné, ač byl k té věci donucen prostě obtížemi, jak zaplnit rohy.

Autorovi ovšem nebylo možno říci vše, co víme o řeckém sochařství, a skorem lituji, že neupozornil na změnu reliéfu obdobnou se změnou ve vyjádření pohybu, jaká je mezi Diskobolem a Apoxyomenem — totiž překročení roviny — ale rádi mu to promíjíme, protože nechtěl poškoditi jasnost výkladu hromaděním fakt. A je to právě jasnost výkladu, daná jak suverenním ovládním látky a jejím rozčleněním, tak i opomíjením všech věcí nezávažných, pro niž možno vřele doporučiti spisek Lechatův každému, kdo se chce poučit o tom, co znamená řecké sochařství ve vývoji sochařství evropského a jakými směry se bralo v jednotlivých obdobích svého vývoje. *Mir. Havránek.*

E. W. Bredt: Der Götter Verwandlungen. Bilderschatz zur Weltliteratur. Herausgegeben von E. W. Bredt. Sonderreihe der Kunstbreviere I., II., III. Hugo Schmidt Verlag. V Mnichově 1920. 36 Mk.

V příručkách umění, vydávaných nakladatelstvím Huga Schmidta v Mnichově, vychází od r. 1920 zvláštní řada »Bilderschatz zur Weltliteratur.« První tři svazky této sbírky věnovány jsou obrazům malířů a grafiků od doby renaissanční až do 19. století, k nimž podnět daly Ovidiovy Proměny. Kresby a obrazy novějších mistrů byly vybrány a doprovozeny obsahem bájí od E. W. Bredta, jenž již vydal podobný výbor ve sbírce »Die Welt der Künstler.« (Otto Maier, Ravensburk 1913) jejíž třetí svazek podává zobrazení bájí o Herakleovi mistry 16—18. století.

Ve výboru obrazů, znázorňujících báje známé nám z Ovidiových Proměn, jenž rozvržen jest na tři svazečky, vykládá nejprve vydavatel o básni Ovidiově a vytýká její uměleckou hodnotu, která dovede okouzlit svým půvabem. Ovidius mohutně působil na umění dob potomních. Žádný z básníků starověkých ani novověkých, ani Homer ani Dante ani Shakespeare nebo Goethe nevznítli tolik velkých i malých umělců jako tvůrce Proměn. Nevýčerpatelné bohatství obrazů, opírajících se o tyto báje Ovidiovy, lze srovnati jen s bohatstvím podnětů malířských z bible. Podáv životopis básníkův vypravuje vydavatel báje Proměn, drže se pořadu Ovidiova, a připojuje ke každé báji příslušné obrazy. Bredtův výbor určen jest širší veřejnosti, zajímající se o dějiny umění, a proto také obsah bájí, připojený k obrazům, podán jest stručně a srozumitelně i pro toho, kdo nezná antické mythologie. Vytčen je jen podstatný děj, hlavní věci jsou obrazy.

Jest radostno probíratí se půvabnými obrazy tohoto dílka a lze oživiti jím četbu Ovidiovu, zvláště když u nás připravena jest půda pro pochopení této stránky tvorby Ovidiovy Brantovým vydáním Ovidiových básní. Najdeme tu zobrazeno leckteré dílo

umělecké, na něž upozorňuje Brant ve svém Výkladu. Jsou tu ukázky překrásných maleb Rubensových (Perseus osvobozuje Andromedu, Medusa, Meleager a Atalanta, Filemon a Baucis), jest tu Ingresův i Carstensův Zlatý věk, Rembrandtův Únos Proserpiny, Elsheimerův obraz Filemon a Baucis, reprodukováný i ve vydání Brantově, Orfeova smrt od Dürera, Midův rozsudek od Moritze Schwinda. Jest tu celkem na tři sta vyobrazení od více než sta šedesáti umělců. Jaké tu jest bohatství materiálu. Lze viděti z Bredtova Doslovu, kde praví, že z mnoha tisíců obrazů vybral takové, jichž každý neviděl. Škoda, že není uvedeno u každého obrazu, kde jest originál. Jen v rejstříku umělců, připojeném se seznamem jmen z bájí k třetímu svazku, uvádí vydavatel někde místo, kde obraz se chová. Také ovšem jest asi těžko říci bezpečně, že u všech těchto obrazů byl to právě Ovidius, který na umělce působil.

Díla Bredtova lze velmi dobře užítí k umělecké výchově při četbě Ovidia, třebaš všechny obrazy nejsou in usum delphini. Také cena jednotlivých svazků není poměrně veliká. *Karel Peška.*

Homérova Odysseia. Přeložil *Otmar Vaňornýj*. Laichterova sbírka krásného písemnictví XXIX. V Praze 1921. Stran XXXVI — 544, za Kč 48 + 10%.

Kniha obsahuje mimo pietní veršovanou dedikaci úvod o Homérovi, zejména o Odysseii, návod o čtení hexametřů, vlastní překlad, doslov, v němž jsou blavně vyčteny zásady překladatelské, a slovníček vlastních jmen. Celé dílo dokazuje, že je tvůrcem muže, jenž věnoval Homérovi svůj život. A já se přiznám, že jsem na rozpacích, máje podati odborný posudek o Vaňorného překladu Odysseie. Básnické dílo vycituje každý subjektivně: Homera nad jiné. Snad každý, kdo kdy četl Homera v originálu, má svého Homera. Má jej i překladatel a staví jej svým literárním činem před oči všem, kdo mají o básníkovi a jeho díle vlastní představy. Z nich pak málokdo bude s to, aby kritisuje dílo dosáhl žádoucí objektivnosti: obávám se, že jsem ji také nedosáhl. K tomu přistupuje vědomí mládí, jež se nemůže měřiti se zralými zkušenostmi životní práce. S tím vědomím podávám tyto řádky jako skromné poznámky na okraji díla Vaňorného.

Jeho překlad Odysseie jest reprodukce antického díla provedená s nejlepšími znalostmi věcnými, s nesmírnou láskou a obdivem k originálu, vynikající technicky i výrazově, procítěná do nejmenších podrobností, básnická, svědčící každým veršem o činnorodé účasti tvůrčí osobnosti. Podává obraz, jaký si učinil básník-překladatel v oddaném soužití s dílem o jeho tvůrci. A je to obraz znamenitý: jasný, názorný a živý. Všechny postavy Odysseie jsou propracovány s nejhlubším pochopením psychologickým, vše je dokonale zladěno se základní složkou lidské osobnosti: citem. K němu proniká tvůrčí zrak překladatelův

za mrtvá slova, hledá jej za každým činem, gestem, výkřikem; a jak jej pochopil, tak se jej snaží tlumočiti co nejučinnějším výrazem slovním i deklamačním. Telemachos sedí sklíčeně mezi hoduujícími ženichy, myslí na otce; pojednou si představí jeho návrat (str. 7):

Obraz statného otce měl na mysli — — — kdyby tak přišel!!! —
Ha! jak v paláci svém by ty ženichy rozehnal rázem!! —
králem by byl zas sám a ve svém domě by vládl!!! — — —

Kalypso jest nucena propustiti Odyssea; činí tak nerada, v nitru jí bojuje směs různých pocitů: bolestné rozpaky, hrdé vědomí božské krásy i vzdor, svoluje, zrazuje, láká, žárlí (str. 103):

»Zchytralý Odyssee, ty z Láerta potomku Diův,
chceš tedy opravdu domů a do milé otcovské země
odejít? — nyní? a hned? — — — tož šťastnou cestu i takto!! —

Kdybys na mysli měl jen tušení, kolik ti strastí
losem dáno je snést, než do země otcovské přijdeš —
tady bys zůstal se mnou a spravoval obydlí toto!

K tomu bys nesmrtným byl. — — Však ty jen spatříti dychtíš
manželku!! — Po této jen den ze dne jsi roztoužen stále!! —

Já přec tvrditi mohu, že nejsem horší než ona
postavou svou ni vzrůstem, neb nijak se nesluší přece,
aby snad o vzrůst a krásu se bohyně s ženami přela!!!« —

To jsou dvě malé ukázky tlumočnického umění Vaňorného, jak se snaží vyjádřiti výrazově i graficky i nejmenší záchvěv citový, jež v originálu tuší. V takovém pojetí se stává Odysseia — zkrátka řečeno — dramatem. Položil hlavní váhu do dialogů jednajících osob; verše uvádějící přímé řeči se stávají takřka jen scénářem. Ale také delší partie čistě epické nebo popisné jsou pojaty tak, že jimi proniká co nejmocněji živel lyrický.

Je to obraz vskutku krásný a velmi účinný, leckterými rysy i strhující. Ale lze velmi pochybovati, je-li to vskutku Homeros. Není třeba chápati t. zv. homerský klid jako klid docela neživý. Není třeba se domnívati, že básník takřka umrtvoval své city na prospěch epické objektivnosti. Ne, osoby Odysseie žijí, cítí a jednají, smějí se, pláčí, šeptají, křičí, laskají se, nadávají, vraždí. Ale to je vše jaksi uvnitř básně, v ději, obsahu slov a situací: vnější umělecký výraz je však vznešený klid. Vnímavý posluchač vidí za ta prostá slova, jimiž básník líčí a vypráví. Není naprosto třeba, aby on nebo přednášeč jeho veršů sami mluvili a jednali tak, jak si posluchač osoby básně představuje: to jest dílo jeho vnitřní interpretace. Co jeho předešlým poutá, jest děj, vyprávění. Je to cosi podobného jako archaická plastika řecká: i v ní nalézáme onen klidný, až ztrnulý výraz umělecký. To je duch období epického; a už tato shoda ukazuje, že je tradice o t. zv. homerském klidu v jádře správná. Ukazují to také obdoby

v jiných literaturách, z nichž výtěžil pro pochopení řecké epiky mnoho správných poznatků E. Drerup již ve svém »Homerovi« a ještě více v posledním díle »Das Homerproblem in der Gegenwart«, a dnes by se zejména po pracích Murkových o epice srbské nemělo již o epickém klidu v tomto smyslu pochybovati. Dokazuje jej konečně i duch samých básní Homerových. Postavme proti uvedeným ukázkám z překladu několik odpovídajících veršů z originálu:

α 116—8: *δοσόμενος πατέρ' ἐσθλὸν ἐν φρεσίν, εἴ ποθεν ἔλθῶν
μνηστῆρων τῶν μὲν σκέδασιν κατὰ δώματα θείη,
τιμὴν δ' αὐτὸς ἔχοι καὶ δώμασιν οἴσιν ἀνάσσοι*

ε 203—5: *οὕτω δὲ οἰκόνδε φίλῃν ἐς πατρίδα γαίαν
αὐτίκα νῦν ἐθέλεις λέναι; σὺ δὲ χαίρε καὶ ἔμψης —*

Již z nich se nám zdá vanouti jiný duch nežli z abruptních výkřiků v překladu, stupňovaných silnou interpunkcí. Zajisté chápeme, co citu lidského je za těmi slovy; ale ten citový obsah je v nich, nikoli ve vnějším jejich výrazu. Homeros — toť prostá linie, jež se neláme ani při nejbouřnějších výjevech, ani při nejprudším dialogu, ani při nejostřejším výbuchu vášně. Je to epos, nikoli drama, ani balada. Dojem, jímž působí překlad Vaňorného, jest proti dojmu originálu příliš vzrušený, druhdy až roztráštěný. Přemaděné pomlčky a vykřičníky a tisková úprava, rozdrobená na odstavečky velmi nepatrné, jej zneklidňují ještě více. I když vyjdeme psychologickému pojetí díla co nejoddaněji vstříc a vážíme si co nejvíce znamének vyšší interpunkce jako značek psychologických, nechápeme leckdy, proč jich bylo užito. Zdá se nám opravdu, že překladatel ze snahy uniknouti ze začarovaného kruhu přepínaného homerského klidu, bezduchého slovíčkářství nebásnických překladů, upadl druhdy do krajnosti opačné: viděl a cítil leckde příliš mnoho, přepsychologisoval.

Aby bylo rozuměno: to není řečeno nijak na újmu překladu Vaňorného. Co bylo o jeho ceně projeveno nahoře, to platí. Rozdíl jest jen v osobním pojetí básní Homerových. Vaňorný neuznává homerský klid ve smyslu uměleckého výrazu, nýbrž ve smyslu komposičním jako moment statický, a bylo jen důsledné, jestliže podle toho pojal a podal svého Homera jako drama. Uznáváme-li epický klid jako umělecký výraz, nemůžeme souhlasiti s individuálním pojetím Vaňorného. A třeba jsme si vědomi, že jest i naše pojetí subjektivní, zdá se nám, že jest objektivně pravdivější nežli pojetí Vaňorného a že souhlasí se všeobecným názorem o epickém umění Homerově. Při tom nemáme nijak v úmyslu své přesvědčení překladateli vnucovati.

Překlad jest vším právem volný, zato tím básnětější. Slovní výraz zasluhuje jistě nejvyššího uznání: máme v naší literatuře málo básní tak krásně přeložených. Jestliže připojujeme několik poznámek, v čem bychom nesouhlasili, nechceme tím překladateli

výraz předpisovati: to prostě nelze. Podle svého citění jen konstatujeme, že se nám nezamlouvají některá zastaralá nebo neobvyklá slova, tvary, rčení, jichž se v překladě užívá. Tak možný (str. 25, t. j. zámožný nebo mocný), nad jiné zkušen (28, 135), zavříté dvěře (34), stehenní maso (39 a j.), taký (pokud lze říci takový 48), dceř (69 dceru), božka (73 lze říci: at jsi už kdokoli z bohyní; 198 božího), tvary vstoupati a pod. (passim), zírati s akk. (91), přejíti rozkazy (99), oklamné (153), zvrátiti město (175), nemůž (198), oruží (210), barbaromluvný, útravný (338), vypaslý (367), zápasní cena (411), naděj (413), zhřívaje (418) a j. Také tvarů Zéva, Zéve, Odysséve (201) bychom neschvalovali. Nelíbí se nám některá slova podle našeho mínění nevhodná svým citovým přízvukem: do pysků (17), dělá si blázný (24), chlapecek — ten nám zatopí ještě (84), jakýs ty feryna muž (102), blázníš? (184 *σχετλίε*), křeček a titěra (185), čtveráku, nádobo lsti, ty ferino (265), historka (290), surovče (327), lump lumpovi — epát (338), který čert (347), dědku (353), aj! jak špinavec ten svou hubou čiperně tluče zrovna jak kamnářská bába (354), švanda (354), časinko (399), zas ten protivný chlap (432) a j. I slovo tatíček se někdy citovým přízvukem nehodí, a pochybujeme, zda jsou vhodná slova héraold, panoši, pánové ženiši (24 *κοῦροι*). Citoslovce (zejm. překlad *ὦ πόποι*) jsou velmi výrazná: ha! (7, 9), toť přespříliš! (73), proklatě (84), proboha! (120), k ďasu (325), aj aj! (339). Zdá se mi, že tu Vaňorný někde zachází příliš daleko. Jsem jistě poslední, jenž by se stavěl proti modernisování klassických překladů, ale co si může člověk dovolit na př. v komoedii, toho nelze snést u Homera, zvláště jsou-li to slova až příliš silná nebo i vulgárnosti zavánějící. Té u Homera není, a neradi vidíme u Vaňorného, že se ve snaze po lidovosti (ani té u Homera není) překladu chápe i slov a tvarů vulgárních: honem (28), mlíko (62, 172), tuhleten (65), ulítlí (27), ulíval (146), jabko (133), sedum (173, 238), chlívky (271), moc = velmi (469). Bylo by se také, pokud lze, vystříhati tvarů zkrácených, na př. přič. min. činných moh (74), vláď (129), vysch (177), tlouk (188), přines (33) nebo komp. a superl. jako raděj, radš (312), pozděj (358), dél (22 a j.), nejlíp (141) a j. Tím není řečeno, že by ta slova nebo tvary byly nesprávné, ale dávají překladu nepatřičné zbarvení. Sem náleží i užívání náměstky co jako zájmena absolutního (na př. 101: budou-li bohové chtít, co sídlí na nebi širém). Slohové se nezamlouvá někdy příliš tvrdé připojování vztažné věty, je-li příslušné subst. vzdáleno (na př. 90 moudrá Pénélopeia mu dala zas odpověď tuto — která ve bráně snů se v libý nořila spánek). Je také otázkou, pokud lze napodobiti volnou vazbu řeckou, anakoluthy, vazbu

podle smyslu a pod.; v češtině znějí takové volnosti druhdy nezvykle a nepříjemně (srv. str. 3 Ale když . . ., 25 Bude-li dlouhý čas . . ., 29 nahoře: nám — prouce, 43 Ty jsi mi . . . a j.). Někde zaráží také slovosled, zejména u spojek nýbrž a avšak (148: nýbrž ti k cestě | loď již spuštěna jest; 173 avšak jsme jeho | nenašli vnitř; 237 avšak jej zase | přistavil; 410 avšak se potom | nesešli).

Dnes, kdy lze přehlédnouti v definitivním, zralém díle překladatelově výsledky jeho prací přípravných, vzbuzuje ve mně silnou pochybnost myšlenka překládati některá stejná místa rozmanitě podle situací, v nichž je čteme; nesrovnává se to s duchem epiky; jako užil původní básník týchž slov, tak jej má napodobiti i překladatel.

Ale ani těmito poznámkami nemá býti zlehčen překlad Vaňorného: jsou to jen drobnosti v tak ohromném díle, a leccos je snad jen subjektivní zdání, leccos se stalo jistě jen z důvodů metrických. Nemohu zde pro nedostatek místa podati vlastní návrhy vedle vytčených míst, jak by si překladatel přál, ale přesvědčil jsem se, že lze ony drobné nedostatky celkem lehce opravit.

Metricky je hexametr Vaňorného prostě dokonalý. S úctou nutno pohlížeti na ty tisíce veršů, jež před námi plynou tokem zcela přirozeným, plny živého ruchu, aniž při tom jen tušíme, co úžasné práce se v tom přirozeném dojmu tají. Vaňorný má pravdu v doslovu, citě svou odpovědnost za tento jedinečný u nás čin překladatelský, a může se naň dívati s hrdým vědomím: je to skvělý triumf snah Králových a jeho, triumf přízvuku. Tím podivnější jsou ohledy na kvantitu, jež Vaňorný hlásá v pokynech o čtení hexametru. Tam praví, že lze v daktylu přízvučném klásti v arsi místo dvou slabik nepřízvučných také jen jednu slabiku, »ale pak má být dlouhá, aby ráz původního metra byl zachován.« A dále, stojí-li před rozlukou bukolskou stopa dvouslabičná, má přý opět býti slabika arse dlouhá. Nechci se zde opět šířiti o otázce, jaký jest poměr přízvučného hexametru k původnímu verši časoměrnému; chtít »zachovati ráz původního verše« je prostě sebeklam. A požadavek klásti v jednoslabičné arsi přízvučné stopy dlouhou slabiku je docela nesprávný. Diakritická znaménka nedávají záruky o délce slabiky, jak zjistila fonetická měření, lečkerá »krátká« slabika nepřízvučná je delší než jiná »dlouhá«. A mimo to: má-li býti při t. zv. spondejích přízvučných brán zřetel na kvantitu arse, jak se s tím shoduje skutečnost, že »daktyly« s dvěma dlouhými v arsi (a je jich dost, srv. překl. str. 130 n. faiécký, leticím, plujícím, nesmírnou, faiéků, odvážný, pochází, nebývá a j.) nijak »rázu původního metra« nevadí? Ostatně Vaňorný sám svého požadavku důsledně neprovádí; ale neměl by býti hlásán ani theoreticky, poněvadž jest jak nesprávný, tak neproveditelný.

Návrh na změnu některých předpisů Králových připouští caesuru po čtvrtém trocheji; Vaňorný jí neuznává. Ve skutečnosti má i on dosti veršů s touto caesurou, ač se jí úzkostlivě vyhýbá; na př.:

str. 22: ničeho nechci stran otce vám říci || a rokovat o tom

31: potom se nezmaří též tvá cesta || a nebude marná

35: po vlnobitném moři se tlouci || a útrapy snášet

477: dítě, proč po věci této se tážeš || a zvědět ji žádáš

Vaňorný se patrně dal tu i jinde oklamati zdáním jiných caesur, ale je tu zcela bezpečně caesura po čtvrtém trocheji, podává se v češtině docela přirozeně, je výhodná a proto i přípustná.

Přívuku slovního i větného je šetřeno znamenitě; bylo by možno uvést jen málo příkladů, kde cítíme závažné monosyllabon v arsi znásilněno. Na jednu věc však třeba upozorniti: vyplňují-li dosti nezávažná disyllaba stopu po předchozím monosyllabu, spojují se tato slova nezřídka v »daktyl«, zvlášť je-li monosyllabon závažnější, na př.:

str. 23: však bych se ubránil sám, *jen kdybych* k tomu měl sflu

62: ihned rozjímat počal *jak ve svém* srdci tak mysli

121: jsi-li však některá z lidí, *co mají* na zemi sídlo

179: ještě mi laskavě dej! — *Pak také* jméno mi řekni

278: aby se nestranil války — *teď ovšem* konec je všemu

Takové verše lze jen akademicky míti za správné hexametry, recitací schema nutně padá. Na str. 37 je pentapodie

sám pak do lodi vstoupil a Pallas před ním

jistě jen nedopatřením; jest čísti »Pallas athénská«.

Na díle velmi rozsáhlém a verších dokonalých lze dnes posuzovati dojem českého hexametru. Nechci se ani v nejmenším dotýkati hodnot překladu Vaňorného, přiznám-li se, že nepovažuji dojem českého hexametru za příznivý, a vyslovím-li přesvědčení, že se ho překladatelská praxe jednou jistě zřekne na prospěch přirozenějšího verše českého.

Úvod, jež Vaňorný překladu předeslal, i doslov nepovažuji za příliš šťastný doprovod díla Homerova. Úvod jednak příliš hýří superlativy o básníkovi, jednak podává dogmaticky názory pochybné. Homeros je líčen jako konkrétní osobnost, do níž zcela jasně vidíme. Odysseia prý jest báseň demokratická, proniklá ethickou ideou o vině a trestu a ideou státní; uvedené doklady o tom nepřesvědčují, překladatele jistě svedla nesmírná láska k básníkovi, jehož naprostou jedinečnost a dokonalost by rád dokázal. Vhodnější by byl zajisté takový úvod, jenž by podával syntheticky ve formě literární essaye umělecký profil Homerův. Pěkné je z úvodu vystižení obsahu a odstavec o umělecké komposici Odysseie, zejména o Telemachii a Apolozich. Doslov jest ovšem velmi důležitý, v něm nalézáme vlastně klíč pro pochopení překladatelovy práce a pojetí díla, ale zdá se, že — aspoň v této podobě — neměl býti zařaděn vedle Odysseie, poněvadž dává

čtenáři příliš nahlédati za kulisy nebo — sit venia — do kuchyně. Tak si představuji, bylo-li by možné, aby na př. Vrchlický nějakými takovými statěmi doprovázel překlad Božské komedie nebo Fausta; velmi pochybuji. Bojovný temperament, jenž se ozývá ve výkřicích výpadů proti badatelům o homerské otázce, proti gramatickému překládání a slovíčkářskému kritikaření, jakkoli je v nich dosti pravdy, činí úvod i doslov vedle krásného, čistého díla básnického ještě nepříjemnějším. Ať mi tedy překladatel promine, řeknu-li upřímně, že bychom viděli jeho Odysseii raději bez těchto doprovodů.

Nemám obav, že by těmito výtkami — pokud je v nich co objektivně pravdivého — mohlo vzniknouti nesprávné mínění o překladu Vaňorného, třebaž zabraly přirozeně více místa nežli slova oprávněného nejvyššího uznání, jež jsme již dříve vyslovili a několikrátě zesílili. Překladatelské kvality Vaňorného jsou dávno dobře známy, a nesouhlasem s drobnými jednotlivostmi není nikterak dotčeno naše ocenění celého díla. Vskutku, Vaňorného Odysseia jest jedno z nejkrásnějších potěšení, jehož se nám poslední dobou dostalo, a jeho cena se jistě osvědčí nejlépe trvalým vlivem v české literatuře po mnoho a mnoho let přístích. Splní se vroucí přání překladatelovo: aby byl Homeros pevným majetkem českého čtenářstva. Tím se jistě jeho Homeros stane, neboť má všechny příslušné hodnoty. A smím-li zakončiti osobně: přeji překladateli, aby se brzy dočkal ovoce své oddané práce, aby nám co nejdříve daroval i Iliadu a aby zůstal ve své mladické svěžesti ještě dlouho průkopníkem i vůdcem moderního překládání z antiky.

Ferd. Stiebitz.

André Mazon: Lexique de la guerre et de la révolution en Russie (1914—1918). Bibliothèque de l'Institut français de Petrograd, tome VI. Paris 1920. Stran VI + 63.

Roman Jakobson: Vliv revoluce na ruský jazyk. Zvl. otisk z Nového Athenea II. V Praze 1921. Stran 32.

Jak veliké události v dějinách národů působí na jejich jazyk. známe dobře z dějin svého jazyka; připomeňme si jen vliv křesťanství, husitství a humanismu. A že působila na náš jazyk také světová válka v létech 1914 až 1918, cítíme také velmi dobře. V Rusku působila na jazyk světová válka daleko více, protože se z ní zrodila revoluce, která zasáhla velmi mocně do vývoje ruského národa. Největší pak vliv na ruštinu pozoruje se v době vlády bolševické, protože tato vláda změnila podstatně dosavadní poměry ruské po všech stránkách. Takové pronikavé změny musí se samy sebou odrážeti v jazyce, protože jazyk je zrcadlem toho, o čem národ pracuje a přemýšlí.

A. Mazon znal dobře Rusko z vlastní zkušenosti před světovou válkou a poznal je i za války, zejména v r. 1918. Umí výborně rusky a mohl proto dobře poznati všechny ty změny,

které se udály v ruštině za války a zejména za bolševické vlády do r. 1918. A měl dosti příležitosti obírat se s jazykovými otázkami, když nemohl, jsa vězněn v Moskvě, vykonávati ty úkoly, pro které se po přestávce na začátku války do Ruska vrátil.

Hojný materiál, který Mazon ve své práci snesl, rozdělen je na čtyři skupiny. V první jde o »bases nouvelles (ou corps de mots nouveaux)«. Novoty tyto jsou trojího druhu. Jednak zkratky několikačlenných výrazů, vzniklé tím, že složený začáteční hlásky nebo slabiky těchto jednotlivých členů v jedno slovo, ku př. *гузг* (= главное управление генерального штаба), *совден* (= совет депутатов, t. j. рабочих, крестьянских и солдатских). Toto tvoření, jímž vznikl před válkou na př. název »*есер*« pro stranu sociálních revolucionářů a před bolševictvím za války na př. uvedené *гузг*, rozmohlo se neobyčejně za bolševické vlády, a ačkoli nemá nejmenší opory v přirozeném jazykovém vývoji, vžilo se proto, že je rozšiřovaly kruhy oficiální. Dále do této první skupiny náleží cizí slova (*лозунг*, *клика*) a vlastní jména (*Керенский*), která se stala obecnými, protože se jimi vystihoval jistý typ.

V druhé části jedná Mazon o nových výrazech utvořených starými prostředky slovtvornými. Tak na př. vznikala mnohá podst. jména na *-ец*, a přídavná na *-ский, -еский*, znamenající příslušnost k někomu, k něčemu: *керенский* (stoupenci Kerenského), *ленинский, денкинский* a pod.; podst. jména na *-итель* s významem faktitivním, ku př. *углубитель революции*; podst. jména na *-щина* s významem hromadným a abstraktním, ku př. *керенщина, дутовщина*. Vznikala nová slovesa, na př. dokonavě *спекулировать* k nedok. *спекулировать*; hojná slovesa na *-овать* k cizím slovům: *митинговать, национализовать*.

Třetí část ve spisu se obírá s novými složeninami, jako jsou na př. *золотопогонник*, »důstojník se zlatými odznaky«; velmi hojné případy s prvním členem *центрo-* (*центрo-флот* »ústřední organizace námořnická«, *центрочай* »ústřední čajový komitét«) a *социаль* (*социаль-патриот*, *-шовинист*).

V poslední části probírá autor změny semasiologické a stylistické. Hledí sem významové změny slov starých (*мѣшочник* = původně »výrobce pytlů«, za revoluce »kdo podloudně vozí v pytli potraviny«); nová spojení slovní (*литературный поезд* = vlak s propagačními spisky); nahrazování starých slov novými (*советский служащий* za starší *чиновник*); eufemismy, ironické výklady úředních zkratk (И. И. К. = центральный исполнительный комитет čtlo se přesmyknutím prvních dvou písmen jako *ицк*); germanismy.

Práce Jakobsonova doplňuje především Mazonovu sbírku materiálem z let 1919 a 1920, ale také pro dobu do r. 1918 je v ní nejeden doplněk, protože Jakobson, rodilý Rus, měl možnost podrobněji poznati nový život ruský a tím i vliv války a zejména

revoluce na jazyk. Proto jeho výklady materiálu jazykového jsou často velmi cenné. Některé z nich nejsou, myslím, dosti jasné pro čtenáře, který není dobře zpraven o ruské revoluci, a do některých vloudilo se leccos z revoluční prázdné frásovitosti. Sem hledí na př. také užívání názvů jako extrémní noviny, kontra-revolucionář, šovinistický, bílý (terror, tisk) ve významech, které vyplývají jen ze stranické tendenčnosti. V jazykozpytné práci tyto věci, ač zajisté nejsou úmyslné, dosti nepříjemně ruší. A totéž třeba říci o češtině, kterou je práce psána. Srv. na př.: jména, jež se snažila být skloňována; výpadný článek; vyvolatí pokusy; neodvisle od toho; jich význam; familiérní; vojácká slova; převlastněná mnohovýznamnost; bezprostředně; velkotovárna; »Otci i děti« Turgeněva, dle terminologie Fortunatova; přirozeně (m. arcif, ovšem); ani desetina všech v Rusku používaných zkratk; slova, dopadající v málo gramotné vrstvy; jehož činy jsou podmíněny strachem o vlastní kůži; nežádané caristické asociace (= rus. нежелательныя). Tu arcif není vinen jen auctor. *Fr. Trávníček.*

A. Meillet: Linguistique historique et linguistique générale. Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris VIII. V Paříži 1921. H. Champion. Str. VIII a 336. Za 40 franků.

Kniha tato neobsahuje soustavný výklad o historické a obecné jazykovědě, jak by se mohlo souditi z jejího titulu, nýbrž je to soubor větších nebo menších, starších i novějších rozprav, jež obírají se buď obecnými nebo speciálními otázkami jazykovědeckými, ale vždy tak, že se i tam, kde předmětem jsou otázky speciálnější, ukazují obecné tendence ve vývoji jazykovém. Jednotlivá tato pojednání, vzniklá v různých dobách, nejsou srovnána chronologicky, nýbrž podle svého obsahu: po thematech obecnějších, jako jsou výklady o methodě srovnávací mluvnice (str. 19—35), s čímž úzce souvisí úvahy o nesnázi srovnávací mluvnice způsobených tím, že nesnadno bývá rozhodovati při shodách mezi jazyky příbuznými, zakládají-li se tyto shody na společném základě starém či jsou-li výsledkem stejného vývoje samostatného (Note sur une difficulté générale de la grammaire comparée, str. 36—43), nebo výklady o otázce příbuznosti jazyků (ve dvou studiích na str. 76—101 a 102—109), o rozlišování a sjednocování v jazycích (Différenciation et unification dans les langues, str. 110—129), o konvergenci v jazykovém vývoji (str. 61—75), objevují se výklady týkající se některých jednotlivých oborů jazykovědy, tvarosloví (o vývoji grammatických forem, str. 130—148, o zanikání prostých praeterit na str. 149—158, o obnovování spojek na str. 159—174, o povaze slovesa ze str. 175—198), skladby (o grammatickém rodě se vykládá ve dvou článcích na str. 199—210 a 211—229) a zejména významosloví (jak se mění význam slov, str. 230—271, o výrazech

označujících člověka na str. 272—280, o tom, jak jistá slova se nahrazují slovy novými, poněvadž strach před bytostmi slovy těmi označovanými bránil užívati pojmenování vlastního, původního, na str. 281—291, některé poznámky k novému etymologickému slovníku francouzskému na str. 292—296, o slovech »vino« a »olej« na str. 297—304); zkoumání J. Gilliérona dalo podnět k úvahám o významu studia místních nářečí pro vývoj romanismu (str. 305—309), k čemuž připojen výklad o linguistickém významu jednoty latinské (str. 310—322). Článkem o indoevropském náboženství (str. 310—322) končí se řada zajímavých těchto pojednání a úvah, jež zahájeny jsou nástupní přednáškou autorovou z r. 1906 o současném stavu jazykovědy (str. 1—18).

Jméno této sbírce dal článek »Linguistique historique et linguistique générale« (str. 44—60) z r. 1918, v němž se vykládá o významu jazykozpytu obecného a jeho poměru k jazykozpytu historickému a ostatním naukám, o něž se nauka o jazyce opírá. Jméno to dáno celému souboru těchto různých statí plným právem, protože ve všech se základní tato myšlenka tím nebo oním způsobem rozvíjí a dovozuje, všude se ukazuje, že fakta, jež nelézá mluvnice historická; třeba posuzovati z hlediště vyššího, se stanoviska obecného vývoje jazykového.

Největší část článků, jež Meillet pod tímto jménem seskupil v objemnou knihu, vyšla již dříve po různých časopisech; jen dva z nich jsou zcela nové. Z těchto zejména studie »La catégorie du genre et les conceptions indo-européennes« (str. 211—229) vzbudí hojně pozoru výkladem grammatického rodu u výrazů pro bytosti neživé, jenž se uvádí v souvislost s pojímáním bytostí neživých jako nositelů, původců jisté činnosti. Meilletovi základními rozdíly rodovými jsou rozdíly mezi výrazy pro bytosti živé a neživé (genre animé — genre inanimé); ve skupině bytostí živých se pro vyjádření přirozeného rodu (pohlaví) vyvinul rozdíl rodu mužského a ženského. Nacházíme-li také u výrazů pro bytosti neživé, jimž v zásadě přísluší rod střední (genre inanimé), rod mužský nebo ženský, vykládá to Meillet tím, že předmět takový podle povahy své funkce byl pojímán jako subjekt činnosti, jako činný; na několika konkrétních případech (na výrazech označujících oheň a vodu, na některých výrazech označujících hvězdy, na výrazech pro sen, noc a den, pro části těla, na některých abstraktech) podrobněji dovozuje způsobem jistě zajímavým Meillet svůj výklad. Ovšem není vše stejně přesvědčivé a není vše ani při tomto stanovisku jasné. Zvláště pak se nevykládá ani tímto způsobem, jak se u těchto jmen neživotných, pojímaných jako nositelé činnosti, vyvinul někdy rod mužský, jindy rod ženský. Možno souhlasiti s Meillem, že ženský rod slov značících stromy proti střednímu rodu slov značících ovoce (lat. *pirus* 'hrušeň': *pirum* 'hruška', sr. čes. *jabloň*: *jablko*) způsoben představou, vidoucí ve stromech se zřetelem k ovoci rodičky. Ale proč je

na př. výraz pro nohu (řec. *ὁ πούς*, stind. *pāt*, lat. *pēs*, něm. *der Fuß*) rodu mužského, výraz pro ruku (*ἡ χεὶρ*, lat. *manus*, něm. *die Hand*) rodu ženského?

Ale i pojednání, jež se tu otiskují po druhé, plně se uplatňují teprve ve svém souboru, v němž se tuto vydávají. Nelze o většinu z nich říci, že by byla obecně známa: vyšla v různých ne všude přístupných časopisech (několik jich vyšlo v italské revui *Scientia*, několik v různých nefilologických časopisech francouzských jako v *Année sociologique*, *Revue philosophique*, *Revue de metaphysique et de morale*, *Revue des idées*, *Revue des Nations latines*, *The french Quaterly*), velmi zajímavý článek »*Quelques hypothèses sur des interdictions de vocabulaire dans les langues indo-européennes*« vyšel svého času (1906) jako rukopis a vůbec se nedostal do obchodu, neméně zajímavý výklad o stálém obnovování spojek (*Le renouvellement des conjonctions*) vyšel v málo přístupné publikaci »*Annuaire de l'École pratique des Hautes Études*«. — teprve otisknutí těchto článků v souborném vydání knižním znamená aspoň pro svět mimofrancouzský úplně jejich zpřístupnění. A toho si plně zaslouhují: ukazujíce na rozmanitých konkrétních případech a tedy velmi názorně na to, jak od pozorování jednotlivých zjevů jazykových třeba postupovati k obecným příčinám, jež je způsobují, k obecným tendencím jazykového vývoje, poučují čtenáře mnohem lépe než theoretické výklady soustavné knihy o tom, jaké síly se ve vývoji jazykovém uplatňují. A třeba že články tyto z největší části nebyly psány pro odborníky, jak je viděti i z toho, kde byly původně uveřejněny, a jak připomíná autor sám v předmluvě knihy, přece i oni uvítají knižní vydání tohoto cyklu, v němž autor způsobem poutavým a elegantní formou své názory rozvíjí.

Oldřich Hujer.

Drobné zprávy.

Při východní armádě ústředních mocností organisována byla ochrana památek pod zvláštním velením německo-tureckým, jež vydává nyní publikaci pod názvem *Wissenschaftliche Veröffentlichungen des deutsch-türkischen Denkmalschutz-Kommandos* za řízení *Th. Wieganda* (nákladem Sdružení vědeckých nakladatelství Walter de Gruyter a spol.). Dosud (v r. 1920 a 1921) vyšly čtyři sešity: seš. 1. Sinaj od *Th. Wieganda* s příspěvky jiných učenců, seš. 2. s titulem *Die griechischen Inschriften der Palaestina Tertia westlich der Araba* od *A. Alta*, obsahuje nápisy většinou křesťanské a z doby pozdní pocházející, seš. 3. jednu o skalním městě *Petra* v Arabii a 4. konečně o *Damašku*. Všude je patrné, že k soustavným výzkumům nebylo dosti času a příležitosti; zajímavé a cenné jsou letecké snímky málo známých končin na hranici egyptsko-palestinské. Válka přispěla tedy také k rozmnožení vědeckého poznání; jaké to drobty ve srovnání s těmi hodnotami kulturními, které byly jí zničeny.

A. S.

Reální encyklopaedie *Pauly-Wissowovy*, vydávané nyní *W. Kroll*em a *K. Wittem*, vyšel sv. 3. rady druhé (písmena R - Z).

obsahující hesla od Sarmatia až do Selinus. Z rozsáhlejších článků jmenuji aspoň některé; k dějinám literárním hledí články Satura, Satyrspiel, Scholien, k dějinám náboženským Saturnus, Saturnalia, Saxonus, Selene, k zeměpisu a národopisu Scotti, Scythae, Segesta, Seleukeia, k starožitnostem vojenským Schlachtordnung, Schild, k prosopografii Scribonius, Seleukos; kulturních dějin týkají se články Scholae palatinae, Schrift, Schulen, Schiffahrt, starožitností soukromých Schuh, Seife. Zoologie starověká je zastoupena řadou rozsáhlých článků, jež probírají látku všestranně (Schaf, Schlange, Schmetterling, Schnecke, Schwalben u. Segler, Schwein). A. S.

Známe dílo L. Friedlaendera, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms vyšlo nyní v 9. vydání redakcí Jiřího Wissowy (v Lipsku I. sv. 1919, str. XXXIV + 488; sv. II. 1920, str. VIII + 380; sv. III. 1920, str. VIII + 370; sv. IV. 1921, str. VIII + 336). V I.—III. svazku Wissowa neměnil v textu celkem nic podstatného (jen odstavec o hudbě v II. svazku doznal hlubší úpravy od H. Aberta), nýbrž jen přezkoušel a doplnil poznámky. Zato však vědecké přídatky (Anhänge) byly nyní z prvních tří dílů přeloženy do IV. dílu, nově zpracovány a doplněny; v nich byl i text Friedlaenderův upravován. Některé odstavce tohoto dílu zpracoval Wissowa sám, většinu však upravili Wissowovi spolupracovníci (M. Bang, F. Drexel, U. Kahrstedt a O. Weinreich) a to částečně zcela nově. Jen text přídatku XII. byl otištěn zase beze změny. Některé přídatky předešlého vydání byly nyní vynechány. Aby rozsah sv. I.—III. po vyloučení přídatků byl vyrovnán, přemístil Wissowa některé odstavce (na př. výklad o luxu z III. do II. svazku). K. W.

V literatuře filosofické nutno upozorniti na dvě díla. V sborníku Grundriss der philosophischen Wissenschaften, který řídí Fr. Medicus, vydal K. Joël Geschichte der antiken Philosophie I. sv., Tübingen 1921 (str. XVI + 990, za 120 mk). Jedná se tu o filosofech starších až do Platóna (excl.) v širokém rámci kulturního vývoje vůbec. Joël přihlíží též k literatuře filologické, jsa přesvědčen o nutnosti těsného spojení method filologických a filosofických. Dílo jeho není určeno jen pro odborníky, nýbrž má sloužiti, jsouc přístupné psáno, i k poučení vzdělanců vůbec. Známého díla E. Zeller, Philosophie der Griechen vyšel I. díl v 6. vydání ve dvou svazcích v Lipsku (I, 1919, str. XVI + 783, za 43 mk; II, 1920, str. VIII + 783, za 60 mk) v úpravě znalce sofistiky W. Nestla, jenž text Zellerův ponechal téměř beze změny. V poznámkách jest v závorkách připojena a stručně zpracována novější literatura. V II. díle na str. 1439 nn. připojil Nestle nově zvláštní výklad o vlivu sofistiky na současnou literaturu, zvláště na Euripida. K. W.

Nové nálezy řecké poesie a prósy na papýrech zpracovali J. U. Powell a E. A. Barber spolu s jinými devíti badateli anglickými v knize New chapters in the history of greek literature (v Oxfordě 1921, VII a 161 stran), aby, jak praví v předmluvě, vyplnili citelnou mezeru anglických příruček o literární historii řecké, jež až na dílo Mahaffyho neobírají se již dobou hellenistickou. Památky doby klassické jsou však rovněž zastoupeny. Kap. I. jedná o moralistech (zvláště o Kerkidovi, Filodemovi a Hierokleovi), II. o poesii lyrické, a to o lyrice hieratické (paian a hymnos), osobní a o nomu (Timotheovi Peršané), III. o nové komedii, zvláště Menandrově, IV. o básních elegických a epických (zvláště o Kallimachovi), V. o mimu (zvláště o Herondově), VI. o próse historické (zvláště o Hellenikách z Oxyrhynchu a Aristotelově Ústavě athenské), VII. o Lysiovi a Hypereidovi. S podivením jest, že chybí stať o Bakchylidovi, Sofokleových Slidičích, nehledě k Alkaiovi, Sapfe, Alkmanovi, Euripidově Hypsipyle a jiným drobnostem. Úplnosti ani ve věcech hlavních dbáno není. Jednotlivé

stati jsou psány věcně, ale ve zpracování jest leckde patrna nesouměrnost. Někde bychom si přáli více podrobnosti přiměřeně významu nálezu (tak zvláště u Menandra, Herondy a Hypereida). Německá literatura jest citována co nejdříveji. A. K.

Nový nález řecké hudby na berlínském papyru, o němž již pojednali A. Thierfelder v *Zeitschrift für Musikwiss.* I, 1919, str. 217—225, H. Abert v *Arch. für Musikwiss.* I, 1919, str. 313—328, Th. Reinach v *Rev. arch.* X, 1919, str. 11 nn., E. Romagnoli v *Rivista musicale italiana* XXVII, 1920, str. 274 nn. a O. Schroeder v *Berl. phil. Woch.* XL, 1920, sl. 350, podrobil novému důkladnému a strážlivému rozboru *Rud. Wagner* v 3. a 4. sešitě *Philologu*, LXXII, N. F. XXXI, 1921, str. 256—310.¹ Hlavní poznatky, k nimž dospěl a z nichž mnohé se shodují s Reinachovými, jsou tyto. Význam nového nálezu hudebního, z něhož nechýbí podle Wagnera více než asi pět slabik na každé řádce (podle Reinacha $\frac{2}{3}$ úplné délky řádek) a o jehož době a skladateli nemůžeme říci nic určitého, než že se hlásí do pozdější doby, jest v tom, že rozhojnil antické melodie, což jest důležité pro ocenění hudební potence starověké. Dále přispěl k rozřešení starého sporu o to, co se označovalo tečkami nad notami, zda arse či these (srv. Jos. Král, *Rhythmika*² str. 71 n.), a to ve prospěch lehké doby taktu, arse (v zl. 2: ἀδύφονος χειρὶ καὶ φασγάνῳ... Τετάρτωνιάδα το σόν), jak hlásá anonymus *περὶ μουσικῆς* § 3 (p. 21 Bellerm.) v původním znění; Westphalova změna slov ἄρσις a θέσις ukázala se nesprávnou. Je to divné, ale moderních požadavků a analogií do antické hudby nelze přenášeti. Označení délek jsou bez teček, i když these jest rozvedena. Wagner jde dokonce tak daleko, že tvrdí a v druhé části svého článku snaží se dokázati rozbořem starověkých zpráv, že antická theorie a praxe rhythmického přízvuku vůbec nezná a nikde nepředpokládá. Ale zde třeba dáti za pravdu Královi, *Rhythmika*¹, str. 68 a 77 n. (Wagner vykládá slova Bassa-Rufina p. 555 percussione moderare, svědčící zřejměj proti němu nesprávně: »durch die Takteinteilung einrichten«) a spokojiti se jen tím, že v písmě notovém nejsou tečky nad notami označením rhythmického přízvuku; ale jeho existence vůbec popříti nelze. Oblouček pod notami pokládá Wagner za tak zvané *εφ' ἑρ.* značící legato, $\cup$ za pauzu, po případě za tonu, když za tímto znamením jde nota, s níž jest spojeno; $\wedge$ jest pauza v arsi, ať již jako skutečná pauza nebo zdloužení. Dvojtečka značí podle Wagnera i Reinacha v našem nálezu v částech instrumentálních i vokálních buď konec nebo začátek kóla (tak zv. *διαστολή*). Avšak nauka o pausách není novým nálezem stále ještě dostatečně objasněna. Nerozluštěnou záhadou jest v části E — Wagner označuje pět částí nálezu, t. j. tři s textem a notami vokálními a dvě jen s notami instrumentálními, písmeny A, B, C, D, E — první slabika s třemi notami, z nichž poslední jest ještě opatřena tečkou. Pozoruhodné jest též, že metrický molossos jest rhythmicky vyjádřen taktem čtyřdobým, což svědčí o volnosti, s jakou zacházeli hudebníci s rhythmizomenem a zároveň o tom, jak těžko jest chítit z pouhého metra určit rhythmické rozčlenění. Část A obsahuje samé dlouhé slabiky, jež však mají různou rhythmickou hodnotu, takže jest zcela jasně patrný rozdíl mezi metrem textu a skutečným rhythmem, jak uzoává pro ódy Pindarovy a tragoedie též Reinach. Mají totiž jednotlivé slabiky ještě zvláštní označení délky; délka normální ($\cup$) zůstává neoznačena. Případnou-li na jednu slabiku dvě noty, platí dohromady jednu dlouhou, každá tedy obyčejnou krátkou ($\cup\cup = \cup = \cup\cup$).

¹ Jeho práce vyšla též samostatně: *Der Berliner Notenpapyrus nebst Untersuchungen zur rhythmischen Notierung und Theorie*. Dissertation, v Tübingkách 1921.

Části A a B (jen instrumentální) mají stejný zdložený daktylský rytmus; jsou to, jak soudí i Reinach, tak zvané větší spondeje, obvyklé v hymnech liturgických, s předtaktim, což tedy vlastně odpovídá rytmu anapaestickému. Rhythmicky jsou si podobny a k sobě patří části C a D (tato jen instrumentální), jež obsahují mnoho záhadného. Část D klade aestheticky Wagner nejvýše, říká, že nemá vůbec nic sobě rovného v antické hudbě. Část C zdá se mítí metrickou formu anapaestickou. Moderní transposice jest jen pouhý pokus, při němž se neobejdeme beže změny taktu. Také Reinach tvrdí, že rytmus v této části jest v některých řádcích zcela odchýlný od toho, který bychom jim přiřkli podle kvantitativní platnosti slabik. Doprovod v našem slova smyslu jest nemožný a proto vydání Thierfelderova Wagner zavrhuje jako bludná.

A. K.

O chorizontech pojednal Jan Kohl v *Neue Jahrbücher für das klass. Altertum* XXIV, 1921, str. 198 nn. Posunuje je z doby alexandrijské do doby mnohem starší. Homerská kritika jest velmi stará a prvním chorizontem byl vlastně již Herodotos. Chorizonti neuznávali jen různé skladatele pro Iliadu a Odysseiu, nýbrž pokládali i každé epos zvláště za nejednotné. O chorizontu Xenonovi nevíme nic určitějšího, o Hellanikovi pak dokazuje Kohl přesvědčivě, že to nebyl grammatik alexandrijský, jak tvrdí Suidas, nýbrž známý logograf, jenž se přiklonil k Herodotovi. Za této doby dospělo se k poznání, že epický kyklos není od Homera. Hellanikos přičítal Malou Iliadu Kynaithonovi z Lakedaimonu a Homera pokládal za Aiola z místního vlastenectví, jsa sám Aiol. Učenci alexandrijské jsou zakladateli theorie interpolační. Aristarchos nepatří k chorizontům.

A. K.

E. v. Stern v *Hermu* LVI, 1921, str. 229 nn. zbavuje Ti a C, Graccha glorioly sociálních reformátorů až do konce, kterou prý jim dala rhetoricky zabarvená tradice demokratická a jež jim zůstala dodnes. Podle pravdy začali oba jako sociální reformátoři, ale nakonec stali se sociálními revolucionáři, nevybíravými ve volbě prostředků, aby došli svého cíle. Nedbali tradice římského státu, podceňovali význam dlouhého vývoje historického a podléhajíce cizí ideologii, chtěli podle vzoru řecké polis přivést k platnosti suverenitu lidu v římském státě (na Tiberia měl vliv řečník Diofanes Mytilenský a Stoik Blossios z Kum). Gaius nestal se nevinnou obětí brutální panovačné koterie. Sloučení městského proletariátu s velikým kapitálem bylo neudržitelné trvale nebo na delší dobu. Vzalo za své, jakmile stav jezdecký došel splnění svých hlavních požadavků; pak se zase postavil po bok senátu.

A. K.

Narození Tibullovo posunuje přes r. 60 př. Kr. *E. Kalinka* ve *Philologu* LXXVII 1921, str. 213 nn., a to na základě disticha Domitia Marsa, jež předpokládá, že mezi Vergiliem a Tibullem nebylo velkého rozdílu v stáří, a v němž slovo iuvenis nečiní nemožným, že Tibullus zemřel jako Vergilius asi v 50 letech. Že byl o něco mladší Vergilia, plyne z Ovid. *Trist.* IV 10, 51 n., že třeba jíti za arithmetický střed mezi rokem narození Vergiliova a Ovidiova, jde na jevo z Ovid. *Trist.* IV 10, 53, kde se praví, že mezi Tibullem a Ovidiem stojí Propertius. Jíti za r. 60 nutí nás Hor. *epist.* I 4, kde Albius jest pravdě podobně Tibullus; kdyby byl býval tehdy (23—20) třicátínskem a tedy mladší než Horatius, jenž překročil čtyřicetku, byl by ho Horatius sotva vyznamenal oslovením nostrorum sermonum candide iudex. K témuž výsledku vede nás Hor. *carm.* I 33. Kdyby nebylo bývalo tehdy (někdy po r. 30, kdy vznikla první kniha ód) Tibullovi ještě ani 30 let, sotva by byl nad ním zvítězil v lásce jeho mladší sok. Byl tedy nejvýš jen o 10 let mladší Vergilia a jen 3—5 let mladší Horatia. Jest se tedy zase vrátiti k starému datování života Tibullova. Když miloval Delii (Planii), jež byla skutečnou ženou z masa a krve, nebyl nezralým

jinochem, nýbrž mužem asi třicetiletým; vroucnost jeho veršů není jen pouhým ohlasem vzorů alexandrijských, ač nejsou věrným obrazem tragédie srdce básníka. A. K.

*

Petrohradská Akademie nauk vydala seznam spisů jí vydaných v letech 1914—1921 (Россійская Академія Наукъ, списокъ изданій 1914—1921. V Petrohradě 1921. Str. 58). Přes to, že válkou a pak revolucí vydavatelská její činnost značně byla stížena, uvádí tento seznam, vydaný zejména proto, aby zahraničnímu učenému světu bylo umožněno dovědět se o tom, co Akademií vykonáno v těchto sedmi letech, 507 publikací, číslo zajisté překvapující. Z publikací filologických, o něž nám zde jde, známá Извѣстія Отдѣленія Русскаго языка и словесности dospěla ke 2. knize svazku 23. (za r. 1918), jenž vyšel 1921; Sborníku Отдѣленія Русскаго языка и словесности vyšly v těchto letech svazky 91.—98. Ze slavistické bibliografie, již akademie vydávala (Обозрѣніе трудовъ по славяновѣдѣнію, vyšly r. 1914 dva svazky bibliografie za r. 1912 (вып. II. Языкознание. Русская литература, исторія и древности, str. 145—472, a вып. III. Украиновѣдѣніе) a v letech následujících tři svazky bibliografie za rok 1913 (Вып. I. 1. Языкознание. 2. Чешско-словацкая литература, исторія и древности. 3. Польска литература, исторія и древности. 1915. Str. 302. — Вып. II. 4. Литература, исторія и древности у южныхъ славянъ. 5. Русская литература. 1916. Str. 303—434. — Вып. III. 6. Русская исторія и древности. 1918. Str. 435—685). Akademického slovníka vyšel 8. a 9. sešit dílu IV. (Корпусный — Крикунь, sl. 2241—2880, r. 1915 a 1916) a 1. sešit dílu V. (л — легкий 1—320 sl., r. 1915). Sbírku »Исслѣдованія по русскому языку« vyšel r. 1914 2. sešit III. svazku, obsahující rozpravu »Евсеевѣо Евангеліе 1283 года. Опыт историко-филологическаго изслѣдованія« od G. K. Goloskeriče: ve sbírce Памятники древне-русской литературы (sv. 2.) vydal D. J. Abramovič »Житіе святыхъ мучениковъ Бориса и Глѣба и служба имъ« (1916) a ve sbírce Памятники старославянскаго языка (sv. III., seš. 2.) vydal G. A. Iljinskij »Охридскіе глаголическіе листки« (1915). V Encyklopaedii slovanské filologie velle Kulhakomorj mluvnice církevně-slovanské (sv. 10., r. 1915, 97 str.) a Sachmatovova díla o nejstarší době jazyka ruského (sv. 11. č. 1, 1915, XXVIII + L + 367) — str. LF. 46, 1919, 318 — vyšly dva sešity svazku 4., z nichž v jednom Lavrov jedná o palaeografii písma kyrillského (sv. LF. 1. c.) a v druhém Kalužniacki o kyrillském písmě u Rumunů (Кирилловское письмо у Румынъ, 1915) s přílohou »Альбомъ снимковъ съ кирилловскихъ рукописей румынскаго пропехожденія« od Kalužniackého a Sobolevského. Z jiných věcí Akademií vydaných třeba zvláště uvésti F. F. Fortunatova Lekcii po fonetickъ старославянскаго языка (1919, III + 295 str.), A. A. Sachmatova Древнѣйшія судьбы русскаго племени (1919, str. 64), první díl nového vydání R. Košutičovy srbsky psané mluvnice ruského jazyka (Грамматика рускогъ языка. I. Гласови. А. Општи део [Киѣвевни изгонор]. 1919. LVI + 512), obsahující velmi podrobný a velmi cenný popis moskevské výslovnosti ruské, a první svazek dolnolужиčského slovníka Mukova (Словарь нижне-лужицкаго языка. I. A.-Narske. 1921).

Nově začala Akademie vydávat »Труды Комисіи по изученію племеннаго состава населенія Россіи«; vyšly tři svazky, v prvním jsou »инструкція къ составленію племенныхъ картъ« (1917), v druhém je Karského Этнографическая карта Бѣлорусскаго племени (1917). Ve sbírce »Программа для собиранія особенностей народныхъ говоровъ« vydal Karskij v 2. vydání »Программа для собиранія особенностей бѣлорусскаго нарѣчія« (1916); velkého jeho díla o Belorusích vyšla r. 1921 druhá část třetího dílu (Старая западно-русская письменность). Z oboru ruské dialektologie vydala Akademie studii O. Brocha Говоры

kъ западу отъ Моральска (1916) a Смоленскій областной словарь od V. N. Dobrovolského (1914, IV + 1022 str.). Ve sborníku vyšly vedle materiálů sebraných několika sběrateli a vydaných Šachmatovem (v. LF. 47. 1920. 256) B. M. Jacimirského Описание говора г. Старой Ушицы Подольской губернии (sv. 94. č. 3., 1915) a studie V. I. Trostanského Къ изучению мѣстныхъ говоровъ Воронежской губернии (sv. 95 č. 2., 1916). Z ostatních prací ve Sborníku vyšlých vzpomenu budíž Petrovova vydání textů z uherské Rusi, jakožto VII. svazek sbírky Материалы для истории Угорской Руси (Памятники церковно-религиозной жизни XVI—XVII вв. Тексты. Str. VIII a 295) v 97. sv. pod č. 2 a Volterova vydání lotyšského katechismu z r. 1585 ve sv. 94. pod č. 2. (1915, str. 47 + XXXV). Veliké sbírky lotyšských písní vyšly dva další svazky (X. Баронъ и Г. Виссендорфъ: Латышскія народныя пѣсни. V. 1915., VI. 1915); Bielensteinova díla »Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten« vyšla druhá část »Die Holzgeräte der Letten« (1918, 225—858 str.).

Vydána byla také řada děl obírajících se filologií jinou než slovanskou, zejména filologií východní. Vyšlo na př. několik svazků sbírky Bibliotheca Buddhica, tři svazky sbírky Bibliotheca Armeno-Georgica, dva svazky díla V. Žukovského »Материалы для изучения персидских нарѣчій«, první svazek bibliografie gruzínské (Указатель къ статьямъ и материаламъ въ грузинской периодической печати 1852—1910), dva svazky sbírky »Пособія для работъ по армянно-грузинской филологіи«, první svazek sbírky »Пособія для работъ по яфетическому языкознанию«, tři svazky sbírky »Материалы по яфетическому языкознанию«, dva svazky sbírky »Образцы народной литературы якутов«, dva sešity jakutského slovníka, dva sešity prvního svazku sbírky »Образцы народной словесности монгольскихъ племенъ« a j.

Dobrou pomůckou těm, kdo se chtějí seznámiti s jazykem a písemnictvím hornolužickým, je výbor z hornolužického písemnictví, jež uspořádal J. Páta (Serbska čítanka. Lužickosrbská čítanka. V Praze 1920, nákl. Českolužického spolku »Adolf Černý«. XI a 426 str. Za 35 Kč). Není to chrestomatie uspořádaná k vědeckým účelům, nýbrž je to čítanka upravená tak, jak čítanky bývají upravovány: jako čítanka má vzadu seznam spisovatelů v čítance zastoupených se stručným poučením o nich a krátký výklad o slovesnosti (str. 391—396), vše psáno lužicky, takže kniha po té stránce činí úplně dojem čítanky pro lužické střední školy. A bude i Lužičanům asi úkol takový plniti. Ale vlastním jejím úkolem je přiblížiti lužickosrbský jazyk a písemnictví všem, kdož se o ně zajímají: tomuto úkolu i ve své čítankové formě kniha dobře může sloužiti, podávajíc bohatý výběr z písemnictví, ukrytého dosud skoro úplně v různých časopisech a revuích a proto málo přístupného a málo známého i Lužičanům samým. Pro mimo-lužické čtenáře této knihy nutným jejím doplňkem je Pátův Kapesní slovník lužicko-česko-jihoslovanský a česko-lužický (v Praze 1921, na tit. listě 1920. Str. 317. Za 20 Kč, váz. za 25 Kč), týž nákladem vydaný. Čtenáři těmi myslí si Páta především Čechy a Jihoslovany: i čítanka má vedle předmluvy lužickosrbské předmluvu českou a srbsko-chrůvatskou a ve slovníku se slova lužická vykládají česky a srbsko-chrůvatsky (jihoslovanský znamená tedy v těchto publikacích Pátových tolik co srbsko-chrůvatský). Slovník ten, myšlený jako slovník k čítance, je podle předmluvy rozšířen tak, aby posloužil při čtení lužických věcí vůbec; je toliko diferenciální, s čímž docela lze souhlasiti. Ale zdá se, že je i při tomto vymezení příliš skoupý, že i leckterý čtenář čítanky marně v něm bude někdy hledat poučení, kterého bude potřebovat. Skoro by bývalo lépe vynechat slovník česko-lužický, beztoho také jen zcela stručný (str. 169—312) a vlastně do tohoto rámce pomůcek pro studium jazyka hornolužického se nehodící,

a rozhojniti za to slovník lužicko-česko-jihoslovanský tak, aby tento první lužický slovník u nás vyhověl i potřebám větším. O. H.

Lužickosrbská mluvnice *Kralova Grammatik der wendischen Sprache in der Oberlausitz* z r. 1895, jež stala se vzácností, vyšla v Budyšině nákladem Smoleřovým r. 1919 v novém vydání. Byla rozšířena v příkladech a ve slovese, ale na druhé straně zkrácena o svůj německo-lužický rejstřík (slovník, jež připojil Muka k svému novému lužicko-německému slovníku. V téže asi době připravil Šnejla do tisku druhé vydání svého stručného, ale dobrého dílka »Kurzes Lehrbuch der oberwendischen Sprache«. Vyšlo rovněž v Budyšině r. 1920. — Do samostatné práce na základě nových učebních i vědeckých metod pustil se učitel *Michal Nawka* v díle »Ausführliches Lehrbuch der obersorbischen (-wendischen) Sprache für Schul- und Selbstunterricht«, z něhož vydal vlastním nákladem 1919 v Budyšině 1. svazček o 32 stranách, na nichž je neobyčejně důkladně a odborně vyložen ráz a soustava lužickosrbských hlásek, způsob psaní a výslovnost, a zahájen výklad o slovese a časování. Bohužel, dobrá tato práce uvázla hned při prvním sešitě; aspoň nový svazček posud nevyšel. Zatím svaz lužickosrbských učitelů potřeboval domácích příruček při vyučování lužické srbsštině na obecných školách v Horní Lužici. A tu mohl Nawka dobře uplatniti své přípravy. Nákladem Matice lužické vyšel v Budyšině r. 1920 první svazek »Přewodnika po serbskej řeči«, napsaný Nawkou a podávající po prvé jen lužickosrbsky (v dosavadních příručkách všechny potřebné výklady byly podávány německy) výklad o lužických hláskách a pravopise s neobyčejně velikým množstvím hojných a dobrých příkladů a článků, přístupných i nejútlejšímu věku. Druhý svazček s nadpisem »Přewodník po serbsččinje« vyšel r. 1921 a podává dokončení nauk pravopisných, pro Lužici velmi důležitých. Další svazčky jsou uchystány. — Jen praktický cíl sleduje »Němsko-serbski rozmownik«, sestavený *Jurjem Šoltou* a vydaný v Budyšině r. 1920; je určen Němcům anebo Lužičanům, učícím se teprve lužicky číst a psát. Dobrým doplňkem uvedených prací je nový (jen heslový) *Mukův* »Serbsko-němski a němsko-serbski přiručný slovník«, vydaný v Budyšině r. 1920 a obsahující vedle slovníku (lužicko-německý díl sestavil Muka podle známého Pfulova slovníku, díl německo-lužický vzal z nové úpravy rejstříku ke jmenované již Kralově mluvnici) krátkou, ale velmi dobrou mluvnici hornolužickou s výkladem o pravopise a se seznamem místních jmen v Horní Lužici. O *Rězakově* velikém »němsko-serbském slovníku« byla již v těchto Listech zmínka (Lř. 47, 1920, 352): o Mukově dolnolužickém slovníku, vydávaném petrohradskou akademií, byla řeč výše. — Zmínky zasluhuje posléze i to, že Svaz lužických učitelů vypracoval a nákladem Matice lužické v Budyšině r. 1921 vydal první hornolužickou čítanku pro obecné školy pod názvem »Kwětki«. Je to kniha veliká (o 296 stranách), podává v pěti oddílech výběr z lužického písemnictví (docela i s ukázkami dolnolužickými) urovnaný podle hesel: ze života, z přírody, z dějin, z domoviny a z bájí i pohádek. Jos. Páta.

Towarzystwo miłośników języka polskiego (srv. o něm a o jeho činnosti publikační zprávu na str. 63) počalo vydávati nákladem M. Arcta a Spol. v Lublíně novou sbírku pod názvem *Książeczki staropolskie*, v níž budou otištěny úplně nebo ve výňatech staropolské památky jazykové a literární s podrobným komentářem vykládajícím je po stránce jazykové i věcné tak, aby byly srozumitelné každému inteligentnímu čtenáři. Způsobem tím chce Towarzystwo šířiti známost dějin mateřského jazyka a kulturního vývoje, obrazy jejich se v starých památkách jazykových. V prvním svazku této sbírky vydána a tímto způsobem objasněna nejstarší píseň polská *Bogurodzica* od prof. *J. Loše*

(Bogurodzica, pierwszy polski hymn narodowy. V Lublině 1922. Str. 32 a 2 str. notové přílohy). Je vidět, že i spolek může velmi mnoho vykonati pro poznání a šíření kultury jazykové, je-li veden odborníky věci oddanými.

Týmž nakladatelstvím a v téže velmi pěkné úpravě počala vycházeti Biblioteka Filologiczna im. Łopackińskiego redakcí H. Gaertnera. Sbirka tato bude přinášeti studie z oboru dějin jazyka a stylu polského jakož i syntetické charakteristiky nejvýznamnějších zjevů literárních; zejména chce si hleděti theorie nauky o jazyku a literární historii, jakož i methodologie obou nauk. V prvním svazku otiskána starší studie *Windakiewiczova* o M. Rejovi (Nikolaj Rej z Nagłowic. Wydanie trzecie. Lublin 1922. Str. 114). Cesta, kterou se chce nová tato sbírka bráti za dosažením svého úkolu, je patrná z toho, co přichystáno je pro další svazky: mají tu vyjíti od Baudouina de Courtenay spisek »O obecných příčinách změn jazykových« a »Charakteristika jazyka polského«, od J. Rozwadowského »Znaczenie a budowa wyrazu«, od J. Łoše »O zdaniu i wyrazie, studjum z psychologii języka«, od K. Nitsche »O badaniach gwarowych«, od H. Gaertnera »Stylistika, jej zdania i metody«.

Łośova kniha »Przegląd językowych zabytków staropolskich« (srv. o ní LF. 44, 1917, 181—151) vyšla v novém přepracovaném vydání pod názvem »Początki piśmiennictwa polskiego« (Lwow — Warszawa — Kraków 1922. Str. XIV a 543).

Historická mluvnice jazyka slovinského zesnulého K. Štrelkely, jejíž vydání již před několika lety ohlásilo Zgodovinsko društvo v Mariboru (v. LF. 45, 1918, 254), začala letos s podporou záhřebské akademie vycházeti (Historična slovnica slovenskega jezika). Vyšly dosud dva sešity (str. 1—128), obsahující po úvodní kapitole o slovinském mluvnictví (str. 1—35) výklad o slovinské grafice (str. 35—46), o slovinském pravopise (str. 47—54), o slovinských hláskách podle jejich výslovnosti (str. 54—60), načež následuje vlastní hláskosloví, jež dospělo k výkladu o tom, jak se mění souhlásky podle svého místa ve slově a jak působí na sebe navzájem. Kdo obstarává toto posmrtné vydání Štrelkelových přednášek, jež jejich autor nezanedbal ve formě připravené k tisku, není výslovně uvedeno ani to není viděti z úvodu, v němž se vykládá, proč kniha tato začíná vycházeti teprve teď, deset let po smrti autorově.

Matica Slovenská začala vydávati Sborník Matice Slovenskej pre jazykozpyt, národopis a literárnu históriu redakci Jaroslava Vlčka. Má vycházeti měsíčně v sešitech aspoň archových (roční předplatné je 36 Kč). První dvouarchový dvojsešit vyplnily skoro úplně — dva články jsou od J. Škultétyho — práce pracovníků českých (J. Horáka, Fl. Kleinschnitzové, K. Paula, V. Vážného.). Rubrika »Slovenský jazyk« ze Slov. Pohľadů přenesena sem, takže ve Sborníku budou pravidelně uveřejňovány zprávy o postupu dialektologických prací, jež podniká Slovenská Matica. Ve výšlém dvojsešitě podává V. Vážný zprávu »o prvých výsledcích sbírání dialektického materiálu na Slovensku methodou dotazníkovou« (str. 23—26): je to doplněk seznamu míst a osob v Pohľadech uveřejňovaného, odkud došly odpovědi na rozeslané dotazníky, — tedy o prvých výsledcích tohoto sbírání se tu vlastně nemluví. Tajemník Matice Fr. Heřmanský referuje o činnosti jazykového odboru Matice Slovenské: je to zpráva o tom, co se strany Matice dosud vykonáno pro prozkoumání Slovenska po stránce jazykové, zejména zpráva o akci dotazníkové se seznamem míst, z nichž dosud došly odpovědi na dotazníky.

Bibliografie české historie, jež vychází jako příloha Českého časopisu historického, vyšla za r. 1915—1919 v samostatném

objemném svazku (Bibliografie české historie za léta 1915—1919. Pořádá *Josef Kazimour*. V Praze 1922. Str. II a 250. Za 30 Kč). Pojmajíc historii ve smyslu nejširším hledí bibliografie tato také k dějinám jazyka a literatury (str. 64—111). Oddíl tento rozdělil si pořadatel na čtyři části: a) filologie, b) dějiny čes. literatury do konce 18. stol., c) čes. literatura od poč. 19. stol. a d) různé. Filologií rozumí se — ne dost správně — nauka o jazyce, třebaže v jejím oddíle jsou některé věci rázu obecného, jež se nehodily do žádné z rubrik ostatních, a některé věci týkající se církevní slovanštiny. Jde tedy v oddíle tomto o přehled prací o jazyce českém vyšlých v letech, jichž se Bibliografie týká. Přehled ten je velmi neúplný, scházíjí namnoze věci mnohem důležitější než ty, které jsou uvedeny. Tak z prací Zubatého nejsou registrovány jeho »Výklady etymologické a lexikální« (Sborn. filol. 6, 72—115), jež jsou nejvýznamnější prací z oboru české lexikografie posledních let, nejsou tu jeho články o frekventativech na *-vatí* (LF. 42, 277 sl.), o slovese *děsiti* (tamt. 44, 219 sl.), jeho články v Naši řeči: z prací Zubatého zná Bibliografie jen dvě maličkosti: výklad o slovesech *ložnost* (a ne *ležmost*, jak se čte v Bibliografii pod č. 1537) a *kreška*, jež se ostatně neuvádějí ani v oddílu filologie, nýbrž první v oddílu b), poněvadž jde o výraz u Chelčického, druhý v oddílu c) patrně proto, že tu jde o výraz známý jen z češtiny nové (náleží už proto jeho výklad do oddílu čes. literatury od poč. 19. stol.?). V Bibliografii jsou Langova Etymologica (č. 1466), ale není ani jeden z článků jeho ostatních, není tu můj článek »K výkladu některých slov« (LF. 46, 1919, 181 nsl.), nejsou tu cenné studie Jos. Straky atd. Není trvám třeba dokazovati, že uvedené články nelze zařaditi mezi články méně důležité, jež podle pozn. I na 64 str. o Bibliografie vědomě nebyly pojaty. Proč jsou uváděny některé práce týkající se srovnávací slovanské mluvnice vůbec (srv. č. 1401, 1410, 1411, 1465), není mi jasno, neboť takových prací, jako jsou práce uvedené, by se musilo stejným právem registrovati mnohem více. Zato neměl by scházeti poukaz na bibliografii slovanské jazykovědy (je v ní i soupis literatury o jazyce českém) v Roczniku slawistycznym (VII, 1915, VIII, 1918) a v Indogermanisches Jahrbuch (II—V); také rejstřík k 41.—45. ročníku Listů filologických (LF. 45, 385—414) měl býti zaznamenán. I jinak je mezer dost: z jubilejních článků o J. Zubatém v Bibliografii o člancích v Nár. Listech a Čase, ale neví o odbornějších projevech v LF. 43, 157 nsl. a v ČasModFil. 4, 385—396. O Leskienovi bylo psáno také v LF. 43, 381—2, o Máchalovi (č. 2037) tamt. 42, 399—400, o Dobruském (č. 1869) tamt. 44, 74 nsl. atd. Při čís. 1413 schází recenze z LF. 45, 240—245, při č. 538 (rozprava Sturova o slovanských jménech místních v zemích alpských), kde vedle kritik z Allg. Literaturblatt a Mitteilungen d. Instituts f. österreich. Geschichtsforschung zaznamenána i krátká zpráva z Časopisu českého musea, neměla zůstat nezaznamenána obšírná a obsažná kritika Beerova z LF. 43, 1916, 149—156, která zůstala neznáma také K. Stloukalovi, jenž v ČCH. 26, 1921, 179 vytýká, že práce Sturova ušla pozornosti odborné kritiky české a doporučí ji pozornosti našich slavistů a germanistů! Při č. 1472 měla být také zmínka o replice autorově na kritiku, jež tu uvedena; č. 1414 je vůbec nesprávné. Schází zmínka o novém přelisku prvního vydání Kroniky Trojanské, ač se ho týkají články uvedené pod č. 1498. Na druhé straně jsou v Bibliografii Kazimourově věci zcela zbytečné, bezvýznamné feuilletony denních a krajinských listů mohly docela dobře bez jakékoli újmy věci odpadnouti. Také proti uspořádání jednotlivých čísel v tomto 9. oddílu Bibliografie bylo by lze pronéstí námitky, ale to je již významu podřadnějšího, aby bylo třeba se o tom zde rozepisovat; nebylo však možno mlčením pominouti citelné mezery této jinak velmi vhodně upravená publikace bibliografické.

Druhé darování Antoniovo Kleopatře r. 34.

Napsal Josef Dobiáš.

(Dokončení.)

4. Pro své datování Antoniova darování části Judaie, Arabie a obcí foinických Kleopatře už r. 36 uvádí Kromayer 575 ještě jednu podrobnost u Josefa Flavia. Jest to praesens ἀποκίννυσιν v Arch. XV. 92 (Λυσανίαν μὲν οὖν τὸν Πτολεμαίου Πάριδους αἰχμασμένη τοῖς πράγμασιν ἐπάγειν ἀποκίννυσιν), kterým jest podle jeho mínění poprava Lysaniova přiřaděna chronologicky k ostatním událostem vypravovaným v sousedství. Poněvadž se blízko za ním vypravuje o onom větším darování Antoniově, patří prý i ono do r. 36.

Že však nám gramatická forma slova ἀποκίννυσιν pro datování událostí ve 4. kap. XV. knihy Josefovy nepomůže nic, je nejlépe patrné z toho, že téže formy užívá také Schürer za důkaz pro mínění své, právě opačné, že větší věnování Antoniovo připadlo až na r. 34. A jeho důvod je podobný jako Kromayerův: poněvadž prý je jím vypravování kap. 4. těsně připojeno k předešlému líčení, jež bylo kap. 3. opravdu dovedeno až k r. 34.

Z těchto diametrálně rozdílných výkladů téhož slova vyplývá zcela patrně, že forma ἀποκίννυσιν nemá pro náš účel prázdného významu a že v jejím výkladu nemá pravdu ani Schürer ani Kromayer. Zásadní omyl obou těchto badatelů spočívá v tom, že si neuvědomili postavení kap. 4. v kompozici XV. knihy Josefovy Archaiologie. Není totiž pochyby, že v ní Josefos nevypravuje jen události roku jediného, ať už 36 nebo 34, nýbrž že v ní shrnuje události let několika.

Že mu neběží o nějaké annalisticky přesné jejich zařazení, naznačuje spisovatel sám neurčitým ἐν δὲ τούτῳ... na počátku kapitoly, která po prvním delším oddílu knihy XV. (cc. 1—3 = §§ 1—87), v němž byly chronologicky probírány vnitřní, domácí události palaestinské v letech 37—34, počíná líčiti nebezpečí, které současně s nimi hrozilo Herodovi ze zahraničí, od Kleopatry.¹ Josefos se tedy 4. kapitolou vrací zase zpět

¹ To poznal dobře také Otto, R.-E. Suppl. 2 (1913), sl. 43 n., ačkoli s jeho závěrem, který z toho činí, že totiž i Josefos klade darování Antoniovo již do r. 36, nelze souhlasiti z důvodů, uvedených dále v textu.

k prvnímu pokusu Kleopatrinu, který učinila hned po svém příchodu do Syrie v zimě 37/6, uvádí smrt Lysaniovu r. 36 (§ 92), ale pokračuje, že se Kleopatra nespokojila odňatým mu územím, nýbrž chtěla na Antoniovi i země krále judského a arabského. Že toto její úsilí nespadá jen do r. 36, nýbrž v pokusech stále znovu a znovu opakovaných trvalo i v letech dalších, vyplývá zcela jasně ze slov Josefových, Jud. pol. I. 359, že Herodes *οὐ μὴν εἰσάπαξ ἐωνήσατο τὸ μηδὲν παθεῖν*.¹

Jak dlouho trvalo Kleopatřino usilování, naznačuje pak zase Josef sám: Po výkladu (Jud. pol. I. 361 = Arch. XV. 94 n.), jak jí Antonius, zvoliv asi střední cestu mezi úplným odmítnutím jejích požadavků a úplným svolením k nim, daroval z obou zemí, Judeie i Arabie, nejvýnosnější části — z Judeie to bylo Jeriškko — a k tomu většinu foinických měst jižně od řeky Eleutheru, pokračuje v naprosto těsné souvislosti: Kleopatra, dosáhši toho a doprovodivši Antonia k Eufratu, vrátila se Judaí do Egypta. A nedlouho potom přišel tam pak za ní i Antonius, veďa s sebou zajatého krále armenského Artabazu.² Poněvadž Antoniova výprava proti Artavasdovi armenskému i návrat z ní připadá na rok 34,³ je naprosto nepochybné, že darování, o němž Josef mluví těsně před zprávou o ní, spadá do téhož roku.

5. Kromayer má však (str. 578) ještě jednu námitku proti Josefově chronologii v příčině Antoniova darování části Judeie a Nabataie Kleopatře. Podle Josefa si totiž Herodes hned po tom, co Jeriškko bylo přiděleno královně egyptské, tuto nejúrodnější a nejvýnosnější část Palaestiny od nové majitelky zase najal za roční poplatek 200 talentů a podobně učinil i arabský Malchos s částmi své země, která tenkrát také připadla Kleopatře. Za pravidelné placení Malchova nájemuého — bylo to rovněž 200 talentů — se zaručil Herodes.⁴ Věc si jest představit pravděpodobně tak, že Kleopatra učinila povolení pronájmu Herodovi závislým na podobném naložení s územím Malchovým a patrně proto, že vymáhání peněz na Arabech bylo velmi obtížné, zadržala platební povinnosti Heroda, kterému bylo potom zůstaveno právo vymáhati na Malchovi jeho poplatky na vlastní pěst.

Byl to ovšem úkol hodně trpký. Kdežto Herodes sám platil svůj nájem rádne, Malchos podle slov Josefových, Arch. XV. 107 n. *χρόρον μὲν τινα παρείχετο ἐκείνῳ τὰ διακόσια τάλαντα, μετὰ δὲ τὰ ὄντα κακοήθης ἦν καὶ βραδὺς εἰς τὰς ἀποδόσεις καὶ μόλις εἰ καὶ μέρη μὲν διαλύσειεν, οὐδὲ*

¹ Srov. i Jud. pol. VII. 301: *αὐτὴ δὲ Κλεοπάτρα τὰς ... πόλεις καὶ τὰς Ἀντιόχου λόγους προσέφερε ἰδὼν μὲν Περσὶν ἀνελτὶν ἀξιοῦσα, χαρίσασθαι δ' αὐτὴν τὴν βασιλείαν τῶν Ἰουδαίων δεομένη.*

² Jos. Flav., Arch. XV. 96–105; Jud. pol. I. 362 n. (stručněji, ale přehledněji a s přesnější chronologií).

³ Drumann-Groebe I.² 339.

⁴ Jos. Flav., Jud. pol. I. 362; Arch. XV. 96, 107 a 132 n.

ταῦτα διδόναι δοκῶν ἀζημίως. Když prý na konec vůbec nechtěl plnit svou povinnost, zamýšlel naň Herodes táhnouti vojensky, *προθεσμία δ' ἐχρήσατο τῷ Ῥωμαϊκῷ πολέμῳ*.

Kromayer, vykládaje poslední větu Josefovu o Herodových přípravách pro válku aktijskou, které prý připadly už do r. 33, ukazuje, že do časového intervalu, který uplynul mezi darováním Jerišska Kleopatře, stalo-li se r. 34, a těmito přípravami, nelze vtěsnati vše to, co vypravuje Jōsefos o Malchově chování: jeho počáteční řádné placení, pak otálení a konečně úplné zastavení všeho splácení, a že tedy také Jerišsko a části Nabatáie jest počítati k územím, darovaným Kleopatře už r. 36.

Tato Kromayerova námitka se opírá o jeho datování výbuchu války aktijské rokem 33, které je ovšem značně subjektivní. Protože totiž slova Josefova sem se vztahující¹ jsou příliš neurčitá, zakládá se jen na úvaze o celkové situaci politické r. 33. Ale to je, tuším, nepřípustné: Jōsefos se na události, kterými se skončily dějiny republiky římské, nedíval s tak vysoké perspektivy, jak je to možno nám, i mohl za »propuknutí«² války považovat jiné datum, nežli pro ně stanoví badání doby naší. Ostatně Schürer 364 p. 5, neudáváje ovšem důvodů, klade vznik války až na jaro 32 a získává tím mezi darováním Jerišska a válkou aktijskou interval dvou let, který by konečně stačil pro všechny změny Malchova chování v příčině placení nájemného.

Nemají-li však naše úvahy o počátku války aktijské, s nímž Jōsefos spojuje odklad zamýšleného tažení Herodova, nésti na sobě pečeť úplné subjektivnosti, jest nutno hledati poučení u Josefa samého. A takovéto poučení u něho opravdu nalezneme; není sice vyjádřeno přímo a výslovně, ale lze k němu dospěti kombinací s chronologií války s Malchem, ke které po krátkém odkladu na konec přece jen došlo.

Pevným středem pro chronologii této války je zpráva Josefova, Jud. pol. I. 370: *ἀμνημονέω δὲ [τῷ Ἡρώδῃ] τοὺς ἐχθροὺς ἐπιτίπτει συμφορὰ δαιμόνιος ἄλλη, κατ' ἔτος μὲν τῆς βασιλείας ἑβδόμου, ἀμιάζοντος δὲ τοῦ περὶ Ἀκτιον πολέμου. ἀρχομένου γὰρ ἔαρος ἡ γῆ σεισθεῖσα ἀνθρώπων... τρεῖς διέφθειρε μυριάδας* = Arch. XV. 121: *ἐν τούτῳ καὶ τῆς ἐπ' Ἀκτίῳ μάχης συνεσταμένης...*, *ἑβδόμου ὄντος Ἡρώδῃ τῆς βασιλείας ἔτους, σεισθεῖσα ἡ γῆ τῶν Ἰουδαίων... πολλὰν φθορὰν ἐποίησεν*. Sedmý rok Herodovy vlády, počítáme-li ji od dobytí Jerusalema r. 37, běžel vlastně od července 31 do července 30 a jaro by tedy připadlo až do r. 30, ale poněvadž, jak ukázal Schürer 415 n. p. 167, Jōsefos čítal léta Herodovy vlády už od začátku (1. Nizanu) r. 37 a počítal tedy i několikaměsíční

¹ V Arch. XV. 108 mluví prostě o »válce římské«; v Jud. pol. I. 364 užívá podobně širokého termínu *τοῦ δ' Ἀκτιακοῦ πολέμου συνερογώδους παρεκκείαστο μὲν Ἡρώδης Ἀντωνίῳ συνεξορμᾶν*.

zlomek toho roku za rok celý, pokládal za 7. rok jeho vlády běžný rok od 1. Nizanu 31 do 1. Nizanu 30. Protože pak i jinde Josefus hledí na Nizan jako na počátek jara, jest klásti zemětřesení, o němž mluví na uv. místech, do Nizanu r. 31.¹

Toto zemětřesení připadlo doprostřed války s Malchem arabským, v níž byl Herodes po počátečním úspěchu zakročením Kleopatřina stratéga v Kanathách poražen a zatlačen na čas do pouhé defensivy. Dobu porážky u Kanath lze stanoviti pravděpodobně z toho, že se za ni Herodes počal mstítí drobnou válkou hned potom (Jos. Flav., Jud. pol. I. 369: *ἐπιωρῆσατο μέντοι τοὺς Ἀραβας αὖθις ἀεὶ τὴν χώραν κατατρέχων*) a že do těchto odvetečných bojů připadlo jarní zemětřesení, o němž byla právě řeč (Jud. pol. I. 370: *ἀμυνομένη ὁ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐπιπίπτει συμφορὰ δαιμόνιος*; Arch. XV. 121: *ἐν τούτῳ*). Vítězství Herodovo, které bylo hned v zápětí zmařeno zakročením Athenionovým,² připadá tedy buď do podzimu nebo do léta r. 32. Poněvadž pak ke Kanathům táhl Herodes přímo po svém prvním vítězství u Diospole (dnešní Lyddy) v Judai a hned potom, co mu Antonius svěřil vésti trestnou výpravu proti Malchovi,³ lze setkání Herodovo s Antoniem položití zcela dobře do léta nebo se Schürerem do jara 32, kdy Antonius meškal s Kleopatrou buď v Efesu nebo na Samu.⁴ Na této schůzce žaloval Herodes na liknavost Malchovu a tenkrát dostal na žádost Kleopatřinu, již byl válečný konflikt mezi oběma syrskými dynasti pro její sobecké cíle jen vítán, rozkaz, vypraviti proti neposlušnému Arabovi vojenskou expedici (Jos. Flav., Jud. pol. I. 364 n.: Arch. XV. 109 nn.).

Jestliže se však tímto datováním lhůta mezi nájemní smlouvou, kterou uzavřeli Herodes i Malchos s Kleopatrou do jara 34, a výpravou Herodovou k Antoniovi prodlouží proti Kromayerovu výpočtu nejméně o celý rok, zmizí i pochybnosti, které byly od

¹ Schürer I. 3 a 4 365 p. 6. Výklad E. Schwartz, Zur Chronologie des Paulus. Nachrichten von der kgl. Ges. der Wiss. zu Göttingen. Phil.-hist. Kl. 1907, str. 266 p. 1, podle něhož by zemětřesení připadlo až na jaro 30, odmítl a vyvrátil Otlo, R.-E. Suppl. 2, sl. 46*.

² Možná, že ještě téhož dne. Josefus, Jud. pol. I. 367 a Arch. XV. 115 nn. líčí situaci tak, že Židé byli od Atheniona napadeni z boku, když pronásledovali své poražené protivníky. Arabové pak, posílení neočekávanou pomocí, přerušili svůj útěk, obrátili se zase proti Herodovi a porazili jej.

³ Jos Flav., Arch. XV. 111: *τούτων αὐτῷ παρ' Ἀντωνίου λεχθέντων ἐπιστρέψας Ἡρώδης συνέλαβε τὸ στρατιωτικὸν ὡς εὐθὺς εἰς τὴν Ἀραβίαν ἐμβαλὼν*. Ze události následovaly velmi rychle za sebou, dokazuje nejen převahou jízdní charakter těchto bojů (Jud. pol. I. 366; Arch. XV. 111, 117, 119), ale i to, že Herodes přičítal vinu na porážce netrpělivosti svých důstojníků a vojáků, kteří ho svou bojechtivostí donutili, aby nečekal na vhodnou příležitost k boji, nýbrž jej svedl bez odkladů (Jud. pol. I. 367; Arch. XV. 112 n.).

⁴ Plutarch, Ant. 56.

něho proneseny proti Josefově chronologii druhého darování Antonia na základě Josefova místa v Arch. XV. 107 n. Josefův obrat *χρόνον τινά* je příliš neurčitý, abychom jej nesměli vykládat i o jediném roce, do zbývajících pak nejméně 12 měsíců lze lehce vměstnati počáteční splácení nájemní summy po splátkách, pozdější liknavost Malchovu i v placení těchto splátek a konečně úplné jejich zastavení. Větu *προθεσμία δ' ἐχρήσατο τῷ Ῥωμαϊκῷ πολέμῳ* lze pak vyložit tím způsobem, že se Herodes chystal na jaře 32 podniknout už výpravu proti svému dlužníkovi, že však místo ní musil táhnouti k Antoniovi; odklad tím způsobený byl však nevelký, poněvadž mu výpravu, kterou chtěl původně podniknout na vlastní vrub, uložil tenkrát triumvir sám.

*

Kontrolou zpráv Josefových se stálým zřetelem k námitkám, jež proti nim byly proneseny, bylo tuším dokázáno, že naprosto nejsou tak chronologicky popleteny, jak soudí Kromayer (str. 577), naopak, že jsou u něho události syrské v letech 56—54 líčeny na svou spletitost, způsobenou různými, na tamější oblasti se křižujícími zájmy, poměrně přehledně a jasně. Liší-li se tedy jeho chronologie darování Antonia od chronologie Plutarchovy a Dionovy, nelze jen tak bezě všeho jeho svědectví odmítnouti, nýbrž třeba odvažovat navzájem autoritu všech tří našich svědků a rozhodnout mezi jejich nesrovnalými zprávami podle větší nebo menší jejich věrohodnosti.

A ani při tomto porovnání nedopadne Josefos špatně. Už Schtirer namítl proti Kromayerovu podceňování jeho svědectví, že Josefos čerpal z velmi dobrých pramenů a že je jeho zpráva mnohem více detailována nežli obě stručné zmínky u Plutarcha a Diona Cassia. K tomu lze dodati, že byl nejen časově — to by konečně u pramene odvozeného mnoho neznamenal —, ale i místně mnohem bližší událostem, jež líčí, nežli oba svědkové druzí. Avšak i po jiných stránkách dopadne úsudek o Josefovi příznivěji nežli o pramenech druhých.

O Dionovi možno totiž bezpečně dokázat, že ve svém výpočtu zemí darovaných Kleopatře r. 36 shrnul nejméně dvojí darování časově rozdílné. Kdežto XLIX. 32, 5 praví určitě, že Antonius daroval Kleopatře a jejím dětem Kyrenu už r. 36, opakuje toto tvrzení v c. 41, 3 pro rok 34. Sám Kromayer (581 s p. 6) musil uznati, že tu Dio připleťl do darování staršího zemí, již se Kleopatře dostalo až v Egyptě r. 34.¹ Jakmile však lze Dionovi v jediném případě dokázati omyl, nelze přikládati váhy ani ostatním jeho údajům, souřaděným s jeho omylnou zprávou, a dokonce mu dávat přednost před Josefem Flaviem, jak to činí Kromayer.

¹ Také A. Bouché-Leclercq, *Lagides II.* 253 n. p. 2 uznává, že Dio spojil v jedno darování z r. r. 36 a 34.

A podobné sloučení několika fasí vývoje v událost jedinou možno viděti i v Plutarchově výpočtu zemí darovaných Antoniem Kleopatře, tím spíše, že pero Plutarchovo nevedl zájem historika nebo dokonce annalisty, nýbrž moralisující tendence. V kap. 36 mu nebeží o vylíčení pokračujícího stupňování Kleopatřiných požadavků a postupného vyhovování se strany Antoniovy,¹ nýbrž o to, aby ukázal, jak daleko zavedla Antonia jeho milostná vášeň. A to ukazuje příkladem darovaných území římských, při čemž shrnuje pro větší dojem všechna jeho darování v jedno.² Že je tomu opravdu tak, ukazuje srovnání s paralelním místem v c. 54 n., kde Plutarch vypravuje o třetím (podle Kromayera druhém) Antoniově darování Kleopatře:

c. 36: Ἐλθοῦσα δὲ χαρίζεται καὶ προσιῆθαι ... Φοινίκην, Κόιλην Συρίαν, Κύπρον, Κιλικίαν πολλήν· ἔτι δὲ τῆς τε Ἰουδαίων τὴν τὸ βάλεαμον φέρουσαν καὶ τῆς Ναβαταίων Ἀραβίας ὅση πρὸς τὴν ἐκτὸς ἀποκλίνει θάλασσαν. Ἄδται μάλιστα Ῥωμαίους ἦνλασαν αὐτὸ δωρεὰν.

c. 54: Πρῶτον μὲν ἀπέφηνε Κλεοπάτραν βασιλίσσαν Αἰγύπτου καὶ Κύπρου καὶ Λιβύης καὶ Κόιλης Συρίας· δεύτερον δὲ ... Πτολεμαίῳ Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν [ἀπένευμε]; cap. 55: ταῦτα δὲ εἰς σύγκλητον ἐκφέρων Καῖσαρ καὶ πολλὰκις ἐν τῷ δήμῳ κατηγοροῦν παρώξυνε τὸ πλῆθος ἐπ' Ἀντώνιον.

Jak jest patrné, jsou všechna území, uvedená v c. 36, až na části Judaie a Nabataie, obsažena i v darování r. 34,³ takže toto druhé darování se zdá slavnostním potvrzením věnování prvnějšího s některými novými přídávky, na př. Libyi. Ale je-li tomu tak, je jistě mnohem pochopitelnější, že r. 34 byla Kleopatře potvrzena území darovaná, vlastně slíbená jí krátce před tím, nežli území, která by byla držela už skoro tři léta. Kdyby se bylo bývalo ono darování stalo už na počátku roku 36, bylo by nápadné, že ji je Antonius nepotvrdil již v zimě 36/5 nebo 35/4, kdy s ní trávil obvyklé své válečné prázdniny společně v Alexandrii, nýbrž až r. 34. Naproti tomu je velmi přirozené, jestliže jí své sliby a donace, učiněné za válečné výpravy na jaře 34, potvrdil hned při první příležitosti, když se koncem téhož roku navrátil zase do Egypta.

Jest si tedy po odmítnutí námitek Kromayerových a po opravě omylů Schürerových představit postup Antoniových darování Kleopatře takto: V zimě 37/6 splnil Antonius její nároky jen částečně, věnovav jí iturajskou říši s hlavním městem Chalkidou, jejíhož vládce Lysania odstranil pod záminkou zrady, spáchané od něho na Římanech. Ze zemí uváděných Plutarchem,

¹ Srov. slova Josefova, Jud. pol. I. 359, citovaná výše na str. 258.

² A. Bouché-Leclercq, Lagides II. 253 p. 2 aspoň uznává, že Plutarch ve svém výpočtu zemí, darovaných r. 36 Kleopatře, přehání.

³ Nezáleží na tom, že r. 34 jsou rozdělena mezi Kleopatru a jejího syna. To byla pouhá forma. Vypuštění území odňatých Herodovi a Malchovi v c. 54 lze vysvětlit buď tím, že proti zemím tam uvedeným byla nepřatná, jednak tím, že z nich tenkrát Kleopatra brala jen nájem.

Ant. 36 možno položit k témuž roku snad ještě Kypros¹ a části Kilikie. Nové nároky Kleopatřiny na Judaiu a Arabii nabatskou ukonejšil Antonius na jaře 34 zprvu darováním Koilesyrie v rozsahu výše (na str. 192 n.) vyloženém, ale na její neustálé naléhání jí ještě téhož jara přidal i Jeriškko, části Malchovy říše arabské a foinické pobřeží.² Všechna tato území jí pak potvrdil a rozšířil zeměmi novými po svém návratu z Arménie koncem téhož roku.

O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální.

Napsal František Šimek.

(Pokračování.)

*** *rovnodušně* adv.: Jak jste nazvali toho mladíka? tázal se blednauci starosta. — Vosva, odpověděl assesor rovnodušně (gleichmüthig) ib. 39, 27.

rovnolehlý adj.: (ležící v rovině s něčím): Vchod do té dutiny (jámy) poklopem čili zapadacími dveřmi zavřin jest, s povrchem rovnolehlými Světozor 1834, 74 b, 41.

** *rovnomyšlně* adv.: Plait il, táže se (Vosva) rovnomyšlně, hlavu do pokoje strčiv (gleichgiltig) Div. z och. 61, 14.

¹ Kromayer 582 s p. 1 vyložil pravděpodobně, že darování Kypru bylo vlastně spíše jen potvrzením jeho držení, v němž Kleopatra vystřídala po r. 41 svou sestru Arsinoi. Srov. i J. Raillard, Die Anordnungen des M. Ant. im Orient 57.

² Tvzení Kromayerovo 578 p. 1, že se Josefovy zmínky v Arch. XV. 79 a 94 n. týkají téhož fakta, je naprosto nesprávné; odporuje ostatně i výkladu, který Kromayer sám 575 a 580 p. 2 dává názvu *Κολη Σνολα* na prvním z uv. míst Josefových. — Jestliže Otto, R.-E. Suppl. 2, sl. 45** a 48* klade získání Gazy Kleopatrou do r. 35 nebo 34, potvrzuje tím vlastně naše datování druhého darování Antoniova, poněvadž lze sotva pochybovat o tom, že Gaza byla jedním z měst pobřežních, jež daroval Antonius Kleopatře současně s okolím Jericha (Jos. Flav. Arcn. XV. 95). Nedůslednost tohoto výkladu se opakuje v jeho chronologické tabulce (při sl. 158) k r. 36 a 35/4. — Stähelin, R.-E. XI. 1 (1921) sl. 768 vykládá na toto darování Gazy Eusebiovu zprávu (I. 140 n. ed. Schoene) o darování Arabie Kleopatře (Hieron. ad a. 1984 d Abr.: »Antonius Cleopatrae Arabiam tradidit«; Arm. verse k r. 1987: »Antonius Cleopatrae concedit Arabiam«; Georg. Synkellos I. 583 ed. Dindorf Bonnae 1829: »Ἀντώνιος... Ἀραβίαν Κλεοπάτρῃ παρέδωκε). Že však tu Eusebios před sebou neměl nějaký pramen nám neznámý a že v něm tedy není možno spatřovati nějaké další potvrzení našeho určení doby, kdy se Koile Syria, obsahující též zemi hauranských Arabů, dostala Kleopatře, vyplývá z korespondujícího místa syrské epitomy z Eusebia (lat. překlad E. Roedigera v Schoenově vydání Eusebia II. 209): »Cleopatra fraudulenter egit in regnum Iudaeorum et Arabum et contendit (?), ut acciperet eorum terram ab Antonio«, místa, které se jistě opírá o Jos. Flav., Arch. XV. 92 nn. a Jud. pol. I. 360 nn.

** *rovnovážnost* f. (rovnováha): Ať Podbrdský posecká — ať i umře bez odkazu, proto Evropa svou rovnovážnost neztratí (das Gleichgewicht) ib. 21, 6.

+ *rozkazodárce* m.: Otce milého, přítele lásku pojiš (Hurdálek) s přisností rozkazodárce! Uvítání Hurd. 4, 9.

*** *rukodání* n. (podání ruky, slib): Kam přísahy děl slib se? Kam tvé (Demofontovo) rukodánj? (vyčítá mu Filis) Prvotiny 1815, 6, 7.

** *rukodělný* adj.: Snad to továrnický dům Rukodělných hmotných prací? Slovo ku posvěcení nové školy v Turnově 1867, 8.

*** *rukopádný* adj. (rukou konaný, ruční): Jeden (Turek) střelil sem, druhý tam, jak komu libo, rádi by vešli v boj rukopádný (dostali se do křížku) ČČM. 1832, 223, 19.

+ *rukopleskání* n. (tleskání): Když se čtení skončilo, rozlehlo se hřmotné rukopleskání ČČM. 1832, 80, 6.

+ *rukoulomení* n.: to tesklivé rukoulomenj umírajících Prvotiny 1813, 204 a, 10.

+ *rychlokroký* adj.: Mlčičky přišli čtyři rychlokrocj jinochové Div. z och. 156, 5.

+ *rychlomyšlný* adj.: (Vosva stál) před plátěnou rozponau, řubaje po ní smělou rychlomyšlnau štětkau (mit kühnem, gedankenschnellen Pinsel) ib. 93, 29.

** *rychlonožý* adj.: Rekl a zmizel (referendár) co rychlonožý Asabel za kobětami ib. 39, 1.

+ *rychlotoký* adj.: Tu, kdež stinné luhy obvlažuje Rychlotoká z hory Jízera (!) Prvotiny 1813, 38 b, 19.

samočinné adv. (vlastní silou): Ty (Hurdálek) se chlubně z starožitných kmenů nezveš blahorodným vládkau, samočinně (!) Sobě zdělav cenu, horu poety znikna velikau Piseň Hurd. 6. 3.

samochtě adv.: nechci-li se (Antifol) v neštěstí samochtě uvrci Omylové 39, 15.

** *samochvalstvo* n. (samochvála, samolibost): Pyšné samochwalstwo a vysokomyslnost živě se vyobrazovaly na bezbradých lícech i vzorách některých parketných hrdin ČČM. 1832, 78, 1.

samomilenství n. (sebeláska, sebevědomí): Za tím (!) co starosta úpěl, stál už Bursa na lešení, čta svůj podíl s postavau šlechtickau a mnohým ohněm, jenom trochu s přílišným samomilensťwjm (Selbstgefälligkeit) Div. z och. 105, 9.

*** *samorost* m.: (úlohu Tardieua přiděluje starosta Vladarovi.) Gratias! zvolal Vladar — ten ženotup, famoroft, ten nebraušeneec . . . bude pro mne (Natursohn) ib. 35, 19.

*** *samoslova* f. (monolog): Při té famofiwě zatím se nový Volteggio ve své dvanácterořadě osobě bobkovim přiděl ib. 144, 2.

samostatnost f.: Republika chce uhájiti svou famostatnost ib. 76, 13.

*** *samovar* m.: Durlach, to buď, že je jakýsi famowar, to připauštím (eine Art Theekessel) ib. 22, 27.

*** *samovládně* adv.: Sličnost se v něm (černém šatě Afazie) jeví neušperkovaná, a tudy samovládněgi (läßt ihr so ihren vollen Effect) ib. 145, 19.

*** *sebechvalný* adj. (sebevědomý, chlubný): Má zásoba (knih) jest dosti hodna, odvece senior sebechvalným (!) usmáním (mit beifälligem Lächeln) ib. 66, 16.

+ *silomocný* adj.: silomocná ruka Hurdálkova od tmy smutku jasný lauči den! Píseň Hurd. 4, 23.

+ *skalokrutý*¹ adj.: než jalové jsou všechny rány na skalokrutý krunýř hnány a ještěr mocným ohonem mnou mrští bez obrany v zem Prvotiny 1814. 54, 6.

+ *skotovodný* adj. (kočovní): Skotowodnj Tatarové stojí o stupeň výše ve svém promyslu ČČM. 1838, 242, 6.

+ *slabodušný* adj.: Nelib to, co z mého (Markova) srdce plyne Slabodušnému se Nečechu Čechoslav 1820, 73 b, 14.

*** *slabomocný* adj.: Matka se dvakrát v hoři s urozencem na světě lauči: při porodu jednau, kájeci mlékem robě slabomocné Krok I. 2. (1821) 35, 19.

+ *sladkotrpký* adj.: Schillerovu ducha! zvolal assessor, nikna sklenici panu Bursovi, kterýž přibezděčen jsa, sladkotrpkau tváří i svoji přirazil (mit einem süßsauern Gesicht) Div. z och. 28, 21.

*** *sladosměchý* adj. (sladce se usmívající): Na doplnění důkazu, že Milek bez ustání sladosměchau Thalii obletovává (die süßlächelnde Thalia) ib. 116, 5.

+ *Slavohagný* adj. (Slovanstva hájící): Znáš tě (Marek Sedláčka, co ten věstěc!) cizokrajný, českau odchovaný máteri (!), zveleboval nás a jazyk Slavohagný (sic) proti zrádné v Čechách zákeři Čechoslav 1820, 73 a, 25.

+ *slzoronný* adj.: Pak za Tebau (Hurdálkem) v smutě ohlednem se okem slzoronným Uvítání Hurd. 4, 13.

*** *smírochtivý* adj. (toužící po smíru): Od zástěny k zástěně umýkala Afazia před ubohým, ztrápeným, smírochtivým Vosvau (versöhnungslustig) Div. z och. 115, 20.

*** *smírochvalstvo* n. (chválení smíru): Nyní se mi (starostovi) vyjasňuje neunavená služebnost pana referára a Afazino křesťanské smírochwalstvo (die christlichen Sühn-Ermahnungen) Div. z och. 143, 23.

+ *spanilousedle* adv.: (starosta se ptá, koho dámy pomlouvaly.) Mluveno o tom (zálhala [poštovská] na rychlost spanilosedle) kdy a co opět budaucně provozováno bude (mit edler Fassung) ib. 30, 20.

** *spolučlověk* m.: Ubohý nešťastníku! — jsa tvůj blížní (!) a spolučlověk lituji tebe Šestero 22, 21.

** *spohláska*² f. (souhláska) viz jednoslabičný.

¹ U Jakubce (l. c. 158) omylem *skalokutý*.

² Slovo to jest ovšem původu staršího; má je na př. Jungm. (Prvotiny 1813, 90 a).

spoluvěký adj. (souvěký): Ač by nezaplakal k vůli tobě (Durychovi) žádný spoluvěkých měšťanů Prvotiny 1813, 39 a, 6.

+ *srdcebudný* adj.: Od Šumavy k Krkonošům chladným rozléhej se srdcebudný zpěv Píseň Hurd. 4, 10.

** *srdcejemný* adj.: O veleslavný kmete (Hurdálku), srdcegemný, tys Čechů vzorná cizozemci chlauba Slovesnost 18, 2 (k tomu poznámka: srdcegemný, kdo srdce jme, jímá. Jemný též slove, kdo se jímáti dá; odtud přenešeně tolik co příjemný, n. p. jemné stáří).

+ *starodobrý* adj.: paničky ze spolku dle starodobrého práva ženského rozběsodovaly se (der guten, alten Frauensitte treu) Div. z och. 29, 28.

+ *starofrancký*¹ adj.: Vosva vyobrazuje starofranckého hrdinu ib. 142, 6.

+ *starošacený* adj. v. *novošacený*.

+ *statnomužný* adj.: Vedlé statnomužných hlav (petrohradských kočí) dojmá nás krása i spanilost oněch co krev a mléko zdravých pacholat ČČM. 1840, 307, 14.

+ *stegnoduchý* adj. (stejného ducha): Jest to (knihy, psané cyrilicí nebo hlaholící) toliko povreční nestejnost kroje, pod nimž srdce stegnoduché bije Jindy a n. 1833, 165 b, 5.

** *stejnostlasně* adv. v. *jednostluký*.

*** *stegnokroj* m.: referendár Vosva ve svém skvostném světném stegnokroji ... vstaupil do pokoje Div. z och. 75, 16.

+ *stegnozrozenec* m. (dvojče, bliženeec): Choti má, jsauci hrdá nad stegnozrozenci svými, dychtěla po vlasti své Omylové 4, 19.

+ *střdotečný* adj. (medem oplývající): Jaké dáti tomu jméno. čímž ti (Jelínkovi) bývá na rychlost každé srdce podroběno? ... Tvůj-li rozum střdotečný, duch-li, čili to tvá ctnost? Vlast. nov. 1815, 70 b, 10.

*** *suchochládek* m. (nadávkon) v. *červotok*.

swatvečer m.: (umdlený křesťanský poutník) w swatvečer života se blási k hospodáři Bohu svému rozdávajícímu mzdu mezi dělníky své Pohřeb. řeč. Nigr. 6, 22.

swéhlarost f.: tím více se rozhořčil Vosva nad swéhlawoltj Atanazie (Eigensinn) Div. z och. 116, 12.

+ *swětlonosný* adj.: I Junonou (jsi se zaklínal, Demofone), manželských loží blahostrážnou, i oně swětlonofné tajemnosti vážnou (spisovatel poznamenává k slovu swětlonosné: Bohyně Ceres) Prvotiny 1815, 6, 18.

*** *swětoobrazný* adj. (s. lešení — divadelní jeviště): Hlavau vrtě (starosta) vstaupil na swětoobrazné lešení (weltdarstellend) Div. z och. 13, 9.

+ *šedomechý* adj.: Tyto hrad mi šedomechý pustých Trosek vane vdechy Nové bás. 5 (1814) 42, 20.

¹ Starší doklad mám z Jungmanna, Prvotiny 1813, 199 a.

**** šestiprstý** adj.: (Čechorod se honosí, že dovede psáti německy.) Já: Monstrum per excessum! Vaše (Čechorodova) šesti-prstá přednost snad více k závadě nežli k výhodnosti slauží. Skládejte si libozvučné kusy, vaši krajanové jich sobě zahrátí nemohau, kteří, nuzně podařeni jsauce, jenom pěti prstův u každé ruky mají Slovesnost 1820, 276, 20.

+ **širokokalhotník** m. (zde: Turek): Kozáci, husaři, hulání rozsypují se jako šerí vlci po širém poli, zahánějice širokokalhot-njky tam, odkud byli přišli ČČM. 1832, 224, 4.

***** širokosáhlý** adj. (široký obzor mající): dověřte se (Čecho-rod) i Němci v Čechách bydlícímu, že porozumí i po česku, pakli tím jest, za kterého se vydává, totiž: širokosáhlým (!) všewědem Slovesnost 1820, 275, 21.

***** škarədohled** m. (škarohlíd): očekávej od závisti, že tě nazve potměšilým škarədohledem Šestero 58, 29.

+ **školdozorce** m.: (Slovo ku posvěcení nové školy v Turnově) od Antonína Marka, jubilovaného kněze, býv. bisk. vikáře a škol-dozorce (titulní list) 1867.

+ **štětinozub** m. (dravá ryba mořská): Černě se hemžili v hroz-livé směsi, v škarədě chomáče spíati, kladivci, jichž oko lidské se děsí, Štětinozub, potvorně ježatí skati Rozmanitosti 1817, 64, 22. (Marek vykládá v pozn.: Štětinozub, der Klipperfisch, Chaetodon Lin.)

těžkomyslnost f.: odejmeme-li komu i jeho milé vyražení, co z toho pojde, leč škarədá zasmušilá těžkomyslnost Omylové 67, 9.

těžkomyslný adj.: Celého týhodne byl (Antiťol) velmi těžko-myslný, zakaboněn a zaryt ib. 65, 21.

+ **tmavohorý** adj.: Tmavohoré změřoval jsi (Valdštejn) sám kroky neznavenými Tatry Logika 1820, Věnování 6, 9.

+ **tmavolesný** adj.: Sem se podej (Hurdálku) k straně od-lehlé k pahorům tmavolefným Uvítání Hurd. 3, 1.

třílístek m. (trojice): Manfrone doplňoval opatrnau mírnosti třílístek velmi důstojně (= hrál stejně cituplně jako Vosva a Afa-nazie) Div. z och. 160, 23.

+ **trojdechý** adj.: O něco starší jest arci trogdeché slovo okolostojičnost Krok I. 4 (1823) 145, 16.

***** trojfacečník** m. (klobouk na tři facky): I kdybychom sedmkrát do týhodne hráli, dí s oslavau starosta, sahaje po trog-facečnjku a dlanuhé španihelské rákosce, přece by se o bilety prali (Philister-Dreistuß) Div. z och. 11, 22.

***** trojkřížový** adj.: To budu (Drom) pak mítí šťastný ráz, jako trogkřížová kudla Omylové 15, 11.

**** trojslabičný** adj. v. jednoslabičný.

+ **tvrdozvučný** adj.: Vrhnuť, jít, smířít atd. liběji (!) zní, než tvrdozvučné končení na *t* Prvotiny 1815, 8, 55 (poznámka — spíše Hromádkova než Markova).

+ **Tygroducha** f., jm. os. (žena tygřího srdce) (Tigerseele) v. Krutosrdce.

*** *uchobudný* adj.: Víc nedoniknou hlasy uchobudné k srdci odešlých (!) do zemi (!) necitné Krok I. 2. (1821) 35, 11.

+ *vadonosný* adj.: Jaké zřídka dojdou smrtedlníci v tomto vadonosném životu, takau vidí srdce plesající neuhonnau (!) v Tobě (Hurdálkovi) dobrotu Píseň Hurd. 6, 22.

*** *varoplňný* adj.: (s horkým nápojem): ptá se ho (referendára) starosta, varoplňnou sklenici (punče) mu podáváje Div. z och. 19, 10.

+ *velikoměstský* m. z adj.: Venkovák ve společnosti s velikoměstskými (titul) ČČM. 1832, 75, 2.

+ *velikoměšťák* m.: odpoví paní Horníková, uražena jsauc špatnou důvěrou velikoměšťáka ku knihovním pokladům křenovským Div. z och. 58, 2.

velkodušnost f.: Welkoduffnost všem ho (Valdštejna) známa činí Prvotiny 1813, 191 a, 18.

* *velkodušný* adj.: »Welkoduffný jinochu, zdatiž se tobě« (Hochherziger Jüngling) Rozmanitosti 1817, 62, 4.

+ *věrnopamětný* adj.: Rovně tak příkladně, jakož věrnopamětně (sic) dámy, naučilo se i oficiérstvo své osoby (= úlohy) (als die immer treu memorirenden Damen) Div. z och. 115, 1.

*** *věrnosrdečně* adv.: Snad ne tak docela, ponavrho Vosra věrnosrdečně (treuherzig) ib. 80, 10.

*** *věrolomce* m.: Apollo pokárej věrolomce (den Wortbrüchigen) ib. 38, 9.

* *věrolomný* adj.: Jsmef (Thezeus a Ariadna) živi, ne však svoji, pakli žije žena, jsouc werolomnou (sic) šalbou muže svého hřbena Prvotiny 1815, 178, 35.

+ *veselotrávný* adj.: Již tlupy obkličují wefelotvárné Tebe (Hurdálka) hosta Uvítání Hurd. 3, 15.

+ *vidlonožec* m. (člověk): Beránek jedva zlíhlý matku obskakuje a pískle bez pomoci z vaječka se kluje, ubohý vidlonožec sotva audy vládne, přírody zdoba, člověk, moei nemá žádné Nové bás. 5 (1814) 138, 27.

*** *vidolibý* adj. (vzhledný, úhledný): Dokonalá Olimpiánka (!) (byla Afanazie) jak svým widolibým krojem, tak svou těla lepotau a spanilostí (Durch das ideale Kostüm) Div. z och. 140, 2.

vítězoslavně adv.: Už se toho neopovází (Kučera) hned tak! řekla Laura, hlavu vítězoslavně odhodivši (triumphirend) ib. 106, 19.

+ *vlaskožlutý* adj.: oblečete se (Horník) černě, a pleť bude wlaškožlutá bez růžoviny (italiäner-gelb) ib. 63, 20.

** *vlastnoručně* adv.: bude-li zejtra scházeti slovíčko, tedy ti (sluhovi) wlastnoručně zahraju na tvých zádech do zlamaného f ib. 113, 29.

wlnobitný adj.: Pak trnula sem (!), by snad w wlnobitné vodě kdes k Hebru rozpoznané nezlonuly lodě Prvotiny 1815, 5, 34.

+ *wodomutný* adj.: Tys (Demofon) mořem wodomutným často zaklínal se ib. 6, 11.

*** *wodosraz* m. (vodopád): (Schiller) jest libý úval s květaucí (!) pažití, s chlumpy od orlů obletanými (!), s hromnými wodofrazy (Wasserstürzen) Div. z och. 28, 10.

** *wodowládný* adj.: jen moře kolem všudy, plavec kolem žádný, ni k nebezpečné cestě koráb wodowládný Prvotiny 1815, 178, 22.

+ *wodovratný* adj. (po vodě vracející): Hned wodovratný ujal mne (jinocha) chvat (Gleich faßt mich der Strudel mit rasendem Toben) Rozmanitosti 1817, 65, 11.

+ *wonnodýmný* adj.: Chťic tebe (Filis Demofona), nevěrníku, míti na životě, sem (!) wonnodýmnou oběť bohům vzdala pro tě Prvotiny 1815, 5, 37.

** *všehomocný* adj. (všemohoucí): Ale zákonové, jakkoli mocni, nejsau wšehomocnj Šestero 62, 2.

všeobecnost f. (všeobecná platnost): Nemát, příteli, Vaše propověď té všeobecnosti Slovesnost 1820, 272, 22.

+ *všeobsáhlý*¹ adj.: Tu (na Velíši) snad veleslavné činy Wšebobfáhlá hlava zplodila Čechoslav 1822, 73 b, 20.

+ *všeobživující* adj.: Svůj nejslechetnější důmysl postrádal jsem, pohřešiv wšebobživugjej myšlenku o neskončené dobrotě Prvotiny 1813, 204 a, 19.

*** *vševěd* m. v. širokosáhlý.

*** *vševěda* m.: Vyř (Vosva) jste celý wšewěda! (Tausend-künstler) Div. z och. 94, 4.

+ *vševědost*² (vševědoucnost): Nic mi (hrášniku) do božské spravedlnosti, wšewědofti a stálosti Šestero 7, 27.

** *vševědoucí* adj.: čili tě posedla rozkoš auhonná, neostojná před saudem tvého svědomí a Boha wšewědaucjho? Slovesnost 1820, 289, 24.

+ *vůdcotratný* adj.: Nes (zpěv) tu pověst (o biskupu Hurdálkovi) ku Králové Hradu, kdežto Háj spí hořce oplakán: vůdcotratné cirkvi (!) za náhradu předůstojný Jeho přítel dán Píseň Hurd. 4, 19.

+ *wysokoblahorodí* n.: Zdraví přeji Vašemu Wysokoblahorodj! ČČM. 1832, 221, 22.

** *zákonodárce* m.: On (Bůh) jest pán a zákonodárce Šestero 14, 25.

+ *zázrakotvorce* m.: Uč se, jako ostatní tvoji spolu apoštolové (!), pobýti bez přítomnosti diwo- a zázrakotvorce ib. 24, 28.

zlatonosný adj.: (Kotler vstoupil) do spolku, kterýž se ... v naměření, hledati zlatonosné rozsypy v Sibírii za řekau Jenisejem, srazil a sjednotil ČČM. 1838, 242, 6.

¹ Adj. *všeobsáhlý* užil Jungm. sám už před Markem (Prvotiny 1813, 186 a).

² Jungmann má tento doklad sub *vševědnost* s pozn.: nisi error typi pro wšewědnosti). — Pro *vševěd* i *vševědoucí* najdou se ovšem doklady starší; sám Jungm. užil obou slov před Markem (prvního v Hlasateli I. 340, 5, druhého v Hlasateli II. 245), tedy už r. 1806 a 1807

+ *eléctivý* adj. v. hříchopášný.

+ *zvěrolovec* m.: Samojed, Jurák a Tunguz jsou zvěrolowci ČČM. 1838, 242, 6.

*** *zvýšenoslohý* adj.: Sentimentálníci a knih čtenářové okořeňovali své zvýšenoslohé pochlebování básnickými propovědmi (höher stilisirten Schmeicheleien) Div. z och. 101, 4.

*** *ženohance* m. (tupitel žen): (Lukretia) zaváděla právě svému jménu na vzdory svůj manév, aby setníky Talmonta a T(re)mouilla, a třeba i ženohance Tardieu v dostřelný okres svých vnaď přilákala (den Weiberhasser) ib. 144, 27.

*** *ženotup* m.: ten ženotup, samorost, ten nebraušenec... bude pro mne (den Weiberhasser) ib. 35, 18.

+ *životvorce* m. (tvůrce života): Ať se zrno s zemí mísí, až ho životvorce vzkřísí Rozmanitosti 1817, 72, 8.

+ *životvornost* f.: (Pomníte-li, Věslave,) an jste ničeho neshledával, leč samou životvorností, potěchu a velebnost Prvotiny 1813, 204 a, 31.

Z činnosti Rud. Pokorného.

Napsal Jan V. Sedlák.

(Dokončení.)

IV.

Tyto boje a polemiky zabírají jen nepatrnou část činnosti Rud. Pokorného v Palečku a Šotku. Jinak je uloženo v Palečku i v jeho příloze Šotku¹ hodně skutečné práce kladné, práce informační, propagační, výchovné a také ukázky z bohaté činnosti tvůrčí. Část jeho práce plyne jednak ze zájmu o Slovensko, o jeho lid, kulturu, o dohodu na poli literárním, práce, z níž v Palečku jsou uloženy jen drobty, jednak záleží činnost jeho v poznámkách, rozbořech literárních, v satirických popěvech na národní naše vady i na zrůdy společenské a konečně i ve vlastní práci tvořivé. — Zlomky činnosti Pokorného, pokud se týká Slovenska, lze stopovati v Palečku mezi lety 1880—84, kdy vyšly Pokorného »Potulky po Slovensku«, a zlomky ty doplňují jen jeho bohatou činnost veřejnou v tomto směru. Činnost tato neděje se v Palečku, jak je přirozeno, celými pojednáními a souvislými statěmi, nýbrž jen příležitostnými poznámkami, referáty, anekdotami o cigánech a Maďarech, překlady, vyzváním, provoláním, oslavnými básněmi atd. atd. Pokorný znal Slovensko, jeho kraje, miloval je, znal názvy jeho měst i vesnic, vykládá je, filologuje a ličí náladu celých scenerií krajinných a vžívá se do nenávisti Slováků

¹ Šotek vycházel jen dvě léta 1833 a 1834.

proti Maďarům. Typy studentské, zehudlí, židem okradení, ale vždy přece slovansky pohostinští zemané slovenští nejsou Pokornému cizí, přirostli mu k srdci. Slyšíme o vykořisťování lidu židy, o přeměňování a pomaďaršťování jmen osobních, vlastních a místních. Selské pověry a selský úpadek jsou tu líčeny krátce. Věci slovenské doporučuje Pokorný a na pranýř staví ty, kdo se jich nešetrně dotknou. Nadšení Pokorného pro Slovensko bylo veliké a někdy v něm bylo příliš jasných nadějí. Nad jedním číslem časopiseckým vyzpíval hymny a vystavěl velkolepé naděje. Nad prvním číslem obnovených »Slovenských Pohľadů« jásá: »Bratři Slováci tímto sešitem slaví v Uhrách duševní vítězství nad samými utiskovateli« (IX., příloha k č. 3, 15./I. 1881).

Koncem let sedmdesátých horlivě pracoval Pokorný v otázce československého sblížení. Vřele doporučoval (VIII., příloha k č. 12) spisek J. Holečka: Podejme ruku Slovákům, který navrhuje Slovákům pro vědu spisovnou češtinu, pro ostatní literární produkci slovenštinu, spisek, který mimo jiné podnítil Pokorného k napsání brožury »Literární shoda československá«. — Pokorný doporučuje ve svých poznámkách vřele slovenské časopisy, hlavně Orla, jenž si prý všímá i našeho života; dovolává se Kollára, který žádal, aby každý vzdělanec znal nejméně jednu řeč slovanskou mimo mateřštinu. Slovenština je prý lehce srozumitelná a je branou k ostatním jazykům slovanským. Práce na poli československého sblížení přivedla Pokorného na myšlenku založiti »Knihovnu československou«. Provolání z konce února 1880 »Našincům v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a zvláště na Slovensku« v Palečku (Telefon k č. 10) seznamuje nás s touto myšlenkou, kterou tu Pokorný zevrubně vykládá a odůvodňuje. Pro tento podnik i program získal Pokorný: Botta, J. M. Hurbana, Vajanského, Fajnora, Heyduka, Schulze, mladého Jar. Vlčka, ježž neustával podněcovati, aby o Slovensku psal i přednášel, a j. Na konec svolání Pokorný volá k Slovákům, jimž přeje jejich spisovné řeči a rozkvětu literatury, aby otevřeli »české literatuře dvéře dokořán«. Dovolává se slov otce Slováků Hurbana, jenž radí k obnovení svazku československého, aby ukázali Maďarům svou sílu: »Literatura československá buď našim společným hradem, do něho se utecme. Vy sami jste pomáhali kdysi hrad ten stavěti, vy jste byli při opravách a rozšiřování jeho, máte tudíž naň právo, jest on nerozdělené dědictví nás všech«. Toto svolání obsahuje kus názorů Rud. Pokorného i jeho upřímné snahy pro sblížení a posílení utlačované větve naší pod Tatrami.¹ Do akce, kterou začal Pokorný založením knihovny česko-slovenské a propagoval svou brožurou, bylo kladeno mnoho nadějí. Dokonce i varšavské Kłosy (ročník XXX)

¹ Knihovna československá obsahovala tyto knihy: Spevy Jana Botto a J. Vlček: Literatura na Slovensku (1881); sem patří i brožura Literární shoda československá (1880).

rozhovořily se o brožuře Pokorného a určují své stanovisko v otázce literárního jazyka.¹

I jinak pracoval Pokorný pro Slovensko a jeho mládež. Když r. 1881 vyhořel Turč. Sv. Martin, žádá v zaslánu podpory pro vyhořelé, dovolává se české štědrosti a slovanství (IX. r., příl. k č. 20 dne 14. května 1881). Řeší tedy i prakticky vzájemnost česko-slovenskou. Pro chudší akademickou mládež slovenskou v Praze pořádal sbírky, dal podnět k divadelním představením, koncertům, plesům ve prospěch její. spolu s jinými organizoval tuto činnost podpůrnou. V jeho bytě bývali pražští Slováci častými hostmi. Činnost Pokorného rozvíjí se však široce mimo list, o němž mluvíme v této stati, činnost bohatá, záslužná a neúporná; nejednou zapochyboval o výsledku této práce; zabolet ho i nevděk, ale znova tím úsilovněji vrhá se na toto pole. Vy-dává své »Potulky po Slovensku«, dílo, které vzbudilo pozornost a zájem v ostatním světě slovanském.

Pokorný miloval básníky slovenské a řekl to i v oslavných básních na př. v básni věnované J. Bottovi za »Spevy Jana Botto«, r. 1884, Samu Tomášikovi, básníku slovanské hymny, složené před 50 lety (Šotek 1884, str. 169 i nsl.). Pokorný, chvalořečník slavných časů, čerpá z naší minulosti nadšení pro přítomnost, pro dobu, jež je mu slabošská. V takových chvílích daří se Pokornému verše tryskající bezprostředním nadšením, bouřlivostí slov i sloh, v nichž dovede plně využití příležitostného motivu. Stejně nadšeně Pokorný oslavoval smíření česko-polské, jindy Chorvaty (Šotek 1884, 133, 125).

Zajímavé jsou poznámky, kterými provázel Pokorný rok od roku publikace literární, jeho útoky, satirické rozbory prosou i veršem, kratší i delší. Některé jeho poznámky se týkají kritiky. V ročníku osmém, na němž je Pokorný podepsán též jako vydavatel a v němž vedle starších spisovatelů ukazují se i jména mladších, veden byl redaktor usilovnou snahou vyplnit ročník pracemi pokud možná původními a netisknutí překladů: tím je věren svému ohlášenému programu. Sám také hojně přispívá do listu příspěvky různorodými, často bezcennými a jen nahodile vzniklými. Leč toto vše nám vždy poví něco o svém autoru. Poznali jsme Pokorného, jak stopoval nejen současnou produkci moderní, aby po ní mrští satirickým šípem, ale i poesii pokoutní, jarmareční, lidově - písničkářskou, ukazuje s rozhořčením její ubohost. Rozbor několika takových drobností, jež jistě překonaly Hajse, rozebral v článku: »Poesie posledních čtrnácte dní« v Palečku VIII. (str. 54). Látku mu poskytly drastické doku-

¹ I jiné časopisy píší o této otázce. Viz Občan r. XI., Světozor r. XIV., Koleda 1880, Český Jih r. VIII., Pražský denník r. XV. č. 135, 141, Opavský týdeník XI. atd. mn. j.

menty, jež sepsali Jan Spurný a Marie Grundová, Jos. Benda. Několikrát se Pokorný s trpkostí rozhovořil o smutných poměrech nakladatelských (1880, příl. k č. 23, IX. r., č. 24 a j.). Jiného druhu jsou jeho oznámení a posudky belletristického časopisu »Květů«, »Matice lidu« (VIII., příl. k č. 12, 15, 17). Ve svých stručných zmínkách — quasireferátech — je při své stručnosti sice opatrný, ale přes to naznačuje často i slovem svoji necht.

Mnohým z českých básníků je Pokorný prý »nucen« věnovati svou pozornost. To praví v Šotku 1884 (str. 30 a 48), kde napsal »Okrasy českého Parnasu«. V první satíře rýmované parafrasuje a zesměšňuje básníka Šebele (nadpis: Rytíř Franta Elebeš). Druhá postava je Rašuar Fesoj (Josef Raušar). I v této satíře prosaické sestavuje z citátů obsah děl a současně i charakteristiku autora. Satíry takové nesmějí se však brát zcela vážně. Pokorný napsal satiru také sám na sebe¹ (Šotek 1884, str. 34), v níž v sedmi slokách vybízí jako v jiných svých vlasteneckých básních k boji, hrdosti, vytrvalosti a k činům. Do Šotka zařadil také Pokorný odpověď na Zeyerovu báseň »Kořící se Slavii« a dal ji provázeti ilustrací básníka s lyrou na prapodivném netvoru (Šotek 1883, str. 85). Vlastence urazila slova o »umrlčí hlavě« a pod. Odpověď jmenuje autora »zmetkem« a táže se ho, z čí krve posel. V témž Šotku (1883, str. 81) mluví v jednom dopise Luciperkově o Zeyerově »Staré historii«, v níž vidí »přímo oslňující nahromadění drastických efektů na geniální útvar laškovně čaromusy...« Těchto dvou výpadů se asi týká citovaný už dopis Sládkův Zeyerovi z r. 1883 (v. v.). — Za to učinil poklonu časopisům i básníkům, již mu byli sympathičtí. Vedle Vít. Háčka je zde chválena Eliška Krásnohorská (Paleček 1880, příl. k č. 43), kritik je nadšen Svatoplukem Čechem (v Palečku 1883, str. 183, v Šotku 1883, str. 89). Adolfu Heydukovi je věnována v 8. sešitě Palečka r. 1885 báseň s podobiznou Heydukovou ověncenou věncem lipovým, který drží dvě děvy, a nevýznamná báseň »K padesátým narozeninám a k pětadvacetileté činnosti«. Oslavným číslem Palečka je také číslo deváté r. 1886, připsané »K padesátiletí Máchova Máje«, v němž vedle vkusného titulního listu od Alše jsou příspěvky generace almanahu Máje. Psali žijící (Frič, Světlá, Heyduk), ale i z pozůstalosti zemřelých je několik příspěvků.² Stejně Pokorný miloval starší naši literaturu, hlavně ovšem spisovatele vlastenecké; toto epitheton podtrhuje u Tyla, jenž je prý velmi oblíben a velmi mnoho trpěl. Když se pak v jedné kritice psalo, že životopisec Tylův J. L. Turnovský je »dědic talentu Tylova« a nepochopen ve svých pracích belletristických, rozepsal se o tom Pokorný v Šotku 1883 (str. 63 a násl., 74) ve známých nám

¹ Je nepodepsána, ale autorem je pravděpodobně redaktor Pokorný.

² Z pozůstalosti R. Mayera je otištěna neznámá báseň: Zavál víchr... Zapůjčil prý ji Durdík. Ve vydání Mayera jí není, rovněž ušla Ant. Klášterskému v jeho vydání R. Mayera.

článcích »Ze semináře pro estetická studia«, v nichž žíravě rozbírá povídky Turnovského. V těchto rozborech je hodně spravedlivé střízlivosti. Pokorného v této kritice nepoznáváme. Čítuje, dokazuje, operuje a počíná si zcela jinak než obvykle, chce nejen dokazovat, ironisovat, ale i přesvědčovat. Jinak však Pokorný raději projevoval své mínění ve svém časopise v krátkých epigramech a ve vtipných satirách. Celý cyklus epigramů napsal našim časopisům, pokud si všímají literatury, v Palečku 1882 (str. 159) pod pseudonymem H. Městecký.¹ Je to osm epigramů na Národní listy, Pokrok, České noviny, Čecha, Politik, literární zábavné listy, na venkovské listy, jež jsou zakončeny mravním naučením. Všeobecně útočí na zábavné časopisy literární, ač snad podle dřívějších bojů tušíme, kam míří, když vytýká cechovnictví, chválu všeho, co vyjde z tábora vlastního. Ovšem i venkovské listy dostaly, že píší o knize, až dojdou o ni tištěné reklamy. Pokorný ve svých lehkých epigramech nešetřil nikoho, někdy lehce, někdy prudce, někdy po zásluze, jindy nadsazeně útočil, ironisoval a káral, ale vždy se jeví jako horoucí milovník všeho, co zvyšuje naši českost.

Jen nepatrné zlomky, poznámky při příležitosti pronesené mohou nám ukázat Pokorného v jeho názorech na práci básnickou. Díval se na ni vážně. Požadoval nejen formu, ale i myšlenku. A ve formě zase budiž přísnost, správné měření veršů (Paleček VIII., č. 38). Jako ostrý a přísný kritik mluví Pokorný z listárny Palečka. Chce jen věci původní, osobité, vskutku humoristické; z listárny je vidět, že dbal správnosti i čistoty jazykové v příspěvcích (Paleček VIII., č. 3 a 4). V listárně své kritikuje, radí a tak vychovává. Byl přísný sice, ale přece prošlo v Palečku i Šotku hodně prací, které jistě nevyhovovaly jeho představám a názorům. — Ve svých drobnostech literárních úmyslně nekritisoval jednotlivě produkce moderní, ač sám trpce nesl umlčování se strany právě kritiky, jež mnoho zanedbává (Paleček IX., č. 36 a příl. k č. 4). Pokorný nemiloval kritiků, ať už příliš chválili nebo »trhali« anebo mlčeli. Přesvědčení svému dal průchod v mnoha epigramech, verších i útocích rázu všeobecného i hodně osobního. Vysmívá se těm, kdož nemají vlastního úsudku a ve všem spoléhají na kritiku. Hodně útoků na kritiky napsal Pokorný roku 1883 do Palečka i Šotka. V jednom nespravedlivě ironickém epigramu v Šotku 1883 (str. 84) praví, že musí být v Čechách ticho, neboť je sem slyšet »skřípot zubů« kritika z Moravy, kde jsou kritici však bezzubí (či bezhlaví!). V takových verších bývá osobně útočný, jízlivý, nevyhýbaje se drsným a pouličním výrazům (Paleček 1883, str. 64). Nám je jasno, že Pokorný byl nebezpečný, třebas často nespravedlivý, že uměl útočit a »trefovat« bezohledně a bez výběru prostředků, zvláště tehdy, když se cítil

¹ Epigramy jsou otištěny ve sbírce »Vlastenecké šlehy« (str. 26—28), v Praze 1882.

dotčen (na př. v Palečku 1887, str. 167 proti Leandru Čechovi, dříve o kritikách z Moravy a j.). Několik drobných poznámek, bodavých narážek, slovních hříček nacházíme v kritických zába-
vách (Paleček 1883, str. 76). Je to podivuhodná všehochnů. Je tu jen vtíp a nic věcného.

A v těch všech drobnostech a útocích není soustavného vy-
ložení názorů a soustava se z nich také nedá vytvořit. Jsou to
spíše příležitostné projevy básníka, satirika i redaktora než kritika.

V souvislosti s epigramy a útoky literárními zmíníme se též
o věcech divadelních. Paleček jako list humoristický přirozeně
vybjel tu často svou nespokojenost a také jeho redaktor. Takových
příspěvků je hojnost: prosaických i veršovaných, podepsaných i ne-
podepsaných, vtipných i vážných. Jednou tepe Pokorný divadelní
program (Pal. 1880, č. 4.), jindy přináší divadelní historky (IX, 39.),
po třetí je čeština na jevišti předmětem vtipného a delšího
článku (IX., 50 a násl.). Po srpnové katastrofě napsal nad sho-
řelým »Národním divadlem« nadšené verše, jimiž znova pobízel
k známé české obětavosti a osvědčené síle (IX. r., str. 266).¹
Pokorný cynik a posměváček mění se v básní v nadšeného vlaste-
neckého pěvce. Po shoření Národního divadla snesla se v Palečku
celá spousta epigramů, vtipů, anekdot a p. Také Pokorný napsal
»Stavitelům N. D.« verše, které zní vyčítavě (str. 275, 296,
303 atd.). Když »prozatímní« výbor odstoupil, napadl jej R. Po-
korný i se svým spoluredaktorem Krejčíkem zaslánem »České
veřejnosti« (Paleček 1881, příl. k č. 44). Zasláno je vlastně osob-
ního rázu. Pokorný vyčítá výboru, že prý se bojí kritiky a brání
přístupu do valné hromady. Jiný útok se končí bolestným výlevem
o šosáctví, které hrozí nás zardousiti. V celém tom boji spatřujeme
Pokorného jako horlivého zastance otevřeného jednání, pravdy
a poctivosti. Zmínky o této affaire vracejí se ještě později.

Hojné jsou vtipy o hercích a herečkách, ilustrované i ne-
ilustrované glossy k divadelním sporům, ke správě, k zákulisí,
k nedopatřením, k divadelnímu aparátu, ke konkursům a pod.
Není divu, že Pokorný si svým vtipkováním zjednal řadu nepřátel,
třebas mnohdy vystupoval v zájmu pravdy. Karikuje divadelní
nadšence, kteří milují divadlo — za kulisami (IX. r., str. 207),
komentuje ve svých »raportech« do pekel poměry u divadla
(X. r., 263 a 363), o programu, o řediteli divadla referuje v podob-
ném dopise (X. r., 335), v němž útočí na ředitele Maýra; jindy
kritisuje zase historickou smutnohru, smutnou sice, ale bez ducha
jako podobná činohra z dob probuzení (X., str. 115) nebo později
doporučuje hru domácí, původní (XIV., č. 20); napsal epigram na
dlouho trvající konkursy (X., str. 75); podobně na porotu i na
vítěze-autora a jeho dílo snesl se ne jeden vtíp v Palečku i Šotku.

¹ Báseň se prodávala ve prospěch N. D. a vynesla půl sedma sta
zlatých.

A tak bychom mohli pokračovati o vtipích, epigramech, jež psal nebo přijímal Pokorný, ale nezískali bychom více než zvětšení ukázek toho, co jsme podali. Snad i trochu zákulisí, osobních poznámek a útoků i chvály. To je vše.

V.

Tím, co tu dosud bylo řečeno, není činnost Pokorného v »Palečku« vyčerpána. Budeme tu stopovati ještě přechetné jeho práce a prácičky, básně, epigramy, anekdoty a pod. Drobnosti tyto, třebaš namnoze nemají ceny literární, jsou zajímavé pro životopisce, obsahující narážky biografické, a ostatní jsou často komentářem doby. Mnohé z nich vyrostly z denní nutnosti a časovosti: masopust, svátky a různé roční slavnosti jsou příležitostí k obvyklým veršům a vtípům (na př. VIII, 44). Osobní zážitky snad líčí »Postní zpověď po ostatcích v H. M.« (Heřmanův Městec). Pokorný se tu jeví jako veselý, rozmarný a rozpustilý ctitel žen. Časové jsou i verše o pomlázce a veliké noci, jež prý u nás bude slaviti triumfy (str. 101). V tomto ročníku sbíral Pokorný historky farářské, sám napsav dvě málo vtipné pod pseudonymem Ranko Petar (str. 75 a 222), a všeliké jiné historky. Mnoho je v těchto vtipích i anekdotách chtěného, jen k vůli obecnstvu psáno, aby se vyplnilo místo.

Zajímavější jsou kapitoly o spiritismu, jehož si Pokorný na několika případech všímá (str. 99 a násl.). Prozrazuje, že v mládí prý věřil v návrat duchů do našeho života a věřil proto, že mu dvakráte nahnali strachu.

V drobných veršovaných satirických příspěvcích šlehal Pokorný svým vtipem časovosti ze života uměleckého, národního, velmi zřídka politického. Národní vady v celku i na jednotlivcích, na spolecích i korporacích káral bezohledně žihavou satirou, svými »Vlasteneckými šlehy«, z nichž později (1882) vydal jen výbor. Tepal národní netečnost, ochablost, vůli, která se nedovede odhodlati k činům. Tak zní stesky v epigramu: »K 8. listopadu« (str. 354). Jiných vad se dotýká ve vtipné »Vyhlášece štedro-večerní« (str. 411), v níž se oznamuje, že český národ ztratil srdce, jazyk a nos. Spolků neměl Pokorný rád a šlehl po nich nejednou satirou přiléhavou, ať to byly spolky jakékoliv. Mnohé z nich prý přišly mrtvé na svět, jiné brzo umírají (str. 332) a jindy směje se jejich vynalézavosti (str. 112). Jako horlivý vlastenec nadšeně psal o těch, kdož zasnětili svou práci národu. V ročníku 1880 je epitaf »Karlů Sladkovskému« (11. č.). Báseň jeví úctu i k politikům a bojovníkům za naše práva.

Demokratism a láska k lidu byla Pokornému vlastní a přirozená. Jako básník se po této stránce učil u Sv. Čecha i Heyduka, jenž tiskl v Palečku verše vlastenecky mocně vznícené; jejich vážná tendence ukazuje na výchovnou, upřímnou snahu redaktora Palečka. Pokorný otiskl sám v Palečku (VIII., str. 294) báseň

takového obsahu: »Pan hrabě«. Báseň připomíná Sv. Čecha. Básně později neotiskl v knize. Vážné a rozhořčené volání po osvobození z pout vlády šlechtické, po návratu k vlastní půdě, ostré pokárání pro nedostatek hrdosti, když lid se klaní hraběti, jenž s bičem v ruce nadává jeho jazykem — působí přesvědčivě. Sociální i lidskou nespravedlnost Pokorný viděl v osudu učitelek. Popěvek »Nebohé učitelky« (VIII. r., str. 219), věnovaný p. I. I. v H. M., má příměšek ironie. Skutečně smutný osud učitelek budí útrpnost a je hříchem na ženě, jež se věnuje výchově dětí — ale nikdy ne svých.

Vedle těchto básní otiskl Pokorný v Palečku časem i básně vážné, jež vyšly později v jeho sbírkách. Ze sbírky »Z hor« jsou tu otištěny dvě básně. První epická, strojená, nepodařená, »Zkouška pastušкова« (str. 158), je motiv z milovaného Slovenska. Pokorný volil scény zajímavé a doprovodil je vždy příliš širokým rámcem krajinným, v němž se vlastní osoba ztrácí. Pokorného nadšené zánícení a zvelá láska pro Slovensko, pro jeho hrdiny a slavnou minulost vytvořily skutečně cenné zpěvy a kusy básnické! Jeden z nich je »Vavro Brezula« (VIII. r., str. 299, ve sbírce »Z hor« str. 165). Líčí odvážný boj proti Turkům. Také tato báseň je protkána slovenskými výrazy lidovými i básnickými. Ve své komposici je tato báseň mistrná a v mnohém upomíná na lidovou poesii a na Čelakovského. Pokorný projevil v ní jemný smysl básnický, znalost lidové poesie, lidových pořekadel a přísloví a také znalost lidové i zaznamenané tradice o národním hrdinovi.

Paleček za redakce Pokorného nabyl většího ohlasu a života, jeho redaktor pracoval neúmorně a všestranně, vším si všech zahraničních listů satirických a srovnával a doplňoval. Redaktor hájí původnosti a českosti svého orgánu naproti listům německým, které nás za naše peníze tupí. — Do IX. ročníku (1881) přispěl Pokorný 21 básněmi. Vedle toho je tu též několik podružných příspěvků prosaických a zajímavé šlehy národní, společenské a verše příležitostné. Dva nekrology ve verších napsal Pokorný toho roku do Palečka: K. Meixnerovi, svému spolupracovníku a B. Jablonskému (IX. r., str. 13 a 90). Pokorný věnoval celou sbírku písní jaru. O svých písních praví, že jsou »duší našich poledne«. Pod pseudonymem X. má Pokorný v Palečku (str. 242) vtipné »Snadné odpovědi« na otázky milenciny v dopise. Tři písně, v nichž není příležitosti formální, týkají se života rodinného: »Svědomitý věřitel«, »Konzlo pětilístku« a »Praví boháči« (v Palečku IX., str. 218). Ve všech žertovný, místy lehký, popěvkový verš, v němž i slovní hříčka je obsahem. Všecky čtyři básně vyšly málo pozměněny ve sbírce »S procitlým jarem« (str. 55, 58, 59, 60). Jiné básně Pokorného jsou podřízeného významu, často příležitostného rázu, vážné i se satirickými šlehy. Příležitost, aby se rozhoroval ironicky o našich vadách společenských a v životě veřejném, nalezl Pokorný o pouti svatojanské. Poutníkům do Prahy putujícím napsal

ironickou epištolu: »Co jste přišli viděti?« (str. 158). Jsou v ní stesky na češtinu, na časopisy, na divadlo, kde se nehrají české kusy, na šlechtu atd. Pak následuje hojnost podobných epigramů, celé cykly, jež vyšly za rok ve »Vlasteneckých šleších«. Vlastenectví lhotejné, neproniklé až ke kořenům bytosti, národní vlažnost, nepatrné sebevědomí, poklonkování, radost z obcování s pány, přílišnou toleranci a j. vytýká Pokorný některým třídám naší společnosti: »Šosáci« (str. 178), »Pan profesor« — typ opatrníka. Třetí báseň v cyklu »Vlastenců« je »Student« (str. 194), líčící dekadenta mravního i národního. A taková mládež povede jednou lid. Ovšem že černý tento obraz chce hrubým nanášením barev dosáhnouti ethického účinku. Také v umění jsou zrůdy, jak ukazuje další satira v cyklu »Divadelní entusiast«. Svůj cyklus zakončuje Pokorný satirickým útokem na žurnalisty (str. 210), na velmoc s jesuitskou morálkou mnohdy, velmoc, jež ráda opravuje a diktuje literátům a nepřeje jim volnosti projevu. Protekce ochotně píše sloupce chvály a umlčuje práci dobrou. Tyto verše nejsou veliké hodnoty básnické, jsou dokumentární. V nich skrývá se útok na současné poměry, jichž částečnou obětí citil se autor sám. Podobného obsahu jsou ukázky z »Vlasteneckých šlehů«, jichž otiskl Pokorný 15 (str. 371, 378 a 391). Předmětem jejich je vlastenectví, divadlo, spolky, literární podpory, smysl pro literaturu u našich vlastenců atd. Úvodem k nim je apostrofa satiry (ve sbírce neotřetěná): »Pojď, budu šlehat, bít a bít« (str. 371). Epigramy nejsou všechny zdařilé, mají někdy tak všeobecný ráz, že jsou málo srozumitelné. Vznikly však jistě všechny ze skutečného popudu vnějšího a mají tam, kde zasahují svůj cíl, nemilosrdnou a plnou žhavost. V epigramech všeobecného rázu jeví se mnoho trpkých denních zkušeností a snad šetrnost k osobám, nechceme-li předpokládati, že vše šla satirikovi nad osobu. Ve svých šleších pokračuje na str. 391 a na str. 403. Radnice a volby, česká města a jejich otcové, špatná péče o školství, literární spolky, špatný příklad v dobročinnosti, němčící »vlastenecká děva«, již smrt oslovila po česku, nezbytné útoky na kritiku, zadávání práce Němcům a politické zhoubné spory jsou obsahem těchto epigramů.

Příspěvky prosaické nejsou velkého významu. Vedle několika původních anekdot mysliveckých a snad i egiánských a pod. otiskl toho roku Pokorný tři překlady a zpracování (str. 182 n., 386 a j.).

V červenci r. 1881 převzali R. Pokorný a K. Krejčík Palečka úplně do svého vlastnictví a učinili svolání k obecnstvu (č. 27). Vstupní báseň ročníku následujícího, desátého (1882), je zveršovaný program Palečka. Právě se v ní ke konci:

Piš neúprosně kopím vtíp
a bubnuj do smíchu;
kde najdeš cop, paličku chop
a nestůj po tichu

By zdráva byla naše vlast,
hnis každý musí ven,
jen postarej se o národ
a národ o buben.

Příležitostné verše tyto mluví za minulou činnost Pokorného jako za činnost nastávající, ohlašovanou. Pokorný tiskne v tomto ročníku cyklus »Skupení velikých mužů« a jen dvě písně ze sbírky »S procitlým jarem«, básně na oslavu Hálkovu a ještě pět básniček, mezi nimiž jsou zase verše štedrovečerní. Kromě toho uveřejňuje mnoho časových drobných epigramů, šlehů, několik anekdot a nepodepsané listy neboli raporty Luciperkovy. Překlady se však objevují v tomto ročníku častěji než dříve; většinou jsou to překlady z jazyků slovanských, ale též překlad z Balzacových Contes drolatiques. V ročníku tomto, jenž není tak bohatý a důsledný jako předešlý, mnohé vtipy i útoky se opakují.

Z osmičlenného cyklu »Skupení velikých mužů« poznali jsme příležitostně tři, týkající se divadla.¹ První obrázek »Mluví lidu« je zdatilá satira na rychlou kariéru poslance, jenž rychle a nezaslouženě dosáhl slávy. Jinak je satira případným obrázkem z doby, kdy bylo mnoho povolanych, ale málo vyvolených. Také druhý obrázek »Kněz národa« je z těch, kde se z narážek místy osobních přechází do všeobecnosti a naopak. Jeho genealogii podává Pokorný vtipně a obsírně formou, která uspokojuje. Je to jeden z dobrých kusů české literatury satirické. Třetí satira »Učenec« tepe brusice, stavovské povyšování, nepůvodní moudrost, českou soběstačnost, která nevidí daleko za hranice, zveličování každé maličkosti a pod. Volí k tomuto karikování případy nepřilíš vkusné. Něco osobní trpkosti je i v obrázku »Mistr Štětka«. Podoben je v mnohém obrázku prvnímu. Nedosti jasno jest mi, kam míří poslední z cyklu »Genius universalis«. Pokorný se tu prý po způsobu »dobrých literátů« ujímá svého přítele Straky, výtečného žvanila, všestranně vzdělaného. K tomuto cyklu velikých mužů můžeme přiřaditi satiru »Za ucho jednomu z tábora řvavých« (str. 315), kde je karikována bezvýsledná honba za mandátem a úplná bezcennost kandidátova.

Ze sbírky »S procitlým jarem« je v Palečku (str. 154) delší lyrická jarní básně. Je však málo básnická, nejde k srdci. Málo umění podávají veršované oslavy Ad. Heyduka (X, č. 2) i Vítěz. Háłka při odhalení jeho pomníku v Praze dne 14. května 1882. Bolestným vzdechem a nemilostnou písní vlasteneckého obsahu je »Už ho není« (str. 166).

Pokorný parodoval také své vlastní básně. Na str. 220. je píseň »Z vandru životem«, v níž parodoval básník píseň »Zlá nemoc« ze sbírky »S procitlým jarem« (str. 56).

Pro svůj list musil Pokorný zbásnit často látky jen zábavné a pro zasmání. Žertovného rázu jsou plynné verše »Novoroční nadělení« (str. 410) nebo »Štedrovečerní obrázek« (str. 402). Satirik užil tu pěkné stavby slok na látku i myšlenku málo básnickou.

¹ Paleček 1882 (str. 82, 90, 98, 110, 114, 122, 134) a téhož roku ve »Vlasteneckých šleších« (str. 43—62).

Satirické epigramy jsou různého obsahu. Nové je tu vtípkování o českých vědcích, kteří vydávají svá díla německy (Goll, Kaizl, str. 220), několikeré útoky na Randu a na jiné učence veršem, prósou i obrázkem (256, 230 a j.); některé z nich byly zabaveny. Také P. Štultcovi Pokorný nastavil zrcadlo. Umí prý horovat o vlasti, vyskoľňoval slovo Čech ve všech pádech, ale »rád by lid... církvi k vděku strh' zpět ve tmy středověku« (str. 344 a j.).

Ze svých stesků na poměry české, jež šlehal dřívě svými »nemilostnými písněmi« a »vlasteneckými šlehy«, vypovídal se také prósou ve svých raportech, jež psal pod pseudonymem »Luciperek, t. č. bezděčný, ač bohdá placený reporter — a pod tíží své odpovědnosti těžce strádající, však svědomitý fotograf«. Pokorný mluví v těchto raportech o věcech, jichž se dotýkal též veršem, a v jednom z nich zmiňuje se o Slovácích. Těchto raportů »přeshovívavému a vítěznému satanovi« je pět. Referují o divadle, o Němcích v Čechách, o »extravlastencích«; o herečkách, purkmistrovi, o rozdělení Čech, o poněmčování a brusičství (str. 363); o protizidovských nepokojích v Prešpurku, jež jistě budou svedeny na Slováky (315); v posledních líčí své boje s Čechem (326, 371). V těchto zprávách není jen zesměšňování, místy jeví se snaha po vážném řešení, kmitne se jiskérka kritiky a trpkého zneklidnění. Jinak tyto listy ceny nemají. Literárně bezcenné jsou také anekdoty myslivecké, jež psal Pokorný do několika ročníků Palečka (od IX. roč.). Podpisoval je jako »facír« Hubertus Brěál, až v obsahu celého ročníku poznáváme jejich autora. Poznáváme z nich, že autor byl dobře obeznámen se životem mysliveckým, znal dobře mysliveckou řeč i mysliveckou latinu. Některé narážejí na současné poměry, zejména politické, na určité osoby, jiné jsou zajímavé zmínkami životopisnými. Doplnkem těchto historek jsou podobné, více vojenské anekdoty, jež v Palečku vypráví »Tomeš Jiskrů, stará vojna«. Svým obsahem, formou, rázem nikterak se neliší od předešlých, na něž mnohdy navazují a s nimi polemisují a hledí je »přetrumfnouti« (XII, str. 155, 179, díl II., str. 67, 83 a m. j.). Vidím v těchto anekdotách ústupek redaktora obecenstvu nebo též nedostatek materiálu jiného, jímž by vyplnil list.

Toho roku jako i léta před tím stonal Pokorný, takže nemohl práce redakční zastávat i a musil ulehnouti.

VI.

Roku 1883 a 1884 měl Pokorný mnohem více práce. Stal se vedle Palečka redaktorem a přispěvovatelem satirické přílohy jeho Šotka, jenž pěstoval spíše satiru politickou, které se Paleček vyhýbal; takto Palečka doplňoval v jeho satirách, epigramech na společnost naši i na osoby veřejně činné.

V Palečku r. 1883 je nemnoho příspěvků veršovaných i prosaických od Pokorného. Jako dříve psal i v tomto ročníku básně příležitostně. Hned v prvním čísle prvního dílu (r. XI) zpracoval »podle Erbenova«, »Novoroční vyhlídky« s ilustrací Krejčíkovou. Na slova Erbenova ze Štědrého večera zpracoval Pokorný časově zabarvený dialog, v němž rozmlouvají Češka a Moravanka. Moravanka praví, že nevidí nic než »vodu, hlubokou vodu« (str. 2). Češka vidí už dole svítání. Historické vzpomínky, bolest a rozjímání nad dobou přítomnou Pokorný uložil v působivé básničce »Staroměstské náměstí«, vkusně a tklivě ilustrované M. Alšem (str. 84). Báseň vyšla ve sbírce »Vlasti a svobodě« (str. 36/7). A ještě jedna báseň je v druhém dílu tohoto ročníku. Je to »Na čekání«, ¹ ilustrovaná Věšínem. V básni je velmi málo humoristického. Naopak se v ní jeví Pokorný zamýšlený, zadumaný básník, zrazený životem a nadějemi; je to hořká zpověď nitra básníkovy. Na čekané myslí básník na staré časy, letí »v doby mládí«, zamýšlí se nad celým lidským životem, jenž není než »věčně věkův na čekání« (str. 172).

Jedinou prosu má Pokorný v tomto ročníku, nehledě k známým anekdotám. Básník, jenž měl styky s výtvarníky, umělci štětce, pokoušel se též kreslit v literatuře. Pod krátkou črtou »Hlídač« (I. díl str. 66/7) napsal »křídová kresba«. Několika charakteristickými tahy nakreslil typického hlídače, prostého, poctivého venkovana, jenž je pln úcty k pánům a jemuž je významěním s nimi mluvit i vše jim dovolit. Tento hlídač má v sobě též vlastnosti, proti nimž Pokorný bojoval a jež ironisoval vešlem.

Roku 1883 zahájeno bylo tažení proti Palečku Pokrokem a jeho redaktoři, zejména Turnovským. Palečkovi sice mnoho zprvu neškodilo, ale Pokorného hodně popudilo, takže napsal celou řadu vtípů, epigramů i polemik, jež se táhly celá léta, ztrpčovaly život Pokornému a vedly až do síně soudní. Pokorný se hájí vážně satirou, karikaturou i vtípem. Jak Pokorný uvádí, bylo na udání Pokroku a jeho družiny konfiskován Palečkův kalendář za 3 a půl měsíce po vydání (str. 375); Pokorný se odvolal a jak sděluje (XII r., str. 399), byla větší část konfiskace zrušena. Pokorný měl velké ztráty hmotné (udává 1500 zl.) a tak si stýská do hmotného poškozování »nepřátel pravdy«. Stejně ho bolí »nevšímavost svobodomyslné české žurnalistiky« (XII; 399), ale má naději i vytrvalost. Bojuje mnoha a mnohá epigramy i obrázky proti těmto »pokrytcům«. Těchto bojů, v němž pomáhala Pokroku i žurnastitika venkovská (Chrudimské listy), dotýká se redakce Palečka a Šotka v mužném prohlášení k 12. č. II dílu Palečka 1884. Prohlášení obsahuje kus programu, účelu obou

¹ Báseň stejného nadpisu, která vyšla v posmrtné sbírce »Opět na horách«, má zcela jiné motivy.

listů, obsahuje i názory redaktorovy. Odmítá útoky Pokroku, jakoby Paleček patřil některé straně; Paleček je svůj a vytýká si též svůj úkol: »odchovávat dobré české humoristy a obveselovat zarmoucené, v Šotku odchovávat dobré české charaktery, vlastence řádů nejpřísnějších«. V programu svém stojí pevně na stanovisku českého státního práva. Od kněží žádá vlastenectví a poctivou národní práci, pak ustane v útocích. A na konec praví, že nečestnými prostředky umoriti se nedá, na to prý odpoví — novými obětmi. Nemáme příčiny, proč bychom pochybovali o opravdovosti a upřímné otevřenosti tohoto prohlášení. Spor končil tím, že oba žalovali, redaktor Palečka i Turnovský.

Bolest toho, jenž byl zklamán i znechucen veřejným životem, zdaleka lze tušiti v básni »Otcovské rady dítěti« v dvanáctém ročníku Palečka (1884, str. 6). Rady tyto, jež Pokorný »udílí veršem prstonárodním«, neobsahují než zase útoky na naše vady, na chyby politické, umělecké a j.

V letech 1883 a 1884 psal Pokorný do Palečka málo. Dělo se tak jednak pro nemoc, jednak proto, že většinu svých příspěvků ukládal do Šotka. Šotek vycházel sice jako »satirická příloha k Palečku«, ale jeho dva ročníky jsou dvě samostatné knihy rázovitého časopisu satirického. Do č. 16. r. 1883 pořádal Šotka J. Arbes a odtud Pokorný. Cena Šotka není jen v příspěvcích literárních, ale i v části obrazové: M. Aleš nakreslil sem mnoho svých cenných obrazů, z nichž výmluvný cyklus »Osud talentu v Čechách« (1883, str. 6), tato nejtrpěi básně beze slov, nemůže tu zůstatí nedotčen. Pokorný psal do Šotka mnoho, ale nepodpisoval, ani v obsahu později neudal. K pseudonymům i nepodepsaným básním a článkům musíme býti nanejvýš opatrní. Dotknu se na tomto místě jen těch příspěvků Pokorného, jež byly podepsány buď jeho jménem nebo známým pseudonymem.

Roku 1883 (I, str. 76 pod pseud. H. M.) je satira Pokorného a zároveň vážně míněné verše: »Za ideál«. Básník, odpůrce lenivého hmotářství, navrhuje zaměnití heslo toto jiným: »Za chléb«. Pokorný, trpce zklamáný životními zkušenostmi, nahlédnuv do nepřetržitého bojiště života a lidstva, do nízkých zápasů, vidí jinou základnu, jiný smysl života: nejen na idealismu, ale i na reálním, hmotném základě stav, toť krátce smysl jeho básně, jež se čte jako zveršovaný článek.

Šedm podepsaných epigramů (I, str. 84) týká se literatury, divadla, kritiky, politiky, náboženské snášenlivosti a »národní moudrosti«.

V prvním i druhém díle Šotka r. 1883 vystupuje osoba Luciperkova se svými dopisy, v nichž je kulturní i politické pèle-mèle. Ty už nejsou podepsány. I jinak už není podepsáno jménem redaktora nic v tomto ročníku. Také v ročníku následujícím je mnoho rýmovaných, nepodepsaných epigramů a satir všeho druhu. Týkají se otázky dělení Čech, státní řeči, otázky

jazykové vůbec, politické a náboženské snášenlivosti, naší ohebnosti a povolnosti, otázky naší obchodní samostatnosti, jindy zase měst, radnic, voleb, stranických bojů, politických schůzí, kreslí a karikují jednotlivé osoby poslanecké a politicky činné, brojí proti vlivu německé esthetiky a jejím vyznavačům, proti cizím vlivům v umění, zmiňují se o divadle, literatuře, hudbě, o škole, o školských zákonech, žurnalistice, městské dopravě atd. atd. Osoba Šotkova vystupuje tu jako politik.

Politicky byl Pokorný svobodomyšlník, ale hleděl si zachovati vždy stanovisko samostatné, výlučné. V Palečku nepěstoval satiry politické, za to Šotek je pln politických epigramů a satir. K persiflování jednotlivých výroků (»slovo osudné« a j.), událostí a pod. užíval vedle veršovaného epigramu i formy monologů různých směšně pojmenovaných osob (Vocásek Božidar, občan Kozibrádek a j.) a známých dopisů Šotkových. Můžeme za maskou šaška a šotka a j. hledati a najíti tvář člověka a politika, upřímného a vášnivého vlastimila, zaníceného pro dobro vlastního národa a všeho Slovanstva, jenž hleděl býti nezávislým člověkem, aby šípem svého vtípu a satiry mrštil bezohledně. Byl ideální, básníci i praktický vlastenec, jenž dovedl pro věc, kterou zastával a hlásal, obětovati peníze, čas i zdraví. Rozumí se, že poměry politické silně působily nejen na osobnost, ale i na dílo R. Pokorného, na jeho náměty, že často diktovaly i formu jeho veršům; z těchto časových popěvků nevydal Pokorný od r. 1882 nic. Až bude časem zjištěno bezpečně autorství všech, nebude zajisté bez prospěchu, vydati knižně tyto zajímavé dokumenty, z nichž mnohé nepozbyly časovosti, živosti a životnosti dodnes. A ještě o něčem se chci zmíniti. Národně politická satira od dob Havlíčkových tlakem poměrů usnula, ač byly doby, kdy bylo vskutku těžko »satiram non dicere«. Léta osmdesátá dala jí příležitost, aby došla nebývalé říznosti a vyspělosti. Pokorný, stržen dobou i svou prudkou a výbušnou povahou byl z těch, kdož pěstovali satiru; měl dobré oko, ostré péro a přilehavé slovo. Mnohému učila se mladá generace od něho. Machar ve své dravé společenské i politické satíře a karikatuře učil se mnohému nejen od Sv. Čecha, ale získal a naučil se mnoho, nechceme-li říci u Pokorného, tedy v Palečku a Šotku, kamž ostatně též jako student přispíval.

Z podepsaných příspěvků Pokorného je v Šotku 1884 (str. 109) »Dvojí vítězství«. Šťastný básník nadšeně a vzletně jásá nad našim osamostatňováním, nad silou lidu, v níž věří, v její živelnost i nezlomnost. Jeho opravdová láska k lidu je dojemně upřímná. Z péra Pokorného je též několik oslavných básní, z nichž jednu připsanou Sámu Tomášikovi jsme dříve poznali. Ostatní v tomto ročníku jsou věnovány Mir. Tyršovi, B. Smetanovi a V. Benešovi Třebízskému. Skoro při každé příležitosti, kdy psal Pokorný oslavné básně, poetické nekrology, příležitostně jubilejní pozdravy a pod., vplétal do nich časové reflexe vlastenecké, národní i politické.

O ostatních popěvcích, satirách a epigramech, většinou rázu politického, o příležitostných veršováních a rozjímáních možno mluvit, až se bezpečně stanoví jejich autorství. Avšak myslím, že nových rysů na obraze politického a satirického glossátora, na obraze Pokorného-politika sotva získáme.

VII.

Veršované práce Pokorného v ročníku třináctém (1885) mají většinou ráz příležitostný. Na str. 2 je »Novoroční slyšení«; je to rozjímání vlastence, žurnalisty i člověka. Mnoho životní hořkosti vane z této satiry. V příležitostných básních Pokorný vítá děti amerických Čechů a loučí se s nimi dost konvenčně a rhetoricky. Pokorný byl nadšen pro každý podnik národní, dovedl vyhověti a napsati básně propagační, oslavné. Takovou je i báseň »K posvěcení Ústřední matice školské« (str. 310, byla též otištěna v pamětním listě čáslavském) nebo propracovanější báseň »K osvobození Bulharska«, kterou přednesl na bulharském večeru v Konviktě. Báseň je otištěna v Palečku (str. 307), do žádné své sbírky ji Pokorný nepojal a myslím, že obsah její může nás dnes zajímat. Osvobozenému Bulharsku je tu věnována apotheosa, jejíci sympathie bratrského a slovanského ducha. Svému příteli J. Barákovi připsal báseň »Našemu Barákovi« (str. 306).¹ Velebí pevnost jeho zásad, povzbuzující zápal, jeho demokratický a lidumilný rys, jeho smysl pro trpící všech tříd, jimž otevřel své srdce.

V tomto ročníku čteme ještě od Pokorného některé drobné příspěvky veršované, málo významné. Zmínky zaslouží jen verše »Mému Jiříkovi«, v nichž básník ironicky zveršoval své trudy, vzpomínky a konečně i invektivy. Naopak zase prostotou a láskou dýší verše »Otcovské zábavy« v následujícím ročníku (1886, str. 406), ilustrované Mik. Alšem. V nich vžívá se básník do dětské duše svého syna, musí malovati, ač neumí. Mile působí uznání mistru Alšovi, od něhož si přeje Jiřík »vystřihované kresby«.² Písně o víně v obou ročnících 1885 a 1886 psal nejen střídmy požívač, ale také vlastenec. Jsou to vlastenecké reflexe vražené do hravé písně pijácké, jasné inspirace a skladby. Pět »písní o víně« drobných, málo vtipných a cenných, je otištěno v dalším ročníku (1886, str. 6).

Do čtrnáctého ročníku psal Pokorný více. Jsou tu i překlady ze slovanských básníků a humoristů i hojně prací původních. Původní verše jsou ceny nestejně. Pod pseudonymem Heřman Městecký otiskl »Ženský vtip« (str. 19, 27, 35) v »nevázané řeči vázané dle nejlepších básníků«. Podtitul označuje šestidílnou báseň

¹ Báseň Josefu Barákovi ve »Vlasti a svobodě« (str. 84) je zcela jiná; byla psána o dvě léta dříve.

² Alšova hlavička dětská jako ilustrace k této básni je hlavička Jiříčkova.

za »národní pohádku slovenskou«. Do svého vyprávění vkládá autor citáty, verše z jiných básníků, starších i mladších; rozumí se, že »nahá ňadra«, »ovál ňader« a pod. nechybí. V obsahu této »pohádky« je velmi málo slovenského. Znal-li nějaké podobné podání, zpracoval a předělal je Pokorný ve své práci v příjemné pobavení a věnoval mu přes tři sta veršů, jichž nelze ovšem souditi přísně. Pod pseudonymem H. Městecký tépe současnou ziskuchtivost, pohodlnost, sobectví a to vše na příležitostné thema o Mikuláši (str. 418). Je to zcela jiná báseň než známá nám podobná, z níž vedle nepatrného časového zabarvení zářilo teplo prvních dětských vzpomínek. Ilustrovaný veršovaný vtíp Pokorného »Příčina zoufalosti« líčí široce smutek, chmury a neštěstí básníka, jenž »musí zas už proslov psát« (str. 355). Příležitostnou básní, v níž se rozhovořil a rozezpíval o lahodě řeči slovanských, je věnování: »Hostu Nár. divadla pí Marii Růžičkové-Strozzi« (str. 315).

Z chystané knihy, jež měla býti druhým dílem »Z hor«, otiskuje v tomto ročníku některé básně. Jsou to: Zima v horách, Čert na horách, V podzimních mlhách, Kantor.¹

Toho roku obírá se básník myšlenkou opustiti Prahu, jíž věnoval tolik své nadšené lásky a práce. V druhé polovici roku 1886 vycházejí v Palečku (str. 326) od Pokorného pod nadpisem »Vale, Praho« tři básně, plné hořkosti, trpkého zklamání, rozhořčenosti na současnou dobu, což vše chce básník podati bezbolestným vtipem, lehkou hladkou satirou, ale nemá síly, aby zdržel svoji bolest. Vyčítá Praze velikou, od dětství planoucí a — zklamanou lásku. Bude prý v lesích »ve skalní jeskyni podle Holečka poustevničit«² a vzpomínat. — Úmysl svůj tuto projevený provedl básník skoro za rok, ale nebylo mu dlouho tohoto pobytu na venkově a v lesích popráno.

Překlady básniček a epigramů v tomto ročníku jsou hlavně z jeho zamilovaného B. Zaleského a z některých ruských humoristův. Ze Zaleského jsou tu: Homer, Prostora v srdci, Krev duše, Pěvec větší umělců, Nauka slovanská, Vytáčka, Závazek poesie, Jak dlouho, Znak prorocký, Proměnění, Rozdělení Haliče, Kde pravda, Verše, Dnové všední i památní, Připomínka, Nad Sekvanou, Soumrak v duši (str. 119 a 127). Byly mu všechny blízký a v mnohých z nich promluvil také za sebe.

Přeložené ukázky z ruských humoristů jsou z K. K. Pavlova, N. F. Pavlova, N. F. Ščerbina, N. H. Někrasova, z Kuzmy Prutkova a konečně z A. V. Timofějeva. Překlady jsou zdařilé. Podle Cyganova zpracován Červený Sarafan (str. 387), jenž dal podnět podobným veršům Pokorného. Dle polského je zveršovaná satira

¹ Vyšly všechny v posmrtné sbírce »Opět na horách« (Poetických besed č. XXXIV).

² Narážka na poustevničení podle vzoru Holečkova proto, že Holeček otiskl toho roku v Palečku rozsáhlou báseň »Poustevník«.

na žurnalisty, kteří pro vzájemnou hádku nemohli zachrániti topícího se děvčete (str. 190).

Rozumí se, že Pokorný, velebitel naší minulosti, nedal dopustiti na Rukopisy a že hleděl zesměšnití všelijak vědecké důkazy, které podali profesori universitní. A tak nacházíme toho roku v Palečku žerty veršované i prosaické, podepsané i nepodepsané, illustrované i neillustrované satiry na osoby i důkazy. V celku jsou mírnější nežli to, co jinde bylo jinak daleko ostřeji napsáno a řečeno.

Z příspěvků prosaických od Pokorného je málo pozoruhodného. Napsal tu vedle jiných delší feuilleton »O manželských radostech« (str. 158 a násl.). V »Besidce« Palečkově dokazuje »jako jeden těžce zkoušený«, že nejlépe jest zachovati si svobodu. Důkazy bere z národních písní českých, moravských i slovenských. Pokorný sestavil zkrátka z lidových slovanských písní a pořekadel názory a zkušenosti o ženě a manželství, spojil vše, připojiv místy poznámky vlastní a ukázal tak zběhlost a pohotovost causerskou.

Z ruského jsou přeloženy dvě drobnůstky, z nichž jedna o básníkovi a osice (str. 423) týká se špatného básnění. Zajímavé je, že Pokorný, nepřítel všeho západnického, připustil otisknouti překlad z němčiny a frančtiny (H. Heine a J. Richepin), ačkoliv mezi hojnými veršovanými redakčními a administračními oznámeními čteme o Palečku, že »humor jeho hlouběji má kořeny. jimiž čerpá život, sílu, ples i trudy ze slovanské půdy« (1886, str. 224).

V tomto ročníku překvapuje nás ostrá, osobní polemika mezi Pokorným a Ignátem Herrmannem. Z pochopitelných důvodů nebudeme se obsírněji zabývati vylíčením tohoto sporu, v němž mezi jiným jednalo se také o původnost několika anekdot, historek i vtipů. Charakteristický je soud Pokorného o sobě: »při vši skromnosti však doufá přece, že to, co dobrého vykonal ve službě svého drahého národa«, přežije jeho protivníka.

Do ročníku patnáctého napsal Pokorný málo. Byl zase těžce nemocen, jak sám praví na omluvu v únoru v listárně Palečka (1887, str. 78). List redigoval jen do června 1887. Do Palečka přispěl toho roku vedle překladu několika epigramů Puškinových a jeho dojemného sonetu »Poetovi« i vedle drobných básní Žukovského původní básní »Bába doktorka«, hymnickou, vřele vlasteneckou básní »Americkým sokolům« a ještě menší básní příležitostnou. Pokorný se od let zabýval studiem literatury a hlavně poesie ruské a seznamoval veřejnost s výsledkem svých prací. Původní báseň »Bába doktorka« (str. 63)¹ je genrový obrázek z podkrkonošské samoty, vervně, výrazně podaný a vyprávěný, zakončený časovou narážkou. Moudrá Hlata, která pomáhá lidu

¹ Vyšla ve sbírce »Opět na horách« (str. 97) v oddíle: Časové motivy.

radami a kouzly od nemocí, má nám pomoci od německých myší. Z ruštiny Pokorný překládal nejen verše, ale i menší črty prosaické. Takové je »Svědomité účtování« (str. 134), ukazující zanedbanost sloužícího lidu, jenž nedovede ani své mzdy spočítati.

To jsou všechny příspěvky Pokorného toho roku vedle práce redaktorské. Ohlašoval tu své knihy i úmysly vydati knihy. (Laciné vydání »Potulek po Slovensku«, překlad Zaleského »Ducha stepi«, sešitové vydání »Anthologie z ruské lyriky«, ohlašuje druhý díl sbírky básní »Z hor« a j.)

V červnu 1887 oznamuje Karel Krejčík v listárně redakční v č. 24 (str. 215), že R. Pokorný spoluredigování našeho listu »se vzdal«, i žádáme ctěné pp. spolupracovníky, aby veškeré příspěvky a dopisy zasilali laskavě vždy jen a výhradně pod adresou: Časopis Paleček v Praze.

Tolik je psáno o vystoupení Pokorného z redakce, není tu ani jediného důvodu a slovo vzdal jen význačně vytištěno a v uvozkách. Pokud mi dosud je známo, rozhodovaly o vystoupení z redakce a odchodu z Prahy důvody zdravotní a částečně i finanční. Pokorný vzdal se redakce koncem druhého čtvrtletí Palečka. Po odchodu Pokorného tiskla v Palečku už i nová generace. Vedle Machara, jenž tiskl i za Pokorného, čteme tu Sovu, Svobodu, Šaldu, Auředníčka a j. Brzo po odchodu Pokorného je vtípkováno v Palečku o vlasteneckých spisovatelích, o vlastenectví, jímž prý se mnozí spisovatelé kryjí atd.

Pokorný opustil v červenci 1887 Prahu a odjel za novým povoláním do Libochovic, ale dlouho neužil venkova. Devětatřicáté číslo Palečka z 23. září přináší na str. 314 tuto zprávu: Rudolf Pokorný, dlouholetý redaktor a bývalý spolumajitel »Palečka«, zasloužilý a pilný spisovatel a básník český, zemřel dne 19. t. m. v Libochovicích. Sdělujíce všem našim čtenářům a přátelům »Palečka« smutnou tuto zprávu, voláme za horlivým spolupracovníkem a záhy zesnulým bojovníkem československého národa: »Věčná paměť jeho památce«.

Toť vše, co věnovali redaktoři Palečka Pokornému, jenž kdysi u příležitosti každého jubilea psal ódy, oslavné básně, jenž psal své nadšené nekrology v básních. Je podivno, že ani ti, s nimiž žil v poměru přátelském, nenapsali o něm ani řádky vzpomínek ani širšího nekrologu, nebo že si toho nedali napsati pro list, v němž Pokorný uložil tolik své práce. Brzo se naň zapomnělo.

Palečka od č. 40. přejímá jako redaktor J. Kouba a pokračuje nedlouho ve vydávání »Nového Palečka«, jenž formátem i obsahem se nelišil mnoho od Palečka starého. —

Práce R. Pokorného v Palečku není bez ceny, ale výsledek její není roven úměrné energii, s jakou se Pokorný listu svému věnoval. Běha to v podstatě práce nevděčná. Pokorný sice mohl v ní najít bási hmotnou, ale svou marnotratnou obětavostí i svou štedrostí, jež šla nad jeho poměry, způsobil si konečně i své ro-

dině potíže finanční, které nejinak než boje a mrzutosti podlamovaly klid a zdraví Pokorného. Jeho odchod na venkov byl jediným šťastným rozřešením. Chápeme však, že před tímto odchodem psal trpká slova výčitek a zklamání.

Pokorný chtěl reformovati, kárati a vychovávat i a zvolil si k tomu nešťastnou náhodou list humoristický, satirický. Stavěl si veliké plány ve svém neúporném a čistém optimismu, ve své naivní důvěřivosti, kladl zdravé a prospěšné úkoly svému listu, hleděl mu dáti osobitý ráz, ale nedovedl přece zabrániti, aby časem list neupadal a neupouštěl od programu i rázovité původnosti, jak si byl předsevzal. Vlastní produkce básníková a ostatní snažení šlo mimo jeho list.

Činnost Pokorného v Palečku došla i zmínky u kritiků, kteří psali jeho nekrology. Jan Vrba v Osvětě 1887 (str. 1119) praví: »Mimo to za posledních let nemohla zesnulého uspokojovati činnost jeho při humoristickém týdeníku Palečku. V nitru svém sotva se klamal domněnkou, že by jako redaktor jeho byl ve svém pravém ovzduší.« A kritik v Ruchu (1887, str. 443 a násl.) líčí v nekrologu Pokorného takto: »Byltě Pokorný znám jako člověk povahy čestné, nezištné, ideálně nadšené a obětavé. Pokorný býval prudký a pevně stával na svém přesvědčení, pro něž podnikával boje, ale i odpůrcové jeho musili v něm viděti dobrého člověka, v němž nebylo zlomyslnosti ani msty. — — — Za posledních let redigoval Palečka a chtěl ledacos ve společnosti naší reformovati. Dobrota srdce jeho nepostačila k tomu a věc zato způsobila mu mnoho trpkostí; ba opustili jej i nejbližší přátelé.....«

Šel jsem v této své práci po stopách činnosti Rud. Pokorného v Palečku, podáváje její rozbor a výklad. Některé jeho období životní práce je tu zachyceno podstatněji, ale vždy přispívají tyto drobnosti buď literární historii nebo ukazují nový rys povahový a lidský v životě tohoto horlivého, výbušného, popudlivého i smířlivého básníka a redaktora, jehož osud a dílo je úzce spojeno s dějinami literárního a veřejného života let sedmdesátých a osmdesátých minulého věku.

Drobnosti grammatické.¹

Napsal Oldřich Hujer.

23. Novákovice, Novákovi.

Ve svém výkladě o tom, jakých tvarů se užívá ve středních Čechách a zejména v Praze v jednotlivých pádech výrazu pro kolektivní označení příslušníků rodiny nebo domácnosti (Naše řeč 5, 1921, 257—269), konstatoval Zubatý, že se místo staro-

¹ V. LF. 49, 1922, 206.

pražského *Novákovíc, správčovic* atd. v nominativě říká dnes také *Novákovi, správčovi* atd., a dodává k tomu, že by bylo zajímavé vědět, jaké má tento tvar kořeny v mluvě lidové, jsou-li nářečí, v nichž je tvar na *-ovi* pravidlem a tvar na *-ovic* neznám (str. 259). V souhlasu s Gebauerem (Hist. Ml. 3, 1, 269) se domnívá, že je tomu tak v nářečí valašském, kde tato jména v nominativě mají tvar na *-oj* (*Polánkoj* = Polánkovi), jež lze vykládati z plnějšího *-ovi*. Gebauer ovšem l. c. 267 uvádí a vykládá také český tvar *Novákovi*; uvádí jej bez jakékoliv poznámky a tedy jakoby obecně český, i miní Zubatý, že snad se tak říká na Podkrkonošsku, odkudž Gebauer pocházel, ale není prý o tom jistoty.

Jistoty v této věci není nesnadno se dobrat. V Podkrkonoší i v Poještědí jsou skutečně jediné pravidlem tvary na *-ovi* (*Novákovi*) a jak se zdá, jsou pravidlem i tak zvaném východním nářečí českém vůbec. I dosavadní, třebaš nebohatá, literatura dialektologická k těmto nářečím se vztahující o tom bezpečně poučuje. Pro nářečí podkrkonošské dosvědčuje tyto tvary Kotík ve svém popise nářečí novopackého a hoříckého, v němž výslovně praví, že »místo v Praze obvyklého *byli tu Novákovíc* říká se prostě *byli tu Novákovi*« (Řeč lidu na Novopacku a Hořícku [Sborník okr. škol. rady v N. Pace směřující k poznání kraje a lidu I, 1912] str. 24). A tak je tomu podle mých zkušeností v celém podhoří.¹ Ale tvary na *-ovi* jsou pravidlem také v nářečí litomyšlském, kde se říká *Váchovi, Dostálovi, Korábovi, Janderovi* atd. (Hodura, Nářečí litomyšlské [Litomyšlsko VI, 1904] str. 39). Pravděpodobně se také tak mluví v nářečí polnickém; Hošek to sice výslovně nepraví, ale pojednáváje (Nářečí českomoravské II, 1, 74) o nepřímých pádech těchto jmen v souvislosti s possessivními adjektivy na *-ů(v)* nepoznamenává nic o jejich nominativě, asi proto, že se neodchyluje od tvaru possessivního adjektiva. Z textů jím uveřejněných nemám bohužel dokladu pro tvar, o nějž jde. Na východě a severovýchodě Čech tedy kolektivní výraz pro příslušníky téže domácnosti v nominativě má tvar na *-ovi*; tvary na *-ovic* jsou tu neznámé, a vyskytují-li se přece, je to v ústech lidí příslých sem ze středních nebo západních Čech anebo u jednotlivců domácích vlivem mluvy pražské — zkratka je to vždy živel cizí, který se také živě jako živel cizí cítí. Stanoviti

¹ Srv. nyní také Raisovy zprávy o těchto jménech v rodném jeho nářečí Spisy 22. str. 260, dále u Kubína Lidové povídky z českého Podkrkonoší (RozprČesAk. tr. III, č. 52) 457 *Šimkovi to dobře vjedli, že tam něco je* (z Rovenska). Svědectvím toho může být také usus spisovatelů, v jejichž díce lze pozorovati rysy nářečí podkrkonošského, jako je na př. J. Šír (v. pozn. 3. na str. 290). V jeho knize »Pašerák« (Ottovy laciné knihovny národní sv. 242) jsou vesměs nominativy na *-ovi*: *Dupákovci neměli se sousedy zlé vůle 17, to oni se budou Drábkovi olízovat 253, v jednom (baráku) zůstávali Jakubcovi, ve druhém Pluhařovi 256* atd.

přesně hranici tohoto způsobu mluvení proti způsobu středočeskému (-ovic) ovšem při dnešním stavu naší dialektologie není možno: to bude úkolem jazykového zeměpisu, jehož provedení by se snad mohla ujmout dialektologická komise České akademie. Tvary na -ovi v nominativě těchto výrazů se ovšem vyskytují také na Moravě. Bartoš Dialektologie 1, 139 zaznamenává, že se říká na Záhoří a na Laších *kde tu bývají Kolínkovi, Zavadilovi, Chalupovi, rectorovi, panáčkoví*, tedy právě tak jako ve východních Čechách.

Jestliže tedy Gebauer uvedl tvar *Novákovi, kovářovi* = členové rodiny, jejichž otec jest nebo byl *Novák, kovář*, bez jakékoliv poznámky další, bylo to asi proto, že jeho jazykovému cítění byly tvary tyto, běžné v rodném jeho kraji a ve východních Čechách vůbec, normální, pravidelné, jako jsou normální jazykovému cítění mému.

K tomu, co vykládá Zubatý o genitivě a dativě těchto výrazů (str. 259 nsl.), třeba především poznamenat, že se ve východních a severovýchodních Čechách v genitivě po předložkách označujících vztahy místní a čistě hmotné (*u, od*) vyskytují tvary na -ů (velmi hojně s koncovkou zkrácenou -u) a tvary na -ových (ve znění těchto nářečí -ovejch) s tím významovým rozdílem, že tvary na -ů znamenají rodinu a její příbytek,¹ tvary na -ových okolí příbytku toho, jenž je vyjádřen jménem základním: *u Nováku* = v domě Novákově, *u rodiny Novákovy*, ale *u Novákovejch* = poblíž domu, statku, živnosti Novákovy; podobně *jde od Nováku* t. j. jde z návštěvy rodiny Novákovy, ale *jde od Novákovejch* = jde odtud, kde je dům Novákův.² Docela tak je tomu také v dativě: na označení rodiny a jejího příbytku se užívá v tomto pádě tvaru na -om, na označení okolí jejího příbytku tvaru na -ovým (ve znění těchto nářečí -ovejch): *řekni to Novákovi, šel k Novákovi* (na pobytí), *šel k Novákovejch* (směrem, kde je stavení Novákovy).³ Srv. i Kotík l. c., Hošek l. c. Poměr

¹ Rozumí se ovšem i příbytek ve smyslu širším, srv. *Josífek zaběhl si na dvůr u Stuchlíků* Rais Spisy VII², 23; *samo mu také prve u Stuchlíků dala kus svačiny* tamt.; *u Martinec měli za domem na svahu louku* A. Stašek, Spisy IV, 17.

² Srv. ve jménech pomístných *u Žákovejch, u Synkovejch* Profous, O místních a zvláště pomístných jménech v okresu chrasteckém u Chrudimě 64, podle *Sustrovejch* tamt. 128. V. i u Raisa Spisy 22, 266.

³ Srv. *chodila k Drábkom pro mléko* Šír, Pašerák 258, *když nešel ani v neděli na dudáka k Antošovi, ... tak mu už kale nebylo* tamt. 148, *budeme vozit Mánkem dříví* tamt. 136; také i zde ve smyslu širším: *my chodíme teď k Řehořovi* (t. j. pro vodu), *tam je v novy pumpě dost dobrá voda* tamt. 340; *mlýnářovi chcipla krávu, puđu k Vlčkovi* Kubín Lidomluva Čechů kladských 98, ale *utíkali až k Matoušovejch, proti myslivcovem bydlej* ib. Píše-li Antal Stašek (Spisy IV, 30) *běžím k Vondrákovejch koupit krupič*, není to řečeno způsobem běžným v dialektě, jímž charakterisuje Stašek časem mluvu svých osob; správně je ovšem ve větě hned následující *vracím se vedle Kulhánkových, abych si nadešla*.

mezi těmito rčeními je týž jako mezi *u (od) nás a u (od) našich* (= u, od našeho stavení). Podobně je tomu i v jiných nářečích, na př. na moravském Podluží se říká *vraceli se od Uhrů* (t. j. z rodiny U.), ale *došli od Uhrových* (t. j. směrem od domu Uhrova). V. Folprecht, Příspěvky k mluvě lidu slováckého na moravském Podluží str. 34. (Program I. reálky v Plzni 1907.)

U jiných předložek genitivních, jež nevyjadřují vztahů místních a čistě hmotných, bývá tvar na *-ových*. Srv. *na koho může Marie kromě Drábkových do smrti naříkat* Šir, Pašerák 276. Poněvadž tvar na *-ovic* je těmto nářečím neznám, nevyskytuje se ani ve funkci possessivní; říká se *Nováku Frantík, Nováková Mařka* atd.¹ Ve funkci genitivu předmětného se užívá tvaru na *-ových*: *Novákovech si nigdo ani neuším*.

V akkusativě je tvar na *-ovy* (*potkali sme Suchardovy Kotík 24, nebo mě nebude nikdo učit Vrtákovy znát* Šir, Pašerák 273), v lokále na *-ových* (*poudáme o Janatovech* tamt. 339.), v instrumentále na *-ejma* (*byly sme na pouti s Čermákovejma* Kotík l. c.).

Spojení *za Novákovy* k označení místa na otázku „kde?“, jež uvádí patrně z nářečí svého domova Gebauer a pro něž by Zubatý rád měl ještě svědectví jiná (str. 266), vyskytuje se dost hojně v pojmenování trati, polí a pod. Z mapy politického okresu turnovského, již vydal Odbor českých turistů v Turnově, jsem si zaznamenal pojmenování *za Šulcovy* (u Soběslavic na Česko-dubsku); řadu takových názvů lze nalézt i v Profousově studii „O místních a zvláště pomístných jménech v okresu chrasteckém u Chrudimě“ (v Praze 1918—1920): *za Duškovy* (pole *za Duškovy*) 62, 69, 71, *za Popilkovy* 64, 78; *za Sedmíkovy* 110, *za Slavíkovy* 110, *za Stachovy* 110, *za Mikanovy* 117; i s jinými předložkami: *na skále nad Rohlíkovy* 63, 128, *pod Haškovy* 128. V tvaru na *-ovy* v tomto spojení vidí Zubatý tak jako Gebauer starobylý instrumental jmenný na *-y*. Takový starý instrumental se zachoval v názvech pomístných u Chrasti i u některých appellativ, ač jinak má instrumental těchto slov v nářečí tom koncovku *-ama*; srv. netoliko *za humny* 71, 88, 96, 105, 116, *pod humny* 123, jež se vyskytuje hojně i jinde, ale také *pod vrchy* 84, 99 (na otázku „kde?“; *pod vrcha* na otázku „kam?“), *před vokny* 77, *nad ouvozy* 112, *za rybníky* 109, *za pašlaty* 108. Ale také se vyskytuje *za zahrady* 73, 85, *za kopaniny*, *nad kopaniny* 105 (dnes na *kopaních*), *před lámaniny* 105, *za doubravy* 103, *za drahky* 122. To ovšem instrumentály být nemohou — jsou to patrně akkusativy a pak máme výrazy označující vlastním svým významem místo na otázku „kam?“ ve významu určení místa na

¹ Srv. Adam Hejného Rais, Zapadlí vlastenci² 244, Honza Mádlů Rais, Spisy VII² 12, Stěpán Vacků Šir, Pašerák 77, i strejček Kubátů se rozveselil tamt. 177; Sláva Strnádků, Josef Sadílků Gebauerová, Jurka 100. V. i u Raise Spisy 22, 260.

otázku „kde?“. Případy docela stejné vyskytují se na Moravě: tam předložky *nad*, *pod*, *před*, *za* s akkusativem, tedy vlastně výraz pro určení místa na otázku „kam?“, vyjadřují, jmenovitě také ve jménech tratí, určení místa na otázku „kde?“. Srv. han. *pole nad lóke*, *nad skalke* Bartoš Dial. slovn. 215, *pod jamy*, *pod zahrady*, *dělali sme pod hatě* tamt. 301, *hráli sme si před Zachova*, *stáli sme před Fojtíkova*, *střélli sme se před Miklíkova*, *před naša*, *vaša* = před naším, vaším domem tamt. 328, *pole za kopce*, *za Vlčí doly*, *Pavlovice sú za Bořetice* (s tím srv. Gebauerovo *kovárovi jsou až za Novákovy*), ale také *za naše zahrade je chodník* tamt. 516.

Při tomto stavu věci je nasnadě otázka, nejsou-li tvary na -ovy ve spojení s předložkami *za*, *pod*, *nad* v uvedených jménech pomístných také akkusativy. Tomu by mohlo nasvědčovat, že vedle *nad Rohlíkovy* je také *nad Rohlíkova* (Profous 63), podobně *nad Hájkova* tamt. (srv. *stál před Vrzalovy*, *před tesařovy*, *Vojtěchovy* vedle *stáli sme před Fojtíkova* u Bartoše Slovn. 328). Ale je také možno, že právě ta okolnost, že výraz *za Novákovy* byl kdysi akkusativ i instrumentál a vyjadřoval oboje ponětí, jež se u výrazů tohoto druhu nejhojněji vyskytují, totiž určení místa na ot. „kde“ i na ot. „kam“, vedla k tomu, že spojení taková jako *za zahrady*, znamenající vlastně jen místo na ot. „kam“, se počala vyskytovat také k označení místa na ot. „kde“: říkalo se *jel orat za Novákovy* (akk.) a *oral za Novákovy* (instr.) a podle toho také nejen *jel orat za zahrady*, ale také *oral za zahrady*. Poněvadž *za Novákovy* (akk.) je totéž co *za Novákova* (humna), mohl výraz *za Novákova* nabýti i druhého významu, jež měl výraz *za Novákovy*, t. j. významu určení místního na ot. „kde“.¹

Archiv literárně historický.

XXXIV.

Nedosti známá skladba o umučení Husově.

Podává O. Jirání.

K oblíbeným způsobům napodobení klassických básníků, jmenovitě básníků latinských, patřily v 17. a 18. století t. zv. *parodiae*. Označovány tak skladby, v nichž na podkladě určité básně starověké a s poneháním její metrické formy a pokud možno i slovního výrazu byla zpracovávána *themata* blízká době i smýšlení skladatelovu, zvláště *themata* rázu náboženského. K takovýmto parodiím, jichž se hojně užívalo i ve školách hu-

¹ Srv. v nářečí polenském *du za Strakova* (t. j. na pole, které leží za Strakovým domem) a *vorat za Strakova* Hložek, Nářečí českomoravské II, 1 (Rožpravy Čes. akademie, III. tř., č. 21) str. 74.

manistických jako vhodného prostředku k dosažení zběholsti ve veršování a pohotovosti v ovládání latinského stylu, hodil se z básníků starověkých nad jiné Horatius. A také skutečně se od sklonku 16. stol. objevuje hotová záplava parodii jeho básní a byly to, jak přirozeno, zvláště ódy a epódy, jež znovu a znovu lákaly k těmto pokusům, bohužel jen zřídka zdařilým a vtipným.¹

Největší oblibě se těšily parodie, jež ke všem Horatiovým ódám a epódám složil David Hoppe, prorektor školy v Altstadtu, za jeho doby samostatné obce, od počátku 18. stol. čtvrti města Královce. Vydal je v knize: *Parodiae in libros odarum et epodon Q. Horatii Flacci rebus sacris maximam partem accommodatae*. První vydání knihy té vyšlo v Brunšviku r. 1634, vydání další jsou, pokud mi známo, z r. 1655, 1668, 1690. Exemplář knihy Hoppovy není v žádné veřejné knihovně pražské,² čímž jest si asi vysvětliti, že, pokud vím, zůstala nepovšimnuta skladba, která jediná z celé této sbírky má pro nás význam. Jest to parodie páté epódy Horatiovy, v níž básník živě a dramaticky vyličil, jak se čarodějka Canidia spolu se třemi družkami svými chystá pozvolnou smrtí hladem umučiti uloupeného chlapce, chtějíc z jeho morku a jater připravit kouzelný milostný nápoj, jímž by k sobě připoutala nevěrného milence, starce Vara. Toto thema bylo Hoppovi, horlivému protestantu, podnětem k myšlence, s našeho dnešního hlediska jistě hodně bizarní, aby užil básně Horatiovy k vyličení mučednické smrti Husovy. Podám nejprve text jeho parodie, již dal název »Martyrii Iohannis Hussi descriptio« (v uv. vydání na str. 98—100).

- At o Deus, qui quicquid in coelo est regis,
Terras et humanum genus
Quid iste fert tumultus? Et quid omnium
Vultus in unum me truces.
5 Per sanguinem vos, quo paratam perpetem
Mundo salutem credimus,
Vestrae sacrum per purpurae decus precor,
Per improbaturum hoc Deum:
Quid haeresin mihi imputatis, quam Dei?
10 Nemo refutat dogmate?
Ut haec dolenti questus ore, constitit
Caelestis Hussus dogmatis
Praeco fidelis, qui nequibat impia
Mollire Cleri pectora.

¹ Srv. Ed. Stemplinger: *Horaz im Urteil der Jahrhunderte* (Das Erbe der Alten, zweite Reihe, Heft V; v Lipsku 1921, str. 121 n. a 203 n.).

² Za laskavé pátrání po tomto spise v knihovnách německých, jakož i za opatření prvního opisu básně, o níž tu jednáme, z exempláře univ. knihovny v Bonnu, jsem zavázán díky pp. posluchačům filosofie M. Lukášovi a B. Rybovi. Exemplář uvedené knihy byl mi pak ochotným prostřednictvím zdejší univ. knihovny též zapůjčen.

³ Koncovka je nedostí jasná.

- 15 Orhata medio gens papalis vertice
 Crines, et ornata infulis
 Iubet professa devovere dogmata,
 Iubet nefandas haereses;
 Et plena rasae dicta turbae erroribus
 20 Sedemque Romanae strigis,
 Canonesque quos terra Itala atque Iberica
 Effinxit errorum ferax,
 Et jussa ab ore rapta sancti Concili
 Exosculari ut caelica.
 25 Frustrata coeptis rasa gens in Martyrem
 Spargens avernales minas
 Irā fremebat, ut leaena spiculis
 Confixa vel fremens aper.
 Tortor vocatus absque conscientia
 30 Ligonibus duris humum
 Exhauriebat, inserens scrobi asserem;
 Quo posset Hussus arctius
 Sic alligatus ignis accensi fera
 Inemori violentiā.
 35 Cum staret asseri alligatus, ferrea
 Subjecta mento vincula;
 Exusta uti labella et aridum caput
 Ardoris essent pabulum.
 Ad Solis ortum quum simul fixae ipsius
 40 Converterentur pupulae;
 Non defuere Spiritu vertiginis
 Sic fascinati Praesules,
 Ne Solis ortum versus Hussus cerneret¹
 Dirā notatus haeresi,
 45 Qui stipitem iussere rursus effodi
 Vertique ad occasus plagam.
 Hic execrandum tonsa dente livido
 Caterva rodens pollicem,
 Quid dixit? aut quid tacuit? ō sententiae
 50 Nostrae executor strenue
 Tortor Caine, quem nocentium tremunt
 Addicta mortī corpora,
 Nunc nunc adesto; nunc in haereticum impium
 Iram atque vires vertito.
 55 Formidosae dum cadant Hussi pyrae
 Exusta membra incendio,
 Hussum (quod omnes gaudeant) fanaticum
 Latrent avernales canes
 Letho dicatum; quale nec salubrius
 60 Fuit beato praesuli.
 Quid aspicias? cur dira dogmatis novi
 Venena sparsit impius,
 Quibus supremum laesit ille praesulem
 Divi Petri vicarium?
 65 Errore foedo pectus imbutus novam
 Bohemiae sectam intulit?
 At qui nec astus nec latens in pectore
 Vafro fefellit nos dolus.
 Crematur Hussus omnium suffragiis
 70 Damnatus orco Praesulum.

¹ Poslední písmeno je v předloze nezřetelné.

- At ne solutus impio veneficae¹
 Scientioris carmine
 Inusitatis, Husse, concionibus
 (O usque fleturum caput)
 75 Fallas Bohemos, neu vocata² mens tua
 Novis colatur ritibus;
 Majus parabo, majus infundam tuis
 Oblivionis poculum,
 Priusque Rhenum exhauriet quis spumeum
 80 Liquore siccato ipsius:
 Quam colligatur sparsus in illum cinis
 Hussi impiis ex artibus.
 Hussus sub haec³ jam non, ut aequum erat quidem,
 Diris agebat impios:
 85 Sed certus, unde posceret solatium
 Misit preces ad aethera:
 Jehova, clerus fas nefasque non videt
 Convertere humanum genus:
 Diris agam illos? dira detestatio
 90 Ad Christianos dedecet:
 Quin jam cremandus Numen oro coelicum
 Papalis ut cesset furor:
 Petoque noxas ut remittas⁴ hostibus
 (Quod munus est tuum Deus,)⁵
 95 Et inquietis hostium praecordiis
 Tantos furores auferas —
 Vos praesules torretis artus Anseris
 Et jam necatis Martyrem:
 Post seculum facti hujus exigit Deus
 100 Rationem, olorque tunc erit:
 Neque hunc poteritis (heu Papae superstiti!)
 Assare sicut Anserem.

Srovnáme-li parodii tuto s epódou Horatiovou, shledáme, že se skladatel její přidržíval těsně své předlohy, pokud jen to připouštěla značná různost obou themat. Podržel nejen původní metrum a počet veršů, nýbrž následoval svůj vzor i v celkové dispozici dějové, v postupu myšlenek a jejich slovním výrazu. Jak báseň Horatiova tak její parodie skládá se zřejmě ze čtyř částí. Obě uvádějí nás přímo in medias res. V epódě Horatiově se chlapec dovolává bohů a úpěnlivými a úzkostnými otázkami naléhá na Canidii a její družky, aby mu vysvětlily své chování k němu. U Hoppa se Hus obrací k Bohu a důrazně se dotazuje svých soudců, proč je viněn z kacířství (v. 1—10).

Následuje u Horatia popis příprav k vykonání krutého činu; stejně jest tomu v parodii Hoppově (v. 11—46). Horatiova Canidia prosí o přispění bohyni Noc a Dianu a hrozí nevěrnému milenci, u něhož se neosvědčily čarodějné prostředky, jichž dosud

¹ V předloze nesprávně venefica.

² V předloze nesprávně vocata.

³ V předloze nesprávně hac.

⁴ V předloze nesprávně remistas.

⁵ V předloze chybí).

užila, kouzlem mocnějším a účinnějším. V parodii Hoppově volají kněží na pomoc Kaina, vytýkají Husovi jeho bludy a šíření jich po Čechách a urážku papeže a brozí mu netoliko upálením, nýbrž i rozmetáním jeho popela do Rýna (v. 47—82). V závěrečné části básně Horatiovy stihá chlapec bezcitné čarodějky kletbou a předpovídá jim pomstu (v. 83—102). Protestantskému skladateli parodie bránilo náboženské přesvědčení, aby vložil kostnickému mučedníku v ústa kletbu, jak by se slušelo (v. 83); jeho Hus se obrací k Bohu s prosbou, aby pominula zběsilost jeho nepřátel a aby jim odpustil jejich viny. Jako odplatu předpovídá jim Hus v souhlase se známou legendou, že za století po něm přijde labuť, kterou nebudou moči upáliti jako upálili busu.

Stejně jako přejal ze své předlohy, pokud jen bylo možno, postup dějový a myšlenkový, podržuje Hoppe co nejvíce i ze stilistických obrátů a přechodů jakož i ze slovního výrazu Horatiova. Nechtěje zabíhati do přílišných podrobností, připomínám tu jen, že několik veršů Horatiových přejímá úplně beze změny (v. 2, 3, 4, 30, 73), řadu jiných jen nepatrně mění (v. 1, 8, 11, 14, 26, 34, 40, 47—49, 53 n., 58, 74, 77 n., 88 n., 95) a jiné konečně přizpůsobuje, a to leckdy vhodně, svému temat; srv. na př. v. 7: *per hoc inane purpurae decus precor* (Hor.) ~ *vestrae sacrum per purpurae decus precor*; 20: *plumamque nocturnae strigis* (Hor.) ~ *sedemque Romanae strigis*; 22: *mittit venenorum ferax* (Hor.) ~ *effinxit errorum ferax*; 23: *et ossa ab ore rapta ieiunae canis* (Hor.) ~ *et iussa ab ore rapta sancti concili*; 37: *exsucta uti medulla et aridum iecur* (Hor.) ~ *exusta uti labella et aridum caput*; 83: *sub haec puer iam non, ut ante mollibus...* (Hor.) ~ *Hussus sub haec iam non, ut aequum erat quidem*; 85 n.: *sed dubius, unde rumperet silentium*, | *misit Thyesteas preces* (Hor.) ~ *sed certus, unde posceret solatium*. | *misit preces ad aethera*.

Ukázky tyto stačí, jak myslím, aby objasnily způsob práce Hoppovy. Při skladbách tohoto druhu nelze přirozeně mluvit o umělecké ceně a významu; ale srovnáme-li skladbu tuto s Hoppovými parodiemi ostatních ód a epód Horatiových, můžeme ji po mém soudu zařaditi k formálně nejzdařilejším. Po stránce obsahové nepřidává sice, jak ani nelze čekat, nových rysů k historickým a legendárním zprávám o smrti Husově, ale je jistě zajímavým dokladem účty, jaké se těšil velký mučedník kostnický v protestantských zemích v době, kdy u nás vítězná protireformace usilovala všemi prostředky vyhladit světlou jeho památku.

Uvahy.

B. P. Grenfell-A. S. Hunt: The Oxyrrhynchus Papyri. Part XV edited with translations and notes. V Londýně 1922. Stran IX a 250. S 5 tabulkami jako přílohou. Za 42 sh.

Pro sv. XV byly původně určeny nálezy byzantské; ale poněvadž jsou velmi rozsáhlé, byl pro ně vyhrazen sv. XVI, jenž vyjde pravděpodobně ještě r. 1922. Sv. XV obsahuje jen texty literární jako sv. XI a XIII. Nejrozsáhlejší z nich, jako č. 1787 až 1790, 1792, 1798, 1800, 1805—1806, 1808 a 1810 pocházejí z nálezů r. 1905—6, jiné jsou z různých dob, něco málo pak (mezi nimi č. 1786 a 1793) jsou z r. 1919—20. Největší část práce v tomto svazku připadla pro nemoc Grenfellovu Huntovi samému; pro sv. XVI jest ohlášén jako nový spolupracovník H. J. Bell.

Z textů theologických jest otištěn na prvním místě pod č. 1778 malý, ale cenný zlomek z Aristeidovy Apologie, kterou jsme znali dosud v úplném překladě syrském a arménském několika prvních kapitol. O řeckém originále se vědělo, že byl pojat do středověkého románu »Barlaam a Josafat«. Nový zlomek nasvědčuje tomu, že se to stalo se změnami. Z jiných náboženských textů jest zachován zlomek žalmu I, dva zlomky z evangelia Janova, několik veršů z prvních tří kapitol *Διδαχή τῶν δώδεκα ἀποστόλων*, dále konstantinopolské vyznání víry, homilie a zlomek křesťanského hymnu na Trojici s hudební notací, nejstarší ukázka církevní hudby a jedna z nejranějších písemných památek křesťanských vůbec. Je to celkem pět neúplných řádek textu s vokálními notami. Že to je památka stará, plyne nejen z povahy rukopisu, nýbrž i z toho, že metrum je časoměrné beze všeho vlivu přízvuku. Rhythmus jest anapaestický; jsou to řady dimetrů buď akatalektických nebo katalektických nebo brachykatalektických. Vokální notace jest podobná jako v berlínském papyru Schubartově; i s tamějšími pěti značkami se setkáváme. Otázka, zda byly iktovány arse či these, jež se zdála býti rozřešena nálezem berlínského papyru, a to ve prospěch arsí, zůstává nadále spornou, poněvadž jsou iktovány někde arse, někde, a to častěji, these.

Z nových zlomků klassické literatury jsou otištěny na prvním místě zlomky Sappiny, aspoň osmi básní čtvrté knihy, ale tak kusé, že jejich obsah jest nejasný, dále aiolsky psané zlomky neznámého původu, jež podle slohu a metra zdají se patřiti Alkaiovi, pak zlomky pravého Alkaia, jehož autorství dosvědčuje zl. 19 v nich se vyskytující, citovaný Herakleidem Pontským. Kromě strofy alkajské setkáváme se v zl. 1 s druhou strofou asklepiadskou, za jejíhož původce byl dosud pokládán Horatius (srv. J. Král M II 128, kde je uvedena jako první strofa askl.), jenž ji užil devětkrát; nyní poznáváme, že tomu tak není. Ukázkou jiné, dříve neznámé, formy strofy asklepiadské jest papyrus č. 1234

2, 1. Č. 1790 podává více než 40 čitelných řádek dorsky psané lyriky. Básník není znám, ale podle dialektu, metra i obsahu jest to pravdě nejpodobnější Ibykos. Báseň týká se dobytí Troje a jest psána slohem plyným a nepoeticky prostým. Na konci předpokládá básník nehybnoucí slávu Polykratovi i sobě. Oním Polykratem jest známý samovládcce na Samu, k němuž vedle Anakreonta zavítal i Ibykos, jak o tom svědčí Suidas, jenž ho však pokládá omylem za otce známého tyranna. Za krátkou čtyřřádkovou strofou a antistrofou jde pětirádková epoda. Pindar je zastoupen krátkými zlomky ze dvou paianů; u druhé básně není bezpečně zajištěno ani jeho autorství ani druh básně. Z Kallimacha jest otištěn pod č. 1793 konec básně na kaďeť Bereničinu, z něhož však nic nevyplývá pro posouzení překladu Catullova v b. 66, dále krátká elegie a za ní, počínaje sl. VI, jakožto hlavní nález, epinikion na vítězství Sosibiovo v hrách isthmických a nemejských, o němž mluví Athenaios IV, p. 144e. Byl to nespíše podle Schneidera bohatý měšťan alexandrijský, ježto spartský grammatik Sosibios, přidělený za Ptolemaia Filadelfa alexandrijskému Museiu, jenž psal pojednání o spartských obřadech, chronologii a Alkmanovi, sotva byl závodníkem. Č. 1794 jest 21 skoro úplně zachovaných hexametřů z hellenistického epyllia neznámého básníka. Zachované verše podávají rozmluvu starší ženy s mladší o vrtkavosti lidského štěstí. Vydavatelé soudí, že by mohl býti skladatelem básně Kallimachos. Č. 1795 pochází z téže sbírky jako č. 15 (Ox. Pap. I), jež jest z jejího konce. Jsou to akrostichické epigramy rázu skolii o čtyřech hexametrech *μείονχοι* s refrainem *αὔλει μοι* na konci každého čtyřverší, obsahující úvahy jednak hedonistické, jednak morální a zásady o chování. Začáteční písmena jednotlivých čtyřverší jdou za sebou v abecedním pořádku. Celkem jest zachováno *I—E, X—Q*. Následuje hexametry psaná báseň o egyptské botanice od neznámého autora nevalné ceny literární i vědecké. Č. 1797 patří jako č. 1364 do spisu sofisty Antifonta *Περὶ ἀληθείας*. V nových dvou sloupcích vykládá se sofisticky o nespravedlnosti každého rozsudku. Č. 1798 jsou zlomky anonymního spisu historického o Alexandru Vel. Mluví se v nich o smrti Filippově, a to odchýlně od jiných pramenů, o zbožení Theb, Spithridatovi, perském satrapovi, jenž se postavil proti Alexandrovi v bitvě u Granika. Další sloupce týkají se bitvy u Issu, nemoci Alexandrovy a příběhu s lékařem Filippem a Alexandrova přechodu přes Eufrat. Bylo to tedy dílo značného rozměru. Vzniklo nespíše krátce před dobou Augustovou. Shody s Curtiem Rufem na dvou místech nasvědčují tomu, že měl Curtius vedle Kleitarcha ještě jiný pramen, jenž byl též pramenem našeho nového spisu. Souvislejší text počíná se teprve delším zlomkem 44 o čtyřech sloupcích. Č. 1799 je zlomek neznámé řeči, ospravedlňující politiku Demosthenovu. Kdyby prý byla bývala přijata, nemusilo dojiti k neštěstí v Chai-roneie. Sloupec obsahuje skoro úplných 25 řádek. Č. 1800 jest

papyrus o třiceti zlomech, obsahujících různé životopisy, a to Sappin, Simonidův, Aisopův, Thukydidův, Demosthenův, Aischinův, Thrasybulův, Hypereidův, Leukokomův a Abderův. Jsou to až na Thrasybula vesměs významné osobnosti řeckého písemnictví; poslední dva jsou osoby mythické. Životopis Sappin nepodává nic nového. Poskvrnění jejího charakteru výtkou tribadie jest zde staršího data než u Suidy, poněvadž papyrus je z konce II. nebo začátku III. stol. V životopise Aischinově čteme anekdotu, zachovanou též u Plutarcha X orat. vit. 845 e, že dal Demosthenes Aischinovi na cestu do vyhnanství talent stříbra, což Aischina k slzám dojalo. Další čtyři papypy jsou zbytky slovníků, a to č. 1801 z I. stol. jest *κωμικὴ λέξις*, obsahující řidší slova písmene β v abecedním pořádku s citáty z komoedie a satyrského dramatu. Jsou zastoupeni Eupolis, Kratinos, Hermippos, Aristofanes, Alexis a Sofokles. Jediným prosaikem jest dějepisec Fylarchos. Č. 1802 jsou *ξένως εἰρημένα* zpracovaná podle díla *Ξένη φωνή* od jakéhosi Herakleida; jsou to neobvyklá nebo v neobvyklém významu užívaná slova jednak řecká, jednak neřecká, jako perská, lydská, chaldejská a albánská písmen *κ—μ* s doklady z prosaiků. Mimo jiné dovidáme se též, že podle svědectví Kallimachova byla tragoedie nazývána v staré době *μελωδία*. Č. 1803 obsahuje *ἀπικαὶ λέξεις* písmene σ s citáty z prósy i poesie a konečně č. 1804 jsou *λέξεις ὁητορικαὶ* v abecedním pořádku. Mezi nimi a *λέξεις ὁητορικαὶ* Seguerianae (Bekker Anecd. I p. 197—318) jest přibuznost, takže obě mají buď společný pramen nebo jest papyrus pramenem pro *λέξεις* Seguerianae. Tyto novinky na papyrech jsou zajímavé i svým abecedním uspořádáním, jež se ukazuje býti starším než teprve z doby byzantské.

V oddílu třetím jsou otištěny rozsáhlejší zlomky textů známých, a to ze Sofokleových Trachiňanek, Theokritovy idylly XXII, Aratových Diosemeí, VIII. knihy Platonovy Ústavy, Faidona, Demosthenovy řeči olynthské I—III, I filippiky, řeči o míru, proti Timokratovi, Isokratovy řeči k Demoničovi, pak latinsky psaný codex Theodosianus VII 8, 9—14 a index ke kodexu Justinianovu 1, 11 vydání prvního z let 529—535 s důležitými variantami na rozdíl od zachovaného vydání druhého.

Konečně v oddílu čtvrtém jsou menší zlomky literární, z nichž zasluhuje zmínky č. 1824 z nějaké komoedie, snad Menandrovy, se zkratkou vlastního jména, v komoedii dosud neznámého, *Μῆξ*, což jest snad z *Μεξίδημος*, *Μεξίας*, *Μεξων* nebo *Μεξωνίδης*, dále č. 1826 z románu o králi Sesonchosisovi, č. 1827 z nějaké státní řeči z doby Demosthenovy a konečně č. 1828 z nějakého spisu rázu ethického.

Bohatý index, jako obyčejně vzadu připojený, jest rozdělen ve dvě části: v index k Sappě a Alkaiovi a v index k ostatním novým textům.

Antonín Kolář.

Victor Ehrenberg: Die Rechtsidee im frühen Griechentum.
 Untersuchungen zur Geschichte der werdenden Polis. V Lipsku 1921.
 S. Hirzel. XII a 150 str. s 1 tab. Za 25 mk.

Spisovatel sestruje dějiny slov *θέμις*, *δίκη*, *θεσμός* a *νόμος*, aby ukázal, jak se jeví přechod od královské monarchie přes vládu šlechty ke vzniku řecké *πόλις* proměnlivým pojmáním státní autority, práva a občanské mravnosti. Jeho výklady, obsahující mnoho nových myšlenek, jsou všude zajímavé, i když všude nepřesvědčují.

Slovo *θέμις* znamená podle něho za doby královské rozkaz, totiž rozkaz *Διὸς* i rozkaz, který dává král z moci propůjčené mu od boha. Za zřízení aristokratického je to výraz pro normu, sjednocující státní pospolitost šlechtických rodů; konečně pak se stává *θέμις* obecným řečením vyjadřujícím, že něco jest nebo není dovoleno, slušno. Avšak počátek pojmu *θέμις* je v kultu, v náboženství předhomérském. Zosobněná *Themis* je tu úzce spojena s *Gai*, má význam chthonický a vlastním sídlem jejího kultu jsou Delfy, kde je bohyně věštby. Spisovatel doplňuje obvyklé odvozování slova *θέμις* od koř. **θε-* (*τίθημι*) o kořen **θεμ-*, značící bromadění a pak i pevnost (*θέμεθλα*, *θεμείλια*, *θέμηλα* i *θαμά*, *θάμνος*, *θήμων*, *θωμός*); oba tyto kořeny jsou podle něho příbuzné a u některých z uvedených slov nelze rozhodnouti, ke kterému vlastně náleží. Slovo *θέμις* podle toho znamená „die gedrängt, gehäuft Stehende“ (str. 43) a je to nejstarší název pro bromadu, kupu hlíny, formu deltského chthonického božstva, zvanou později *ομφαλός*, sídlo věštící bohyně země. Věštbou, zprvu snem, později věštním výrokem, zjevuje božstvo svůj rozkaz a tak se stává *θέμις* božským rozkazem; náboženství *Diovo* přijímá slovo *θέμις* již s tímto nepůvodním významem.

O slově *δίκη* dokazuje Ehrenberg, že znamenalo původně rozsudek, pak rozmanité právní úkony i samu abstraktní ideu práva; *δίκη* náleží později vzniklé *πόλις* a zatlačuje normu aristokratického zřízení, zvanou *θέμις*. V těchto dvou slovech tedy není vyjádřen rozdíl mezi právem božským a lidským, nýbrž, pokud obě znamenají právo, rozdíl mezi právem v obci šlechtické a v *πόλις*. Slovo *δίκη* nepochází od *δείκνυμι*, nýbrž od *δικεῖν*, vrhati; je to původně vrh, druh božího soudu.

Konkrétní význam mělo původně i slovo *θεσμός*; v Od. 23. 296 *λέκτροιο θεσμός* je postavení a spolu stavba postele. Ve veřejném životě byly *θεσμοί* zápisy soudních i správních rozhodnutí a ustanovení, vystavené na pilířích, pak i ona rozhodnutí a ustanovení sama; odtud bylo pojmenováno kollegium thesmothetů a také Solon jmenuje své řády *θεσμοί*. Příjmení bohyně *Demetry Θεσμοφόρος* nesvědčí proti tomuto výkladu, neboť *θεσμοί* v něm obsažené nejsou původně řády státního života, nýbrž ony posvátné věci, které ženy o Thesmoforiích

nosily a pak ukládaly zase až do příští slavnosti, jak je to známo zejména o selatech; ty věci jsou ona *ἀκίνητα*, o kterých píše Herodot VI. 134. Ovšem později se stává *θεσμός* výrazem pro božské ustanovení, když na místo tohoto pojmu nastupuje v politickém myšlení pojem zákona, *νόμος*. Pak nabývá i příjmení *θεσμοφόρος* smyslu nábožensko-politického.

Etymologie slova *νόμος* je jasná; souvisí se slovesem *νέμω* a znamená úděl, co je někomu nebo něčemu přiděleno jako stálá vlastnost, trvalé zaměstnání, úkol, obyčej, zvyk. Pevná tradice, charakteristická složka tohoto pojmu, se uplatňuje nejprve v životě náboženském, ale později se stává *νόμος* výrazem pro posvátnou tradici i v životě občanském.

Spis Ehrenbergův dobře ukazuje, že *πόλις*, »společenství svobodných občanův«, mohla vzniknouti teprve tehdy, když se jednotlivci naučili podřizovati své osobní zájmy nadosobní autoritě; školou a udržovatelem této kázně bylo náboženství. Jest ovšem další otázka, jak vznikla tato ukázněnost náboženská a zdali před její změnou v ukázněnost občanskou nepředcházelo sbírání zkušeností světského pospolitého života, jež by bylo vedlo ke krystalisaci oné náboženské ukázněnosti; ale tuto otázku si spisovatel nedává a také na ni neodpovídá, spokojuje se myšlenkou, že na počátku bylo náboženství, tedy tímž předpokladem, na kterém založil své dílo Fustel de Coulanges.

Výklady Ehrenbergovy nejsou prosty násilností (jako na př. *θῆμις* = hromada země) a jeho kombinační schopnost opouští leckde cesty jistoty i pravděpodobnosti. Leckde bychom rádi nahradili jeho domněnky domněnkami jinými, na př. že pojem *δίκη* se svými druhy *ιδεῖα* a *σκολιὰ* pochází spíše od vážení než od vrhání, zvláště jak si ono vrhání představuje spisovatel. Ale nové otázky a jiná řešení starých otázek jsou zcela pochopitelné při úvahách, jak se vyvíjela jedna složka kolektivního myšlení. Spis Ehrenbergův, jenž doplňuje a někde i opravuje knihu Hirzelovu »Themis, Dike und Verwandtes« (1907), je dissertace podaná v Tubinkách, ale jeho obsah ukazuje pracovníka důkladně vzdělaného a jistě jdoucího k dobře viděnému cíli svých problémů.

Frant. Novotný.

Albert Neuburger: *Die Technik des Altertums*. Zweite, verbesserte Auflage. Mit 676 Abbildungen. V Lipsku 1921, R. Voigtländer. Stran XVIII a 570. Za 60 Mk.

Jak širším kruhům, tak i filologům jest antická technika mnohem méně známa nežli jiná odvětví starověké kultury. Příčinou toho jest především, že od doby nového humanismu se zdůrazňuje umělecký ráz antiky, ba ideální, duchovní kultura antická se staví v protivu k technické kultuře nového věku. Mimo to badatel o antické technice by měl býti jednak vyškolen filologicky a archaeologicky, aby porozuměl starým zprávám a pa-

mátkám, jednak by měl mít vědomosti technické, aby dovedl starověké zprávy věcně vyložit a mezery v našich pramenech doplnit. Dosud poučovalo soustavně o antické technice jediné dílo, H. Blümnera »Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei den Griechen und Römern« (v Lipsku 1875 n.). Spisovatel archaeolog sebral a vyložil všechny staré zprávy o průmyslu, řemeslech a technické stránce jednotlivých umění, snaže se hlavně objasniti starověké názvosloví. V odborných otázkách si vyžádal poučení techniků. Stručné dějiny starověké techniky a podrobný výklad o některých jejích vymoženostech (automatech, hodinách a j.) podal H. Diels (Antike Technik, v Lipsku 1914, 1920; srov. Listy fil. 44, 1917, 41 n.). Nové souborné dílo o starověké technice napsal technik. Uvádí jen málo starověkých dokladů, a jak uvidíme, často nesprávně, za to však úplnou literaturu novověkou. Pojednává i o orbě, mechanice, stavbě měst a silnic, o čemž Blümner nejednal. Přibliží též k starověkým národům východním; právem, neboť technické objevy se širily od národa k národu.

Nehledíme-li k podrobnostem a věcem obecně známým (válečné stroje, antický dům, divadlo a j.), nabýváme z díla Neuburgerova takového obrazu o řecké a římské technice. Dořování kovů bylo po celý starý věk velmi primitivní. Pod zemí se kopaly úzké chodby. Bezpečnostních opatření nebylo. Jediné nástroje byly kladivo a nebozez; také užíváno ohně. Získaná ruda byla dopravována ručně. Voda byla odstraňována měchy. Zlato bylo získáváno nejčastěji z říčního písku, jenž obsahoval zlatá zrnka; byl zachycován do koží. Stříbra se dobývalo z rud. Měď byla získávána pražením kyzu měděného v pecích, cín tavením cínovce. Měď a cín slévány v bronz. Poměr byl 80—85% mědi a 20—15% cínu. Někdy přiměšováno olovo, železo a zinek. Ze zinkové rudy a mědi robena mosaz (aurichalcum). Olovo bylo získáváno pražením a tavením leštěnce. Surové železo bylo neznámo, ježto nebylo dosaženo vysoké teploty, potřebné k jeho vyrobení. Kujné železo a ocel získávány tavením rudy v jednoduchých pecích. Kovy byly různě zpracovány. Byl zhotovován drát, vytlačovány ozdoby, zlato bylo tepáno na tenké listky. Mince byly napřed ulity, pak raženy. Od pradávna bylo známo spájení a svařování kovů. Vyvinuté bylo liti kovů. Duté sochy byly zhotovovány tak, že hliněné jádro bylo pokryto vrstvou vosku, ta pak vrstvou hlíny. Pak byl vosk rozpuštěn a místo něho vpuštěn roztavený kov. Směšováním kovů bylo způsobováno různé zabarvení. Známý byly práce filigranové, smaltové a vykládání kovem.

Ke kácení stromů a zpracování dřeva užívali Řekové a Římané pil, nebozezů, seker, dlát, později i hoblíku. Kůže byla vydělávána tříslem nebo kamencem. Obuvníci krájeli kůži nožem a propichovali šídlem, jednotlivé části sešívali nebo nýtovali.

Podrážky byly kožené nebo dřevěné, a někdy byly okovány. V polním hospodářství se užívalo jednoduchých nebo složitých pluhů, kos, srpů. Zrní vyšlapával dobytek, nebo mlácono cepem, nebo vydroleno dřevěnou deskou, zatíženou kameny. Plevy odvívány průvanem. Před mletím bylo namočené zrní praženo, aby bylo snáze zbaveno slupek. Malé mlýny byly pohybovány rukou, větší zvířaty neb vodou. Také rozmíláno zrní v hmoždíři. Těsto hněteno někdy zvláštním strojem. Pivo bylo vařeno bez chmele, z ječmene a špaldy. Jeho předchůdcem byl nápoj, podobný ruskému kvasu. Vinné hrozny byly vymačkávány šlapáním, šťáva se pak dala kvasiti do nádob. Olivové plody rozmačkávali Římané v stroji, podobném hmoždíři nebo mlýnu (trapetum). Pak vymačkávali olej zatíženými deskami nebo šroubovým lisem. Mýdla se užívalo hlavně k lékařským účelům. Oblíbeny byly vonné masti a ličidla, obsahující zpravidla olovo. Římané ochlazovali nápoje v jamách se stlačeným sněhem nebo přiměšovali do nápojů sněhu. Pokrmy byly konzervovány vysycháním, uzením a nasolováním.

Hrnčířský kruh byl vynalezen asi u jednoho národa, v Malé Asii nebo v Egyptě. Z Egypta se rozšířilo umění glazury. Hlavní součástí černé glazury bylo železo a soda nebo magnetovec a soda. Zvláštností římského hrnčířství byla t. zv. terra sigillata s mdlým, sametovým leskem. Po mnohých pokusech se ji podařilo v nejnovější době napodobiti: nádoby jsou pokryty jemným povlakem hliněným, pak hlazeny kartáčem a konečně páleny. Sklo vynalezli Egypťané, ne Foiničané. Ti objevili foukání skla. Římaré zhotovovali sklenice, okenní tabule a skleněná zrcadla. Sklo zbarvovali podobnými prostředky jako my. Také je brousili.

V starším věku byla známa tato tkaniva: hedvábí, jež přišlo z Číny, len, bavlna, vlna, byssus (lasturové hedvábí), bombykia (asi hedvábí bource z ostrova Kou), konopí. Vlákna byla spřádána a navíjena na vřeteno s přeslenem. Tkalcovský stav byl velmi jednoduchý. Niti osnovy byly zatíženy a rozděleny v přední a zadní řadu, mezi nimiž probíhal člunek s útkem. Útek srážen dřívkem, později nástrojem podobným hřebenu. Tkaniny byly čistěny mydlíči, močem a j. Pak byly barveny buď přímo nebo byly napřed mořeny. Vlněná tkanina byla zpracována v sukno dlouhým máčením, tlučením a česáním. Látky byly bíleny sirou a hlinkami.

Nejvzácnější barvivo byl purpur, pocházející z různých měkkýšů (Purpura, Murex). Jejich těla byla rozmělněna, nasolena, myta a vařena. Jiných ústrojných barviv poskytoval červec (Coccus ilicis), mořena, šafrán, borůvka, ořech, boryt, lakmus a j. V malířství užíváno neústrojných barviv, rumělky, různých hlinek, křídly, běloby, okru, rudky, suříku, malachitu a j. Nástěnné malby egyptské mají podkladem vrstvu křídovou, kretské vápennou, římské sádrovou. Též malováno na plátno, obílené dřevo a hla-

zený mramor. Barvy byly buď vodové nebo rozředěné bílkovinami (temperové). Enkaustické malování záleželo v nanášení horké barvy smíšené s voskem,

Starí národové znali všechny jednoduché stroje. Ozubeného kola užil Heron pro taxametr a různé hračky. Hojně bylo užíváno násosek a kol na spodní vodu. Na tlaku vzduchu byla založena stříkačka, vodní varhany a Heronova bář. Heronova parní koule (aeolipila) je zárodkem turbíny.

Oheň byl rozdělán třením dřev, křesáním a zapalovacími skly. Osvětlováno bylo loučemi, pochodněmi, svíčkami z vosku neb mastku a kovovou nebo hlíněnou lampou olejovou. Filon z Byzantia zhotovil lampu, ve které olej samočinně přitékal. Heron sestrojil lampu, v níž se posunoval samočinně knot. Hlavním palivem bylo dříví a dřevěné uhlí, vyrobené v milířích. Místnosti byly vytápěny pánvemi s uhlím, v nichž se vyvínoval v nebezpečném množství kyslíčnik uhelnatý, nebo přenosnými kamny s roštěm.

Města podle plánu počali stavěti Babyloňané a Egypťané. U Řeků stavěl tak Hippodamos. Nerovnost půdy byla překonávána terasami a schody. Italská města, zejména města vzniklá z táborů, měla podobu pravoúhelnou a byla rozdělena dvěma cestami, stojícími na sobě kolmo. Starověká města bývala opevněna původně valy z hlíny a kamení nebo ze dřeva, později kamennými hradbami. Velmi pevné byly brány. Jejich stavitelé se snažili přenést tíhu hořehého balvanu na strany. Po stranách bran byly věže, odkud se střelilo na nepřitele. Ulice byly úzké, někdy byly zdobeny sloupovým. Zdi se skládaly z balvanů nepravidelných nebo zhruba otesaných neb kvádrů nebo různé velikých kamenů, vtačených do vápenné malty (opus incertum), nebo z drobných kostek, stojících na hraně (opus reticulatum). Kámen byl řezán kovovými pilami. Všichni starí národové stavěli z cihel, jež byly sušeny na slunci nebo slabě páleny. Klenby užívali Assyrové, Řekové v pozdějších dobách a Římané: ti znali klenbu valenou, křížovou i kopulovou. Střeby byly ploché neb sedlovité. Byly pokryty rovnými nebo oblými taškami. Zednické nástroje se podobaly našim. Nivellování se dalo pomocí stolku s olovnicí nebo vodních vah, visování pomocí dioptra.

Řekové stavěli ústřední vodovody. Samský byl veden herou, v Pergamu užito přirozeného tlaku vody. Římané stavěli dlouhé vodovody nad zemí i pod zemí. Aby se voda čistila, byla pouštěna na čas do nádrží, kde se usazovaly nečisté látky. Řekové spojovali záehody a lázně přímo s kanalisací. V Athenách byly odváděny splašky z města a rozváděny malými kanály do okolí, aby se vsáklý do země. V Římě odváděla splašky cloaca maxima do Tibery.

Římské silnice byly pokud možno přímé, beze zření k překážkám. Původně byly dřevěné. Na půdu kladeny prazce a upev-

ňovány dřevěnými hřeby. Později byla podkladem cesty kamenná klenba; nahoru kladeny menší a menší kameny. Po straně byl příkop. Někdy byly vedeny silnice skalami. Liviova zpráva (XXI 37), že Hannibal rozpustil skály ohněm a octem, je nesprávná. Římané stavěli klenuté kamenné mosty. Pilíře nebyly daleko od sebe vzdáleny, ale byly vysoké, aby mohla rozvodněná řeka procházeti.

Lodi byly stavěny na suchu v loďenicích, a pokud nebylo jich užíváno, byly zas vytahovány na sucho. Stavěti se začalo s kýlem. K němu byly připojeny vpředu a vzadu vaznice (stevny), po stranách žebra se zářezy. Pak byla lodní kostra pobita prkny. Otvory byly ucpány koudelí. Lodi nebyly vždy kryty; střed býval volný. Kormidlo bylo široké veslo. Někdy byla dvě kormidla, na levo i na pravo od zádi, někdy i vpředu lodi. Loď měla 1—2 stožáry. Jako kotvy užíváno kamenů, pak dřevěných háků zatížených kameny neb olovem, konečně háků železných. Obchodní lodi pojaly něco přes 50 tun. Rychlost byla průměrně 8 km za hodinu. Lodi se držely nejraději blízko pobřeží, ježto nebylo dostatečných pomůcek orientačních. Přístavy byly chráněny hrázemi, t. j. dvojitými zdmi, jejichž mezera byla vyplněna kamením. Za hlavní znak antické techniky pokládá Neuburger nešetření lidskými silami, jichž byl ve starém věku nadbytek.

Škoda, že spisovatel nedal prohlédnouti svého díla před vydáním některému filologu. Byl by se tak vyhnul četným omylům. Na př. na str. 13 datuje výpravu Argonautů na r. 1350, na str. 52 uvádí jako doklad: Cicero, Celsius V 11 (má být asi Persius 5, 11 a před tím snad Cic. de nat. I 54), na str. 92 praví, že Plutarch píše: »Mel, mlýne, mel...«, na str. 229 píše, že do r. 422 př. Kr. užívalo se klepsydry jako kuchyňského nářadí, od toho roku jako hodin. Vysoudil to asi z Dielsových slov (uv. sp.² 193), že se Aristofanes ve »Vosách« zmiňuje o klepsydře jako hodinách. Přes tyto a podobné omyly poskytuje dílo Neuburgerovo každému filologu mnoho zajímavého poučení. O jeho užitečnosti svědčí, že bylo 1. vydání (1919) v krátké době rozebráno.

K. Svoboda.

A. Rosenberg: *Geschichte der römischen Republik.* — V Lipsku a Berlíně 1921. Aus. Natur und Geisteswelt sv. 838. Stran 117.

Kdežto L. Bloch stojí v známé své práci »Soziale Kämpfe im alten Rom« (Aus Natur und Geisteswelt sv. 22), jež vyšla r. 1920 ve čtvrtém vydání, na stanovisku demokratickém, hledí Rosenberg na dějiny římské republiky se stanoviska aristokratického — a to jest u komunisty, jakým jest Rosenberg, věc opravdu nepochopitelná — s tendencí ukázati, že komplikovaný mechanismus zřízení římské republiky byl schopen života, že neměl v sobě nikterak zárodky nemoci, jež vedla ke zkáze, že republika mohla dále existovati, kdyby jí nebyli stále ohrožovali demokrati svými ne-

spravedlivými požadavky. Rozdíl v stanovisku mezi oběma badateli vysvětluje zejména z toho, jak se dívají na hnutí Grakchovské, spiknutí Catilinovo (ač má Rosenberg pro Catilinu též slova uznání, ovšem ne v takové míře jako Bloch, jenž ho staví zajímavým způsobem mravně nad Cicerona),¹ na Pompeia a Caesara. Přes to, že knížka Rosenbergova obsahuje mnoho bystrých postřehů a vyniká obratným uspořádáním látky, ubírá jí ceny to, že nevidí křiklavých vad římské republiky a její zřízení ospravedlňuje tvrzeními, jež si někdy odporují a prozrazují zakrývaný méně příznivý pravý stav věcí. Nejpodivnější jest tvrzení, že nositelem římské demokracie bylo malorolnictvo, že mezi republikou athenickou a římskou jest ten rozdíl, že v oné vládlo chudé obyvatelstvo městské, kdežto v této žil venkovský. Široké masy byly prý hroznou kontrolní mocí aristokraticko-plutokratického vládního mechanismu, takže se bohatí a vznešení nemohli odvážiti vládnout proti zájmům chudiny, vnutiti ostatnímu občanstvu svou vůli. Ale že skutečnost byla jiná, dovíme se i z Rosenbergova, čteme-li na př. najednou, že vládnoucí rolnictvo přenechávalo státní správu šlechtickým rodům, pěstujícím politiku z povolání, nebo že proletariát města Říma nikdy neprovozoval samostatné politiky, nýbrž dával se střídavě kapovati velkokapitalistům, dobrodruhům a generálům. Hlavní vadou práce Rosenbergovy jest, že vůbec nevěnuje pozornosti dvěma hlavním příčinám zániku římské republiky, nedostatku decentralisace a reprezentativního systému. Řím, rostoucí ze státu městského v stát zemský a říši světovou, nedovedl se přizpůsobiti změně poměrů, nedovedl nahraditi ústavu státu městského ústavou vhodnou pro takové imperium. Osudy světa řídily neodpovědné masy proletariátu hlavního města a oligarchie bývalých úředníků města nad Tiberem, jejímž orgánem pořád zůstával senát, nedostatečný římský parlament.² Vše směřovalo neodvratně k caesarismu. Proto jest upřílišené tvrzení Rosenbergovo, že nedostatečná organizace římského vojenství přispěla k zániku římské republiky více než cokoli jiného. Vždyť kdyby branná moc byla bývala tak slabou stránkou republiky — Rosenberg nepomýšlí na vojsko jako nástroj v rukou politisujících vojevůdců — bylo by se to projevilo v provinciích. Ale ty se neodtrhly přes to, že byly právě za republiky hanebně vykořisťovány. Právě po zániku republiky přestal Řím a Itálie žítí na jejich útraty.

¹ Ukazuje na to, že Cicero před r. 63 obhájil Catilinu z vyděračství, že se s ním chtěl spojití pro společné ucházení o úřad, což Catilina odmítl, a že byl kandidátem kartelu senátorského a jezdeckého, nijak zvláště vyhrávám v prostředcích na potírání návrhů strany demokratické.

² I. de Decker: *De Grieksche en Romeinsche Oudheiden en de Philosophie der Geschiedenis*. V Gentu 1918 (srv. recenzi A. Kraemera ve *Philol. Wochenschrift* XLI, 1921, sl. 963 nn.).

Kriticky a přesvědčivě jest vyloženo hnutí Grakchovské ve shodě s nejnovější prací E. v. Sterna v *Hermu* LVI, 1921, str. 229 nn. (srov. *L. fil.* 49, 1922, str. 251) jako pokus přenést řecký socialismus na půdu italskou, až na upřílišené tvrzení, že by vítězství Ti. Graccha bylo znamenalo zničení starořímské rolnické demokracie. Rovněž není správné, že druhým násilným činem Ti. Graccha bylo, že se dal zvoliti za tribuna hned na druhý rok (132). Tím porušil Tiberius jen všeobecně uznané právo zvykové, ale ne zákon, poněvadž nebylo zákona, jenž by to byl zakazoval. Proto se dal také Gaius Gracchus zvoliti za tribuna hned na druhý rok (122), ač r. 131 byl zamítnut návrh Carbonův, »ut eundem tribunum plebis quotiens vellet, creare liceret.«

Zdá se, že Rosenberg obětoval své snaze o originální pojetí římských dějin republikánských kritický úsudek. *Ant. Koldř.*

André Piganiol: Essai sur les origines de Rome. Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome CX. Paříž 1917, str. 342. Za 12 fr.

Zpracovati látku, jakou si Piganiol vytkl, bylo a jest svrchovaně potřebí. Literární tradice, nálezy archaeologické, výzkumy ethnografické, badání historické podávají o počátcích Říma obraz tak spletitý, že jistě každý, komu bylo se obíratí těmito otázkami, toužebně si přál moderní souborné knihy, která by spolehlivě sebrala a roztříдила veškeren materiál tak rozptýlený. Piganiol rozvrhl si veškeru látku na tři velké odstavce: o původních kulturách středoitalských, o setkání kulturních typů, o vzniku jednotnosti římské. Nutno přiznati, že kniha Piganiolova oplývá materiálem a ukazuje, že autor její je velmi zběhlý v nejrozmantějších otázkách historických, ale není mu dáno státi se pánem toho materiálu a zachovati si potřebnou dávku kritiky vůči problémům. Piganiol soustřeďuje v sobě i po jiných stránkách svého způsobu práce špatné vlastnosti své rasy, aniž — bohužel — ukázal její vlastnosti dobré. Pracuje intuitivně, ale nemá látku náležitě promyšlenou, schytává podružnosti (a to ještě málo spolehlivě), ale nedbá věcí zásadních. Má apriorní thesi a tou znásilňuje všechn materiál. Nad to ještě trpí sklonem k mystičnosti, jenž zavedl ho k mnohým podivnostem už v této knize, ale ještě dále v článcích, které uveřejnil později v *Journal des Savants* (na př. r. 1919). Bylo by poučno probrati se obšírněji celou knihou, ale pak by recense nezbytně musila býti několikrát tak silná, jako ona. Piganiol začíná a končí tvrzením, že celá historie lidská dá se převést na spor pastýře Abela a dělníka Kaina. U Římanů je to prý spor indoevropského severského plemene albánských pastýřů, etíciů božstva nebeská (= patriciové), a středomořského plemene sabinských rolníků, jejichž kult byl chthonický (= plebejové). *Vladimír Groh.*

Eugen Täubler: Untersuchungen zur Geschichte des Decemvirats und der Zwölftafeln. Historische Studien Heft 148. Berlin 1921, Em. Ebering, stran 142; za 38-50 mk.

Kniha Täublerova, psaná velmi hutně a málo jasně, nechce si všimati právní stránky svého předmětu, nýbrž hodlá se držeti pouze dokladů ze starověku o něm zachovaných (4). Podává napřed »analysis« (14—67), pak »rekonstrukce« (68—126) a končí několika přílohami. Ve skutečnosti však i část označená jako rekonstrukce je také jen analysis, jenže spíše obsahovou, kdežto část první je analysis formální souvislosti zpráv. K synthetickému shrnutí Täubler nepřikročil; jednotlivé výsledky jeho práce dají se označiti takto: zákony XII desk tvoří nerozdielný celek, obsahující kodifikaci platného práva, podniknutou a skončenou v jednom roce decemviry, kteří neměli úmyslu vytvořiti něco nového, zejména ne vzhledem k plebejům. Druhý rok decemvirátu je výmyslem pontifiků z III. stol. (111), konstruovaným na zdánlivém protikladu prvních 10 a posledních 2 desk. Z jmen decemvirů lze považovati za historická tři: Juliovo, Romuliovo, Curiatiovo (94), ostatní jména jsou pozdním výmyslem, stejně jako mnohá jména konsulárů z V. stol. O dodatečné jejich vřadění do fastů má zásluhu pontifex C. Marcius, zejména pokud se týče Postumiů, Veturiů, Minuciů, příp. Volurniů a Sempronů (94). Typ Claudiův je výtvorem doby grakehovské (110).

Co se tkne věcné stránky knihy Täublerovy, zajisté je správné konstatování rázu dvanáctideskové kodifikace: ostatně to věděl už Livius III. 3, 4, 6 a Tacitus Ann. III. 27, a je to běžným míněním doby naší. Täubler nepřinesl vůbec nových dokladů ani hledisk, ba naopak oslabil svá tvrzení názorem (123), že účast plebejů na decemvirátu sama o sobě byla činitelem politického vyrovnání, nemajíc však vlivu na obsah kodifikace. To ovšem je mínění neudržitelné, uvážíme-li patřičně o významu zákazu conubia patricijskoplebejského, obsaženého v XII deskách. O nepromyšlenosti stanoviska Täublerova však svědčí, že na str. 67 účast plebejů na decemvirátu popírá, soudě, že se došlo k tomuto názoru ve starověku jen nesprávným soudem z jmen domnělých decemvirů. Další výsledek Täublerův, popření druhého decemvirátu, je ovšem these, o níž by bylo možno uvažovati, ale důvody T. uváděné nepostačují: jimi lze vymýtit ten či onen konkrétní údaj z podání o druhém decemvirátu, nikoliv však druhý decemvirát sám. V prosopografických úvahách T. je několik správných postřehů v jednotlivostech, zejména (ale to také není nic nového) v poukazech na skupiny týchž rodů, které se objevují v určitých mezerách časových. Ale sotva kdo bude souhlasiti s přiznáním historičnosti jmenům právě těch tří decemvirů, která si vybral T. A také sotva lze klásti vznik Claudiovské legendy až do doby grakehovské; proti tomu rozhodně mluví početnost a význam obou větví tohoto

rodu. Z analýsy pramenů povedlo se T. tu a tam ukázat na pravděpodobnou filiaci zpráv. Ale právě v tomto bodě nutno pokázat na vážný nedostatek jeho knihy, že totiž nemá správného měřítka, kam až lze jít v oceňování a výkladu pramenů. Zdá se, že T. sám si byl vědom slabin této stránky svého badání (ačkoliv ji stavěl do popředí), a že právě proto užívá autoritářského tónu, jímž neomylně o každém téměř slově a vazbě ví, odkud je vzata, odhaduje její stáří a vyslovuje se o její vhodnosti či nevhodnosti. Není možno zabývat se tu podrobně T. vývody, ale tolik budiž připomenuto, že jistě nezískává si zvláštní důvěry, buduje-li na předpokladu, že nejcennějším pramenem je Diodoros, poněvadž reprodukuje Fabia; mohl by vědět, že právě pro toto období dějinné máme citátem z Fabia (Gell. V. 4) jasně dosvědčeno, že vykládal je podstatně jinak, než Diodoros v XII. kn. Z nemožných interpretací T. uvádím ukázkou aspoň tuto: poněvadž u Diod. XII. 24 je napsáno o druhých decemvirech *οἱτοὶ δὲ τοὺς νόμους οὐκ ἐδυνήθησαν συντελέσαι* a pak následuje vyprávění o Verginii, secessi atd., je Tüblerovi jasno, že toto vyprávění původně nepatřilo k tradici o decemvirátu, ač s ním vnitřně souvisí, jinak prý by Fabius-Diodoros byl musil místo *δέ* položit *γάρ*!

Nejtěžším nedostatkem knihy je to, že nedbá nejcennějšího kritéria, totiž obsahu 12 desk a historického jejich významu i souvislosti. Vůbec chybí vyšší koncepce historická, bez níž nelze řešiti otázek tohoto druhu. Nedostačuje též míra a způsob, jímž T. reaguje na moderní literatura. Neomluvitelné je jeho provinění na str. 128, kde vynecháním bližšího určení úplně změnil smysl cizího (Paisova) výkladu. Že tu nejde o náhodný omyl, dokazují jiná místa (na př. 113), kde s touto chybnou reprodukcí pracuje. Je zajisté rozdílné, řekne-li se, že zákony XII desk nejsou dilem decemvirů, či řekne-li se: zákony XII desk, *jak je znali ke konci republiky*, nejsou dilem decemvirů. Ve všech naznačených směrech bylo by možno podati obšírný výčet nedostatků knihy T. Je litovati, že autor nepoužil svého důvtipu lépe a pečlivěji. Látka, již si vybral, je přece tak vděčná!

Vladimír Groh.

Friedrich Münzer, Römische Adelsparteien und Adelsfamilien. Ve Stuttgartě r. 1920 u I. B. Metzlera, stran VIII a 437, za 40 Mk.

Tato kniha vznikla ze studií prosopografických, jímž se Münzer věnoval jako spolupracovník Realencyklopädie. Hned předem budiž poznamenáno, že je po této stránce výkonem vskutku výborným, podávajíc množství látky velice svědomitě a přesně zpracované. Bude nepostrádatelnou pomůckou pro každého, kdo se bude chtít poučit o osobách římské šlechty rodové i úřednické, zejména o vztazích rodinných. Kdyby byl ke knize přidán pořádný rejstřík, mohla by sloužit přímo za prosopografii celé římské republiky; o potřebnosti takové pří-

ručky není sporu. Münzer si však vytkl ještě další úkol: prozkoumati nejen jednotlivé osoby, nýbrž i význam celých rodin, rodů a rodových skupin v politickém životě římském. Pátrá tedy po tom, jak se kruh nobility znenáhla rozšiřoval, odkud pocházely rody nově příslé, jaké bylo jejich postavení doma, jaké potom v Římě, a jakými cestami se v Římě dostávaly k politické moci. Potom sleduje vzájemný poměr rodů nobility v jednotlivých obdobích od III. stol. až do smrti Caesarovy, a snaží se vypátrati v každém důležitéjším okamžiku dějinném osobní pozadí, kterým byl způsoben. V tom je silná i slabá stránka práce Münzerovy. Jistě dosti správně vykládá, že při mnohých bojích stran, počínaje už bojem patricijskoplebejským, byly v popředí jen boje určitých jedinců a cílem jejich že byl prospěch osobní. Tak nutno chápati i konečné vítězství plebejů, jejichž řady množily se novoobčany z dobytých území. Mezi těmi bylo mnoho rodin urozených, jež se nespokojily udělenou plebitou a nemožence dojíti patricijství římského, aspoň pomáhaly plebejům římským usilovati o zrovnoprávnění a tím zajistiti si i pro sebe v nové vlasti moc. — Münzer však podceňuje význam původní starořímské plebity. I z ní vzniklo mnoho rodin, které se staly bojovníky za práva plebity a za vlastní moc ve státě. Rody původně cizí uplatnily se až později, a ovšem značně přispěly ke konečnému vítězství. Ostatně tento výklad historický, co totiž rozhodlo o vítězství plebejů, podal už před Münzerem Ett. Pais. naposled v *Ricerche* II. r. 1915 a v *Storia critica* II. a III. r. 1915 a 1918, jenž však v ohledu prosopografickém počínal si opatrněji, neuznáváje pro starší dobu tak bezvýhradně jako Münzer spolehlivost Fastů i co do praenomin a cognomin. Proto uvažoval o gentes a familiae raději v celku, kdežto Münzer obrací svoji pozornost na jednotlivce.

Celkový dojem knihy Münzerovy je ten, že právě spousta látky osobní mu poněkud zastřela jasný rozhled historický. Je to patrné zejména při postupu práce: v obdobích, kde materiál prosopografický nebyl tak ohromný, je jeho stanovisko klidnější a správněji odměřuje poměr osob i okolností. Čím však látky přibývá, tím se v ní autor více utápí, takže veškeren vnější i vnitřní státní život římský, na př. v posledním století republiky, dal by se podle něho zredukovat na intriky několika jednotlivců, hlavně — žen. Až nápadno je, co na př. učinil ze Servilie, matky Brulovy.

Tyto a ještě jiné pochybnosti vznikají při posuzování Münzerovy knihy, avšak tím se nemění nic na pochvalném úsudku svrchu proneseném.

Vladimír Groh.

Nicola Turchi: Manuale di storia delle religioni. 2. vydání. Turin 1922 u Flli Bocca. Str. XV + 660. Za 60 lir.

Knihy Turchiho, jejíž druhé vydání je mnohem obsírnější a důkladnější vydání prvního (1912), obsahuje přehled všech nábo-

ženství, vyjma židovské a křesťanské. Postup je takový, že po úvodní kapitole o základních pojmech náboženství, jakož i náčrtku a kritice novodobých směrů badání následuje obšírná kapitola o náboženství dnešních primitivů, načež se v druhé kapitole vykládá o náboženství praehistorickém, a pak ve třech oddílech o náboženstvích historických: v prvním o náboženství starých kmenů severoamerických (k. III.), Číňanů a Žaponců (IV.), v druhém o náboženství národů hamitosemitských, t. j. Egyptanů (V.), Babyloňanů a Assyřanů (VI.), o Syrii (VII.), o islamu (VIII.), konečně v třetím oddíle o náboženstvích indoevropských, počínaje indickým a konče přehledem o Keltech, Germánech, Litevcích a Slovanech. Náboženstvím klassického starověku jsou věnovány tři kapitoly, zabírající plnou třetinu svazku; XI. Řekům, XII. mysteriím, XIII. Římanům.

Všechny kapitoly začínají přehledem pramenů přímých a končí velmi cennými bibliografiemi, uspořádanými podle paragrafů, ve které se každá kapitola rozpadá. Všude se pojednává o jednotlivých stupních vývoje náboženského, o změnách, jimiž náboženský názor prošel, o bájích a pověstech, o kultu a všech jeho složkách (obětnících, chrámech, obřadech a slavnostech), jakož i o vlastní víře. I při značném rozsahu knihy je pochopitelné, že vzhledem k obrovské látce, jež je tu zpracována, výklad nemůže zabíhat do přílišných podrobností; ale nutno přiznati, že nic podstatného nechybí. Výklady vynikají jasností a přesností — je to neocenitelná vlastnost hlavně v partiích o základních pojmech náboženských a o mystice. Turchi snažil se zpracovati co možná všechnu novější literaturu, zejména i let válečných, a to nejen vlastního předmětu, nýbrž i oborů příbuzných, pokud se to jevílo účelným. Tak zaznamenává (207) práce J. Hrozného o Hittitech a pod. Jediné kapitola o slovanském náboženství by potřebovala bibliografického doplnění — je založena hlavně na knize Legerově: *La mythologie slave, a článcích v Arch. sl. Phil.*

Co nutno zvláště pochváliti, je střídlivý a bystrý úsudek Turchiho, jenž dovolil mu ovládnouti látku tak choulostivou. Turchi správně chápe náboženství v jeho individualismu i kolektivismu, a dobře oceňuje a odvažuje složky, které působily na jeho vývoj, změny i splývání. Zejména dovedl si Turchi zachovati náležitou dávku skepse vůči překotnému výkladu starých náboženství bílých plemen analogiemi náboženských názorů primitivů. Odstrašujícím příkladem byl mu Sal. Reinach. Domnívám se, že lze odmítnouti totemismus i u Egyptanů, u nichž jej Turchi připouští (147), stačí uznati prostě theriomorfni názor o podobě bohů (srv. Lexa, *Nábož. literatura staroegypt.*, Kladno I. 1920, str. 83.). Jinak nevzbuzuje stanovisko Turchiho nikde námitek, aspoň ne v základních věcech; v jednotlivostech a maličkostech ovšem každá taková příručka připouští možnost diskuse. Nepochybně však je, že se knihou Turchiho dostalo vědeckému světu příručky velmi užitečné a velmi solidní.

Vladimír Groh.

Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1868—1921. Kraków 1921. Str. XVI a 263. Za 640 mp.

Roku 1914, v předvečer sedmdesátých narozenin známého jazykozpytce polského Baudouina de Courtenay (narozen 1845), připravován byl v Petrohradě slavnostní sborník k uctění tohoto data. Válka překazila tento záměr. Po válce uskutečnili jej polští jeho přátelé a žáci a vydali pod titulem nahoře uvedeným objemný sborník, v němž přes nepřízeň doby a přes nesnáze, s nimiž byl spojen styk s pracovníky různých zemí a národů, podařilo se jim shromáždit 42 příspěvků nejrozmanitějšího obsahu, psaných ve všech skoro jazycích slovanských (jen lužická srbština není zastoupena); slušný počet jich je psán německy a francouzsky. Jazykozpytci různých národů a různých oborů se tu sešli, aby vzdali svým příspěvkem poctu senioru jazykozpytců polských a vlastně i senioru současných jazykozpytců vůbec. Rozmanitost oborů, jež jsou ve sborníku zastoupeny, dobře odpovídá všestrannosti vědecké práce Baudouinovy, jež s hojným zdarem se uplatnila na poli historické mluvnice polské, slovanské dialektologie, srovnávací mluvnice slovanské i indoevropské i v hledání odpovědi na otázky povahy všeobecné, na otázky o příčinách změn jazykových, o poměru myšlení a mluvení, o poměru písma a řeči, a podobné otázky jiné, jejichž řešení je konečným cílem vědy, jíž zasvětil Baudouin již víc než padesát let úsilovné práce.

Je nasnadě, že takovéto obecné otázky objevují se také ve sborníku uctívajícím toto padesátiletí: objevují se nejen v článcích věnovaných přímo řešení takovéhoto otázek, nýbrž i v článcích obírajících se výkladem jistých jednotlivostí; tak bylo vždy i u Baudouina, jenž v jednotlivostech hledal vždy část obecnosti, ve vnějších projevech hledal vždy niterný jejich podklad, za psanou literou skutečný život. Je ve sborníku několik článků o takových věcech rázu obecného. A. G a w r o ŋ s k i v pozoruhodném článku pojednává o citovém významu deminutiv (str. 241—257): ukazuje, že při deminutivech velmi často nejde o deminutiva v pravém smyslu slova, nýbrž o vyjádření jistého přízvuku citového, a stopuje, při kterých výrazech se zjev ten vyskytuje. Nejsou to věci zcela nové, jichž se tu dočítáme, ale pozornost, s jakou je sleduje v různých i neindoevropských jazycích Gawroński, jim dosud věnována nebyla a bylo by jistě úkolem vědeckým v tomto smyslu prostudovati užívání deminutiv v jednotlivých jazycích. Souvislost hláskové podoby slova s citovým vzrušením, jimž je provázáno, je předmětem zajímavé studie J. R o z w a d o w s k é h o (str. 258 až 263), jenž při výkladu známé řecké dvojice ῥς : σς vychází z toho, že znění s počátečním σ má svůj původ v zesíleném vyslovení počáteční souhlásky (*ssās), způsobeném jistým vzrušením citovým. Poměru elementů citových a intelektuálních ve výraze

dotýká se také zajímavá studie varšavského polonisty St. Szobra »O poměru stilu k jiným jevům jazykovým a postavení stilistiky v nauce o jazyku« (str. 162—171), tedy o tematě jistě důležitém, které u nás naprosto je zanedbáváno, u Poláků však, jak je vidět i z tohoto článku, hojně je projednáváno. Jde tu o podstatu stilu: Szober dovozuje, že stil není určován jen elementy citovými, nýbrž také elementy intelektuálními. Při stilu nejde o to, co se vyjadřuje, nýbrž o to, jak se co vyjadřuje. Slohová forma je dána jakostí výrazů užitých ve větě. Slohová různost výrazu se zakládá na tom, v jaké semasiologické součástky se složená představa, větou vyjádřená, rozkládá. Je tedy stil výsledek poměru semasiologických veličin ve větě anebo syntaktickém výrazu obsažených k složené představě veličinami těmi vyjádřeně. Jde tu tedy především o jevy semantické a tedy o jevy, jež jsou předmětem jazykovědy, i je stilistika částí jazykovědy a to částí, jež je v blízkém spojení se semasiologií a syntaxí; podle toho také musí býti metoda nauky o stilu v podstatě táž jako metoda nauky o jazyku. Semasiologii příslušející ji místo v soustavě nauky o jazyce vykazuje St. Mladenov v článku »Значение на семантичнатъ успоредини въ индоевропейското езикознание« (str. 20—25): chce aby tak, jako se v nauce o hláskách uvádějí vždy obecné fonetické poučky, také v nauce o tvoření slov a tvarů vložily obecné principy semantické. Ukazuje na několika příkladech význam paralelního vývoje významového v různých jazycích.

Nový název pro věc ne zcela neznámou zavádí finský jazykopytec H. Ojansun, jenž v článku »Über Zweckanalogie« (str. 30—38) jedná o jazykových změnách způsobených tím, že mluvčí se hledí z té či oné příčiny přizpůsobiti jistým okolnostem — jde tu o zjev, který u nás je znám pod jménem »zvrtná analogie«. Ojansun probírá jednotlivé případy tohoto zjevu z nářečí finských, zejména pohraničních, sousedících s jazyky cizími; k jeho článku připojuje (str. 39—42) jeho krajan, slavista J. Kalina, podobná pozorování z dialektů severovelkoruských, v nichž se na př. říká *kopústa* za spisovné *kapústa*, protože jejich slovu *kosít* odpovídá v jazyce spisovném znění *kasít*. Je to důležitý moment zejména pro výklad zjevů nářečních, ale je velmi nesnadno s ním operovat, protože není snadno vystopovat pramen změn takto vzniklých. Obecného významu je také zjev, o němž na nepravidelnostech ve vývoji skupin *stj*, *zdj* ve štokavštině vykládá A. Belić (str. 146—151): jde o to, že tvaroslovná analogie způsobuje někdy odchylky od pravidelného vývoje hlásek a hláskových skupin, jež se pak mylně pokládají za processy fonetické. Tak *šč* a *žd* v štokavských imperfektech takových jako *poščah* (: *postiti*), *gneždah* (: *gnezditi*) místo očekávaného *št*, *žd* (z býv. *stj*, *zdj*) vysvětluje se tím, že ve vědomí mluvčích poměr hlásek *t* : *č*, *d* : *đ* u sloves takových

jako *mutiti* : *mučah*, *voditi* : *vođah* se uplatňuje i u sloves, kde před *t*, *d* je souhláska *s*, *z*. Zjev týž se pozoruje i v obdobných útvarech jiných.

N. Jokl se obírá v poslední době podrobným studiem slov přejatých v nejstarší době z jazyků indoevropských do jazz. ugrofinských, aby ze slov takových čerpal poučení o hláskovém vývoji jazyků indoevropských a o dialektickém jejich rozčlenění; malou předběžnou ukázkou této práce podává v článku »Das Finnisch-ugrische als Erkenntnisquelle für die ältere idg. Sprachgeschichte« (str. 97—113), v němž ukazuje, jak se v těchto přejatých slovech projevuje několikery vliv indoevropský na jazz. ugrofinské: především vliv árský, pak vliv jiného satemového jazyka, dále vliv pragermánský a prařecký. Není pochyby, že takovéto podrobné ohledání jednotlivých případů může přinésti leckteré poučení ve směru Joklem naznačeném. H. Pedersen v článků »*ijā* > *ē* en lituanien« (str. 65—68) dotýká se otázky, měly-li jazyky indoevropské *ē*-kmeny; souhlasí se Sommerem, že litevské *-ē* je namnoze z býv. *-ijā*, a dotvrzuje to tím, že také u slovesa je toho doklad v praeteritech na *-ē*, jež podle něho nejsou nic jiného než kmeny na *-ijā*. Ale přes to nepopírá existenci jmenných kmenů na *-ē* docela : shoda lat. *facēs* s lit. *žvākē*, na niž upozornil Endzelin ve své naprosto odmítavé kritice výkladu Sommerova v PΦB. 76, 293, zdá se mu příliš nápadnou, aby mohla být náhodná. Jistě právem; pokud je správný Pedersenův výklad slovesných kmenů na *-ē* z *-ijā*, ukázal by teprve podrobnější rozbor všeho sem příslušejícího materiálu. Van Wijk píše o metatonii v jaz. baltských a slovanských (str. 3—7). Metatonii rozumí každou změnu intonace, ať je data kteréhokoliv a povahy jakékoliv. Článek vyznívá resignovaně: při starých odchylkách v intonaci není viděti jejich příčiny a stojíme před nimi úplně bezradně.

Několik článků má předmětem některé zjevy slovanského hláskosloví a tvarosloví V. Vondrák v článku »K výkladu t. zv. podružného (pobočného) *i* v slovanštině a polského tvaru *dziś*, stpol. *dziś*« (str. 7—10) vysvětluje neetymologické *i*, jež se v různých jazycích slov. vyskytuje v některých skupinách souhláskových (rus. dial. *ilyóta*, pol. *Ligota*, *Ligotka*, *cima* za *éma*. stčes. *čistiti* za *čstiti* atd.), tím, že se vývojem hláskovým stal nositelem slabiky konsonant, ten však že byl nepohodlný a proto se vyvinul nový vokál, z příčin fysiologických nejčastěji vokál *i*. Vondrák při výkladě tohoto *i* vychází tedy z předpokladu, že se vyvinulo v sousedství slabičných konsonantů. Přijímá tedy úplně výklad, který jsem o těchto věcech podal v LF. 45, 1918, 84—87, a doplňuje jej tím, že fysiologicky vykládá, proč se v těchto případech vyvíjí právě samohláska *i*. Ale o výkladě mém nemluví, jako by předpoklad, že tu vychodistěm podružných vokálů je slabičnost konsonantů, byl samozřejmý. Přece

však výklad můj zasluhoval zmínky, protože mé vývody, na nichž buduje také Vondrák, dokonce ještě nejsou communis opinio. Ve sborníku Baudouinově samém vyslovil se proti nim Frinta (na str. 136), ovšem důvody jeho mne ani dost málo nepřesvědčují. Souhlasu došel jsem v témže sborníku u Ivšice (srv. str. 75), jenž stejným způsobem vykládá některé obdobné případy srbochorvatské (*dižddevica*, *civasti* < *cvasti* : *cvst-*, *civit* = *cvětz*) i cslov. *dužddevyichz* atd. (srb.-chrv. *dužděvňak* atd.), a pobočné slabiky ve vývoji tvarů takových, jako je pol. *piosenka* z *piosnka*, předpokládá také Ułaszyn v tomto sborníku na str. 226.

Prízvukových otázek dotýká se jen jedna práce: St. Kulbakin, přední znalec slovanské akcentologie, hájí s úspěchem svůj výklad, že v akk. plur. mužských *o*-kmenů přecházel přízvuk z krátké nebo circumflektované slabiky kořenné na koncovku, proti námitkám, jež proti němu pronesl Lehr-Spławiński, a v souvislosti s tím právem zamítá Lehrovi theorii, že v koncových slabikách zakončených souhláskou s původní akut přešel v nový cirkumflex (str. 140—145).

Těžkou otázkou slovanského tvarosloví řeší J. Otrębski v čl. »Słowiańskie formacje na -e || -ě i na -y || -a« (str. 10—16). Jde tu předně o známou dvojitost koncovek v gen. sing., nom. akk. plur. *a*-kmenů (*duše* : *dušě*). Otrębski vykládá -e z -ěns, kde *ē* je kmenové (*ē* se střídalo v deklinaci těchto kmenů s *ā*, odkudž pak v latině dvojí deklinace: *materiēs* a *materiā*), -ns pak není přejato od *n*-kmenů, jak se vykládává, nýbrž -n- je suffix vlastní některým tvarům kmenů na -iā/iē-. V tomto -ns je autor nakloněn viděti modifikaci přípony -sōm, známé z gen. plur. To všechno jsou pouhé nápady, které by potřebovaly odůvodnění mnohem hlubšího, než se jim dostalo u Otrębského. Koncovku -ě vedle -e vykládá Otrębski tak, že už v prajazyce indoevropském byly vedle tvarů na -iēns tvary na -iēs za podmínek nám dnes neznámých: že tím není věc vyložena, netřeba ani podotýkati, ale třeba vytknouti, že autor zapomněl vyložití -ě z býv. -iēs, za něž bychom podle toho, co známe o vývoji hlásek slovanských, čekali *a. V druhé části svého článku vykládá Otrębski koncovky *y* : *a* (*vedy* : *veda*) v nom. sg. participia praes. act. Ve slovanské dvojitosti vidí opět reflex starých dvojtvarů na -ōns a *ōs*. Tento výklad slov. tvaru na -a není nový, a odůvodnění jeho u Otrębského nepostačuje, aby starému tomuto výkladu pomohlo k uznání. Literatury této otázky se týkající — už dosti bohaté — Otrębski nerespektuje a tedy ani o kritiku názorů dosud pronesených se nestará. Nové není také, co vykládá M. Weingart o 3. os. plur. praes. verbi *esmi* ve slov. (str. 25—30). Dovozuje totiž, že v sloven. *sa* a bulh. *cem* žije prasl. tvar *seti* a že tedy také slovanština měla tvar **sēnti*, dosvědčený pro indoevropský prajazyk několika jazyky indoevropskými. K závěru témuž dospěl již před patnácti lety Polívka (LF. 34, 1907, 30); Weingart jen

provedl tento výklad se vši příslušnou výzbrojí a ukázal rozšíření tvaru *sa* v slovenských dialektech, ovšem pokud to je při dnešním stavu slovenské dialektologie známo; že to není popis definitivní, je jasno. J. Zubatý v malém článku o formě předložek *vo, so, ko* (str. 78—80) vykládá, že to byly původně postposice, čímž je objasněno jejich *-o* z býv. *-om*. V článku »Le genre féminin de *kostu* et de *solu*« (str. 1—3) dovozuje A. Meillet, že slov. *kostu* je původní neutrum (srv. stind. *ásthi* 'kost'), jež shodujíc se svou formou s nominativem *i*-kmenovým přešlo úplně k *i*-kmenům a přijalo ovšem rod největší části jmen tohoto druhu, rod ženský. O subst. *solu* výklad takový je v podstatě už u J. Schmidta, Pluralbildung der idg. Neutra 253. jenž také slov. *srdce* uvedl v souvislost se starými neutry na *-i* (tamt. str. 110 a 250). Iljinskij snaží se vysvětliti (str. 234—241) komparativní *-eš-* místo obvyklého *-ejš-* (č. dial. *pěkněši*, stpol. *nabłagostawnieszy* atd., strus. *starěšina* a pod.) tím, že jejich základem je adjektivní útvar utvořený od adjektiva základního příponou *-es-* (srv. lit. komparativ *saldėsnis*), a nalézá i jiné útvary touto příponou utvořené (jistě mezi ně nepatří č. *modrosivý*, *hnědosivý*, jež Iljinskij rozkládá *modros-ivý*, *hnědos-ivý*) na důkaz existence takového tvoření a na osvětlení jeho významu. Ale výklad ten nepřesvědčuje; bylo by především třeba sebrati veškeren příslušný materiál, aby bylo vidět, jak jsou komparativy takové rozšířeny: Iljinskij nezná na př. dokladů stěeských (starzieffi ČtBen. Lc. 15, 25, nayposlednyeffi ib. Lc. 16, 24, nayfynnyeffy HymnOpav. 7^b = LF. 22, 143, lechtieffieho EvPraž. Jo. 2, 10 = LF. 24, 274, hubenieffiem i ib. Mc. 20, 25 = l. c. 274 atd.). Není to dissimilace *iej* > *je*?

Z temat týkajících se jednotlivých jazyků slovanských v předěi jsou, jak plyne z povahy věci, temata týkající se polštiny. Benni dosvědčuje pro polštinu hrtanové *h* (str. 42—44), Ułaszyn pojednává o vývoji takových souhláskových skupin polských, kde liquida nebo nosovka byla mezi dvěma souhláskami (str. 219—229), Słoniński pečlivě vyšetřil, jak se ve výslovnosti varšavské vyslovuje koncová hláska předložek, a zjistil, že se hlásky na konci předložek chovají právě tak jako uprostřed slova (180—191), Rudnicki vykládá sekundární nosovku v novopol. *Stagniënice* za stpol. *Stognienice* (str. 257—258), Nitsch sleduje historický vývoj polské deklinace substantiv na *-ije* (str. 229—234), Łoś vykládá *-i* v prvním členu komposit takových jako *Kuninoga*, *bożystopka* a pod. stažením z *-ije* (str. 209—211). Lorentz uspokojivě vykládá poměr. *sétmā*, o němž ještě Encyklop. polska III, 274 se domnívá, že je to archaismus v žádném jiném slov. jazyce se nevyskytující, t. j. tvar odpovídající lat. *septem*, ř. *ἑπτά* atd. (str. 61—65). Lehr-Spławiński objasnil dva tvary deklinace polabské (str. 171—175).

Stejnou měrou polštiny jako češtiny týká se můj článek, ukazující, že se latinské věty uvedené částicí *nonne* v biblických

překladech staročeských a staropolských překládávají větami odůvodňujícími: řečnické otázky překladatelům ne dosti běžné nahrazovány větami. Myslím se jim rovnajícími (str. 124—132). Franta jedná o přemístění českého přízvuku, t. j. o přízvukování odehyném od normálního přízvukování na první slabice (str. 132—140); není tu mnoho nového, a co je nové, vyžadovalo by podrobnějšího zpracování.

Jihoslovanské skupiny jazykové týkají se kromě Beličova již připomenutého článku tři rozpravy: Ramovš líčí vývoj vokálního *l* ve slovínštině (str. 44—61), Ivšić způsobem již dříve naznačeným vykládá tvary *duždev* vedle *doždev* v Supr. a srb.-chrv. *dužděvnik* „salamandra maculosa“ (str. 68—78) a M. Murko líčí počátky jednotného spisovného jazyka u Srbů a Chrvatů (str. 117—124).

Také polská germanistika a romanistika je ve sborníku zastoupena: Z. Łempicki vykládá o starohornoněmecké monofthongisaci (str. 191—200) a A. Wędkiewicz o nadbytečném užívání zájmen *me* ve smyslu t. zv. dativu ethického klassických jazyků v italské albanštině (str. 215—219); je zastoupena jedním článkem i filologie novořecká: Jernstedt vykládá o novořec. *ἀλέττοι* „pluh“, zakon. *ἐράτσε*, že jde tu o křížení slova *ἀροτριον* „pluh“ se slovem *ἐλνυα* a nikoliv o dissimilovaně *ἀροτριον* (str. 92—94); výklad ten není dost přesvědčivý.

Neschází ani orientalistika: G. Hüsing v článku »Die Inden von Boghaz-köi« (str. 151—171) úplně zvrací dosavadní chronologii o nejstarší době indické, opíraje se o jména indických bohů a panovníků, jež shledal v klínových textech z Boghaz-köi. Budoucnost ukáže, co je ve vývodech Hüsingových správné; ale hlavním vývodům jeho studie je těžko z mnohých důvodů uvěřiti. F. Rosenberg podal malý příspěvek ze svých studií sogdických (str. 94—97), polský orientalista T. Kowalski pojednal o gestech, jimiž provázejí vzrušení mysli národové muslimanští (str. 200—208).

Čtyři autoři se přihlásili s příspěvky etymologickými: M. Vasmer, L. Masing, G. Sabler a A. Kleczkowski. Z nich zvláštní zmínky zasluhuje Sablerův výklad lat. *famulus*, *familia* (str. 211 až 215), jež odvozuje od ie. **dhāmos* (ke koř. *dhe-*): ř. *θεμός* „základ, půda“, ie. **dhāmos* = lat. **famos*, odkudž **famelos* „patřící k půdě, otrok“, k tomu kolektivum **famelia* = ř. *ῥὰ θεμέλια* „Grundlage, Fundament“. Je-li tento výklad správný, pak je lat. *famulus* = glabae adscriptus. Masing v článku »Drei Etymologien« (str. 84—92) podává etymologické výklady tří slov významu kulturně historického: ve výkladě o slově *Perun* není nic nového, jméno *Slověne* vykládá od got. *slavan* „mlčeti“, což byl prý podobný název gotský pro Slovany, jako je slovanské pojmenování Němců, — výklad věcně nemožný, a v lat. *servus* vidí vlastní jméno *Σέρβοι*, *Serbi*, čímž nikterak nemusili být

mínění slovanští Srbové: ani tento výklad nikoho nepřesvědčí. Kleczkowského výklad o souvislosti adv. *drzewiej* s výrazy *drzewo*, *drwa*, *drwić*, *zdrów* (str. 175—180) přichází pozdě: tak vyložili slov. *drevle* již před desíti léty Zubatý Sborník filolog. 1, 1910, 99 n. a skoro současně s ním Trautmann GGA. 1911, 249 a Endzelin Славяно-балт. этюды str. 98. J. Melich vykládá o jméně města Ršavy (str. 112—116), jež podle něho je původu maďarského.

Do sborníku přispěl také nejstarší druh Baudouinův, V. Jagić, článkem, v němž uvažuje o budoucnosti slavistiky, zejména o organizaci slavistického studia. Mluví z milých těch řádků rozvážlivý duch muže, jemuž na srdci leží zdárný další rozvoj vědy, na jejímž vývoji dosavadním měl tak obrovský podíl a již také zasvěcena byla značná část padesátileté práce Baudouinovy. *Oldřich Hujer.*

Drobné zprávy.

W. P. Shepard obírá se v článku *Chansons de geste and the homeric problem* v *American Journal of philology* XLII, 1921, str. 193 nn. starofrancouzskými hrdinskými písněmi, ježto jest mezi nimi a básněmi homerskými mnoho obdobného, takže mohou býti direktivou v řešení problému homerského. Obdoba jest v »kulturním vývoji«, archaisování (básník si nedovede mysliti starší společnost jinak než současnou, v epejích ne lze rozeznati různých vrstev kulturního vývoje, nejsou výsledkem dlouhého vývoje, nýbrž povstávají s poměrnou náhlostí, když sociální a kulturní podmínky jsou zralé, v období tvůrčí činnosti), v postavení aoidově, historickém rázu osob a událostí (málo věrnou historií nelze rozeznati od fikce), opakování nebo paralelismu, rozporech, pravděnepodobnostech a nedostatku souvislosti, doslovném opakování poselství, opakování motivů (na př. dvojí sněm bohů v *Odysseu* a a e má obdobu) a v j. Co do textu a jazyka jest mezi eposy řeckými a starofrancouzskými ten rozdíl, že epos starofrancouzské představuje starší stadium, než jest homerská vulgáta. že nemá ve své minulosti ani Aristarcha ani Zenodota. ba ani Peisistrata (odpovídá mu předpeisistratovské stadium básní homerských). Co pak se týče umělecké ceny, liší se chansons de geste od básní homerských tím, že se jim nedostalo literární formy, že nejsou uměleckým výtvozem, ač ovšem některé jejich písně jsou také krásné, poněvadž jim chyběl genius rázu Homerova, že nebyly ve vlastním národě tak oblíbeny ani nebyly přijaty pozdějším literárním citěním jako *Ilias* a *Odysseia*. Ukázati charakter tohoto řeckého genia, objasniti, jak se vyvíjel a pracoval, k tomu mohou přispěti chansons de geste, mající v mravech a zvycích svých rektu, v motivech a básnické skladbě tolik podobného s epejemi homerskými. Ze vzájemného srovnání tedy vyplývá, že se epická tvorba řídí všude stejnými zákony a že básně homerské jsou svodem a zpracováním starší epiky a dalším tvořením v jejím duchu. *A. K.*

Ettore Romagnoli přiřadil ke svému dílu »Il teatro greco« (Milán 1919) a »Nel regno di Dioniso« (ib. 1920) novou knihu: »Nel regno d'Orfeo. Studi sulla lirica e la musica greca«. (Bologna, Zanichelli 1921. Str. VI+293, s 22 tabulkami mimo text, za 25 lir). Po úvodní studii, jež stručně rýsuje názor na hellenství, jak se vyvíjel od doby renaiss-

sance, následuje stať o řecké lyrice se stanoviska moderních kritérií motivů, osobních vztahů i myšlenkové souvislosti s ostatním světem duševním, dále článek o Pindarovi se stejných hledisk, doplněný pojednáním o nových verších P. z Pap. Oxy. XIII., a o Bakchylidovi. Knihu uzavírají články o řecké hudbě, verši a o zachovaných nápěvech. Některé články (úvodní, o lyrice a první o Pindarovi) byly už dříve po různu vytištěny, ostatní jsou nové. Odbornou literaturu R. zná dobře, ale cituje jen zcela nejnovější věci, vyjma pojednání metrická. Články jsou vhodně proloženy uhlazenými vlastními překlady ukázek. Uprava knihy je velmi pečlivá, reprodukce vzorné. V. G.

Aldo Ferrabino pokouší se sledovati, jak princip národní v starém Řecku byl státotvorný a proč se mu nepodařilo uplatnění se úplně. Z knihy nadepsané *Il problema dell' unità nazionale nella Grecia antica* vyšel zatím sv. I.: *Arato di Sicione e l'idea nazionale*, ve Florencii 1921, str. 307, za 30 lir. Je to obšírná a dobře psaná monografie o lize achájské se stanoviska vrchu naznačeného. Druhý svazek bude věnován zápasu Athen a Sparty o prvenství. V. G.

Maurice Platnauer v článku *Greek colour perception* v *The classical quarterly* XV, 1921, str. 153 nn. vzal si za úkol probáti všechny zmínky řeckých spisovatelů od Homera po Xenofonta o barvách, aby z nich stanovil poznatky vyplývající pro schopnost Řeků vnímati barvy. První skupina barev chromatických obsahuje 1. barvu žlutou, oranžovou a hnědou, pro něž jest označení *αἶθων, πορφυρός, ξανθός, ξουθός, πυρός, σανδαράκινος*, 2. červenou, jež jest označována slovy *δαφνοῖς, ἐρυθρός, μέλιτος, πορφύρεος, ῥοδόεις, φοινικόεις, οἰνωψ*, 3. nachovou a modrou (*ἀλουργός, ἰο — κναν —, ὄφρινος*) a 4. zelenou (*πράσινος, χλωρός, ὤχρος*). Skupina achromatická obsahuje »barvu« černou (*κελαινός, μέλας, καταπορής*), bílou (*ἀργός, λειυέεις, λευός*) a šedou (*γλανός, πολίος, γαίος*). Úvahy o těchto názvech vedou k těmto výsledkům: 1. některé věci, jež ve svých různých projevech co do barvy mnoho se nemění, dostávají rozmanitá epitheta na označení barvy (tak krev jest *κελαινός, μέλας, φοινικός, ἐρυθρός, πόρφορος*; písek jest *κελαινός, λευός, κνάνεος, χλωρός*; žlutek *πορφύρος, πυρός, ὤχρος*), 2. některé názvy barev neznačí vůbec barev, nýbrž mají význam jiný, a to často dokonce ne patrný, 3. Řekové vnímali spíše kvantitativní než kvalitativní rozdíly mezi barvami, a to proto, že nečinili pravého rozdílu mezi chromatickým a achromatickým. Proto působil na ně lesk nebo povrchní účinek, nikoli to, čemu my říkáme barva nebo tón. To jest více nebo méně přirozeno v zemi, kde světlo jest oslňující. Řecká terminologie pro barvy jest vzhledem k moderní zřejmě neúplná. Příčiny toho jsou dvě: buď byli Řekové pro barvy úplně slepí nebo aspoň barvy působily na jejich smysly méně živě (tím by se vysvětlilo, že kolorovali sochy), nebo — a to se zdá Platnauerovi pravdě nejpodobnější — měli málo smyslu pro kvalitativní rozdíly rozloženého a částečně pohlceného světla. A. K.

Překlad Diogena Laertského, který vydal O. Apelt (*Diog. Laert. Leben u. Meinungen berühmter Philosophen*. 2 sv. Lipsko 1921 u F. Meiner. Str. XXVIII + 341 a IV + 327 po 45 mk.) jest určen sice pro filosofy (vyšel ve *Philosophische Bibliothek*, sv. 53 a 54), ale má svůj význam (zvláště pro dobrý index!) i pro filology klassické, kteří by ovšem raději byli uvítali nové kritické vydání Diogena Laert. Apelt byl nucen užiti starého textu K. G. Cobeta, ale třeba uznati, že přihlížel i k badání novému. Překlad jest pěkný, a cenné jsou též stručné poznámky. K. W.

Jeden z nejstarších problémů antické literatury, totiž spor o to, jaký je poměr mezi Apuleiovými *Metamorfosami*, Lukianovým *Luciem* či *oslem* a *Metamorfosami* Lucia z Pater, o nichž mluví

Fotios (Bibl. 129), stále láká svou zajímavostí. Naposled věnoval mu pozornost Carlo Landi článkem Apuleio o Luciano? v Atene e Roma 1922, str. 44—59. Landi rozbírá napřed dvě nová pojednání o této věci, a to napřed z knihy Romanzo e realtà nella vita e nell'attività letteraria di L. Apuleio (Catania 1915), již napsal Enrico Cocchia, potom dissertací B. E. Perryho The Metamorphoses ascribed to Lucius at Patrae; its content, nature and authorship (Lancaster 1920). Cocchia došel k názoru, že kniha »Lucia z Patere«, o níž mluví Fotios, je jen prvním řeckým náčrtem díla, jež Apuleius později vydal latinsky a které se nám zachovalo. Naproti tomu Perry, neznaje knihy Cocchiovy, přišel k výsledkům zcela opačným, že totiž spis připomínaný Fotiem je původní román Lukianův, jenž později byl nahrazen výtazkem Λούκιος ἢ ὄψος nám dochovaným. Názozy tyto nejsou nijak nové. Jak autoři sami uznávají, ale snaží se opřít je novými důkazy. Landi, rozebrav bystře oba výklady, přiklonil se k mínění Perryho, že totiž látkový i jazykový rozbor »Lucia či osla« ukazuje na zkrácenou reprodukci větší skladby, jež jeví všechny znaky práce Lukianovy. V užití latinských jmen vidí s Wilamowitzem úmysl sesměšňiti pověřivost Římanů. Zasluhou Apuleiovou pak jest — dle Landiho — ethicko-náboženský podklad a smysl do děje vložený. V. G.

Můj překlad Odysseie byl přijat příznivě, velmi příznivě. Ale jsem toho dalek, abych jej pokládal za dokonalý. Je to první pokus o básnické a psychologické ztlumočení Homera, a není tedy možné, aby byl dokonalý. Výtky mi dosud učinili prof. dr. Ot. Jiráni, Václ. Tille ve Venkově, J. Vodák v Čase, Fr. Novotný v Naší Době a posledně Ferd. Stiebitz v Listech filologických. Ale jistě jiní znají jiné. Žádám snažně všech kolegů, aby mě laskavě upozornili, ať písemně nebo veřejně, shledají-li v překladě něco, co pokládají za vadné nebo nevhodné. Hlavně by mi byly vítány návrhy na opravu. Otmar Vaňorný.

*

Professor slovanské filologie na universitě lipské Max Vasmer a professor baltické filologie tamtéž G. Gerullis počali vydávati »Veröffentlichungen des baltischen und slavischen Instituts an der Universität Leipzig« (v komisi knihupectví Markerta a Petterse v Lipsku). Vyšly dosud dva svazky. V prvním obsažena je významná studie »Die Nomokanonübersetzung des Methodius. Die Sprache der kirchenslavischen Übersetzung der Synagoge des Johannes Scholasticus« (1922, str. VIII a 120, za 7.50 Kč), v níž H. F. Schmid, assistent ústavu pro církevní právo při universitě berlínské, rozbořem jazyka dovozuje, že církevněslov. překlad známé *Συναγωγὴ* Jana Scholastica, jak je dochován v rukopise musea Rumjancovského z 13. století, vznikl na půdě moravské; tam ovšem nemohl vzniknouti až později po vypuzení Methodia a jeho učeníků z Moravy a jest tedy překlad tento dílem překladatelské činnosti Methodiovy. Ve svazku druhém otiskuje s příslušným aparátem Max Vasmer »Rěč tonkoslovijsa grečeskago« — starou rusko-byzantskou sbírku slov a frásí pod názvem »Ein russisch-byzantinisches Gesprächsbuch. Beiträge zur Erforschung der älteren russischen Lexikographie« (1922, Str. 180, za 10.50 Kč). Vedle vlastního textu je tu výklad o národnosti autora této sbírky (byl to Rus), o jazyce části řecké, o jazyce části ruské, o tom, kdy a kde vznikla tato knížka, a o poměru tohoto textu k ruským azbukovníkům (byl jejich hlavním pramenem). Závěrem podán seznam všech výrazů řeckých, v textě se vyskytujících, a neveliký výběr z výrazů ruských.

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktori:

OLDŘICH HUJER, JAN JAKUBEC a OTAKAR JIRÁNI.

ROČNÍK ČTYŘICÁTÝ DEVÁTÝ.

ŠEŠIT I.

V PRAZE

1922.

Předplatné 25 Kč (24 Kč od členů) přijímá min. taj. Karel Hrdina
v Praze III., Karmelitská 5.

Administrace v Praze, Veleslavínova 96-I.

Obsah sešitu I.

Pojednání.	Strana
Attická rhetorika a osvícenství. Literárně-historická studie Karla Weniga	1—7
Příspěvky k dějinám amfiktyonie delské. Podává Vladimír Groh	7—15
O vzniku římské satiry. Píše Bohumil Ryba	15—21
Katonovo pravidlo o orbě. Píše J. Luňák. (Lublaň)	21—23
<i>Oinos-oeüs, oinónos-oeiscus</i> . Scripsit A. Salač	23—24
O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální. Napsal František Šimek	24—32
Husových »Devět kusův zlatých« a jejich rozbor od Petra Chelčického. Napsal František J. Rysánek	32—46

Úvahy.

Ettore Pais: Ricerche sulla storia e sul diritto pubblico di Roma. Serie seconda: Sui fasti consolari. Serie terza: I fasti dei tribuni della plebe e lo svolgersi della tribunicia podestà sino all'età dei Gracchi. (Vladimír Groh.)	46—49
Hans Meyer: Platon und die aristotelische Ethik. Týž: Natur und Kunst bei Aristoteles. (K. Svoboda.)	49—51
Theodor Birt: Charakterbilder Spätroms und die Entstehung des modernen Europa. (Ant. Kolár.)	51—52
Antonín Profous: O místních a zvláště pomístných jménech v okrsku chrasneckém u Chrudimě. (Oldřich Hujer.)	52—55
Konrad Drzewiecki: Le genre personnel dans la déclinaison polonaise. (Václav Machek.)	55—57
Drobné zprávy	57—64

Předplatné na XLIX. ročník „Listů filologických“ zaslali:

Beroun: prof. Kolmann, prof. Květ, prof. Pich, prof. dr. Tichý.
Břeclav: řed. Fintajsl. *Brno:* prof. dr. Navrátil, univ. prof. dr. Navotný (3-60 Kč), řed. Petráček (10 Kč), řed. Vávra, knihovna slov semináře. *Čáslav:* prof. Majšaidr (1 Kč). *Hradec Králové:* prof. Beran, prof. Kalhous, prof. Klouček, prof. Rajdl. *Jilomnice:* prof. Zelinka. *Konárovice:* min. rada dr. Krsek. *Kroměříž:* kanovník dr. Segeš (1 Kč). *Mělník:* prof. Bayer, prof. Janský, prof. Ludvík, prof. Podhajský, prof. dr. Soukup, prof. Stáhlík, knihovna gymn. *Německý Brod:* prof. Trojan (5 Kč). *Olomouc:* řed. Hrivna (2 Kč). *Mor. Ostrava:* knihovna gymn. *Slezská Ostrava:* prof. dr. Novák. *Praha:* univ. prof. dr. Beer, min. rada dr. Brant, prof. Černý (2-50 Kč), prof. dr. Dobias, řed. Grim (4 Kč), prof. dr. Groh (10-60 Kč), univ. prof. dr. Groh (5-40 Kč), prof. B. Havránek (2 Kč), prof. dr. Hendrich, řed. dr. Herout, prof. Hoffmann, prof. dr. Hyšek, univ. prof. dr. Janko (12 Kč), prof. dr. Kníže (1 Kč), prof. dr. Kolár, prof. Kofínek, prof. dr. Ludvíkovský (14-60 Kč), prof. Mašín (1 Kč), prof. dr. Niederle (1 Kč), prof. Stiebitz, prof. dr. Šimek, univ. prof. dr. Trávníček, prof. Vrávský (1 Kč), řed. Vykoukal, univ. prof. dr. Wenig (13-40 Kč), knihovna akad. gymn. *Příbram:* řed. dr. Šarsa (1 Kč). *Prostějov:* prof. dr. Kožušnický (1 Kč), prof. Lexa (5 Kč). *Strážnice:* řed. Dula (1 Kč). *Turčanský Sv. Martin:* prof. Heřmanský, správce Ulehla (16 Kč). *Uherské Hradiště:* prof. Bürger (5 Kč), prof. Novák (1 Kč). *Upsala:* univ. prof. dr. Torbiörnsson. *Vyškov:* knihovna gymn.

V Praze dne 28. února 1922.

K. Hrdina, t. č. pokladník.

Předplatné na XLIX. ročník „Listů filologických“ zaslali:

Bratislava: prof. dr. Novotný. *Český Brod:* knihovna gymn. (15 Kč). *Duchcov:* prof. Lyer. *Kroměříž:* prof. Reiniš. *Litoměřice:* prof. Škoda. *Moravská Ostrava:* prof. dr. Král. *Náchod:* knihovna gymn., prof. Ptáček, prof. Volf. *Olomouc:* řed. Hřivna, prof. Ambrož, prof. Dočkal, prof. Podivínský, prof. Rysánek. *Praha:* prof. Ertl, min. rada Novák, prof. Šimůnek. *Prešov:* prof. Knob. *Prostějov:* prof. Lexa. *Třebíč:* prof. dr. Padrta.

Zbývajícím p. t. předplatitele prosím o laskavé zapravení předplatného. Složenky byly přiloženy k sešitu I.

V Praze dne 30. prosince 1922.

K. Hrdina, t. č. pokladník.

I. sešit L. ročníku „Listů filologických“ vyjde počátkem března 1923.

Právě vyšla brožurka:

Střední škola bez klasických jazyků?

Pod tímto nadpisem vydal prof. Dr. F. Novotný svou úvahu o vzdělávacím významu klasických jazyků, kterou přednesl na I. říšském sjezdu československých učitelů vysokých škol dne 14. května 1922. Připojena jest resoluce sjezdu žádající, aby byla chystaná reforma střední školy provedena bez podstatné újmy ve vyučování klasickým jazykům.

Koupiti lze buď přímo u nakladatele L. K. Žižky (Pelelovo knihkupectví) v Praze I. Mikulášská 36, nebo v každém jiném knihkupectví. Cena Kč 1.20.

Jednota českých filologů vydala svým nákladem tyto knihy:

Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Díl I. 1 a II. 1 rozebrány.

Díl I. 2, oddíl 1. (Od věku zlatého k století osmnáctému.)

K 14.— Díl II. 2. (K letům čtyřicátým století XIX.) K 17.—

Státní zřízení římské. Napsal dr. Josef Král. Upravit a vydal dr. Vladimír Groh. Při přímé objednávce u pokladníka K 45.—, pro členy Jednoty a legionáře K 40.—

Řecká a římská rhythmika a metrika. Napsal Josef Král.

Díl I. Řecká rhythmika K 18.—. Díl II. Řecká a římská metrika. Sv. I. K 30.—, sv. II. K 20.—, sv. III. K 24.—

Skladba jazyka latinského. Napsal dr. Ot. Jiráni. Díl I. . . . K 14.—

Dějiny řecké. Napsal Em. Peroutka. Díl I. K 14.—

Ústavy států řeckých. Napsal Em. Peroutka. Z jeho pozůstalosti doplnil a vydal K. Svoboda. K 12.—

Praktická mluvnice italská na základě latiny. Napsal prof. dr. Karel Roher. K 40.—

V tisku jest:

Úvod do dějin jazyka českého. 2. vydání od univ. prof. O. Hujera

Školní knihy:

- Čítanka pro první třídu škol středních. Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Frant. Holeček*. Šesté vydání. 1922 . . . K 22.—
- Čítanka pro druhou třídu škol středních. Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Fr. Holeček*. Šesté vydání. 1921 . . . K 24.—
- Čítanka pro třetí třídu škol středních. Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Frant. Holeček*. Páté vydání 1922. Neváz. K 19'50, váz. K 22.—
- Čítanka pro čtvrtou třídu škol středních. Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Frant. Holeček*. Čtvrté vydání. 1921 . . . K 20.—
- Latinská mluvnice pro slovenské stredné školy. Napísal *Fr. Heřmanský*. 1920 . . . K 25.—
- Cvičebná kniha reči latinskej. Sostavil *Fr. Heřmanský*.
 Díl I. Druhé, nezměněné vydání. 1921 . . . K 15.—
 Díl II. Část I. Text. 1921 . . . K 17.—
 Slovník k cvičebnej knihe reči lat. I.—II. 1921 . . . K 20.—
- Latinská čítanka pro III. a IV. (VI. ref.) třídu středních škol. Podle nových osnov sestavil *Fr. Heřmanský*. 1920 . . . K 20.—
- Latinská čítanka pro III. a IV. (VI. ref.) třídu slovenských stredných škôl. Sostavil *Fr. Heřmanský*. Část I. Text. 1920. K 20.— Část II. Slovník. 1922 . . . K 26.—
- Cvičebná kniha jazyka latinského pro vyšší třídy gymnasií. Sestavil *P. Hrubý*. Nově zpracoval *K. Hrdina*. 1922 K 20.—
- Cvičebná kniha jazyka latinského pro sedmou a osmou třídu gymnasií. Sestavil *P. Hrubý* . . . K 4'80
- Výbor řečí Demosthenových s ukázkami jiných řečníků. Upravil *Fr. Novotný* . . . K 12.—
- Poznámky k Výboru řečí Demosthenových. Napsal *dr. Kamil Fürst*. 1922 . . . K 14.—
- Výbor z římské lyriky. Pro školy střední uspořádal *Ot. Jiráni*. Část I. K 10'80
 (Též ve vydání slovenském a maďarském.)
- Výbor z listů Ciceronových. Vydal a poznámkami opatřil *Otakar Jiráni*.
 Část I. Text. (Též slovensky.) K 6.—
 Část II. Poznámky K 7'50
- M. Tulli Ciceronis in L. Catilinam orationes quattuor. K potřebě školní vydal *Robert Novák*. Šesté vydání upravil *Ot. Jiráni*. 1920. (Též s úvodem slovenským) . . . K 6.50
- M. Tulli Ciceronis pro Sex. Roscio Amerlino, de imperio Cn. Pompei, pro Archia poeta orationes. K potřebě školní vydal *Robert Novák*. Páté vydání upravil *Otakar Jiráni*. 1920. (Též s úvodem slovenským). K 7.—
- Tragoedie Sofokleovy. K potřebě školní vydal *Josef Král*. II. Atias. 2. vydání. 1913 (S poznámkami za textem). . . K 3.—
- Tragoedie Sofokleovy. Vydal a ku potřebě školní poznámkami opatřil *Josef Král*. I. Antigona. 2. opr. vyd. 1866 . K 2.—
- V lednu vyjde slovník (latinsko-český) k Heřmanského čítance pro III. a IV. (VI. ref.) třídu.

Knihy zde uvedené expedují komisionáři Jednoty pp. Höfer a Klouček v Praze, v Jindřišské ul.; dopisy o volných výtiscích učebnic, objednávky a reklamace listů filologických a veškeré jiné připsy výboru Jednoty svědčící výhradně do **Veleslavínovy ulice č. 96-I.**

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři:

OLDŘICH HUJER, JAN JAKUBEC a OTAKAR JIRÁNI.

ROČNÍK ČTYŘICÁTÝ DEVÁTÝ.

SEŠIT II. a III.

V PRAZE
1922.

Předplatné 25 Kč (24 Kč od členů) přijímá min. taj. Karel Hrdina
v Praze III., Karmelitská 5.

Administrace v Praze, Veleslavínova 96-I.

Obsah sešitu II. a III.

Pojednání.	Strana
Studie o Anaxagorově theorii hmoty. Napsal Jaroslav Ludvíkovský	65— 72
Ukázky přísloví a pořekadel novořeckých a jejich poměr k mudrosloví starých Hellenův. Podává Fr. Krsek	72— 81
Příspěvky k dějinám amfiktyonie dělské. Podává Vladimír Groh. (Dokončení).	82— 84
O vzniku římské satiry. Píše Bohumil Ryba. (Dokončení).	85— 96
Epigraphica. Scripsit A. Salač	96—101
Ke kvantitě některých koncovek v češtině. Napsal Fr. Trávníček	101—110
O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální. Napsal František Šimek. (Pokračování).	110—118
Husových »Devět kusův zlatých« a jejich rozbor od Petra Chelčického. Napsal František J. Ryšánek. (Dokončení).	118—134
Z činnosti Rud. Pokorného. Napsal Jan V. Sedlák	135—143

Úvahy.

Adolf Lörcher: Wie, wo, wann ist die Ilias entstanden? (Ant. Kolář).	143—145
Jos. Král: Státní zřízení římské. (Jos. Dobiáš).	146—151
Maurice Brillant: Les Mystères d'Eleusis. (Vladimír Groh).	151—152
B. Цоневъ: История на български езикъ. (Josef Páta).	152—157
Drobné zprávy	157—160

Redakci byly zaslány tyto knihy:

Sávitří. Vítězství velké lásky. Indická pohádka z Mahábháraty. Knihu upravil a poznámkami opatřil J. Roubal. Praha 1922. Nakladatelé Petr a Tvrďý. Str. 66; Za 14 Kč.

Jos. Holeček: Sokolovič. Epos. Nákladem Husova dědictví. V Praze 1922. Za 45 Kč.

Výměnou došlo:

Aegyptus III, 1—2. — Bolletino di filologia classica XXVIII, 9. — Časopis Matice moravské roč. 45. — Časopis pro moderní filologii VIII, 2. — Česká mysl XVIII, 1, 2. — Český časopis historický XXVII, 3—4. — L'Europa Orientale II, 3, 4—5. — Hlídka XXXIX, 3, 4. — Janus LVI, 1, 2. — Průdy VI, 3, 4. — Ruch filosofický II, 1, 2, 3. — Slov. Pohľady XXVIII, 3, 4. — Národopisný věstník československý XV, 2.

Příští (IV.) sešit »Listů filologických« vyjde v říjnu 1922.

JEDNOTA ČESKÝCH FILOLOGŮ

koupí rozebrané starší ročníky

LISTŮ FILOLOGICKÝCH.

Příhlášky s označením ročníku a požadované ceny přijímá
pokladník.

Připravuje se k vydání:

Huġer, Úvod do dějin jazyka českého, 2. vydání. — Rocher
Praktická mluvnice francouzská na základě latiny. — Fürst, Po-
známky k Výboru řečí Demosthenových. (v tisku) — Král-Fr. Groh,
Tragoedie Sofokleovy. I. Antigona. (Poznámkové vydání.)

Předplatně na XLIX. ročník „Listů filologických“ zaslali:

Benešov: knihovna gymn. *Boskovice:* prof. Tomíček. *Brno:* profesori dr. Pátek, dr. Staněk. *Čes. Budějovice:* prof. Panka. *Do-
mažlice:* knihovna gymn., profesori Dr. Strejček, Vodstrěl. *Hlučín:*
prof. Piro. *Hodonín:* knihovna reálky (17 K). *Hrušov:* odb. učitel Král.
Chotěboř: prof. Hoch. *Žlatovy:* profesori Kacerovský, dr. Rezníček.
Košice: knihovna dívčího r. r. gymn. *Kroměříž:* řed. Fialka, prof. Kalá-
láček, kanovník dr. Segeta, knihovna st. gymn. *Nový Bydžov:* knihovna
gymn., profesori Drasnar, Matějka, Žák. *Opava:* knihovna gymn. *Pe-
hřimov:* profesori Dulík, dr. Stuna, Šebek. *Píseň:* řed. Bartovský, pro-
fesoři Dostál, Hilgartner, Hora, Karras, Merhaut. *Praha:* knihovny:
Jiráskovo gymn., r. r. gymn. v Bubenči, reálky na Směchové; profesori
Bouchal, dr. Čapek, Fr. Dvůrák, dr. Fürst, dr. Havránek, Jakubec, Jan-
kovský, Kehrle, Kopal, dr. Krěma, Křenek, dr. Kuthan, dr. Loukotka,
dr. Ludvíkovský, Mařík, Mašín, Mašner, Němec, Pelíšek, dr. Petřík,
dr. Procházka, dr. Ryšánek, dr. Scholzová, dr. Sládeček, Stárek, Svačina,
Trnka, Vzdren, dr. Vyskočil; bibl. Fortin, min. rada Kollmann, sekční
šéf dr. Vlček. *Prešov:* prof. Novák. *Příbram:* knihovna gymn., profe-
soři Lang, Němec, Šilha (15 K), dr. Žahour. *Prostějov:* prof. dr. Kozuš-
níček. *Rychnov:* knihovna gymn. *Slaný:* prof. Havlák. *Strážnice:*
knihovna gymn., prof. Preč. *Třebíč:* prof. dr. Sedláček, řed. Nevole.
Uherské Hradiště: řed. Bartocha, profesori Bürger, Novák, Sedláček.

Zbývajícím p. t. předplatitelé prosím o laskavé zapravení předplat-
ného. Složenky byly přiloženy k sešitu I.

V Praze dne 23. října 1922.

K. Hrdina, t. č. pokladník.

Příští (VI.) sešit „Listů filologických“ vyjde v prosinci 1922.

Roku 1642 vydal v Levoči český exulant a správce církve v Prešově
M. Jakub Jacobaeus knihu *Vivae gentis Slavonicae delineatio*. Byl bych
velmi vděčen za zprávu, zdali má tuto knihu některá knihovna na
Slovensku. K. Hrdina.

Jednota českých filologů vydala svým nákladem tyto knihy:

- Dějiny české literatury.** Napsal Jaroslav Vlček. Díl I. I a II. 1
rozebrány.
Díl I. 2, oddíl 1. (Od věku zlatého k století osmnáctému.)
K 12.—, Díl II. 2. (K letům čtyřicátým století XIX.) K 17.—.
- Státní zřízení římské.** Napsal dr. Josef Král. Upravil a vydal
dr. Vladimír Groh. Při přímé objednávce u pokladníka
K 45.—, pro členy Jednoty a legionáře K 40.—
- Řecká a římská rhythmika a metrika.** Napsal Josef Král.
Díl I. Řecká rhythmika K 18.—, Díl II. Řecká a římská
metrika. Sv. I. K 30.—, sv. II. K 20.—, sv. III. K 24.—.
- Skladba jazyka latinského.** Napsal dr. Ot. Jiráni. Díl I. K 14.—
- Dějiny řecké.** Napsal Em. Peroutka. Díl I. K 14.—
- Ústavy států řeckých.** Napsal Em. Peroutka. Z jeho pozů-
stalosti doplnil a vydal K. Svoboda K 12.—
- Praktická mluvnice italská na základě latiny.** Napsal prof.
dr. Karel Rocher K 40.—

V tisku jest:

Úvod do dějin jazyka českého. 2. vydání od univ. prof. O. Hujera.

Školní knihy:

- Čítanka pro první třídu škol středních.** Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Fr. Holeček*. Šesté vydání. 1922 . . . K 22.—
- Čítanka pro druhou třídu škol středních.** Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Fr. Holeček*. Šesté vydání. 1921 . . . K 24.—
- Čítanka pro třetí třídu škol středních.** Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Fr. Holeček*. Páté vydání 1922. Neváz. K 19-50, váz. K 22.—
- Čítanka pro čtvrtou třídu škol středních.** Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Fr. Holeček*. Čtvrté vydání. 1921 . . . K 20.—
- Latinská mluvnice pro slovenské střední školy.** Napísal *Fr. Heřmanský*. 1920 . . . K 25.—
- Cvičebná kniha řeči latinské.** Sostavil *Fr. Heřmanský*.
Diel I. Druhé, nezmenené vydanie. 1921 . . . K 15.—
Diel II. Časť I. Text. 1921 . . . K 17.—
Slovník k cvičebnej knihe řeči lat. I.—II. 1921 . . . K 20.—
- Latinská čítanka pro III. a IV. (VI. ref.) třídu středních škol.** Podle nových osnov sestavil *Fr. Heřmanský*. 1920 . . . K 20.—
- Latinská čítanka pro III. a IV. (VI. ref.) třídu slovenských středních škol.** Sostavil *Fr. Heřmanský*. Časť I. Text. 1920. K 20.—. Časť II. Slovník. 1922 . . . K 26.—
- Cvičebná kniha jazyka latinského pro vyšší třídy gymnasií.** Sestavil *P. Hrubý*. Nově zpracoval *K. Hrdina*. 1922 K 20.—
- Cvičebná kniha jazyka latinského pro sedmou a osmou třídu gymnasií.** Sestavil *P. Hrubý*. K 4-80
- Výbor řečí Demosthenových s ukázkami jiných řečníků.** Upravil *Fr. Novotný* K 12.—
- Poznámky k Výboru řečí Demosthenových...** Napsal *dr. Kamal Fürst*. 1922 K 14.—
- Výbor z římské lyriky.** Pro školy střední uspořádal *Ot. Jiráni*. Časť I. K 10-80
(Též ve vydání slovenském a maďarském.)
- Výbor z listů Ciceronových.** Vydal a poznámkami opatřil *Otakar Jiráni*.
Časť I. Text. (Též slovensky.) K 6.—
Časť II. Poznámky K 7-50
- M. Tulli Ciceronis in L. Catilinam orationes quattuor.** K potřebě školní vydal *Robert Novák*. Šesté vydání upravil *Ot. Jiráni*. 1920. (Též s úvodem slovenským.) . . . K 6-50
- M. Tulli Ciceronis pro Sex. Roscio Amerino, de imperio Cn. Pompei, pro Archia poeta orationes.** K potřebě školní vydal *Robert Novák*. Páté vydání upravil *Otakar Jiráni*. 1920. (Též s úvodem slovenským). K 7.—
- Tragoedie Sofokleovy.** K potřebě školní vydal *Josef Král*. II. Atlas. 2. vydání. 1913 (S poznámkami za textem). . . K 3.—
- Tragoedie Sofokleovy.** Vydal a ku potřebě školní poznámkami opatřil *Josef Král*. I. Antigona. 2. opr. vyd. 1866 . K 2.—
- V prosinci vyjde slovník (latinsko-český) k Heřmanského čítance pro III. a IV. (VI. ref.) třídu.**

Knihy zde uvedené expedují komisionáři Jednoty pp. Höfer a Klouček v Praze, v Jindřišské ul.; dopisy o velkých výtiscích učebnic, objednávky a reklamace Listů filologických a veškeré jiné přípisý výboru Jednoty svědčící výhradně jen do **Veleslavínovy ul. č. 96-I.**

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktori:

OLDŘICH HUJER, JAN JAKUBEC a OTAKAR JIRÁNI.

ROČNÍK ČTYŘICÁTÝ DEVÁTÝ.

SEŠIT IV. a V.

V PRAZE

1922.

Předplatné 25 Kč (24 Kč od členů) přijímá odb. r. Karel Hrdina
v Praze III., Karmelitská 5.

Administrace v Praze, Veleslavínova 96-I.

Obsah sešitu IV. a V.

Pojednání.	Strana
Studie o Anaxagorově teorii hmoty. Napsal Jaroslav Ludvíkovský. (Dokončení.)	161—171
Ukázky přísloví a pořekadel novořeck. a jejich poměr k mudrosloví starých Hellenův. Podává Fr. Kisek. (Dokončení.)	171—183
Druhé darování Antoniovo Kleopatře r. 34. Napsal Jos. Dobiáš <i>Adavalov</i> . Scripsit A. Salač	183—193
O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální. Napsal František Šimek. (Pokračování.)	193—194
Drobnosti grammatické. Napsal Oldřich Hujer	194—205
Jana Jesenského »Zoroaster«. Napsal K. Svoboda	205—208
Z činnosti Rud. Pokorného. Napsal Jan V. Sedlák. (Pokrač.)	208—212
	213—230

Úvahy.

H. Pernot: D'Homère à nos jours. (Jos. Chlumský.)	230—231
André Bellessort: Virgile. Son oeuvre et son temps. (K. Wenig.)	231—238
Artur Rosenberg: Einleitung und Quellenkunde zur römischen Geschichte. (Vladimír Groh.)	233—235
Henri Lechat: La sculpture grecque. (Mir. Havránek.)	235—237
E. W. Bredt: Der Götter Verwandlungen. (Karel Peška.)	237—238
Homérova Odysseia. Přeložil Otomar Vaňorný. (Ferd. Stiebitz.)	238—244
André Mazon: Lexique de la guerre et de la révolution en Russie (1914—1918). — Roman Jakobson: Vliv revoluce na ruský jazyk. (Fr. Trávníček.)	244—246
A. Meillet: Linguistique historique et linguistique générale. (Oldřich Hujer.)	246—248
Drobné zprávy	248—256

Redakci byly zaslány tyto knihy:

- J. Glos a Al. Gregor: Rukověť českého jazyka. Třetí vydání, podstatně změněné. V Praze 1921 (na obálce 1922). Šolc a Šimáček. Str. 378. Cena neudána.
- Dr. Karel Titz: Ohlasy husitského válečnictví v Evropě. (Příspěvky romanistovy.) V Praze 1922. (Sborník věd vojenských sv. X.) Československý vědecký ústav vojenský. Str. 90 in lex. Za 25 Kč.
- Symbolae philologorum Posnaniensium. Poznań 1920.
- J. Hammer: Neograeca. (Prace naukowe uniwersytetu Poznańskiego, sekcja humanistyczna, Nr. 3.) V Poznani 1920. Str. 31.
- H. Sköld: Zur Chronologie der štokavischen Akzentverschiebung. (Lunds Universitets Årsskrift, N. F. Avd. 1. Bd. 18. Nr. 3.) Lund 1922. Str. 110.
- Le Sage: Chromý čert. Přeložil V. Říha. Zábavné čtení č. 1. V Praze 1922. Nákladem Jana Laichtera. 272 str. Za 21 Kč.
- Karel A. Eastman: Večeři ve Wigwamu. Přeložil MUDr. Otakar Reiss. Obrázky kreslil Prokop Laichter. Pěkné knihy pro mládež. Porádá M. Gebauerová. V Praze 1922. Nákladem M. Laichtera.

Výměnou došlo:

Aegyptus III, 3. — Atene e Roma III, 1—6. — Bolletino di filologia classica XXIX 1—4. — Český časopis historický XXVIII, 1/2. — Časopis pro moderní filologii VIII, 3. — Časopis musea království českého XCVI 1, 2/3. — L'Europa orientale II, 6—9. — Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien handlingar XXXIV, 1, 2. — Hlidka XXXIX, 7, 8, 9. — Janus LVI, 3, 4. — Ljetopis Jugoslavenke akademije znanosti i umjetnosti XXXII, 2, XXXIII—XXXVI. — Mémoires de la Société de linguistique XXII, 6. — Česká n.ysl XVIII, 3, 4. — Naše řeč VI, 2—8. — Naše věda IV, 5, 6. — Slovenské Pohľady XXXVIII, 5—9. — Prúdy VI, 5, 6. — Rad Jugoslavenke akademije znanosti i umjetnosti, knjiha 218 (95), 220 (96), 222 (97), 224 (98). — Filologu biedribas raksti I, II. — Revue des Études slaves II, 1/2. — Ruch filofický II, 4, 5. — Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt, národopis a literárnu históriu I, 1—2. — University of Illinois Studies in Language and Literature VII, 3. — Věstník České akademie věd a umění XXVII, XXVIII—XXIX.

Předplatné na XLIX. ročník „Listů filologických“ zaslali:

Báňská Štávnice: knihovna gymn., prof. Branžovský. *Beroun:* knihovna gymn., prof. Váša. *Mladá Boleslav:* knihovna gymn., prof. Cejp, řed. Plácek. *Brandýs n. L.:* knihovna gymn. *Bratislava:* univ. prof. dr. Hanuš (450 Kč). *Brno:* knihovna čes. gymn.; univ. profesori dr. Souček, dr. Titz; min. rada Vlk; ředitelé Holas, Petráček; profesori Bittner, dr. Gregor, Hala, Hrubý, Jilek, dr. Khourek, dr. Kudela, Piňos, Škulina. *Čáslav:* knihovna gymn., profesori Majšaidr, Pech (20 Kč). *Český Brod:* prof. dr. Rak. *Čes. Budějovice:* řed. Barda, profesori Barták, Klimeš, Kocourek, Peška, Roubal, Strnad, Überhuber. *Česká Lípa:* knihovna gymn., prof. Franěk. *Duchcov:* prof. Balcar. *Hlučín:* knihovna gymn. *Holešov:* prof. Kolář. *Hradec Králové:* knihovna gymn., prof. dr. Brtnický. *Chotěboř:* profesori Baumruk, Pudil, Vlašimský. *Chrudim:* profesori Snětivý, Veselý. *Jaroměř:* knihovna reálky, prof. Piazza. *Jevíčko:* řed. Franc. *Jičín:* řed. Pelikán, profesori dr. Modr, Špot, Švehla. *Jihlava:* prof. Studený. *Jilemnice:* profesori Lukeš, Zelinka. *Jindřichův Hradec:* knihovna gymn., řed. dr. Hoffmeister (1070 Kč), profesori Bláha, Erhart, Košťál, Sypal, Špirek. *Klatovy:* okr. šk. insp. prof. dr. Kalista (21 Kč). *Kolín:* knihovna gymn., prof. dr. Štětka. *Kroměříž:* profesori Batušek, Svoboda, Zetek. *Kyjov:* profesori Fiala, Kříž. *Liberec:* prof. Šec. *Liptovský Sv. Mikuláš:* prof. Červený, prof. Stančíková. *Litomyšl:* profesori Doležel, Kadlický. *Lublajn:* knihovna semináře pro klas. filologii. *Lučenec:* prof. dr. Hejzlar. *Místek:* prof. Neckář. *Mor. Budějovice:* knihovna gymn. *Mor. Ostrava:* prof. Hnátnický. *Náchod:* knihovna gymn. (10 Kč). *Německý Brod:* knihovna gymn., řed. Stránský, prof. Lukeš. *Nitra:* knihovna gymn. *Nové Město n. Váhem:* prof. Kubán. *Obořiště:* knihovna koleje redempt. *Olomouc:* univ. prof. dr. Vašica (1780 Kč). *Opava:* knihovna gymn. *Orlová:* profesori Burda, Güttler. *Pardubice:* knihovny: gymn., dívč. reál. gymn., reálky; řed. Durych, řed. Roubal (1 Kč), prof. Šolcová. *Pelhřimov:* řed. Třesohlavý. *Písek:* knihovna gymn., profesori dr. Fleischmann, Jaroš, Novák. *Pleš:* knihovna čes. gymn., reál. gymn.; řed. Soukup, správce dr. Hujer, profesori Líkař, dr. Lukeš, Šlauf, dr. Šolba. *Polička:* prof. Janč. *Praha:* knihovny: semináře pro klas. filologii a semináře slovanského gymn. v Praze III. a reálky v Praze VII.; univ. profesori dr. Groh, dr. Janko, dr. Kádner, dr. Polivka, dr. Wenig; sekční šéf Setunský; min. inspektor Kabelík, gymn. ředitelé Benhart, Kracík, dr. Kudrnovský, Smrčka, Šafránek; profesori Bureš, Dědek, dr. Dvořák, dr. Flajšhans, Gabessam, dr. Vlad. Groh, Havlík, Janáček, dr. Jiránek, dr. Kníže, Kremen, dr. Lameš, Marek, Mareš, dr. Müller, Neudert, dr. Niederle, Fr. Novák, dr. Páta, Poyer, dr. Procházka, Pučelík, dr. Ryšánek (1650 Kč), Seidl, dr. Schams, Stýblo, Trnka (8 Kč), Trubl, dr. J. Vysoký, Vízavský, Víšek, Zelinka, Zeman (15 Kč); minist. tajemníci Oberpfalcer, Patka, dr. Sedlák. *Přerov:* knihovna gymn. *Příbram:* řed. dr. Šarša. *Prievidza:* prof. Kříž. *Přibor:* prof. Puchta. *Rokycany:* profesori Dušek, Chval, řed. Sulc. *Roudnice:* knihovna gymn. *Rychnov n. Kn.:* profesori Čížek, dr. Dvořák, Weis, Wolf. *Slaný:* prof. Charvát. *Strážnice:* řed. Dula, profesori Havránek, Šnobl. *Tábor:* knihovna gymn., profesori Němec, Samec, dr. Straka, řed. dr. Zlatníček. *Tišnov:* řed. Stený. *Třebíč:* knihovna gymn., prof. Winkler. *Třebon:* profesori Prach, Rypáček, dr. Sedlecký. *Trenčín:* prof. Halaburt. *Turčanský Sv. Martin:* správce Ulehla. *Uherský Brod:* knihovna gymn. *Uherská Skalce:* knihovna gymn. *Videň:* řed. dr. Jahn, prof. Šitina. *Vysoké Mýto:* knihovna gymn., řed. Šejvl, profesori Fink, Jedlická, Kolář, Machala, Šimáček, Vaňorný. *Vyškov:* notář Březka, řed. Teplý, prof. Fišer. *Zábřeh:* knihovna gymn., prof. Málek. *Zlaté Moravce:* knihovna gymn. *Znojmo:* prof. Petertill. *Zuolen:* prof. Dvořáček.

V Praze dne 26. května 1922.

K. Hrdina, t. č. pokladník.

Jednota českých filologů vydala svým nákladem tyto knihy:

- Čítanka pro první třídu škol středních.** Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Frant. Holeček*. Šesté vydání. 1922 K 22.—
- Čítanka pro druhou třídu škol středních.** Sestavili *Frant. V. Vykoukal*, a *Fr. Holeček*. Šesté vydání 1921 K 24.—
- Čítanka pro třetí třídu škol středních.** Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Fr. Holeček*. Čtvrté vydání. 1921 K 19-50
- Čítanka pro čtvrtou třídu škol středních.** Sestavili *Frant. V. Vykoukal* a *Fr. Holeček*. Čtvrté vydání. 1920 K 20.—
Pátá, poopravená a po vnější stránce zdokonalená, obsahem nezměněná vydání čítanky pro *třetí* i *čtvrtou* třídu vyjde v srpnu t. r. v téže ceně.
- Cvičebná kniha řeči latinské.** Sostavil *Fr. Heřmanský*.
Díl I. (S mluvnickými poznámkami.) 2. nezmenené vydání K 15.—
Díl II. (So syntaktickými poznámkami.) Část I. Text. K 17.—
Slovník k cvičebnej knihe řeči lat. I.—II. K 20.—
- Latinská mluvnice pro slovenské středné školy.** Napísal *Fr. Heřmanský*. 1920 K 25.—
- Latinská čítanka pro III. a IV. (VI. ref.) třídu středních škol.**
Podle nových osnov sestavil *Fr. Heřmanský*. (Též ve vydání se slovenským textem) Část I. K 20.—
Část II. Slovník. Vyjde v českém i slovenském vydání v srpnu t. r.
- M. Tulli Ciceronis in L. Catilinam orationes quattuor.**
Vyd. *R. Novák*. - *Ot. Jiráni*. Vydání pro školy české, slovenské a maďarské K 6-50
- M. Tulli Ciceronis pro Sex. Roscio Amerino, de Imperio Cn. Pompei, pro Archia poeta orationes.** Vyd. *R. Novák*. - *Ot. Jiráni*. Vydání pro školy české a slovenské K 7.—
- Výbor z listů Ciceronových.** Vydal a poznámkami opatřil *Otakar Jiráni*. Část I. Text K 6.—
Část II. Poznámky K 7-00
- Výbor z listů Ciceronových.** Vydal a poznámkami opatřil *Ot. Jiráni*. Část I. Text K 6.—
- Výbor z římské lyriky.** Pro školy střední uspořádal *Ot. Jiráni*.
Vyšlo též vydání pro školy slovenské a maďarské. Část I. K 10-80
- Výbor z řečí Demosthenových s ukázkami jiných řečníků**
Upravil *Fr. Novotný* K 12.—
- Cvičebná kniha jazyka latinského pro vyšší třídy gymnasiální.**
Sestavili *Petr Hrubý* a *Karel Hrdina*. Schváleno vyn. min. z 15. čce 1921, č. 66.831. Dotiskuje se.
- Cvičebná kniha jazyka latinského pro sedmou a osmou třídu gymnasiální.** Sestavil *Petr Hrubý* K 4-80
- Tragoedie Sofokleovy.** Vydal a ku potřebě školní poznámkami opatřil *Josef Král*.
I. Antígona. 2. oprav. vydání 1886 K 4.—
II. Aias. 2. vydán. 1913 (s poznámkami za textem) K 6.—
- Latinská cvičebnica pre slovenské ústavy reformníe a pre reálky.** Sostavil *Fr. Heřmanský*. V tisku.
- Dějiny české literatury.** Napsal *Jaroslav Vlček*.
Díl I. 1 a II. 1 rozebrány.
Díl I. část 2, oddíl 1 (Od věku zlatého k století osmnáctému). Cena K 14.— Díl II. 2. (K letům čtyřicátým století XIX.). Cena 17.— Z jednotlivých sešitů jsou ještě na skladě 3—6, 8—12, 14—17.

Stran ostatních nově vydaných knih viz obálku sešitu I.

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktori:

OLDŘICH HUJER, JAN JAKUBEC a OTAKAR JIRÁŇ.

ROČNÍK ČTYŘICÁTÝ DEVÁTÝ.

SEŠIT VI.

V PRAZE

1922.

Předplatné 25 Kč (24 Kč od členů) přijímá odb. r. Karel Hrdina
v Praze III., Karmelitská 5.

Administrace v Praze, Veleslavínova 96-I.

Obsah sešitu VI.

Pojednání.

	Strana
Druhé darování Antoníovo Kleopatře r. 34. Napsal Jos. Dobiáš. (Dokončení.)	257—263
O jazyku Antonína Marka po stránce grammatické i lexikální. Napsal František Šimek. (Dokončení.)	263—270
Z činnosti Rud. Pokorného. Napsal Jan V. Sedlák. (Dokonč.)	270—288
Drobnosti grammatické. Napsal Oldřich Hujer	288—292
Archiv literárně historický. XXXIV. Nedosti známá skladba o umučení Husově. Podává O. Jiráni.	292—296

Úvahy.

B. P. Grenfell - A. S. Hunt: The Oxyrrhynchus Papyri. Part XV. (Ant. Kolář.)	297—299
Viktor Ehrenberg: Die Rechtsidee im frühen Griechentum. (Frant. Novotný.)	300—301
Albert Neuburger: Die Technik des Altertums (K Svoboda.)	301—305
A. Rosenberg: Geschichte der römischen Republik. (Ant. Kolář.)	305—307
André Piganiol: Essai sur les origines de Rome. (Vladimír Groh.)	307—
Eugen Täubler: Untersuchungen zur Geschichte des Dezemvirats und Zwölftafeln. (Vladimír Groh.)	308—309
Friedrich Münzer: Römische Adelsparteien und Adelsfamilien. (Vladimír Groh.)	309—310
Nicola Turchi: Manuale di storia delle religioni. (Vladimír Groh.)	310—311
Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1867—1921. (Oldřich Hujer.)	312—318
Drobné zprávy	318—320

Redakci byly zaslány tyto knihy:

- W. Oldfather: 1. Richard Bentley's critical notes on Arrian's Discourses of Epictetus (Transactions of the American Philological Association VII. 1921) — 2. Bibliographical notes on the fables of Avianus (The Papers of the Bibliographical Society of America XV. 1921) — 3. An appeal for the Thesaurus linguae Latinae (The Classical Review XVIII. 1922).
- G. Petronij Arbitr, Pojedina pri Trimalhionu. Posovenil Dr. J. Glonar. 1919. V Ljubljani. Založba »Omladine«.
- Albert Pražák: Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu. (Okna. Knihy zkušeností a úvah. Sv. III.) Praha — Kr. Vinohrady 1922. G. Voleský. Str. 484. Za 36 Kč.
- Podkarpatská Rus. Obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových. Redigovali Jos. Chmelář, Stan. Klíma a Jar. Nečas. S 53 ilustracemi a 2 mapami. V Praze 1923. Nákladem »Oubis« a. s. Str. 212. Za 45 Kč.
- F. Novotný, Gymnasion. Nákl. G. Voleského na Král. Vinohradech.
- Fr. Praus, Učebnice jazyka italského I. II. Nákl. Unie v Praze.

Výměnou došlo:

Bolletino di filologia classica XXIX, 5—6. — Bulletin de la Société de linguistique de Paris, nro 70, 71. — Förvännen meddelanden fran k. vitterhets historie och antikvitets akademien XV. — Hlidka XXXIX, 10, 11. — Naše řeč VI, 9, 10. — Česká mysl XVIII, 5. — Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor I, 2; II, 1. — Průdy VI, 7, 8. — Rendiconti della R. Accademia nazionale dei Lincei XXX, 4—6, 7—10, 11—12. — Rivista indo-greco-italica VI, 1—2. — Slavica I, 1, 2—3. — Slovenské Pohľady XXXVIII, 10, 11.

Redakci byly zaslány tyto knihy:

Ze státního nakladatelství v Praze:

- Čítanka pro ústavy učitelské. Díl II. Část první. Složila čítanková komise. V Praze 1921. Za 9-70, váz. za 12-70 Kč.
- Stručná poetika a stilistika se zřetelem k čítankám pro ústavy učitelské. Původně složil Karel Vorovka. Čtvrté, doplněné vydání upravil Dr. Jos. Holub. V Praze 1921. Za 14- — Kč.
- Čítanka pre slovenské školy meštianske. Díl IV. Sostavil Stanislav Klíma. V Praze 1921. Za 21-60 Kč.
- Čítanka pre tretiu triedu slovenských škôl. Sostavil Albert Prazák. V Praze 1921. Za 27-50 Kč.
- Čítanka pre siedmu triedu slovenských stredných škôl. Sostavil Jaroslav Vlček. V Praze 1921. Za 32 — Kč (váz.).
- Čítanka pre ôsmu triedu slovenských stredných škôl. Sostavil Dr. Jan Menšík. V Praze 1921. Za 9-90 Kč.
- Slovenská poetika. Slovenským školám napísali P. Bujnák a J. Menšík. V Praze 1921. Za 17- — Kč, vaz. za 20-40 Kč.
- Dějepis a nauka občanská pro I. třídu měšťanských škol. Zpracoval Ladislav Horák. S 89 obrazy a 8 náčrtů. V Praze 1921. Za 11- — Kč, váz. za 14- — Kč.
- Občanská knihovna sv. 17.: Alois Jirásek od Dra Mil. Hýska. V Praze 1921. Za 1-50 Kč. Sv. 19-20. Karel Havlíček od Dra Jana Herbeny. V Praze 1921. Za 3- — Kč.
- Velký čítatel. Slabikár pre ľud. Sostavil Jozef Kožíšek. Obrázky kreslil Richard Lauda. V Praze 1921. Za 7-20 Kč.
- Česká mluvnice a cvičebnice pro ústavy učitelské. Podle mluvnice Dra Jana Gebauera složili Karel Novák a Josef Jirásek. Vydání třetí, pozměněné. V Praze 1921. Za 15- — Kč.
- Slovenská reč. Učebná a cvičebná kniha jazyka slovenského pre ľudové školy. Napísal Kamil Suchý. Díl prvý. Soš. 1. V Praze 1921. Za 3-50 Kč.
- Heimat. Deutsches Lesebuch für allgemeine Volksschulen. 4. Schuljahr, Unter Mitwirkung von Dr. Em. Richter, Ad. Philipp und Elisabeth Anzenbacher verfaßt von Ed. Wagner. Teil D. Prag 1921. Preis 14-80, 18-20 (gebun.) Kč.
- Deutsches Lesebuch für Mädchenbürgerschulen von Leukert, Szilay. Schober, Debois. Ungearbeitet von Marianne Schober u. Frida Debois. Band I. Prag 1921. Preis 16- — Kč, geb. 19-40 Kč.
- Tschechisch. Systematisches und praktisches Lehrbuch für deutsche Mittelschulen. II. Teil. Von Jos. Brtek, Prof. u. Adalb. Hulík, Prof. Prag 1921. Preis 13- — Kč, geb. 16- — Kč.
- Dr. V. Lesný: Buddhismus, Buddha a buddhismus pálijského kánonu. (Knihy východní 7.) Nákladem a tiskem Jar. Snajdra v Kladně. 1921. Str. 275. Cena neudána.
- Dr. A. Musić: Komparacija i negacija. Zvl. otisk z Radu Jugoslavenске akademije znanosti i umjetnosti, kn. 222 (1920). Str. 11.
- Dr. A. Musić: Slovensko (*njebeden*). Zvl. otisk z Radu Jugoslav. akademije, kn. 224 (1921). Str. 32.

Výměnou došlo:

- Aegyptus II, 3-4. — Atene e Roma II, 10-12. — Bulletin de la Société de linguistique de Paris, no 69. — Bollettino di filologia classica 23, 4-7. — Časopis českého musea 90, 4. — Časopis pro moderní filologii 8, 1. — Časopis za slovenski jezik 3, 1. 2. — Český časopis historický 27, 1. — L'Europa Orientale 2, 1. — Hídka 39, 1. — Janus 26, 1-6. — Letopis Matice slovenskej 13 (1), 1. — The Modern Language Review 16, 3-4. — Minerva 1, 1. — Le Monde Oriental 19, 1-2. — Naše reč, 6, 1. — Naše zahraničí 3, 3. — Prace filologické 9. — Přílozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 1, 1. — Prudy 6, 1. — Roznik slavistyczny 9, 1. — Slavia occidentalis 1. — Slovenské Pohľady 38, 1, 2. — Národopisný Vestník československý 15, 1.

Nové knihy z nákladu Jednoty českých filologů:

Výbor z. listů Ciceronových. Vydal a poznámkami opatřil dr. Otakar Jiráni. Druhé vydání. Část II. Poznámky. Cena Kč 7.50.

Státní zřízení římské. Napsal dr. *Josef Král*. Upravil a vydal dr. Vladimír Groh. Při přímé objednávce u pokladníka 45 Kč. pro členy Jednoty a legionáře 40 Kč.

Praktická mluvnice italská na základě latiny. Napsal prof. dr. *Karel Rocher* (Skála). Cena Kč 40

Dějiny české literatury. Napsal *Jaroslav Vlček*. Dílu I. část 2, oddíl 1. Cena 14 Kč. Na skladě jest ještě: dílu II. část 1. Století osmnácté (12.40 Kč) a část 2. K letům čtyřicátým století XIX (17 Kč). Z jednotlivých sešitů 3—6, 8—12, 14—17.

Připravujeme k vydání:

Hujer, Úvod do dějin jazyka českého, 2. vydání. — *Rocher*, Praktická mluvnice francouzská na základě latiny. — *Heřmanský*, Latinská čítanka, část II. (Poznámky a slovník). v čes. i slov. vydání. — *Hrubý-Hrdina*, Cvičebná kniha jazyka latinského pro vyšší třídy gymnasií. — *Jiráni*, Výbor z římské lyriky. II. (Poznámky). — *Fürst*, Poznámky k Výboru řečí Demosthenových od Fr. Novotného. — *Vykoukal-Holeček*, Čítanka pro třetí třídu škol středních, páté vydání. — *Král-Fr. Groh*, Tragoedie Sofokleovy. I. Antigona. (Poznámkové vydání.)

ANTICKOU POESII

v nových překladech recituje

GABRIEL HART.

Přihlášky (též z venkově) na adresu:

SMÍCHOV, NÁBŘEŽÍ LEHII 29.

Zvláště vhodné pro střední školy a osvětové spolky.

Příští sešit »Listů filologických« vyjde počátkem června.

Nákladem vlastním. — Tiskem České grafické Unie a. s. v Praze.

P9. L5 1922 V49

a39001

003365320b

8-72

